

Barcode : 99999990286752

Title - The Vibhanga

Author - Kashyap,J.Bhikkhu

Language - hindi

Pages - 602

Publication Year - 1958

Barcode EAN.UCC-13

नालन्दा-देवनागरी-पालि-ग्रन्थमालाय

अभिधम्मपिटके
विभङ्गपालि

पधानसंसोधको
भिक्षु जगदीसकस्तपो

बिहारराजकीयेन पालिपकासनमण्डलेन
प्रकासिता

बु० २५०४

वि० २०१७

वितरक
भोतीलाल धनारसीदास,
नेपाली खारा,

THE VIBHAṄGA

General Editor
BHIKKHU J. KASHYAP

PĀLI PUBLICATION BOARD
(BIHAR GOVERNMENT)

B. E. 2504

V. E. 2017

1960

Sole Agents:
MOTI LAL BANARASI DAS,
नेपाली छाप,

GENERAL PREFACE

The teaching of the prophets is generally distorted by the beliefs of the world and the interpretations of the priests. If we wish to ascertain what the founders of great religions taught, we have to get back to the original sources.

Buddhism in all its forms goes back to the life and teaching of the Buddha. While the austerities practised by him till he attained enlightenment appeal to the Hīnayāna, the Pāli, or the Southern school, his life of service and compassion for 45 years after the attainment of enlightenment is the authority for the Mahāyāna, the Sanskrit or the Northern school.

The religious quest springs from the consciousness of the imperfection and suffering of the world. The questions which worried Tolstoy in the fiftieth year of his life disturb all thinking men. "What is life ? Why should I live ? Why should I do anything ? Is there any meaning in life that can overcome inevitable death" ? Nijinsky summed up the whole problem in his *Diary* when he wrote : "The whole life of my wife and of all mankind is death." How can we be saved from the body of this death ? This is the problem of religion.

The Buddha traces suffering to selfish desire. Suffering is the result of tension between a living creature's essential impulse to try to make itself into the centre of the universe and its essential dependence on the rest of creation. Craving is that which binds the individual to the creative process. The individual with selfish desire becomes the slave of the universe. We can overcome suffering only if we get rid of *trīṣṇā* or *taṇhā*. To attempt to get rid of suffering through the various devices of self-deception is not to cease to suffer but to suffer in a different way.

The Buddha formulates the eight-fold path of morality which helps us to eliminate selfish desire and overcome suffering.

When the Upanisads declare, "That thou art", *tat tvam asi*, it is not a mere statement of fact. It is a call to action. Make thyself that which thou know thou canst be. Whereas the Hindu mind believes in a permanent element in the individual which can stand firm and unshaken in the midst of change, the Buddhist stresses the dynamic character of the self. No change is possible with an unchanging consciousness. We can achieve the possibilities in us by the exertion of the will rather than by the play of the intellect. Religion is not a creed, but a vital process. It is no use railing against God or destiny when we are ourselves the authors of our disgrace. If few are chosen, it is because few choose to be chosen. The Buddha laid stress on the creative freedom of man. The Buddha did not encourage dependence on the supernatural. He could not conceive of a being capable of creating a world for the express purpose of its creatures praising him. The ten veramanis or prohibitions or abstinences called *daśaśīla* or *daśaśikṣāpada* which the novices in the path of Buddhism utter are given in these words : "I take upon myself the abstinence, (1) from destroying life, (2) from taking what is not given, (3) from leading an unchaste life, (4) from speaking untruth, (5) from giving myself to intoxicating drugs, (6) from eating at irregular hours, (7) from seeing musical and dancing performances and other shows and pageants, (8) from wearing garlands, perfumes, unguents and other bodily decorations, (9) from using high couches and seats, (10) from accepting gifts of gold and silver." The first five are the Buddhist *pañcaśīla*.

Pānātipātā veramanī sikkhāpadam samādiyāmi
 Adinnādānā veramanī sikkhāpadam samādiyāmi
 Kāmesu micchācārā veramanī sikkhāpadam
 samādiyāmi
 Musāvādā veramanī sikkhāpadam samādiyāmi
 Surā-meraya-majja-pamādatthānā
 veramanī sikkhāpadam samādiyāmi

Conflicts in the world are conflicts in the human soul enlarged. If men were at peace within themselves, the outer conflicts

between nations would inevitably cease. By practising the Buddha's pañcaśīla we will develop patience, courage, love and unselfishness. The Buddha teaches us that even in an age of anxiety and violence, it is possible to gain and maintain inner harmony, which is not at the mercy of outward circumstance.

Nirvāṇam paramam sukham : Nirvāṇa is the highest bliss. It is not a negative state of annihilation but a positive state of joy, consciousness grown from an unhappy to a beatific one. The Buddha does not tell us that man is but a bubble on the turbulent surface of nature and that he has no destiny save to undergo dissolution. The Hindu affirms that man can realise his identity with Brahman, the ground of all being; the Buddhist says that man can live in a transfigured world where *samsāra* and *nirvāṇa* are one. In *Mahā-saccaka Sutta*, the Buddha himself is reported to have described the supreme triumph of reaching the goal of his quest as follows :

“When this knowledge, this insight had arisen within me, my heart was set free from intoxication of lusts, set free from the intoxication of becomings, set free from the intoxication of ignorance. In me, thus emancipated, there arose the certainty of that emancipation. And I came to know : “Rebirth is at an end. The higher life has been fulfilled. What had to be done has been accomplished. After this present life there is no further for this or that. This last insight did I attain to in the last watch of the night. Ignorance was beaten down, insight arose, darkness was destroyed, the light came, inasmuch as I was there strenuous, earnest, master of myself.” Thus ended the struggle of six long years.

The Buddha is said to be a physician. Even as the physician strives to restore to health a sick man, the Buddha tries to restore us to our normal condition. If our leaders become normal, we may be able to replace the present social order in which division, falsehood and violence prevail, by a new one in which humanity, truth and brotherhood will reign.

On the occasion of the 2,500th anniversary of the Buddha's parinirvāṇa, the Government of India decided to publish standard versions in Devanāgarī Script of the complete Pāli and the Sanskrit texts of the two schools, Southern and Northern, in the hope that some of the readers of these books may be impelled to love the good, to practise altruism and hold their spirit aloof from the desires and ambitions of the world.

S. Radhakrishnan

INTRODUCTION

1. The Pāli Tīpiṭaka

After the passing away of the Buddha at Kusinārā, the disciples had assembled to pay their last homage to him. The Venerable Mahā Kassapa, the chief of the congregation, was delivering words of consolation to the bereaved assembly, reminding them of the declaration of the Buddha:—"It is the very nature of all things near and dear to us that we must divide ourselves from them." Subhadra, a monk who had received ordination in an advanced age, however, did not look gloomy. He took a perverted view of the situation and spoke—"Do not grieve, brothers, for now we are definitely released from the restraint of the Great Teacher and his too rigid discipline. While the Teacher lived, we were constantly rebuked for failing to observe the hard rules; but, now we are at liberty to do as we please; therefore, do not grieve." These words sounded a note of warning against the future possible distortion of the Dhamma at the hands of faithless members of a similar category. The Venerable Mahā Kassapa felt an urgent need for convening a Grand Council of the leading Elders of the Saṅgha to make a full collection of the teachings, and also to adopt means for their right preservation and transmission to posterity. He addressed the Bhikkhus thus:—"Come, friends, let us chant together the Dhamma and the Vinaya..." The Venerable Mahā Kassapa drew a list of five hundred names of the topmost disciples to be appointed as members of the Council. At first, the name of the Venerable Ānanda was left out in view of the fact that he had not attained Arhat-hood till then. But, as no one else in the Saṅgha had the privilege of listening to the Teacher so very closely and for such a long period of time, his participation was deemed necessary and important. He was, consequently, asked to go to a suitable abode and develop insight, so as to become an Arhat and be able in time to join the Council. King Ajātasattu made necessary arrangements for the accommodation and convenience

of the convention at Rājagaha, a favourite resort of the Teacher himself. A spacious beautiful pavilion was raised for the meeting at the entrance of the Sattapaṇṇi cave, on the northern side of the Vebhāra Hill.

Venerable Ānanda made the best efforts to train himself in developing insight. He kept walking up and down for the whole night absorbed in deep meditation; and, early in the morning, as he was going to stretch himself on the bed, his feet had left the ground and the head had not reached the pillow, at that moment, as if by a flash of light, darkness was dispelled and the sublime light of saint-hood dawned upon him. And, through his miraculous superhuman power of an Arhat, he appeared all of a sudden on his appointed seat in the hall, as if emerging out of the ground, exactly as the proceedings were going to be started.

With the permission of the Saṅgha, Venerable Mahā Kassapa asked Upāli questions on Vinaya, relating to the different monastic transgressions; the matter, the occasion, the individuals concerned, the principal rules (paññatti), the amended rules (anupaññatti) and all other details about them. In this, the Vinaya text was agreed upon and settled. Then, again, with the permission of the Saṅgha, he asked Ānanda questions on the Dhamma; the occasion of a sermon and the person or persons with reference to whom it was preached¹.

The commentary, Aṭṭhakathā, of a much later date, assumes that the Abhidhamma Piṭaka was also included in the collection of the Dhamma, and that the Tipiṭaka, as it is available to us, was finalised at this very stage.²

A century after the passing away of the Buddha, a great controversy arose in the Saṅgha concerning the interpretation of some Vinaya rules. This necessitated the holding of the Second Council at Vesālī. Seven hundred leading Elders from distant parts of the country assembled to take part in

1. *Cullavagga*, Chapter XI. 2. *Sumaṅgalavilāsini*, *Nidāna-kathā*.

it; and they had drawn up a new edition of the Scripture, resulting in the fixing up of the Piṭakas, Nikāyas, Aṅgas and Dhammakhandhas¹.

A century after, when King Asoka embraced Buddhism and gave patronage to its propagation, the richly furnished monasteries became centres of attraction even for the members of other sects. They donned the yellow robe, either by proper ordination or stealthily, and went about as Bhikkhus enjoying the privileges and honour given to them. They could not, however, leave their own inclinations behind, and began to twist and distort the Doctrine in their own ways. This led to a state of confusion and it became difficult to distinguish the true principles from the coloured ones. The Elders felt the necessity of safeguarding the purity of the Dhamma by affecting a total purge of the alien elements in the philosophical life of the Saṅgha. This task was entrusted to the Venerable Moggaliputta Tissa, a saint, a thinker and a writer. He compiled a book called the Kathāvatthu, refuting all the foreign theories, which was adopted as a book of the Tipiṭaka at the Third Council held at Pāṭaliputta under his presidency. After the council, Asoka despatched missionaries to the then civilised parts of the world for a wide propagation of the Dhamma².

Prince Mahinda and Princess Saṅghamittā renounced the world and joined the Order to lead a mission to Sīhaladīpa (Ceylon). Since then, the island became a stronghold of Buddhism, and, even up to this day, has maintained the tradition of Pāli Tipiṭaka with all religious zeal³.

Up till then, the Tipiṭaka was traditionally handed down orally from teachers to pupils. The complete Scripture was compiled in the form of books for the first time in Ceylon in 29 B. C., under the patronage of king Vaṭṭagāmaṇi Abhaya, with all the detailed classifications that are now obtained in the Pāli Tipiṭaka of the Theravāda School. This was done at the

---

1. *Cullavagga*, chapter xi. 2. *Mahāvamsa*, chapter v.
3. *Mahāvamsa*, op. cit.

Council convened for the purpose, known as the Fourth Great council¹.

The Fifth Council, according to orthodox tradition, was held at Mandalay, Upper Burma, in 1871, under the patronage of king Mindon. In this Council the entire Pāli Tipiṭaka was revised, re-edited and finally engraved on 729 marble slabs as follows²—

Vinaya:	111 slabs
Sutta:	410 slabs
Abhidhamma:	208 slabs

Now, in this present age, the necessity of bringing out an upto-date edition of the Tipiṭaka printed on modern machines was felt. This task was taken up by the Burmese Chaṭṭha Saṅgāyana, the Sixth Great Council, held in Rangoon, which opened on the 17th May, 1954 in the artificially built Rock Cave, especially constructed for the purpose, at a little distance from the city. Two thousand and five hundred of the most erudite Bhikkhus, from all parts of the world, participated in chanting the Tipiṭaka together. A modern printing press was installed in a separate building and there the texts were printed as soon as they received the sanction of the Saṅgāyana. The Council kept functioning for two years, and concluded on the fullmoon day, May 1956, synchronising with the 2500th Jayanti of the Buddha.

In Ceylon, Burma, Thailand and Cambodia the principal religion of the people is Theravāda Buddhism, that adheres to Pāli Tipiṭaka as its Scripture. There, they have been having editions of it in their own scripts. Pāli Text Society, London, has been able to complete the publication of a major portion of it in Roman characters. But, as yet, it is not fully available in any script of India.

It is with a view to removing this want that the Government of India and the State Government of Bihar have jointly sanctioned a scheme of editing and publishing the entire Pāli

1. *Mahāvamsa*, chapter x-xxiii. 2. बौद्ध धर्म के २५०० वर्ष, १९५६, p. 35.

Tipiṭaka in Devanāgarī, which will be complete in 40 volumes of about 400 pages each. This task has been entrusted to the Devanāgarī Tripiṭaka Publication Department, Nalanda. It aims at presenting a co-ordinated edition of the text based on the printed books in Roman, Sinhalese, Burmese and Siamese scripts.

The following chart will show the distribution of books in the literature:—

TIPITAKA

Vinaya Piṭaka	Sutta Piṭaka	Abhidhamma Piṭaka
1. Mahāvagga	1. Dīghanikāya	1. Dhammasaṅgaṇi
2. Cullavagga	2. Majjhimanikāya	2. Vibhaṅga
3. Pārājika	3. Saṃyuttanikāya	3. Dhātukathā
4. Pācittiya	4. Aṅguttaranikāya	3. Puggalapaññatti
5. Parivāra	5. Khuddakanikāya	5. Kathāvatthu
	which contains the 6. Yamaka	
	following fifteen 7. Paṭṭhāna	
	books:—	
	i. Khuddakapāṭha	
	ii. Dhammapadam	
	iii. Udāna	
	iv. Itivuttaka	
	v. Suttanipāta	
	vi. Vimānavatthu	
	vii. Petavatthu	
	viii. Theragāthā	
	ix. Therīgāthā	
	x. Jātaka	
	xi. Niddesa	
	xii. Paṭisambhidāmagga	
	xiii. Apadāna	
	xiv. Buddhavaṃsa &	
	xv. Cariyāpiṭaka	

2. The Present Volume

This is the second book of the Abhidhammapiṭaka. The purpose of this book is to supplement the previous one.

The *Dhammasaṅgaṇi*, we have seen, enumerates the states of things (*Dhammas*) under the heads of the *Tika* and *Duka* groups of the *Mālikā*, and also points out how many *Khandhas*, *Āyatanas*, *Dhātus*, *Indriyas*, *Jhānaṅgas* etc. are contained in them. The *Vibhaṅgappakaraṇa* goes further and enquires into their exact limits, without which a grasp of their mutual relationship with the *Dhammas* is not possible.

The first book points out what *Khandhas*, *Āyatanas* etc. are contained in the *Dhammas*, and the second what *Dhammas* are contained in them.

The book is divided into 18 Chapters, each complete in itself. They follow, to a considerable extent, an identical method in adherence to the *Mālikā* of the *Dhammasaṅgaṇi*; and they are named after the terms the scope of which they define. These chapters are:—

1. Khandha-vibhaṅga	10. Bojjhaṅga-vibhaṅga
2. Āyatana-vibhaṅga	11. Magga-vibhaṅga
3. Dhātu-vibhaṅga	12. Jhāna-vibhaṅga
4. Sacca-vibhaṅga	13. Appamaññā-vibhaṅga
5. Indriya-vibhaṅga	14. Sikkhāpada-vibhaṅga
6. Paṭiccasamuppāda-vibhaṅga	15. Paṭisambhidā-vibhaṅga
7. Satipaṭṭhāna-vibhaṅga	16. Nāṇa-vibhaṅga
8. Sammappadhāna-vibhaṅga	17. Khuddakavatthu-vibhaṅga
9. Iddhipāda-vibhaṅga	18. Dhammahadaya-vibhaṅga

When examined carefully, it would be found that the above list owes its origin greatly to the *Koṭṭhāsavāra* of the

(10), *magga* (11), *jhana* (12), and *Appamaññā* (13) are most obviously taken from the *Dhammasaṅgaṇi* that considers them in relation to the *Dhammas*.

Sammappadhāna (8) is the same as *Sammāvājāma* that is included in *Magga* (11), *Sikkhāpada* (14) is the same as *Sammā-kammanta-Sammāvācā-Sammājīva* that is also included in the same. *Paṭisambhidā* (15) and *Nāṇa* (16) are the same as

Sammādiṭṭhi that is also included in the same. *Sacca* (4) is very wide in its extent and practically includes them all. *Khuddaka-vatthu-vibhaṅga* (17) defines a number of minor terms, *Akusala* in character. And, the last chapter, *Dhammahadaya-vibhaṅga*, is a critical recapitulation of the whole book in questions and answers.

The *Vibhaṅgas* follow a similar method of investigation under three heads, namely, (1) *Suttantabhājanīya* or the extent of the terms and the classification of the *Dhammas* as determined according to the Sutta-version : (2) *Abhidhamma-bhājanīya* or the same according to the *Mātikā*, the basis of the entire system of *Abhidhamma* : and (3) *Pañhāpucchaka* or the distribution of those *Dhammas* according to all the *Tika* and *Duka* groups stated in questions and answers.

Let us study some of the important *Vibhaṅgas* in their outlines, and examine the method of treatment followed in them.

1. KHANDHA-VIBHAṅGA

(1) SUTTANTĀ-BHĀJANIYA

There are five *Khandhas*, namely, *Rūpakkhandha*, *Vedanākkhandha*, *Sanṇākkhandha*, *Sanṅkhārakkhandha*, and *Viññāṇakkhandha*.

“What is *Rūpakkhandha* ? Whatever matter is there, past, future, present, belonging to the person of a being or existing externally, gross or subtle, bad or good, distant or near, all of them taken together as a whole is called *Rūpakkhandha*, the aggregate of matter.” Making this quotation of the Sutta Piṭaka as its basis, it takes all of these terms one by one introducing them by asking questions in the above manner, and explains them on the lines of the Suttas.

The same quotation as above is given with regards to *Vedanākkhandha*; and past, future and present are associated with it in the similar manner. The feelings of one's own are called *ajjhaticā-vedanā*, and those of others *bahiddhā-vedanā*. About gross and subtle feelings, it draws a gradation of them in the following manner—

“What feelings are gross and what subtle ? Immoral

The *Dhammasaṅgaṇi*, we have seen, enumerates the states of things (*Dhammas*) under the heads of the *Tika* and *Duka* groups of the *Mātikā*, and also points out how many *Khandhas*, *Āyatanas*, *Dhātus*, *Indriyas*, *Jhānaṅgas* etc. are contained in them. The *Vibhaṅgappakaraṇa* goes further and enquires into their exact limits, without which a grasp of their mutual relationship with the *Dhammas* is not possible.

The first book points out what *Khandhas*, *Āyatanas* etc. are contained in the *Dhammas*, and the second what *Dhammas* are contained in them.

The book is divided into 18 Chapters, each complete in itself. They follow, to a considerable extent, an identical method in adherence to the *Mātikā* of the *Dhammasaṅgaṇi*; and they are named after the terms the scope of which they define. These chapters are:—

1. Khandha-vibhaṅga	10. Bojjhaṅga-vibhaṅga
2. Āyatana-vibhaṅga	11. Magga-vibhaṅga
3. Dhātu-vibhaṅga	12. Jhāna-vibhaṅga
4. Sacca-vibhaṅga	13. Appamaññā-vibhaṅga
5. Indriya-vibhaṅga	14. Sikkhāpada-vibhaṅga
6. Paṭiccasamuppāda-vibhaṅga	15. Paṭisambhidā-vibhaṅga
7. Satipaṭṭhāna-vibhaṅga	16. Nāṇa-vibhaṅga
8. Sammappadhāna-vibhaṅga	17. Khuddakavatthu-vibhaṅga
9. Iddhipāda-vibhaṅga	18. Dhammahadaya-vibhaṅga

When examined carefully, it would be found that the above list owes its origin greatly to the *Koṭṭhāsavāra* of the *Dhammasaṅgaṇi*. *Khandha* (1), *Āyatana* (2), *Dhātu* (3), *Indriya* (5), *Paṭiccasamuppāda* (6), *Satipaṭṭhāna* (7), *Iddhipāda* (9), *Bojjhaṅga* (10), *Magga* (11), *Jhāna* (12), and *Appamaññā* (13) are most obviously taken from the *Dhammasaṅgaṇi* that considers them in relation to the *Dhammas*.

Sammappadhāna (8) is the same as *Sammāvāyāma* that is included in *Magga* (11), *Sikkhāpada* (14) is the same as *Sammā-kammanta-Sammācācā-Sammājīva* that is also included in the same. *Paṭisambhidā* (15) and *Nāṇa* (16) are the same as

Sammādiṭṭhi that is also included in the same. *Sacca* (4) is very wide in its extent and practically includes them all. *Khuddakavattu-vibhaṅga* (17) defines a number of minor terms, *Akusala* in character. And, the last chapter, *Dhammahadaya-vibhaṅga*, is a critical recapitulation of the whole book in questions and answers.

The *Vibhaṅgas* follow a similar method of investigation under three heads, namely, (1) *Suttantabhājanīya* or the extent of the terms and the classification of the *Dhammas* as determined according to the Sutta-version : (2) *Abhidhammabhājanīya* or the same according to the *Mātikā*, the basis of the entire system of *Abhidhamma* : and (3) *Pañhāpucchaka* or the distribution of those *Dhammas* according to all the *Tika* and *Duka* groups stated in questions and answers.

Let us study some of the important *Vibhaṅgas* in their outlines, and examine the method of treatment followed in them.

1. KHANDHA-VIBHAṅGA

(1) SUTTANTĀ-BHĀJANĪYA

There are five *Khandhas*, namely, *Rūpakkhandha*, *Vedanākkhandha*, *Saññākkhandha*, *Saṅkhārakkhandha*, and *Viññāṇakkhandha*.

“What is *Rūpakkhandha* ? Whatever matter is there, past, future, present, belonging to the person of a being or existing externally, gross or subtle, bad or good, distant or near, all of them taken together as a whole is called *Rūpakkhandha*, the aggregate of matter.” Making this quotation of the Sutta Piṭaka as its basis, it takes all of these terms one by one introducing them by asking questions in the above manner, and explains them on the lines of the Suttas.

The same quotation as above is given with regards to *Vedanākkhandha*; and past, future and present are associated with it in the similar manner. The feelings of one's own are called *ajjhātika-vedanā*, and those of others *bahiddhā-vedanā*. About gross and subtle feelings, it draws a gradation of them in the following manner—

“What feelings are gross and what subtle ? Immoral

feelings are gross, moral and non-moral feelings are subtle. Moral and immoral feelings also may be considered as gross, and non-moral feelings as subtle. Painful feelings are gross; pleasurable and neutral feelings are subtle. Painful and pleasurable feelings also may be regarded as gross, and neutral as subtle. The feelings of one who has not attained *Jhāna* are gross, and of one who has attained it are subtle.

The same gradation is made in identically the same terms about the next pair of bad (*Hīna*) and good (*Pañīta*) the first being placed for gross and the second for subtle.

About distant (*Dūre*) and near (*Santike*), the same kinds of the pairs of *Vedanā*, as above, are shown mutually distant one from the other, as below—

Immoral feelings are distant from the moral and non-moral feelings. Painful feelings are distant from the pleasurable and neutral feelings. The near (*Santike*) feelings are those that belong to the same kind. Moral feelings are near with relation to moral feelings, and immoral or non-moral feelings in relation to immoral or non-moral feelings.

As regards *Saññākkhandha*, it follows the same process as above, with the variation that after each statement the *Saññā* is described as arising with the contact of the different senses. Among the kinds of gross and subtle *Saññā*, it adds one more distinction, namely—of *Patighasamphassajā* and *Adhivacana-samphassajā*. The commentary explains that the first is that which arises as the result of mere physical contact with the object through the senses, and the second is that which is determined by the attitude of the subject towards the object. It further illustrates this kind of *Saññā* with the help of an example of a Bhikkhu who looked at a girl with a sisterly feeling.

Sankharakkhandha is also described just in the above manner in the same terms, the word *Cetarā* being replaced for *Saññā*. The commentary explains that the term *Cetanā* is taken to indicate the whole cluster of psychic factors included in it, because of the fact that it is the most prominent and

chief one amongst all. It has been compared to the *Jeṭṭha Vaḍḍhakī* or 'head carpenter', who, while performing his share of work, engages others also to do their own.

Viññāṇakkhandha is also described in the above manner, in the same terms.

(2) ABHIDHAMMA-BHĀJANĪYA

Rūpakkhanda has been explained on the basis of the *Mālikā* of the *Dhammasaṅgaṇī* as laid down in the *Rūpakaṇḍa*.

Vedanākkhandha has been considered in one, two, three... ten ways, as under—

Vedanā is one—as being accompanied by contact.

Vedanā is two—as accompanied by *Hetu*, and as without it.

Vedanā is three—as moral, immoral and non-moral.

Vedanā is four—as belonging to the *Kāmāvacara*, *Rūpāvacara*, *Arūpāvacara*, and *Apariyāpanna* planes.

Vedanā is five—*Sukha*, *Dukkha*, *Somanassa*, *Domanassa* and *Upekkhā*.

Vedanā is six—as that which arises in visual contact... that which arises in mental contact.

Vedanā is seven—that which arises in visual contact... in tactual contact, in *Manodhātu*-contact, and in *Manoviññāṇadhātu*-contact.

Vedanā is eight—that which arises in visual contact... in tongue-contact, in pleasurable tactual contact, in painful tactual contact, in *Manodhātu*-contact and in *Manoviññāṇadhātu* contact.

Vedanā is nine—that which arises in visual contact... in tactual contact, in *Manodhātu*-contact, in *Kusala Manoviññāṇadhātu*-contact, in *Akusala Manoviññāṇadhātu*-contact, and in *Abyākata Manoviññāṇadhātu*-contact.

Vedanā is ten—that which arises in visual contact ...
 in tactual contact, in pleasurable *Mano-*
dhātu-contact, in painful *Manodhātu-*
 contact, in *Kusala Manoviññāṇadhātu-*
 contact, in *Akusala Manoviññāṇadhātu-*
 contact and in *Abyākata Manoviññāṇa-*
dhātu-contact.

Thus, with reference to the *Tika* and the *Duka* groups, in various permutation and combination, the *Vedanākkhandha* has been distributed and classified again and again, which gives a thorough exercise in understanding the groups of the *Mātikā* in their mutual relation. The full process consists of three main divisions, namely—

- A. *Duka-mūlaka*—the *Tikas* brought and mixed with the *Dukas*.
- B. *Tika-mūlaka*—the *Dukas* brought and mixed with the *Tikas*.
- C. *Ubhatovaddhaka*—bringing both the *Tikas* and *Dukas* together.

There is one more division called the *Bahuvīdha-vāra*, which starts with a classification of sevenfold *Vedanā*, and makes it very much complicated by different combinations of the same terms.

The remaining three *Khandhas* have been dealt with in the same manner with necessary additions and alterations.

(3) PAÑHĀPUCCHAKA

The heads of all the *Tika* and *Duka* groups are taken one by one, and asked how many of five *Khandhas* can be brought under them, as—of the five *Khandhas*.

How many are moral ? How many are immoral ? How many are non-moral ?—and so on with all the *Tikas* and *Dukas*.

Then, there follow their answers, often only in the number of the *Khandhas* included under them, without mentioning their names, which the readers are expected to understand themselves, as—

The *Rūpakkhandha* is non-moral. Four *Khandhas* may be moral, immoral or non-moral ... Two *Khandhas* cannot be called as associated with pleasure or pain or neutral feeling. Three *Khandhas* may be associated with pleasure, or with pain or with a neutral feeling. ... Four *Khandhas* are non-*Hetu*. *Saṅkhārakkhandha* may be *Hetu* or non-*Hetu* ... *Rūpakkhandha* is of *Kāmāvacara* plane. Four *Khandhas* may be of *Kāmāvacara* plane or not. ... *Rūpakkhandha* is *Araṇā*. Four *Khandhas* may be *Araṇā* or may be *Saraṇā*.

2. ĀYATANA-VIBHAṄGA

(1) SUTTANTA-BHĀJANĪYA

There are twelve *Āyatana*s—eye, form, ear, sound, nose, smell, tongue, taste, body, touch, mind and mental objects. They are all transitory, painful and substanceless.

(2) ABHIDHAMMA-BHĀJANĪYA

It describes eye-*Āyatana* as—‘The eye, consisting in the sensitivity (*Pasāda*) derived from the four primary physical elements, being one with the personality of the being, not an object of sight, capable to impinge by which one has seen the form, object of sight and capable of being impinged, or sees it, or will see it, or may see it, this is called eye, the eye-base, eye-*dhātu*, eye-sense, sphere, door sea, field, organ, the other shore, empty village.’

The other *Āyatana*s have been described in the same way and terms with necessary changes. *Mind-Āyatana* is the same as the four psychic aggregates. *Touch-Āyatana* is earth-*dhātu*, fire-*dhātu*, air-*dhātu*, rough soft. *Mental object-Āyatana* is—the *Khandhas* of feelings, cognition, and volition, as also the material qualities that are not visible, not capable of being impinged, and the uncomposite principle, *Nibbāna*.

(3) PAṆHĀPUCCHAKA

How many of the twelve *Āyatana*s—moral, how many are immoral, and how many are non-moral ? ... How many of them are *Saraṇā*, and how many *Araṇā* ?

Ten of them are non-moral, two of them may be

Kusala (moral), or *Akusala* (immoral), or *Abyākata* (non-moral). ... About ten of them it cannot be said that they are accompanied by pleasurable or painful or neutral feelings. Mind-*Āyatana* may be accompanied by any of the feelings. Mental object-*Āyatana* may be accompanied by any of them, and also above such considerations. ... Eleven of them are not *Hetu*. Mental object-*Āyatana* may be *Hetu* or not. ... Ten of them belong to *Kāmāvacara* plane. Two of them may be of this plane or not. ... Ten of them are *Araṇā*. Two of them may be *Saraṇā* or *Araṇā*.

3. DHĀTU-VIBHAṄGA

(1) SUTTANTA-BHĀJANĪYA

Here, the eighteen *Dhātus*, quite different in their division from the *Abhidhamma-Bhājanīya*, are grouped in three as below—

(i) There are six *Dhātus*—earth, water, fire, air, sky and consciousness.

(ii) Again, there are six *Dhātus*—pleasure, pain, joy, unpleasantness, neutral feeling, and ignorance.

(iii) Again; there are six *Dhātus*—desire, ill will, animosity, renunciation, good will, and friendliness.

(2) ABHIDHAMMA-BHĀJANĪYA

The eighteen *Dhātus* are—eye, form, eye-consciousness, ear, sound, ear-consciousness, nose, smell, nose-consciousness, tongue, taste, tongue-consciousness, body, touch, body-consciousness, mind, mental object, and consciousness (*Mano-viññāṇa*).

Of these, ten belong to *Rūpakkhanda*. Mental object is both mental and material. The remaining are mental.

Manodhātu is described as the consciousness that arises just after eye-consciousness or any of the other senses, which, in the process of cognition is also called by the name of *Sampā-ñicchanna*. It has been also described as ‘the consciousness that

omission of the word 'noble,' the Commentary suggests, is the fact that precisely in accordance to Abhidhamma the origin of misery is not only 'desire,' but it is also the other corruptions, the other immoral principles, the three moral *Hetus* that are accompanied by depravities, and the moral principles of the same nature.

The explanation of the four truths is as follows—

1. The origin of misery is desire, the remaining deluding elements, the remaining immoral principles, the three moral roots associated with depravity, and the remaining moral principles associated with it.

2. Misery is the same as above except 'desire,' and also the resultant of the moral and immoral principles... and all material qualities.

3. Cessation of misery consists in the destruction of all the contents of the origin of misery.

4. Way to the cessation of misery is the realisation of *Jñāna* on *Nibbāna*, as described in the *Dhammasaṅgani*, in which the eight constituents of the Path have been fulfilled.

(3) PĀṆHĀPUGGAHĀ

Of the four noble truths how many are moral, how many immoral, and how many non-moral? ... How many *Sarāṇā*, and how many *Araṇā*?

The origin of misery is immoral. The way to the cessation of misery is moral. The cessation of misery is non-moral. Misery itself may be moral, or immoral, or non-moral. ... Two truths may be accompanied by pleasure or a neutral feeling. There is no such consideration in the case of cessation of misery. Misery may be accompanied by any of the feelings or above such consideration. ... The origin of misery is *Hetu*. The cessation of misery is non-*Hetu*. Two truths may not be *Hetu*. ... The origin of misery is of the *Kāmadharmā* plane. Two truths are not of *Kāmadharmā*. Misery may be *Kāmadharmā* or not. ... Origin of misery is *Sarāṇā*. Two truths are *Araṇā*. Misery may be *Sarāṇā* or *Araṇā*.

5. JHĀNA-VIBHAṄGA

(1) SUTTANTA-BHĀJANĪYA

In a long paragraph, it describes in detail in the same words that are quite common in the discourses of the Sutta Piṭaka, how a Bhikkhu intending to obtain the stages of *Jhāna* leads a pure life according to the rules of *Pātimokkha*, is always cautious to avoid the slightest evil, is moderate in food, is always mindful of his movements, dwells in a solitary and peaceful place, dispells his greed hate and dullness, removes the hinderances, etc. This paragraph serves as the *Mātikā* : all the words and phrases of it are taken one by one and explained fully.

(2) ABHIDHAMMA-BHĀJANĪYA

The four stages of *Jhāna* according to *Catukkanaya*, then the five according to *Pañcakanaya*, then the four stages of *Arūpa Jhāna*, and then the different *Lokuttara Jhānas* are stated exactly as in the *Dhammasaṅgaṇi*.

(3) PAÑHĀPUCCHAKA

Of the four stages of *Jhāna* how many are moral, how many immoral, and how many non-moral ? ... how many *Saraṇā*, and how many *Araṇā* ?

They may be moral or non-moral, but never immoral. ... Three *Jhānas* are accompanied by pleasure. The fourth *Jhāna* is accompanied by neutral feeling. ... They are non-*Hetu* ... They are *Araṇā*.

3. The Present Edition

This presents a co-ordinated edition in Devanāgarī of the second book of the Abhidhamma Piṭaka, the Vibhaṅga based on the following versions of the text—Burmese, Chaṭṭha-saṅgāyana publication, 1956; Sinhalese, edited by Pandita Kirielle Nanawimal Thero 1952; Siamese, Mahā-makuta Government publication, 1926; and Roman, edited by Mrs. Rhys Davids, (P.T.S. London, 1904.)

For preparing our MSS, we have adopted the Chaṭṭha-saṅgāyana edition as our basic text, an edition that has been

5. JHĀNA-VIBHAṄGA

(1) SUTTANTA-BHĀJANIYA

In a long paragraph, it describes in detail in the same words that are quite common in the discourses of the Sutta Piṭaka, how a Bhikkhu intending to obtain the stages of *Jhāna* leads a pure life according to the rules of *Pātimokkha*, is always cautious to avoid the slightest evil, is moderate in food, is always mindful of his movements, dwells in a solitary and peaceful place, dispells his greed hate and dullness, removes the hinderances, etc. This paragraph serves as the *Mālikā* : all the words and phrases of it are taken one by one and explained fully.

(2) ABHIDHAMMA-BHĀJANIYA

The four stages of *Jhāna* according to *Catukkanaya*, then the five according to *Pañcakanaya*, then the four stages of *Arūpa Jhāna*, and then the different *Lokuttara Jhānas* are stated exactly as in the *Dhammasaṅgaṇi*.

(3) PAṆHĀPUCCHAKA

Of the four stages of *Jhāna* how many are moral, how many immoral, and how many non-moral ? ... how many *Saraṇā*, and how many *Araṇā* ?

They may be moral or non-moral, but never immoral. ... Three *Jhānas* are accompanied by pleasure. The fourth *Jhāna* is accompanied by neutral feeling. ... They are non-*Hetu* ... They are *Araṇā*.

3. The Present Edition

This presents a co-ordinated edition in Devanāgarī of the second book of the Abhidhamma Piṭaka, the Vibhaṅga based on the following versions of the text—Burmese, Chaṭṭha-saṅgāyana publication, 1956; Sinhalese, edited by Pandita Kirielle Nanawimal Thero 1952; Siamese, Mahā-makuta Government publication, 1926; and Roman, edited by Mrs. Rhys Davids, (P.T.S. London, 1904.)

For preparing our MSS, we have adopted the Chaṭṭha-saṅgāyana edition as our basic text, an edition that has been

THE PĀLI ALPHABET IN DEVANĀGARĪ AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

अ a   आ ā   इ i   ई ī   उ u   ऊ ū   ए e   ओ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

क ka	ख kha	ग ga	घ gha	ङ ṅa
च ca	छ cha	ज ja	झ, ञ jha	ञ ña
ट ṭa	ठ ṭha	ड ḍa	ढ ḍha	ण ṇa
त ta	थ tha	द da	ध dha	न na
प pa	फ pha	ब ba	भ bha	म ma
य ya	र ra	ल la	व va	स sa
		ह ha	ळ ḷa	अ am

VOWELS IN COMBINATION

क ka   का kā   कि ki   की kī   कु ku   कू kū   के ke   को ko
ख kha   खा khā   खि khi   खी khī   खु khu   खू khū   खे khe   खो kho

CONJUNCT—CONSONANTS

क kka	ञ्च ñca	द dva	म्ब mba
क्ख kkha	ञ्छ ñcha	घ्य dhya	म्भ mbha
क्य kya	ञ्ज ñja	ध्व dhva	म्म mma
क्री kri	ञ्झ, ञ्झ ñjha	न्त nta	म्य mya
क्ल kla	ट्ट, ट्ट ðta	न्त्व ntva	म्ह mha
क्व kva	ट्ठ, ट्ठ ðtha	न्य ntha	य्य yya
क्य khya	ड्ड, ड्ड ðda	न्द nda	य्ह yha
क्ख khva	ड्ठ, ड्ठ ðdha	न्द्र ndra	ल्ल lla
ग्ग gga	ण्ट ñṭa	न्ध ndha	ल्य lya
ग्घ ggha	ण्ठ ñṭha	न्न, ञ nna	ल्ह lha
ग्य gya	ण्ड ñḍa	न्य nya	व्ह vha
ग्र gra	ण्ण ñṇa	न्ह nha	स्त sta
ङ्क ñka	ण्ह ñha	प्प ppa	स्थ stra
ङ्ख ñkha	त्त tta	प्फ ppha	स्न sna
ङ्ग, ङ्ग ñga	त्थ ttha	प्य pya	स्य sya
ङ्घ, ङ्घ ñgha	त्व tva	प्ल pla	स्स ssa
च्च cca	त्थ tya	ब्ब bba	स्य sma
च्छ ccha	त्र tra	ब्भ bbha	स्व sva
ज्ज jja	द्द, द्द dda	व्य bya	ह्य hma
ज्झ, ज्झ jjha	द्ध ddha	ब्र bra	ह्व hva
ञ्ण ñña	द्य dya	म्प mpa	ळ्ह lha
ञ्ह ñha	द्र dra	म्फ mpha	

ॠ=ā;   ॡ=i;   ॢ=ī;   ॣ=u;   ।=ū;   ॥=e;   ०=o

१	२	३	४	५	६	७	८	९	०
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

अभिधम्मपिटके
विभङ्गो

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

विभङ्गपालि

१. खन्धविभङ्गो

§ १. सुत्तन्तभाजनीयं^१

१. पञ्चकखन्धा — रूपकखन्धो, वेदनाकखन्धो, सञ्जाकखन्धो, सङ्खारकखन्धो, विञ्जाणकखन्धो ।

B. 1,
R. 1

१. रूपकखन्धो

२. तत्थ कतमो रूपकखन्धो ?

यं किञ्चि रूपं अतीतानागतपञ्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्धा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, तदेकज्झं अभिसञ्जूहित्वा अभिसङ्खिपित्वा — अयं वुच्चति रूपकखन्धो ।

(१) अतीतं रूपं

३. तत्थ कतमं रूपं अतीतं ?

यं रूपं अतीतं निरुद्धं विगतं विपरिणतं अत्थङ्गतं अवभत्थङ्गतं उप्पज्जित्वा विगतं अतीतं अतीतसेन सङ्गहितं^२, चत्तारो च महाभूता चतुन्नं च महाभूतानं उपादाय रूपं — इदं वुच्चति रूपं अतीतं ।

10

(२) अनागतं रूपं

४. तत्थ कतमं रूपं अनागतं ?

यं रूपं अजातं अभूतं असञ्जातं अनिब्बत्तं अनभिनिब्बत्तं अपातुभूतं अनुप्पन्नं असमुप्पन्नं अनुट्ठितं असमुट्ठितं अनागतं अनागतसेन सङ्गहितं, चत्तारो च महाभूता चतुन्नं च महाभूतानं उपादाय रूपं — इदं वुच्चति रूपं अनागतं ।

15

१. गी०, स्था० पोट्ठकेसु नत्थि, एवमुपरि पि । २. सङ्गहीतं — सी० ।

(३) पञ्चुप्पन्नं रूपं

५. तत्थ कतमं रूपं पञ्चुप्पन्नं ?

यं रूपं जातं भूतं सञ्जातं निव्वत्तं अभिनिव्वत्तं पातुभूतं उप्पन्नं समुप्पन्नं उट्ठितं समुट्ठितं पञ्चुप्पन्नं पञ्चुप्पन्नंसेन सङ्गहितं, चत्तारो च महाभूता चतुन्नं च महाभूतानं उपादाय रूपं — इदं वुच्चति रूपं पञ्चुप्पन्नं ।

(४) अज्झत्तं रूपं

६. तत्थ कतमं रूपं अज्झत्तं ?

यं रूपं तेसं तेसं सत्तानं अज्झत्तं पच्चत्तं नियकं पाटिपुग्गलिकं उपादिन्नं, चत्तारो च महाभूता चतुन्नं च महाभूतानं उपादाय रूपं — इदं वुच्चति रूपं अज्झत्तं ।

(५) वहिद्धा रूपं

७. तत्थ कतमं रूपं वहिद्धा ?

यं रूपं तेसं तेसं परसत्तानं परपुग्गलानं अज्झत्तं पच्चत्तं नियकं पाटिपुग्गलिकं उपादिन्नं, चत्तारो च महाभूता चतुन्नं च महाभूतानं उपादाय रूपं — इदं वुच्चति रूपं वहिद्धा ।

(६) ओळारिकं रूपं

८. तत्थ कतमं रूपं ओळारिकं ?

चक्खायतनं ... पे०... फोट्टव्वायतनं — इदं वुच्चति रूपं ओळारिकं ।

(७) सुखुमं रूपं

९. तत्थ कतमं रूपं सुखुमं ?

इत्थिन्द्रियं . पे०... कवळीकारो^१ आहारो — इदं वुच्चति रूपं सुखुमं ।

(८) हीन रूपं

१०. तत्थ कतमं रूपं हीनं ?

य रूपं तेसं तेसं सत्तानं उज्जातं अवज्जातं हीळितं परिभूतं

१ कवळिक्कारो — मी०, कवळिक्कारो — स्या० ।

अचित्तीकतं^१ हीनं हीनमतं हीनसम्मतं अनिट्ठं अकन्तं अमनापं, रूपा सदा गन्धा रसा फोटुब्बा — इदं वुच्चति रूपं हीनं ।

(९) पणीतं रूपं

११. तत्थ कतमं रूपं पणीतं ?

यं रूपं तेसं तेसं सत्तानं अनुञ्जातं अनवञ्जातं अहीळितं अपरिभूतं चित्तीकतं पणीतं पणीतमतं पणीतसम्मतं इट्ठं कन्तं मनापं, 5
रूपा सदा गन्धा रसा फोटुब्बा — इदं वुच्चति रूपं पणीतं । तं तं वा पन रूपं उपादायुपादाय रूपं हीनं पणीतं दट्ठवं ।

(१०) दूरे रूपं

१२. तत्थ कतमं रूपं दूरे ?

इत्थिन्द्रियं ... पे०... कवळीकारो आहारो, यं वा पनञ्जं पि अत्थि रूपं अनासन्ने अनुपकट्टे असन्तिके — इदं वुच्चति रूपं दूरे । 10

(११) सन्तिके रूपं

१३. तत्थ कतमं रूपं सन्तिके ?

चक्खायतनं ... पे०... फोटुब्बायतनं, यं वा पनञ्जं पि अत्थि रूपं आसन्ने उपकट्टे^१ अविदूरे सन्तिके — इदं वुच्चति रूपं सन्तिके । तं तं वा पन रूपं उपादायुपादाय रूपं दूरे सन्तिके दट्ठवं ।

B. 3
R. 3

२. वेदनाक्खन्धो

१४. तत्थ कतमो वेदनाक्खन्धो ?

या काचि वेदना अतीतानागतपच्चुप्पन्ना अज्झत्ता वा बहिद्धा वा ओळारिका वा सुखुमा वा हीना वा पणीता वा या दूरे सन्तिके वा, तदेकज्झं अभिसञ्जूहित्वा अभिसङ्घिपित्वा — अयं वुच्चति वेदनाक्खन्धो ।

15

(१) अतीता वेदना

१५. तत्थ कतमा वेदना अतीता ?

या वेदना अतीता निरुद्धा विगता विपरिणता अत्यङ्गता 20
अवमत्यङ्गता उप्पज्जित्वा विगता अतीता अतीतसेन सङ्गहिता, सुखा वेदना दुक्खा वेदना अदुक्खमसुखा वेदना — अयं वुच्चति वेदना अतीता ।

(२) अनागता वेदना

१६. तत्थ कतमा वेदना अनागता ?

या वेदना अजाता अभूता असञ्जाता अनिव्वत्ता अनभिनिव्वत्ता
अपातुभूता अनुप्पन्ना असमुप्पन्ना अनुट्ठिता असमुट्ठिता अनागता अना-
गतंसेन सङ्गहिता, सुखा वेदना दुक्खा वेदना अदुक्खमसुखा वेदना - अयं
5 वुच्चति वेदना अनागता ।

(३) पच्चुप्पन्ना वेदना

१७. तत्थ कतमा वेदना पच्चुप्पन्ना ?

या वेदना जाता भूता सञ्जाता निव्वत्ता अभिनिव्वत्ता पातुभूता
उप्पन्ना समुप्पन्ना उट्ठिता समुट्ठिता पच्चुप्पन्ना पच्चुप्पन्नंसेन^१ सङ्गहिता,
सुखा वेदना दुक्खा वेदना अदुक्खमसुखा वेदना - अयं वुच्चति वेदना
10 पच्चुप्पन्ना ।

(४) अज्झत्ता वेदना

१८. तत्थ कतमा वेदना अज्झत्ता ?

या वेदना तेसं तेसं सत्तानं अज्झत्तं पच्चत्तं नियका पाटिपुग्गलिका
उपादिन्ना, सुखा वेदना दुक्खा वेदना अदुक्खमसुखा वेदना - अयं वुच्चति
वेदना अज्झत्ता ।

(५) वहिद्धा वेदना

15 १९. तत्थ कतमा वेदना वहिद्धा ?

या वेदना तेसं तेसं परसत्तानं परपुग्गलानं अज्झत्तं पच्चत्तं
नियका पाटिपुग्गलिका उपादिन्ना, सुखा वेदना दुक्खा वेदना अदुक्खम-
सुखा वेदना - अयं वुच्चति वेदना वहिद्धा ।

(६-७) ओळारिका, सुखुमा वेदना

२०. तत्थ कतमा वेदना ओळारिका सुखुमा ?

20 अकुसला वेदना ओळारिका, कुसलाव्याकता वेदना सुखुमा ।
कुसलाकुसला वेदना ओळारिका, अव्याकता वेदना सुखुमा । दुक्खा
वेदना ओळारिका, सुखा च अदुक्खमसुखा च वेदना सुखुमा । सुखदुक्खा
वेदना ओळारिका, अदुक्खमसुखा वेदना सुखुमा । असमापन्नस्स वेदना

ओळारिका, समापन्नस्स वेदना सुखुमा । सासवा वेदना ओळारिका,
अनासवा वेदना सुखुमा । तं तं वा पन वेदनं उपादायुपादाय वेदना
ओळारिका सुखुमा दट्ठ्वा ।

(८-६) हीना, पणीता वेदना

२१. तत्थ कतमा वेदना हीना पणीता ?

अकुसला वेदना हीना, कुसलाव्याकता वेदना पणीता । कुसला- 5
कुसला वेदना हीना, अव्याकता वेदना पणीता । दुक्खा वेदना हीना,
सुखा च अदुक्खमसुखा च वेदना पणीता । सुखदुक्खा वेदना हीना,
अदुक्खमसुखा वेदना पणीता । असमापन्नस्स वेदना हीना, समापन्नस्स
वेदना पणीता । सासवा वेदना हीना, अनासवा वेदना पणीता । तं
तं वा पन वेदनं उपादायुपादाय वेदना हीना पणीता दट्ठ्वा । 10

(१०) दूरे वेदना

२२. तत्थ कतमा वेदना दूरे ?

अकुसला वेदना कुसलाव्याकताहि वेदनाहि दूरे; कुसलाव्याकता
वेदना अकुसलाय वेदनाय दूरे; कुसला वेदना अकुसलाव्याकताहि
वेदनाहि दूरे; अकुसलाव्याकता वेदना कुसलाय वेदनाय दूरे; अव्याकता
वेदना कुसलाकुसलाहि वेदनाहि दूरे; कुसलाकुसला वेदना अव्याकताय 15
वेदनाय दूरे । दुक्खा वेदना सुखाय च अदुक्खमसुखाय च वेदनाहि
दूरे; सुखा च अदुक्खमसुखा च वेदना दुक्खाय वेदनाय दूरे; सुखा वेदना
दुक्खाय च अदुक्खमसुखाय च वेदनाहि दूरे; दुक्खा च अदुक्खमसुखा
च वेदना सुखाय वेदनाय दूरे; अदुक्खमसुखा वेदना सुखदुक्खाहि वेदनाहि
दूरे; सुखदुक्खा वेदना अदुक्खमसुखाय वेदनाय दूरे । असमापन्नस्स 20
वेदना समापन्नस्स वेदनाय दूरे; समापन्नस्स वेदना असमापन्नस्स वेदनाय
दूरे । सासवा वेदना अनासवाय वेदनाय दूरे; अनासवा वेदना सासवाय
वेदनाय दूरे — अयं वुच्चति वेदना दूरे ।

(११) सन्तिके वेदना

२३. तत्थ कतमा वेदना सन्तिके ?

अकुसला वेदना अकुसलाय वेदनाय सन्तिके; कुसला वेदना 25
कुसलाय वेदनाय सन्तिके; अव्याकता वेदना अव्याकताय वेदनाय

सन्तिके । दुःखा वेदना दुःखाय वेदनाय सन्तिके; सुखा वेदना सुखाय वेदनाय सन्तिके; अदुःखमसुखा वेदना अदुःखमसुखाय वेदनाय सन्तिके । असमापन्नस्स वेदना असमापन्नस्स वेदनाय सन्तिके । समापन्नस्स वेदना समापन्नस्स वेदनाय सन्तिके; सासवा वेदना सासवाय वेदनाय सन्तिके; 5 अनासवा वेदना अनासवाय वेदनाय सन्तिके । अयं वुच्चति वेदना सन्तिके । तं तं वा पन वेदनं उपादायुपादाय वेदना दूरे सन्तिके दट्ठव्वा ।

३. सञ्जाक्खन्धो

२४. तत्थ कतमो सञ्जाक्खन्धो ?

या काचि सञ्जा अतीतानागतपच्चुप्पन्ना अज्झत्ता वा वहिद्धा वा ओळारिका वा सुखुमा वा हीना वा पणीता वा या दूरे सन्तिके 10 वा. तदेकज्झं अभिसञ्जूहित्वा अभिसङ्घिपित्वा^१ - अयं वुच्चति सञ्जाक्खन्धो ।

(१) अतीता सञ्जा

२५. तत्थ कतमा सञ्जा अतीता ?

या सञ्जा अतीता निरुद्धा विगता विपरिणता अत्यङ्गता अभत्यङ्गता उप्पज्जित्वा विगतां अतीता अतीतसेन सङ्गहिता, चक्खु- 15 सम्पस्सजा^२ सञ्जा सोतसम्पस्सजा सञ्जा घानसम्पस्सजा^२ सञ्जा जिह्वासम्पस्सजा सञ्जा कायसम्पस्सजा सञ्जा मनोसम्पस्सजा सञ्जा - अयं वुच्चति सञ्जा अतीता ।

(२) अनागता सञ्जा

२६. तत्थ कतमा सञ्जा अनागता ?

या सञ्जा अजाता अभूता असञ्जाता अनिब्बत्ता अनभिनिब्बत्ता 20 अपातुभूता अनुप्पन्ना असमुप्पन्ना अनुट्ठिता असमुट्ठिता अनागता अनागतसेन सङ्गहिता, चक्खुसम्पस्सजा सञ्जा सोतसम्पस्सजा सञ्जा घानसम्पस्सजा सञ्जा जिह्वासम्पस्सजा सञ्जा कायसम्पस्सजा सञ्जा मनोसम्पस्सजा सञ्जा - अयं वुच्चति सञ्जा अनागता ।

(३) पच्चुप्पन्ना सञ्जा

२७. तत्थ कतमा सञ्जा पच्चुप्पन्ना ?

१. अभिसङ्घिपित्वा - मी० । २. घानसम्पस्सजा - मी०, एकमुपरि वि ।

या सञ्जा जाता भूता सञ्जाता निव्वत्ता अभिनिव्वत्ता
पातुभूता उप्पन्ना समुप्पन्ना उट्ठिता समुट्ठिता पच्चुप्पन्ना पच्चुप्पन्नंसेन
सङ्गहिता, चक्खुसम्फस्सजा सञ्जा सोतसम्फस्सजा सञ्जा धान-
सम्फस्सजा सञ्जा जिह्वासम्फस्सजा सञ्जा कायसम्फस्सजा सञ्जा
मनोसम्फस्सजा सञ्जा — अयं वुच्चति सञ्जा पच्चुप्पन्ना ।

5

(४) अज्झत्ता सञ्जा

२८. तत्थ कतमा सञ्जा अज्झत्ता ?

B. 6

या सञ्जा तेसं तेसं सत्तानं अज्झत्तं पच्चत्तं नियका पाटि-
पुंगलिका उपादिन्ना, चक्खुसम्फस्सजा सञ्जा सोतसम्फस्सजा सञ्जा
धानसम्फस्सजा सञ्जा जिह्वासम्फस्सजा सञ्जा कायसम्फस्सजा
सञ्जा मनोसम्फस्सजा सञ्जा — अयं वुच्चति सञ्जा अज्झत्ता ।

10

(५) वहिद्धा सञ्जा

२९. तत्थ कतमा सञ्जा वहिद्धा ?

या सञ्जा तेसं तेसं परसत्तानं परपुंगलानं अज्झत्तं पच्चत्तं
नियका पाटिपुंगलिका उपादिन्ना, चक्खुसम्फस्सजा सञ्जा सोत-
सम्फस्सजा सञ्जा धानसम्फस्सजा सञ्जा जिह्वासम्फस्सजा सञ्जा
कायसम्फस्सजा सञ्जा मनोसम्फस्सजा सञ्जा — अयं वुच्चति सञ्जा
वहिद्धा ।

15

(६-७) ओळारिका, सुखुमा सञ्जा

३०. तत्थ कतमा सञ्जा ओळारिका सुखुमा ?

R. 6

पटिघसम्फस्सजा सञ्जा ओळारिका, अधिवचनसम्फस्सजा
सञ्जा सुखुमा । अकुसला सञ्जा ओळारिका, कुसलाव्याकता सञ्जा
सुखुमा । कुसलाकुसला सञ्जा ओळारिका, अव्याकता सञ्जा सुखुमा ।
दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्ता सञ्जा ओळारिका, सुखाय च अदुक्खमसुखाय
च वेदनाहि सम्पयुत्ता सञ्जा सुखुमा । सुखदुक्खाहि वेदनाहि सम्पयुत्ता
सञ्जा ओळारिका, अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता सञ्जा सुखुमा ।
असमापन्नस्स सञ्जा ओळारिका, समापन्नस्स सञ्जा सुखुमा । सासवा
सञ्जा ओळारिका, अनासवा सञ्जा सुखुमा । तं तं वा पन सञ्जां
उपादायुपादाय सञ्जा ओळारिका सुखुमा दद्दन्वा ।

25

(८-९) हीना, पणीता सञ्ज्ञा

३१. तत्थ कतमा सञ्ज्ञा हीना पणीता ?

अकुसला सञ्ज्ञा हीना, कुसलाव्याकता सञ्ज्ञा पणीता ।
कुसलाकुसला सञ्ज्ञा हीना, अव्याकता सञ्ज्ञा पणीता । दुक्खाय
वेदनाय सम्पयुत्ता सञ्ज्ञा हीना, सुखाय च अदुक्खमसुखाय च वेदनाहि
5 सम्पयुत्ता सञ्ज्ञा पणीता । सुखदुक्खाहि वेदनाहि सम्पयुत्ता सञ्ज्ञा
हीना, अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता सञ्ज्ञा पणीता । असमा-
पन्नस्स सञ्ज्ञा हीना, समापन्नस्स सञ्ज्ञा पणीता । सासवा सञ्ज्ञा
हीना, अनासवा सञ्ज्ञा पणीता । त त वा पन सञ्ज्ञ उपादायुपादाय
सञ्ज्ञा हीना पणीता दट्ठ्वा ।

(१०) दूरे सञ्ज्ञा

३२ तत्थ कतमा सञ्ज्ञा दूरे ?

अकुसला सञ्ज्ञा कुसलाव्याकताहि सञ्ज्ञाहि दूरे, कुसला-
व्याकता सञ्ज्ञा अकुसलाय सञ्ज्ञाय दूरे, कुसला सञ्ज्ञा अकुसला-
व्याकताहि सञ्ज्ञाहि दूरे, अकुसलाव्याकता सञ्ज्ञा कुसलाय सञ्ज्ञाय
दूरे । अव्याकता सञ्ज्ञा कुसलाकुसलाहि सञ्ज्ञाहि दूरे, कुसलाकुसला
15 सञ्ज्ञा अव्याकताय सञ्ज्ञाय दूरे । दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्ता सञ्ज्ञा
सुखाय च अदुक्खमसुखाय च वेदनाहि सम्पयुत्ताहि सञ्ज्ञाहि दूरे, सुखाय
च अदुक्खमसुखाय च वेदनाहि सम्पयुत्ता सञ्ज्ञा दुक्खाय वेदनाय सम्प-
युत्ताय सञ्ज्ञाय दूरे, सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता सञ्ज्ञा दुक्खाय च
अदुक्खमसुखाय च वेदनाहि सम्पयुत्ताहि सञ्ज्ञाहि दूरे, दुक्खाय च
20 अदुक्खमसुखाय च वेदनाहि सम्पयुत्ता सञ्ज्ञा सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ताय
सञ्ज्ञाय दूरे, अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता सञ्ज्ञा सुखदुक्खाहि
वेदनाहि सम्पयुत्ताहि सञ्ज्ञाहि दूरे, सुखदुक्खाहि वेदनाहि सम्पयुत्ता
सञ्ज्ञा अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ताय सञ्ज्ञाय दूरे । असमापन्नस्स
सञ्ज्ञा समापन्नस्स सञ्ज्ञाय दूरे, समापन्नस्स सञ्ज्ञा असमापन्नस्स
18 7 सञ्ज्ञाय दूरे । सासवा सञ्ज्ञा अनासवाय सञ्ज्ञाय दूरे, अनासवा
सञ्ज्ञा सासवाय सञ्ज्ञाय दूरे — अय वुच्चति सञ्ज्ञा दूरे ।

(११) सत्तिके सञ्ज्ञा

३३ तत्थ कतमा सञ्ज्ञा सत्तिके ?

अकुसला सञ्जा अकुसलाय सञ्जाय सन्तिके; कुसला सञ्जा
 कुसलाय सञ्जाय सन्तिके; अव्याकता सञ्जा अव्याकताय सञ्जाय
 सन्तिके । दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्ता सञ्जा दुक्खाय वेदनाय सम्प-
 युत्ताय सञ्जाय सन्तिके; सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता सञ्जा सुखाय
 वेदनाय सम्पयुत्ताय सञ्जाय सन्तिके; अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्प- 5
 युत्ता सञ्जा अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ताय सञ्जाय सन्तिके ।
 असमापन्नस्स सञ्जा असमापन्नस्स सञ्जाय सन्तिके; समापन्नस्स
 सञ्जा समापन्नस्स सञ्जाय सन्तिके । सासवा सञ्जा सासवाय
 सञ्जाय सन्तिके; अनासवा सञ्जा अनासवाय सञ्जाय सन्तिके ।
 अयं वुच्चति सञ्जा सन्तिके । तं तं वा पन सञ्जं उपादायुपादाय 10
 सञ्जा दूरे सन्तिके दट्ठ्वा ।

४. सङ्खारक्खन्धो

३४. तत्थ कतमो सङ्खारक्खन्धो ?

ये केचि सङ्खारा अतीतानागतपच्चुप्पन्ना अज्झत्ता^१ वा वहिद्धा
 वा ओळारिका वा सुखुमा वा हीना वा पणीता वा ये दूरे सन्तिके वा, B. 8
 तदेकज्झं अभिसञ्जूहित्वा अभिसङ्खिपित्वा — अयं वुच्चति सङ्खार- 15
 क्खन्धो ।

(१) अतीता सङ्खारा

३५. तत्थ कतमे सङ्खारा अतीता ?

ये सङ्खारा अतीता निरुद्धा विगता विपरिणता अत्थङ्गता
 अवभत्यङ्गता उप्पज्जित्वा विगता अतीता अतीतंसेन सङ्गहिता, चक्खु-
 सम्फस्सजा चेतना सोतसम्फस्सजा चेतना धानसम्फस्सजा चेतना जिह्वा- 20
 सम्फस्सजा चेतना कायसम्फस्सजा चेतना मनोसम्फस्सजा चेतना — इमे
 वुच्चन्ति सङ्खारा अतीता ।

(२) अनागता सङ्खारा

३६. तत्थ कतमे सङ्खारा अनागता ?

ये सङ्खारा अजाता अभूता असञ्जाता अनिव्वत्ता अनभिनिव्वत्ता
 अपातुभूता अनुप्पन्ना असमुप्पन्ना अनुट्ठिता असमुट्ठिता अनागता अनागतं- 25

सेन सङ्गहिता, चक्खुसम्फस्सजा चेतना सोतसम्फस्सजा चेतना धान-
सम्फस्सजा चेतना जिह्वासम्फस्सजा चेतना कायसम्फस्सजा चेतना
मनोसम्फस्सजा चेतना — इमे वुच्चन्ति सङ्खारा अनागता ।

(३) पच्चुप्पन्ना सङ्खारा

३७. तत्थ कतमे सङ्खारा पच्चुप्पन्ना ?

ये सङ्खारा जाता भूता सञ्जाता^१ निव्वत्ता अभिनिव्वत्ता
पातुभूता उप्पन्ना समुप्पन्ना उट्ठिता समुट्ठिता पच्चुप्पन्ना पच्चुप्पन्नंसेन
सङ्गहिता, चक्खुसम्फस्सजा चेतना सोतसम्फस्सजा चेतना धानसम्फस्सजा
चेतना जिह्वासम्फस्सजा चेतना कायसम्फस्सजा चेतना मनोसम्फस्सजा
चेतना — इमे वुच्चन्ति सङ्खारा पच्चुप्पन्ना ।

(४) अज्झत्ता सङ्खारा

३८. तत्थ कतमे सङ्खारा अज्झत्ता ?

ये सङ्खारा तेसं तेसं सत्तानं अज्झत्तं पच्चत्तं नियका पाटि-
पुग्गलिका उपादिन्ना, चक्खुसम्फस्सजा चेतना सोतसम्फस्सजा चेतना
धानसम्फस्सजा चेतना जिह्वासम्फस्सजा चेतना कायसम्फस्सजा चेतना
मनोसम्फस्सजा चेतना — इमे वुच्चन्ति सङ्खारा अज्झत्ता ।

(५) वहिद्धा सङ्खारा

३९. तत्थ कतमे सङ्खारा वहिद्धा ?

ये सङ्खारा तेसं तेसं परसत्तानं परपुग्गलानं अज्झत्तं पच्चत्तं
नियका पाटिपुग्गलिका उपादिन्ना, चक्खुसम्फस्सजा चेतना सोत-
सम्फस्सजा चेतना धानसम्फस्सजा चेतना जिह्वासम्फस्सजा चेतना
कायसम्फस्सजा चेतना मनोसम्फस्सजा चेतना — इमे वुच्चन्ति
सङ्खारा वहिद्धा ।

(६-७) ओळारिका, सुखुमा सङ्खारा

४०. तत्थ कतमे सङ्खारा ओळारिका सुखुमा ?

अकुसला सङ्खारा ओळारिका, कुसलाव्याकता सङ्खारा सुखुमा ।
कुमलाकुमला सङ्खारा ओळारिका, अव्याकता सङ्खारा सुखुमा ।
दुक्खाय वेदनाय सम्पयूत्ता सङ्खारा ओळारिका, सुखाय च अदुक्खसम-

सुखाय च वेदनाहि सम्पयुक्ता सङ्खारा सुखुमा । सुखदुक्खाहि
वेदनाहि सम्पयुक्ता सङ्खारा ओळारिका, अदुक्खमसुखाय वेदनाय
सम्पयुक्ता सङ्खारा सुखुमा । असमापन्नस्स सङ्खारा ओळारिका, समा-
पन्नस्स सङ्खारा सुखुमा । सासवा सङ्खारा ओळारिका, अनासवा
सङ्खारा सुखुमा । ते ते वा पन सङ्खारे उपादायुपादाय सङ्खारा 5
ओळारिका सुखुमा दट्ठ्वा ।

(८-९) हीना, पणीता सङ्खारा

४१. तत्थ कतमे सङ्खारा हीना पणीता ?

अकुसला सङ्खारा हीना, कुसलाव्याकता सङ्खारा पणीता ।
कुसलाकुसला सङ्खारा हीना, अव्याकता सङ्खारा पणीता । दुक्खाय
वेदनाय सम्पयुक्ता सङ्खारा हीना, सुखाय च अदुक्खमसुखाय च वेदनाहि 10
सम्पयुक्ता सङ्खारा पणीता । सुखदुक्खाहि वेदनाहि सम्पयुक्ता सङ्खारा
हीना, अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुक्ता सङ्खारा पणीता । असमा-
पन्नस्स सङ्खारा हीना, समापन्नस्स सङ्खारा पणीता । सासवा सङ्खारा
हीना, अनासवा सङ्खारा पणीता । ते ते वा पन सङ्खारे उपादायुपादाय
सङ्खारा हीना पणीता दट्ठ्वा । 15

(१०) दूरे सङ्खारा

४२. तत्थ कतमे सङ्खारा दूरे ?

अकुसला सङ्खारा कुसलाव्याकतेहि सङ्खारेहि दूरे; कुसला-
व्याकता सङ्खारा अकुसलेहि सङ्खारेहि दूरे; कुसला सङ्खारा अकुसला-
व्याकतेहि सङ्खारेहि दूरे; अकुसलाव्याकता सङ्खारा कुसलेहि सङ्खारेहि
दूरे; अव्याकता सङ्खारा कुसलाकुसलेहि सङ्खारेहि दूरे; कुसलाकुसला 20 R. 9
सङ्खारा अव्याकतेहि सङ्खारेहि दूरे । दुक्खाय वेदनाय सम्पयुक्ता सङ्खारा
सुखाय च अदुक्खमसुखाय च वेदनाहि सम्पयुक्तेहि सङ्खारेहि दूरे; सुखाय
च अदुक्खमसुखाय च वेदनाहि सम्पयुक्ता सङ्खारा दुक्खाय वेदनाय सम्प-
युक्तेहि सङ्खारेहि दूरे; सुखाय वेदनाय सम्पयुक्ता सङ्खारा दुक्खाय च
अदुक्खमसुखाय च वेदनाहि सम्पयुक्तेहि सङ्खारेहि दूरे; दुक्खाय च 25
अदुक्खमसुखाय च वेदनाहि सम्पयुक्ता सङ्खारा सुखाय वेदनाय सम्प-
युक्तेहि सङ्खारेहि दूरे; अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुक्ता सङ्खारा
सुखदुक्खाहि वेदनाहि सम्पयुक्तेहि सङ्खारेहि दूरे; सुखदुक्खाहि वेदनाहि

सम्पयुक्ता सङ्खारा अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुक्तेहि सङ्खारेहि दूरे ।
 असमापन्नस्स सङ्खारा समापन्नस्स सङ्खारेहि दूरे; समापन्नस्स सङ्खारा
 असमापन्नस्स सङ्खारेहि दूरे । सासवा सङ्खारा अनासवेहि सङ्खारेहि
 दूरे; अनासवा सङ्खारा सासवेहि सङ्खारेहि दूरे । इमे वुच्चन्ति
 5 सङ्खारा दूरे ।

(११) सन्तिके सङ्खारा

४३. तत्थ कतमे सङ्खारा सन्तिके ?

अकुसला सङ्खारा अकुसलानं सङ्खारानं सन्तिके; कुसला
 सङ्खारा कुसलानं सङ्खारानं सन्तिके; अव्याकता सङ्खारा अव्याकतानं
 सङ्खारानं सन्तिके । दुक्खाय वेदनाय सम्पयुक्ता सङ्खारा दुक्खाय
 10 वेदनाय सम्पयुक्तानं सङ्खारानं सन्तिके; सुखाय वेदनाय सम्पयुक्ता
 सङ्खारा सुखाय वेदनाय सम्पयुक्तानं सङ्खारानं सन्तिके; अदुक्खमसुखाय
 वेदनाय सम्पयुक्ता सङ्खारा अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुक्तानं
 सङ्खारानं सन्तिके । असमापन्नस्स सङ्खारा असमापन्नस्स सङ्खारानं
 सन्तिके; समापन्नस्स सङ्खारा समापन्नस्स सङ्खारानं सन्तिके ।
 15 सासवा सङ्खारा सासवानं सङ्खारानं सन्तिके; अनासवा सङ्खारा
 अनासवानं सङ्खारानं सन्तिके । इमे वुच्चन्ति सङ्खारा सन्तिके ।
 ते ते वा पन सङ्खारे उपादायुपादाय सङ्खारा दूरे सन्तिके दट्ठ्वा ।

५. विज्जाणक्खन्धो

४४. तत्थ कतमो विज्जाणक्खन्धो ?

यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा वहिद्धा
 20 वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, तदेकज्झं
 अभिमञ्जूहित्वा अभिसङ्खिपित्वा — अयं वुच्चति विज्जाणक्खन्धो ।

(१) अतीतं विज्जाणं

४५. तत्थ कतमं विज्जाणं अतीतं ?

यं विज्जाणं अतीतं निरुद्धं विगतं विपरिणतं अत्यङ्गतं अवभ-
 त्यङ्गतं उप्पज्जित्वा विगतं अतीतं अतीतंसेन सङ्गहितं, चक्खुविज्जाणं
 25 सोतविज्जाणं घानविज्जाणं जिह्वाविज्जाणं कायविज्जाणं मनो-
 विज्जाणं — इदं वुच्चति विज्जाणं अतीतं ।

(२) अनागतं विज्जाणं

४६. तत्थ कतमं विज्जाणं अनागतं ?

यं विज्जाणं अजातं अभूतं असज्जातं अनिब्बत्तं अनभिनिब्बत्तं अपातुभूतं अनुप्पन्नं असमुप्पन्नं अनुट्ठितं असमुट्ठितं अनागतं अनागतंसेन सङ्गहितं, चक्खुविज्जाणं सोतविज्जाणं घानविज्जाणं जिह्वाविज्जाणं कायविज्जाणं मनोविज्जाणं — इदं वुच्चति विज्जाणं अनागतं ।

B. 11

5

(३) पच्चुप्पन्नं विज्जाणं

४७. तत्थ कतमं विज्जाणं पच्चुप्पन्नं ?

यं विज्जाणं जातं भूतं सज्जातं निब्बत्तं अभिनिब्बत्तं पातुभूतं उप्पन्नं समुप्पन्नं उट्ठितं समुट्ठितं पच्चुप्पन्नं पच्चुप्पन्नंसेन सङ्गहितं, चक्खु-विज्जाणं सोतविज्जाणं घानविज्जाणं जिह्वाविज्जाणं कायविज्जाणं मनोविज्जाणं — इदं वुच्चति विज्जाणं पच्चुप्पन्नं ।

10

(४) अज्झत्तं विज्जाणं

४८. तत्थ कतमं विज्जाणं अज्झत्तं ?

यं विज्जाणं तेसं तेसं सत्तानं अज्झत्तं पच्चत्तं नियकं पाटि-पुग्गलिकं उपादिन्नं, चक्खुविज्जाणं सोतविज्जाणं घानविज्जाणं जिह्वाविज्जाणं कायविज्जाणं मनोविज्जाणं — इदं वुच्चति विज्जाणं अज्झत्तं ।

15

(५) वहिद्धा विज्जाण

४९. तत्थ कतमं विज्जाणं वहिद्धा ?

यं विज्जाणं तेसं तेसं परसत्तानं परपुग्गलानं अज्झत्तं पच्चत्तं नियकं पाटिपुग्गलिकं उपादिन्नं, चक्खुविज्जाणं सोतविज्जाणं घान-विज्जाणं जिह्वाविज्जाणं कायविज्जाणं मनोविज्जाणं — इदं वुच्चति विज्जाणं वहिद्धा ।

20

(६-७) ओळारिकं, सुखुमं विज्जाणं

५०. तत्थ कतमं विज्जाणं ओळारिकं सुखुमं ?

अकुसलं विज्जाणं ओळारिकं, कुसलाव्याकता विज्जाणा सुसुमा । कुसलाकुसला विज्जाणा ओळारिका, अव्याकतं विज्जाणं सुसुमं । दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तं विज्जाणं ओळारिकं, सुखाय च

अदुक्खमसुखाय च वेदनाहि सम्पयुत्ता विज्जाणा सुखुमा । सुखदुक्खाहि
वेदनाहि सम्पयुत्ता विज्जाणा ओळारिका, अदुक्खमसुखाय वेदनाय
सम्पयुत्त विज्जाण सुखुम । असमापन्नस्स विज्जाण ओळारिक, समा-
पन्नस्स विज्जाण सुखुम । सासव विज्जाण ओळारिक, अनासव
5 विज्जाण सुखुम । त त वा पन विज्जाण उपादायुपादाय विज्जाण
ओळारिक सुखुम ददुव्व ।

(८-९) हीन, पणीत विज्जाण

५१ तत्थ कतम विज्जाण हीन पणीत ?

अकुसल विज्जाण हीन, कुसलाव्याकता विज्जाणा पणीता ।
कुसलाकुसला विज्जाणा हीना, अव्याकत विज्जाण पणीत । दुक्खाय
10 वेदनाय सम्पयुत्त विज्जाण हीन, सुखाय च अदुक्खमसुखाय च वेदनाहि
सम्पयुत्ता विज्जाणा पणीता । सुखदुक्खाहि वेदनाहि सम्पयुत्ता
विज्जाणा हीना, अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्त विज्जाण पणीत ।
असमापन्नस्स विज्जाण हीन, समापन्नस्म विज्जाण पणीत । सासव
विज्जाण हीन, अनासव विज्जाण पणीत । त त वा पन विज्जाण
15 उपादायुपादाय विज्जाण हीन पणीत ददुव्व ।

(१०) दूरे विज्जाण

५२ तत्थ कतम विज्जाण दूरे ?

अकुसल विज्जाण कुसलाव्याकतेहि विज्जाणेहि दूरे;
कुसलाव्याकता विज्जाणा अकुसला विज्जाणा दूरे, कुसल विज्जाण
अकुसलाव्याकतेहि विज्जाणेहि दूरे, अकुसलाव्याकता विज्जाणा कुसला
20 विज्जाणा दूरे, अव्याकत विज्जाण कुसलाकुसलेहि विज्जाणेहि
दूरे, कुसलाकुसला विज्जाणा अव्याकता विज्जाणा दूरे । दुक्खाय
वेदनाय सम्पयुत्त विज्जाण सुखाय च अदुक्खमसुखाय च वेदनाहि
सम्पयुत्तेहि विज्जाणेहि दूरे, सुखाय च अदुक्खमसुखाय च वेदनाहि
सम्पयुत्ता विज्जाणा दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्ता विज्जाणा दूरे, सुखाय
25 वेदनाय सम्पयुत्त विज्जाण दुक्खाय च अदुक्खमसुखाय च वेदनाहि
सम्पयुत्तेहि विज्जाणेहि दूरे, दुक्खाय च अदुक्खमसुखाय च वेदनाहि
सम्पयुत्ता विज्जाणा सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता विज्जाणा दूरे ।

अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं विञ्जाणं सुखदुक्खाहि वेदनाहि सम्प-
 युत्तेहि विञ्जाणेहि दूरे; सुखदुक्खाहि वेदनाहि सम्पयुत्ता विञ्जाणा
 अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता विञ्जाणा दूरे । असमापन्नस्स
 विञ्जाणं समापन्नस्स विञ्जाणा दूरे; समापन्नस्स विञ्जाणं असमा-
 पन्नस्स विञ्जाणा दूरे । सासवं विञ्जाणं अनासवा विञ्जाणा दूरे; 5
 अनासवं विञ्जाणं सासवा विञ्जाणा दूरे — इदं वुच्चति विञ्जाणं
 दूरे ।

(११) सन्तिके विञ्जाणं

५३. तत्थ कतमं विञ्जाणं सन्तिके ?

अकुसलं विञ्जाणं अकुसलस्स विञ्जाणस्स सन्तिके, कुसलं R. 12
 विञ्जाणं कुसलस्स विञ्जाणस्स सन्तिके; अव्याकतं विञ्जाणं अव्या- 10
 कतस्स विञ्जाणस्स सन्तिके । दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तं विञ्जाणं
 दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तस्स विञ्जाणस्स सन्तिके; सुखाय वेदनाय
 सम्पयुत्तं विञ्जाणं सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तस्स विञ्जाणस्स सन्तिके;
 अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं विञ्जाणं अदुक्खमसुखाय वेदनाय
 सम्पयुत्तस्स विञ्जाणस्स सन्तिके । असमापन्नस्स विञ्जाणं असमा- 15
 पन्नस्स विञ्जाणस्स सन्तिके; समापन्नस्स विञ्जाणं समापन्नस्स
 विञ्जाणस्स सन्तिके । सासवं विञ्जाणं सासवस्स विञ्जाणस्स B. 15
 सन्तिके; अनासवं विञ्जाणं अनासवस्स विञ्जाणस्स सन्तिके — इदं
 वुच्चति विञ्जाणं सन्तिके । तं तं वा पन विञ्जाणं उपादायुपादाय
 विञ्जाणं दूरे सन्तिके दट्ठव्वं । 20

सुत्तन्तभाजनीयं^१ ।

— १ — ० —

३ २. अभिघम्मभाजनीयं

५४. पञ्चक्खन्धो — रूपक्खन्धो, वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो,
 सङ्खारक्खन्धो, विञ्जाणक्खन्धो ।

१. रूपक्खन्धो

५५. तत्थ कतमो रूपक्खन्धो ?

१. सुत्तन्तभाजनीयं — मी० ।

वि०-३

एकविधेन रूपकखन्धो — सव्यं रूपं न हेतु, अहेतुकं, हेतुविष्ययुतं, सप्पञ्चयं, सङ्खतं, रूपं, लोकियं, सासवं, संयोजनियं^१, गन्थनियं, ओघ-
नियं, योगनियं, नीवरणियं, परामट्टं, उपादानियं, सङ्किलेसिकं, अव्याकतं,
अनारम्भणं, अचेतसिकं, चित्तविष्ययुतं, नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मं,
असङ्किलिट्टसङ्किलेसिकं, न सवितक्कसविचारं, न अवितक्कविचारमत्तं,
अवितक्कअविचारं, न पीतिसहगतं, न सुखसहगतं, न उपेक्खासहगतं,
नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्वं, नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्व-
हेतुकं, नेवाचयगामिनापचयगामी^२, नेवसेक्खनासेक्खं, परित्तं, कामा-
वचरं, न रूपावचरं, न अरूपावचरं, परियापन्नं, नो अपरियापन्नं, अनि-
यतं, अनिय्यानिकं, उप्पन्नं, छहि विञ्जाणेहि विञ्जेय्यं, अनिच्चं,
जराभिभूतं । एवं एकविधेन रूपकखन्धो ।

५६. दुविधेन रूपकखन्धो — अत्थि रूपं उपादा, अत्थि रूपं
नो^१ उपादा^२ । अत्थि रूपं उपादिन्नं, अत्थि रूपं अनुपादिन्नं । अत्थि
रूपं उपादिनुपादानियं, अत्थि रूपं अनुपादिनुपादानियं । अत्थि रूपं
सनिदस्सनं, अत्थि रूपं अनिदस्सनं । अत्थि रूपं सप्पटिघं, अत्थि रूपं
अप्पटिघं । अत्थि रूपं इन्द्रियं, अत्थि रूपं न इन्द्रियं । अत्थि रूपं महाभूतं,
अत्थि रूपं न महाभूतं । अत्थि रूपं विञ्जत्ति, अत्थि रूपं न विञ्जत्ति ।
अत्थि रूपं चित्तसमुद्धानं, अत्थि रूपं न चित्तसमुद्धानं । अत्थि रूपं चित्त-
सहभू^४, अत्थि रूपं न चित्तसहभू । अत्थि रूपं चित्तानुपरिवत्ति, अत्थि
रूपं न चित्तानुपरिवत्ति । अत्थि रूपं अज्झत्तिकं, अत्थि रूपं वाहिरं ।
अत्थि रूपं ओळारिकं, अत्थि रूपं सुखुमं । अत्थि रूपं दूरे, अत्थि रूपं
सन्तिके ... पे०... अत्थि रूपं कवलीकारो^५ आहारो, अत्थि रूपं न कवली-
कारो आहारो । एवं दुविधेन रूपकखन्धो ।

(यथा^६ रूपकण्डे विभत्तं, तथा इयं विभजितव्वं^७ ।)

५७. त्रिविधेन रूपकखन्धो — यं तं रूपं अज्झत्तिकं तं उपादा,
यं तं रूपं वाहिरं तं अत्थि उपादा, अत्थि नो^१ उपादा^२ । यं तं
रूपं अज्झत्तिकं तं उपादिन्नं, यं तं रूपं वाहिरं तं अत्थि उपादिन्नं, अत्थि

१. संयोजनियं — स्या० । २. ० नापचयगामि — मी०, स्या० । ३-३. नूपादा —
सी० । ४. चित्तसहभू — मी०, स्या० । ५. कवलीकारो — सी०, स्या० । ६-६. स्या०
पोत्पत्ते नत्थि । ७-७. अनुपादा — स्या० ।

अनुपादिन्नं । यं तं रूपं अज्ज्ञत्तिकं तं उपादिन्नुपादानियं, यं तं रूपं बाहिरं तं अत्थि उपादिन्नुपादानियं, अत्थि अनुपादिन्नुपादानियं ... पे०... यं तं रूपं अज्ज्ञत्तिकं तं न कवलीकारो आहारो, यं तं रूपं बाहिरं तं अत्थि कवलीकारो आहारो, अत्थि न कवलीकारो आहारो । एवं तिविधेन रूपकखन्धो ।

5

५८. चतुर्विधेन रूपकखन्धो — यं तं रूपं उपादा तं अत्थि उपादिन्नं, अत्थि अनुपादिन्नं; यं तं रूपं नो उपादा तं अत्थि उपादिन्नं, अत्थि अनुपादिन्नं । यं तं रूपं उपादा तं अत्थि उपादिन्नुपादानियं, अत्थि अनुपादिन्नुपादानियं; यं तं रूपं नो उपादा तं अत्थि उपादिन्नुपादानियं, अत्थि अनुपादिन्नुपादानियं । यं तं रूपं उपादा तं अत्थि सप्पटिघं, अत्थि अप्पटिघं; यं तं रूपं नो उपादा तं अत्थि सप्पटिघं, अत्थि अप्पटिघं । यं तं रूपं उपादा तं अत्थि ओळारिकं, अत्थि सुखुमं; यं तं रूपं नो उपादा तं अत्थि ओळारिकं, अत्थि सुखुमं । यं तं रूपं उपादा तं अत्थि दूरे, अत्थि सन्तिके; यं तं रूपं नो उपादा तं अत्थि दूरे, अत्थि सन्तिके ... पे०... दिट्ठं, सुतं, मुतं, विज्जातं रूपं^१ । एवं चतुर्विधेन रूपकखन्धो ।

10

R. 1

15

५९. पञ्चविधेन रूपकखन्धो — पथवीधातु^२, आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु, यं च रूपं उपादा । एवं पञ्चविधेन रूपकखन्धो ।

६०. छव्विधेन रूपकखन्धो — चक्खुविज्जेय्यं रूपं, सोतविज्जेय्यं रूपं, घानविज्जेय्यं^३ रूपं, जिह्वाविज्जेय्यं रूपं, कायविज्जेय्यं रूपं, मनोविज्जेय्यं रूपं । एवं छव्विधेन रूपकखन्धो ।

20

६१. सत्तविधेन रूपकखन्धो — चक्खुविज्जेय्यं रूपं, सोतविज्जेय्यं रूपं, घानविज्जेय्यं रूपं, जिह्वाविज्जेय्यं रूपं, कायविज्जेय्यं रूपं, मनोधातुविज्जेय्यं रूपं, मनोविज्जाणधातुविज्जेय्यं रूपं । एवं सत्तविधेन रूपकखन्धो ।

६२. अट्ठविधेन रूपकखन्धो — चक्खुविज्जेय्यं रूपं, सोतविज्जेय्यं रूपं, घानविज्जेय्यं रूपं, जिह्वाविज्जेय्यं रूपं, कायविज्जेय्यं रूपं अत्थि सुखसम्पत्सं, अत्थि दुक्खसम्पत्सं, मनोधातु-

25

B. 15

१. स्या० पोत्पवे नत्थि । २. पठविधातु — सी०; पठवीधातु — स्या० । ३. घाणविज्जेय्यं — सी०, एवमुपरि पि ।

विञ्जेय्यं रूपं, मनोविञ्जाणघातुविञ्जेय्यं रूपं । एवं अटुविधेन रूपकखन्धो ।

६३. नवविधेन रूपकखन्धो — चक्षुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं, घानिन्द्रियं, जिह्विन्द्रियं, कायिन्द्रियं, इतिन्द्रियं, पुरिसिन्द्रियं, जीवितिन्द्रियं, यं च रूपं न इन्द्रियं । एवं नवविधेन रूपकखन्धो ।

६४. दसविधेन रूपकखन्धो — चक्षुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं, घानिन्द्रियं, जिह्विन्द्रियं, कायिन्द्रियं, इतिन्द्रियं, पुरिसिन्द्रियं, जीवितिन्द्रियं, न इन्द्रियं रूपं अतिथि सप्पटिघं, अतिथि अप्पटिघं । एवं दसविधेन रूपकखन्धो ।

६५. एकादसविधेन रूपकखन्धो — चक्खायतनं, सोतायतनं, घानायतनं, जिह्वायतनं, कायायतनं, रूपायतनं, सहायतनं, गन्धायतनं, रसायतनं, फोट्टुव्वायतनं, यं च रूपं अनिदस्सनअप्पटिघं धम्मायतनपरियापन्नं । एवं एकादसविधेन रूपकखन्धो ।

अयं^१ वुच्चति रूपकखन्धो^१ ।

२. वेदनाकखन्धो

६६. तस्य कतमो वेदनाकखन्धो ?

(१)

एकविधेन वेदनाकखन्धो — फत्ससम्पयुत्तो ।

६७. दुविधेन वेदनाकखन्धो — अतिथि सहेतुको, अतिथि अहेतुको ।

६८. त्रिविधेन वेदनाकखन्धो — अतिथि कुसलो, अतिथि अकुसलो, अतिथि अव्याकतो ।

६९. चतुर्विधेन वेदनाकखन्धो — अतिथि कामावचरो, अतिथि रूपावचरो, अतिथि अरूपावचरो, अतिथि अपरियापन्नो ।

७०. पञ्चविधेन वेदनाकखन्धो — अतिथि सुखिन्द्रियं, अतिथि दुक्खिन्द्रियं, अतिथि सोमनस्सिन्द्रियं, अतिथि दोमनस्सिन्द्रियं, अतिथि उपेक्खिन्द्रियं । एवं^२ पञ्चविधेन वेदनाकखन्धो^२ ।

७१. छव्विधेन वेदनाकखन्धो — चक्षुसम्फत्सजा वेदना,

स्रोतसम्पस्सजा वेदना, घानसम्पस्सजा वेदना, जिह्वासम्पस्सजा वेदना, कायसम्पस्सजा वेदना, मनोसम्पस्सजा वेदना । एवं छव्विधेन वेदना-
क्खन्धो ।

७२. सत्तविधेन वेदनाक्खन्धो — चक्खुसम्पस्सजा वेदना, स्रोत-
सम्पस्सजा वेदना, घानसम्पस्सजा वेदना, जिह्वासम्पस्सजा वेदना, 5
कायसम्पस्सजा वेदना, मनोधातुसम्पस्सजा वेदना, मनोविज्जाण-
धातुसम्पस्सजा वेदना । एवं सत्तविधेन वेदनाक्खन्धो ।

७३. अट्ठविधेन वेदनाक्खन्धो — चक्खुसम्पस्सजा वेदना,
स्रोतसम्पस्सजा वेदना, घानसम्पस्सजा वेदना, जिह्वासम्पस्सजा वेदना,
कायसम्पस्सजा वेदना अत्थि सुखा, अत्थि दुक्खा, मनोधातुसम्पस्सजा 10
वेदना, मनोविज्जाणधातुसम्पस्सजा वेदना । एवं अट्ठविधेन वेदना-
क्खन्धो ।

७४. नवविधेन वेदनाक्खन्धो — चक्खुसम्पस्सजा वेदना, स्रोत-
सम्पस्सजा वेदना, घानसम्पस्सजा वेदना, जिह्वासम्पस्सजा वेदना,
कायसम्पस्सजा वेदना, मनोधातुसम्पस्सजा वेदना, मनोविज्जाण- 15
धातुसम्पस्सजा वेदना अत्थि कुसला, अत्थि अकुसला, अत्थि अव्याकता ।
एवं नवविधेन वेदनाक्खन्धो ।

७५. दसविधेन वेदनाक्खन्धो — चक्खुसम्पस्सजा वेदना, स्रोत-
सम्पस्सजा वेदना, घानसम्पस्सजा वेदना, जिह्वासम्पस्सजा वेदना,
कायसम्पस्सजा वेदना अत्थि सुखा, अत्थि दुक्खा, मनोधातुसम्पस्सजा 20
वेदना, मनोविज्जाणधातुसम्पस्सजा वेदना अत्थि कुसला, अत्थि
अकुसला, अत्थि अव्याकता । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

(२)

७६. एकविधेन वेदनाक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

७७. दुविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि सहेतुको, अत्थि अहेतुको ।

R. 16

७८. त्रिविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि विपाको, अत्थि विपाक- 25
धम्मधम्मो, अत्थि नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मो । अत्थि उपादिघु-
पादानियो, अत्थि अनुपादिघुपादानियो, अत्थि अनुपादिघ्नानुपादानियो ।

- अतिथि सङ्किलिङ्गसङ्किलेसिको^१, अतिथि असङ्किलिङ्गसङ्किलेसिको, अतिथि
 असङ्किलिङ्गअसङ्किलेसिको । अतिथि सवितक्कसविचारो, अतिथि अवितक्क-
 विचारमत्तो, अतिथि अवितक्कअविचारो । अतिथि दस्सनेन पहातब्बो,
 अतिथि भावनाय पहातब्बो, अतिथि नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बो ।
 ५ अतिथि दस्सनेन पहातब्बहेतुको, अतिथि भावनाय पहातब्बहेतुको,
 अतिथि नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बहेतुको । अतिथि आचयगामी,
 अतिथि अपचयगामी, अतिथि नेवाचयगामिनापचयगामी । अतिथि सेक्खो,
 अतिथि असेक्खो, अतिथि नेवसेक्खनासेक्खो^२ । अतिथि परित्तो, अतिथि
 महग्गतो, अतिथि अप्पमाणो । अतिथि परित्तारम्मणो, अतिथि महग्गता-
 १० रम्मणो, अतिथि अप्पमाणारम्मणो । अतिथि हीनो, अतिथि मज्झिमो,
 अतिथि पणीतो । अतिथि मिच्छत्तनियतो, अतिथि सम्मत्तनियतो, अतिथि
 अनियतो । अतिथि मग्गारम्मणो, अतिथि मग्गहेतुको, अतिथि मग्गाधि-
 पति । अतिथि उप्पन्नो, अतिथि अनुप्पन्नो, अतिथि उप्पादी । अतिथि अतीतो,
 अतिथि अनागतो, अतिथि पच्चुप्पन्नो । अतिथि अतीतारम्मणो, अतिथि अना-
 १५ गतारम्मणो, अतिथि पच्चुप्पन्नारम्मणो । अतिथि अज्झत्तो, अतिथि वहिद्धो,
 अतिथि अज्झत्तवहिद्धो । अतिथि अज्झत्तारम्मणो, अतिथि वहिद्धारम्मणो,
 अतिथि अज्झत्तवहिद्धारम्मणो ... पे०... । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

(३)

७९. एकविधेन वेदनाक्खन्धो — फत्ससम्पयुत्तो ।

८०. दुविधेन वेदनाक्खन्धो — अतिथि हेतुसम्पयुत्तो, अतिथि
 २० हेतुविप्पयुत्तो ... पे०... अतिथि न हेतु सहेतुको, अतिथि न हेतु अहेतुको । अतिथि
 लोकियो, अतिथि लोकुत्तरो । अतिथि केनचि विञ्जेय्यो, अतिथि केनचि
 १८ न विञ्जेय्यो । अतिथि सासवो, अतिथि अनासवो । अतिथि आसवसम्प-
 युत्तो, अतिथि आसवविप्पयुत्तो । अतिथि आसवविप्पयुत्तमासवो, अतिथि
 आसवविप्पयुत्तअनासवो । अतिथि संयोजनियो, अतिथि असंयोजनियो ।
 २५ अतिथि संयोजनसम्पयुत्तो, अतिथि संयोजनविप्पयुत्तो । अतिथि संयोजन-
 विप्पयुत्तसंयोजनियो, अतिथि संयोजनविप्पयुत्तअसंयोजनियो । अतिथि

१. सङ्किलिङ्गसङ्किलेसिको — सी०, एवमुपरि पि । २. नेवसेक्खो नासेक्खो — सी०;
 नेवसेक्खो नासेक्खो — स्या० ।

गन्थनियो, अत्थि अगन्थनियो । अत्थि गन्थसम्पयुत्तो, अत्थि गन्थविप्प-
 युत्तो । अत्थि गन्थविप्पयुत्तगन्थनियो, अत्थि गन्थविप्पयुत्तअगन्थनियो ।
 अत्थि ओघनियो, अत्थि अनोघनियो । अत्थि ओघसम्पयुत्तो, अत्थि
 ओघविप्पयुत्तो । अत्थि ओघविप्पयुत्तओघनियो, अत्थि ओघविप्पयुत्त-
 अनोघनियो । अत्थि योगनियो, अत्थि अयोगनियो । अत्थि योगसम्प- 5
 युत्तो, अत्थि योगविप्पयुत्तो । अत्थि योगविप्पयुत्तयोगनियो, अत्थि
 योगविप्पयुत्तअयोगनियो । अत्थि नीवरणियो, अत्थि अनीवरणियो ।
 अत्थि नीवरणसम्पयुत्तो, अत्थि नीवरणविप्पयुत्तो । अत्थि नीवरणविप्प-
 युत्तनीवरणियो, अत्थि नीवरणविप्पयुत्तअनीवरणियो । अत्थि परामट्ठो,
 अत्थि अपरामट्ठो । अत्थि परामाससम्पयुत्तो, अत्थि परामासविप्प- 10
 युत्तो । अत्थि परामासविप्पयुत्तपरामट्ठो, अत्थि परामासविप्पयुत्त-
 अपरामट्ठो । अत्थि उपादिन्नो, अत्थि अनुपादिन्नो । अत्थि उपादा-
 नियो, अत्थि अनुपादानियो । अत्थि उपादानसम्पयुत्तो, अत्थि उपादान-
 विप्पयुत्तो । अत्थि उपादानविप्पयुत्तउपादानियो, अत्थि उपादान-
 विप्पयुत्तअनुपादानियो । अत्थि सङ्किलेसिको, अत्थि असङ्किलेसिको । 15
 अत्थि सङ्किलिट्ठो, अत्थि असङ्किलिट्ठो । अत्थि किलेससम्पयुत्तो,
 अत्थि किलेसविप्पयुत्तो । अत्थि किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिको, अत्थि
 किलेसविप्पयुत्तअसङ्किलेसिको । अत्थि दस्सनेन पहातब्बो, अत्थि न
 दस्सनेन पहातब्बो । अत्थि भावनाय पहातब्बो, अत्थि न भावनाय
 पहातब्बो । अत्थि दस्सनेन पहातब्बहेतुको, अत्थि न दस्सनेन पहातब्ब- 20
 हेतुको । अत्थि भावनाय पहातब्बहेतुको, अत्थि न भावनाय पहातब्ब-
 हेतुको । अत्थि सवितक्को, अत्थि अवितक्को । अत्थि सविचारो, अत्थि
 अविचारो । अत्थि सप्पीतिको, अत्थि अप्पीतिको । अत्थि पीति-
 सहगतो, अत्थि न पीतिसहगतो । अत्थि कामावचरो, अत्थि न कामा-
 वचरो । अत्थि रूपावचरो, अत्थि न रूपावचरो । अत्थि अरूपावचरो, 25
 अत्थि न अरूपावचरो । अत्थि परियापन्नो, अत्थि अपरियापन्नो ।
 अत्थि निय्यानिको, अत्थि अनिय्यानिको । अत्थि नित्यतो, अत्थि अनि-
 यतो । अत्थि सउत्तरो, अत्थि अनुत्तरो । अत्थि सरणो, अत्थि अरणो ।

D. 18

R. 19

८१. तिविधेन वेदनावखन्धो — अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो,
 अत्थि अव्याकतो ... पे०... । एवं दसविधेन वेदनावखन्धो ।

- अतिथि सङ्कलिट्टसङ्कलेसिको^१, अतिथि असङ्कलिट्टसङ्कलेसिको, अतिथि
 असङ्कलिट्टअसङ्कलेसिको । अतिथि सवितक्कसविचारो, अतिथि अवितक्क-
 विचारमत्तो, अतिथि अवितक्कअविचारो । अतिथि दस्सनेन पहातव्वो,
 अतिथि भावनाय पहातव्वो, अतिथि नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्वो ।
 ५ अतिथि दस्सनेन पहातव्वहेतुको, अतिथि भावनाय पहातव्वहेतुको,
 अतिथि नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्वहेतुको । अतिथि आचयगामी,
 अतिथि अपचयगामी, अतिथि नेवाचयगामिनापचयगामी । अतिथि सेक्खो,
 अतिथि असेक्खो, अतिथि नेवसेक्खनासेक्खो^२ । अतिथि परित्तो, अतिथि
 महग्गतो, अतिथि अप्पमाणो । अतिथि परित्तारम्मणो, अतिथि महग्गता-
 १० रम्मणो, अतिथि अप्पमाणारम्मणो । अतिथि हीनो, अतिथि मज्झिमो,
 अतिथि पणीतो । अतिथि मिच्छत्तनियतो, अतिथि सम्मत्तनियतो, अतिथि
 अनियतो । अतिथि मग्गारम्मणो, अतिथि मग्गहेतुको, अतिथि मग्गाधि-
 पति । अतिथि उप्पन्नो, अतिथि अनुप्पन्नो, अतिथि उप्पादी । अतिथि अतीतो,
 अतिथि अनागतो, अतिथि पच्चुप्पन्नो । अतिथि अतीतारम्मणो, अतिथि अना-
 १५ गतारम्मणो, अतिथि पच्चुप्पन्नारम्मणो । अतिथि अज्झत्तो, अतिथि वहिद्धो,
 अतिथि अज्झत्तवहिद्धो । अतिथि अज्झत्तारम्मणो, अतिथि वहिद्धारम्मणो,
 अतिथि अज्झत्तवहिद्धारम्मणो ... पे०... । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्वो ।

(३)

७९. एकविधेन वेदनाक्खन्वो — फस्ससम्पयुत्तो ।

८०. दुविधेन वेदनाक्खन्वो — अतिथि हेतुसम्पयुत्तो, अतिथि
 २० हेतुविप्पयुत्तो ...पे०... अतिथि न हेतु सहेतुको, अतिथि न हेतु अहेतुको । अतिथि
 लोक्कियो, अतिथि लोक्कित्तरो । अतिथि केनचि विञ्जेय्यो, अतिथि केनचि
 १८ न विञ्जेय्यो । अतिथि सासवो, अतिथि अनासवो । अतिथि आसवसम्प-
 युत्तो, अतिथि आसवविप्पयुत्तो । अतिथि आसवविप्पयुत्तसामवो, अतिथि
 आसवविप्पयुत्तअनासवो । अतिथि संयोजनियो, अतिथि असंयोजनियो ।
 २५ अतिथि संयोजनसम्पयुत्तो, अतिथि संयोजनविप्पयुत्तो । अतिथि संयोजन-
 विप्पयुत्तसंयोजनियो, अतिथि संयोजनविप्पयुत्तअसंयोजनियो । अतिथि

१. सङ्कलिट्टसङ्कलेसिको — सी०, एवमुपरि पि । २. नेवसेक्खा नासेक्खो — सी०;
 नेवसेक्खो नासेक्खो — स्या० ।

गन्थनियो, अत्थि अगन्थनियो । अत्थि गन्थसम्पयुत्तो, अत्थि गन्थविप्प-
 युत्तो । अत्थि गन्थविप्पयुत्तगन्थनियो, अत्थि गन्थविप्पयुत्तअगन्थनियो ।
 अत्थि ओघनियो, अत्थि अनोघनियो । अत्थि ओघसम्पयुत्तो, अत्थि
 ओघविप्पयुत्तो । अत्थि ओघविप्पयुत्तओघनियो, अत्थि ओघविप्पयुत्त-
 अनोघनियो । अत्थि योगनियो, अत्थि अयोगनियो । अत्थि योगसम्प- 5
 युत्तो, अत्थि योगविप्पयुत्तो । अत्थि योगविप्पयुत्तयोगनियो, अत्थि
 योगविप्पयुत्तअयोगनियो । अत्थि नीवरणियो, अत्थि अनीवरणियो ।
 अत्थि नीवरणसम्पयुत्तो, अत्थि नीवरणविप्पयुत्तो । अत्थि नीवरणविप्प-
 युत्तनीवरणियो, अत्थि नीवरणविप्पयुत्तअनीवरणियो । अत्थि परामट्ठो,
 अत्थि अपरामट्ठो । अत्थि परामाससम्पयुत्तो, अत्थि परामासविप्प- 10
 युत्तो । अत्थि परामासविप्पयुत्तपरामट्ठो, अत्थि परामासविप्पयुत्त-
 अपरामट्ठो । अत्थि उपादिन्नो, अत्थि अनुपादिन्नो । अत्थि उपादा-
 नियो, अत्थि अनुपादानियो । अत्थि उपादानसम्पयुत्तो, अत्थि उपादान-
 विप्पयुत्तो । अत्थि उपादानविप्पयुत्तउपादानियो, अत्थि उपादान-
 विप्पयुत्तअनुपादानियो । अत्थि सङ्खिलेसिको, अत्थि असङ्खिलेसिको । 15
 अत्थि सङ्खिलिट्ठो, अत्थि असङ्खिलिट्ठो । अत्थि किलेससम्पयुत्तो,
 अत्थि किलेसविप्पयुत्तो । अत्थि किलेसविप्पयुत्तसङ्खिलेसिको, अत्थि
 किलेसविप्पयुत्तअसङ्खिलेसिको । अत्थि दस्सनेन पहातब्बो, अत्थि न
 दस्सनेन पहातब्बो । अत्थि भावनाय पहातब्बो, अत्थि न भावनाय
 पहातब्बो । अत्थि दस्सनेन पहातब्बहेतुको, अत्थि न दस्सनेन पहातब्ब- 20
 हेतुको । अत्थि भावनाय पहातब्बहेतुको, अत्थि न भावनाय पहातब्ब-
 हेतुको । अत्थि सवितक्को, अत्थि अवितक्को । अत्थि सविचारो, अत्थि
 अविचारो । अत्थि सप्पीतिको, अत्थि अप्पीतिको । अत्थि पीति-
 सहगतो, अत्थि न पीतिसहगतो । अत्थि कामावचरो, अत्थि न कामा-
 वचरो । अत्थि रूपावचरो, अत्थि न रूपावचरो । अत्थि अरूपावचरो, 25
 अत्थि न अरूपावचरो । अत्थि परियापन्नो, अत्थि अपरियापन्नो ।
 अत्थि निव्यानिको, अत्थि अनिव्यानिको । अत्थि नियतो, अत्थि अनि-
 यतो । अत्थि सउत्तरो, अत्थि अनुत्तरो । अत्थि सरणो, अत्थि अरणो ।

B. 18

R. 19

८१. तिविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो,
 अत्थि अव्याकतो ... पे०... । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

(४)

८२. एकविधेन वेदनाक्खन्धो - फस्ससम्पयुत्तो^१ ।

८३. दुविधेन वेदनाक्खन्धो - अत्थि सरणो, अत्थि अरणो ।

८४. तिविधेन वेदनाक्खन्धो - अत्थि विपाको, अत्थि विपाक-
धम्मधम्मो, अत्थि नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मो । अत्थि उपादिघु-

१ पादानियो ... पे०... अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि वहिद्वारम्मणो,
अत्थि अज्झत्तवहिद्वारम्मणो ... पे०... । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

दुकमूलकं ।

(५)

८५. एकविधेन वेदनाक्खन्धो - फस्ससम्पयुत्तो ।

८६. दुविधेन वेदनाक्खन्धो - अत्थि सहेतुको, अत्थि अहेतुको ।

८७. तिविधेन वेदनाक्खन्धो - अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो,

१० अत्थि अव्याकतो ... पे०... । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

(६)

८८. एकविधेन वेदनाक्खन्धो - फस्ससम्पयुत्तो ।

८९. दुविधेन वेदनाक्खन्धो - अत्थि हेतुसम्पयुत्तो^२, अत्थि
हेतुविप्पयुत्तो^३ ।

९०. तिविधेन वेदनाक्खन्धो - अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो,

१५ अत्थि अव्याकतो ... पे०... । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

(७)

९१. एकविधेन वेदनाक्खन्धो - फस्ससम्पयुत्तो ।

९२. दुविधेन वेदनाक्खन्धो - अत्थि न^४ हेतु सहेतुको^५, अत्थि
न^४ हेतु अहेतुको^५ । अत्थि लोक्कियो, अत्थि लोकुत्तरो । अत्थि केनचि
विञ्जेय्यो, अत्थि केनचि न विञ्जेय्यो । अत्थि सासवो, अत्थि
२० अनासवो । अत्थि आसवसम्पयुत्तो, अत्थि आसवविप्पयुत्तो । अत्थि

१-१. रो० दोत्यके नत्थि, एवमुपरि पि । २. सरणो - स्या०, रो० । ३. अरणो -

स्या०, रो० । ४-४. सहेतुको - स्या०, रो० । ५-५. अहेतुको - स्या०, रो० ।

आसवविप्पयुत्तसासवो, अत्थि आसवविप्पयुत्तअनासवो ... पे०... अत्थि सरणो, अत्थि अरणो ।

६३. तिविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्याकतो ... पे०... । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

(८)

६४. एकविधेन वेदनाक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

5

६५. दुविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि सहेतुको, अत्थि अहेतुको ।

६६. तिविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि विपाको, अत्थि विपाक-
धम्मधम्मो, अत्थि नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मो । अत्थि उपादिश्रु-
पादानियो, अत्थि अनुपादिश्रुपादानियो, अत्थि अनुपादिन्नअनुपादा-
नियो । अत्थि सङ्किलिट्ठसङ्किलेसिको, अत्थि असङ्किलिट्ठसङ्किलेसिको, 10
अत्थि असङ्किलिट्ठअसङ्किलेसिको । अत्थि सवित्तकसविचारो, अत्थि
अवित्तकविचारमत्तो, अत्थि अवित्तकअविचारो । अत्थि दस्सनेन पहा-
तब्बो, अत्थि भावनाय पहातब्बो, अत्थि नेव दस्सनेन न भावनाय पहा-
तब्बो । अत्थि दस्सनेन पहातब्बहेतुको, अत्थि भावनाय पहातब्बहेतुको,
अत्थि नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बहेतुको । अत्थि आचयगामी, 15
अत्थि अपचयगामी, अत्थि नेवाचयगामिनापचयगामी । अत्थि सेक्खो,
अत्थि असेक्खो, अत्थि नेवसेक्खनासेक्खो । अत्थि परित्तो, अत्थि महग्गतो,
अत्थि अप्पमाणो । अत्थि परित्तारम्मणो, अत्थि महग्गतारम्मणो, अत्थि
अप्पमाणारम्मणो । अत्थि हीनो, अत्थि मज्झिमो, अत्थि पणीतो ।
अत्थि मिच्छत्तनियतो, अत्थि सम्मत्तनियतो, अत्थि अनियतो । अत्थि 20
मग्गारम्मणो, अत्थि मग्गहेतुको, अत्थि मग्गाधिपत्ति । अत्थि उप्पन्नो,
अत्थि अनुप्पन्नो, अत्थि उप्पादी । अत्थि अतीतो, अत्थि अनागतो,
अत्थि पच्चुप्पन्नो । अत्थि अतीतारम्मणो, अत्थि अनागतारम्मणो,
अत्थि पच्चुप्पन्नारम्मणो । अत्थि अज्झत्तो, अत्थि बहिद्धो, अत्थि
अज्झत्तबहिद्धो । अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि बहिद्धारम्मणो, अत्थि 25
अज्झत्तबहिद्धारम्मणो ... पे०... । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

(९)

६७. एकविधेन वेदनाक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

६८ दुविधेन वेदनाक्खन्धो - अत्थि हेतुसम्पयुत्तो, अत्थि हेतुविप्पयुत्तो । अत्थि न हेतुसहेतुको, अत्थि न हेतुअहेतुको । अत्थि लोकियो, अत्थि लोकुत्तरो । अत्थि केनचि विञ्जेय्यो, अत्थि केनचि न विञ्जेय्यो । अत्थि सासवो, अत्थि अनासवो । अत्थि आसव-
 ५ सम्पयुत्तो, अत्थि आसवविप्पयुत्तो । अत्थि आसवविप्पयुत्तसासवो, अत्थि आसवविप्पयुत्तअनासवो । अत्थि सयोजनियो, अत्थि असयोजनियो पे० । अत्थि सरणो, अत्थि अरणो ।

६९ तिविधेन वेदनाक्खन्धो - अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि वहिद्वारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्वारम्मणो पे० । एव दसविधेन
 १० वेदनाक्खन्धो ।

तिकमूलक ।

(१०)

- २१ १०० एकविधेन वेदनाक्खन्धो - फस्ससम्पयुत्तो ।
 १०१ दुविधेन वेदनाक्खन्धो - अत्थि महेतुको, अत्थि अहेतुको ।
 १०२ तिविधेन वेदनाक्खन्धो - अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अज्यावत्तो पे० । एव दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

(११)

- १५ १०३ एकविधेन वेदनाक्खन्धो - फस्ससम्पयुत्तो ।
 १०४ दुविधेन वेदनाक्खन्धो - अत्थि हेतुसम्पयुत्तो, अत्थि हेतुविप्पयुत्तो ।
 २२ १०५ तिविधेन वेदनाक्खन्धो - अत्थि विपाकी, अत्थि विपाकधम्मवम्मो, अत्थि नेवविपाकनविपाकधम्मवम्मो पे० । एव
 २० दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

(१२)

- १०६ एकविधेन वेदनाक्खन्धो - फस्ससम्पयुत्तो ।
 १०७ दुविधेन वेदनाक्खन्धो - अत्थि न हेतुसहेतुको, अत्थि न हेतुअहेतुको ।

१०८. त्रिविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि उपादिन्नुपादानियो^१,
अत्थि अनुपादिन्नुपादानियो, अत्थि अनुपादिन्ननुपादानियो ... पे०... ।
एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

(१३)

१०९. एकविधेन वेदनाक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

११०. द्विविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि लोकियो, अत्थि 5

लोकुत्तरो ।

१११. त्रिविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि सङ्किलिट्ठसङ्किलेसिको,

अत्थि असङ्किलिट्ठसङ्किलेसिको, अत्थि असङ्किलिट्ठअसङ्किलेसिको
... पे०... । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

(१४)

११२. एकविधेन वेदनाक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

10

११३. द्विविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि केनचि विज्जेय्यो,

अत्थि केनचि न विज्जेय्यो ।

११४. त्रिविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि सवितक्कसविचारो,

अत्थि अवितक्कविचारमत्तो, अत्थि अवितक्कअविचारो ... पे०... । एवं
दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

15

(१५)

११५. एकविधेन वेदनाक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

B. 22

११६. द्विविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि सासवो, अत्थि

अनासवो ।

११७. त्रिविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि दस्सनेन पहातब्बो,

R. 23

अत्थि भावनाय पहातब्बो, अत्थि नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बो 20
... पे०... । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

(१६)

११८. एकविधेन वेदनाक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

१. उपादिन्नुपादानियो — रो०, एवमुपरि पि ।

११६. दुविधेन वेदनाक्खन्धो – अत्थि आसवसम्पयुत्तो, अत्थि आसवविप्पयुत्तो ।

१२०. तिविधेन वेदनाक्खन्धो – अत्थि दस्सनेन पहातव्व-
हेतुको, अत्थि भावनाय पहातव्वहेतुको, अत्थि नेव दस्सनेन न भावनाय
५ पहातव्वहेतुको ... पे०... । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

(१७)

१२१. एकविधेन वेदनाक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

१२२. दुविधेन वेदनाक्खन्धो – अत्थि आसवविप्पयुत्तसासवो,
अत्थि आसवविप्पयुत्तअनासवो ।

१२३. तिविधेन वेदनाक्खन्धो – अत्थि आचयगामी, अत्थि
१० अपचयगामी, अत्थि नेवाचयगामिनापचयगामी^१ ... पे०... । एवं दस-
विधेन वेदनाक्खन्धो ।

(१८)

१२४. एकविधेन वेदनाक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

१२५. दुविधेन वेदनाक्खन्धो – अत्थि संयोजनियो, अत्थि
असंयोजनियो ।

१२६. तिविधेन वेदनाक्खन्धो – अत्थि सेक्खो, अत्थि असेक्खो,
१५ अत्थि नेवसेक्खनासेक्खो ... पे०... । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

(१९)

१२७. एकविधेन वेदनाक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

१२८. दुविधेन वेदनाक्खन्धो – अत्थि संयोजनसम्पयुत्तो,
अत्थि संयोजनविप्पयुत्तो ।

१२९. तिविधेन वेदनाक्खन्धो – अत्थि परित्तो, अत्थि महग्गतो,
२४ २० अत्थि अप्पमाणो ... पे०... । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

(२०)

१३०. एकविधेन वेदनाक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

१. नेवाचयगामिनापचयगामि – सी०, स्या० ।

१३१. दुविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि संयोजनविप्पयुत्त-
संयोजनियो, अत्थि संयोजनविप्पयुत्तअसंयोजनियो ।

१३२. तिविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि परित्तारम्मणो, अत्थि
महग्गतारम्मणो, अत्थि अप्पमाणारम्मणो ... पे०... । एवं दसविधेन
वेदनाक्खन्धो ।

5

(२१)

१३३. एकविधेन वेदनाक्खन्धो — फत्ससम्पयुत्तो ।

१३४. दुविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि गन्थनियो, अत्थि
अगन्थनियो ।

१३५. तिविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि हीनो, अत्थि मज्झिमो,
अत्थि पणीतो ... पे०... । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

10

(२२)

१३६. एकविधेन वेदनाक्खन्धो — फत्ससम्पयुत्तो ।

१३७. दुविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि गन्थसम्पयुत्तो, अत्थि
गन्थविप्पयुत्तो ।

१३८. तिविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि मिच्छत्तनियतो, अत्थि
सम्मत्तनियतो, अत्थि अनियतो ... पे०... । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

15

(२३)

१३९. एकविधेन वेदनाक्खन्धो — फत्ससम्पयुत्तो ।

१४०. दुविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि गन्थविप्पयुत्तगन्थनियो,
अत्थि गन्थविप्पयुत्तअगन्थनियो ।

१४१. तिविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि मग्गारम्मणो, अत्थि
मग्गहेतुको, अत्थि मग्गाधिपति ... पे०... । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

R. 25

20.

(२४)

१४२. एकविधेन वेदनाक्खन्धो — फत्ससम्पयुत्तो ।

१४३. दुविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि ओघनियो, अत्थि
अनोघनियो ।

१४४. त्रिविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि उप्पन्नो, अत्थि अनुप्पन्नो, अत्थि उप्पादी ... पे०... । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

(२५)

१४५. एकविधेन वेदनाक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

१४६. दुविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि ओघसम्पयुत्तो, अत्थि ओघविप्पयुत्तो ।

१४७. त्रिविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि अतीतो, अत्थि अनागतो, अत्थि पच्चुप्पन्नो .. पे०... । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

(२६)

१४८. एकविधेन वेदनाक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

१४९. दुविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि ओघविप्पयुत्तओघनियो, अत्थि ओघविप्पयुत्तअनोघनियो ।

१५०. त्रिविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि अतीतारम्मणो, अत्थि अनागतारम्मणो, अत्थि पच्चुप्पन्नारम्मणो ... पे०... । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

(२७)

१५१. एकविधेन वेदनाक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

१५२. दुविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि योगनियो, अत्थि अयोगनियो ।

१५३. त्रिविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि अज्झत्तो, अत्थि वहिद्धो, अत्थि अज्झत्तवहिद्धो ... पे०... । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

(२८)

१५४. एकविधेन वेदनाक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

१५५. दुविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि योगसम्पयुत्तो, अत्थि योगविप्पयुत्तो ।

१५६. त्रिविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि वहिद्धारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्धारम्मणो पे०... । एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ।

उमतोवड्ढकं ।

(२६)

१५७. सत्तविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्याकतो, अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि अपरियापन्नो । एवं सत्तविधेन वेदनाक्खन्धो ।

१५८. अपरो पि सत्तविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि विपाको ... पे०... अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि वहिद्धारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्धारम्मणो, अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि अपरियापन्नो । एवं सत्तविधेन वेदनाक्खन्धो ।

१५९. चतुवीसतिविधेन वेदनाक्खन्धो — चक्खुसम्फस्सपच्चया वेदनाक्खन्धो अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्याकतो; सोतसम्फस्सपच्चया वेदनाक्खन्धो ... पे०... धानसम्फस्सपच्चया वेदनाक्खन्धो ... पे०... जिह्वासम्फस्सपच्चया वेदनाक्खन्धो ... पे०... कायसम्फस्सपच्चया वेदनाक्खन्धो ... पे०... मनोसम्फस्सपच्चया वेदनाक्खन्धो अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्याकतो; चक्खुसम्फस्सजा वेदना, सोतसम्फस्सजा वेदना, धानसम्फस्सजा वेदना, जिह्वासम्फस्सजा वेदना, कायसम्फस्सजा वेदना, मनोसम्फस्सजा वेदना । एवं चतुवीसतिविधेन वेदनाक्खन्धो ।

B. 25

१६०. अपरो पि चतुवीसतिविधेन वेदनाक्खन्धो — चक्खुसम्फस्सपच्चया वेदनाक्खन्धो अत्थि विपाको ... पे०... अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि वहिद्धारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्धारम्मणो, चक्खुसम्फस्सजा वेदना ... पे०... मनोसम्फस्सजा वेदना; सोतसम्फस्सपच्चया वेदनाक्खन्धो ... पे०... धानसम्फस्सपच्चया वेदनाक्खन्धो ... पे०... जिह्वासम्फस्सपच्चया वेदनाक्खन्धो ... पे०... कायसम्फस्सपच्चया वेदनाक्खन्धो ... पे०... मनोसम्फस्सपच्चया वेदनाक्खन्धो अत्थि विपाको ... पे०... अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि वहिद्धारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्धारम्मणो, चक्खुसम्फस्सजा वेदना ... पे०... मनोसम्फस्सजा वेदना । एवं चतुवीसतिविधेन वेदनाक्खन्धो ।

R. 27

१६१. तिसविधेन^१ वेदनाक्खन्धो — चक्खुसम्फस्सपच्चया वेदना-

१. तिसतिविधेन — सी०, एवमुपरि पि ।

कखन्धो अतिथि कामावचरो, अतिथि रूपावचरो, अतिथि अरूपावचरो,
 अतिथि अपरियापन्नो; सोतसम्फस्सपच्चया ... पे०... धानसम्फस्सपच्चया
 ... पे०... जिह्वासम्फस्सपच्चया ... पे०... कायसम्फस्सपच्चया ... पे०...
 मनोसम्फस्सपच्चया वेदनाकखन्धो अतिथि कामावचरो, अतिथि रूपावचरो,
 5 अतिथि अरूपावचरो, अतिथि अपरियापन्नो; चक्खुसम्फस्सजा वेदना,
 सोतसम्फस्सजा वेदना, धानसम्फस्सजा वेदना, जिह्वासम्फस्सजा
 वेदना, कायसम्फस्सजा वेदना, मनोसम्फस्सजा वेदना । एवं
 तिसविधेन वेदनाकखन्धो ।

१६२. बहुविधेन वेदनाकखन्धो — चक्खुसम्फस्सपच्चया वेदना-
 10 कखन्धो अतिथि कुसलो, अतिथि अकुसलो, अतिथि अव्याकतो, अतिथि कामा-
 वचरो, अतिथि रूपावचरो, अतिथि अरूपावचरो, अतिथि अपरियापन्नो;
 सोतसम्फस्सपच्चया ... पे०... धानसम्फस्सपच्चया ... पे०... जिह्वा-
 सम्फस्सपच्चया ... पे०... कायसम्फस्सपच्चया ... पे०... मनोसम्फस्स-
 6 पच्चया वेदनाकखन्धो अतिथि कुसलो, अतिथि अकुसलो, अतिथि
 15 अव्याकतो, अतिथि कामावचरो, अतिथि रूपावचरो, अतिथि अरूपावचरो,
 अतिथि अपरियापन्नो; चक्खुसम्फस्सजा वेदना, सोतसम्फस्सजा
 वेदना, धानसम्फस्सजा वेदना, जिह्वासम्फस्सजा वेदना, काय-
 सम्फस्सजा वेदना, मनोसम्फस्सजा वेदना । एवं बहुविधेन वेदना-
 कखन्धो ।

20 १६३. अपरो पि बहुविधेन वेदनाकखन्धो — चक्खुसम्फस्स-
 पच्चया वेदनाकखन्धो अतिथि विपाको ... पे०... अतिथि अज्झत्तारम्मणो,
 अतिथि वहिद्वारम्मणो, अतिथि अज्झत्तवहिद्वारम्मणो, अतिथि कामावचरो,
 अतिथि रूपावचरो, अतिथि अरूपावचरो, अतिथि अपरियापन्नो; सोतसम्फस्स-
 पच्चया वेदनाकखन्धो ... पे०... धानसम्फस्सपच्चया वेदनाकखन्धो ... पे०...
 25 जिह्वासम्फस्सपच्चया वेदनाकखन्धो ... पे०... कायसम्फस्सपच्चया वेदना-
 कखन्धो ... पे०... मनोसम्फस्सपच्चया वेदनाकखन्धो अतिथि विपाको
 ... पे०... अतिथि अज्झत्तारम्मणो, अतिथि वहिद्वारम्मणो, अतिथि अज्झत्त-
 वहिद्वारम्मणो, अतिथि कामावचरो, अतिथि रूपावचरो, अतिथि अरूपा-
 वचरो, अतिथि अपरियापन्नो; चक्खुसम्फस्सजा वेदना, सोत-
 30 सम्फस्सजा वेदना, धानसम्फस्सजा वेदना, जिह्वासम्फस्सजा वेदना,

कायसम्फस्सजा वेदना, मनोसम्फस्सजा वेदना । एवं बहुविधेन वेदनाक्खन्धो ।

अयं वुच्चति वेदनाक्खन्धो ।

३. सञ्जाक्खन्धो

१६४. तत्थ कतमो सञ्जाक्खन्धो ?

(१)

एकविधेन सञ्जाक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

5

१६५. दुविधेन सञ्जाक्खन्धो — अत्थि सहेतुको, अत्थि अहेतुको ।

१६६. त्रिविधेन सञ्जाक्खन्धो — अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्याकतो ।

१६७. चतुर्विधेन सञ्जाक्खन्धो — अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि अपरियापन्नो ।

10

१६८. पञ्चविधेन सञ्जाक्खन्धो — अत्थि सुखिन्द्रियसम्पयुत्तो, अत्थि दुखिन्द्रियसम्पयुत्तो, अत्थि सोमनस्सिन्द्रियसम्पयुत्तो, अत्थि दोमनस्सिन्द्रियसम्पयुत्तो, अत्थि उपेक्खिन्द्रियसम्पयुत्तो । एवं पञ्चविधेन सञ्जाक्खन्धो ।

B. 27

15

१६९. छव्विधेन सञ्जाक्खन्धो — चक्खुसम्फस्सजा सञ्जा, सोतसम्फस्सजा सञ्जा, घानसम्फस्सजा सञ्जा, जिह्वासम्फस्सजा सञ्जा, कायसम्फस्सजा सञ्जा, मनोसम्फस्सजा सञ्जा । एवं छव्विधेन सञ्जाक्खन्धो ।

१७०. सत्तविधेन सञ्जाक्खन्धो — चक्खुसम्फस्सजा सञ्जा, सोतसम्फस्सजा सञ्जा, घानसम्फस्सजा सञ्जा, जिह्वासम्फस्सजा सञ्जा, कायसम्फस्सजा सञ्जा, मनोधातुसम्फस्सजा सञ्जा, मनो-विज्जाणधातुसम्फस्सजा सञ्जा । एवं सत्तविधेन सञ्जाक्खन्धो ।

20

१७१. अट्ठविधेन सञ्जाक्खन्धो — चक्खुसम्फस्सजा सञ्जा ... पे०... कायसम्फस्सजा सञ्जा अत्थि सुखसहगता, अत्थि दुक्खसहगता,

25

मनोधातुसम्पस्सजा सञ्जा, मनोविञ्जाणधातुसम्पस्सजा सञ्जा ।
एवं अट्ठविधेन सञ्जावखन्वो ।

१७२. नवविधेन सञ्जावखन्वो — चक्खुसम्पस्सजा सञ्जा
... पे०... कायसम्पस्सजा सञ्जा, मनोधातुसम्पस्सजा सञ्जा, मनो-
५ विञ्जाणधातुसम्पस्सजा सञ्जा अत्थि कुसला, अत्थि अकुसला, अत्थि
अव्याकता । एवं नवविधेन सञ्जावखन्वो ।

१७३. दसविधेन सञ्जावखन्वो — चक्खुसम्पस्सजा सञ्जा
... पे०... कायसम्पस्सजा सञ्जा अत्थि सुखसहगता, अत्थि दुक्खसहगता,
मनोधातुसम्पस्सजा सञ्जा, मनोविञ्जाणधातुसम्पस्सजा सञ्जा
१० अत्थि कुसला, अत्थि अकुसला, अत्थि अव्याकता । एवं दसविधेन
सञ्जावखन्वो ।

(२) :

१७४. एकविधेन सञ्जावखन्वो — फस्ससम्पयुत्तो ।

१७५. दुविधेन सञ्जावखन्वो — अत्थि सहेतुको, अत्थि
अहेतुको ।

१७६. त्रिविधेन सञ्जावखन्वो — अत्थि सुखाय वेदनाय सम्प-
युत्तो, अत्थि दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि अदुक्खमसुखाय वेदनाय
सम्पयुत्तो ... पे०... । एवं दसविधेन सञ्जावखन्वो ।

(३)

१७७. एकविधेन सञ्जावखन्वो — फस्ससम्पयुत्तो ।

१७८. दुविधेन सञ्जावखन्वो — अत्थि सहेतुको, अत्थि
२० अहेतुको ।

१७९. त्रिविधेन सञ्जावखन्वो — अत्थि विपाको, अत्थि
विपाकधम्मधम्मो, अत्थि नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मो । अत्थि उपा-
दिनुपादानियो, अत्थि अनुपादिनुपादानियो, अत्थि अनुपादिन्नअनुपादा-
नियो । अत्थि सङ्घिलिट्ठसङ्घिलेसिको, अत्थि असङ्घिलिट्ठसङ्घिलेसिको,
२५ अत्थि असङ्घिलिट्ठअसङ्घिलेसिको । अत्थि सवित्तक्कसविचारो, अत्थि
अवित्तक्कविचारमत्तो, अत्थि अवित्तक्कअविचारो । अत्थि पीतिसहगतो,

अत्थि सुखसहगतो, अत्थि उपेक्खासहगतो । अत्थि दस्सनेन पहातब्बो,
 अत्थि भावनाय पहातब्बो, अत्थि नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बो ।
 अत्थि दस्सनेन पहातब्बहेतुको, अत्थि भावनाय पहातब्बहेतुको, अत्थि
 नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बहेतुको । अत्थि आचयगामी^१, अत्थि
 अपचयगामी, अत्थि नेवाचयगामिनापचयगामी । अत्थि सेक्खो, अत्थि 5
 असेक्खो, अत्थि नेवसेक्खनासेक्खो । अत्थि परित्तो, अत्थि महग्गतो,
 अत्थि अप्पमाणो । अत्थि परित्तारम्मणो, अत्थि महग्गतारम्मणो, अत्थि
 अप्पमाणारम्मणो । अत्थि हीनो, अत्थि मज्झिमो, अत्थि पणीतो ।
 अत्थि मिच्छत्तनियतो, अत्थि सम्मत्तनियतो, अत्थि अनियतो । अत्थि
 मग्गारम्मणो, अत्थि मग्गहेतुको, अत्थि मग्गाधिपति । अत्थि उप्पन्नो, 10
 अत्थि अनुप्पन्नो, अत्थि उप्पादी । अत्थि अतीतो, अत्थि अनागतो,
 अत्थि पच्चुप्पन्नो । अत्थि अतीतारम्मणो, अत्थि अनागतारम्मणो,
 अत्थि पच्चुप्पन्नारम्मणो । अत्थि अज्झत्तो, अत्थि वहिद्धो, अत्थि अज्झत्त-
 वहिद्धो । अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि वहिद्धारम्मणो, अत्थि अज्झत्त-
 वहिद्धारम्मणो ... पे०... । एवं दसविधेन सञ्जाक्खन्धो । 15

(४)

१८०. एकविधेन सञ्जाक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

१८१. दुविधेन सञ्जाक्खन्धो — अत्थि हेतुसम्पयुत्तो, अत्थि
 हेतुविप्पयुत्तो । अत्थि न हेतु सहेतुको, अत्थि न हेतु अहेतुको । अत्थि
 लोकियो, अत्थि लोकुत्तरो । अत्थि केनचि विञ्जेय्यो, अत्थि केनचि
 न विञ्जेय्यो । अत्थि सासवो, अत्थि अनासवो । अत्थि आसवसम्पयुत्तो, 20
 अत्थि आसवविप्पयुत्तो । अत्थि आसवविप्पयुत्तसासवो, अत्थि
 आसवविप्पयुत्तअनासवो । अत्थि संयोजनियो, अत्थि असंयोजनियो ।
 अत्थि संयोजनसम्पयुत्तो, अत्थि संयोजनविप्पयुत्तो । अत्थि संयोजन-
 विप्पयुत्तसंयोजनियो, अत्थि संयोजनविप्पयुत्तअसंयोजनियो । अत्थि
 गन्थनियो, अत्थि अगन्थनियो । अत्थि गन्थसम्पयुत्तो, अत्थि गन्थविप्प- 25
 युत्तो । अत्थि गन्थविप्पयुत्तगन्थनियो, अत्थि गन्थविप्पयुत्तअगन्थनियो ।
 अत्थि ओघनियो, अत्थि अओघनियो । अत्थि ओघसम्पयुत्तो, अत्थि
 ओघविप्पयुत्तो । अत्थि ओघविप्पयुत्तओघनियो, अत्थि ओघविप्पयुत्त-

B. 29,
R. 30

अनोधनियो । अत्यि योगनियो, अत्यि अयोगनियो । अत्यि योगसम्प-
 युत्तो, अत्यि योगविप्पयुत्तो । अत्यि योगविप्पयुत्तयोगनियो, अत्यि
 योगविप्पयुत्तअयोगनियो । अत्यि नीवरणियो, अत्यि अनीवरणियो ।
 अत्यि नीवरणसम्पयुत्तो, अत्यि नीवरणविप्पयुत्तो । अत्यि नीवरण-
 ५ विप्पयुत्तनीवरणियो, अत्यि नीवरणविप्पयुत्तअनीवरणियो । अत्यि
 परामट्ठो, अत्यि अपरामट्ठो । अत्यि परामाससम्पयुत्तो, अत्यि परामास-
 विप्पयुत्तो । अत्यि परामासविप्पयुत्तपरामट्ठो, अत्यि परामासविप्प-
 युत्तअपरामट्ठो । अत्यि उपादिन्नो, अत्यि अनुपादिन्नो । अत्यि उपादा-
 नियो, अत्यि अनुपादानियो । अत्यि उपादानसम्पयुत्तो, अत्यि उपादान-
 १० विप्पयुत्तो । अत्यि उपादानविप्पयुत्तउपादानियो, अत्यि उपादानविप्प-
 युत्तअनुपादानियो । अत्यि सङ्खिलेसिको, अत्यि असङ्खिलेसिको । अत्यि
 सङ्खिलिट्ठो, अत्यि असङ्खिलिट्ठो । अत्यि किलेससम्पयुत्तो, अत्यि
 किलेसविप्पयुत्तो । अत्यि किलेसविप्पयुत्तसङ्खिलेसिको, अत्यि किलेस-
 विप्पयुत्तअसङ्खिलेसिको । अत्यि दस्सनेन पहातव्वो, अत्यि न दस्सनेन
 १५ पहातव्वो । अत्यि भावनाय पहातव्वो, अत्यि न भावनाय पहातव्वो ।
 अत्यि दस्सनेन पहातव्वहेतुको, अत्यि न दस्सनेन पहातव्वहेतुको । अत्यि
 भावनाय पहातव्वहेतुको, अत्यि न भावनाय पहातव्वहेतुको । अत्यि
 सवितक्को, अत्यि अवितक्को । अत्यि सविचारो, अत्यि अविचारो ।
 अत्यि सप्पीतिको, अत्यि अप्पीतिको । अत्यि पीतिसहगतो, अत्यि न
 २० पीतिसहगतो । अत्यि सुखसहगतो, अत्यि न सुखसहगतो । अत्यि
 उपेक्खासहगतो, अत्यि न उपेक्खासहगतो । अत्यि कामावचरो, अत्यि
 न कामावचरो । अत्यि रूपावचरो, अत्यि न रूपावचरो । अत्यि
 २५ अरूपावचरो, अत्यि न अरूपावचरो । अत्यि परियापन्नो, अत्यि
 अपरियापन्नो । अत्यि निव्यानिको, अत्यि अनिव्यानिको । अत्यि
 ३० नियतो, अत्यि अनियतो । अत्यि सत्तरो, अत्यि अनुत्तरो । अत्यि
 सरणो, अत्यि अरणो ।

१८२. तिविधेन सञ्जाक्खन्धो — अत्यि कुसलो, अत्यि
 अकुसलो, अत्यि अव्याक्तो ... पे०... । एवं दसविधेन सञ्जाक्खन्धो ।

(५)

१८३. एकविधेन सञ्जाक्खन्धो — फत्ससम्पयुत्तो ।

१८४. दुविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो — अत्थि सरणो, अत्थि अरणो ।

१८५. तिविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो — अत्थि सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो । अत्थि विपाको ... पे०... अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि बहिद्धारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्धारम्मणो ... पे०... । एवं 5 दसविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो ।

(यथा^१ कुसलत्तिके वित्थारो एवं सब्बे पि तिका वित्थारेतब्बा^१ ।)

दुकमूलकं ।

(६)

१८६. एकविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो — फत्ससम्पयुत्तो ।

१८७. दुविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो — अत्थि सहेतुको, अत्थि अहेतुको ।

१८८. तिविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो — अत्थि कुसलो, अत्थि 10 अकुसलो, अत्थि अव्याकतो ... पे०... । एवं दसविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो ।

(७)

१८९. एकविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो — फत्ससम्पयुत्तो ।

१९०. दुविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो — अत्थि हेतुसम्पयुत्तो, अत्थि 15 हेतुविप्पयुत्तो ... पे०... अत्थि सरणो, अत्थि अरणो ।

१९१. तिविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो — अत्थि कुसलो, अत्थि 15 अकुसलो, अत्थि अव्याकतो ... पे०... । एवं दसविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो ।

(८)

१९२. एकविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो — फत्ससम्पयुत्तो ।

१९३. दुविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो — अत्थि सहेतुको, अत्थि 20 अहेतुको ।

१९४. तिविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो — अत्थि सुखाय वेदनाय 20 सम्पयुत्तो, अत्थि दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो । अत्थि विपाको ... पे०... अत्थि अज्झत्तारम्मणो, 30

अतिथि वहिद्वारम्मणो, अतिथि अज्झत्तवहिद्वारम्मणो ... पे०... । एवं दसविधेन सञ्जाक्खन्वो ।

(६)

१६५. एकविधेन सञ्जाक्खन्वो – फस्ससम्पयुत्तो ।

१६६. दुविधेन सञ्जाक्खन्वो – अतिथि हेतुसम्पयुत्तो, अतिथि हेतुविप्पयुत्तो ... पे०... अतिथि सरणो, अतिथि अरणो ।

१६७. तिविधेन सञ्जाक्खन्वो – ... पे०... अतिथि अज्झत्ता-
रम्मणो, अतिथि वहिद्वारम्मणो, अतिथि अज्झत्तवहिद्वारम्मणो ... पे०... ।
एवं दसविधेन सञ्जाक्खन्वो ।

तिकमूलकं ।

(१०)

१६८. एकविधेन सञ्जाक्खन्वो – फस्ससम्पयुत्तो ।

१६९. दुविधेन सञ्जाक्खन्वो – अतिथि सहेतुको, अतिथि अहेतुको ।

२००. तिविधेन सञ्जाक्खन्वो – अतिथि कुसलो, अतिथि अकुसलो, अतिथि अव्याक्तो ... पे०... । एवं दसविधेन सञ्जाक्खन्वो ।

(११)

२०१. एकविधेन सञ्जाक्खन्वो – फस्ससम्पयुत्तो ।

२०२. दुविधेन सञ्जाक्खन्वो – अतिथि हेतुसम्पयुत्तो, अतिथि हेतुविप्पयुत्तो ।

२०३. तिविधेन सञ्जाक्खन्वो – अतिथि सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अतिथि दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अतिथि अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो ... पे०... । एवं दसविधेन सञ्जाक्खन्वो ।

(१२)

२०४. एकविधेन सञ्जाक्खन्वो – फस्ससम्पयुत्तो ।

२०५. दुविधेन सञ्जाक्खन्वो – अतिथि न हेतु सहेतुको, अतिथि न हेतु अहेतुको ।

२०६. तिविधेन सञ्जाक्खन्वो – अतिथि विपाको, अतिथि

विपाकधम्मधम्मो, अत्थि नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मो ... पे०... ।
एवं दसविधेन सञ्जाकखन्धो ।

(१३)

२०७. एकविधेन सञ्जाकखन्धो – फत्ससम्पयुत्तो ।

B. 32

२०८. दुविधेन सञ्जाकखन्धो – अत्थि लोकियो, अत्थि
लोकुत्तरो ।

R. 94

5

२०९. त्रिविधेन सञ्जाकखन्धो – अत्थि उपादिनुपादानियो,
अत्थि अनुपादिनुपादानियो, अत्थि अनुपादिन्नअनुपादानियो ... पे०... ।
एवं दसविधेन सञ्जाकखन्धो ।

(१४)

२१०. एकविधेन सञ्जाकखन्धो – फत्ससम्पयुत्तो ।

२११. दुविधेन सञ्जाकखन्धो – अत्थि केनचि विज्जेय्यो, 10
अत्थि केनचि न विज्जेय्यो ।

२१२. त्रिविधेन सञ्जाकखन्धो – अत्थि सङ्खिलिट्टसङ्खिलेसिको,
अत्थि असङ्खिलिट्टसङ्खिलेसिको, अत्थि असङ्खिलिट्टअसङ्खिलेसिको
... पे०... । एवं दसविधेन सञ्जाकखन्धो ।

(१५)

२१३. एकविधेन सञ्जाकखन्धो – फत्ससम्पयुत्तो ।

15

२१४. दुविधेन सञ्जाकखन्धो – अत्थि सासवो, अत्थि
अनासवो ।

२१५. त्रिविधेन सञ्जाकखन्धो – अत्थि सवितक्कसविचारो,
अत्थि अवितक्कविचारमत्तो, अत्थि अवितक्कअविचारो ... पे०... ।
एवं दसविधेन सञ्जाकखन्धो ।

20

(१६)

२१६. एकविधेन सञ्जाकखन्धो – फत्ससम्पयुत्तो ।

२१७. दुविधेन सञ्जाकखन्धो – अत्थि आसवसम्पयुत्तो,
अत्थि आसवविण्युत्तो ।

२१८. त्रिविधेन सञ्जाकखन्धो – अत्थि तीत्थिअत्थिअत्थि

सुखसहगतो, अतिथि उपेक्खासहगतो ... पे०... । एवं दसविधेन सञ्ज्ञा-
कखन्धो ।

(१७)

२१६. एकविधेन सञ्ज्ञाकखन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

35

२२०. दुविधेन सञ्ज्ञाकखन्धो – अतिथि आसवविप्पयुत्तसासवो,
5 अतिथि आसवविप्पयुत्तअनासवो ।

२२१. त्रिविधेन सञ्ज्ञाकखन्धो – अतिथि दस्सनेन पहातब्बो,
अतिथि भावनाय पहातब्बो, अतिथि नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बो
... पे०... । एवं दसविधेन सञ्ज्ञाकखन्धो ।

(१८)

. 33

२२२. एकविधेन सञ्ज्ञाकखन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

10

२२३. दुविधेन सञ्ज्ञाकखन्धो – अतिथि संयोजनियो, अतिथि
असंयोजनियो ।

२२४. त्रिविधेन सञ्ज्ञाकखन्धो – अतिथि दस्सनेन पहातब्ब-
हेतुको, अतिथि भावनाय पहातब्बहेतुको, अतिथि नेव दस्सनेन न भावनाय
पहातब्बहेतुको ... पे०... । एवं दसविधेन सञ्ज्ञाकखन्धो ।

(१९)

15

२२५. एकविधेन सञ्ज्ञाकखन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

२२६. दुविधेन सञ्ज्ञाकखन्धो – अतिथि संयोजनसम्पयुत्तो,
अतिथि संयोजनविप्पयुत्तो ।

२२७. त्रिविधेन सञ्ज्ञाकखन्धो – अतिथि आचयगामी, अतिथि
अपचयगामी, अतिथि नेवाचयगामिनापचयगामी ... पे०... । एवं दस-
20 विधेन सञ्ज्ञाकखन्धो ।

(२०)

२२८. एकविधेन सञ्ज्ञाकखन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

२२९. दुविधेन सञ्ज्ञाकखन्धो – अतिथि संयोजनविप्पयुत्त-
संयोजनियो, अतिथि संयोजनविप्पयुत्तअसंयोजनियो ।

R. 36

२३०. त्रिविधेन सञ्ज्ञाकखन्धो – अतिथि सेक्खो, अतिथि असेक्खो,
25 अतिथि नेवसेक्खनासेक्खो ... पे०... । एवं दसविधेन सञ्ज्ञाकखन्धो ।

(२१)

२३१. एकविधेन सञ्जाक्खन्धो — फत्ससम्पयुत्तो ।

२३२. दुविधेन सञ्जाक्खन्धो — अत्थि गन्थनियो, अत्थि अगन्थनियो ।

२३३. त्रिविधेन सञ्जाक्खन्धो — अत्थि परित्तो, अत्थि महगतो, अत्थि अप्पमाणो ... पे०... । एवं दसविधेन सञ्जाक्खन्धो । 5

(२२)

२३४. एकविधेन सञ्जाक्खन्धो — फत्ससम्पयुत्तो ।

२३५. दुविधेन सञ्जाक्खन्धो — अत्थि गन्थसम्पयुत्तो, अत्थि गन्थविप्पयुत्तो ।

२३६. त्रिविधेन सञ्जाक्खन्धो — अत्थि परित्तारम्मणो, अत्थि महगतारम्मणो, अत्थि अप्पमाणारम्मणो ... पे०... । एवं दस- 10
विधेन सञ्जाक्खन्धो ।

(२३)

२३७. एकविधेन सञ्जाक्खन्धो — फत्ससम्पयुत्तो ।

B. 34

२३८. दुविधेन सञ्जाक्खन्धो — अत्थि गन्थविप्पयुत्तगन्थनियो, अत्थि गन्थविप्पयुत्तअगन्थनियो ।

२३९. त्रिविधेन सञ्जाक्खन्धो — अत्थि हीनो, अत्थि मज्झिमो, 15
अत्थि पणीतो ... पे०... । एवं दसविधेन सञ्जाक्खन्धो ।

(२४)

२४०. एकविधेन सञ्जाक्खन्धो — फत्ससम्पयुत्तो ।

२४१. दुविधेन सञ्जाक्खन्धो — अत्थि ओघनियो, अत्थि अनोघनियो ।

२४२. त्रिविधेन सञ्जाक्खन्धो — अत्थि मिच्छत्तनियतो, 20 R. 37
अत्थि सम्मत्तनियतो, अत्थि अनियतो ... पे०... । एवं दसविधेन सञ्जा-
क्खन्धो ।

(२५)

२४३. एकविधेन सञ्जाक्खन्धो — फत्ससम्पयुत्तो ।

२४४. दुविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो – अत्थि ओघसम्पयुत्तो, अत्थि ओघविप्पयुत्तो ।

२४५. तिविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो – अत्थि मग्गारम्मणो, अत्थि मग्गहेतुको, अत्थि मग्गाधिपति ... पे०... । एवं दसविधेन सञ्ज्ञा-
5 क्खन्धो ।

(२६)

२४६. एकविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

२४७. दुविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो – अत्थि ओघविप्पयुत्तओघ-
नियो, अत्थि ओघविप्पयुत्तअनोघनियो ।

२४८. तिविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो – अत्थि उप्पन्नो, अत्थि
10 अनुप्पन्नो, अत्थि उप्पादी ... पे०... । एवं दसविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो ।

(२७)

२४९. एकविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

२५०. दुविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो – अत्थि योगनियो, अत्थि
अयोगनियो ।

२५१. तिविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो – अत्थि अतीतो, अत्थि
15 अनागतो, अत्थि पच्चुप्पन्नो ... पे०... । एवं दसविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो ।

(२८)

२५२. एकविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

२५३. दुविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो – अत्थि योगसम्पयुत्तो, अत्थि
योगविप्पयुत्तो ।

२५४. तिविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो – अत्थि अतीतारम्मणो, अत्थि
20 अनागत्तारम्मणो, अत्थि पच्चुप्पन्नारम्मणो ... पे०... । एवं दसविधेन
सञ्ज्ञाक्खन्धो ।

(२९)

२५५. एकविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

२५६. दुविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो – अत्थि योगविप्पयुत्तयोग
नियो, अत्थि योगविप्पयुत्तअयोगनियो ।

२५७. त्रिविधेन सञ्जाक्खन्धो – अत्थि अज्झत्तो, अत्थि बहिद्धो, अत्थि अज्झत्तबहिद्धो ... पे०... । एवं दसविधेन सञ्जाक्खन्धो ।

(३०)

२५८. एकविधेन सञ्जाक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

२५९. दुविधेन सञ्जाक्खन्धो – अत्थि नीवरणियो, अत्थि अनीवरणियो ।

२६०. त्रिविधेन सञ्जाक्खन्धो – अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि बहिद्धारम्मणो, अत्थि अज्झत्तबहिद्धारम्मणो ... पे०... । एवं दसविधेन सञ्जाक्खन्धो ।

उभतोबहुकं ।

(३१)

२६१. सत्तविधेन सञ्जाक्खन्धो – अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्याक्तो, अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि अपरियापन्नो । एवं सत्तविधेन सञ्जाक्खन्धो ।

२६२. अपरो पि सत्तविधेन सञ्जाक्खन्धो – अत्थि^१ सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि अपरियापन्नो ... पे०...^१ अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि बहिद्धारम्मणो, अत्थि अज्झत्तबहिद्धारम्मणो, अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि अपरियापन्नो । एवं सत्तविधेन सञ्जाक्खन्धो ।

२६३. चतुर्वीसतिविधेन सञ्जाक्खन्धो – चक्खुसम्फस्सपच्चया सञ्जाक्खन्धो अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्याक्तो; सोत्तसम्फस्सपच्चया ... पे०... घान्तसम्फस्सपच्चया ... पे०... जिह्वासम्फस्सपच्चया ... पे०... कायसम्फस्सपच्चया ... पे०... मनोसम्फस्सपच्चया सञ्जाक्खन्धो अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्याक्तो; चक्खुसम्फस्सजा सञ्जा, सोत्तसम्फस्सजा सञ्जा, घान्तसम्फस्सजा

सञ्ज्ञा, जिह्वासम्फस्सजा सञ्ज्ञा, कायसम्फस्सजा सञ्ज्ञा, मनो-
सम्फस्सजा सञ्ज्ञा । एवं चतुर्वीसतिविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो ।

२६४. अपरो पि चतुर्वीसतिविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो — चक्खु-
सम्फस्सपच्चया सञ्ज्ञाक्खन्धो अत्थि सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो ... पे०...
५ अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि वहिद्वारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्वार-
रम्मणो, चक्खुसम्फस्सजा सञ्ज्ञा ... पे०... मनोसम्फस्सजा सञ्ज्ञा ।
सोतसम्फस्सपच्चया ... पे०... धानसम्फस्सपच्चया ... पे०... जिह्वा-
सम्फस्सपच्चया ... पे०... कायसम्फस्सपच्चया ... पे०... मनोसम्फस्स-
पच्चया सञ्ज्ञाक्खन्धो अत्थि सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो ... पे०...
१० अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि वहिद्वारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्वार-
रम्मणो; चक्खुसम्फस्सजा सञ्ज्ञा ... पे०... मनोसम्फस्सजा सञ्ज्ञा ।
एवं चतुर्वीसतिविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो ।

२६५. तिसतिविधेन^१ सञ्ज्ञाक्खन्धो — चक्खुसम्फस्सपच्चया
सञ्ज्ञाक्खन्धो अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो,
१५ अत्थि अपरियापन्नो, सोतसम्फस्सपच्चया ... पे०... धानसम्फस्सपच्चया
... पे०... जिह्वासम्फस्सपच्चया ... पे०... कायसम्फस्सपच्चया ... पे०...
मनोसम्फस्सपच्चया सञ्ज्ञाक्खन्धो अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपा-
वचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि अपरियापन्नो, चक्खुसम्फस्सजा सञ्ज्ञा
... पे०... मनोसम्फस्सजा सञ्ज्ञा । एवं तिसतिविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो ।

२६६. बहुविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो — चक्खुसम्फस्सपच्चया सञ्ज्ञा-
क्खन्धो अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्याक्तो, अत्थि कामा-
वचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि अपरियापन्नो,
सोतसम्फस्सपच्चया ... पे०... धानसम्फस्सपच्चया ... पे०... जिह्वा-
सम्फस्सपच्चया ... पे०... कायसम्फस्सपच्चया ... पे०... मनोसम्फस्स-
२५ पच्चया सञ्ज्ञाक्खन्धो अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्याक्तो,
अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि
अपरियापन्नो, चक्खुसम्फस्सजा सञ्ज्ञा ... पे०... मनोसम्फस्सजा
सञ्ज्ञा । एवं बहुविधेन सञ्ज्ञाक्खन्धो ।

१. तिसतिविधेन — स्या०, रो०, एवमुपरि पि ।

B.

२६७. अपरो पि बहुविधेन सञ्जाक्खन्धो — चक्खुसम्फस्स-
 पच्चया सञ्जाक्खन्धो अत्थि सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो ... पे०... अत्थि
 अज्झत्तारम्मणो, अत्थि वहिद्धारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्धारम्मणो,
 अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि
 अपरियापन्नो, सोत्तसम्फस्सपच्चया ... पे०... धानसम्फस्सपच्चया 5
 ... पे०... जिह्वासम्फस्सपच्चया ... पे०... कायसम्फस्सपच्चया ... पे०...
 मनोसम्फस्सपच्चया सञ्जाक्खन्धो अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि
 वहिद्धारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्धारम्मणो, अत्थि कामावचरो,
 अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि अपरियापन्नो, चक्खु-
 सम्फस्सजा सञ्जा, सोत्तसम्फस्सजा सञ्जा, धानसम्फस्सजा सञ्जा, 10
 जिह्वासम्फस्सजा सञ्जा, कायसम्फस्सजा सञ्जा, मनोसम्फस्सजा
 सञ्जा । एवं बहुविधेन सञ्जाक्खन्धो ।

अयं वुच्चति सञ्जाक्खन्धो ।

४. सङ्खारक्खन्धो

२६८. तत्थ कतमो सङ्खारक्खन्धो ?

(१)

एकविधेन सङ्खारक्खन्धो — चित्तसम्पयुत्तो ।

15

२६९. दुविधेन सङ्खारक्खन्धो — अत्थि हेतु, अत्थि न हेतु ।

२७०. त्रिविधेन सङ्खारक्खन्धो — अत्थि कुसलो, अत्थि
 अकुसलो, अत्थि अव्याकतो ।

२७१. चतुर्विधेन^१ सङ्खारक्खन्धो — अत्थि कामावचरो, अत्थि
 रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि अपरियापन्नो ।

20

२७२. पञ्चविधेन सङ्खारक्खन्धो — अत्थि सुखिन्द्रियसम्पयुत्तो,
 अत्थि दुखिन्द्रियसम्पयुत्तो, अत्थि सोमनस्सिन्द्रियसम्पयुत्तो, अत्थि
 दोमनस्सिन्द्रियसम्पयुत्तो, अत्थि उपेक्खिन्द्रियसम्पयुत्तो । एवं^२ पञ्च-
 विधेन सङ्खारक्खन्धो^३ ।

२७३. छव्विधेन सङ्खारक्खन्धो — चक्खुसम्फस्सजा चेतना, 25
 सोत्तसम्फस्सजा चेतना, धानसम्फस्सजा चेतना, जिह्वासम्फस्सजा चेतना,

१. चतुर्विधेन — स्या० । २-३. स्या० पोत्ययेः नत्थि, एवमुपरि पि ।

कायसम्फस्सजा चेतना, मनोसम्फस्सजा चेतना । एवं छव्विधेन सङ्खार-
क्खन्धो ।

२७४. सत्तविधेन सङ्खारक्खन्धो — चक्खुसम्फस्सजा चेतना,
सोतसम्फस्सजा चेतना, धानसम्फस्सजा चेतना, जिह्वासम्फस्सजा चेतना,
5 कायसम्फस्सजा चेतना, मनोधातुसम्फस्सजा चेतना, मनोविञ्जाण-
धातुसम्फस्सजा चेतना । एवं सत्तविधेन सङ्खारक्खन्धो ।

२७५. अट्ठविधेन सङ्खारक्खन्धो — चक्खुसम्फस्सजा चेतना
...पे०... कायसम्फस्सजा चेतना अत्थि सुखसहगता, अत्थि दुक्खसहगता,
मनोधातुसम्फस्सजा चेतना, मनोविञ्जाणधातुसम्फस्सजा चेतना ।
10 एवं अट्ठविधेन सङ्खारक्खन्धो ।

२७६. नवविधेन सङ्खारक्खन्धो — चक्खुसम्फस्सजा चेतना
...पे०... मनोधातुसम्फस्सजा चेतना, मनोविञ्जाणधातुसम्फस्सजा
चेतना अत्थि कुसला, अत्थि अकुसला, अत्थि अव्याकता । एवं नवविधेन
सङ्खारक्खन्धो ।

15 २७७. दसविधेन सङ्खारक्खन्धो — चक्खुसम्फस्सजा चेतना
...पे०... कायसम्फस्सजा चेतना अत्थि सुखसहगता, अत्थि दुक्खसहगता,
मनोधातुसम्फस्सजा चेतना, मनोविञ्जाणधातुसम्फस्सजा चेतना अत्थि
कुसला, अत्थि अकुसला, अत्थि अव्याकता । एवं दसविधेन सङ्खार-
क्खन्धो ।

(२)

20 २७८. एकविधेन सङ्खारक्खन्धो — चित्तसम्पयुत्तो ।

२७९. दुविधेन सङ्खारक्खन्धो — अत्थि हेतु, अत्थि न हेतु ।

२८०. तिविधेन सङ्खारक्खन्धो — अत्थि सुखाय वेदनाय
सम्पयुत्तो, अत्थि दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि अदुक्खमसुखाय
वेदनाय सम्पयुत्तो । अत्थि विपाको, अत्थि विपाकधम्मधम्मो, अत्थि
25 नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मो । अत्थि उपादिन्नुपादानियो, अत्थि
अनुपादिन्नुपादानियो, अत्थि अनुपादिन्नअनुपादानियो । अत्थि सङ्घि-
लिट्ठसङ्घिलेसिको, अत्थि असङ्घिलिट्ठसङ्घिलेसिको, अत्थि असङ्घिलिट्ठ-
असङ्घिलेसिको । अत्थि सवितक्कसविचारो, अत्थि अवितक्कविचारमत्तो,

अत्थि अवितक्कअविचारो । अत्थि पीतिसहगतो, अत्थि सुखसहगतो,
 अत्थि उपेक्खासहगतो । अत्थि दस्सनेन पहातब्बो, अत्थि भावनाय
 पहातब्बो, अत्थि नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बो । अत्थि दस्सनेन
 पहातब्बहेतुको, अत्थि भावनाय पहातब्बहेतुको, अत्थि नेव दस्सनेन न
 भावनाय पहातब्बहेतुको । अत्थि आचयगामी, अत्थि अपचयगामी, 5
 अत्थि नेवाचयगामिनापचयगामी । अत्थि सेक्खो, अत्थि असेक्खो,
 अत्थि नेवसेक्खनासेक्खो । अत्थि परित्तो, अत्थि महग्गतो, अत्थि
 अप्पमाणो । अत्थि परित्तारम्मणो, अत्थि महग्गतारम्मणो,
 अत्थि अप्पमाणारम्मणो । अत्थि हीनो, अत्थि मज्झिमो, अत्थि
 पणीतो । अत्थि मिच्छत्तनियतो, अत्थि सम्मत्तनियतो, अत्थि 10
 अनियतो । अत्थि मग्गारम्मणो, अत्थि मग्गहेतुको, अत्थि मग्गाधि-
 पति । अत्थि उप्पन्नो, अत्थि अनुप्पन्नो, अत्थि उप्पादी । अत्थि
 अतीतो, अत्थि अनागतो, अत्थि पच्चुप्पन्नो । अत्थि अतीतारम्मणो,
 अत्थि अनागतारम्मणो, अत्थि पच्चुप्पन्नारम्मणो । अत्थि अज्झत्तो,
 अत्थि वहिद्धो, अत्थि अज्झत्तवहिद्धो । अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि 15
 वहिद्धारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्धारम्मणो ... पे०... । एवं दसविधेन
 सङ्खारक्खन्धो ।

(३)

२८१. एकविधेन सङ्खारक्खन्धो — चित्तसम्पयुत्तो ।

२८२. दुविधेन सङ्खारक्खन्धो — अत्थि सहेतुको, अत्थि
 अहेतुको । अत्थि हेतुसम्पयुत्तो, अत्थि हेतुविप्पयुत्तो । अत्थि हेतु चैव 20 R. 4
 सहेतुको च, अत्थि सहेतुको चैव न च हेतु । अत्थि हेतु चैव हेतुसम्पयुत्तो
 च, अत्थि हेतुसम्पयुत्तो चैव न च हेतु । अत्थि न हेतु सहेतुको, अत्थि न
 हेतु अहेतुको । अत्थि लोकियो, अत्थि लोकुत्तरो । अत्थि केनचि विञ्जेय्यो,
 अत्थि केनचि न विञ्जेय्यो । अत्थि आसवो, अत्थि नो आसवो । अत्थि
 सासवो, अत्थि अनासवो । अत्थि आसवसम्पयुत्तो, अत्थि आसव- 25
 विप्पयुत्तो । अत्थि आसवो चैव सासवो च, अत्थि सासवो चैव नो च
 आसवो । अत्थि आसवो चैव आसवसम्पयुत्तो च, अत्थि आसवसम्पयुत्तो
 चैव नो च आसवो । अत्थि आसवविप्पयुत्तसासवो, अत्थि आसवविप्प-
 युत्तअनासवो । अत्थि संयोजनं, अत्थि नो संयोजनं । अत्थि संयोजनियो,

अतिय परामासो, अतिय नो परामासो । अतिय पराम
अतिय अपरामट्टो । अतिय परामाससम्पयुत्तो, अतिय परामासविप्पयु
अतिय परामासो चेव परामट्टो च, अतिय परामट्टो चेव नो च परामा
अतिय परामासविप्पयुत्तपरामट्टो, अतिय परामासविप्पयुत्तअपराम

अत्थि उपादिन्नो, अत्थि अनुपादिन्नो । अत्थि उपादानं, अत्थि नो उपा-
दानं । अत्थि उपादानियो, अत्थि अनुपादानियो । अत्थि उपादान-
सम्पयुत्तो, अत्थि उपादानविप्पयुत्तो । अत्थि उपादानं चेव उपादानियो
च, अत्थि उपादानियो चेव नो च उपादानं । अत्थि उपादानं चेव उपादान-
सम्पयुत्तो च, अत्थि उपादानसम्पयुत्तो चेव नो च उपादानं । अत्थि 5 B, 41
उपादानविप्पयुत्तउपादानियो, अत्थि उपादानविप्पयुत्तअनुपादानियो ।

अत्थि किलेसो, अत्थि नो किलेसो । अत्थि सङ्किलेसिको,
अत्थि असङ्किलेसिको । अत्थि सङ्किलिट्ठो, अत्थि असङ्किलिट्ठो ।
अत्थि किलेससम्पयुत्तो, अत्थि किलेसविप्पयुत्तो । अत्थि किलेसो चेव
सङ्किलेसिको च, अत्थि सङ्किलेसिको चेव नो च किलेसो । अत्थि किलेसो 10
चेव सङ्किलिट्ठो च, अत्थि सङ्किलिट्ठो चेव नो च किलेसो । अत्थि
किलेसो चेव किलेससम्पयुत्तो च, अत्थि किलेससम्पयुत्तो चेव नो च
किलेसो । अत्थि किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिको, अत्थि किलेसविप्पयुत्त-
असङ्किलेसिको । अत्थि दस्सनेन पहातब्बो, अत्थि न दस्सनेन पहातब्बो ।
अत्थि भावनाय पहातब्बो, अत्थि न भावनाय पहातब्बो । अत्थि दस्सनेन 15
पहातब्बहेतुको, अत्थि न दस्सनेन पहातब्बहेतुको । अत्थि भावनाय
पहातब्बहेतुको, अत्थि न भावनाय पहातब्बहेतुको ।

अत्थि सवितक्को, अत्थि अवितक्को । अत्थि सविचारो,
अत्थि अविचारो । अत्थि सप्पीतिको, अत्थि अप्पीतिको । अत्थि 20 R. 45
पीतिसहगतो, अत्थि न पीतिसहगतो । अत्थि सुखसहगतो, अत्थि न
सुखसहगतो । अत्थि उपेक्खासहगतो, अत्थि न उपेक्खासहगतो । अत्थि
कामावचरो, अत्थि न कामावचरो । अत्थि रूपावचरो, अत्थि न रूपा-
वचरो । अत्थि अरूपावचरो, अत्थि न अरूपावचरो । अत्थि परिया-
पन्नो, अत्थि अपरियापन्नो । अत्थि निव्यानिको, अत्थि अनिव्यानिको ।
अत्थि नियतो, अत्थि अनियतो । अत्थि सउत्तरो, अत्थि अनुत्तरो । 25
अत्थि सरणो, अत्थि अरणो ।

२८३. त्रिविधेन सङ्खारक्खन्धो — अत्थि कुसलो, अत्थि
अकुसलो, अत्थि अव्याकतो ... पे०... । एवं दसविधेन सङ्खारक्खन्धो ।

(४)

२८४. एकविधेन सङ्खारक्खन्धो — चित्तसम्पयुत्तो ।

२८५. दुविधेन सह्यारकखन्धो – अत्थि सरणो, अत्थि अरणो ।

२८६. तिविधेन सह्यारकखन्धो – अत्थि सुसाय वेदनाय सम्प-
युत्तो पे० अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि वहिद्वारम्मणो, अत्थि
अज्झत्तवहिद्वारम्मणो पे० । एव दसविधेन सह्यारकखन्धो ।
दुकमूलकं ।

(५)

5

२८७. एकविधेन सह्यारकखन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

२८८. दुविधेन सह्यारकखन्धो – अत्थि हेतु, अत्थि न हेतु ।

२८९. तिविधेन सह्यारकखन्धो – अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो,
अत्थि अव्याक्तो . पे०. । एव दसविधेन सह्यारकखन्धो ।

(६)

२९०. एकविधेन सह्यारकखन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

10

२९१. दुविधेन सह्यारकखन्धो – अत्थि सरणो, अत्थि अरणो ।

२९२. तिविधेन सह्यारकखन्धो – अत्थि कुसलो, अत्थि
अकुसलो, अत्थि अव्याक्तो . पे० । एव दसविधेन सह्यारकखन्धो ।

(७)

२९३. एकविधेन सह्यारकखन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

२९४. दुविधेन सह्यारकखन्धो – अत्थि हेतु, अत्थि न हेतु ।

15

२९५. तिविधेन सह्यारकखन्धो – अत्थि^१ अज्झत्तारम्मणो,
अत्थि वहिद्वारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्वारम्मणो ... पे०... । एवं
दसविधेन सह्यारकखन्धो ।

(८)

२९६. एकविधेन सह्यारकखन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

२९७. दुविधेन सह्यारकखन्धो – अत्थि सरणो, अत्थि अरणो ।

20

२९८. तिविधेन सह्यारकखन्धो – अत्थि अज्झत्तारम्मणो,
अत्थि वहिद्वारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्वारम्मणो ... पे०... । एवं
दसविधेन सह्यारकखन्धो ।

तिक्कमूलकं ।

१. एत्थ स्या० पालिये 'अत्थि सुसाय वेदनाय सम्पयुत्ता अत्थि दुक्खाय वेदनाय
सम्पयुत्तो अत्थि अदुक्खमदुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तो' ति अधिका पाठो दिव्सति ।

(६)

२९९. एकविधेन सङ्खारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

३००. दुविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि हेतु, अत्थि न हेतु ।

R. 47

३०१. तिविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि कुसलो, अत्थि

B. 43

अकुसलो, अत्थि अव्याकतो ... पे०... । एवं दसविधेन सङ्खारक्खन्धो ।

(१०)

३०२. एकविधेन सङ्खारक्खन्धो चित्तसम्पयुत्तो ।

5

३०३. दुविधेन सङ्खारक्खन्धो अत्थि सहेतुको, अत्थि

अहेतुको ।

३०४. तिविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि सुखाय वेदनाय

सम्पयुत्तो, अत्थि दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि अदुक्खमसुखाय

वेदनाय सम्पयुत्तो ... पे०... । एवं दसविधेन सङ्खारक्खन्धो ।

10

(११)

३०५. एकविधेन सङ्खारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो :

३०६. दुविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि हेतुसम्पयुत्तो, अत्थि

हेतुविष्पयुत्तो ।

३०७. तिविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि विपाको, अत्थि

विपाकधम्मधम्मो, अत्थि नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मो ... पे०... । एवं 15

दसविधेन सङ्खारक्खन्धो ।

(१२)

३०८. एकविधेन सङ्खारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

३०९. दुविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि हेतु, चेव सहेतुको च,

अत्थि सहेतुको चेव न च हेतु ।

३१०. तिविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि उपादिनुपादानियो, 20

अत्थि अनुपादिनुपादानियो, अत्थि अनुपादिनानुपादानियो ... पे०... ।

एवं दसविधेन सङ्खारक्खन्धो ।

(१३)

३११. एकविधेन सङ्खारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

३१२. दुर्विवेन सद्धारकस्त्वन्वो – अतिय हेतु चेव हेतुसम्पयुत्तो च, अतिय हेतुसम्पयुत्तो चेव न च हेतु ।

३१३. तिविवेन सद्धारकस्त्वन्वो – अतिय सङ्किलिटुसङ्किलेसिको, अतिय अमङ्किलिटुमङ्किलेसिको, अतिय असङ्किलिटुअसङ्किलेसिको ... पे० । एव दसविवेन सद्धारकस्त्वन्वो ।

(१४)

३१४. एकविवेन सद्धारकस्त्वन्वो – चित्तसम्पयुत्तो ।

३१५. दुर्विवेन सद्धारकस्त्वन्वो – अतिय न हेतु सहेतुको, अतिय न हेतु अहेतुको ।

३१६. तिविवेन सद्धारकस्त्वन्वो – अतिय सवितक्कसविचारो, अतिय अवितक्कविचारमत्तो, अतिय अवितक्कअविचारो ... पे०... । एवं दसविवेन सद्धारकस्त्वन्वो ।

(१५)

३१७. एकविवेन सद्धारकस्त्वन्वो – चित्तसम्पयुत्तो ।

३१८. दुर्विवेन सद्धारकस्त्वन्वो – अतिय लोकियो, अतिय लोकुत्तरो ।

३१९. तिविवेन सद्धारकस्त्वन्वो – अतिय पीतिसहगतो, अतिय सुखसहगतो, अतिय उपेक्खासहगतो .. पे०... । एवं दसविवेन सद्धारकस्त्वन्वो ।

(१६)

३२०. एकविवेन सद्धारकस्त्वन्वो – चित्तसम्पयुत्तो ।

३२१. दुर्विवेन सद्धारकस्त्वन्वो – अतिय केनचि विञ्जेय्यो, अतिय केनचि न विञ्जेय्यो ।

३२२. तिविवेन सद्धारकस्त्वन्वो – अतिय दस्सनेन पहातव्वो, अतिय भावनाय पहातव्वो, अतिय नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्वो ... पे० .. । एवं दसविवेन सद्धारकस्त्वन्वो ।

(१७)

३२३. एकविवेन सद्धारकस्त्वन्वो – चित्तसम्पयुत्तो

३२४. दुविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि आसवो, अत्थि नो आसवो ।

३२५. तिविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि दस्सनेन पहातव्व-
हेतुको, अत्थि भावनाय पहातव्वहेतुको, अत्थि नेव दस्सनेन न भावनाय
पहातव्वहेतुको ... पे०... । एवं दसविधेन सङ्खारक्खन्धो^१ ।

5

(१८)

३२६. एकविधेन सङ्खारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

३२७. दुविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि सासवो, अत्थि
अनासवो ।

R. 49

३२८. तिविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि आचयगामी, अत्थि
अपचयगामी, अत्थि नेवाचयगामिनापचयगामी ... पे०... । एवं दसविधेन
सङ्खारक्खन्धो ।

10

(१९)

३२९. एकविधेन सङ्खारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

३३०. दुविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि आसवसम्पयुत्तो, अत्थि
आसवविप्पयुत्तो ।

३३१. तिविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि सेक्खो, अत्थि असेक्खो,
अत्थि नेवसेक्खनासेक्खो ... पे०... । एवं दसविधेन सङ्खारक्खन्धो ।

15

(२०)

३३२. एकविधेन सङ्खारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

B. 45

३३३. दुविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि आसवो चेव सासवो
च, अत्थि सासवो चेव नो च आसवो ।

३३४. तिविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि परित्तो, अत्थि महग्गतो,
अत्थि अप्पमाणो ... पे०... । एवं दसविधेन सङ्खारक्खन्धो ।

20

(२१)

३३५. एकविधेन सङ्खारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ;

३३६. दुविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि आसवो चेव आसव-
सम्पयुत्तो च, अत्थि आसवसम्पयुत्तो चेव नो च आसवो ।

३१२. दुविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – अत्थि हेतु चेव हेतुसम्पयुत्तो च, अत्थि हेतुसम्पयुत्तो चेव न च हेतु ।

३१३ तिविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – अत्थि सङ्घिलिट्ठसङ्घिलेसिको, अत्थि असङ्घिलिट्ठसङ्घिलेसिको, अत्थि असङ्घिलिट्ठअसङ्घिलेसिको . पे० । एवं दसविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो ।

(१४)

३१४. एकविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

३१५. दुविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – अत्थि न हेतु सहेतुको, अत्थि न हेतु अहेतुको ।

३१६ तिविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – अत्थि सवितक्कसविचारो, अत्थि अवितक्कविचारमत्तो, अत्थि अवितक्कअविचारो ... पे०... । एवं दसविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो ।

(१५)

३१७ एकविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

३१८. दुविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – अत्थि लोकियो, अत्थि लोकुत्तरो ।

३१९. तिविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – अत्थि पीतिसहगतो, अत्थि सुखसहगतो, अत्थि उपेक्खासहगतो .. पे० .. । एवं दसविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो ।

(१६)

३२०. एकविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

३२१. दुविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – अत्थि केनचि विञ्जेय्यो, अत्थि केनचि न विञ्जेय्यो ।

३२२. तिविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – अत्थि दस्सनेन पहातब्बो, अत्थि भावनाय पहातब्बो, अत्थि नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बो ... पे०... । एवं दसविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो ।

(१७)

३२३. एकविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो

१-१. रो० पोत्यके अत्थि ।

३२४. दुविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि आसवो, अत्थि नो आसवो ।

३२५. तिविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि दस्सनेन पहातब्ब-
हेतुको, अत्थि भावनाय पहातब्बहेतुको, अत्थि नेव दस्सनेन न भावनाय
पहातब्बहेतुको ... पे०... । एवं दसविधेन सङ्खारक्खन्धो^१ ।

5

(१८)

३२६. एकविधेन सङ्खारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

३२७. दुविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि सासवो, अत्थि
अनासवो ।

R. 49

३२८. तिविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि आचयगामी, अत्थि
अपचयगामी, अत्थि नेवाचयगामिनापचयगामी ... पे०... । एवं दसविधेन
सङ्खारक्खन्धो ।

10

(१९)

३२९. एकविधेन सङ्खारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

३३०. दुविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि आसवसम्पयुत्तो, अत्थि
आसवविप्पयुत्तो ।

३३१. तिविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि सेक्खो, अत्थि असेक्खो,
अत्थि नेवसेक्खनासेक्खो ... पे०... । एवं दसविधेन सङ्खारक्खन्धो ।

15

(२०)

३३२. एकविधेन सङ्खारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

R. 45

३३३. दुविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि आसवो चेव सासवो
च, अत्थि सासवो चेव नो च आसवो ।

३३४. तिविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि परित्तो, अत्थि महग्गतो,
अत्थि अप्पमाणो ... पे०... । एवं दसविधेन सङ्खारक्खन्धो ।

20

(२१)

३३५. एकविधेन सङ्खारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो :

३३६. दुविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि आसवो चेव आसव-
सम्पयुत्तो च, अत्थि आसवसम्पयुत्तो चेव नो च आसवो ।

३३७. त्रिविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – अत्थि परित्तारम्मणो, अत्थि महग्गतारम्मणो, अत्थि अप्पमाणारम्मणो . पे०... । एवं दसविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो ।

(२२)

३३८. एकविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

३३९. दुविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – अत्थिं आसवविप्पयुत्तसासवो, अत्थि आसवविप्पयुत्तअनासवो ।

३४०. त्रिविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – अत्थि हीनो, अत्थि मज्झिमो, अत्थि पणीतो ... पे०... । एवं दसविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो ।

(२३)

३४१. एकविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

३४२. दुविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – अत्थि संयोजनं, अत्थि नो संयोजनं ।

३४३. त्रिविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – अत्थि मिच्छत्तनियतो, अत्थि सम्मत्तनियतो, अत्थि अनियतो ... पे०... । एवं दसविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो ।

(२४)

३४४. एकविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

३४५. दुविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – अत्थि संयोजनियो, अत्थि असंयोजनियो ।

३४६. त्रिविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – अत्थि मग्गारम्मणो, अत्थि मग्गहेतुको, अत्थि मग्गाधिपति ... पे०... । एवं दसविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो ।

(२५)

३४७. एकविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

३४८. दुविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – अत्थि संयोजनसम्पयुत्तो, अत्थि संयोजनविप्पयुत्तो ।

३४९. त्रिविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो – अत्थि उप्पन्नो, अत्थि अनुप्पन्नो, अत्थि उप्पादी ... पे०... । एवं दसविधेन सङ्ख्यारक्खन्धो ।

(२६)

३५०. एकविधेन सङ्खारक्खन्धो — चित्तसम्पयुत्तो ।

३५१. दुविधेन सङ्खारक्खन्धो — अत्थि संयोजनं चेव संयोजनियो च, अत्थि संयोजनियो चेव नो च संयोजनं । R. 51

३५२. त्रिविधेन सङ्खारक्खन्धो — अत्थि अतीतो, अत्थि अनागतो, अत्थि पच्चुप्पन्नो ... पे०... । एवं दसविधेन सङ्खारक्खन्धो । 5

(२७)

३५३. एकविधेन सङ्खारक्खन्धो — चित्तसम्पयुत्तो ।

३५४. दुविधेन सङ्खारक्खन्धो — अत्थि संयोजनं चेव संयोजनसम्पयुत्तो च, अत्थि संयोजनसम्पयुत्तो चेव नो च संयोजनं ।

३५५. त्रिविधेन सङ्खारक्खन्धो — अत्थि अतीतारम्मणो, अत्थि अनागतारम्मणो, अत्थि पच्चुप्पन्नारम्मणो ... पे०... । एवं दसविधेन सङ्खारक्खन्धो । 10

(२८)

३५६. एकविधेन सङ्खारक्खन्धो — चित्तसम्पयुत्तो ।

३५७. दुविधेन सङ्खारक्खन्धो — अत्थि संयोजनविप्पयुत्तसंयोजनियो, अत्थि संयोजनविप्पयुत्तअसंयोजनियो ।

३५८. त्रिविधेन सङ्खारक्खन्धो — अत्थि अज्झत्तो, अत्थि वहिद्धो, अत्थि अज्झत्तवहिद्धो ... पे०... । एवं दसविधेन सङ्खारक्खन्धो । 15

(२९)

३५९. एकविधेन सङ्खारक्खन्धो — चित्तसम्पयुत्तो ।

३६०. दुविधेन सङ्खारक्खन्धो — अत्थि गन्थो, अत्थि नो गन्थो ।

३६१. त्रिविधेन सङ्खारक्खन्धो — अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि वहिद्धारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्धारम्मणो ... पे०... । एवं दसविधेन सङ्खारक्खन्धो । 20

उभतोवड्ढकं ।

(३०)

३६२. सत्तविधेन सङ्खारक्खन्धो — अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्याकतो; अत्थि कामावचरो, अत्थि रुपावचरो,

अतिथि अरूपावचरो, अतिथि अपरियापन्नो । एवं सत्तविधेन सङ्खारखलन्वो ।

३६३ अपरो पि सत्तविधेन सङ्खारखलन्वो — अतिथि सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अतिथि दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अतिथि अदुक्खम-
 5 सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो; अतिथि कामावचरो, अतिथि रूपावचरो, अतिथि अरूपावचरो, अतिथि अपरियापन्नो ... पे०... अतिथि अज्झत्तारम्मणो, अतिथि वहिद्वारम्मणो अतिथि अज्झत्तवहिद्वारम्मणो; अतिथि कामावचरो, अतिथि रूपावचरो, अतिथि अरूपावचरो, अतिथि अपरियापन्नो । एवं सत्तविधेन सङ्खारखलन्वो ।

10 ३६४ चतुर्वीसतिविधेन सङ्खारखलन्वो — चक्खुसम्फस्स-
 पच्चया सङ्खारखलन्वो अतिथि कुसलो, अतिथि अकुसलो, अतिथि अव्याकतो;
 सोतसम्फस्सपच्चया ... पे० . धानसम्फस्सपच्चया ... पे०... जिह्वा-
 सम्फस्सपच्चया ... पे०... कायसम्फस्सपच्चया ... पे०... मनोसम्फस्स-
 पच्चया सङ्खारखलन्वो अतिथि कुसलो, अतिथि अकुसलो, अतिथि अव्याकतो;
 15 चक्खुसम्फस्सजा चेतना ... पे०... मनोसम्फस्सजा चेतना । एवं चतु-
 र्वीसतिविधेन सङ्खारखलन्वो ।

३६५. अपरो पि चतुर्वीसतिविधेन सङ्खारखलन्वो — चक्खु-
 सम्फस्सपच्चया सङ्खारखलन्वो अतिथि सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो ... पे०...
 अतिथि अज्झत्तारम्मणो, अतिथि वहिद्वारम्मणो, अतिथि अज्झत्तवहिद्वि-
 20 रम्मणो; चक्खुसम्फस्सजा चेतना ... पे०... मनोसम्फस्सजा चेतना;
 सोतसम्फस्सपच्चया ... पे०... धानसम्फस्सपच्चया ... पे०... जिह्वा-
 सम्फस्सपच्चया ... पे०... कायसम्फस्सपच्चया ... पे०... मनोसम्फस्स-
 पच्चया सङ्खारखलन्वो अतिथि सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो ... पे०... अतिथि
 अज्झत्तारम्मणो, अतिथि वहिद्वारम्मणो, अतिथि अज्झत्तवहिद्वारम्मणो;
 25 चक्खुसम्फस्सजा चेतना, सोतसम्फस्सजा चेतना, धानसम्फस्सजा
 चेतना, जिह्वासम्फस्सजा चेतना, कायसम्फस्सजा चेतना, मनो-
 सम्फस्सजा चेतना । एवं चतुर्वीसतिविधेन सङ्खारखलन्वो ।

३६६. तिसतिविधेन सङ्खारखलन्वो — चक्खुसम्फस्सपच्चया
 सङ्खारखलन्वो अतिथि कामावचरो, अतिथि रूपावचरो, अतिथि अरूपावचरो,
 30 अतिथि अपरियापन्नो; सोतसम्फस्सपच्चया ... पे०... धानसम्फस्स-

पञ्चया ... पे०... जिह्वासम्फस्सपञ्चया ... पे०... कायसम्फस्सपञ्चया ... पे०... मनोसम्फस्सपञ्चया सङ्खारक्खन्धो अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि अपरियापन्नो; चक्खुसम्फस्सजा चेतना ... पे०... मनोसम्फस्सजा चेतना । एवं तिसतिविधेन सङ्खारक्खन्धो ।

R. 53

5

३६७. बहुविधेन सङ्खारक्खन्धो — चक्खुसम्फस्सपञ्चया सङ्खारक्खन्धो अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्याकतो, अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि अपरियापन्नो; सोतसम्फस्सपञ्चया ... पे०... धानसम्फस्सपञ्चया ... पे०... जिह्वासम्फस्सपञ्चया ... पे०... कायसम्फस्सपञ्चया ... पे०... मनोसम्फस्स- 10 पञ्चया सङ्खारक्खन्धो अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्याकतो, अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि अपरियापन्नो; चक्खुसम्फस्सजा चेतना, सोतसम्फस्सजा चेतना, धानसम्फस्सजा चेतना, जिह्वासम्फस्सजा चेतना, कायसम्फस्सजा चेतना, मनोसम्फस्सजा चेतना । एवं बहुविधेन सङ्खारक्खन्धो । 15

३६८. अपरो पि बहुविधेन सङ्खारक्खन्धो — चक्खुसम्फस्सपञ्चया सङ्खारक्खन्धो अत्थि सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो ... पे०... अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि बहिद्धारम्मणो, अत्थि अज्झत्तबहिद्धारम्मणो, अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, 20 अत्थि अपरियापन्नो; सोतसम्फस्सपञ्चया ... पे०... धानसम्फस्सपञ्चया ... पे०... जिह्वासम्फस्सपञ्चया ... पे०... कायसम्फस्सपञ्चया ... पे०... मनोसम्फस्सपञ्चया सङ्खारक्खन्धो अत्थि सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो ... पे०... अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि बहिद्धारम्मणो, अत्थि अज्झत्तबहिद्धारम्मणो, अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि 25 अरूपावचरो, अत्थि अपरियापन्नो; चक्खुसम्फस्सजा चेतना, सोतसम्फस्सजा चेतना, धानसम्फस्सजा चेतना, जिह्वासम्फस्सजा चेतना, कायसम्फस्सजा चेतना, मनोसम्फस्सजा चेतना । एवं बहुविधेन सङ्खारक्खन्धो ।

अयं वुच्चति सङ्खारक्खन्धो ।

५. विज्ञानखन्धो

३६६. तत्त कतमो विज्ञानखन्धो ?

(१)

एकविधेन विज्ञानखन्धो - फस्ससम्पयुत्तो ।

३७०. दुविधेन विज्ञानखन्धो - अत्थि सहेतुको, अत्थि अहेतुको ।

३७१. त्रिविधेन विज्ञानखन्धो - अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्याकतो ।

३७२. चतुर्विधेन विज्ञानखन्धो - अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि अपरियापन्नो ।

३७३. पञ्चविधेन विज्ञानखन्धो - अत्थि सुखिन्द्रिय-
सम्पयुत्तो, अत्थि दुखिन्द्रियसम्पयुत्तो, अत्थि सोमनस्सिन्द्रियसम्पयुत्तो,
अत्थि दोमनस्सिन्द्रियसम्पयुत्तो, अत्थि उपेक्खिन्द्रियसम्पयुत्तो । एवं
पञ्चविधेन विज्ञानखन्धो ।

३७४. छव्विधेन विज्ञानखन्धो - चक्खुविज्ञाणं, सोत-
विज्ञाणं, घानविज्ञाणं, जिह्वाविज्ञाणं, कायविज्ञाणं, मनो-
विज्ञाणं । एवं छव्विधेन विज्ञानखन्धो ।

३७५. सत्तविधेन विज्ञानखन्धो - चक्खुविज्ञाणं, सोत-
विज्ञाणं, घानविज्ञाणं, जिह्वाविज्ञाणं, कायविज्ञाणं, मनोधातु,
मनोविज्ञाणधातु । एवं सत्तविधेन विज्ञानखन्धो ।

३७६. अट्ठविधेन विज्ञानखन्धो - चक्खुविज्ञाणं, सोत-
विज्ञाणं, घानविज्ञाणं, जिह्वाविज्ञाणं, कायविज्ञाणं अत्थि
सुखसहगतं, अत्थि दुक्खसहगतं, मनोधातु, मनोविज्ञाणधातु । एवं
अट्ठविधेन विज्ञानखन्धो ।

३७७. नवविधेन विज्ञानखन्धो - चक्खुविज्ञाणं, सोत-
विज्ञाणं, घानविज्ञाणं, जिह्वाविज्ञाणं, कायविज्ञाणं, मनोधातु,
मनोविज्ञाणधातु अत्थि कुसला, अत्थि अकुसला, अत्थि अव्याकता ।
एवं नवविधेन विज्ञानखन्धो ।

३७८. दसविधेन विज्जाणक्खन्धो — चक्खुविज्जाणं ... पे०...
कायविज्जाणं अत्थि सुखसहगतं, अत्थि दुक्खसहगतं, मनोधत्तु, मनो-
विज्जाणधातु अत्थि कुसला^१, अत्थि अकुसला^२, अत्थि अव्याकता^३ । एवं
दसविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

(२)

३७९. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

5 B. 50

३८०. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो — अत्थि सहेतुको, अत्थि
अहेतुको ।

३८१. त्रिविधेन विज्जाणक्खन्धो — अत्थि सुखाय वेदनाय
सम्पयुत्तो, अत्थि दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि अदुक्खमसुखाय
वेदनाय सम्पयुत्तो । अत्थि विपाको, अत्थि विपाकधम्मधम्मो, अत्थि
नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मो । अत्थि उपादिन्नुपादानियो, अत्थि अनु-
पादिन्नुपादानियो, अत्थि अनुपादिन्नअनुपादानियो । अत्थि सङ्किलिट्ठ-
सङ्किलेसिको, अत्थि असङ्किलिट्ठसङ्किलेसिको, अत्थि असङ्किलिट्ठअसङ्किले-
सिको । अत्थि सवितक्कसविचारो, अत्थि अवितक्कविचारमत्तो,
अत्थि अवितक्कअविचारो । अत्थि पीतिसहगतो, अत्थि सुखसहगतो,
अत्थि उपेक्खासहगतो । अत्थि दस्सनेन पहातब्बो, अत्थि भावनाय
पहातब्बो, अत्थि नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बो । अत्थि दस्सनेन
पहातब्बहेतुको, अत्थि भावनाय पहातब्बहेतुको, अत्थि नेव दस्सनेन न
भावनाय पहातब्बहेतुको । अत्थि आचयगामी, अत्थि अपचयगामी,
अत्थि नेवाचयगामिनापचयगामी । अत्थि सेक्खो, अत्थि असेक्खो,
अत्थि नेवसेक्खनासेक्खो । अत्थि परित्तो, अत्थि महग्गतो, अत्थि अप्प-
माणो । अत्थि परित्तारम्मणो, अत्थि महग्गतारम्मणो, अत्थि अप्पमाणा-
रम्मणो । अत्थि हीनो, अत्थि मज्झिमो, अत्थि पणीतो । अत्थि मिच्छत्त-
नियतो, अत्थि सम्मत्तनियतो, अत्थि अनियतो । अत्थि मग्गारम्मणो,
अत्थि मग्गहेतुको, अत्थि मग्गाधिपति । अत्थि उप्पन्नो, अत्थि अनुप्पन्नो,
अत्थि उप्पादी । अत्थि अतीतो, अत्थि अनागतो, अत्थि पच्चुप्पन्नो ।
अत्थि अतीतारम्मणो, अत्थि अनागतारम्मणो, अत्थि पच्चुप्पन्नारम्मणो ।
अत्थि अज्झत्तो, अत्थि वहिद्धो, अत्थि अज्झत्तवहिद्धो । अत्थि अज्झत्ता-

10 R. 55

15

20

25

रम्भणो, अ... आत्य अज्झत्तवाह... रम्भणो ... पे०... ।
 एवं दसविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

(३)

३८२. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो — फत्ससम्पयुत्तो ।

३८३. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो — अत्यि हेतुसम्पयुत्तो, अत्यि
 हेतुविप्पयुत्तो । अत्यि न हेतु सहेतुको, अत्यि न हेतु अहेतुको । अत्यि
 लोकियो, अत्यि लोकुत्तरो । अत्यि केनचि विज्जेय्यो, अत्यि केनचि
 न विज्जेय्यो । अत्यि सासवो, अत्यि अनासवो । अत्यि आसव-
 सम्पयुत्तो, अत्यि आसवविप्पयुत्तो । अत्यि आसवविप्पयुत्तसासवो,
 अत्यि आसवविप्पयुत्तअनासवो । अत्यि संयोजनियो, अत्यि असंयोज-
 नियो । अत्यि संयोजनसम्पयुत्तो, अत्यि संयोजनविप्पयुत्तो । अत्यि
 संयोजनविप्पयुत्तसंयोजनियो, अत्यि संयोजनविप्पयुत्तअसंयोजनियो ।

अत्यि गन्थनियो, अत्यि अगन्थनियो । अत्यि गन्थसम्पयुत्तो,
 अत्यि गन्थविप्पयुत्तो । अत्यि गन्थविप्पयुत्तगन्थनियो, अत्यि गन्थ-
 विप्पयुत्तअगन्थनियो । अत्यि ओघनियो, अत्यि अतोघनियो ।
 अत्यि ओघसम्पयुत्तो, अत्यि ओघविप्पयुत्तो । अत्यि ओघविप्पयुत्त-
 ओघनियो, अत्यि ओघविप्पयुत्तअतोघनियो । अत्यि योगनियो, अत्यि
 अयोगनियो । अत्यि योगसम्पयुत्तो, अत्यि योगविप्पयुत्तो । अत्यि
 योगविप्पयुत्तयोगनियो, अत्यि योगविप्पयुत्तअयोगनियो । अत्यि नीवर-
 णियो, अत्यि अनीवरणियो । अत्यि नीवरणसम्पयुत्तो, अत्यि नीवरण-
 विप्पयुत्तो । अत्यि नीवरणविप्पयुत्तनीवरणियो, अत्यि नीवरण-
 विप्पयुत्तअनीवरणियो ।

56

अत्यि परामट्ठो, अत्यि अपरामट्ठो । अत्यि परामास-
 सम्पयुत्तो, अत्यि परामासविप्पयुत्तो । अत्यि परामासविप्पयुत्तपरामट्ठो,
 अत्यि परामासविप्पयुत्तअपरामट्ठो । अत्यि उपादिन्नो, अत्यि अनु-
 पादिन्नो । अत्यि उपादानियो, अत्यि अनुपादानियो । अत्यि उपादान-
 सम्पयुत्तो, अत्यि उपादानविप्पयुत्तो । अत्यि उपादानविप्पयुत्तउपादा-
 नियो, अत्यि उपादानविप्पयुत्तअनुपादानियो । अत्यि सङ्किलेसिको,
 अत्यि असङ्किलेसिको । अत्यि सङ्किलिट्ठो, अत्यि असङ्किलिट्ठो .

अत्थि किलेससम्पयुत्तो, अत्थि किलेसविप्पयुत्तो । अत्थि किलेसविप्प-
युत्तसङ्खिलेसिको, अत्थि किलेसविप्पयुत्तअसङ्खिलेसिको । अत्थि दस्सनेन
पहातव्वो, अत्थि न दस्सनेन पहातव्वो । अत्थि भावनाय पहातव्वो,
अत्थि न भावनाय पहातव्वो । अत्थि दस्सनेन पहातव्वहेतुको, अत्थि न
दस्सनेन पहातव्वहेतुको । अत्थि भावनाय पहातव्वहेतुको, अत्थि न 5
भावनाय पहातव्वहेतुको ।

अत्थि सवितक्को, अत्थि अवितक्को । अत्थि सविचारो,
अत्थि अविचारो । अत्थि सम्पीतिको, अत्थि अप्पीतिको । अत्थि
पीतिसहगतो, अत्थि न पीतिसहगतो । अत्थि सुखसहगतो, अत्थि न
सुखसहगतो । अत्थि उपेक्खासहगतो, अत्थि न उपेक्खासहगतो । अत्थि 10
कामावचरो, अत्थि न कामावचरो । अत्थि रूपावचरो, अत्थि न B 52
रूपावचरो । अत्थि^१ अरूपावचरो, अत्थि न अरूपावचरो^१, अत्थि
परियापन्नो, अत्थि अपरियापन्नो । अत्थि निय्यानिको, अत्थि अनिय्या-
निको । अत्थि नियतो, अत्थि अनियतो । अत्थि सउत्तरो, अत्थि
अनुत्तरो । अत्थि सरणो, अत्थि अरणो । 15

३८४. तिविधेन विज्जाणक्खन्धो — अत्थि कुसलो, अत्थि R. 57
अकुसलो, अत्थि अव्याक्तो ... पे०... । एवं दसविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

(४)

३८५. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

३८६. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो — अत्थि सरणो, अत्थि
अरणो । 20

३८७. तिविधेन विज्जाणक्खन्धो — अत्थि सुखाय वेदनाय
सम्पयुत्तो, अत्थि दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि अदुक्खमसुखाय
वेदनाय सम्पयुत्तो । अत्थि विपाको ... पे०... अत्थि अज्झत्तारम्मणो,
अत्थि वहिद्वारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्वारम्मणो ... पे०... । एवं
दसविधेन विज्जाणक्खन्धो । 25

दुकमूलकं ।

(५)

३८८. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

१-१. श्री० पीत्यके तत्थि ।

३८६. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो - अत्थि सहेतुको, अत्थि अहेतुको ।

३८७. तिविधेन विज्जाणक्खन्धो - अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्याकतो ... पे०... । एवं दसविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

(६)

३८८. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो - फस्ससम्पयुत्तो ।

३८९. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो - अत्थि हेतुसम्पयुत्तो, अत्थि हेतुविप्पयुत्तो ... पे०... अत्थि सरणो, अत्थि अरणो ।

३९०. तिविधेन विज्जाणक्खन्धो - अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्याकतो ... पे०... । एवं दसविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

(७)

३९१. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो - फस्ससम्पयुत्तो ।

३९२. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो - अत्थि सहेतुको, अत्थि अहेतुको ।

३९३. तिविधेन विज्जाणक्खन्धो - अत्थि सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो । अत्थि विपाको ... पे०... अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि वहिद्वारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्वारम्मणो ... पे०... । एवं दसविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

(८)

३९४. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो - फस्ससम्पयुत्तो ।

३९५. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो - अत्थि हेतुसम्पयुत्तो, अत्थि हेतुविप्पयुत्तो ... पे०... अत्थि सरणो, अत्थि अरणो ।

३९६. तिविधेन विज्जाणक्खन्धो - अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि वहिद्वारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्वारम्मणो ... पे०... । एवं दसविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

तिकमूलकं ।

(९)

४००. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो - फस्ससम्पयुत्तो ।

४०१. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि सहेतुको, अत्थि अहेतुको ।

४०२. तिविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्याकतो ... पे०... । एवं दसविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

(१०)

४०३. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो । 5

४०४. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि हेतुसम्पयुत्तो, अत्थि हेतुविप्पयुत्तो । R. 59

४०५. तिविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो ... पे०... । एवं दसविधेन विज्जाणक्खन्धो । 10

(११)

४०६. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

४०७. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि न हेतु सहेतुको, अत्थि न हेतु अहेतुको ।

४०८. तिविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि विपाको, अत्थि विपाकधम्मधम्मो, अत्थि नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मो ... पे०... । एवं दसविधेन विज्जाणक्खन्धो । 15

(१२)

४०९. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

४१०. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि लोकियो, अत्थि लोकुत्तरो ।

४११. तिविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि उपादिन्नुपादानियो, अत्थि अनुपादिन्नुपादानियो, अत्थि अनुपादिन्नअनुपादानियो ... पे०... । एवं दसविधेन विज्जाणक्खन्धो । 20 B. 54

(१३)

४१२. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

४१३. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि केनचि विज्जेय्यो, अत्थि केनचि न विज्जेय्यो ।

४१४. त्रिविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि सङ्खिलिट्ठसङ्खिलेसिको, अत्थि असङ्खिलिट्ठसङ्खिलेसिको, अत्थि असङ्खिलिट्ठअसङ्खिलेसिको ... पे०... । एवं दसविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

(१४)

४१५. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

४१६. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि सासवो, अत्थि अनासवो ।

४१७. त्रिविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि सवितक्कसविचारो, अत्थि अवितक्कविचारमत्तो, अत्थि अवितक्कअविचारो ... पे०... । एवं दसविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

(१५)

४१८. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

४१९. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि आसवसम्पयुत्तो, अत्थि आसवविप्पयुत्तो ।

४२०. त्रिविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि पीतिसहगतो, अत्थि सुखसहगतो, अत्थि उपेक्खासहगतो ... पे०... । एवं दसविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

(१६)

४२१. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

४२२. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि आसवविप्पयुत्त-सासवो, अत्थि आसवविप्पयुत्तअनासवो ।

४२३. त्रिविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि दस्सनेन पहातब्बो, अत्थि भावनाय पहातब्बो, अत्थि नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बो ... पे०... । एवं दसविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

(१७)

४२४. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

४२५. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि संयोजनियो, अत्थि असंयोजनियो ।

४२६. त्रिविधेन विज्ज्ञाणक्खन्धो — अत्थि दस्सनेन पहातब्ब-
हेतुको, अत्थि भावनाय पहातब्बहेतुको, अत्थि नेव दस्सनेन न भावनाय
पहातब्बहेतुको ... पे०... । एवं दसविधेन विज्ज्ञाणक्खन्धो ।

(१८)

४२७. एकविधेन विज्ज्ञाणक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

४२८. दुविधेन विज्ज्ञाणक्खन्धो — अत्थि संयोजनसम्पयुत्तो, 5
अत्थि संयोजनविप्पयुत्तो ।

४२९. त्रिविधेन विज्ज्ञाणक्खन्धो — अत्थि आचयगामी, अत्थि
अपचयगामी, अत्थि नेवाचयगामिनापचयगामी ... पे०... । एवं दस-
विधेन विज्ज्ञाणक्खन्धो ।

(१९)

४३०. एकविधेन विज्ज्ञाणक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो । 10

४३१. दुविधेन विज्ज्ञाणक्खन्धो — अत्थि संयोजनविप्पयुत्त-
संयोजनियो, अत्थि संयोजनविप्पयुत्तअसंयोजनियो ।

४३२. त्रिविधेन विज्ज्ञाणक्खन्धो — अत्थि सेक्खो, अत्थि
असेक्खो, अत्थि नेवसेक्खनासेक्खो^१ ... पे०... । एवं दसविधेन विज्ज्ञाण-
क्खन्धो ।

15

(२०)

४३३. एकविधेन विज्ज्ञाणक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

४३४. दुविधेन विज्ज्ञाणक्खन्धो — अत्थि गन्थनियो, अत्थि
अगन्थनियो ।

४३५. त्रिविधेन विज्ज्ञाणक्खन्धो — अत्थि परित्तो, अत्थि
महग्गतो, अत्थि अप्पमाणो ... पे०... । एवं दसविधेन विज्ज्ञाणक्खन्धो । 20

(२१)

४३६. एकविधेन विज्ज्ञाणक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

४३७. दुविधेन विज्ज्ञाणक्खन्धो — अत्थि गन्थसम्पयुत्तो, अत्थि
गन्थविप्पयुत्तो ।

१. नेवसेक्खो नासेक्खो — स्या० ।

४३८. त्रिविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि परित्तारम्मणो, अत्थि महग्गतारम्मणो, अत्थि अप्पमाणारम्मणो ... पे०... । एवं दसविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

(२२)

४३९. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

४४०. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि गन्थविप्पयुत्तगन्थनियो, अत्थि गन्थविप्पयुत्तअगन्थनियो ।

४४१. त्रिविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि हीनो, अत्थि मज्झिमो, अत्थि पणीतो ... पे०... । एवं दसविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

(२३)

४४२. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

४४३. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि ओघनियो, अत्थि अनोघनियो ।

४४४. त्रिविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि मिच्छत्तनियतो, अत्थि सम्मत्तनियतो, अत्थि अनियतो ... पे०... । एवं दसविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

(२४)

४४५. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

४४६. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि ओघसम्पयुत्तो, अत्थि ओघविप्पयुत्तो ।

४४७. त्रिविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि मग्गारम्मणो, अत्थि मग्गहेतुको, अत्थि मग्गाधिपति ... पे०... । एवं दसविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

(२५)

४४८. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

४४९. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि ओघविप्पयुत्तओघनियो, अत्थि ओघविप्पयुत्तअनोघनियो ।

४५०. त्रिविधेन विज्जाणक्खन्धो – अत्थि उप्पन्नो, अत्थि अनुप्पन्नो, अत्थि उप्पादी ... पे०... । एवं दसविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

(२६)

४५१. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

४५२. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो — अत्थि योगनियो, अत्थि अयोगनियो ।

४५३. त्रिविधेन विज्जाणक्खन्धो — अत्थि अतीतो, अत्थि अनागतो, अत्थि पच्चुप्पन्नो ... पे०... । एवं दसविधेन विज्जाणक्खन्धो । 5

(२७)

४५४. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

४५५. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो — अत्थि योगसम्पयुत्तो, अत्थि योगविप्पयुत्तो ।

४५६. त्रिविधेन विज्जाणक्खन्धो — अत्थि अतीतारम्मणो, B. 57
अत्थि अनागतारम्मणो, अत्थि पच्चुप्पत्तारम्मणो ... पे०... । एवं दस- 10
विधेन विज्जाणक्खन्धो ।

(२८)

४५७. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

४५८. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो — अत्थि योगविप्पयुत्तयोग-
नियो, अत्थि योगविप्पयुत्तअयोगनियो ।४५९. त्रिविधेन विज्जाणक्खन्धो — अत्थि अज्झत्तो, अत्थि 15
वहिद्धो, अत्थि अज्झत्तवहिद्धो ... पे०... । एवं दसविधेन विज्जाण-
क्खन्धो ।

(२९)

४६०. एकविधेन विज्जाणक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

४६१. दुविधेन विज्जाणक्खन्धो — अत्थि नीवरणियो, अत्थि
अनीवरणियो । 20४६२. त्रिविधेन विज्जाणक्खन्धो — अत्थि अज्झत्तारम्मणो,
अत्थि वहिद्धारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्धारम्मणो ... पे०... । एवं
दसविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

उत्तमोपदृकं ।

(३०)

४६३ सत्तविधेन विज्जाणक्खन्धो — अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्यावतो, अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि अपरियापन्नो । एव सत्तविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

४६४ अपरो पि सत्तविधेन विज्जाणक्खन्धो — अत्थि सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि अपरियापन्नो पे० अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि वहिद्वारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्वारम्मणो, अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि अपरियापन्नो । एव सत्तविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

४६५ चतुवीसतिविधेन विज्जाणक्खन्धो — चक्खुसम्पस्सपच्चया विज्जाणक्खन्धो अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्यावतो, सोतसम्पस्सपच्चया पे० घानसम्पस्सपच्चया पे० जिह्वासम्पस्सपच्चया पे० कायसम्पस्सपच्चया पे० मनोसम्पस्सपच्चया विज्जाणक्खन्धो अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्यावतो, चक्खुविज्जाण, सोतविज्जाण, घानविज्जाण, जिह्वाविज्जाण, कायविज्जाण, मनोविज्जाण । एव चतुवीसतिविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

४६६ अपरो पि चतुवीसतिविधेन विज्जाणक्खन्धो — चक्खुसम्पस्सपच्चया विज्जाणक्खन्धो अत्थि सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तो, अत्थि अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो पे० अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि वहिद्वारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्वारम्मणो, चक्खुविज्जाण पे० कायविज्जाण, मनोविज्जाण, सोतसम्पस्सपच्चया पे० घानसम्पस्सपच्चया पे० जिह्वासम्पस्सपच्चया पे० कायसम्पस्सपच्चया पे० मनोसम्पस्सपच्चया विज्जाणक्खन्धो अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि वहिद्वारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्वारम्मणो, चक्खुविज्जाण, सोतविज्जाण, घानविज्जाण, जिह्वाविज्जाण, कायविज्जाण, मनोविज्जाण । एव चतुवीसतिविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

४६७. तिसतिविधेन विज्जाणक्खन्धो — चक्खुसम्फस्सपच्चया
 विज्जाणक्खन्धो अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपा-
 वचरो, अत्थि अपरियापन्नो; सोतसम्फस्सपच्चया ... पे०... घानसम्फस्स-
 पच्चया ... पे०... जिह्वासम्फस्सपच्चया ... पे०... कायसम्फस्सपच्चया
 ... पे०... मनोसम्फस्सपच्चया विज्जाणक्खन्धो अत्थि कामावचरो, अत्थि 5
 रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि अपरियापन्नो; चक्खुविज्जाणं,
 सोतविज्जाणं, घानविज्जाणं, जिह्वाविज्जाणं, कायविज्जाणं, मनो-
 विज्जाणं । एवं तिसतिविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

R. 61

४६८. बहुविधेन विज्जाणक्खन्धो — चक्खुसम्फस्सपच्चया
 विज्जाणक्खन्धो अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्याकतो, 10
 अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि अपरि-
 यापन्नो, चक्खुविज्जाणं ... पे०... मनोविज्जाणं; सोतसम्फस्सपच्चया
 ... पे०... घानसम्फस्सपच्चया ... पे०... जिह्वासम्फस्सपच्चया ... पे०...
 कायसम्फस्सपच्चया ... पे०... मनोसम्फस्सपच्चया विज्जाणक्खन्धो
 अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि अव्याकतो, अत्थि कामावचरो, 15
 अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि अपरियापन्नो, चक्खु-
 विज्जाणं ... पे०... मनोविज्जाणं । एवं बहुविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

४६९. अपरो पि बहुविधेन विज्जाणक्खन्धो — चक्खुसम्फस्स-
 पच्चया विज्जाणक्खन्धो अत्थि सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो ... पे०... अत्थि
 अज्झत्तारम्मणो, अत्थि वहिद्धारम्मणो, अत्थि अज्झत्तवहिद्धारम्मणो, 20
 अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपावचरो, अत्थि
 अपरियापन्नो; सोतसम्फस्सपच्चया ... पे०... घानसम्फस्सपच्चया ... पे०...
 जिह्वासम्फस्सपच्चया ... पे०... कायसम्फस्सपच्चया ... पे०... मनो-
 सम्फस्सपच्चया विज्जाणक्खन्धो अत्थि सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो
 ... पे०... अत्थि अज्झत्तारम्मणो, अत्थि वहिद्धारम्मणो, अत्थि अज्झत्त- 25
 वहिद्धारम्मणो, अत्थि कामावचरो, अत्थि रूपावचरो, अत्थि अरूपा-
 वचरो, अत्थि अपरियापन्नो; चक्खुविज्जाणं, सोतविज्जाणं, घान-
 विज्जाणं, जिह्वाविज्जाणं, कायविज्जाणं, मनोविज्जाणं । एवं
 बहुविधेन विज्जाणक्खन्धो ।

B. 59

अयं वुच्चति विज्जाणक्खन्धो ।

अभिधम्मभाजनीयं ।

६ ३. पञ्चापुच्छकं^१

४७०. पञ्चसन्धा - रूपसन्धो, वेदनासन्धो, सञ्ज्ञा-
सन्धो, सङ्गारसन्धो, विञ्जाणसन्धो ।

४७१ पञ्चन्न गन्धान कति कुमला, कति अकुसला, कति
अव्याकता पे० कति मग्णा, कति अरणा ?

१. तिक्कमातिकानुक्रमेण

४७२ रूपसन्धो अव्याकतो । चत्तारो सन्धा सिया कुमला,
सिया अकुसला, सिया अव्याकता ।

४७३ द्वे सन्धा न वत्तव्या - “सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता” ति
पि, “दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्ता” ति पि, “अदुक्खमसुखाय वेदनाय
सम्पयुत्ता” ति पि । तयो सन्धा सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता, सिया
दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्ता, सिया अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता ।

४७४. रूपसन्धो नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मो । चत्तारो
सन्धा सिया विपाका, सिया विपाकधम्मधम्मा, सिया नेवविपाक-
नविपाकधम्मधम्मा ।

४७५. रूपसन्धो सिया उपादिन्नुपादानियो, सिया अनुपादिन्नु-
पादानियो । चत्तारो सन्धा सिया उपादिन्नुपादानिया, सिया अनुपादिन्नु-
पादानिया, सिया अनुपादिन्ननुपादानिया ।

४७६. रूपसन्धो असङ्किलिदुसङ्किलेसिको । चत्तारो सन्धा
सिया सङ्किलिदुसङ्किलेसिका, सिया असङ्किलिदुसङ्किलेसिका, सिया
असङ्किलिदुअसङ्किलेसिका ।

४७७ रूपसन्धो अवितक्कअविचारो । तयो सन्धा सिया
सवितक्कसविचारा, सिया अवितक्कविचारमत्ता, सिया अवितक्क-
अविचारा । सङ्गारसन्धो सिया सवितक्कसविचारो, सिया अवितक्क-
विचारमत्तो, सिया अवितक्कअविचारो, सिया न वत्तव्यो - “सवितक्क-
सविचारो” ति पि, “अवितक्कविचारमत्तो” ति पि, “अवितक्क-
अविचारो” ति पि ।

१ सन्धविमङ्गो (पञ्चापुच्छक) - भी०, स्या० रो० पो० यवेमु नत्थि ।

४७८. रूपक्खन्धो न वत्तब्बो — “पीतिसहगतो” ति पि, “सुख-
सहगतो” ति पि, “उपेक्खासहगतो” ति पि । वेदनाक्खन्धो सिया
पीतिसहगतो न सुखसहगतो न उपेक्खासहगतो, सिया न वत्तब्बो —
“पीतिसहगतो” ति । तयो खन्धा सिया पीतिसहगता, सिया सुखसहगता,
सिया उपेक्खासहगता, सिया न वत्तब्बा — “पीतिसहगता” ति पि, “सुख- 5
सहगता” ति पि, “उपेक्खासहगता” ति पि ।

४७९. रूपक्खन्धो नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बो । चत्तारो
खन्धा सिया दस्सनेन पहातब्बा, सिया भावनाय पहातब्बा, सिया नेव
दस्सनेन न भावनाय पहातब्बा ।

४८०. रूपक्खन्धो नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बहेतुको । 10
चत्तारो खन्धा सिया दस्सनेन पहातब्बहेतुका, सिया भावनाय पहातब्ब-
हेतुका, सिया नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बहेतुका ।

४८१. रूपक्खन्धो नेवाचयगामिनापचयगामी । चत्तारो खन्धा
सिया आचयगामिनो, सिया अपचयगामिनो, सिया नेवाचयगामि-
नापचयगामिनो । 15

४८२. रूपक्खन्धो नेवसेक्खनासेक्खो । चत्तारो खन्धा सिया
सेक्खा, सिया असेक्खा, सिया नेवसेक्खनासेक्खा ।

४८३. रूपक्खन्धो परित्तो । चत्तारो खन्धा सिया परित्ता,
सिया महग्गता, सिया अप्पमाणा ।

४८४. रूपक्खन्धो अनारम्मणो । चत्तारो खन्धा सिया परित्ता- 20
रम्मणा, सिया महग्गतारम्मणा, सिया अप्पमाणारम्मणा, सिया
न वत्तब्बा — “परित्तारम्मणा” ति पि, “महग्गतारम्मणा” ति पि,
“अप्पमाणारम्मणा” ति पि । R. 63

४८५. रूपक्खन्धो मज्झिमो । चत्तारो खन्धा सिया हीना,
सिया मज्झिमा, सिया पणीता । 25

४८६. रूपक्खन्धो अनियतो । चत्तारो खन्धा सिया मिच्छत्त-
नियता, सिया सम्मत्तनियता, सिया अनियता । B. 61

४८७. रूपक्खन्धो अनारम्मणो । चत्तारो खन्धा सिया मग्गा-
रम्मणा, सिया मग्गहेतुका, सिया मग्गाधिपतिनो, सिया न वत्तब्बा —

“अगारम्मणा” ति पि, “मग्गहेतुका” ति पि, “मग्गाविपतिनो” ति पि;
सिया उप्पन्ना, सिया अनुप्पन्ना, सिया उप्पादिनो; सिया अतीता, सिया
अनागता, सिया पच्चुप्पन्ना ।

४८८. रूपक्खन्वो अनारम्मणो । चत्तारो खन्वा सिया अतीता-
५ रम्मणा, सिया अनागतारम्मणा, सिया पच्चुप्पन्नारम्मणा, सिया न
वत्तव्वा — “अतीतारम्मणा” ति पि, “अनागतारम्मणा” ति पि, “पच्चु-
प्पन्नारम्मणा” ति पि; सिया अज्झत्ता, सिया वहिद्धा, सिया अज्झत्त-
वहिद्धा ।

४८९. रूपक्खन्वो अनारम्मणो । चत्तारो खन्वा सिया अज्झत्ता-
१० रम्मणा, सिया वहिद्धारम्मणा, सिया अज्झत्तवहिद्धारम्मणा, सिया
न वत्तव्वा — “अज्झत्तारम्मणा” ति पि, “वहिद्धारम्मणा” ति पि
“अज्झत्तवहिद्धारम्मणा” ति पि ।

४९०. चत्तारो खन्वा अनिदस्सनअप्पटिघा । रूपक्खन्वो सिय
सनिदस्सनसप्पटिघो, सिया अनिदस्सनसप्पटिघो, सिया अनिदस्सन
१५ अप्पटिघो ।

२. दुक्कमातिकानुक्कमेन

(१)

४९१. चत्तारो खन्वा न हेतू । सह्यारक्खन्वो सिया हेतु
सियान हेतु ।

४९२. रूपक्खन्वो अहेतुको । चत्तारो खन्वा सिया सहेतुक
सिया अहेतुका ।

४९३. रूपक्खन्वो हेतुविप्पयुत्तो । चत्तारो खन्वा सिया हेतु
२० सम्पयुत्ता, सिया हेतुविप्पयुत्ता ।

४९४. रूपक्खन्वो न वत्तव्यो — “हेतु चेव सहेतुको चा”^१ ।
पि, “सहेतुको चेव न च हेतू” ति पि । तयो खन्वा न वत्तव्वा — “हे
चेव सहेतुका चा”^२ ति^३, सिया सहेतुका चेव न च हेतू, सिया न वत्तव्वा
२५ “सहेतुका चेव न च हेतू” ति । सह्यारक्खन्वो सिया हेतुचेव सहेतु
च, सिया सहेतुको चेव न च हेतु, सिया न वत्तव्यो — “हेतु चेव सहेतु
चा” ति पि, “सहेतुको चेव न च हेतू” ति पि ।

१. सो० पोत्यके नत्थि । २-२. ति पि — सो० ।

४९५. रूपकखन्धो न वत्तब्बो — “हेतु चेव हेतुसम्पयुत्तो चा”
 ति पि, “हेतुसम्पयुत्तो चेव न च हेतू” ति पि । तयो खन्धा न वत्तब्बा —
 “हेतू चेव हेतुसम्पयुत्ता चा” ति, सिया हेतुसम्पयुत्ता चेव न च हेतू, सिया
 न वत्तब्बा — “हेतुसम्पयुत्ता चेव न च हेतू” ति । सङ्खारकखन्धो सिया
 हेतु चेव हेतुसम्पयुत्तो च, सिया हेतुसम्पयुत्तो चेव न च हेतु, सिया न 5 B 62
 वत्तब्बो — “हेतु चेव हेतुसम्पयुत्तो चा” ति पि, “हेतुसम्पयुत्तो चेव न च
 हेतू” ति पि ।

४९६. रूपकखन्धो न हेतु अहेतुको । तयो खन्धा सिया न R. 64
 हेतू सहेतुका, सिया न हेतू अहेतुका । सङ्खारकखन्धो सिया न हेतु सहे-
 तुको, सिया न हेतु अहेतुको, सिया न वत्तब्बो — “न हेतु सहेतुको” ति 10
 पि, “न हेतु अहेतुको” ति पि ।

(२)

४९७. सम्पच्चया । सङ्खता । चत्तारो खन्धा अनिदस्सत्ता ।
 रूपकखन्धो सिया सनिदस्सनो, सिया अनिदस्सनो ।

४९८. चत्तारो खन्धा अप्पटिघा । रूपकखन्धो सिया सम्पटिघो,
 सिया अप्पटिघो । 15

४९९. रूपकखन्धो रूपं । चत्तारो खन्धा अरूपा ।

५००. रूपकखन्धो लोकियो । चत्तारो खन्धा सिया लोकिया,
 सिया लोकुत्तरा; केनचि विञ्जेय्या, केनचि न विञ्जेय्या ।

(३)

५०१. चत्तारो खन्धा नो आसवा । सङ्खारकखन्धो सिया
 आसवो, सिया नो आसवो । 20

५०२. रूपकखन्धो सासवो । चत्तारो खन्धा सिया सासवा,
 सिया अनासवा ।

५०३. रूपकखन्धो आसवविप्पयुत्तो । चत्तारो खन्धा सिया
 आसवसम्पयुत्ता, सिया आसवविप्पयुत्ता ।

५०४. रूपकखन्धो न वत्तब्बो — “आसवो चेव सासवो चा” ति, 25
 सासवो चेव नो च आसवो । तयो खन्धा न वत्तब्बा — “आसवा चेव

सासवा चा" ति, सिया सासवा चेव नो च आसवा, सिया न वत्तव्वा -
 "सासवा चेव नो च आसवा" ति । सङ्खारक्खन्वो सिया आसवो चेव
 सासवो च, सिया सासवो चेव नो च आसवो, सिया न वत्तव्वो - "आसवो
 चेव सासवो चा" ति पि, "सासवो चेव नो च आसवो" ति पि ।

५०५. रूपक्खन्वो न वत्तव्वो - "आसवो चेव आसवसम्पयुत्तो
 चा" ति पि, "आसवसम्पयुत्तो चेव नो च आसवो" ति पि । तयो खन्वा
 न वत्तव्वा - "आसवा चेव आसवसम्पयुत्ता चा" ति, सिया आसव-
 सम्पयुत्ता चेव नो च आसवा, सिया न वत्तव्वा - "आसवसम्पयुत्ता चेव
 नो च आसवा" ति । सङ्खारक्खन्वो सिया आसवो चेव आसवसम्पयुत्तो
 च, सिया आसवसम्पयुत्तो चेव नो च आसवो, सिया न वत्तव्वो - "आसवो
 चेव आसवसम्पयुत्तो चा" ति पि, "आसवसम्पयुत्तो चेव नो च आसवो"
 ति पि ।

५०६. रूपक्खन्वो आसवविप्पयुत्तसासवो । चत्तारो खन्वा
 सिया आसवविप्पयुत्तसासवा, सिया आसवविप्पयुत्तअनासवा, सिया
 न वत्तव्वा - "आसवविप्पयुत्तसासवा" ति पि, "आसवविप्पयुत्तअनासवा"
 ति पि ।

(४)

५०७. चत्तारो खन्वा नो संयोजना । सङ्खारक्खन्वो सिया
 संयोजनं, सिया नो संयोजनं ।

५०८. रूपक्खन्वो संयोजनियो । चत्तारो खन्वा सिया संयोज-
 निया, सिया असंयोजनिया ।

५०९. रूपक्खन्वो संयोजनविप्पयुत्तो । चत्तारो खन्वा सिया
 संयोजनसम्पयुत्ता, सिया संयोजनविप्पयुत्ता ।

५१०. रूपक्खन्वो न वत्तव्वो - "संयोजनं चेव संयोजनिय
 चा" ति, "संयोजनियो चेव नो च संयोजनं" । तयो खन्वा न वत्तव्वा
 "संयोजना चेव संयोजनिया चा" ति, सिया संयोजनिया चेव नो
 संयोजना, सिया न वत्तव्वा - "संयोजनिया चेव नो च संयोजना" ति
 सङ्खारक्खन्वो सिया संयोजनं चेव संयोजनियो च, सिया संयोजनि
 चेव नो च संयोजनं, सिया न वत्तव्वो - "संयोजनं चेव संयोजनियो च
 ति पि, "संयोजनियो चेव नो च संयोजनं" ति पि ।

५११. रूपकखन्धो न वक्तव्यो — “संयोजनं चेव संयोजन-
सम्पयुक्तो चा” ति पि, “संयोजनसम्पयुक्तो चेव नो च संयोजनं” ति पि ।
तयो खन्धा न वक्तव्या — “संयोजना चेव संयोजनसम्पयुक्ता चा” ति,
सिया संयोजनसम्पयुक्ता चेव नो च संयोजना, सिया न वक्तव्या —
“संयोजनसम्पयुक्ता चेव नो च संयोजना” ति । सङ्ख्यारकखन्धो सिया 5
संयोजनं चेव संयोजनसम्पयुक्तो च, सिया संयोजनसम्पयुक्तो चेव नो च
संयोजनं, सिया न वक्तव्यो — “संयोजनं चेव संयोजनसम्पयुक्तो चा” ति
पि, “संयोजनसम्पयुक्तो चेव नो च संयोजनं” ति पि ।

५१२. रूपकखन्धो संयोजनविष्ययुत्तसंयोजनियो । चत्तारो
खन्धा सिया संयोजनविष्ययुत्तसंयोजनिया, सिया संयोजनविष्ययुत्त- 10
असंयोजनिया, सिया न वक्तव्या — “संयोजनविष्ययुत्तसंयोजनिया” ति
पि, “संयोजनविष्ययुत्तअसंयोजनिया” ति पि ।

(५)

५१३. चत्तारो खन्धा नो गन्था । सङ्ख्यारकखन्धो सिया गन्थो,
सिया नो गन्थो ।

५१४. रूपकखन्धो गन्थनियो । चत्तारो खन्धा सिया गन्थ- 15
निया, सिया अगन्थनिया ।

५१५. रूपकखन्धो गन्थविष्ययुक्तो । चत्तारो खन्धा सिया गन्थ-
सम्पयुक्तो, सिया गन्थविष्ययुक्ता ।

५१६. रूपकखन्धो न वक्तव्यो — “गन्थो चेव गन्थनियो चा”
ति, “गन्थनियो चेव नो च गन्थो” । तयो खन्धा न वक्तव्या — “गन्था 20 B. 64
चेव गन्थनिया चा” ति, सिया गन्थनिया चेव नो च गन्था, सिया न वक्तव्या
— “गन्थनिया चेव नो च गन्था” ति । सङ्ख्यारकखन्धो सिया गन्थो चेव
गन्थनियो च, सिया गन्थनियो चेव नो च गन्थो, सिया न वक्तव्यो — “गन्थो
चेव गन्थनियो चा” ति पि, “गन्थनियो चेव नो च गन्थो” ति पि ।

५१७. रूपकखन्धो न वक्तव्यो — “गन्थो चेव गन्थसम्पयुक्तो चा” 25
ति पि, “गन्थसम्पयुक्तो चेव नो च गन्थो” ति पि । तयो खन्धा न वक्तव्या
— “गन्था चेव गन्थसम्पयुक्ता चा” ति, सिया गन्थसम्पयुक्ता चेव नो च
गन्था, सिया न वक्तव्या — “गन्थसम्पयुक्ता चेव नो च गन्था” ति ।

सङ्ख्यारक्खन्धो सिया गन्थो चेव गन्थसम्पयुत्तो च, सिया गन्थसम्पयुत्तो चेव नो च गन्थो, सिया न वत्तब्बो — “गन्थो चेव गन्थसम्पयुत्तो चा” ति पि, “गन्थसम्पयुत्तो चेव नो च गन्थो” ति पि ।

५१८. रूपक्खन्धो गन्थविप्पयुत्तगन्थनियो । चत्तारो खन्धा सिया गन्थविप्पयुत्तगन्थनिया, सिया गन्थविप्पयुत्तअगन्थनिया, सिया न वत्तब्बा — “गन्थविप्पयुत्तगन्थनिया” ति पि, “गन्थविप्पयुत्तअगन्थनिया” ति पि ।

(६-८)

५१९. चत्तारो खन्धा नो ओघा ... पे०... नो योगा ... पे०... नो नीवरणा । सङ्ख्यारक्खन्धो सिया नीवरणं, सिया नो नीवरणं ।

५२०. रूपक्खन्धो नीवरणियो । चत्तारो खन्धा सिया नीवरणिया, सिया अनीवरणिया ।

५२१. रूपक्खन्धो नीवरणविप्पयुत्तो । चत्तारो खन्धा सिया नीवरणसम्पयुत्ता, सिया नीवरणविप्पयुत्ता ।

५२२. रूपक्खन्धो न वत्तब्बो — “नीवरणं चेव नीवरणियो चा” ति, “नीवरणियो चेव नो च नीवरणं” । तयो खन्धा न वत्तब्बा — “नीवरणा चेव नीवरणिया चा” ति, सिया नीवरणिया चेव नो च नीवरणा, सिया न वत्तब्बा — “नीवरणिया चेव नो च नीवरणा” ति । सङ्ख्यारक्खन्धो सिया नीवरणं चेव नीवरणियो च, सिया नीवरणियो चेव नो च नीवरणं, सिया न वत्तब्बो — “नीवरणं चेव नीवरणियो चा” ति पि, “नीवरणियो चेव नो च नीवरणं” ति पि ।

५२३. रूपक्खन्धो न वत्तब्बो — “नीवरणं चेव नीवरणसम्पयुत्तो चा” ति पि, “नीवरणसम्पयुत्तो चेव नो च नीवरणं” ति पि । तयो खन्धा न वत्तब्बा — “नीवरणा चेव नीवरणसम्पयुत्ता चा” ति, सिया नीवरणसम्पयुत्ता चेव नो च नीवरणा, सिया न वत्तब्बा — “नीवरणसम्पयुत्ता चेव नो च नीवरणा” ति । सङ्ख्यारक्खन्धो सिया नीवरणं चेव नीवरणसम्पयुत्तो च, सिया नीवरणसम्पयुत्तो चेव नो च नीवरणं, सिया न वत्तब्बो — “नीवरणं चेव नीवरणसम्पयुत्तो चा” ति पि, “नीवरणसम्पयुत्तो चेव नो च नीवरणं” ति पि ।

५२४. रूपक्खन्धो नीवरणविप्पयुत्तनीवरणियो । चत्तारो
खन्धा सिया नीवरणविप्पयुत्तनीवरणिया, सिया नीवरणविप्पयुत्त-
अनीवरणिया, सिया न वत्तब्बा — “नीवरणविप्पयुत्तनीवरणिया”
ति पि, “नीवरणविप्पयुत्तअनीवरणिया” ति पि ।

(६)

५२५. चत्तारो खन्धा नो परामासा । सङ्खारक्खन्धो सिया 5
परामासो, सिया नो परामासो ।

५२६. रूपक्खन्धो परामट्ठो । चत्तारो खन्धा सिया परामट्ठा,
सिया अपरामट्ठा ।

५२७. रूपक्खन्धो परामासविप्पयुत्तो । तयो खन्धा सिया
परामाससम्पयुत्ता, सिया परामासविप्पयुत्ता । सङ्खारक्खन्धो सिया 10
परामाससम्पयुत्तो, सिया परामासविप्पयुत्तो, सिया न वत्तब्बो — “परा-
माससम्पयुत्तो” ति पि, “परामासविप्पयुत्तो” ति पि ।

५२८. रूपक्खन्धो न वत्तब्बो — “परामासो चेव परामट्ठो चा”
ति, “परामट्ठो चेव नो च परामासो” । तयो खन्धान वत्तब्बा — “परामासा
चेव परामट्ठा चा” ति, सिया परामट्ठा चेव नो च परामासा, सिया न 15
वत्तब्बा — “परामट्ठा चेव नो च परामासा” ति । सङ्खारक्खन्धो सिया
परामासो चेव परामट्ठो च, सिया परामट्ठो चेव नो च परामासो, सिया
न वत्तब्बो — “परामासो चेव परामट्ठो चा” ति पि, “परामट्ठो चेव नो
च परामासो” ति पि ।

५२९. रूपक्खन्धो परामासविप्पयुत्तपरामट्ठो । चत्तारो खन्धा 20
सिया परामासविप्पयुत्तपरामट्ठा, सिया परामासविप्पयुत्तअपरामट्ठा,
सिया न वत्तब्बा — “परामासविप्पयुत्तपरामट्ठा” ति पि, “परामासविप्प-
युत्तअपरामट्ठा” ति पि ।

R. 67

(१०)

५३०. रूपक्खन्धो अनारम्मणो । चत्तारो खन्धा सारम्मणा ।

५३१. विज्जाणक्खन्धो चित्तं । चत्तारो खन्धा नो चित्ता । 25

५३२. तयो खन्धा चेतसिका । द्वे खन्धा अचेतसिका ।

५३३. तयो खन्धा चित्तसम्पयुत्ता । रूपक्खन्धो चित्तविप्प-

युक्तो । विज्ञाणक्खन्धो न वत्तव्वो – “चित्तेन सम्पयुक्तो” ति पि,
“चित्तेन विप्पयुक्तो” ति पि ।

५३४. तयो खन्वा चित्तसंसट्ठा । रूपक्खन्धो चित्तविसंसट्ठो ।
विज्ञाणक्खन्धो न वत्तव्वो – “चित्तेन संसट्ठो” ति पि, “चित्तेन
5 विसंसट्ठो” ति पि ।

५३५. तयो खन्वा चित्तसमुट्ठाना । विज्ञाणक्खन्धो नो
चित्तसमुट्ठानो । रूपक्खन्धो सिया चित्तसमुट्ठानो, सिया नो चित्तसमुट्ठानो ।

५३६. तयो खन्वा चित्तसहभुनो । विज्ञाणक्खन्धो नो चित्त-
सहभू । रूपक्खन्धो सिया चित्तसहभू, सिया नो चित्तसहभू ।

10 ५३७. तयो खन्वा चित्तानुपरिवत्तिनो । विज्ञाणक्खन्धो नो
चित्तानुपरिवत्ति । रूपक्खन्धो सिया चित्तानुपरिवत्ति, सिया नो चित्ता-
नुपरिवत्ति ।

५३८. तयो खन्वा चित्तसंसट्ठसमुट्ठाना । द्वे खन्वा नो चित्त-
संसट्ठसमुट्ठाना ।

15 ५३९. तयो खन्वा चित्तसंसट्ठसमुट्ठानसहभुनो । द्वे खन्वा नो
चित्तसंसट्ठसमुट्ठानसहभुनो ।

५४०. तयो खन्वा चित्तसंसट्ठसमुट्ठानानुपरिवत्तिनो । द्वे
खन्वा नो चित्तसंसट्ठसमुट्ठानानुपरिवत्तिनो ।

(११)

५४१. विज्ञाणक्खन्धो अज्झत्तिको । तयो खन्वा बाहिरा ।
20 रूपक्खन्धो सिया अज्झत्तिको, सिया बाहिरो ।

५४२. चत्तारो खन्वा नो उपादा । रूपक्खन्धो सिया उपादा,
सिया नो उपादा, सिया उपादिन्ना, सिया अनुपादिन्ना ।

५४३. चत्तारो खन्वा नो उपादाना । सङ्खारक्खन्धो सिया
उपादानं, सिया नो उपादानं ।

25 ५४४. रूपक्खन्धो उपादानियो । चत्तारो खन्वा सिया उपा-
दानिया, सिया अनुपादानिया ।

५४५. रूपक्खन्धो उपादानविप्पयुक्तो । चत्तारो खन्वा मिया
उपादानसम्पयुक्ता, सिया उपादानविप्पयुक्ता ।

५४६. रूपखन्धो न वत्तब्बो — “उपादानं चेव उपादानियो चा”
 ति, “उपादानियो चेव नो च उपादानं” । तयो खन्धा न वत्तब्बा —
 “उपादाना^१ चेव उपादानिया चा” ति, सिया उपादानिया चेव नो च
 उपादाना, सिया न वत्तब्बा — “उपादानिया चेव नो च उपादाना” ति ।
 सङ्खारखन्धो सिया उपादानं चेव उपादानियो च, सिया उपादानियो 5
 चेव नो च उपादानं, सिया न वत्तब्बो — “उपादानं चेव उपादानियो चा”
 ति पि, “उपादानियो चेव नो च उपादानं” ति पि ।

५४७. रूपखन्धो न वत्तब्बो — “उपादानं चेव उपादान-
 सम्पयुत्तो चा” ति पि, “उपादानसम्पयुत्तो चेव नो च उपादानं” ति पि ।
 तयो खन्धा न वत्तब्बा — “उपादाना चेव उपादानसम्पयुत्ता चा” ति, 10
 सिया उपादानसम्पयुत्ता चेव नो च उपादाना, सिया न वत्तब्बा — “उपा-
 दानसम्पयुत्ता चेव नो च उपादाना” ति । सङ्खारखन्धो सिया उपादानं
 चेव उपादानसम्पयुत्तो च, सिया उपादानसम्पयुत्तो चेव नो च उपादानं,
 सिया न वत्तब्बो — “उपादानं चेव उपादानसम्पयुत्तो चा^२” ति पि,
 “उपादानसम्पयुत्तो चेव नो च उपादानं” ति पि । 15

R. 68

५४८. रूपखन्धो उपादानविप्पयुत्तउपादानियो । चत्तारो
 खन्धा सिया उपादानविप्पयुत्तउपादानिया, सिया उपादानविप्पयुत्त-
 अनुपादानिया, सिया न वत्तब्बा — “उपादानविप्पयुत्तउपादानिया” ति
 पि, “उपादानविप्पयुत्तअनुपादानिया” ति पि ।

(१२)

५४९. चत्तारो खन्धा नो किलेसा । सङ्खारखन्धो सिया 20
 किलेसो, सिया नो किलेसो ।

५५०. रूपखन्धो सङ्किलेसिको । चत्तारो खन्धा सिया
 सङ्किलेसिका, सिया असङ्किलेसिका ।

D. 67

५५१. रूपखन्धो असङ्किलिट्ठो । चत्तारो खन्धा सिया सङ्किलि-
 ट्ठो, सिया असङ्किलिट्ठो । 25

५५२. रूपखन्धो किलेसविप्पयुत्तो । चत्तारो खन्धा सिया
 किलेससम्पयुत्ता, सिया किलेसविप्पयुत्ता ।

५५३ रूपकखन्धो न वत्तव्वो — “किलेसो चेव सङ्किलेसिको चा”
 ति, “सङ्किलेसिको चेव नो च किलेसो” । तयो खन्धा न वत्तव्वा —
 “किलेसा चेव सङ्किलेसिका चा” ति, सिया सङ्किलेसिका चेव नो च
 किलेसा, सिया न वत्तव्वा — “सङ्किलेसिका चेव नो च किलेसा” ति ।
 ५ सङ्खारकखन्धो सिया किलेसो चेव सङ्किलेसिको च, सिया सङ्किलेसिको
 चेव नो च किलेसो, सिया न वत्तव्वो — “किलेसो चेव सङ्किलेसिको चा”
 ति पि, “सङ्किलेसिको चेव नो च किलेसो” ति पि ।

५५४. रूपकखन्धो न वत्तव्वो — “किलेसो चेव सङ्किलिट्ठो चा”
 ति पि, “सङ्किलिट्ठो चेव नो च किलेसो” ति पि । तयो खन्धा न वत्तव्वा
 १० — “किलेसा^१ चेव सङ्किलिट्ठा चा” ति, सिया सङ्किलिट्ठा चेव नो च
 किलेसा, सिया न वत्तव्वा — “सङ्किलिट्ठा चेव नो च किलेसा” ति ।
 सङ्खारकखन्धो सिया किलेसो चेव सङ्किलिट्ठो च, सिया सङ्किलिट्ठो चेव
 नो च किलेसो, सिया न वत्तव्वो — “किलेसो चेव सङ्किलिट्ठो चा” ति
 पि, “सङ्किलिट्ठो चेव नो च किलेसो” ति पि ।

५५५. रूपकखन्धो न वत्तव्वो — “किलेसो चेव किलेससम्पयुत्तो
 चा” ति पि, “किलेससम्पयुत्तो चेव नो च किलेसो” ति पि । तयो खन्धा
 न वत्तव्वा — “किलेसा चेव किलेससम्पयुत्ता चा” ति, सिया किलेससम्प-
 युत्ता चेव नो च किलेसा, सिया न वत्तव्वा — किलेससम्पयुत्ता चेव नो च
 किलेसा” ति । सङ्खारकखन्धो सिया किलेसो चेव किलेससम्पयुत्तो च,
 २० सिया किलेससम्पयुत्तो चेव नो च किलेसो, सिया न वत्तव्वो —
 “किलेसो चेव किलेससम्पयुत्तो चा” ति पि, “किलेससम्पयुत्तो चेव नो
 च किलेसो” ति पि ।

५५६ रूपकखन्धो किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिको । चत्तारो खन्धा
 सिया किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिका, सिया किलेसविप्पयुत्तअसङ्किलेसिका,
 २५ सिया न वत्तव्वा — “किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिका” ति पि, “किलेस-
 विप्पयुत्तअसङ्किलेसिका” ति पि ।

(१३)

५५७ रूपकखन्धो न दस्सनेन पहातव्वो । चत्तारो खन्धा
 सिया दस्सनेन पहातव्वा, सिया न दस्सनेन पहातव्वा ।

५५८. रूपखन्धो न भावनाय पहातब्बो । चत्तारो खन्धा
सिया भावनाय पहातब्बा, सिया न भावनाय पहातब्बा ।

५५९. रूपखन्धो न दस्सनेन पहातब्बहेतुको । चत्तारो खन्धा
सिया दस्सनेन पहातब्बहेतुका, सिया न दस्सनेन पहातब्बहेतुका ।

५६०. रूपखन्धो न भावनाय पहातब्बहेतुको । चत्तारो खन्धा 5
सिया भावनाय पहातब्बहेतुका, सिया न भावनाय पहातब्बहेतुका ।

५६१. रूपखन्धो अवितक्को । चत्तारो खन्धा सिया
सवितक्का, सिया अवितक्का ।

५६२. रूपखन्धो अविचारो । चत्तारो खन्धा सिया सविचारा,
सिया अविचारा । 10

५६३. रूपखन्धो अप्पीतिको, चत्तारो खन्धा सिया
सप्पीतिका, सिया अप्पीतिका ।

५६४. रूपखन्धो न पीतिसहगतो । चत्तारो खन्धा सिया
पीतिसहगता, सिया न पीतिसहगता ।

५६५. द्वे खन्धा न सुखसहगता । तयो खन्धा सिया सुख- 15
सहगता, सिया न सुखसहगता ।

५६६. द्वे खन्धा न उपेक्खासहगता । तयो खन्धा सिया उपेक्खा-
सहगता, सिया न उपेक्खासहगता ।

५६७. रूपखन्धो कामावचरो । चत्तारो खन्धा सिया कामा-
वचरा, सिया न कामावचरा । 20

५६८. रूपखन्धो न रूपावचरो । चत्तारो खन्धा सिया रूपा-
वचरा, सिया न रूपावचरा ।

५६९. रूपखन्धो न अरूपावचरो । चत्तारो खन्धा सिया
अरूपावचरा, सिया न अरूपावचरा ।

५७०. रूपखन्धो परियापन्नो । चत्तारो खन्धा सिया परिया- 25
पन्ना, सिया अपरियापन्ना ।

५७१. रूपखन्धो अनिय्यानिको । चत्तारो खन्धा सिया
निय्यानिका, सिया अनिय्यानिका ।

५७२. रूपक्खन्धो अनियतो । चत्तारो खन्धा सिया नियता,
सिया अनियता ।

५७३. रूपक्खन्धो सउत्तरो । चत्तारो खन्धा सिया सउत्तरा,
सिया अनुत्तरा ।

५७४. रूपक्खन्धो अरणो । चत्तारो खन्धा सिया सरणा,
सिया अरणा ति ।

पञ्हापुच्छकं ।

खन्धविभङ्गो निद्रितो ।

—:०:—

२. आयतनविभङ्गो

§ १. सुत्तन्तभाजनीयं

१. द्वादसायतनानि — चक्खायतनं, रूपायतनं, सोतायतनं, सहायतनं, घानायतनं, गन्धायतनं, जिह्वायतनं, रसायतनं, कायायतनं, फोटुब्बायतनं, मनायतनं, धम्मायतनं । B. 69,
C. R. 70

२. चक्खुं अनिच्चं दुक्खं अनत्ता विपरिणामधम्मं । रूपा अनिच्चा दुक्खा अनत्ता विपरिणामधम्मा । सोतं अनिच्चं दुक्खं अनत्ता विपरिणामधम्मं । सहा अनिच्चा दुक्खा अनत्ता विपरिणामधम्मा । घानं अनिच्चं दुक्खं अनत्ता विपरिणामधम्मं । गन्धा अनिच्चा दुक्खा अनत्ता विपरिणामधम्मा । जिह्वा अनिच्चा दुक्खा अनत्ता विपरिणामधम्मा । रसा अनिच्चा दुक्खा अनत्ता विपरिणामधम्मा । कायो अनिच्चो दुक्खो अनत्ता विपरिणामधम्मो । फोटुब्बा अनिच्चा दुक्खा अनत्ता विपरिणामधम्मा । मनो अनिच्चो दुक्खो अनत्ता विपरिणामधम्मो । धम्मा अनिच्चा दुक्खा अनत्ता विपरिणामधम्मा । 3
10

सुत्तन्तभाजनीयं ।

§ २. अभिधम्मभाजनीयं

३. द्वादसायतनानि — चक्खायतनं, सोतायतनं, घानायतनं, जिह्वायतनं, कायायतनं, मनायतनं, रूपायतनं, सहायतनं, गन्धायतनं, रसायतनं, फोटुब्बायतनं, धम्मायतनं । 15

४. तत्थ कतमं चक्खायतनं ?

यं चक्खुं^१ चतुन्नं महाभूतानं उपादाय पसादो अत्तभावपरियापन्नो अनिदस्सनो सप्पटिघो, येन चक्खुना अनिदस्सनेन सप्पटिघेन रूपं सनिदस्सनं सप्पटिघं पस्सि वा पस्सति वा पस्सिस्सति वा पस्से वा, चक्खुम्पेतं चक्खायतनम्पेतं चक्खुधातु पेसा चक्खुन्द्रियम्पेतं लोको पेसो द्वारा पेसा समुद्दो पेसो पण्डरम्पेतं खेत्तम्पेतं वत्थुम्पेतं नेत्तम्पेतं नयनम्पेतं ओरिमं तोरम्पेतं सुज्जो गामो पेसो । इदं वुच्चति “चक्खायतनं” । 20

R. 71

१. चक्खुं — सी०, रूपा०, रो० ।

५. तत्थ कत्तमं सोतायतनं ?

यं सोतं चतुन्नं महाभूतानं उपादाय पसादो अत्तभावपरियापन्नो
अनिदस्सनो सप्पटिघो, येन सोतेन अनिदस्सनेन सप्पटिघेन सहं अनि-
दस्सनं सप्पटिघं सुणि वा सुणाति वा सुणिस्सति वा सुणे वा, सोतम्पेतं
5 सोतायतनम्पेतं सोतधातु पेसा सोतिन्द्रियम्पेतं लोको पेसो द्वारा पेसा
समुद्दो पेसो पण्डरम्पेतं खेत्तम्पेतं वत्थुम्पेतं ओरिमं तीरम्पेतं सुञ्जो
गामो पेसो । इदं वुच्चति “सोतायतनं” ।

६. तत्थ कत्तमं घानायतनं ?

यं घानं चतुन्नं महाभूतानं उपादाय पसादो अत्तभावपरियापन्नो
10 अनिदस्सनो सप्पटिघो, येन घानेन अनिदस्सनेन सप्पटिघेन गन्धं अनि-
दस्सनं सप्पटिघं घायि वा घायति वा घायिस्सति वा घाये वा, घानम्पेतं
घानायतनम्पेतं घानधातु पेसा घानिन्द्रियम्पेतं लोको पेसो द्वारा पेसा
समुद्दो पेसो पण्डरम्पेतं खेत्तम्पेतं वत्थुम्पेतं ओरिमं तीरम्पेतं सुञ्जो
गामो पेसो । इदं वुच्चति “घानायतनं” ।

15 ७. तत्थ कत्तमं जिह्वायतनं ?

या जिह्वा चतुन्नं महाभूतानं उपादाय पसादो अत्तभावपरिया-
पन्नो अनिदस्सनो सप्पटिघो, याय जिह्वाय अनिदस्सनाय सप्पटिघाय
रसं अनिदस्सनं सप्पटिघं सायि वा सायति वा सायिस्सति वा साये वा,
जिह्वा पेसा जिह्वायतनम्पेतं जिह्वाधातु पेसा जीह्विन्द्रियम्पेतं लोको
20 पेसो द्वारा पेसा समुद्दो पेसो पण्डरम्पेतं खेत्तम्पेतं वत्थुम्पेतं ओरिमं
तीरम्पेतं सुञ्जो गामो पेसो । इदं वुच्चति “जिह्वायतनं” ।

८. तत्थ कत्तमं कायायतनं ?

यो कायो चतुन्नं महाभूतानं उपादाय पसादो अत्तभावपरियापन्नो
अनिदस्सनो सप्पटिघो, येन कायेन अनिदस्सनेन सप्पटिघेन फोढुब्बं
25 अनिदस्सनं सप्पटिघं फुसि वा फुसति वा फुसिस्सति वा फुसे वा, कायो
पेसो कायायतनम्पेतं कायधातु पेसा कायिन्द्रियम्पेतं लोको पेसो द्वारा
पेसा समुद्दो पेसो पण्डरम्पेतं खेत्तम्पेतं वत्थुम्पेतं ओरिमं तीरम्पेतं सुञ्जो
गामो पेसो । इदं वुच्चति “कायायतनं” ।

९. तत्थ कत्तमं मनायतनं ?

(१)

एकविधेन मनायतनं — फस्ससम्पयुत्तं ।

दुविधेन मनायतनं — अत्थि सहेतुकं, अत्थि अहेतुकं ।

तिविधेन मनायतनं — अत्थि कुसलं, अत्थि अकुसलं, अत्थि अव्याकतं ।

चतुर्विधेन मनायतनं — अत्थि कामावचरं, अत्थि रूपावचरं, 5
अत्थि अरूपावचरं, अत्थि अपरियापन्नं ।

पञ्चविधेन मनायतनं — अत्थि सुखिन्द्रियसम्पयुत्तं, अत्थि दुःखिन्द्रियसम्पयुत्तं, अत्थि सोमनस्सिन्द्रियसम्पयुत्तं, अत्थि दोमनस्सिन्द्रियसम्पयुत्तं, अत्थि उपेक्खिन्द्रियसम्पयुत्तं ।

छव्विधेन मनायतनं — चक्खुविज्जाणं, सोतविज्जाणं, घान- 10
विज्जाणं, जिह्वाविज्जाणं, कायविज्जाणं, मनोविज्जाणं । एवं छव्विधेन मनायतनं ।

सत्तविधेन मनायतनं — चक्खुविज्जाणं, सोतविज्जाणं, घान-
विज्जाणं, जिह्वाविज्जाणं, कायविज्जाणं, मनोधातु, मनोविज्जाणधातु ।
एवं सत्तविधेन मनायतनं । 15

अट्ठविधेन मनायतनं — चक्खुविज्जाणं, सोतविज्जाणं,
घानविज्जाणं, जिह्वाविज्जाणं, कायविज्जाणं अत्थि सुखसहगतं,
अत्थि दुक्खसहगतं, मनोधातु, मनोविज्जाणधातु । एवं अट्ठविधेन
मनायतनं ।

नवविधेन मनायतनं — चक्खुविज्जाणं, सोतविज्जाणं, घान- 20
विज्जाणं, जिह्वाविज्जाणं, कायविज्जाणं, मनोधातु, मनोविज्जाण-
धातु अत्थि कुसलं, अत्थि अकुसलं, अत्थि अव्याकतं । एवं नवविधेन
मनायतनं ।

दसविधेन मनायतनं — चक्खुविज्जाणं, सोतविज्जाणं,
घानविज्जाणं, जिह्वाविज्जाणं, कायविज्जाणं अत्थि सुखसहगतं, 25
अत्थि दुक्खसहगतं, मनोधातु, मनोविज्जाणधातु अत्थि कुसलं, अत्थि
अकुसलं, अत्थि अव्याकतं । एवं दसविधेन मनायतनं ।

(२)

एकविधेन मनायतनं — फस्ससम्पयुत्तं ।

दुविधेन मनायतनं — अत्थि सहेतुकं, अत्थि अहेतुकं ।

तिविधेन मनायतनं — अत्थि सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं, अत्थि
दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तं, अत्थि अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं
५ ... पे०... । एवं बहुविधेन मनायतनं । इदं वुच्चति “मनायतनं” ।

१०. तत्थ कतमं रूपायतनं ?

यं रूपं चतुन्नं महाभूतानं उपादाय वण्णनिभा सनिदस्सनं सप्पटिघं
नीलं पीतकं^१ लोहितकं^२ ओदातं काळकं^३ मञ्जिटुकं^४ हरि^५ हरिवण्णं^६
अम्बड्कुरवण्णं दीघं रस्सं अणुं थूलं वट्टं परिमण्डलं चतुरस्सं छल्लं
१० अट्ठं सं सोळसं सं निन्नं थलं छाया आतपो आलोको अन्धकारो अट्ठा
: महिका धूमो रजो चन्दमण्डलस्स वण्णनिभा सुरियमण्डलस्स^७ वण्णनिभा
तारकरूपानं वण्णनिभा आदासमण्डलस्स वण्णनिभा मणिसङ्खमुत्त-
वेळुरियस्स वण्णनिभा जातरूपरजतस्स वण्णनिभा, यं वा पनञ्जं पि
अत्थि रूपं चतुन्नं महाभूतानं उपादाय वण्णनिभा सनिदस्सनं सप्पटिघं,
१५ यं रूपं सनिदस्सनं सप्पटिघं चक्खुना अनिदस्सनेन सप्पटिघेन पस्सि वा
: पस्सति वा पस्सिस्सति वा पस्से वा, रूपम्पेतं रूपायतनम्पेतं
रूपधातु पेसा । इदं वुच्चति “रूपायतनं” ।

११. तत्थ कतमं सद्दायतनं ?

यो सद्दो चतुन्नं महाभूतानं उपादाय अनिदस्सनो सप्पटिघो
२० भेरिसद्दो मुदिङ्गसद्दो^१ सङ्खसद्दो पणवसद्दो^२ गीतसद्दो वादितसद्दो सम्म-
सद्दो पाणिसद्दो सत्तानं निग्घोससद्दो वातूनं सन्निघातसद्दो वातसद्दो
उदकसद्दो मनुस्ससद्दो अमनुस्ससद्दो, यो वा पनञ्जो पि अत्थि सद्दो
चतुन्नं महाभूतानं उपादाय अनिदस्सनो सप्पटिघो, यं सद्दं अनिदस्सनं
सप्पटिघं सोतेन अनिदस्सनेन सप्पटिघेन सुणि वा सुणाति वा सुणिस्सति
२५ वा सुणे वा, सद्दो पेसो सद्दायतनम्पेतं सद्दधातु पेसा । इदं वुच्चति
“सद्दायतनं” ।

१-१. पीतं लोहित — सी० । २. कालकं — सी० । ३. मञ्जेटुक — मी०, त्या० ।
४-४. हरिवण्ण — सी० । ५. सुरियमण्डलस्स — म० । ६. मुत्तिङ्ग० — सी० ।
७. पणवसद्दो — सी० ।

१२. तत्थ कतमं गन्धायतनं ?

यो गन्धो चतुन्नं महाभूतानं उपादाय अनिदस्सनो सप्पटिघो मूलगन्धो सारगन्धो तच्चगन्धो पत्तगन्धो पुप्फगन्धो फलगन्धो आमगन्धो विस्सगन्धो सुगन्धो दुग्गन्धो, यो वा पनञ्जो पि अत्थि गन्धो चतुन्नं महाभूतानं उपादाय अनिदस्सनो सप्पटिघो, यं गन्धं अनिदस्सनं सप्पटिघं धानेन अनिदस्सनेन सप्पटिघेन घायि वा घायति वा घायिस्सति वा घाये वा, गन्धो पेसो गन्धायतनम्पेतं गन्धधातु पेसा । इदं वुच्चति “गन्धायतनं” । 5 B. 79

१३. तत्थ कतमं रसायतनं ?

यो रसो चतुन्नं महाभूतानं उपादाय अनिदस्सनो सप्पटिघो मूलरसो खन्धरसो तच्चरसो पत्तरसो पुप्फरसो फलरसो अम्बिलं मधुरं तिक्तं कटुकं लोणिकं खारिकं लम्बिकं^१ कसावो सादु असादु, यो वा पनञ्जो पि अत्थि रसो चतुन्नं महाभूतानं उपादाय अनिदस्सनो सप्पटिघो, यं रसं अनिदस्सनं सप्पटिघं जिह्वाय अनिदस्सनाय सप्पटिघाय सायि वा सायति वा सायिस्सति वा साये वा, रसो पेसो रसायतनम्पेतं रसधातु पेसा । इदं वुच्चति “रसायतनं” । 10 15

१४. तत्थ कतमं फोट्टव्वायतनं ?

पथवीधातु^२ तेजोधातु वायोधातु कक्खळं^३ मुदुकं सण्हं फरुसं सुखसम्फस्सं दुक्खसम्फस्सं गरुक्कं लहुक्कं, यं फोट्टव्वं अनिदस्सनं सप्पटिघं कायेन अनिदस्सनेन सप्पटिघेन फुसि वा फुसति वा फुसिस्सति वा फुसे वा, फोट्टव्वो पेसो फोट्टव्वायतनम्पेतं फोट्टव्वधातु पेसा । इदं वुच्चति “फोट्टव्वायतनं” । 20

१५. तत्थ कतमं धम्मायतनं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो, यं च रूपं अनिदस्सनअप्पटिघं धम्मायतनपरियापन्नं, असङ्खता च धातु । 25

तत्थ कतमो वेदनाक्खन्धो ?

एकविधेन वेदनाक्खन्धो — फस्ससम्पयुत्तो ।

दुविधेन वेदनाक्खन्धो — अत्थि सहेतुको, अत्थि अहेतुको ।

१. लपिलकं — सी० । २. पठविधातु — सी०; पठवीधातु — स्या०, सी० ।

३. कक्खल्लं — सी० ।

तिविधेन वेदनाक्खन्धो – अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो, अत्थि
अव्याकतो ... पे०... एवं दसविधेन वेदनाक्खन्धो ... पे०... एवं बहुविधेन
वेदनाक्खन्धो । अयं वुच्चति “वेदनाक्खन्धो” ।

तत्थ कतमो सञ्जाक्खन्धो ?

५ एकविधेन सञ्जाक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

दुविधेन सञ्जाक्खन्धो – अत्थि सहेतुको, अत्थि अहेतुको ।

४ तिविधेन सञ्जाक्खन्धो – अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो,
अत्थि अव्याकतो ... पे०... एवं दसविधेन सञ्जाक्खन्धो ... पे०... एवं
बहुविधेन सञ्जाक्खन्धो । अयं वुच्चति “सञ्जाक्खन्धो” ।

१० तत्थ कतमो सङ्खारक्खन्धो ?

एकविधेन सङ्खारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

दुविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि हेतु, अत्थि न हेतु ।

१५ तिविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि कुसलो, अत्थि अकुसलो,
अत्थि अव्याकतो ... पे०... एवं दसविधेन सङ्खारक्खन्धो ... पे०... एवं
बहुविधेन सङ्खारक्खन्धो । अयं वुच्चति “सङ्खारक्खन्धो” ।

तत्थ कतमं रूपं अनिदस्सनअप्पटिघं धम्मायतनपरियापन्नं ?

इत्थिन्द्रियं पुरिसिन्द्रियं ... पे०... कवळीकारो^१ आहारो । इदं
वुच्चति रूपं “अनिदस्सनअप्पटिघं धम्मायतनपरियापन्नं” ।

तत्थ कतमा असङ्खता धातु ?

, 73 20 रागक्खयो, दोसक्खयो, मोहक्खयो – अयं वुच्चति “असङ्खता
धातु” ।

इदं वुच्चति धम्मायतनं ।

अभिधम्मभाजनीयं ।

१३. पञ्हापुच्छकं

१६. द्वादसायतनानि – चक्खायतनं, रूपायतनं, सोतायतनं,
सहायतनं, धानायतनं, गन्धायतनं, जिह्वायतनं, रसायतनं, कायायतनं,
२३ फोडुव्वायतनं, मनायतनं, धम्मायतनं ।

१. कवळीकारो – सी०, स्या०, रो०, एवमुपरि पि ।

१७. द्वादसन्नं आयतनानं कति कुसला, कति अकुसला, कति अव्याकता ... पे०... कति सरणा, कति अरणा ?

२. तिक्त्वातिकानुक्कमेन

१८. दसायतना अव्याकता । द्वायतना सिया कुसला, सिया अकुसला, सिया अव्याकता ।

१९. दसायतना न वत्तब्बा — “सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता” ति 5
पि, “दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्ता” ति पि, “अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता” ति पि । मनायतनं सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं, सिया 5
दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तं, सिया अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं ।
धम्मायतनं सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं, सिया दुक्खाय वेदनाय सम्प-
युत्तं, सिया अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं, सिया न वत्तब्बं — “सुखाय 10
वेदनाय सम्पयुत्तं” ति पि, “दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तं” ति पि, “अदुक्खम-
सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं” ति पि ।

B. 75

२०. दसायतना नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मा । द्वायतना सिया विपाका, सिया विपाकधम्मधम्मा, सिया नेवविपाकनविपाक-
धम्मधम्मा ।

15

२१. पञ्चायतना उपादिन्नुपादानिया^१ । सद्दायतनं अनु-
पादिन्नुपादानियं । चत्तारो आयतना सिया उपादिन्नुपादानिया, सिया
अनुपादिन्नुपादानिया, सिया अनुपादानिया । द्वायतना सिया उपादिन्नु-
पादानिया, सिया अनुपादिन्नुपादानिया, सिया अनुपादिन्नअनुपादानिया ।

२२. दसायतना असङ्खिलिदुसङ्खिलेसिका । द्वायतना सिया 20
सङ्खिलिदुसङ्खिलेसिका, सिया असङ्खिलिदुसङ्खिलेसिका, सिया असङ्खि-
लिदुअसङ्खिलेसिका ।

२३. दसायतना अवितक्कअविचारा । मनायतनं सिया सवि-
तक्कसविचारं, सिया अवितक्कविचारमत्तं, सिया अवितक्कअविचारं ।
धम्मायतनं सिया सवितक्कसविचारं, सिया अवितक्कविचारमत्तं, सिया 25
अवितक्कअविचारं, सिया न वत्तब्बं — “सवितक्कसविचारं” ति पि,
“अवितक्कविचारमत्तं” ति पि, “अवितक्कअविचारं” ति पि ।

१. उपादिन्नुपादानिया — सी०, रो०, एवमुपरि पि ।

२४. दसायतना न वत्तव्वा - "पीतिसहगता" ति पि, "सुख-
सहगता" ति पि, "उपेक्खासहगता" ति पि । द्वायतना सिया पीति-
सहगता, सिया सुखसहगता, सिया उपेक्खासहगता, सिया न वत्तव्वा -
"पीतिसहगता" ति पि, "सुखसहगता" ति पि, "उपेक्खासहगता"
5 ति पि ।

२५. दसायतना नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्वा । द्वायतना
सिया दस्सनेन पहातव्वा, सिया भावनाय पहातव्वा, सिया नेव दस्सनेन
न भावनाय पहातव्वा ।

२६. दसायतना नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्वहेतुका ।
10 द्वायतना सिया दस्सनेन^१ पहातव्वहेतुका, सिया भावनाय पहातव्व-
हेतुका, सिया नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्वहेतुका ।

२७. दसायतना नेवाचयगामिनापचयगामिनो । द्वायतना
सिया आचयगामिनो, सिया अपचयगामिनो, सिया नेवाचयगामि-
नापचयगामिनो ।

२८. दसायतना नेवसेक्खनासेक्खा । द्वायतना सिया सेक्खा,
15 सिया असेक्खा, सिया नेवसेक्खनासेक्खा ।

२९. दसायतना परित्ता । द्वायतना सिया परित्ता, सिया
महगता, सिया अप्पमाणा ।

३०. दसायतना अनारम्मणा । द्वायतना सिया परित्तारम्मणा,
20 सिया महगतारम्मणा, सिया अप्पमाणारम्मणा, सिया न वत्तव्वा -
"परित्तारम्मणा" ति पि, "महगतारम्मणा" ति पि, "अप्पमाणारम्मणा"
ति पि ।

३१. दसायतना मज्झिमा । द्वायतना सिया हीना, सिया
मज्झिमा, सिया पणीता ।

३२. दसायतना अनियता । द्वायतना सिया मिच्छत्तनियता,
25 सिया सम्मत्तनियता, सिया अनियता ।

३३. दसायतना अनारम्मणा । द्वायतना सिया भग्गारम्मणा,

सिया मग्गहेतुका, सिया मग्गाधिपतिनो, सिया न वत्तब्बा — “मग्गा-
रम्मणा” ति पि, “मग्गहेतुका” ति पि, “मग्गाधिपतिनो” ति पि ।

३४. पञ्चायतना सिया उप्पन्ना, सिया उप्पादिनो, न वत्तब्बा —
“अनुप्पन्ना” ति । सद्दायतनं सिया उप्पन्नं, सिया अनुप्पन्नं, न वत्तब्बं —
“उप्पादी” ति । पञ्चायतना सिया उप्पन्ना, सिया अनुप्पन्ना, सिया 5
उप्पादिनो । धम्मायतनं सिया उप्पन्नं, सिया अनुप्पन्नं, सिया उप्पादी^१,
सिया न वत्तब्बं — “उप्पन्नं” ति पि, “अनुप्पन्नं” ति पि, “उप्पादी”
ति पि ।

३५. एकादसायतना सिया अतीता, सिया अनागता, सिया
पच्चुप्पन्ना । धम्मायतनं सिया अतीतं, सिया अनागतं, सिया पच्चुप्पन्नं, 10
सिया न वत्तब्बं — “अतीतं” ति पि, “अनागतं” ति पि, “पच्चुप्पन्नं”
ति पि ।

३६. दसायतना अनारम्मणा । द्वायतना सिया अतीतारम्मणा,
सिया अनागतारम्मणा, सिया पच्चुप्पन्नारम्मणा, सिया न वत्तब्बा — R 75
“अतीतारम्मणा” ति पि, “अनागतारम्मणा” ति पि, “पच्चुप्पन्ना- 15
रम्मणा” ति पि; सिया अज्झत्ता, सिया बहिद्धा, सिया अज्झत्तबहिद्धा ।

३७. दसायतना अनारम्मणा । द्वायतना सिया अज्झत्तारम्मणा,
सिया बहिद्धारम्मणा, सिया अज्झत्तबहिद्धारम्मणा, सिया न वत्तब्बा —
“अज्झत्तारम्मणा” ति पि, “बहिद्धारम्मणा” ति पि, “अज्झत्तबहिद्धा-
रम्मणा” ति पि । 20

३८. रूपायतनं सनिदस्सनसप्पटिघं । नवायतना अनिदस्सन-
सप्पटिघा । द्वायतना अनिदस्सनअप्पटिघा ।

२. दुक्कमातिकानुक्कमेन

(१)

३९. एकादसायतना न हेतू । धम्मायतनं सिया हेतु, सिया
न हेतु ।

४०. दसायतना अहेतुका । द्वायतना सिया सहेतुका, सिया 25
अहेतुका ।

४१. दसायतना हेतुविप्पयुत्ता । द्वायतना सिया हेतुसम्पयुत्ता, सिया हेतुविप्पयुत्ता ।

४२. दसायतना न वत्तव्वा - “हेतू चेव सहेतुका चा” ति पि, “सहेतुका चेव न च हेतू” ति पि । मनायतनं न वत्तव्वं - “हेतु चेव सहेतुकं चा” ति, सिया सहेतुकं चेव न च हेतु, सिया न वत्तव्वं - “सहेतुकं चेव न च हेतू” ति । धम्मायतनं सिया हेतु चेव सहेतुकं च, सिया सहेतुकं चेव न च हेतु, सिया न वत्तव्वं - “हेतु चेव सहेतुकं चा” ति पि, “सहेतुकं चेव न च हेतू” ति पि ।

४३. दसायतना न वत्तव्वा - “हेतू चेव हेतुसम्पयुत्ता चा” ति पि, “हेतुसम्पयुत्ता चेव न च हेतू” ति पि । मनायतनं न वत्तव्वं - “हेतु चेव हेतुसम्पयुत्ता चा” ति, सिया हेतुसम्पयुत्तं चेव न च हेतु, सिया न वत्तव्वं - “हेतुसम्पयुत्तं चेव न च हेतू” ति । धम्मायतनं सिया हेतु चेव हेतुसम्पयुत्तं च, सिया हेतुसम्पयुत्तं चेव न च हेतु, सिया न वत्तव्वं - “हेतु चेव हेतुसम्पयुत्तं चा” ति पि, “हेतुसम्पयुत्तं चेव न च हेतू” ति पि ।

४४. दसायतना न हेतू अहेतुका । मनायतनं सिया न हेतु सहेतुकं, सिया न हेतु अहेतुकं । धम्मायतनं सिया न हेतु सहेतुकं, सिया न हेतु अहेतुकं, सिया न वत्तव्वं - “न हेतु सहेतुकं” ति पि, “न हेतु अहेतुकं” ति पि ।

(२)

४५. एकादसायतना सप्पच्चया । धम्मायतनं सिया सप्पच्चयं, सिया अप्पच्चयं ।

४६. एकादसायतना सङ्घता^१ । धम्मायतनं सिया सङ्घतं, सिया असङ्घतं ।

४७. रूपायतनं^२ सनिदस्सनं^३ । एकादसायतना अनिदस्सना ।

४८. दसायतना सप्पट्ठिघा । द्वायतना अप्पट्ठिघा ।

४९. दसायतना रूपा । मनायतनं अरूपं । धम्मायतनं सिया रूपं, सिया अरूपं ।

५०. दसायतना लोकिया । द्वायतना सिया लोकिया, सिया लोकुत्तरा; केनचि विञ्जेय्या, केनचि न विञ्जेय्या ।

१ सङ्घत - म० । २-२ स्या० पांत्यवे नत्ति ।

(३)

५१. एकादसायतना नो आसवा । धम्मायतनं सिया आसवो,
सिया नो आसवो ।

५२. दसायतना सासवा । द्वायतना सिया सासवा, सिया
अनासवा ।

५३. दसायतना आसवविप्पयुत्ता । द्वायतना सिया आसव- 5
सम्पयुत्ता, सिया आसवविप्पयुत्ता ।

५४. दसायतना न वत्तब्बा — “आसवा चेव सासवा चा” ति,
“सासवा चेव नो च आसवा” । मनायतनं न वत्तब्बं — “आसवो चेव
सासवं चा” ति, सिया सासवं चेव नो च आसवो, सिया न वत्तब्बं — “सासवं
चेव नो च आसवो” ति । धम्मायतनं सिया आसवो चेव सासवं च, 10
सिया सासवं चेव नो च आसवो, सिया न वत्तब्बं — “आसवो चेव
सासवं चा” ति पि, “सासवं चेव नो च आसवो” ति पि । B. 7

५५. दसायतना न वत्तब्बा — “आसवा चेव आसवसम्पयुत्ता
चा” ति पि, “आसवसम्पयुत्ता चेव नो च आसवा” ति पि । मनायतनं
न वत्तब्बं — “आसवो चेव आसवसम्पयुत्तं चा” ति, सिया आसवसम्पयुत्तं 15
चेव नो च आसवो, सिया न वत्तब्बं — “आसवसम्पयुत्तं चेव नो च आसवो”
ति । धम्मायतनं सिया आसवो चेव आसवसम्पयुत्तं च, सिया आसव-
सम्पयुत्तं चेव नो च आसवो, सिया न वत्तब्बं — “आसवो चेव आसव-
सम्पयुत्तं चा” ति पि, “आसवसम्पयुत्तं चेव नो च आसवो” ति पि ।

५६. दसायतना आसवविप्पयुत्तसासवा । द्वायतना सिया 20
आसवविप्पयुत्तसासवा, सिया आसवविप्पयुत्तअनासवा, सिया न वत्तब्बा
— “आसवविप्पयुत्तसासवा” ति पि, “आसवविप्पयुत्तअनासवा”
ति पि ।

(४)

५७. एकादसायतना नो संयोजना । धम्मायतनं सिया संयो-
जनं, सिया नो संयोजनं ।

25

५८. दसायतना संयोजनिया । द्वायतना सिया संयोजनिया,
सिया असंयोजनिया ।

५६. दसायतना संयोजनविप्पयुत्ता । द्वायतना सिया संयोजन-
सम्पयुत्ता, सिया संयोजनविप्पयुत्ता ।

६०. दसायतना न वत्तव्वा — “संयोजना चेव संयोजनिया चा”
ति, संयोजनिया चेव नो च संयोजना । मनायतनं न वत्तव्वं — “संयोजनं
५ चेव संयोजनियं चा” ति, सिया संयोजनियं चेव नो च संयोजनं, सिया न
वत्तव्वं — “संयोजनियं चेव नो च संयोजनं” ति । धम्मायतनं सिया
संयोजनं चेव संयोजनियं च, सिया संयोजनियं चेव नो च संयोजनं, सिया
न वत्तव्वं — “संयोजनं चेव संयोजनियं चा” ति पि, “संयोजनियं चेव
नो च संयोजनं” ति पि ।

६१. दसायतना न वत्तव्वा — “संयोजना चेव संयोजनसम्पयुत्ता
१० चा” ति पि, “संयोजनसम्पयुत्ता चेव नो च संयोजना” ति पि । मनायतनं
न वत्तव्वं — “संयोजनं चेव संयोजनसम्पयुत्तं चा” ति, सिया संयोजन-
सम्पयुत्तं चेव नो च संयोजनं, सिया न वत्तव्वं — “संयोजनसम्पयुत्तं चेव
नो च संयोजनं” ति । धम्मायतनं सिया संयोजनं चेव संयोजनसम्पयुत्तं
१५ च, सिया संयोजनसम्पयुत्तं चेव नो च संयोजनं, सिया न वत्तव्वं — “संयो-
जनं चेव संयोजनसम्पयुत्तं चा” ति पि, “संयोजनसम्पयुत्तं चेव नो च
संयोजनं” ति पि ।

६२. दसायतना संयोजनविप्पयुत्तसंयोजनिया । द्वायतना
सिया संयोजनविप्पयुत्तसंयोजनिया, सिया संयोजनविप्पयुत्तग्रसंयोजनिया,
२० सिया न वत्तव्वा — “संयोजनविप्पयुत्तसंयोजनिया” ति पि, “संयोजन-
विप्पयुत्तग्रसंयोजनिया” ति पि ।

(५)

६३. एकादसायतना नो गन्या । धम्मायतनं सिया गन्यो,
सिया नो गन्यो ।

६४. दसायतना गन्यनिया । द्वायतना सिया गन्यनिया, सिया
२५ अगन्यनिया ।

६५. दसायतना गन्यविप्पयुत्ता । द्वायतना सिया गन्यसम्प-
युत्ता, सिया गन्यविप्पयुत्ता ।

६६. दसायतना न वत्तव्वा — “गन्या चेव गन्यनिया चा” ति,

गन्थनित्या चेव नो च गन्था । मनायतनं न वत्तब्बं — “गन्थो चेव गन्थनियं चा” ति, सिया गन्थनियं चेव नो च गन्थो, सिया न वत्तब्बं — “गन्थनियं चेव नो च गन्थो” ति । धम्मायतनं सिया गन्थो चेव गन्थनियं च, सिया गन्थनियं चेव नो च गन्थो, सिया न वत्तब्बं — “गन्थो चेव गन्थनियं चा” ति पि, “गन्थनियं चेव नो च गन्थो” ति पि ।

5

६७. दसायतना न वत्तब्बा — “गन्था चेव गन्थसम्पयुत्ता चा” ति पि, “गन्थसम्पयुत्ता चेव नो च गन्था” ति पि । मनायतनं न वत्तब्बं — “गन्थो चेव गन्थसम्पयुत्तं चा” ति, सिया गन्थसम्पयुत्तं चेव नो च गन्थो, सिया न वत्तब्बं — “गन्थसम्पयुत्तं चेव नो च गन्थो” ति । धम्मायतनं सिया गन्थो चेव गन्थसम्पयुत्तं च, सिया गन्थसम्पयुत्तं चेव नो च गन्थो, सिया न वत्तब्बं — “गन्थो चेव गन्थसम्पयुत्तं चा” ति पि, “गन्थसम्पयुत्तं चेव नो च गन्थो” ति पि ।

10

६८. दसायतना गन्थविप्पयुत्तगन्थनित्या । द्वायतना सिया गन्थविप्पयुत्तगन्थनित्या, सिया गन्थविप्पयुत्तगन्थनित्या, सिया न वत्तब्बा — “गन्थविप्पयुत्तगन्थनित्या” ति पि, “गन्थविप्पयुत्तगन्थनित्या” ति पि ।

15

(६-८)

६९. एकादसायतना नो ओघा ... पे०... नो योगा ... पे०... नो नीवरणा । धम्मायतनं सिया नीवरणं, सिया नो नीवरणं ।

७०. दसायतना नीवरणिया । द्वायतना सिया नीवरणिया, सिया अनीवरणिया ।

R. 7B

७१. दसायतना नीवरणविप्पयुत्ता । द्वायतना सिया नीवरण- सम्पयुत्ता, सिया नीवरणविप्पयुत्ता ।

20

७२. दसायतना न वत्तब्बा — “नीवरणा चेव नीवरणिया चा” ति, नीवरणिया चेव नो च नीवरणा । मनायतनं न वत्तब्बं — “नीवरणं चेव नीवरणियं चा” ति, सिया नीवरणियं चेव नो च नीवरणं, सिया न वत्तब्बं — “नीवरणियं चेव नो च नीवरणं” ति । धम्मायतनं सिया नीवरणं चेव नीवरणियं च, सिया नीवरणियं चेव नो च नीवरणं, सिया न वत्तब्बं — “नीवरणं चेव नीवरणियं चा” ति पि, “नीवरणियं चेव नो च नीवरणं” ति पि ।

25

B. 80

७३. दसायतना न वत्तव्वा — “नीवरणा चेव नीवरणसम्पयुत्ता चा” ति पि, “नीवरणसम्पयुत्ता चेव नो च नीवरणा” ति पि । मनायतनं न वत्तव्वं — “नीवरणं चेव नीवरणसम्पयुत्तं चा” ति, सिया नीवरणसम्पयुत्तं चेव नो च नीवरणं, सिया न वत्तव्वं — “नीवरणसम्पयुत्तं चेव नो च नीवरणं” ति । धम्मायतनं सिया नीवरणं चेव नीवरणसम्पयुत्तं च, सिया नीवरणसम्पयुत्तं चेव नो च नीवरणं, सिया न वत्तव्वं — “नीवरणं चेव नीवरणसम्पयुत्तं चा” ति पि, “नीवरणसम्पयुत्तं चेव नो च नीवरणं” ति पि ।

७४. दसायतना नीवरणविप्पयुत्तनीवरणिया । द्वायतना सिया नीवरणविप्पयुत्तनीवरणिया, सिया नीवरणविप्पयुत्तअनीवरणिया, सिया न वत्तव्वा — “नीवरणविप्पयुत्तनीवरणिया” ति पि, “नीवरणविप्पयुत्तअनीवरणिया” ति पि ।

(६)

७५. एकादसायतना नो परामासा । धम्मायतनं सिया परामासो, सिया नो परामासो ।

७६. दसायतना परामट्ठा । द्वायतना सिया परामट्ठा, सिया अपरामट्ठा ।

७७. दसायतना परामासविप्पयुत्ता । मनायतनं सिया परामाससम्पयुत्तं, सिया परामासविप्पयुत्तं । धम्मायतनं सिया परामाससम्पयुत्तं, सिया परामासविप्पयुत्तं, सिया न वत्तव्वं — “परामाससम्पयुत्तं” ति पि, “परामासविप्पयुत्तं” ति पि ।

७८. दसायतना न वत्तव्वा — “परामासा चेव परामट्ठा चा” ति, “परामट्ठा चेव नो च परामासा” । मनायतनं न वत्तव्वं — “परामासो चेव परामट्ठं चा” ति, सिया परामट्ठं चेव नो च परामासो सिया न वत्तव्वं — “परामट्ठं चेव नो च परामासो” ति । धम्मायतनं सिया परामासो चेव परामट्ठं च, सिया परामट्ठं चेव नो च परामासो सिया न वत्तव्वं — “परामासो चेव परामट्ठं चा” ति पि, “पराम. चेव नो च परामासो” ति पि ।

७९. दसायतना परामासविप्पयुत्तपरामट्ठा । द्वायतना सिय

परामासविप्पयुत्तपरामट्टा, सिया परामासविप्पयुत्तअपरामट्टा, सिया न वत्तब्बा — “परामासविप्पयुत्तपरामट्टा” ति पि, “परामासविप्पयुत्तअपरामट्टा” ति पि ।

R. 79

(१०)

८०. दसायतना अनारम्मणा । मनायतनं सारम्मणं । धम्मायतनं सिया सारम्मणं, सिया अनारम्मणं ।

5

८१. मनायतनं चित्तं । एकादसायतना नो चित्ता ।

८२. एकादसायतना अचेतसिका । धम्मायतनं सिया चेतसिकं, सिया अचेतसिकं ।

८३. दसायतना चित्तविप्पयुत्ता । धम्मायतनं सिया चित्तसम्पयुत्तं, सिया चित्तविप्पयुत्तं । मनायतनं न वत्तब्बं — “चित्तेन सम्पयुत्तं” ति पि, “चित्तेन विप्पयुत्तं” ति पि ।

10

(B. 81

८४. दसायतना^१ चित्तविसंसट्ठा । धम्मायतनं सिया चित्तसंसट्ठं, सिया चित्तविसंसट्ठं । मनायतनं न वत्तब्बं — “चित्तेन संसट्ठं” ति पि, “चित्तेन विसंसट्ठं” ति पि ।

८५. छायायतना नो चित्तसमुट्ठाना । छायायतना सिया चित्तसमुट्ठाना, सिया नो चित्तसमुट्ठाना ।

15

८६. एकादसायतना नो चित्तसहभुनो । धम्मायतनं सिया चित्तसहभू, सिया नो चित्तसहभू ।

८७. एकादसायतना नो चित्तानुपरिवत्तिनो । धम्मायतनं सिया चित्तानुपरिवत्ति, सिया नो चित्तानुपरिवत्ति ।

20

८८. एकादसायतना नो चित्तसंसट्ठसमुट्ठाना । धम्मायतनं सिया चित्तसंसट्ठसमुट्ठानं, सिया नो चित्तसंसट्ठसमुट्ठानं ।

८९. एकादसायतना नो चित्तसंसट्ठसमुट्ठानसहभुनो । धम्मायतनं सिया चित्तसंसट्ठसमुट्ठानसहभू, सिया नो चित्तसंसट्ठसमुट्ठानसहभू ।

९०. एकादसायतना नो चित्तसंसट्ठसमुट्ठानानुपरिवत्तिनो । धम्मायतनं सिया चित्तसंसट्ठसमुट्ठानानुपरिवत्ति, सिया नो चित्तसंसट्ठसमुट्ठानानुपरिवत्ति ।

25

(११)

६१. द्वायतना अज्झत्तिका । द्वायतना बाहिरा ।

६२. नवायतना उपादा । द्वायतना नो उपादा । धम्मा-
यतनं सिया उपादा, सिया नो उपादा ।

६३. पञ्चायतना उपादिन्ना । सद्दायतनं अनुपादिन्नं । द्वाय-
तना सिया उपादिन्ना, सिया अनुपादिन्ना ।

६४. एकादसायतना नो उपादाना । धम्मायतनं सिया उपा-
दानं, सिया नो उपादानं ।

६५. दसायतना उपादानिया । द्वायतना सिया उपादानिया,
सिया अनुपादानिया ।

६६. दसायतना उपादानविप्पयुत्ता । द्वायतना सिया उपा-
दानसम्पयुत्ता, सिया उपादानविप्पयुत्ता ।

६७. दसायतना न वत्तव्वा — “उपादाना चेव उपादानिया
चा” ति, उपादानिया चेव नो च उपादाना । मनायतनं न वत्तव्वं —
“उपादानं चेव उपादानियं चा” ति, सिया उपादानियं चेव नो च उपादानं,
सिया न वत्तव्वं — “उपादानियं चेव नो च उपादानं” ति । धम्मायतनं
सिया उपादानं चेव उपादानियं च, सिया उपादानियं चेव नो च उपादानं,
सिया न वत्तव्वं — “उपादानं चेव उपादानियं चा” ति पि, “उपादानियं
चेव नो च उपादानं” ति पि ।

६८. दसायतना न वत्तव्वा — “उपादाना चेव उपादानसम्प-
युत्ता चा” ति पि, “उपादानसम्पयुत्ता चेव नो च उपादाना” ति
पि । मनायतनं न वत्तव्वं — “उपादानियं” चेव उपादानसम्पयुत्तं
चा” ति, सिया उपादानसम्पयुत्तं चेव नो च उपादानं, सिया न
वत्तव्वं — “उपादानसम्पयुत्तं चेव नो च उपादानं” ति । धम्मायतनं
सिया उपादानं चेव उपादानसम्पयुत्तं च, सिया उपादानसम्पयुत्तं चेव
नो च उपादानं, सिया न वत्तव्वं — “उपादानं चेव उपादानसम्पयुत्तं
चा” ति पि, “उपादानसम्पयुत्तं चेव नो च उपादानं” ति पि ।

६९. दसायतना उपादानविप्पयुत्तउपादानिया । द्वायतना

सिया उपादानसम्पयुत्तउपादानिया^१, सिया उपादानविप्पयुत्तअनुपादानिया, सिया न वत्तब्बा — “उपादानविप्पयुत्तउपादानिया” ति पि, “उपादानविप्पयुत्तअनुपादानिया” ति पि ।

(१२)

१००. एकादसायतना नो किलेसा । धम्मायतनं सिया किलेसो, सिया नो किलेसो ।

5

१०१. दसायतना सङ्किलेसिका । द्वायतना सिया सङ्किलेसिका, सिया असङ्किलेसिका ।

१०२. दसायतना असङ्किलिट्ठा । द्वायतना सिया सङ्किलिट्ठा, सिया असङ्किलिट्ठा ।

१०३. दसायतना किलेसविप्पयुत्ता । द्वायतना सिया किलेस- सम्पयुत्ता, सिया किलेसविप्पयुत्ता ।

10

१०४. दसायतना न वत्तब्बा — “किलेसा चेव सङ्किलेसिका चा” ति, “सङ्किलेसिका चेव नो च किलेसा” । मनायतनं न वत्तब्बं — “किलेसो चेव सङ्किलेसिकं चा” ति, सिया सङ्किलेसिकं चेव नो च किलेसो, सिया न वत्तब्बं — “सङ्किलेसिकं चेव नो च किलेसो” ति । धम्मायतनं सिया किलेसो चेव सङ्किलेसिकं च, सिया सङ्किलेसिकं चेव नो च किलेसो, सिया न वत्तब्बं — “किलेसो चेव सङ्किलेसिकं चा” ति पि, “सङ्किलेसिकं चेव नो च किलेसो” ति पि ।

15

१०५. दसायतना न वत्तब्बा — “किलेसा चेव सङ्किलिट्ठा चा” ति पि, “सङ्किलिट्ठा चेव नो च किलेसा” ति पि । मनायतनं न वत्तब्बं — “किलेसो चेव सङ्किलिट्ठं चा” ति, सिया सङ्किलिट्ठं चेव नो च किलेसो, सिया न वत्तब्बं — “सङ्किलिट्ठं चेव नो च किलेसो” ति । धम्मायतनं सिया किलेसो चेव सङ्किलिट्ठं च, सिया सङ्किलिट्ठं चेव नो च किलेसो, सिया न वत्तब्बं — “किलेसो चेव सङ्किलिट्ठं चा” ति पि, “सङ्किलिट्ठं चेव नो च किलेसो” ति पि ।

25

१०६. दसायतना न वत्तब्बा — “किलेसा चेव किलेससम्पयुत्ता चा” ति पि, “किलेससम्पयुत्ता चेव नो च किलेसा” ति पि । मनायतनं

न वत्तव्वं - “किलेसो चेव किलेससम्पयुत्तं चा” ति, सिया किलेससम्पयुत्तं
 चेव नो च किलेसो, सिया न वत्तव्वं - “किलेससम्पयुत्तं चेव नो च
 किलेसो” ति । धम्मायतनं सिया किलेसो चेव किलेससम्पयुत्तं च,
 सिया किलेससम्पयुत्तं चेव नो च किलेसो, सिया न वत्तव्वं - “किलेसो
 ५ चेव किलेससम्पयुत्तं चा” ति पि, “किलेससम्पयुत्तं चेव नो च किलेसो”
 ८ ति पि ।

१०७. दसायतना किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिका । द्वायतना सिया
 किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिका, सिया किलेसविप्पयुत्तअसङ्किलेसिका,
 सिया न वत्तव्वा - “किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिका” ति पि, “किलेस-
 १० विप्पयुत्तअसङ्किलेसिका” ति पि ।

(१३)

१०८. दसायतना न दस्सनेन पहातव्वा । द्वायतना सिया
 दस्सनेन पहातव्वा, सिया न दस्सनेन पहातव्वा ।

१०९. दसायतना न भावनाय पहातव्वा । द्वायतना सिया
 भावनाय पहातव्वा, सिया न भावनाय पहातव्वा ।

११०. दसायतना न दस्सनेन पहातव्वहेतुका । द्वायतना सिया
 दस्सनेन पहातव्वहेतुका, सिया न दस्सनेन पहातव्वहेतुका ।

१११. दसायतना न भावनाय पहातव्वहेतुका । द्वायतना सिया
 भावनाय पहातव्वहेतुका, सिया न भावनाय पहातव्वहेतुका ।

११२. दसायतना अवितक्का । द्वायतना सिया सवितक्का,
 २० सिया अवितक्का ।

११३. दसायतना अविचारा । द्वायतना सिया सविचारा,
 सिया अविचारा ।

११४. दसायतना अप्पीतिका । द्वायतना सिया सप्पीतिका,
 सिया अप्पीतिका ।

११५. दसायतना न पीतिसहगता । द्वायतना सिया पीति-
 सहगता, सिया न पीतिसहगता ।

११६. दसायतना न सुखसहगता । द्वायतना सिया सुख-
 सहगता, सिया न सुखसहगता ।

११७. दसायतना न उपेक्षासहगता । द्वायतना सिया उपेक्षा-
सहगता, सिया न उपेक्षासहगता ।

११८. दसायतना कामावचरा । द्वायतना सिया कामावचरा,
सिया न कामावचरा ।

११९. दसायतना न रूपावचरा । द्वायतना सिया रूपावचरा, 5
सिया न रूपावचरा ।

१२०. दसायतना न अरूपावचरा । द्वायतना सिया अरूपा-
वचरा, सिया न अरूपावचरा ।

१२१. दसायतना परियापन्ना । द्वायतना सिया परियापन्ना,
सिया अपरियापन्ना । 10

१२२. दसायतना अनित्यानिका । द्वायतना सिया नित्यानिका,
सिया अनित्यानिका ।

१२३. दसायतना अनियता । द्वायतना सिया नियता, सिया
अनियता ।

१२४. दसायतना सउत्तरा । द्वायतना सिया सउत्तरा, सिया 15
अनुत्तरा ।

१२५. दसायतना अरणा । द्वायतना सिया सरणा, सिया
अरणा ति ।

पञ्चापुच्छकं ।

आयतनविभङ्गो निवृत्तो ।

३. धातुविभङ्गो

१. सुतन्तभाजनीयं

१. पथवीधातु आदि

१. छ घातुयो — पथवीधातु, आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु, आकासधातु, विज्ञानधातु ।

२. तत्त कतमा पथवीधातु ?

पथवीधातुद्वयं — अत्थि अज्झत्तिका, अत्थि वाहिरा ।

३

तत्त कतमा अज्झत्तिका पथवीधातु ?

10

८

यं अज्झत्तं पच्चत्तं कक्खळं खरिगतं कक्खळत्तं कक्खळभावो अज्झत्तं उपादिन्नं, सेय्यथीदं^१ — केसा लोमा नखा दन्ता तच्चो मंसं न्हारु^२ अट्ठि^३ अट्ठिमिज्जं^४ वक्कं हृदयं यकनं किलोमकं पिहकं पप्फासं अन्तं अन्तगुणं उदरियं करीसं, यं वा पनञ्जं^५ पि अत्थि अज्झत्तं पच्चत्तं कक्खळं खरिगतं कक्खळत्तं कक्खळभावो अज्झत्तं उपादिन्नं — अयं वुच्चति 'अज्झत्तिका पथवीधातु' ।

तत्त कतमा वाहिरा पथवीधातु ?

15

यं वाहिरं कक्खळं खरिगतं कक्खळत्तं कक्खळभावो वहिद्धा अनुपादिन्नं, सेय्यथीदं — अयो लोहं तिपु सीसं सज्जं^६ मुत्ता मणि वेळुरियो सह्वो सिला पवाळं^७ रजतं जातरूपं लोहितङ्गो^८ मसारगल्लं तिणं कट्ठं सक्खरा कठलं^९ भूमि पासाणो पच्चत्तो, यं वा पनञ्जं^५ पि अत्थि वाहिरं कक्खळं खरिगतं कक्खळत्तं कक्खळभावो वहिद्धा अनुपादिन्नं — अयं वुच्चति 'वाहिरा पथवीधातु' ।

20

१. सेय्यथीदं — म०, एवमुपरि पि । २. न्हारु — सी०; न्हारु — स्या०, रो० ।

३. मट्ठी — स्या०, रो० । ४. अट्ठिमिज्जं — सी०, रो० । ५. सज्जं — स्या०, रो० ।

६. पवाळं — सी० । ७. लोहितङ्गो — स्या० । ८. कयला — स्या०, रो० ।

या च अज्झत्तिका पथवीधातु या च बाहिरा पथवीधातु,
तदेकज्झं अभिसञ्जूहत्वा अभिसङ्खिपित्वा — अयं वुच्चति
“पथवीधातु” ।

३. तत्थ कतमा आपोधातु ?

R. 83

आपोधातुद्वयं — अत्थि अज्झत्तिका, अत्थि बाहिरा ।

54

तत्थ कतमा अज्झत्तिका आपोधातु ?

यं अज्झत्तं पच्चत्तं आपो आपोगतं सिनेहो^१ सिनेहगतं^१
बन्धनत्तं रूपस्स अज्झत्तं उपादिन्नं, सेय्यथीदं — पित्तं
सेम्हं पुब्बो लोहितं सेदो मेदो अस्सु वसा खेळो^२
सिङ्घाणिका^३ लसिका मुत्तं, यं वा पनञ्जं पि अत्थि 10
अज्झत्तं पच्चत्तं आपो आपोगतं सिनेहो सिनेहगतं
बन्धनत्तं रूपस्स अज्झत्तं उपादिन्नं — अयं वुच्चति
'अज्झत्तिका आपोधातु' ।

B, 85

तत्थ कतमा बाहिरा आपोधातु ?

यं बाहिरं आपो आपोगतं सिनेहो सिनेहगतं बन्धनत्तं 15
रूपस्स बहिद्धा अनुपादिन्नं, सेय्यथीदं — मूलरसो
खन्धरसो तचरसो पत्तरसो पुप्फरसो फलरसो खीरं
दधि सप्पि^४ नवनीतं तेलं मधु फाणितं भुम्मानि वा
उदकानि अन्तलिक्खानि वा, यं वा पनञ्जं पि अत्थि
बाहिरं आपो आपोगतं सिनेहो सिनेहगतं बन्धनत्तं 20
रूपस्स बहिद्धा अनुपादिन्नं — अयं वुच्चति 'बाहिरा
आपोधातु' ।

या च अज्झत्तिका आपोधातु या च बाहिरा आपोधातु,
तदेकज्झं अभिसञ्जूहत्वा अभिसङ्खिपित्वा — अयं वुच्चति
“आपोधातु” ।

25

४. तत्थ कतमा तेजोधातु ?

तेजोधातुद्वयं — अत्थि अज्झत्तिका, अत्थि बाहिरा ।

तत्थ कतमा अज्झत्तिका तेजोधातु ?

१-१. स्नेहो स्नेहगत — सी०, स्या० । २. खेलो — सी०, स्या०, रो० । ३. सिङ्घा-
निका — सी० । ४. सप्पी. — सी० ।

यं अज्झत्तं पच्चत्तं तेजो तेजोगतं उस्मा उस्मागतं
उसुमं उसुमगतं अज्झत्तं उपादिन्नं, सेय्यथीदं - येन
च सन्तप्पति येन च जीरीयति^१ येन च परिद्वहति^२ येन
च असितपीतखायितसायितं सम्मा परिणामं गच्छति,
यं वा पनञ्जं पि अत्थि अज्झत्तं पच्चत्तं तेजो तेजोगतं
उस्मा उस्मागतं उसुमं उसुमगतं अज्झत्तं उपादिन्नं -
अयं वुच्चति 'अज्झत्तिका तेजोधातु' ।

तत्थ कतमा वाहिरा तेजोधातु ?

यं वाहिरं तेजो तेजोगतं उस्मा उस्मागतं उसुमं
उसुमगतं वहिद्धा अनुपादिन्नं, सेय्यथीदं - कट्ठुग्गि
पलालग्गि^३ तिणग्गि गोमयग्गि थुसग्गि सङ्खारग्गि
इन्दग्गि अग्गिसन्तापो सुरियसन्तापो^४ कट्ठसन्निचय-
सन्तापो तिणसन्निचयसन्तापो घञ्जसन्निचयसन्तापो
भण्डसन्निचयसन्तापो^५, यं वा पनञ्जं पि अत्थि वाहिरं
तेजो तेजोगतं उस्मा उस्मागतं उसुमं उसुमगतं वहिद्धा
अनुपादिन्नं - अयं वुच्चति 'वाहिरा तेजोधातु' ।

या च अज्झत्तिका तेजोधातु या च वाहिरा तेजोधातु, तदेकज्झं
अभिसञ्चूहिक्वा अभिसह्विपित्वा - अयं वुच्चति "तेजोधातु" ।

५. तत्थ कतमा वायोधातु ?

वायोधातुद्वयं - अत्थि अज्झत्तिका, अत्थि वाहिरा ।

तत्थ कतमा अज्झत्तिका वायोधातु ?

यं अज्झत्तं पच्चत्तं वायो वायोगतं थम्भित्तं रूपस्स
अज्झत्तं उपादिन्नं, सेय्यथीदं - उद्धङ्गमा वाता अधोगमा
वाता कुच्छिसया वाता कोट्टासया^६ वाता अङ्ग-
मङ्गानुमारिनो वाता सत्थकवाता खुरकवाता उप्प-
लकवाता अस्सासो पस्सासो इति^७ वा^८, यं वा पनञ्जं
पि अत्थि अज्झत्तं पच्चत्तं वायो वायोगतं थम्भित्तं

१. जीरति - स्या० । २. परिद्वहति - स्या० । ३. सकळिग्गि - सी०; सक्किलिग्गि
- स्या० । ४. सुरियसन्तापो - म०, एवमुपरि पि । ५. मम्मासन्निचयसन्तापो - स्या०,
रो० । ६. कोट्टमया - स्या०, रो० । ७-७ स्या०, रो० वान्येनेमु नत्थि ।

रूपस्स अज्झत्तं उपादिन्नं — अयं वुच्चति 'अज्झत्तिका वायोधातु' ।

तत्थ कतमा बाहिरा वायोधातु ?

यं बाहिरं वायो वायोगतं थम्भितत्तं रूपस्स बहिद्धा
अनुपादिन्नं, सेय्यथीदं — पुरत्थिमा वाता पच्छिमा 5
वाता उत्तरा वाता दक्खिणा वाता सरजा वाता अरजा
वाता सीता वाता उण्हा वाता परित्ता वाता अधिमत्ता
वाता काळवाता^१ वेरम्भवाता पक्खवाता सुपण्णवाता
तालवण्टवाता विधूपनवाता, यं वा पनञ्जं पि अत्थि
बाहिरं वायो वायोगतं थम्भितत्तं रूपस्स बहिद्धा 10
अनुपादिन्नं — अयं वुच्चति 'बाहिरा वायोधातु' ।

या च अज्झत्तिका वायोधातु या च बाहिरा वायोधातु, तदेकज्झं
अभिसञ्जूहित्वा अभिसङ्खिपित्वा — अयं वुच्चति "वायोधातु" ।

६. तत्थ कतमा आकासधातु ?

आकासधातुद्वयं — अत्थि अज्झत्तिका, अत्थि बाहिरा । 15

तत्थ कतमा अज्झत्तिका आकासधातु ?

यं अज्झत्तं पच्चत्तं आकासो आकासगतं अघं अघगतं
विवरो विवरगतं असम्फुट्टं मंसलोहितेहि अज्झत्तं
उपादिन्नं, सेय्यथीदं — कण्णच्छिद्दं नासच्छिद्दं मुखद्वारं,
येन च असितपीतखायितसायितं अज्झोहरति, यत्थ 20
च असितपीतखायितसायितं सन्तिट्ठति, येन च असित-
पीतखायितसायितं अधोभागं निक्खमति, यं वा
पनञ्जं पि अत्थि अज्झत्तं पच्चत्तं आकासो आकासगतं
अघं अघगतं विवरो विवरगतं असम्फुट्टं मंसलोहितेहि
अज्झत्तं उपादिन्नं — अयं वुच्चति 'अज्झत्तिका 25
आकासधातु' ।

तत्थ कतमा बाहिरा आकासधातु ?

यं बाहिरं आकासो आकासगतं अघं अघगतं विवरो

विवरगतं असम्पुष्टं चतूहि महाभूतेहि वहिद्वा अनु-
पादिन्नं - अयं वुच्चति 'वाहिरा आकासधातु' ।

या च अज्ज्ञातिका आकासधातु या च वाहिरा आकासधातु,
तदेकज्ज्ञं अभिसञ्जृहत्वा अभिसह्निपित्वा - अयं वुच्चति "आकास-
5 धातु" ।

७. तत्थ कतमा विज्जाणधातु ?

चक्खुविज्जाणधातु, सोतविज्जाणधातु, घानविज्जाणधातु,
जिह्वाविज्जाणधातु, कायविज्जाणधातु, मनोविज्जाणधातु - अयं
वुच्चति "विज्जाणधातु" ।
10 इमा छ धातुयो ।

२. सुखधातु ... अविज्जाधातु

८. अपरा पि छ धातुयो - सुखधातु, दुक्खधातु, सोमनस्स-
धातु, दोमनस्सधातु, उपेक्खाधातु, अविज्जाधातु ।

९. तत्थ कतमा सुखधातु ?

यं कायिकं सातं कायिकं सुखं कायसम्फस्सजं सातं सुखं वेदयितं
15 कायसम्फस्सजा साता सुखा वेदना - अयं वुच्चति "सुखधातु" ।

१०. तत्थ कतमा दुक्खधातु ?

यं कायिकं असातं कायिकं दुक्खं कायसम्फस्सजं असातं दुक्खं
वेदयितं कायसम्फस्सजा असाता दुक्खा वेदना - अयं वुच्चति "दुक्ख-
धातु" ।

20 ११. तत्थ कतमा सोमनस्सधातु ?

यं चेतसिकं सातं चेतसिकं सुखं चेतोसम्फस्सजं सातं सुखं वेदयितं
चेतोसम्फस्सजा साता सुखा वेदना - अयं वुच्चति "सोमनस्सधातु" ।

१२. तत्थ कतमा दोमनस्सधातु ?

यं चेतसिकं असातं चेतसिकं दुक्खं चेतोसम्फस्सजं असातं दुक्खं
25 वेदयितं चेतोसम्फस्सजा असाता दुक्खा वेदना - अयं वुच्चति
"दोमनस्सधातु" ।

१३. तत्थ कतमा उपेक्खाधातु ?

यं चेतसिकं नेव सातं नासातं चेतोसम्फस्सजं अदुक्खमसुखं

वेदयितं चेतोसम्फस्सजा अदुक्खमसुखा वेदना - अयं वुच्चति "उपेक्खा-
धातु" ।

१४. तत्थ कतमा अविज्जाधातु ?

यं अञ्जाणं अदस्सनं अनभिसमयो अननुबोधो असम्बोधो
अप्पटिवेधो असङ्गाहणा अपरियोगाहणा असमपेक्खना अपच्चवेक्खणा 5
अपच्चक्खकम्मं दुम्मेज्झं बाल्यं असम्पजञ्जं मोहो पमोहो सम्मोहो
अविज्जा अविज्जोधो अविज्जायोगो अविज्जानुसयो अविज्जापरियुट्ठानं
अविज्जालङ्गी मोहो अकुसलमूलं - अयं वुच्चति "अविज्जाधातु" ।

B. 88

R. 86

इमा छ धातुयो ।

३. कामधातु ... अविहिंसाधातु

१५. अपरा पि छ धातुयो - कामधातु, व्यापादधातु, विहिंसा- 10
धातु, नेक्खम्मधातु, अव्यापादधातु, अविहिंसाधातु ।

१६. तत्थ कतमा कामधातु ?

कामपटिसंयुत्तो तक्को वितक्को सङ्कुप्पो अप्पना व्यप्पना चेतसो
अभिनिरोपना मिच्छासङ्कुप्पो - अयं वुच्चति कामधातु । हेट्ठतो
अवीचिभिरयं परियन्तं करित्वा उपरितो परनिम्मितवसवत्ती देवे अन्तो 15
करित्वा यं एतस्मि अन्तरे एत्थावचरा एत्थ परियापत्ता खन्धधातु-
आयतना रूपा^१ वेदना सञ्जा सङ्गारा विञ्जाणं - अयं वुच्चति
"कामधातु" ।

१७. तत्थ कतमा व्यापादधातु ?

व्यापादपटिसंयुत्तो तक्को वितक्को ... पे०... मिच्छासङ्कुप्पो - 20
अयं वुच्चति "व्यापादधातु" । दससु वा आघातवत्थूसु^२ चित्तस्स आघातो
पटिघातो पटिघं पटिविरोधो कोपो पकोपो सम्पकोपो दोसो पदोसो
सम्पदोसो चित्तस्स व्यापत्ति मनोपदोसो कोधो कुज्झना कुज्झितत्तं दोसो
दुस्सना^३ दुस्सितत्तं^४ व्यापत्ति व्यापज्जना^५ विरोधो पटिविरोधो चण्डिकं
असुरोपो अनत्तमनता चित्तस्स - अयं वुच्चति "व्यापादधातु" । 25

१८. तत्थ कतमा विहिंसाधातु ?

१. रूपा - स्या०, रो० । २. आघातवत्थूसु - स्या० । ३. दूगना - स्या० ।

४. दुस्सितत्तं - स्या० । ५. व्यापज्जना व्यापज्जितत्तं - स्या०, रो० ।

विहिंसापटिसंयुक्तो तक्को वितक्को ... पे०... मिच्छासङ्कप्पो
 – अयं वुच्चति “विहिंसाधातु” । इधेकच्चो पाणिना वा लेङ्गुना वा
 दण्डेन वा सत्येन वा रज्जुया वा अञ्जतरञ्जतरेन सत्ते^१ विहेठेति, या
 एवरूपा हेठना विहेठना हिंसना विहिंसना रोसना विरोसना परूपाधातो –
 5 अयं वुच्चति “विहिंसाधातु” ।

१९. तत्थ कत्तमा नेक्खम्मधातु ?

नेक्खम्मपटिसंयुक्तो तक्को वितक्को ... पे०... सम्मासङ्कप्पो –
 अयं वुच्चति “नेक्खम्मधातु” । सव्वे पि कुसला धम्मा “नेक्खम्मधातु” ।

२०. तत्थ कत्तमा अव्यापादधातु ?

10 अव्यापादपटिसंयुक्तो तक्को वितक्को ... पे०... सम्मासङ्कप्पो –
 अयं वुच्चति “अव्यापादधातु” । या सत्तेसु मेत्ति मेत्तायना मेत्तायितत्तं
 मेत्ताचेतोविमुत्ति – अयं वुच्चति “अव्यापादधातु” ।

२१. तत्थ कत्तमा अविहिंसाधातु ?

15 अविहिंसापटिसंयुक्तो तक्को वितक्को सङ्कप्पो अप्पना व्यप्पना
 चेतसो अभिनिरोपना सम्मासङ्कप्पो – अयं वुच्चति “अविहिंसाधातु” ।
 या सत्तेसु करुणा^२ करुणायना^२ करुणायितत्तं करुणाचेतोविमुत्ति – अयं
 वुच्चति “अविहिंसाधातु” ।

इमा छ धातुयो ।

20 इति इमानि तीणि छक्कानि तदेकज्झं अभिसञ्जूहित्वा अभि-
 सङ्खिपित्वा अट्टारस धातुयो होन्ति ।

मुत्तन्तभाजनीयं ।

— ० —

§ २. अभिधम्मभाजनीयं

२२. अट्टारस धातुयो – चक्खुधातु, रूपधातु, चक्खुविञ्जाण-
 धातु, सोतधातु, सहधातु, सोतविञ्जाणधातु, घानधातु, गन्धधातु,
 घानविञ्जाणधातु, जिह्वाधातु, रसधातु, जिह्वाविञ्जाणधातु,
 कायधातु, फोट्ठव्वधातु, कायविञ्जाणधातु, मनोधातु, धम्मधातु, मनो-
 25 विञ्जाणधातु ।

१. वा सत्ते – सी० । २-२. करुणायना – म० ।

२३. तत्थ कतमा चक्खुधातु ?

यं चक्खु चतुन्नं महाभूतानं उपादाय पसादो ... पे०... सुञ्जो
गामो पेसो — अयं वुच्चति “चक्खुधातु” ।

२४. तत्थ कतमा रूपधातु ?

यं रूपं चतुन्नं महाभूतानं उपादाय वण्णनिभा ... पे०... रूपधातु 5
पेसा — अयं वुच्चति “रूपधातु” ।

२५. तत्थ कतमा चक्खुविञ्जाणधातु ?

चक्खुं च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चित्तं मनो मानसं हृदयं
पण्डरं मनो मनायतनं मनिन्द्रियं विञ्जाणं विञ्जाणक्खन्धो तज्जा-
चक्खुविञ्जाणधातु — अयं वुच्चति “चक्खुविञ्जाणधातु” । 10

२६. तत्थ कतमा सोतधातु ?

B. 90

यं सोतं चतुन्नं महाभूतानं उपादाय पसादो ... पे०... सुञ्जो
गामो पेसो — अयं वुच्चति “सोतधातु” ।

२७. तत्थ कतमा सहधातु ?

यो सहो चतुन्नं महाभूतानं उपादाय अनिदस्सनो सप्पटिघो 15
... पे०... सहधातु पेसा — अयं वुच्चति “सहधातु” ।

२८. तत्थ कतमा सोतविञ्जाणधातु ?

सोतं च पटिच्च सहे च उप्पज्जति चित्तं मनो मानसं हृदयं पण्डरं
मनो मनायतनं मनिन्द्रियं विञ्जाणं विञ्जाणक्खन्धो तज्जासोत-
विञ्जाणधातु — अयं वुच्चति “सोतविञ्जाणधातु” । 20

२९. तत्थ कतमा धानधातु ?

यं धानं चतुन्नं महाभूतानं उपादाय पसादो ... पे०... सुञ्जो R. 88
गामो पेसो — अयं वुच्चति “धानधातु” ।

३०. तत्थ कतमा गन्धधातु ?

यो गन्धो चतुन्नं महाभूतानं उपादाय अनिदस्सनो सप्पटिघो 25
... पे०... गन्धधातु पेसा — अयं वुच्चति “गन्धधातु” ।

३१. तत्थ कतमा धानविञ्जाणधातु ?

धानं च पटिच्च गन्धे च उप्पज्जति चित्तं मनो मानसं हृदयं

पण्डरं मनो मनायतनं मनिन्द्रियं विञ्जाणं विञ्जाणक्खन्धो तज्जा-
धानविञ्जाणधातु – अयं वुच्चति “धानविञ्जाणधातु” ।

३२. तत्थ कतमा जिह्वाधातु ?

या जिह्वा चतुन्नं महाभूतानं उपादाय पसादो ... पे०... सुञ्जो
५ गामो पेसो – अयं वुच्चति “जिह्वाधातु” ।

३३. तत्थ कतमा रसधातु ?

यो रसो चतुन्नं महाभूतानं उपादाय अनिदस्सनो सप्पटिघो
... पे० . रसधातु पेसा – अयं वुच्चति “रसधातु” ।

३४. तत्थ कतमा जिह्वाविञ्जाणधातु ?

१० जिह्वं च पटिच्च रसे च उप्पज्जति चित्तं मनो मानसं हृदयं
पण्डरं मनो मनायतनं मनिन्द्रियं विञ्जाणं विञ्जाणक्खन्धो तज्जा-
जिह्वाविञ्जाणधातु – अयं वुच्चति “जिह्वाविञ्जाणधातु” ।

३५. तत्थ कतमा कायधातु ?

यो कायो चतुन्नं महाभूतानं उपादाय पसादो ... पे०... सुञ्जो
१५ गामो पेसो – अयं वुच्चति “कायधातु” ।

३६. तत्थ कतमा फोट्टुव्वधातु ?

पथवीधातु ... पे०... फोट्टुव्वधातु पेसा – अयं वुच्चति “फोट्टुव्व-
धातु” ।

३७. तत्थ कतमा कायविञ्जाणधातु ?

२० कायं च पटिच्च फोट्टुव्वे च उप्पज्जति चित्तं मनो मानसं हृदयं
पण्डरं मनो मनायतनं मनिन्द्रियं विञ्जाणं विञ्जाणक्खन्धो तज्जा-
कायविञ्जाणधातु – अयं वुच्चति “कायविञ्जाणधातु” ।

३८. तत्थ कतमा मनोधातु ?

चक्खुविञ्जाणधातुया उप्पज्जित्वा निरुद्धसमनन्तरा उप्पज्जति
२५ चित्तं मनो मानसं हृदयं पण्डरं मनो मनायतनं मनिन्द्रियं विञ्जाणं
विञ्जाणक्खन्धो तज्जामनोधातु; सोतविञ्जाणधातुया ... पे०... धान-
विञ्जाणधातुया ... पे०... जिह्वाविञ्जाणधातुया ... पे०... काय-
विञ्जाणधातुया उप्पज्जित्वा निरुद्धसमनन्तरा उप्पज्जति चित्तं मनो
मानसं हृदयं पण्डरं मनो मनायतनं मनिन्द्रियं विञ्जाणं विञ्जाण-

क्खन्धो तज्जामनोधातु सव्वधम्मेषु वा पन पठमसमत्ताहारो उप्पज्जति^१
चित्तं मनो मानसं हृदयं पण्डरं मनो मनायतनं मनिन्द्रियं विञ्जाणं
विञ्जाणक्खन्धो तज्जामनोधातु^१ – अयं वुच्चति “मनोधातु” ।

३६. तत्थ कतमा धम्मधातु ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो, यं च रूपं अनि- 5

दस्सनअप्पट्ठिघं धम्मायतनपरियापन्नं, असङ्खता च धातु ।

(१) तत्थ कतमो वेदनाक्खन्धो ?

एकविधेन वेदनाक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

दुविधेन वेदनाक्खन्धो – अत्थि सहेतुको, अत्थि
अहेतुको । 10

तिविधेन वेदनाक्खन्धो – अत्थि कुसलो, अत्थि
अकुसलो, अत्थि अव्याकतो ... पे०... एवं दसविधेन
वेदनाक्खन्धो ... पे०... एवं बहुविधेन वेदना-
क्खन्धो । अयं वुच्चति “वेदनाक्खन्धो” ।

(२) तत्थ कतमो सञ्जाक्खन्धो ? 15

एकविधेन सञ्जाक्खन्धो – फस्ससम्पयुत्तो ।

दुविधेन सञ्जाक्खन्धो – अत्थि सहेतुको, अत्थि
अहेतुको ।

तिविधेन सञ्जाक्खन्धो – अत्थि कुसलो, अत्थि
अकुसलो, अत्थि अव्याकतो ... पे०... एवं दसविधेन 20
सञ्जाक्खन्धो ... पे०... एवं बहुविधेन सञ्जा-
क्खन्धो । अयं वुच्चति “सञ्जाक्खन्धो” ।

(३) तत्थ कतमो सङ्खारक्खन्धो ?

एकविधेन सङ्खारक्खन्धो – चित्तसम्पयुत्तो ।

दुविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि हेतु, अत्थि अहेतु^२ । 25

तिविधेन सङ्खारक्खन्धो – अत्थि कुसलो, अत्थि
अकुसलो, अत्थि अव्याकतो ... पे०... एवं दसविधेन
सङ्खारक्खन्धो ... पे०... एवं बहुविधेन सङ्खार-
क्खन्धो – अयं वुच्चति “सङ्खारक्खन्धो” ।

(४) तत्थ कतम रूप अनिदस्सनअप्पटिघ धम्मायतन-
परियापन्न ?

इत्थिन्द्रिय पे० कवलीकारो आहारो - इदं
वुच्चति रूप "अनिदस्सनअप्पटिघ धम्मायतन-
परियापन्न" ।

5

(५) तत्थ कतमा असङ्खता धातु ?

रागक्खयो, दोसक्खयो, मोहक्खयो - अयं वुच्चति
"असङ्खता धातु" ।

अयं वुच्चति "धम्मधातु" ।

10

४० तत्थ कतमा मनोविज्जाणधातु ?

चक्खुविज्जाणधातुया उप्पज्जित्वा निरुद्धसमनन्तरा उप्पज्जति
मनोधातु, मनोधातुया उप्पज्जित्वा^१ निरुद्धसमनन्तरा उप्पज्जति चित्तं

मनो मानस पे० तज्जामनोविज्जाणधातु, सोतविज्जाणधातुया

पे० घानविज्जाणधातुया पे० जिह्वाविज्जाणधातुया पे०

15 कायविज्जाणधातुया उप्पज्जित्वा निरुद्धसमनन्तरा उप्पज्जति मनोधातु,

मनोधातुया पि उप्पज्जित्वा निरुद्धसमनन्तरा उप्पज्जति चित्तं मनो मानस

पे० तज्जामनोविज्जाणधातु मन च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति

चित्तं मनो मानस हृदय पण्डर मनो मत्तायतन मनिन्द्रिय विज्जाण

विज्जाणक्खन्वो तज्जामनोविज्जाणधातु - अयं वुच्चति "मनो-

20 विज्जाणधातु" ।

अभिधम्मभाजनीय ।

§ ३ पञ्हापुच्छकं

४१ अट्टारस धातुयो - चक्खुधातु, रूपधातु, चक्खुविज्जाण-
धातु, सोतधातु, सहधातु, सोतविज्जाणधातु, घानधातु, गन्धधातु, घान-
विज्जाणधातु, जिह्वाधातु, रसधातु, जिह्वाविज्जाणधातु, कायधातु,
फोढुव्वधातु, कायविज्जाणधातु, मनोधातु, धम्मधातु, मनोविज्जाणधातु ।

25

४२ अट्टारसन धातून कति कुसला, कति अकुसला, कति
अव्याकता पे० कति सरणा, कति अरणा ?

१ च धातु - मा० । २ पि उप्पज्जित्वा - सं०, म्या०, रा० ।

१. तिकमातिकानुवक्रमेन

४३. सोळस धातुयो अव्याकता । द्वे धातुयो सिया कुसला,
सिया अकुसला, सिया अव्याकता ।

B. 93

४४. दस धातुयो न वत्तव्वा — “सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता” ति
पि, “दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्ता” ति पि, “अदुक्खमसुखाय वेदनाय
सम्पयुत्ता” ति पि । पञ्च धातुयो अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता । 5
कायविज्जाणधातु सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता, सिया दुक्खाय
वेदनाय सम्पयुत्ता । मनोविज्जाणधातु सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता,
सिया दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्ता, सिया अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्प-
युत्ता । धम्मधातु सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता, सिया दुक्खाय वेदनाय
सम्पयुत्ता, सिया अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता, सिया न वत्तव्वा — 10
“सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता” ति पि, “दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्ता” ति पि,
“अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता” ति पि ।

४५. दस धातुयो नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मा । पञ्च धातुयो
विपाका । मनोधातु सिया विपाका, सिया नेवविपाकनविपाकधम्म-
धम्मा । द्वे धातुयो सिया विपाका, सिया विपाकधम्मधम्मा, सिया नेव- 15
विपाकनविपाकधम्मधम्मा ।

R. 91

४६. दस धातुयो उपादिन्नुपादानिया । सहधातु अनुपादिन्नु-
पादानिया । पञ्च धातुयो सिया उपादिन्नुपादानिया, सिया अनुपादिन्नु-
पादानिया । द्वे धातुयो सिया उपादिन्नुपादानिया, सिया अनुपादिन्नु-
पादानिया, सिया अनुपादिन्नअनुपादानिया । 20

४७. सोळस धातुयो असङ्किलिट्ठसङ्किलेसिका । द्वे धातुयो
सिया सङ्किलिट्ठसङ्किलेसिका, सिया असङ्किलिट्ठसङ्किलेसिका, सिया
असङ्किलिट्ठअसङ्किलेसिका ।

४८. पन्नरस धातुयो अवितक्कअविचारा । मनोधातु सवितक्क-
सविचारा । मनोविज्जाणधातु सिया सवितक्कसविचारा, सिया अवि- 25
तक्कविचारमत्ता, सिया अवितक्कअविचारा । धम्मधातु सिया सवितक्क-
सविचारा, सिया अवितक्कविचारमत्ता, सिया अवितक्कअविचारा, सिया
न वत्तव्वा — “सवितक्कसविचारा” ति पि, “अवितक्कविचारमत्ता” ति
पि, “अवितक्कअविचारा” ति पि ।

४६. दस धातुयो न वत्तव्वा - "पीतिसहगता" ति पि, "सुख-
सहगता" ति पि, "उपेक्खासहगता" ति पि । पञ्च धातुयो उपेक्खा-
सहगता । कायविञ्जाणधातु न पीतिसहगता, सिया सुखसहगता, न
उपेक्खासहगता, सिया न वत्तव्वा - "सुखसहगता" ति । द्वे धातुयो
५ सिया पीतिसहगता, सिया सुखसहगता, सिया उपेक्खासहगता, सिया न
वत्तव्वा - "पीतिसहगता" ति पि, "सुखसहगता" ति पि, "उपेक्खा-
सहगता" ति पि ।

५०. सोळस धातुयो नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्वा । द्वे
धातुयो सिया दस्सनेन पहातव्वा, सिया भावनाय पहातव्वा, सिया नेव
१० दस्सनेन न भावनाय पहातव्वा ।

५१. सोळस धातुयो नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्वहेतुका ।
द्वे धातुयो सिया दस्सनेन पहातव्वहेतुका, सिया भावनाय पहातव्वहेतुका,
सिया नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्वहेतुका ।

५२. सोळस धातुयो नेवाचयगामिनापचयगामिनो । द्वे धातुयो
१५ सिया आचयगामिनो, सिया अपचयगामिनो, सिया नेवाचयगामि-
नापचयगामिनो ।

५३. सोळस धातुयो नेवसेक्खनासेक्खा । द्वे धातुयो सिया
सेक्खा, सिया असेक्खा, सिया नेवसेक्खनासेक्खा ।

५४. सोळस धातुयो परित्ता । द्वे धातुयो सिया परित्ता, सिय
२० महगता, सिया अप्पमाणा ।

R. 92

५५. दस धातुयो अनारम्मणा । छ धातुयो परित्तारम्मणा
द्वे धातुयो सिया परित्तारम्मणा, सिया महगत्तारम्मणा, सिया अप्पमाणा
रम्मणा, सिया न वत्तव्वा - "परित्तारम्मणा" ति पि, "महगत्तारम्मणा"
ति पि, "अप्पमाणारम्मणा" ति पि ।

५६. सोळस धातुयो मज्झिमा । द्वे धातुयो सिया हीना, सिय
२५ मज्झिमा, सिया पणीता ।

५७. सोळस धातुयो अनियता । द्वे धातुयो सिया मिच्छत्त
नियता, सिया सम्मत्तनियता, सिया अनियता ।

५८. दस धातुयो अनारम्मणा । छ धातुयो न वत्तव्वा

“मग्नारम्मणा” ति पि, “मग्गहेतुका” ति पि, “मग्गाधिपतिनो” ति पि ।
 द्वे धातुयो सिया मग्नारम्मणा, सिया मग्गहेतुका, सिया मग्गाधिपतिनो,
 सिया न वत्तब्बा — “मग्नारम्मणा” ति पि, “मग्गहेतुका” ति पि, “मग्गा-
 धिपतिनो” ति पि ।

५६. दस धातुयो सिया उप्पन्ना, सिया उप्पादिनो, सिया^१ न 5
 वत्तब्बा — “अनुप्पन्ना” ति । सद्दधातु सिया उप्पन्ना, सिया अनुप्पन्ना,
 सिया^१ न वत्तब्बा — “उप्पादिनी” ति । छ धातुयो सिया उप्पन्ना, सिया
 अनुप्पन्ना, सिया उप्पादिनो । धम्मधातु सिया उप्पन्ना, सिया अनुप्पन्ना,
 सिया उप्पादिनी, सिया न वत्तब्बा — “उप्पन्ना” ति पि, “अनुप्पन्ना” ति
 पि, “उप्पादिनी” ति पि ।

10

६०. सत्तरस धातुयो सिया अतीता, सिया अनागता, सिया
 पच्चुप्पन्ना । धम्मधातु सिया अतीता, सिया अनागता, सिया पच्चुप्पन्ना,
 सिया न वत्तब्बा — “अतीता” ति पि, “अनागता” ति पि, “पच्चुप्पन्ना”
 ति पि ।

B. 95

६१. दस धातुयो अनारम्मणा । छ धातुयो पच्चुप्पन्नारम्मणा । 15
 द्वे धातुयो सिया अतीतारम्मणा, सिया अनागतारम्मणा, सिया पच्चुप्पन्ना-
 रम्मणा, सिया न वत्तब्बा — “अतीतारम्मणा” ति पि, “अनागतारम्मणा”
 ति पि, “पच्चुप्पन्नारम्मणा” ति पि; सिया अज्झत्ता, सिया बहिद्धा, सिया
 अज्झत्तबहिद्धा ।

६२. दस धातुयो अनारम्मणा । छ धातुयो सिया अज्झत्ता- 20
 रम्मणा, सिया बहिद्धारम्मणा, सिया अज्झत्तबहिद्धारम्मणा । द्वे धातुयो
 सिया अज्झत्तारम्मणा, सिया बहिद्धारम्मणा, सिया अज्झत्तबहिद्धा-
 रम्मणा, सिया न वत्तब्बा — “अज्झत्तारम्मणा” ति पि, “बहिद्धारम्मणा”
 ति पि, “अज्झत्तबहिद्धारम्मणा” ति पि ।

६३. रूपधातु सनिदस्सनसप्पटिघा । नव धातुयो अनिदस्सन- 25
 अप्पटिघा । अट्ठ धातुयो अनिदस्सनअप्पटिघा ।

२. दुक्कमात्तिष्ठातुक्कमेत

(१)

६४. सत्तरस धातुयो न हेतू । धम्मधातु सिया हेतु, सिया न हेतु ।

१. सी०, स्या०, रो० पोपवेनु नरिय ।

६५. सोळस धातुयो अहेतुका । द्वे धातुयो सिया सहेतुका, सिया अहेतुका ।

६६. सोळस धातुयो हेतुविप्पयुत्ता । द्वे धातुयो सिया हेतुसम्पयुत्ता, सिया हेतुविप्पयुत्ता ।

५ ६७. सोळस धातुयो न वत्तव्वा - “हेतु चेव सहेतुका चा” ति पि, “सहेतुका चेव न च हेतू” ति पि । मनोविञ्जाणधातु न वत्तव्वा - “हेतु चेव सहेतुका चा” ति^१, सिया सहेतुका चेव न च हेतु, सिया न वत्तव्वा - “सहेतुका चेव न च हेतू” ति । धम्मधातु सिया हेतु चेव सहेतुका च, सिया सहेतुका चेव न च हेतु, सिया न वत्तव्वा - “हेतु चेव सहेतुका चा” ति पि, “सहेतुका चेव न च हेतू” ति पि ।

६८. सोळस धातुयो न वत्तव्वा - “हेतू चेव हेतुसम्पयुत्ता चा” ति पि, “हेतुसम्पयुत्ता चेव न च हेतू” ति पि । मनोविञ्जाणधातु न वत्तव्वा - “हेतु चेव हेतुसम्पयुत्ता चा” ति, सिया हेतुसम्पयुत्ता चेव न च हेतु, सिया न वत्तव्वा - “हेतुसम्पयुत्ता चेव न च हेतू” ति । धम्मधातु १५ सिया हेतु चेव हेतुसम्पयुत्ता च, सिया हेतुसम्पयुत्ता चेव न च हेतु, सिया न वत्तव्वा - “हेतु चेव हेतुसम्पयुत्ता चा” ति पि, “हेतुसम्पयुत्ता चेव न च हेतू” ति पि ।

६९. सोळस धातुयो न हेतु अहेतुका । मनोविञ्जाणधातु सिया न हेतु सहेतुका, सिया न हेतु अहेतुका । धम्मधातु सिया न हेतु सहेतुका, सिया न हेतु अहेतुका, सिया न वत्तव्वा - “न हेतु सहेतुका” ति २० पि, “न हेतु अहेतुका” ति पि ।

(२)

६०. सत्तरस धातुयो सप्पच्चया । धम्मधातु सिया सप्पच्चया, सिया अप्पच्चया ।

७१. सत्तरस धातुयो सङ्गता । धम्मधातु सिया सङ्गता, २५ सिया असङ्गता ।

७२. रूपधातु सनिदस्सना । सत्तरस धातुयो अनिदस्सना ।

७३. दस धातुयो सप्पट्ठिघा । अट्ठ धातुयो अप्पट्ठिघा ।

१. छी० पोत्थके नत्थि, एवमुपरि पि । २. ति पि - स्या०, रो० ।

७४. दस धातुयो रूपा । सत्त धातुयो अरूपा । धम्मधातु सिया रूपा^१, सिया अरूपा^२ ।

७५. सोळस धातुयो लोकिया । द्वे धातुयो सिया लोकिया, सिया लोकुत्तरा; केनचि विञ्जेय्या, केनचि न विञ्जेय्या ।

(३)

७६. सत्तरस धातुयो नो आसवा । धम्मधातु सिया आसवा^३, ५
सिया नो आसवा^३ ।

७७. सोळस धातुयो सासवा । द्वे धातुयो सिया सासवा, सिया अनासवा ।

७८. सोळस धातुयो आसवविप्पयुत्ता । द्वे धातुयो सिया आसवसम्पयुत्ता, सिया आसवविप्पयुत्ता । 10

७९. सोळस धातुयो न वत्तब्बा — “आसवा चेव सासवा चा” 15
ति, “सासवा चेव नो च आसवा” । मनोविञ्जाणधातु न वत्तब्बा — R. 94
“आसवो चेव सासवा चा” ति, सिया सासवा चेव नो च आसवो, सिया न वत्तब्बा — “सासवा चेव नो च आसवो” ति । धम्मधातु सिया आसवो चेव सासवा च, सिया सासवा चेव नो च आसवो, सिया न वत्तब्बा — 15
“आसवो चेव सासवा चा” ति पि, “सासवा चेव नो च आसवो” ति पि ।

८०. सोळस धातुयो न वत्तब्बा — “आसवा चेव आसवसम्पयुत्ता 20
चा” ति पि, “आसवसम्पयुत्ता चेव नो च आसवा” ति पि । मनो- विञ्जाणधातु न वत्तब्बा — “आसवो चेव आसवसम्पयुत्ता चा” ति, सिया आसवसम्पयुत्ता चेव नो च आसवो, सिया न वत्तब्बा — “आसव- 20
सम्पयुत्ता चेव नो च आसवो” ति । धम्मधातु सिया आसवो चेव आसव- सम्पयुत्ता च, सिया आसवसम्पयुत्ता चेव नो च आसवो, सिया न वत्तब्बा —
“आसवो चेव आसवसम्पयुत्ता चा” ति पि, “आसवसम्पयुत्ता चेव नो च आसवो” ति पि ।

८१. सोळस धातुयो आसवविप्पयुत्तसासवा । द्वे धातुयो 25
सिया आसवविप्पयुत्तसासवा, सिया आसवविप्पयुत्तअनासवा, सिया न B. 97
वत्तब्बा — “आसवविप्पयुत्तसासवा” ति पि, “आसवविप्पयुत्तअनासवा” ति पि ।

(४)

८२. सत्तरस धातुयो नो संयोजना^१ । धम्मधातु सिया संयोजनं, सिया नो संयोजनं ।

८३. सोळस धातुयो संयोजनिया । द्वे धातुयो सिया संयोजनिया, सिया असंयोजनिया ।

८४. सोळस धातुयो संयोजनविप्पयुत्ता । द्वे धातुयो सिया संयोजनसम्पयुत्ता, सिया संयोजनविप्पयुत्ता ।

८५. सोळस धातुयो न वत्तव्वा – “संयोजना चेव संयोजनिया चा” ति, संयोजनिया चेव नो च संयोजना । मनोविञ्जाणधातु न वत्तव्वा – “संयोजनं चेव संयोजनिया चा” ति, सिया संयोजनिया चेव नो च संयोजनं, सिया न वत्तव्वा – “संयोजनिया चेव नो च संयोजनं” ति । धम्मधातु सिया संयोजनं चेव संयोजनिया च, सिया संयोजनिया चेव नो च संयोजनं, सिया न वत्तव्वा – “संयोजनं चेव संयोजनिया चा” ति पि, “संयोजनिया चेव नो च संयोजनं” ति पि ।

८६. सोळस धातुयो न वत्तव्वा – “संयोजना चेव संयोजनसम्पयुत्ता चा” ति पि, “संयोजनसम्पयुत्ता चेव नो च संयोजना” ति पि । मनोविञ्जाणधातु न वत्तव्वा – “संयोजनं चेव संयोजनसम्पयुत्ता चा” ति, सिया संयोजनसम्पयुत्ता चेव नो च संयोजनं, सिया न वत्तव्वा – “संयोजनसम्पयुत्ता चेव नो च संयोजनं” ति । धम्मधातु सिया संयोजनं चेव संयोजनसम्पयुत्ता च, सिया संयोजनसम्पयुत्ता चेव नो च संयोजनं, सिया न वत्तव्वा – “संयोजनं चेव संयोजनसम्पयुत्ता चा” ति पि, “संयोजनसम्पयुत्ता चेव नो च संयोजनं” ति पि ।

८७. सोळस धातुयो संयोजनविप्पयुत्तसंयोजनिया । द्वे धातुयो सिया संयोजनविप्पयुत्तसंयोजनिया, सिया संयोजनविप्पयुत्तअसंयोजनिया, सिया न वत्तव्वा – “संयोजनविप्पयुत्तसंयोजनिया” ति पि, “संयोजनविप्पयुत्तअसंयोजनिया” ति पि ।

(५)

८८. सत्तरस धातुयो नो गन्या । धम्मधातु सिया गन्यो, सिया नो गन्यो ।

१. सञ्जोचना – सी०, स्या०, एवमुपरि पि ।

८६. सोळस धातुयो' गन्थनिया । द्वे धातुयो सिया गन्थनिया,
सिया अगन्थनिया ।

८७. सोळस धातुयो गन्थविप्पयुत्ता । द्वे धातुयो सिया गन्थ-
सम्पयुत्ता, सिया गन्थविप्पयुत्ता ।

८८. सोळस धातुयो न वत्तब्बा — “गन्था चेव गन्थनिया 5 B. 98
चा” ति, गन्थनिया चेव नो च गन्था । मनोविञ्जाणधातु न वत्तब्बा —
“गन्थो चेव गन्थनिया चा” ति, सिया गन्थनिया चेव नो च गन्थो, सिया
न वत्तब्बा — “गन्थनिया चेव नो च गन्थो” ति । धम्मधातु सिया गन्थो
चेव गन्थनिया च, सिया गन्थनिया चेव नो च गन्थो, सिया न वत्तब्बा —
“गन्थो चेव गन्थनिया चा” ति पि, “गन्थनिया चेव नो च गन्थो” ति पि । 10

८९. सोळस धातुयो न वत्तब्बा — “गन्था चेव गन्थसम्पयुत्ता
चा” ति पि, “गन्थसम्पयुत्ता चेव नो च गन्था” ति पि । मनोविञ्जाण-
धातु न वत्तब्बा — “गन्थो चेव गन्थसम्पयुत्ता चा” ति, सिया गन्थसम्पयुत्ता
चेव नो च गन्थो, सिया न वत्तब्बा — “गन्थसम्पयुत्ता चेव नो च गन्थो”
ति । धम्मधातु सिया गन्थो चेव गन्थसम्पयुत्ता च, सिया गन्थसम्पयुत्ता 15
चेव नो च गन्थो, सिया न वत्तब्बा — “गन्थो चेव गन्थसम्पयुत्ता चा” ति
पि, “गन्थसम्पयुत्ता चेव नो च गन्थो” ति पि ।

९०. सोळस धातुयो गन्थविप्पयुत्तगन्थनिया । द्वे धातुयो
सिया गन्थविप्पयुत्तगन्थनिया, सिया गन्थविप्पयुत्तअगन्थनिया, सिया
न वत्तब्बा — “गन्थविप्पयुत्तगन्थनिया” ति पि, “गन्थविप्पयुत्तअगन्थ- 20
निया” ति पि ।

(६-८)

९१. सत्तरस धातुयो नो ओघा ... पे०... नो योगा ... पे०...
नो नीवरणा । धम्मधातु सिया नीवरणं, सिया नो नीवरणं ।

९२. सोळस धातुयो नीवरणिया । द्वे धातुयो सिया नीवरणिया,
सिया अनीवरणिया ।

25

९३. सोळस धातुयो नीवरणविप्पयुत्ता । द्वे धातुयो सिया
नीवरणसम्पयुत्ता, सिया नीवरणविप्पयुत्ता ।

६७. सोळस धातुयो न वत्तव्वा - "नीवरणा चेव नीवरणिया चा" ति, नीवरणिया चेव नो च नीवरणा । मनोविञ्जाणधातु न वत्तव्वा - "नीवरणं चेव नीवरणिया चा" ति, सिया नीवरणिया चेव नो च नीवरणं, सिया न वत्तव्वा - "नीवरणिया चेव नो च नीवरणं" ति ।
 ५ धम्मधातु सिया नीवरणं चेव नीवरणिया च, सिया नीवरणिया चेव नो च नीवरणं, सिया न वत्तव्वा - "नीवरणं चेव नीवरणिया चा" ति पि, "नीवरणिया चेव नो च नीवरणं" ति पि ।

६८. सोळस धातुयो न वत्तव्वा - "नीवरणा चेव नीवरण-सम्पयुत्ता चा" ति पि, "नीवरणसम्पयुत्ता चेव नो च नीवरणा" ति पि ।
 १० मनोविञ्जाणधातु न वत्तव्वा - "नीवरणं चेव नीवरणसम्पयुत्ता चा" ति, सिया नीवरणसम्पयुत्ता चेव नो च नीवरणं, सिया न वत्तव्वा - "नीवरणसम्पयुत्ता चेव नो च नीवरणं" ति । धम्मधातु सिया नीवरणं चेव नीवरणसम्पयुत्ता च, सिया नीवरणसम्पयुत्ता चेव नो च नीवरणं, सिया न वत्तव्वा - "नीवरणं चेव नीवरणसम्पयुत्ता चा" ति पि,
 १५ "नीवरणसम्पयुत्ता चेव नो च नीवरणं" ति पि ।

६९. सोळस धातुयो नीवरणविप्पयुत्तनीवरणिया । द्वे धातुयो सिया नीवरणविप्पयुत्तनीवरणिया, सिया नीवरणविप्पयुत्तअनीवरणिया, सिया न वत्तव्वा - "नीवरणविप्पयुत्तनीवरणिया" ति पि, "नीवरण-विप्पयुत्तअनीवरणिया" ति पि ।

(६)

२० १००. सत्तरस धातुयो नो परामासा । धम्मधातु सिया परामासो, सिया नो परामासो ।

१०१. सोळस धातुयो परामट्ठा । द्वे धातुयो सिया परामट्ठा, सिया अपरामट्ठा ।

१०२. सोळस धातुयो परामासविप्पयुत्ता । मनोविञ्जाण-
 २५ धातु सिया परामाससम्पयुत्ता, सिया परामासविप्पयुत्ता । धम्मधातु सिया परामाससम्पयुत्ता, सिया परामासविप्पयुत्ता, सिया न वत्तव्वा - "परामाससम्पयुत्ता" ति पि, "परामासविप्पयुत्ता" ति पि ।

१०३. सोळस धातुयो न वत्तव्वा - "परामासा चेव परामट्ठा

चा ति परामट्ठा चेव नो च परामासो” । मनोविञ्जाणधातु न वत्तब्बा –
 “परामासो” चेव परामट्ठा चा” ति, सिया परामट्ठा चेव नो च परामासो,
 सिया न वत्तब्बा – “परामट्ठा चेव नो च परामासो” ति । धम्मधातु
 सिया परामासो चेव परामट्ठा च, सिया परामट्ठा चेव नो च परामासो,
 सिया न वत्तब्बा – “परामासो चेव परामट्ठा चा” ति पि, “परामट्ठा चेव
 नो च परामासो” ति पि ।

१०४. सोळस धातुयो परामासविप्पयुत्तपरामट्ठा । द्वे धातुयो
 सिया परामासविप्पयुत्तपरामट्ठा, सिया परामासविप्पयुत्तअपरामट्ठा, सिया
 न वत्तब्बा – “परामासविप्पयुत्तपरामट्ठा” ति पि, “परामासविप्पयुत्त-
 अपरामट्ठा” ति पि ।

10

(१०)

१०५. दस धातुयो अनारम्मणा । सत्त धातुयो सारम्मणा ।
 धम्मधातु सिया सारम्मणा, सिया अनारम्मणा ।

१०६. सत्त धातुयो चित्ता । एकादस धातुयो नो चित्ता ।

१०७. सत्तरस धातुयो अचेतसिका । धम्मधातु सिया चेत-
 सिका, सिया अचेतसिका ।

15

१०८. दस धातुयो चित्तविप्पयुत्ता । धम्मधातु सिया चित्त-
 सम्पयुत्ता, सिया चित्तविप्पयुत्ता ।

१०९. सत्त धातुयो न वत्तब्बा – “चित्तेन सम्पयुत्ता” ति पि,
 “चित्तेन विप्पयुत्ता” ति पि । दस धातुयो चित्तविसंसट्ठा । धम्मधातु
 सिया चित्तसंसट्ठा, सिया चित्तविसंसट्ठा । सत्त धातुयो न वत्तब्बा –
 “चित्तेन संसट्ठा” ति पि, “चित्तेन विसंसट्ठा” ति पि ।

20 B. 100

११०. द्वादस धातुयो नो चित्तसमुट्ठाना । छ धातुयो सिया
 चित्तसमुट्ठाना, सिया नो चित्तसमुट्ठाना ।

१११. सत्तरस धातुयो नो चित्तसहभुनो । धम्मधातु सिया
 चित्तसहभू, सिया नो चित्तसहभू ।

R. 96

25

११२. सत्तरस धातुयो नो चित्तानुपरिवत्तिनो । धम्मधातु
 सिया चित्तानुपरिवत्ती^१, सिया नो चित्तानुपरिवत्ती^२ ।

१. परामाणा – स्था०, री० । २. चित्तानुपरिवत्ति – गी०, स्था०, री० ।

११३. सत्तरस धातुयो नो चित्तसंसद्वसमुद्धाना । धम्मधातु
सिया चित्तसंसद्वसमुद्धाना, सिया नो चित्तसंसद्वसमुद्धाना ।

११४. सत्तरस धातुयो नो चित्तसंसद्वसमुद्धानसहभुनो । धम्म-
धातु सिया चित्तसंसद्वसमुद्धानसहभू, सिया नो चित्तसंसद्वसमुद्धानसहभू ।

११५. सत्तरस धातुयो नो चित्तसंसद्वसमुद्धानानुपरिवत्तिनो ।
धम्मधातु सिया चित्तसंसद्वसमुद्धानानुपरिवत्ती, सिया नो चित्तसंसद्व-
समुद्धानानुपरिवत्ती ।

११६. द्वादस धातुयो अज्झत्तिका । छ धातुयो बाहिरा ।

(११)

११७. नव धातुयो उपादा । अट्ट धातुयो नो उपादा । धम्म-
धातु सिया उपादा, सिया नो उपादा ।

११८. दस धातुयो उपादिन्ना । सद्वधातु अनुपादिन्ना । सत्त
धातुयो सिया उपादिन्ना, सिया अनुपादिन्ना ।

११९. सत्तरस धातुयो नो उपादाना । धम्मधातु सिया
उपादानं, सिया नो उपादानं ।

१२०. सोळस धातुयो उपादानिया । द्वे धातुयो सिया उपा-
दानिया, सिया अनुपादानिया ।

१२१. सोळस धातुयो उपादानविप्पयुत्ता । द्वे धातुयो सिया
उपादानसम्पयुत्ता, सिया उपादानविप्पयुत्ता ।

१२२. सोळस धातुयो न वत्तव्वा – “उपादाना चेव उपादानिया
चा” ति, “उपादानिया चेव नो च उपादाना” । मनोविज्जाणधातु न
वत्तव्वा – “उपादानं चेव उपादानिया चा” ति, सिया उपादानिया चेव
नो च उपादानं, सिया न वत्तव्वा – “उपादानिया चेव नो च उपादानं”
ति । धम्मधातु सिया उपादानं चेव उपादानिया च, सिया उपादानिया
चेव नो च उपादानं, सिया न वत्तव्वा – “उपादानं चेव उपादानिया चा”
ति पि, “उपादानिया चेव नो च उपादानं” ति पि ।

१२३. सोळस धातुयो न वत्तव्वा – “उपादाना चेव उपादान-
सम्पयुत्ता चा” ति पि, “उपादानसम्पयुत्ता चेव नो च उपादाना” ति

पि । मनोविज्ञाणधातु न वत्तब्बा – “उपादानं चेव उपादानसम्पयुत्ता चा” ति, सिया उपादानसम्पयुत्ता चेव नो च उपादानं, सिया न वत्तब्बा – “उपादानसम्पयुत्ता चेव नो च उपादानं” ति । धम्मधातु सिया उपादानं चेव उपादानसम्पयुत्ता च, सिया उपादानसम्पयुत्ता चेव नो च उपादानं, सिया न वत्तब्बा – “उपादानं चेव उपादानसम्पयुत्ता चा” ति पि, “उपा- 5 दानसम्पयुत्ता चेव नो च उपादानं” ति पि ।

B. 10

१२४. सोळस धातुयो उपादानविप्पयुत्तउपादानिया । द्वे धातुयो सिया उपादानविप्पयुत्तउपादानिया, सिया उपादानविप्पयुत्त-अनुपादानिया, सिया न वत्तब्बा – “उपादानविप्पयुत्तउपादानिया” ति पि, “उपादानविप्पयुत्तअनुपादानिया” ति पि । 10

(१२)

१२५. सत्तरस धातुयो नो किलेसा । धम्मधातु सिया किलेसा^१, सिया नो किलेसा^१ ।

१२६. सोळस धातुयो सङ्किलेसिका । द्वे धातुयो सिया सङ्किलेसिका, सिया असङ्किलेसिका ।

१२७. सोळस धातुयो असङ्किलिट्ठा । द्वे धातुयो सिया सङ्किलिट्ठा, सिया असङ्किलिट्ठा । 15

१२८. सोळस धातुयो किलेसविप्पयुत्ता । द्वे धातुयो सिया किलेससम्पयुत्ता, सिया किलेसविप्पयुत्ता ।

१२९. सोळस धातुयो न वत्तब्बा – “किलेसा चेव सङ्किलेसिका चा” ति, सङ्किलेसिका चेव नो च किलेसा । मनोविज्ञाणधातु न वत्तब्बा – “किलेसो^२ चेव सङ्किलेसिका चा” ति, सिया सङ्किलेसिका चेव नो च किलेसो, सिया न वत्तब्बा – “सङ्किलेसिका चेव नो च किलेसो” ति । धम्मधातु सिया किलेसो चेव सङ्किलेसिका च, सिया सङ्किलेसिका चेव नो च किलेसो, सिया न वत्तब्बा – “किलेसो चेव सङ्किलेसिका चा” ति पि, “सङ्किलेसिका चेव नो च किलेसो” ति पि । 20 25

१३०. सोळस धातुयो न वत्तब्बा – “किलेसा चेव सङ्किलिट्ठा चा” ति पि, “सङ्किलिट्ठा चेव नो च किलेसा” ति पि । मनोविज्ञाण-

धातु न वत्तव्वा - “किलेसो चेव सङ्किलिट्ठा चा” ति, सिया सङ्किलिट्ठा
 चेव नो च किलेसो, सिया न वत्तव्वा - “सङ्किलिट्ठा चेव नो च किलेसो”
 ति । धम्मधातु सिया किलेसो चेव सङ्किलिट्ठा च, सिया सङ्किलिट्ठा चेव
 नो च किलेसो, सिया न वत्तव्वा - “किलेसो चेव सङ्किलिट्ठा चा” ति
 5 पि, “सङ्किलिट्ठा चेव नो च किलेसो” ति पि ।

१३१. सोळस धातुयो न वत्तव्वा - “किलेसा चेव किलेस-
 सम्पयुत्ता चा” ति पि, “किलेससम्पयुत्ता चेव नो च किलेसा” ति पि ।
 मनोविञ्जाणधातु न वत्तव्वा - “किलेसो चेव किलेससम्पयुत्ता चा”
 ति, सिया किलेससम्पयुत्ता चेव नो च किलेसो, सिया न वत्तव्वा -
 10 “किलेससम्पयुत्ता चेव नो च किलेसो” ति । धम्मधातु सिया किलेसो चेव
 किलेससम्पयुत्ता च, सिया किलेससम्पयुत्ता चेव नो च किलेसो, सिया न
 वत्तव्वा - “किलेसो चेव किलेससम्पयुत्ता चा” ति पि, “किलेससम्पयुत्ता
 चेव नो च किलेसो” ति पि ।

१३२. सोळस धातुयो किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिका । द्वे
 15 धातुयो सिया किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिका, सिया किलेसविप्पयुत्त-
 असङ्किलेसिका, सिया न वत्तव्वा - “किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिका”
 ति पि, “किलेसविप्पयुत्तअसङ्किलेसिका” ति पि ।

(१३)

१३३. सोळस धातुयो न दस्सनेन पहातव्वा । द्वे धातुयो सिया
 दस्सनेन पहातव्वा, सिया न दस्सनेन पहातव्वा ।

20 १३४. सोळस धातुयो न भावनाय पहातव्वा । द्वे धातुयो
 सिया भावनाय पहातव्वा, सिया न भावनाय पहातव्वा ।

१३५. सोळस धातुयो न दस्सनेन पहातव्वहेतुका । द्वे धातुयो
 सिया दस्सनेन पहातव्वहेतुका, सिया न दस्सनेन पहातव्वहेतुका ।

१३६. सोळस धातुयो न भावनाय पहातव्वहेतुका । द्वे धातुयो
 25 सिया भावनाय पहातव्वहेतुका, सिया न भावनाय पहातव्वहेतुका ।

१३७. पन्नरस धातुयो अवितक्का । मनोधातु सवितक्का ।
 द्वे धातुयो सिया सवितक्का, सिया अवितक्का ।

१३८ पञ्चरस धातुयो अविचारा । मनोधातु सविचारा ।
द्वे धातुयो सिया सविचारा, सिया अविचारा ।

१३९. सोळस धातुयो अप्पीतिका । द्वे धातुयो सिया सप्पी-
तिका, सिया अप्पीतिका ।

१४०. सोळस धातुयो न पीतिसहगता । द्वे धातुयो सिया 5
पीतिसहगता, सिया न पीतिसहगता ।

१४१. पञ्चरस धातुयो न सुखसहगता । तिस्सो धातुयो सिया
सुखसहगता, सिया न सुखसहगता ।

१४२. एकादस धातुयो न उपेक्खासहगता । पञ्च धातुयो
उपेक्खासहगता । द्वे धातुयो सिया उपेक्खासहगता, सिया न उपेक्खा- 10
सहगता ।

१४३. सोळस धातुयो कामावचरा । द्वे धातुयो सिया कामा-
वचरा, सिया न कामावचरा ।

१४४. सोळस धातुयो न रूपावचरा । द्वे धातुयो सिया रूपा-
वचरा, सिया न रूपावचरा । 15

१४५. सोळस धातुयो न अरूपावचरा । द्वे धातुयो सिया 20
अरूपावचरा, सिया न अरूपावचरा । B. i

१४६. सोळस धातुयो परियापन्ना । द्वे धातुयो सिया परिया-
पन्ना, सिया अपरियापन्ना ।

१४७. सोळस धातुयो अनिय्यानिका । द्वे धातुयो सिया निय्या- 20
निका, सिया अनिय्यानिका ।

१४८. सोळस धातुयो अनियता । द्वे धातुयो सिया नियता,
सिया अनियता ।

१४९. सोळस धातुयो सउत्तरा । द्वे धातुयो सिया सउत्तरा,
सिया अनुत्तरा । 25

१५०. सोळस धातुयो अरणा । द्वे धातुयो सिया सरणा, सिया 30
अरणा ति । R. ३

पञ्हापुच्छकं ।

धातुविमङ्गो निवृत्तो ।

—:०:—

धातु न वत्तव्या – “किलेसो चैव सङ्किलिट्ठा चा” ति, सिया सङ्किलिट्ठा
 चैव नो च किलेसो, सिया न वत्तव्या – “सङ्किलिट्ठा चैव नो च किलेसो”
 ति । धम्मधातु सिया किलेसो चैव सङ्किलिट्ठा च, सिया सङ्किलिट्ठा चैव
 नो च किलेसो, सिया न वत्तव्या – “किलेसो चैव सङ्किलिट्ठा चा” ति
 5 पि, “सङ्किलिट्ठा चैव नो च किलेसो” ति पि ।

१३१ सोळस धातुयो न वत्तव्या – “किलेसा चैव किलेस-
 सम्पयुत्ता चा” ति पि, “किलेससम्पयुत्ता चैव नो च किलेसा” ति पि ।
 मनोविज्जाणधातु न वत्तव्या – “किलेसो चैव किलेससम्पयुत्ता चा”
 ति, सिया किलेससम्पयुत्ता चैव नो च किलेसो, सिया न वत्तव्या –
 10 “किलेससम्पयुत्ता चैव नो च किलेसो” ति । धम्मधातु सिया किलेसो चैव
 किलेससम्पयुत्ता च, सिया किलेससम्पयुत्ता चैव नो च किलेसो, सिया न
 वत्तव्या – “किलेसो चैव किलेससम्पयुत्ता चा” ति पि, “किलेससम्पयुत्ता
 चैव नो च किलेसो” ति पि ।

१३२. सोळस धातुयो किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिका । द्वे
 15 धातुयो सिया किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिका, सिया किलेसविप्पयुत्त-
 असङ्किलेसिका, सिया न वत्तव्या – “किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिका”
 ति पि, “किलेसविप्पयुत्तअसङ्किलेसिका” ति पि ।

(१३)

१३३. सोळस धातुयो न दस्सनेन पहातव्या । द्वे धातुयो सिया
 दस्सनेन पहातव्या, सिया न दस्सनेन पहातव्या ।

20 १३४. सोळस धातुयो न भावनाय पहातव्या । द्वे धातुयो
 सिया भावनाय पहातव्या, सिया न भावनाय पहातव्या ।

१३५. सोळस धातुयो न दस्सनेन पहातव्वहेतुका । द्वे धातुयो
 सिया दस्सनेन पहातव्वहेतुका, सिया न दस्सनेन पहातव्वहेतुका ।

१३६. सोळस धातुयो न भावनाय पहातव्वहेतुका । द्वे धातुयो
 25 सिया भावनाय पहातव्वहेतुका, सिया न भावनाय पहातव्वहेतुका ।

१३७. पन्नरस धातुयो अवितक्का । मनोधातु^१ सवितक्का ।
 द्वे धातुयो सिया सवितक्का, सिया अवितक्का ।

१३८. पन्नरस धातुयो अविचारा । मनोधातु सविचारा ।
द्वे धातुयो सिया सविचारा, सिया अविचारा ।

१३९. सोळस धातुयो अप्पीतिका । द्वे धातुयो सिया सप्पी-
तिका, सिया अप्पीतिका ।

१४०. सोळस धातुयो न पीतिसहगता । द्वे धातुयो सिया 5
पीतिसहगता, सिया न पीतिसहगता ।

१४१. पन्नरस धातुयो न सुखसहगता । तिस्सो धातुयो सिया
सुखसहगता, सिया न सुखसहगता ।

१४२. एकादस धातुयो न उपेक्खासहगता । पञ्च धातुयो
उपेक्खासहगता । द्वे धातुयो सिया उपेक्खासहगता, सिया न उपेक्खा- 10
सहगता ।

१४३. सोळस धातुयो कामावचरा । द्वे धातुयो सिया कामा-
वचरा, सिया न कामावचरा ।

१४४. सोळस धातुयो न रूपावचरा । द्वे धातुयो सिया रूपा-
वचरा, सिया न रूपावचरा ।

15

१४५. सोळस धातुयो न अरूपावचरा । द्वे धातुयो सिया
अरूपावचरा, सिया न अरूपावचरा ।

१४६. सोळस धातुयो परियापन्ना । द्वे धातुयो सिया परिया-
पन्ना, सिया अपरियापन्ना ।

१४७. सोळस धातुयो अनिय्यानिका । द्वे धातुयो सिया निय्या- 20
निका, सिया अनिय्यानिका ।

१४८. सोळस धातुयो अनियता । द्वे धातुयो सिया नियता,
सिया अनियता ।

१४९. सोळस धातुयो सउत्तरा । द्वे धातुयो सिया सउत्तरा,
सिया अनुत्तरा ।

25

१५०. सोळस धातुयो अरणा । द्वे धातुयो सिया सरणा, सिया
अरणा ति ।

पञ्हापुच्छकं^१ ।

धातुविभङ्गो निट्ठितो^२ ।

—:०:—

४. सच्चविभङ्गे

§ १. सुत्तन्तभाजनीयं

१. चत्तारि अरियसच्चानि – दुक्खं अरियसच्चं, दुक्खसमुदयं^१
अरियसच्चं, दुक्खनिरोधं^२ अरियसच्चं, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा
अरियमच्चं ।

१. दुक्खसच्चं

२. तत्थ कतमं दुक्खं अरियसच्चं ?

५ जाति पि दुक्खा, जरा पि दुक्खा, मरणं पि दुक्खं, सोकपरिदेव-
दुक्खदोमनस्सुपायासा पि दुक्खा, अप्पियेहि सम्पयोगो दुक्खो, पियेहि
विप्पयोगो दुक्खो, यं पिच्छं न लभति तं पि दुक्खं, सङ्खित्तेन
पञ्चुपादानक्खन्वा दुक्खा ।

(१) तत्थ कतमा जाति ?

१० या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये
जाति सञ्जाति ओक्कन्ति अभिनिव्वत्ति खन्वानं
पातुभावो आयतनानं पटिलाभो – अयं वुच्चति
“जाति” ।

(२) तत्थ कतमा जरा ?

१५ या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये
जरा जीरणता खण्डिच्चं पालिच्चं वलित्तचता
आयुनो संहानि इन्द्रियानं परिपाको – अयं
वुच्चति “जरा” ।

(३) तत्थ कतमं मरणं ?

२० या तेसं तेसं सत्तानं तम्हा तम्हा सत्तनिकाया
चुति चवनता भेदो अन्तरधानं मच्चु मरणं
कालकिरिया खन्वानं भेदो कळेवरस्स निक्खेपो
जीवित्तिन्द्रियस्सुपच्छेदो – इदं वुच्चति “मरणं” ।

१. दुक्खसमुदयो – स्या०, रो०, एवमुपरि पि । २. दुक्खनिरोधो – स्या०, रो० ।

(४) तत्थ कतमो सोको ?

जातिव्यसनेन वा फुट्टस्स भोगव्यसनेन वा
फुट्टस्स रोगव्यसनेन वा फुट्टस्स सीलव्यसनेन वा
फुट्टस्स दिट्ठिव्यसनेन वा फुट्टस्स अञ्जतरञ्जतरेन R.
व्यसनेन समन्नागतस्स अञ्जतरञ्जतरेन 5
दुक्खधम्मेन फुट्टस्स सोको सोचना सोचित्तं
अन्तोसोको अन्तोपरिसोको चेतसो परिज्झायना
दोमनस्सं सोकसल्लं — अयं वुच्चति “सोको” ।

(५) तत्थ कतमो परिदेवो^१ ?

B. ।

जातिव्यसनेन वा फुट्टस्स भोगव्यसनेन वा 10
फुट्टस्स रोगव्यसनेन वा फुट्टस्स सीलव्यसनेन वा
फुट्टस्स दिट्ठिव्यसनेन वा फुट्टस्स अञ्जतरञ्जतरेन
व्यसनेन समन्नागतस्स अञ्जतरञ्जतरेन दुक्ख-
धम्मेन फुट्टस्स आदेवो परिदेवो आदेवना परिदेवना
आदेवित्तं परिदेवित्तं वाचा पलापो विप्पलापो 15
लालप्पो^२ लालप्पना लालप्पित्तं^३ — अयं वुच्चति
“परिदेवो” ।

(६) तत्थ कतमं दुक्खं ?

यं कायिकं असातं कायिकं दुक्खं कायसम्फस्सजं
असातं दुक्खं वेदयितं कायसम्फस्सजा असाता 20
दुक्खा वेदना — इदं वुच्चति “दुक्खं” ।

(७) तत्थ कतमं दोमनस्सं ?

चेतसिकं असातं चेतसिकं दुक्खं चेतोसम्फस्सजं
असातं दुक्खं वेदयितं चेतोसम्फस्सजा असाता
दुक्खा वेदना — इदं वुच्चति “दोमनस्सं” । 25

(८) तत्थ कतमो उपायासो ?

जातिव्यसनेन वा फुट्टस्स भोगव्यसनेन वा
फुट्टस्स रोगव्यसनेन वा फुट्टस्स सीलव्यसनेन वा
फुट्टस्स दिट्ठिव्यसनेन वा फुट्टस्स अञ्जतरञ्जतरेन

४. सच्चविभङ्गो

§ १. सुत्तन्तभाजनीयं

१. चत्तारि अरियसच्चानि – दुक्खं अरियसच्चं, दुक्खसमुदयं^१
अरियसच्चं, दुक्खनिरोधं^२ अरियसच्चं, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा
अरियसच्चं ।

१. दुक्खसच्चं

२. तत्थ कतमं दुक्खं अरियसच्चं ?

५ जाति पि दुक्खा, जरा पि दुक्खा, मरणं पि दुक्खं, सोकपरिदेव-
दुक्खदोमनस्सुपायासा पि दुक्खा, अप्पियेहि सम्पयोगो दुक्खो, पियेहि
विप्पयोगो दुक्खो, यं पिच्छं न लभति तं पि दुक्खं, सङ्खित्तेन
पञ्चुपादानक्खन्धा दुक्खा ।

(१) तत्थ कतमा जाति ?

१० या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये
जाति सञ्जाति ओक्कन्ति अभिनिव्वत्ति खन्धानं
पातुभावो आयतनानं पटिलाभो – अयं वुच्चति
“जाति” ।

(२) तत्थ कतमा जरा ?

१५ या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये
जरा जीरणता खण्डिच्चं पालिच्चं वलित्तचता
आयुनो संहानि इन्द्रियानं परिपाको – अयं
वुच्चति “जरा” ।

(३) तत्थ कतमं मरणं ?

२० या तेसं तेसं सत्तानं तम्हा तम्हा सत्तनिकाया
चुति चवनता भेदो अन्तरधानं मच्चु मरणं
कालकिरिया खन्धानं भेदो कळेवरस्स निक्खेपो
जीवित्तिन्द्रियस्सुपच्छेदो – इदं वुच्चति “मरणं” ।

१. दुक्खसमुदयो – स्या०, रो०, एवमुपरि पि । २. दुक्खनिरोधो – स्या०, रो० ।

(४) तत्थ कतमो सोको ?

जातिव्यसनेन वा फुटुस्स भोगव्यसनेन वा
फुटुस्स रोगव्यसनेन वा फुटुस्स सीलव्यसनेन वा
फुटुस्स दिट्ठिव्यसनेन वा फुटुस्स अञ्जतरञ्जतरेन
व्यसनेन समन्नागतस्स अञ्जतरञ्जतरेन 5
दुक्खधम्मेन फुटुस्स सोको सोचना सोचित्तं
अन्तोसोको अन्तोपरिसोको चेतसो परिज्झायना
दोमनस्सं सोकसल्लं - अयं वुच्चति "सोको" ।

R. i

(५) तत्थ कतमो परिदेवो ?

B. i

जातिव्यसनेन वा फुटुस्स भोगव्यसनेन वा 10
फुटुस्स रोगव्यसनेन वा फुटुस्स सीलव्यसनेन वा
फुटुस्स दिट्ठिव्यसनेन वा फुटुस्स अञ्जतरञ्जतरेन
व्यसनेन समन्नागतस्स अञ्जतरञ्जतरेन दुक्ख-
धम्मेन फुटुस्स आदेवो परिदेवो आदेवना परिदेवना
आदेवित्तं परिदेवित्तं वाचा पलापो विप्पलापो 15
लालप्पो^१ लालप्पना लालप्पित्तं^२ - अयं वुच्चति
"परिदेवो" ।

(६) तत्थ कतमं दुक्खं ?

यं कायिकं असातं कायिकं दुक्खं कायसम्फस्सजं
असातं दुक्खं वेदयितं कायसम्फस्सजा असाता 20
दुक्खा वेदना - इदं वुच्चति "दुक्खं" ।

(७) तत्थ कतमं दोमनस्सं ?

चेतसिकं असातं चेतसिकं दुक्खं चेतोसम्फस्सजं
असातं दुक्खं वेदयितं चेतोसम्फस्सजा असाता
दुक्खा वेदना - इदं वुच्चति "दोमनस्सं" । 25

(८) तत्थ कतमो उपायासो ?

जातिव्यसनेन वा फुटुस्स भोगव्यसनेन वा
फुटुस्स रोगव्यसनेन वा फुटुस्स सीलव्यसनेन वा
फुटुस्स दिट्ठिव्यसनेन वा फुटुस्स अञ्जतरञ्जतरेन

व्यसनेन समन्नागतस्स अञ्जतरूञ्जतरेण दुक्ख-
धम्मेण फुट्टस्स आयासो उपायासो आयासितत्तं
उपायासितत्तं — अयं वुच्चति “उपायासो” ।

(६) तत्थ कत्तमो अप्पियेहि सम्पयोगो दुक्खो ?

5

इध यस्स ते होन्ति अनिट्ठा अकन्ता अमनापा
रूपा सद्दा गन्धा रसा फोट्टुवा, ये वा पनस्स ते
होन्ति अनत्यकामा अहितकामा अफासुककामा^१
अयोगक्खेमकामा; या तेहि सङ्गति समागमो
समोधानं मिस्सीभावो — अयं वुच्चति “अप्पियेहि
सम्पयोगो दुक्खो” ।

10

(१०) तत्थ कत्तमो पियेहि विप्पयोगो दुक्खो ?

15

इध यस्स ते होन्ति इट्ठा कन्ता मनापा रूपा
सद्दा गन्धा रसा फोट्टुवा, ये वा पनस्स ते होन्ति
अत्यकामा हितकामा फासुककामा योगक्खेमकामा
माता वा पिता वा भ्राता वा भगिनी वा मित्ता वा^२
अमच्चा^३ वा ज्ञाती वा^३ सालोहिता वा; या तेहि
असङ्गति असमागमो असमोधानं अमिस्सीभावो —
अयं वुच्चति “पियेहि विप्पयोगो दुक्खो” ।

(११) तत्थ कत्तमं य पिच्छं न लभति तं पि दुक्खं ?

20

जातिधम्मानं सत्तानं एवं इच्छा उप्पज्जति —
“अहो वत्त, मयं न जातिधम्मा अस्साम; न च,
वत्त, नो जाति आगच्छेय्या” ति ! न खो पनेतं
इच्छाय पत्तव्वं । इदं पि “यं पिच्छं न लभति तं
पि दुक्खं” ।

25

जराधम्मानं सत्तानं ... पे०... व्याधिधम्मानं
सत्तानं ... पे०... मरणधम्मानं सत्तानं ... पे०...
सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासधम्मानं सत्तानं एवं
इच्छा उप्पज्जति — “अहो वत्त, मयं न सोकपरिदेव-

१. अफासुककामा — स्या०, रो०, एवमुपरि पि । २. मौ० पान्यवे नत्ति । ३. मौ०,
स्या०, रो० पान्यवेसु नत्ति ।

दुक्खदोमनस्सुपायासधम्मा अस्साम; न च, वत्त,
नो सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा आगच्छेय्युं”
ति ! न खो पनेतं इच्छाय पत्तव्वं । इदं पि “यं
पिच्छं न लभति तं पि दुक्खं” ।

(१२) तत्थ कतमे सङ्खित्तेन पञ्चुपादानक्खन्धा दुक्खा ? 5

सेय्यथीदं - रूपुपादानक्खन्धो^१, वेदनुपादान-
क्खन्धो, सञ्जुपादानक्खन्धो, सङ्खारुपादान-
क्खन्धो, विञ्जाणुपादानक्खन्धो । इमे वुच्चन्ति
“सङ्खित्तेन पञ्चुपादानक्खन्धा दुक्खा” ।

इदं वुच्चति “दुक्खं अरियसच्चं” ।

10

२. समुदयसच्चं

३. तत्थ कतमं दुक्खसमुदयं^२ अरियसच्चं ?

यायं तण्हा पोन्नोभविका^३ नन्दिरागसहगता तन्नतत्राभिनन्दिनी,
सेय्यथीदं - कामतण्हा, भवतण्हा, विभवतण्हा ।

४. सा खो पनेसा तण्हा कत्थ उप्पज्जमाना उप्पज्जति, कत्थ
निविसमाना निविसति ?

15

यं लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्प-
ज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

५. किञ्च लोके पियरूपं सातरूपं ?

चक्खुं लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना
उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति । सोतं लोके ... पे०... धानं
लोके ... जिह्वा लोके ... कायो लोके ... मनो लोके पियरूपं सातरूपं ।
एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

20 B 107

रूपा लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा उप्पज्ज-
माना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति । सदा लोके ... पे०...
गन्धा लोके ... रसा लोके ... फोट्टव्वा लोके ... धम्मा लोके पियरूपं
सातरूपं । एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना
निविसति ।

25 R. 102

१. रूपुपादानक्खन्धो - रौ०, स्या०, रौ० । २. दुक्खसमुदयो - रौ० ।
३. पोन्नोभविका - स्या०, रौ० ।

चक्षुविञ्जाणं लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा
उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति । सोतविञ्जाणं
लोके ... पे०... धानविञ्जाणं लोके ... जिह्वाविञ्जाणं लोके ... काय-
विञ्जाणं लोके ... मनोविञ्जाणं लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा
५ तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

चक्षुसम्फस्सो लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा
उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति । सोतसम्फस्सो
लोके ... पे०... धानसम्फस्सो लोके ... जिह्वासम्फस्सो लोके ... काय-
सम्फस्सो लोके ... मनोसम्फस्सो लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा
१० उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

चक्षुसम्फस्सजा वेदना लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा
तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति । सोत-
सम्फस्सजा वेदना लोके ... पे०... धानसम्फस्सजा वेदना लोके ... जिह्वा-
सम्फस्सजा वेदना लोके ... कायसम्फस्सजा वेदना लोके ... मनोसम्फस्सजा
१५ वेदना लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति,
एत्थ निविसमाना निविसति ।

रूपसञ्जा लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा उप्पज्ज-
माना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति । सद्दसञ्जा लोके
... पे०... गन्धसञ्जा लोके ... रससञ्जा लोके ... फोट्टुव्वसञ्जा लोके
२० ... धम्मसञ्जा लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना
उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

रूपसञ्चेतना लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा
उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति । सद्दसञ्चेतना
लोके ... पे०... गन्धसञ्चेतना लोके ... रससञ्चेतना लोके ... फोट्टुव्व-
२५ सञ्चेतना लोके ... धम्मसञ्चेतना लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा
तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

रूपतण्हा लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा उप्पज्ज-
माना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति । सद्दतण्हा लोके ... पे०...
गन्धतण्हा लोके ... रसतण्हा लोके ... फोट्टुव्वतण्हा लोके ... धम्मतण्हा
३० लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ
निविसमाना निविसति ।

रूपवितक्को लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा
उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति । सद्दवितक्को
लोके ... पे०... गन्धवितक्को लोके ... रसवितक्को लोके ... फोट्ठुब्बवितक्को
लोके ... धम्मवितक्को लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा उप्पज्ज-
माना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

5

R. 103

रूपविचारो लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा
उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति । सद्दविचारो
लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ
निविसमाना निविसति । गन्धविचारो लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा
तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति । रस- 10
विचारो लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति,
एत्थ निविसमाना निविसति । फोट्ठुब्बविचारो लोके पियरूपं सातरूपं ।
एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।
धम्मविचारो लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना
उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

15

इदं वुच्चति “दुक्खसमुदयं अरियसच्चं” ।

३. निरोधसच्चं

६. तत्थ कतमं दुक्खनिरोधं^१ अरियसच्चं ?

यो तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधो चागो पटिनिस्सग्गो
मुत्ति अनालयो ।

७. सा खो पनेसा तण्हा कत्थ पहीयमाना पहीयति, कत्थ 20 B. 109
निरुज्झमाना निरुज्झति ?

यं लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति,
एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

८. किञ्च लोके पियरूपं सातरूपं ?

चक्खुं लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा पहीयमाना 25
पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति । सोतं लोके ... पे०... धानं
लोके ... जिह्वा लोके ... कायो लोके ... मनो लोके पियरूपं सातरूपं ।
एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

रूपा लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति । सद्दा लोके ... पे०... गन्वा लोके ... रसा लोके ... फोट्ठुव्वा लोके ... धम्मा लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

5 चक्खुविज्जाणं लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति । सोतविज्जाणं लोके ... पे०... धानविज्जाणं लोके ... जिह्वाविज्जाणं लोके ... काय-विज्जाणं लोके ... मनोविज्जाणं लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

10 चक्खुसम्फस्सो लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति । सोतसम्फस्सो लोके ... पे०... धानसम्फस्सो लोके ... जिह्वासम्फस्सो लोके ... काय-सम्फस्सो लोके ... मनोसम्फस्सो लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

15 चक्खुसम्फस्सजा वेदना लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति । सोतसम्फ-स्सजा वेदना लोके ... पे०... धानसम्फस्सजा वेदना लोके ... जिह्वा-सम्फस्सजा वेदना लोके ... कायसम्फस्सजा वेदना लोके ... मनोसम्फस्सजा वेदना लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, 20 एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

रूपसञ्जा लोके ... सद्दसञ्जा लोके ... गन्धसञ्जा लोके ... रससञ्जा लोके ... फोट्ठुव्वसञ्जा लोके ... धम्मसञ्जा लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झ-माना निरुज्झति ।

25 रूपसञ्चेतना लोके ... सद्दसञ्चेतना लोके ... गन्ध-सञ्चेतना लोके ... रससञ्चेतना लोके ... फोट्ठुव्वसञ्चेतना लोके ... धम्मसञ्चेतना लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

30 रूपतण्हा लोके ... सद्दतण्हा लोके ... गन्धतण्हा लोके ... रसतण्हा लोके ... फोट्ठुव्वतण्हा लोके ... धम्मतण्हा लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

रूपवित्तको लोके ... सद्दवित्तको लोके ... गन्धवित्तको लोके ... रसवित्तको लोके ... फोटुब्बवित्तको लोके ... धम्मवित्तको लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

रूपविचारो लोके ... सद्दविचारो लोके ... गन्धविचारो लोके ... रसविचारो लोके ... फोटुब्बविचारो लोके ... धम्मविचारो लोके पियरूपं सातरूपं । एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

इदं वुच्चति — “दुक्खनिरोधं अरियसच्चं” ।

४. मग्गसच्चं

६. तत्थ कतमं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा अरियसच्चं ? 10

अयमेव अरियो अटुङ्गिको मग्गो, सेय्यथीदं — सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कुप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि ।

(१) तत्थ कतमा सम्मादिट्ठि ?

दुक्खे जाणं, दुक्खसमुदये जाणं, दुक्खनिरोधे जाणं, दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय जाणं — अयं वुच्चति “सम्मादिट्ठि” । 15

(२) तत्थ कतमो सम्मासङ्कुप्पो ?

नेक्खम्मसङ्कुप्पो, अव्यापादसङ्कुप्पो, अविहिंसासङ्कुप्पो — अयं वुच्चति “सम्मासङ्कुप्पो” । 20

(३) तत्थ कतमा सम्मावाचा ?

मुसावादा वेरमणी, पिसुणाय^१ वाचाय^१ वेरमणी, फरुसाय वाचाय वेरमणी, सम्फप्पलापा वेरमणी — अयं वुच्चति “सम्मावाचा” । R. 105

(४) तत्थ कतमो सम्माकम्मन्तो ? 25

पाणातिपाता वेरमणी, अदिन्नादाना वेरमणी, कामेसुमिच्छाचारा वेरमणी — अयं वुच्चति “सम्माकम्मन्तो” ।

१-१. पिसुणावाचा — मी०, एवमुपरि वि ।

(५) तत्थ कतमो सम्माग्राजीवो ?

इध अरियसावको मिच्छाग्राजीवं पहाय
सम्माग्राजीवेन जीविकं कप्पेति — अयं वुच्चति
“सम्माग्राजीवो” ।

(६) तत्थ कतमो सम्मावायामो ?

इध भिक्खु अनुप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं
धम्मानं अनुप्पादाय छन्दं जनेति, वायमति,
विरियं^१ आरभति, चित्तं पग्गण्हाति, पदहति ।
उप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहाणाय
छन्दं जनेति, वायमति, विरियं आरभति, चित्तं
पग्गण्हाति, पदहति । अनुप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं
उप्पादाय छन्दं जनेति, वायमति, विरियं आरभति,
चित्तं पग्गण्हाति, पदहति । उप्पन्नानं कुसलानं
धम्मानं ठितिया असम्मोसाय भिय्योभावाय
वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया छन्दं जनेति,
वायमति, विरियं आरभति, चित्तं पग्गण्हाति,
पदहति । अयं वुच्चति “सम्मावायामो” ।

(७) तत्थ कतमा सम्मासति ?

इध भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति
आतापी सम्पजानो सत्तिमा, विनेय्य लोके
अभिज्झादोमनस्सं । वेदनासु ... पे०... चित्ते
... पे०... धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति आतापी
सम्पजानो सत्तिमा, विनेय्य लोके अभिज्झा-
दोमनस्सं । अयं वुच्चति “सम्मासति” ।

(८) तत्थ कतमो सम्मासमाधि ?

इध भिक्खु विविच्चेव कामेहि, विविच्च
अकुसलेहि धम्मेहि, सवितक्कं सविचारं विवेकजं
पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ।
वितक्कविचारानं वूपसमा, अज्झत्तं सम्पसादनं,

चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं
 पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ।
 पीतिया च विरागा, उपेक्खको च विहरति, सतो
 च सम्पजानो, सुखं च कायेन पटिसंवेदेति, यं तं
 अरिया आचिक्खन्ति — “उपेक्खको” सतिमा 5
 सुखविहारी” ति, ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज
 विहरति । सुखस्स च पहाना, दुक्खस्स च पहाना^१, B. 1
 पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा, अदुक्खम-
 सुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज
 विहरति । अयं वुच्चति “सम्मासमाधि” । 10
 इदं वुच्चति “दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा अरियसच्चं” । R. 1
 सुत्तन्तभाजनीयं ।

४.२. अभिधम्मभाजनीयं

(१)

१०. चत्तारि सच्चानि — दुक्खं, दुक्खसमुदयो, दुक्खनिरोधो,
 दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ।

११. तत्थ कतमो दुक्खसमुदयो ?

तण्हा — अयं वुच्चति “दुक्खसमुदयो” ।

15

१२. तत्थ कतमं दुक्खं ?

अवसेसा च किलेसा, अवसेसा च अकुसला धम्मा, तीणि^२ च
 कुसलमूलानि सासवानि, अवसेसा च सासवा कुसला धम्मा, सासवा
 च कुसलाकुसलानं धम्मानं विपाका, ये च धम्मा किरिया नेव कुसला
 नाकुसला न च कम्मविपाका, सव्वं च रूपं — इदं वुच्चति “दुक्खं” । 20

१३. तत्थ कतमो दुक्खनिरोधो ?

तण्हाय पहानं — अयं वुच्चति “दुक्खनिरोधो” ।

१४. तत्थ कतमा दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं^४

१. उपेक्खको च — सी० । २. पहाना — सी०, एवमुपरि पि । ३. तीणि — सी० ।
 ४. निय्यानिकं — सी० ।

अपचयगामि दिट्ठिगतान पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया, विविच्चेव कामेहि पे० पठम ज्ञान उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं^१ दन्वा-भिञ्ज, तस्मिं समये अट्ठङ्गिको मग्गो होति सम्मादिट्ठि ... पे०... सम्मा-समाधि ।

5 (१) तत्थ कत्तमा सम्मादिट्ठि ?

या पञ्जा पजानना .. पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्ग मग्गपरियापन्न – अयं वुच्चति “सम्मा-दिट्ठि” ।

10 (२) तत्थ कत्तमो सम्मासङ्खप्पो ?

यो तक्को वितक्को .. पे०... सम्मासङ्खप्पो मग्गङ्ग मग्गपरियापन्न – अयं वुच्चति “सम्मा-सङ्खप्पो” ।

13 (३) तत्थ कत्तमा सम्मावाचा ?

15 या चतूहि वचीदुच्चरितेहि आरति विरति पटिविरति वेरमणी अकिरिया अकरणं अनज्झापत्ति वेलाअनतिक्कमो सेतुघातो सम्मावाचा मग्गङ्ग मग्गपरियापन्न – अयं वुच्चति “सम्मा-वाचा” ।

20 (४) तत्थ कत्तमो सम्माकम्मन्तो ?

या तीहि कायदुच्चरितेहि आरति विरति पटिविरति वेरमणी अकिरिया अकरणं अनज्झापत्ति वेलाअनतिक्कमो सेतुघातो सम्मा-कम्मन्तो मग्गङ्ग मग्गपरियापन्न – अयं वुच्चति “सम्माकम्मन्तो” ।

25 (५) तत्थ कत्तमो सम्माआजीवो ?

या मिच्छा आजीवा आरति विरति पटि-विरति वेरमणी अकिरिया अकरणं अनज्झापत्ति वेलाअनतिक्कमो सेतुघातो सम्माआजीवो मग्गङ्ग मग्गपरियापन्न – अयं वुच्चति “सम्माआजीवो” ।

(६) तत्थ कतमो सम्मावायामो ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मा-
वायामो विरियसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरिया-
पन्नं — अयं वुच्चति “सम्मावायामो” ।

(७) तत्थ कतमा सम्मासति ?

5

या सति अनुस्सति ... पे०... सम्मासति
सतिसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — अयं
वुच्चति “सम्मासति” ।

(८) तत्थ कतमो सम्मासमाधि ?

या चित्तस्स ठिति सण्ठिति ... पे०... सम्मा- 10
समाधि समाधिसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरिया-
पन्नं — अयं वुच्चति “सम्मासमाधि” ।

अयं वुच्चति “दुक्खनिरोधगामिनी” पटिपदा” । अवसेसा धम्मा
दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय सम्पयुत्ता ।

(९)

१५. तत्थ कतमो दुक्खसमुदयो ?

15

तण्हा च अवसेसा च किलेसा — अयं वुच्चति “दुक्खसमुदयो” ।

१६. तत्थ कतमं दुक्खं ?

अवसेसा च अकुसला धम्मा, तीणि च कुसलमूलानि सासवानि,
अवसेसा च सासवा कुसला धम्मा, सासवा च कुसलाकुसलानं धम्मानं
विपाका, ये च धम्मा किरिया नेव कुसला नाकुसला न च कम्मविपाका, 20
सब्बं च रूपं — इदं वुच्चति “दुक्खं” ।

१७. तत्थ कतमो दुक्खनिरोधो ?

B. 11

तण्हाय च, अवसेसानं च किलेसानं पहानं — अयं वुच्चति
“दुक्खनिरोधो” ।

१८. तत्थ कतमा दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ?

25

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निव्यानिक्कं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया, विविच्चेव

कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धाभिञ्जं,
तस्मिं समये अट्ठङ्गिको मग्गो होति — सम्मादिट्ठि ... पे०... सम्मासमाधि ।
अयं वुच्चति — “दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा” । अवसेसा
धम्मा दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय सम्पयुत्ता ।

(३)

१६. तत्थ कतमो दुक्खसमुदयो ?
तण्हा च अवसेसा च किलेसा, अवसेसा च अकुसला धम्मा —
अयं वुच्चति “दुक्खसमुदयो” ।

२०. तत्थ कतमं दुक्खं ?
तीणि च कुसलमूलानि सासवानि, अवसेसा च सासवा कुसला
१० धम्मा, सासवा च कुसलाकुसलानं धम्मानं विपाका, ये च धम्मा किरिया
नेव कुसला नाकुसला न च कम्मविपाका, सव्वं च रूपं — इदं वुच्चति
“दुक्खं” ।

२१. तत्थ कतमो दुक्खनिरोधो ?
तण्हाय च, अवसेसानं च किलेसानं, अवसेसानं च अकुसलानं
१५ धम्मानं पहानं — अयं वुच्चति “दुक्खनिरोधो” ।

२२. तत्थ कतमा दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ?
इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निरय्यानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-
२० भिञ्जं, तस्मिं समये अट्ठङ्गिको मग्गो होति — सम्मादिट्ठि ... पे०...
सम्मासमाधि ।

अयं वुच्चति “दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा” । अवसेसा धम्मा
दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय सम्पयुत्ता ।

(४)

२३. तत्थ कतमो दुक्खसमुदयो ?
२५ तण्हा च अवसेसा च किलेसा, अवसेसा च अकुसला धम्मा,
तीणि च कुसलमूलानि सासवानि — अयं वुच्चति “दुक्खसमुदयो” ।
२४. तत्थ कतमं दुक्खं ?

अवसेसा च सासवा कुसला धम्मा, सासवा च कुसलाकुसलानं धम्मानं विपाका, ये च धम्मा किरिया नेव कुसला नाकुसला न च कम्म-विपाका, सव्वं च रूपं — इदं वुच्चति “दुक्खं” ।

२५. तत्थ कतमो दुक्खनिरोधो ?

B. 115

R. 109

तण्हाय च, अवसेसानं च किलेसानं, अवसेसानं च अकुसलानं 5 धम्मानं, तिण्णं च कुसलमूलानं सासवानं प्हानं — अयं वुच्चति “दुक्ख-निरोधो” ।

२६. तत्थ कतमा दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ?

इव भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं अपचयगामिं दिट्ठिगतानं प्हानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव 10 कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-भिञ्जं, तस्मिं समये अटुङ्गिको मग्गो होति — सम्मादिट्ठि ... पे०... सम्मासमाधि ।

अयं वुच्चति “दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा” । अवसेसा धम्मा दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय सम्पयुत्ता । 15

(५)

२७. तत्थ कतमो दुक्खसमुदयो ?

तण्हा च, अवसेसा च किलेसा, अवसेसा च अकुसला धम्मा, तीणि च कुसलमूलानि सासवानि, अवसेसा च सासवा कुसला धम्मा — अयं वुच्चति “दुक्खसमुदयो” ।

२८. तत्थ कतमं दुक्खं ?

20

सासवा कुसलाकुसलानं धम्मानं विपाका, ये च धम्मा किरिया नेव कुसला नाकुसला न च कम्मविपाका, सव्वं च रूपं — इदं वुच्चति “दुक्खं” ।

२९. तत्थ कतमो दुक्खनिरोधो ?

तण्हाय च, अवसेसानं च किलेसानं, अवसेसानं च अकुसलानं 25 धम्मानं, तिण्णं च कुसलमूलानं सासवानं, अवसेसानं च सासवानं कुसलानं धम्मानं प्हानं — अयं वुच्चति “दुक्खनिरोधो” ।

३०. तत्थ कतमा दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निर्यायानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया, विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-
भिञ्जं, तस्मिं समये अट्ठङ्गिको मग्गो होति - सम्मादिट्ठि ... पे०...

5 सम्मासमाधि ।

अयं वुच्चति “दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा” । अवसेसा
धम्मा दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय सम्पयुत्ता ।

(६)

३१. चत्तारि सच्चानि - दुक्खं, दुक्खसमुदयो, दुक्खनिरोधो,
दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ।

10 ३२. तत्थ कतमो दुक्खसमुदयो ?

तण्हा - अयं वुच्चति “दुक्खसमुदयो” ।

३३. तत्थ कतमं दुक्खं ?

अवसेसा च किलेसा, अवसेसा च अकुसला धम्मा, तीणि च
कुसलमूलानि सासवानि, अवसेसा च सासवा कुसला धम्मा, सासवा
15 च कुसलाकुसलानं धम्मानं विपाका, ये च धम्मा किरिया नेव कुसला
नाकुसला न च कम्मविपाका, सव्वं च रूपं - इदं वुच्चति “दुक्खं” ।

३४. तत्थ कतमो दुक्खनिरोधो ?

तण्हाय पहानं - अयं वुच्चति “दुक्खनिरोधो” ।

३५. तत्थ कतमा दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ?

20 इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निर्यायानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया, विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धाभिञ्जं,
तस्मिं समये पञ्चङ्गिको मग्गो होति - सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो,
सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि ।

25 (१) तत्थ कतमा सम्मादिट्ठि ?

या पञ्जा पजानना ... पे०... अमोहो धम्म-
विचयो सम्मादिट्ठि धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो
मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं - अयं वुच्चति “सम्मा-
दिट्ठि” ।

(२) तत्थ कतमो सम्मासङ्कप्पो ?

यो तक्को वितक्को ... पे०... सम्मासङ्कप्पो
मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं – अयं वुच्चति “सम्मा-
सङ्कप्पो” ।

(३) तत्थ कतमो सम्मावायामो ?

5

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मा-
वायामो विरियसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्ग-
परियापन्नं – अयं वुच्चति “सम्मावायामो” ।

(४) तत्थ कतमा सम्मासति ?

या सति अनुस्सति ... पे०... सम्मासति सति- 10
सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं – अयं
वुच्चति “सम्मासति” ।

(५) तत्थ कतमो सम्मासमाधि ?

या चित्तस्स ठिति ... पे०... सम्मासमाधि
समाधिसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं – 15
अयं वुच्चति “सम्मासमाधि” ।

अयं वुच्चति “दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा” । अवसेसा धम्मा
दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय सम्पयुत्ता ।

(७)

३६. तत्थ कतमो दुक्खसमुदयो ?

R. 111

तण्हा च, अवसेसा च किलेसा, अवसेसा च अकुसला धम्मा, 20
तीणि च कुसलमूलानि सासवानि, अवसेसा च सासवा कुसला धम्मा –
अयं वुच्चति “दुक्खसमुदयो” ।

D. 117

३७. तत्थ कतमं दुक्खं ?

सासवा कुसलाकुसलानं धम्मानं विपाका, ये च धम्मा किरिया
तेव कुसला नाकुसला न च कम्मविपाका, सब्बं च रूपं – इदं वुच्चति 25
“दुक्खं” ।

३८. तत्थ कतमो दुक्खनिरोधो ?

तण्हाय च, अवसेसानं च किलेसानं, अवसेसानं च अकुसलानं

धम्मानं, तिण्णं च कुसलमूलानं सासवानं, अवसेसानं च सासवानं कुसलानं धम्मानं पहानं — अयं वुच्चति “दुक्खनिरोधो” ।

३९. तत्थ कतमा दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं

५ अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया, विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-
भिञ्जं, तस्मिं समये पञ्चङ्गिको मगो होति — सम्मादिट्ठि, सम्मा-
सङ्कप्पो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि ।

अयं वुच्चति “दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा” । अवसेसा धम्मा

१० दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय सम्पयुत्ता ।

(८)

४०. चत्तारि सच्चानि — दुक्खं, दुक्खसमुदयो, दुक्खनिरोधो, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ।

४१. तत्थ कतमो दुक्खसमुदयो ?

तण्हा — अयं वुच्चति “दुक्खसमुदयो” ।

१५ ४२. तत्थ कतमं दुक्खं ?

अवसेसा च किलेसा, अवसेसा च अकुसला धम्मा, तीणि च कुसलमूलानि सासवानि, अवसेसा च सासवा कुसला धम्मा, सासवा च कुसलाकुसलानं धम्मानं विपाका, ये च धम्मा किरिया नेव कुसला नाकुसला न च कम्मविपाका, सव्वं च रूपं — इदं वुच्चति
२० “दुक्खं” ।

४३. तत्थ कतमो दुक्खनिरोधो ?

तण्हाय पहानं — अयं वुच्चति “दुक्खनिरोधो” ।

४४. तत्थ कतमा दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ?

४५. इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्या-

२५ निकं अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-
८ भिञ्जं, तस्मिं समये फत्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । अयं वुच्चति “दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा” ।

(६) -

४६. तत्थ कतमो दुक्खसमुदयो ?

तण्हा च, अवसेसा च किलेसा, अवसेसा च अकुसला धम्मा,
तीणि च कुसलमूलानि सासवानि, अवसेसा च सासवा कुसला धम्मा -
अयं वुच्चति "दुक्खसमुदयो" ।

४७. तत्थ कतमं दुक्खं ?

5

सासवा कुसलाकुसलानं धम्मानं विपाका, ये च धम्मा किरिया
नेव कुसला नाकुसला न च कम्मविपाका, सब्बं च रूपं - इदं वुच्चति
"दुक्खं" ।

४८. तत्थ कतमो दुक्खनिरोधो ?

तण्हाय च, अवसेसानं च किलेसानं, अवसेसानं च अकुसलानं 10
धम्मानं, तिण्णं च कुसलमूलानं सासवानं, अवसेसानं च सासवानं कुसलानं
धम्मानं पहानं - अयं वुच्चति "दुक्खनिरोधो" ।

४९. तत्थ कतमा दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ?

इव भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निरयानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव 15
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-
भिञ्जं, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविक्खेपो होति । अयं
वुच्चति "दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा" ।

— ० —

३. पञ्हापुच्छकं

५०. चत्तारि अरियसच्चानि - दुक्खं अरियसच्चं, दुक्खसमुदयं
अरियसच्चं, दुक्खनिरोधं अरियसच्चं, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा 20
अरियसच्चं ।

५१. चतुस्रं अरियसच्चानं कति कुसला, कति अकुसला, कति
अव्याकता ... पे०... कति सरणा, कति अरणा ?

१. तिरमात्तिकानुक्कमेन

५२. समुदयसच्चं अकुसलं । मग्गसच्चं कुसलं । निरोध-

सच्चं अव्याकतं^१ । दुक्खसच्चं सिया कुसलं, सिया अकुसलं, सिया अव्याकतं ।

R. 113

५३. द्वे सच्चा सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता, सिया अदुक्ख-
मसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता । निरोधसच्चं न वत्तव्वं – “सुखाय वेदनाय
5 सम्पयुत्तं” ति पि, “दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तं” ति पि, “अदुक्खमसुखाय
वेदनाय सम्पयुत्तं” ति पि । दुक्खसच्चं सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं,
सिया दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तं, सिया अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं,
सिया न वत्तव्वं – “सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं” ति पि, “दुक्खाय वेदनाय
सम्पयुत्तं” ति पि, “अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं” ति पि ।

10. ५४. द्वे सच्चा विपाकधम्मधम्मा । निरोधसच्चं नेवविपाक-
नविपाकधम्मधम्मं । दुक्खसच्चं सिया विपाकं, सिया विपाकधम्मधम्मं,
सिया नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मं ।

५५. समुदयसच्चं अनुपादिनुपादानियं । द्वे सच्चा अनुपादिनुपादा-
निया । दुक्खसच्चं सिया उपादिनुपादानियं, सिया अनुपादिनुपादानियं ।

15 ५६. समुदयसच्चं सङ्किलिट्टसङ्किलेसिकं । द्वे सच्चा असङ्किलि-
ट्टअसङ्किलेसिका । दुक्खसच्चं सिया सङ्किलिट्टसङ्किलेसिकं, सिया
असङ्किलिट्टसङ्किलेसिकं ।

५७. समुदयसच्चं सवितक्कसविचारं । निरोधसच्चं अवितक्क-
अविचारं । मग्गसच्चं सिया सवितक्कसविचारं, सिया अवितक्क-
20 विचारमत्तं, सिया अवितक्कअविचारं । दुक्खसच्चं सिया सवितक्क-
सविचारं, सिया अवितक्कविचारमत्तं, सिया अवितक्कअविचारं, सिया
न वत्तव्वं – “सवितक्कसविचारं” ति पि, “अवितक्कविचारमत्तं” ति
पि, “अवितक्कअविचारं” ति पि ।

५८. द्वे सच्चा सिया पीतिसहगता, सिया सुखसहगता, सिया
25 उपेक्खासहगता । निरोधसच्चं न वत्तव्वं – “पीतिसहगतं” ति पि,
“सुखसहगतं” ति पि, “उपेक्खासहगतं” ति पि । दुक्खसच्चं सिया
पीतिसहगतं, सिया सुखसहगतं, सिया उपेक्खासहगतं, सिया न वत्तव्वं –
“पीतिसहगतं” ति पि, “सुखसहगतं” ति पि, “उपेक्खासहगतं” ति पि ।

५९. द्वे सच्चा नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बा । समुदय-
सच्चं सिया दस्सनेन पहातब्बं, सिया भावनाय पहातब्बं । दुक्खसच्चं
सिया दस्सनेन पहातब्बं, सिया भावनाय पहातब्बं, सिया नेव दस्सनेन न
भावनाय पहातब्बं ।

६०. द्वे सच्चा नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बहेतुका । 5
समुदयसच्चं सिया दस्सनेन पहातब्बहेतुकं, सिया भावनाय पहातब्ब-
हेतुकं । दुक्खसच्चं सिया दस्सनेन पहातब्बहेतुकं, सिया भावनाय
पहातब्बहेतुकं, सिया नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बहेतुकं ।

B.

६१. समुदयसच्चं आचयगामि । मग्गसच्चं अपचयगामि^१ ।
निरोधसच्चं नेवाचयगामिनापचयगामि । दुक्खसच्चं सिया आचयगामि, 10 R. 1'
सिया नेवाचयगामिनापचयगामि ।

६२. मग्गसच्चं सेक्खं । तीणि सच्चानि^२ नेवसेक्खनासेक्खा ।

६३. समुदयसच्चं परित्तं । द्वे सच्चा अप्पमाणा । दुक्ख-
सच्चं सिया परित्तं, सिया महग्गतं ।

६४. निरोधसच्चं अनारम्मणं । मग्गसच्चं अप्पमाणारम्मणं । 15
समुदयसच्चं सिया परित्तारम्मणं, सिया महग्गतारम्मणं न अप्पमाणा-
रम्मणं, सिया न वत्तब्बं — “परित्तारम्मणं” ति पि, “महग्गतारम्मणं”
ति पि । दुक्खसच्चं सिया परित्तारम्मणं, सिया महग्गतारम्मणं, सिया
अप्पमाणारम्मणं, सिया न वत्तब्बं — “परित्तारम्मणं” ति पि, “महग्गता-
रम्मणं” ति पि, “अप्पमाणारम्मणं” ति पि । 20

६५. समुदयसच्चं हीनं । द्वे सच्चा पणीता । दुक्खसच्चं
सिया हीनं, सिया मज्झिमं ।

६६. निरोधसच्चं अनियतं । मग्गसच्चं सम्मत्तनियतं । द्वे
सच्चा सिया मिच्छत्तनियता, सिया अनियता ।

६७. निरोधसच्चं अनारम्मणं । समुदयसच्चं न वत्तब्बं — 25
“मग्गारम्मणं” ति पि, “मग्गहेतुकं” ति पि, “मग्गाधिपती” ति पि ।
मग्गसच्चं न मग्गारम्मणं मग्गहेतुकं^३, सिया मग्गाधिपति, सिया न
न वत्तब्बं — “मग्गाधिपती” ति । दुक्खसच्चं सिया मग्गारम्मणं न

१. अपचयगामी — सी० । २. सच्चा — स्या०, रो० । ३. सिया मग्गहेतुकं — स्या०, रो० ।

सच्चं अव्याकतं^१ । दुक्खसच्चं सिया कुसलं, सिया अकुसलं, सिया अव्याकतं ।

R. 113

५३. द्वे सच्चा सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता, सिया अदुक्ख-
मसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता । निरोधसच्चं न वत्तव्वं — “सुखाय वेदनाय
5 सम्पयुत्तं” ति पि, “दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तं” ति पि, “अदुक्खमसुखाय
वेदनाय सम्पयुत्तं” ति पि । दुक्खसच्चं सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं,
सिया दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तं, सिया अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं,
सिया न वत्तव्वं — “सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं” ति पि, “दुक्खाय वेदनाय
सम्पयुत्तं” ति पि, “अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं” ति पि ।

10. ५४. द्वे सच्चा विपाकधम्मधम्मा । निरोधसच्चं नेवविपाक-
नविपाकधम्मधम्मं । दुक्खसच्चं सिया विपाकं, सिया विपाकधम्मधम्मं,
सिया नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मं ।

५५. समुदयसच्चं अनुपादिनुपादानियं । द्वे सच्चा अनुपादिनुपादा-
निया । दुक्खसच्चं सिया उपादिनुपादानियं, सिया अनुपादिनुपादानियं ।

15 ५६. समुदयसच्चं सङ्किलिटुसङ्किलेसिकं । द्वे सच्चा असङ्किलि-
टुअसङ्किलेसिका । दुक्खसच्चं सिया सङ्किलिटुसङ्किलेसिकं, सिया
असङ्किलिटुसङ्किलेसिकं ।

५७. समुदयसच्चं सवितक्कसविचारं । निरोधसच्चं अवितक्क-
अविचारं । मग्गसच्चं सिया सवितक्कसविचारं, सिया अवितक्क-
20 विचारमत्तं, सिया अवितक्कअविचारं । दुक्खसच्चं सिया सवितक्क-
सविचारं, सिया अवितक्कविचारमत्तं, सिया अवितक्कअविचारं, सिया
न वत्तव्वं — “सवितक्कसविचारं” ति पि, “अवितक्कविचारमत्तं” ति
पि, “अवितक्कअविचारं” ति पि ।

५८. द्वे सच्चा सिया पीतिसहगता, सिया सुखसहगता, सिया
25 उपेक्खासहगता । निरोधसच्चं न वत्तव्वं — “पीतिसहगतं” ति पि,
“सुखसहगतं” ति पि, “उपेक्खासहगतं” ति पि । दुक्खसच्चं सिया
पीतिसहगतं, सिया सुखसहगतं, सिया उपेक्खासहगतं, सिया न वत्तव्वं —
“पीतिसहगतं” ति पि, “सुखसहगतं” ति पि, “उपेक्खासहगतं” ति पि ।

५९. द्वे सच्चा नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बा । समुदय-
सच्चं सिया दस्सनेन पहातब्बं, सिया भावनाय पहातब्बं । दुक्खसच्चं
सिया दस्सनेन पहातब्बं, सिया भावनाय पहातब्बं, सिया नेव दस्सनेन न
भावनाय पहातब्बं ।

६०. द्वे सच्चा नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बहेतुका । 5
समुदयसच्चं सिया दस्सनेन पहातब्बहेतुकं, सिया भावनाय पहातब्ब-
हेतुकं । दुक्खसच्चं सिया दस्सनेन पहातब्बहेतुकं, सिया भावनाय
पहातब्बहेतुकं, सिया नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बहेतुकं ।

B. .

६१. समुदयसच्चं आचयगामि । मग्गसच्चं अपचयगामि^१ ।
निरोधसच्चं नेवाचयगामिनापचयगामि । दुक्खसच्चं सिया आचयगामि, 10 R.11
सिया नेवाचयगामिनापचयगामि ।

६२. मग्गसच्चं सेक्खं । तीणि सच्चानि^२ नेवसेक्खनासेक्खा ।

६३. समुदयसच्चं परित्तं । द्वे सच्चा अप्पमाणा । दुक्ख-
सच्चं सिया परित्तं, सिया महग्गतं ।

६४. निरोधसच्चं अनारम्मणं । मग्गसच्चं अप्पमाणारम्मणं । 15
समुदयसच्चं सिया परित्तारम्मणं, सिया महग्गतारम्मणं न अप्पमाणा-
रम्मणं, सिया न वत्तब्बं — “परित्तारम्मणं” ति पि, “महग्गतारम्मणं”
ति पि । दुक्खसच्चं सिया परित्तारम्मणं, सिया महग्गतारम्मणं, सिया
अप्पमाणारम्मणं, सिया न वत्तब्बं — “परित्तारम्मणं” ति पि, “महग्गता-
रम्मणं” ति पि, “अप्पमाणारम्मणं” ति पि । 20

६५. समुदयसच्चं हीनं । द्वे सच्चा पणीता । दुक्खसच्चं
सिया हीनं, सिया मज्झिमं ।

६६. निरोधसच्चं अनियतं । मग्गसच्चं सम्मत्तनियतं । द्वे
सच्चा सिया मिच्छत्तनियता, सिया अनियता ।

६७. निरोधसच्चं अनारम्मणं । समुदयसच्चं न वत्तब्बं — 25
“मग्गारम्मणं” ति पि, “मग्गहेतुकं” ति पि, “मग्गाधिपती” ति पि ।
मग्गसच्चं न मग्गारम्मणं मग्गहेतुकं^३, सिया मग्गाधिपति, सिया न
न वत्तब्बं — “मग्गाधिपती” ति । दुक्खसच्चं सिया मग्गारम्मणं न

१. अपचयगामी — सी० । २. सच्चा — स्या०, रो० । ३. सिया मग्गहेतुकं — स्या०, रो० ।

मगहेतुकं, सिया मगाधिपति, सिया न वत्तव्वं — “मगारम्मणं” ति पि,
“मगाधिपती” ति पि ।

६८. द्वे सच्चा सिया उप्पन्ना, सिया अनुप्पन्ना, न वत्तव्वा —
‘उप्पादिनो’ ति । निरोधसच्चं न वत्तव्वं — “उप्पन्नं” ति पि, “अनुप्पन्नं”
5 ति पि, “उप्पादी” ति पि । दुक्खसच्चं सिया उप्पन्नं, सिया अनुप्पन्नं,
सिया उप्पादि ।

६९. तीणि सच्चानि सिया अतीता, सिया अनागता, सिया
पच्चुप्पन्ना । निरोधसच्चं न वत्तव्वं — “अतीतं” ति पि, “अनागतं”
ति पि, “पच्चुप्पन्नं” ति पि ।

10 ७०. निरोधसच्चं अनारम्मणं । मगसच्चं न वत्तव्वं —
“अतीतारम्मणं” ति पि, “अनागतारम्मणं” ति पि, “पच्चुप्पन्नारम्मणं”
ति पि । द्वे सच्चा सिया अतीतारम्मणा, सिया अनागतारम्मणा, सिया
पच्चुप्पन्नारम्मणा, सिया न वत्तव्वा — “अतीतारम्मणा” ति पि, “अना-
गतारम्मणा” ति पि, “पच्चुप्पन्नारम्मणा” ति पि ।

R. 115 15 ७१. निरोधसच्चं वहिद्धा । तीणि सच्चानि सिया अज्झत्ता,
सिया वहिद्धा, सिया अज्झत्तवहिद्धा ।

७२. निरोधसच्चं अनारम्मणं । मगसच्चं वहिद्धारम्मणं ।
समुदयसच्चं सिया अज्झत्तारम्मणं, सिया वहिद्धारम्मणं, सिया अज्झत्त-
वहिद्धारम्मणं ।

20 B. 121 ७३. दुक्खसच्चं सिया अज्झत्तारम्मणं, सिया वहिद्धारम्मणं,
सिया अज्झत्तवहिद्धारम्मणं, सिया न वत्तव्वं — “अज्झत्तारम्मणं” ति
पि, “वहिद्धारम्मणं” ति पि, “अज्झत्तवहिद्धारम्मणं” ति पि ।

७४. तीणि सच्चानि अनिदस्सनअप्पटिघा । दुक्खसच्चं सिया
सनिदस्सनसप्पटिघं, सिया अनिदस्सनसप्पटिघं, सिया अनिदस्सनअप्पटिघं ।

२. दुक्कमातिकानुक्कमेन

(१)

25 ७५. समुदयसच्चं हेतु । निरोधसच्चं न हेतु । द्वे सच्चा
सिया हेतू, सिया न हेतू ।

७६. द्वे सच्चा सहेतुका । निरोधसच्चं अहेतुकं । दुक्खसच्चं
सिया सहेतुकं, सिया अहेतुकं ।

७७. द्वे सच्चा हेतुसम्पयुक्ता । निरोधसच्चं हेतुविप्पयुत्तं ।

दुक्खसच्चं सिया हेतुसम्पयुत्तं, सिया हेतुविप्पयुत्तं ।

७८. समुदयसच्चं हेतु चेव सहेतुकं च । निरोधसच्चं न

वत्तब्बं — “हेतु चेव सहेतुकं चा” ति पि, “सहेतुकं चेव न च हेतू” ति पि ।

मग्गसच्चं सिया हेतु चेव सहेतुकं च, सिया सहेतुकं चेव न च हेतु । 5

दुक्खसच्चं सिया हेतु चेव सहेतुकं च, सिया सहेतुकं चेव न च हेतु, सिया

न वत्तब्बं — “हेतु चेव सहेतुकं चा” ति पि, “सहेतुकं चेव न च हेतू” ति पि ।

७९. समुदयसच्चं हेतु चेव हेतुसम्पयुत्तं च । निरोधसच्चं

न वत्तब्बं — “हेतु चेव हेतुसम्पयुत्तं चा” ति पि, “हेतुसम्पयुत्तं चेव न च

हेतू” ति पि । मग्गसच्चं सिया हेतु चेव हेतुसम्पयुत्तं च, सिया हेतुसम्प- 10

युत्तं चेव न च हेतु । दुक्खसच्चं सिया हेतु चेव हेतुसम्पयुत्तं च, सिया

हेतुसम्पयुत्तं चेव न च हेतु, सिया न वत्तब्बं — “हेतु चेव हेतुसम्पयुत्तं

चा” ति पि, “हेतुसम्पयुत्तं चेव न च हेतू” ति पि ।

८०. निरोधसच्चं न हेतु अहेतुकं । समुदयसच्चं न वत्तब्बं —

“न हेतु सहेतुकं” ति पि, “न हेतु अहेतुकं” ति पि । मग्गसच्चं 15

सिया न हेतु सहेतुकं, सिया न वत्तब्बं — “न हेतु सहेतुकं” ति पि, “न हेतु

अहेतुकं” ति पि । दुक्खसच्चं सिया न हेतु सहेतुकं, सिया न हेतु अहेतुकं,

सिया न वत्तब्बं — “न हेतु सहेतुकं” ति पि, “न हेतु अहेतुकं” ति पि ।

(२)

८१. तीणि सच्चानि सप्पच्चया । निरोधसच्चं अप्पच्चयं ।

R. 116

८२. तीणि सच्चानि सङ्खत्ता । निरोधसच्चं असङ्खत्तं ।

20

८३. तीणि सच्चानि अनिदस्सना । दुक्खसच्चं सिया सनि-

दस्सनं, सिया अनिदस्सनं ।

८४. तीणि सच्चानि अप्पट्ठिघा । दुक्खसच्चं सिया सप्पट्ठिघं,

सिया अप्पट्ठिघं ।

८५. तीणि सच्चानि^१ अरूपानि^१ । दुक्खसच्चं सिया रूपं, 25

सिया अरूपं ।

८६. द्वे सच्चा लोकिया । द्वे सच्चा लोकुत्तरा; केनचि

B. 122

विज्जेय्या, केनचि न विज्जेय्या ।

(३)

८७. समुदयसच्चं आसवो । द्वे सच्चा नो आसवा । दुक्ख-
सच्चं सिया आसवो, सिया नो आसवो ।

८८. द्वे सच्चा सासवा । द्वे सच्चा अनासवा ।

८९. समुदयसच्चं आसवसम्पयुत्तं^१ । द्वे सच्चा आसव-
५ विप्पयुत्ता । दुक्खसच्चं सिया आसवसम्पयुत्तं, सिया आसवविप्पयुत्तं ।

९०. समुदयसच्चं आसवो चेव सासवं च । द्वे सच्चा न
वत्तव्वा — “आसवा चेव सासवा चा” ति पि, “सासवा चेव नो च
आसवा” ति पि । दुक्खसच्चं सिया आसवो चेव सासवं च, सिया सासवं
चेव नो च आसवो ।

१० ९१. समुदयसच्चं आसवो चेव आसवसम्पयुत्तं च । द्वे
सच्चा न वत्तव्वा — “आसवा चेव आसवसम्पयुत्ता चा” ति पि, “आसव-
सम्पयुत्ता चेव नो च आसवा” ति पि । दुक्खसच्चं सिया आसवो चेव
आसवसम्पयुत्तं च, सिया आसवसम्पयुत्तं चेव नो च आसवो, सिया न
वत्तव्वं — “आसवो चेव आसवसम्पयुत्तं चा” ति पि, “आसवसम्पयुत्तं
१५ चेव नो च आसवो” ति पि ।

९२. द्वे सच्चा आसवविप्पयुत्तअनासवा । समुदयसच्चं न
वत्तव्वं — “आसवविप्पयुत्तसासवं” ति पि, “आसवविप्पयुत्तअनासवं”
ति पि । दुक्खसच्चं सिया आसवविप्पयुत्तसासवं, सिया न वत्तव्वं —
“आसवविप्पयुत्तसासवं” ति पि, “आसवविप्पयुत्तअनासवं” ति पि ।

(४)

२० ९३. समुदयसच्चं संयोजनं । द्वे सच्चा नो संयोजना ।
दुक्खसच्चं सिया संयोजनं, सिया नो संयोजनं ।

९४. द्वे सच्चा संयोजनिया । द्वे सच्चा असंयोजनिया ।

९५. समुदयसच्चं संयोजनसम्पयुत्तं । द्वे सच्चा संयोजन-
विप्पयुत्ता । दुक्खसच्चं सिया संयोजनसम्पयुत्तं, सिया संयोजनविप्पयुत्तं ।

२५ ९६. समुदयसच्चं संयोजनं चेव संयोजनियं च । द्वे सच्चा
न वत्तव्वा — “संयोजना चेव संयोजनिया चा” ति पि, “संयोजनिया

चेव नो च संयोजना” ति पि । दुक्खसच्चं सिया संयोजनं चेव संयोजनियं
च, सिया संयोजनियं चेव नो च संयोजनं ।

९७. समुदयसच्चं संयोजनं चेव संयोजनसम्पयुत्तं च । द्वे
सच्चा न वत्तब्बा — “संयोजना चेव संयोजनसम्पयुत्ता चा” ति पि,
“संयोजनसम्पयुत्ता चेव नो च संयोजना” ति पि । दुक्खसच्चं सिया 5
संयोजनं चेव संयोजनसम्पयुत्तं च, सिया संयोजनसम्पयुत्तं चेव नो च
संयोजनं, सिया न वत्तब्बं — “संयोजनं चेव संयोजनसम्पयुत्तं चा” ति पि,
“संयोजनसम्पयुत्तं चेव नो च संयोजनं” ति पि ।

R. 11

B. 11

९८. द्वे सच्चा संयोजनविप्पयुत्तअसंयोजनिया । समुदयसच्चं
न वत्तब्बं — “संयोजनविप्पयुत्तसंयोजनियं” ति पि, “संयोजनविप्पयुत्त- 10
असंयोजनियं” ति पि । दुक्खसच्चं सिया संयोजनविप्पयुत्तसंयोजनियं,
सिया न वत्तब्बं — “संयोजनविप्पयुत्तसंयोजनियं” ति पि, “संयोजन-
विप्पयुत्तअसंयोजनियं” ति पि ।

(५)

९९. समुदयसच्चं गन्थो । द्वे सच्चा नो गन्था । दुक्खसच्चं
सिया गन्थो, सिया नो गन्थो ।

15

१००. द्वे सच्चा गन्थनिया । द्वे सच्चा अगन्थनिया ।

१०१. द्वे सच्चा गन्थविप्पयुत्ता । द्वे सच्चा सिया गन्थसम्पयुत्ता,
सिया गन्थविप्पयुत्ता ।

१०२. समुदयसच्चं गन्थो चेव गन्थनियं च । द्वे सच्चा न
वत्तब्बा — “गन्था चेव गन्थनिया चा” ति पि, “गन्थनिया चेव नो च 20
गन्था” ति पि । दुक्खसच्चं सिया गन्थो चेव गन्थनियं च, सिया गन्थनियं
चेव नो च गन्थो ।

१०३. समुदयसच्चं गन्थो चेव गन्थसम्पयुत्तं च, सिया न
वत्तब्बं — “गन्थो चेव गन्थसम्पयुत्तं चा” ति पि, “गन्थसम्पयुत्तं चेव नो
च गन्थो” ति पि । द्वे सच्चा न वत्तब्बा — “गन्था चेव गन्थसम्पयुत्ता 25
चा” ति पि, “गन्थसम्पयुत्ता चेव नो च गन्था” ति पि । दुक्खसच्चं
सिया गन्थो चेव गन्थसम्पयुत्तं च, सिया गन्थसम्पयुत्तं चेव नो च गन्थो,

सिया न वत्तव्वं – “गन्थो चेव गन्थसम्पयुत्तं चा” ति पि, “गन्थसम्पयुत्तं
चेव नो च गन्थो” ति पि ।

१०४. द्वे सच्चा गन्थविप्पयुत्तअगन्थनिया । द्वे सच्चा सिया
गन्थविप्पयुत्तगन्थनिया, सिया न वत्तव्वा – “गन्थविप्पयुत्तगन्थनिया”
5 ति पि, “गन्थविप्पयुत्तअगन्थनिया” ति पि ।

(६-८)

१०५. समुदयसच्चं ओधो ... पे०... योगो ... पे०... नीवरणं ।
द्वे सच्चा नो नीवरणा । दुक्खसच्चं सिया नीवरणं, सिया नो नीवरणं ।

१०६. द्वे सच्चा नीवरणिया ? द्वे सच्चा अनीवरणिया ।

118 १०७. समुदयसच्चं नीवरणसम्पयुत्तं । द्वे सच्चा नीवरण-
10 विप्पयुत्ता । दुक्खसच्चं सिया नीवरणसम्पयुत्तं, सिया नीवरणविप्पयुत्तं ।

१०८. समुदयसच्चं नीवरणं चेव नीवरणियं च । द्वे सच्चा
न वत्तव्वा – “नीवरणा चेव नीवरणिया चा” ति पि, “नीवरणिया चेव
नो च नीवरणा” ति पि । दुक्खसच्चं सिया नीवरणं चेव नीवरणियं च,
सिया नीवरणियं चेव नो च नीवरणं ।

13 १०९. समुदयसच्चं नीवरणं चेव नीवरणसम्पयुत्तं च । द्वे
B. 124 सच्चा न वत्तव्वा – “नीवरणा चेव नीवरणसम्पयुत्ता चा” ति पि,
“नीवरणसम्पयुत्ता चेव नो च नीवरणा” ति पि । दुक्खसच्चं
सिया नीवरणं चेव नीवरणसम्पयुत्तं च, सिया नीवरणसम्पयुत्तं
चेव नो च नीवरणं, सिया न वत्तव्वं – “नीवरणं चेव नीव-
20 रणसम्पयुत्तं चा” ति पि, “नीवरणसम्पयुत्तं चेव नो च नीवरणं”
ति पि । द्वे सच्चा नीवरणविप्पयुत्तअनीवरणिया । समुदयसच्चं न
वत्तव्वं – “नीवरणविप्पयुत्तनीवरणियं” ति पि, “नीवरणविप्पयुत्तअनी-
वरणियं” ति पि । दुक्खसच्चं सिया नीवरणविप्पयुत्तनीवरणियं,
सिया न वत्तव्वं – “नीवरणविप्पयुत्तनीवरणियं” ति पि, “नीवरणविप्प-
25 युत्तअनीवरणियं” ति पि ।

(९)

११०. तीणि सच्चानि नो परामासा । दुक्खसच्चं सिया परा-
मासो, सिया नो परामासो ।

१११. द्वे सच्चा परामट्टा । द्वे सच्चा अपरामट्टा ।

११२. द्वे सच्चा परामासविप्पयुत्ता । समुदयसच्चं सिया परामाससम्पयुत्तं, सिया परामासविप्पयुत्तं । दुक्खसच्चं सिया परामाससम्पयुत्तं, सिया परामासविप्पयुत्तं, सिया न वत्तब्बं — “परामाससम्पयुत्तं” ति पि, “परामासविप्पयुत्तं” ति पि । 5

११३. समुदयसच्चं न वत्तब्बं — “परामासो चेव परामट्ठं चा” ति, परामट्ठं चेव नो च परामासो । द्वे सच्चा न वत्तब्बा — “परामासा चेव परामट्टा चा” ति पि, “परामट्टा चेव नो च परामासा” ति पि । दुक्खसच्चं सिया परामासो चेव परामट्ठं च, सिया परामट्ठं चेव नो च परामासो । 10

११४. द्वे सच्चा परामासविप्पयुत्तअपरामट्टा । द्वे सच्चा सिया परामासविप्पयुत्तपरामट्टा, सिया न वत्तब्बा — “परामासविप्पयुत्तपरामट्टा” ति पि, “परामासविप्पयुत्तअपरामट्टा” ति पि ।

(१०)

११५. द्वे सच्चा सारम्मणा । निरोधसच्चं अनारम्मणं । दुक्खसच्चं सिया सारम्मणं, सिया अनारम्मणं । 15

११६. तीणि सच्चानि नो चित्ता । दुक्खसच्चं सिया चित्तं, सिया नो चित्तं ।

११७. द्वे सच्चा चेतसिका । निरोधसच्चं अचेतसिकं । दुक्खसच्चं सिया चेतसिकं, सिया अचेतसिकं ।

११८. द्वे सच्चा चित्तसम्पयुत्ता । निरोधसच्चं चित्तविप्पयुत्तं । दुक्खसच्चं सिया चित्तसम्पयुत्तं, सिया चित्तविप्पयुत्तं, सिया न वत्तब्बं — “चित्तेन सम्पयुत्तं” ति पि, “चित्तेन विप्पयुत्तं” ति पि । 20

११९. द्वे सच्चा चित्तसंसट्ठा । निरोधसच्चं चित्तविसंसट्ठं । दुक्खसच्चं सिया चित्तसंसट्ठं, सिया चित्तविसंसट्ठं, सिया न वत्तब्बं — “चित्तेन संसट्ठं” ति पि, “चित्तेन विसंसट्ठं” ति पि । 25

१२०. द्वे सच्चा चित्तसमुद्धाना । निरोधसच्चं नो चित्तसमुद्धानं । दुक्खसच्चं सिया चित्तसमुद्धानं, सिया नो चित्तसमुद्धानं ।

१२१. द्वे सच्चा चित्तसहभूतो । निरोधसच्चं नो चित्तसहभू ।
दुःखसच्चं सिया चित्तसहभू, सिया नो चित्तसहभू ।

१२२. द्वे सच्चा चित्तानुपरिवर्तिनो । निरोधसच्चं नो चित्ता-
नुपरिवर्ति । दुःखसच्चं सिया चित्तानुपरिवर्ति, सिया नो चित्तानु-
५ परिवर्ति ।

५. 125

२. 119

१२३. द्वे सच्चा चित्तसंसद्वसमुद्धाना । निरोधसच्चं नो चित्त-
संसद्वसमुद्धानं । दुःखसच्चं सिया चित्तसंसद्वसमुद्धानं, सिया नो चित्त-
संसद्वसमुद्धानं ।

१२४. द्वे सच्चा चित्तसंसद्वसमुद्धानसहभूतो । निरोधसच्चं नो
१० चित्तसंसद्वसमुद्धानसहभू । दुःखसच्चं सिया चित्तसंसद्वसमुद्धानसहभू,
सिया नो चित्तसंसद्वसमुद्धानसहभू ।

१२५. द्वे सच्चा चित्तसंसद्वसमुद्धानानुपरिवर्तिनो । निरोध-
सच्चं नो चित्तसंसद्वसमुद्धानानुपरिवर्ति । दुःखसच्चं सिया चित्तसंसद्व-
समुद्धानानुपरिवर्ति, सिया नो चित्तसंसद्वसमुद्धानानुपरिवर्ति ।

१२६. तीणि सच्चानि^१ बाहिरा । दुःखसच्चं सिया अज्झत्तं,
१५ सिया बाहिरं ।

(११)

१२७. तीणि सच्चानि नो उपादा । दुःखसच्चं सिया उपादा,
सिया नो उपादा ।

१२८. तीणि सच्चानि अनुपादिन्ना । दुःखसच्चं सिया उपा-
२० दिन्नं, सिया अनुपादिन्नं ।

१२९. समुदयसच्चं उपादानं । द्वे सच्चा नो उपादाना ।
दुःखसच्चं सिया उपादानं, सिया नो उपादानं ।

१३०. द्वे सच्चा उपादानिया । द्वे सच्चा अनुपादानिया ।

१३१. द्वे सच्चा उपादानविप्पयुक्ता । द्वे सच्चा सिया उपा-
२५ दानसम्पयुक्ता, सिया उपादानविप्पयुक्ता ।

१३२. समुदयसच्चं उपादानं चैव उपादानियं च । द्वे सच्चा
न वत्तब्बा — “उपादाना चैव उपादानिया चा” ति पि, “उपादानिया चैव

नो च उपादाना" ति पि । दुक्खसच्चं सिया उपादानं चेव उपादानियं
च, सिया उपादानियं चेव नो च उपादानं ।

१३३. समुदयसच्चं सिया उपादानं चेव उपादानसम्पयुत्तं च,
सिया न वत्तब्बं — "उपादानं चेव उपादानसम्पयुत्तं चा" ति पि, "उपा-
दानसम्पयुत्तं चेव नो च उपादानं" ति पि । द्वे सच्चा न वत्तब्बा — 5
"उपादाना चेव उपादानसम्पयुत्ता चा" ति पि, "उपादानसम्पयुत्ता चेव
नो च उपादाना" ति पि । दुक्खसच्चं सिया उपादानं चेव उपादान-
सम्पयुत्तं च, सिया उपादानसम्पयुत्तं चेव नो च उपादानं, सिया न वत्तब्बं —
"उपादानं चेव उपादानसम्पयुत्तं चा" ति पि, "उपादानसम्पयुत्तं चेव नो
च उपादानं" ति पि । 10

१३४. द्वे सच्चा उपादानविप्पयुत्तअनुपादानिया । द्वे सच्चा
सिया उपादानविप्पयुत्तउपादानिया, सिया न वत्तब्बा — "उपादान-
विप्पयुत्तउपादानिया" ति पि, "उपादानविप्पयुत्तअनुपादानिया" ति पि ।
(१२)

१३५. समुदयसच्चं किलेसो । द्वे सच्चा नो किलेसा । दुक्ख-
सच्चं सिया किलेसो, सिया नो किलेसो । 15

१३६. द्वे सच्चा सङ्किलेसिका । द्वे सच्चा असङ्किलेसिका ।

१३७. समुदयसच्चं सङ्किलिट्ठं । द्वे सच्चा असङ्किलिट्ठा ।
दुक्खसच्चं सिया सङ्किलिट्ठं, सिया असङ्किलिट्ठं ।

१३८. समुदयसच्चं किलेससम्पयुत्तं । द्वे सच्चा किलेसविप्प-
युत्ता । दुक्खसच्चं सिया किलेससम्पयुत्तं, सिया किलेसविप्पयुत्तं । 20 B. 126

१३९. समुदयसच्चं किलेसो चेव सङ्किलेसिकं च । द्वे सच्चा
न वत्तब्बा — "किलेसा चेव सङ्किलेसिका चा" ति पि, "सङ्किलेसिका
चेव नो च किलेसा" ति पि । दुक्खसच्चं सिया किलेसो चेव सङ्किलेसिकं
च, सिया सङ्किलेसिकं चेव नो च किलेसो ।

१४०. समुदयसच्चं किलेसो चेव सङ्किलिट्ठं च । द्वे सच्चा 25
न वत्तब्बा — "किलेसा चेव सङ्किलिट्ठा चा" ति पि, "सङ्किलिट्ठा चेव नो
च किलेसा" ति पि । दुक्खसच्चं सिया किलेसो चेव सङ्किलिट्ठं च,
सिया सङ्किलिट्ठं चेव नो च किलेसो, सिया न वत्तब्बं — "किलेसो चेव
सङ्किलिट्ठं चा" ति पि, "सङ्किलिट्ठं चेव नो च किलेसो" ति पि ।

१४१ समुदयसच्चं किलेसो चेव किलेससम्पयुत्तं च । द्वे सच्चा
न वत्तव्या — “किलेसा चेव किलेससम्पयुत्ता चा” ति पि, “किलेससम्प-
युत्ता चेव नो च किलेसा” ति पि । दुक्खसच्चं सिया किलेसो चेव किलेस-
सम्पयुत्तं च, सिया किलेससम्पयुत्तं चेव नो च किलेसो, सिया न वत्तव्यं —
5 “किलेसो चेव किलेससम्पयुत्तं चा” ति पि, “किलेससम्पयुत्तं चेव नो च
किलेसो” ति पि ।

१४२. द्वे सच्चा किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिका । समुदयसच्चं
न वत्तव्यं — “किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिकं” ति पि, “किलेसविप्पयुत्त-
असङ्किलेसिकं” ति पि । दुक्खसच्चं सिया किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिकं,
10 सिया न वत्तव्यं — “किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिकं” ति पि, “किलेसविप्प-
युत्तसङ्किलेसिकं” ति पि ।

(१३)

R. 121

१४३. द्वे सच्चा न दस्सनेन पहातव्या । द्वे सच्चा सिया दस्सनेन
पहातव्या, सिया न दस्सनेन पहातव्या ।

१४४. द्वे सच्चा न भावनाय पहातव्या । द्वे सच्चा सिया
15 भावनाय पहातव्या, सिया न भावनाय पहातव्या ।

१४५. द्वे सच्चा न दस्सनेन पहातव्वहेतुका । द्वे सच्चा सिया
दस्सनेन पहातव्वहेतुका, सिया न दस्सनेन पहातव्वहेतुका ।

१४६. द्वे सच्चा न भावनाय पहातव्वहेतुका । द्वे सच्चा सिया
भावनाय पहातव्वहेतुका, सिया न भावनाय पहातव्वहेतुका ।

20 १४७. समुदयसच्चं सवितक्कं । निरोधसच्चं अविताक्कं ।
द्वे सच्चा सिया सवितक्का, सिया अविताक्का ।

१४८. समुदयसच्चं सविचारं । निरोधसच्चं अविचारं । द्वे
सच्चा सिया सविचारा, सिया अविचारा ।

१४९. निरोधसच्चं अप्पोतिकं । तीणि सच्चानि सिया अप्पो-
25 तिका, सिया अप्पोतिका ।

१५०. निरोधसच्चं न पीतिसहगतं । तीणि सच्चानि सिया
पीतिसहगता, सिया न पीतिसहगता ।

१५१. निरोधसच्चं न सुखसहगतं । तीणि सच्चानि सिया B. 5
सुखसहगता, सिया न सुखसहगता ।

१५२. निरोधसच्चं न उपेक्खासहगतं । तीणि सच्चानि सिया
उपेक्खासहगता, सिया न उपेक्खासहगता ।

१५३. समुदयसच्चं कामावचरं । द्वे सच्चा न कामावचरा । 5
दुक्खसच्चं सिया कामावचरं, सिया न कामावचरं ।

१५४. तीणि सच्चानि न रूपावचरा । दुक्खसच्चं सिया रूपा-
वचरं, सिया न रूपावचरं ।

१५५. तीणि सच्चानि न अरूपावचरा । दुक्खसच्चं सिया
अरूपावचरं, सिया न अरूपावचरं । 10

१५६. द्वे सच्चा परियापन्ना । द्वे सच्चा अपरियापन्ना ।

१५७. मग्गसच्चं निय्यानिकं । तीणि सच्चानि अनिय्यानिका ।

१५८. मग्गसच्चं नियतं । निरोधसच्चं अनियतं । द्वे सच्चा
सिया नियता, सिया अनियता ।

१५९. द्वे सच्चा सउत्तरा । द्वे सच्चा अनुत्तरा । 15

१६०. समुदयसच्चं सरणं । द्वे सच्चा अरणा । दुक्खसच्चं
सिया सरणं, सिया अरणं ति ।

सच्चविभङ्गो निवृत्तो ।

५. इन्द्रियविभङ्गो

§ १. अभिधम्मभाजनीयं

B. 128,
R 122
१. वावीसतिन्द्रियानि — चक्खुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं, घानिन्द्रियं,
जिह्विन्द्रियं, कायिन्द्रियं, मनिन्द्रियं, इत्थिन्द्रियं, पुरिसिन्द्रियं, जीवितिन्द्रियं,
सुखिन्द्रियं, दुक्खिन्द्रियं, सोमनस्सिन्द्रियं, दोमनस्सिन्द्रियं, उपेक्खिन्द्रियं,
सद्धिन्द्रियं, विरियिन्द्रियं, सतिन्द्रियं, समाधिन्द्रियं, पञ्चिन्द्रियं,
5 अतञ्जातञ्जस्सामीतिन्द्रियं^१, अञ्जिन्द्रियं, अञ्जाताविन्द्रियं ।

२. तत्थ कतमं चक्खुन्द्रियं ?

यं चक्खु चतुन्नं महाभूतानं उपादाय पसादो ... पे०... सुञ्जो
गामो पेसो — इदं वुच्चति “चक्खुन्द्रियं” ।

३. तत्थ कतमं सोतिन्द्रियं ... पे०... घानिन्द्रियं ... पे०... जिह्वि-
10 न्द्रियं ... पे०... कायिन्द्रियं ?

यो कायो चतुन्नं महाभूतानं उपादाय पसादो ... पे०... सुञ्जो
गामो पेसो — इदं वुच्चति “कायिन्द्रियं” ।

४. तत्थ कतमं मनिन्द्रियं ?

एकविधेन मनिन्द्रियं — फस्ससम्पयुत्तं ।

15 दुविधेन मनिन्द्रियं — अत्थि सहेतुकं, अत्थि अहेतुकं ।

तिविधेन मनिन्द्रियं — अत्थि कुसलं, अत्थि अकुसलं, अत्थि
अव्याकतं ।

चतुर्विधेन मनिन्द्रियं — अत्थि कामावचरं, अत्थि रूपावचरं,
अत्थि अरूपावचरं, अत्थि अपरियापन्नं ।

20 पञ्चविधेन मनिन्द्रियं — अत्थि सुखिन्द्रियसम्पयुत्तं, अत्थि
दुक्खिन्द्रियसम्पयुत्तं, अत्थि सोमनस्सिन्द्रियसम्पयुत्तं, अत्थि दोमन-
स्सिन्द्रियसम्पयुत्तं, अत्थि उपेक्खिन्द्रियसम्पयुत्तं ।

छव्विधेन मनिन्द्रियं — चक्खुविञ्जाणं ... पे०... मनोविञ्जाणं ।
एवं छव्विधेन मनिन्द्रियं ।

१. अतञ्जातञ्जस्सामीतिन्द्रिय — त्या० ।

सत्तविधेन मनिन्द्रियं — चक्खुविञ्जाणं ... पे०... कायविञ्जाणं,
मनोधातु, मनोविञ्जाणधातु । एवं सत्तविधेन मनिन्द्रियं ।

अट्ठविधेन मनिन्द्रियं — चक्खुविञ्जाणं ... पे०... कायविञ्जाणं
अत्थि सुखसहगतं, अत्थि दुक्खसहगतं, मनोधातु, मनोविञ्जाणधातु ।
एवं अट्ठविधेन मनिन्द्रियं ।

5

नवविधेन मनिन्द्रियं — चक्खुविञ्जाणं ... पे०... कायविञ्जाणं,
मनोधातु, मनोविञ्जाणधातु अत्थि कुसला, अत्थि अकुसला, अत्थि
अव्याकता । एवं नवविधेन मनिन्द्रियं ।

B.

दसविधेन मनिन्द्रियं — चक्खुविञ्जाणं ... पे०... कायविञ्जाणं
अत्थि सुखसहगतं, अत्थि दुक्खसहगतं, मनोधातु, मनोविञ्जाणधातु
अत्थि कुसला, अत्थि अकुसला, अत्थि अव्याकता । एवं दसविधेन
मनिन्द्रियं ... पे०... एवं बहुविधेन मनिन्द्रियं । इदं वुच्चति “मनिन्द्रियं” ।

10

५. तत्थ कतमं इत्थिन्द्रियं ?

यं इत्थिया इत्थिलिङ्गं^१ इत्थिनिमित्तं इत्थिकुत्तं इत्थाकप्पो
इत्थत्तं^२ इत्थिभावो — इदं वुच्चति “इत्थिन्द्रियं” ।

15

६. तत्थ कतमं पुरिसिन्द्रियं ?

यं^३ पुरिसस्स पुरिसलिङ्गं पुरिसनिमित्तं पुरिसकुत्तं पुरिसा-
कप्पो पुरिसत्तं पुरिसभावो — इदं वुच्चति “पुरिसिन्द्रियं” ।

R. 123

७. तत्थ कतमं जीवितिन्द्रियं ?

जीवितिन्द्रियं दुविधेन — अत्थि रूपजीवितिन्द्रियं, अत्थि अरूप-
जीवितिन्द्रियं ।

20

(१) तत्थ कतमं रूपजीवितिन्द्रियं ?

यो तेसं रूपीनं धम्मानं आयु ठित्ति यपना यापना
इरियना वत्तना पालना जीवितं जीवितिन्द्रियं —
इदं वुच्चति “रूपजीवितिन्द्रियं” ।

25

(२) तत्थ कतमं अरूपजीवितिन्द्रियं ?

यो तेसं अरूपीनं धम्मानं आयु ठित्ति यपना
यापना इरियना वत्तना पालना जीवितं जीवितिन्द्रियं
— इदं वुच्चति “अरूपजीवितिन्द्रियं” ।

इदं वुच्चति "जीवितिन्द्रियं" ।

८. तत्थ कतमं सुखिन्द्रियं ?

यं कायिकं सातं कायिकं सुखं कायसम्फस्सजं सातं सुखं वेदयितं
कायसम्फस्सजा साता सुखा वेदना - इदं वुच्चति "सुखिन्द्रियं" ।

5 ९. तत्थ कतमं दुक्खिन्द्रियं ?

यं कायिकं असातं कायिकं दुक्खं कायसम्फस्सजं असातं दुक्खं
वेदयितं कायसम्फस्सजा असाता दुक्खा वेदना - इदं वुच्चति
"दुक्खिन्द्रियं" ।

१०. तत्थ कतमं सोमनस्सिन्द्रियं ?

10 यं चेतसिकं सातं चेतसिकं सुखं चेतोसम्फस्सजं सातं सुखं वेदयितं
चेतोसम्फस्सजा साता सुखा वेदना - इदं वुच्चति "सोमनस्सिन्द्रियं" ।

B. 130

११. तत्थ कतमं दोमनस्सिन्द्रियं ?

यं चेतसिकं असातं चेतसिकं दुक्खं चेतोसम्फस्सजं असातं दुक्खं
वेदयितं चेतोसम्फस्सजा असाता दुक्खा वेदना - इदं वुच्चति "दोमन-
15 स्सिन्द्रियं" ।

१२. तत्थ कतमं उपेक्खिन्द्रियं ?

यं चेतसिकं नेव सातं नासातं चेतोसम्फस्सजं अदुक्खमसुखं
वेदयितं चेतोसम्फस्सजा अदुक्खमसुखा वेदना - इदं वुच्चति "उपेक्खि-
न्द्रियं" ।

20 १३. तत्थ कतमं सद्धिन्द्रियं ?

या सद्धा सद्धहना ओकप्पना अभिप्पसादो सद्धा सद्धिन्द्रियं
सद्धावलं - इदं वुच्चति "सद्धिन्द्रियं" ।

१४. तत्थ कतमं विरियिन्द्रियं ?

यो चेतसिको विरियारम्भो निक्कमो परक्कमो उय्यामो वायामो
25 उस्साहो उस्सोब्धी^१ थामो ठिति^२ असिथिलपरक्कमता अनिक्खित्तद्धन्दा
अनिक्खित्तघुरत्ता घुरसम्पग्गाहो विरियं विरियिन्द्रियं विरियवलं^३ - इदं
वुच्चति "विरियिन्द्रियं" ।

R. 124

१. उस्सोब्धि - मी०, रो० । २. धिति - सी०, म्या०, रो० । ३. विरियवलं सम्मा-
वायामो - स्या०, रो० ।

१५. तत्थ कतमं सतिन्द्रियं ?

या सति अनुस्सति पटिस्सति सति सरणता धारणता अपिला-
पनता असम्मुस्सनता^१ सति सतिन्द्रियं सतिबलं सम्मासति — इदं वुच्चति
“सतिन्द्रियं” ।

१६. तत्थ कतमं समाधिन्द्रियं ?

5

या चित्तस्स ठिति सण्ठिति अवट्ठिति अविसाहारो अविवखेपो
अविसाहटमानसता समथो समाधिन्द्रियं समाधिवलं सम्मासमाधि — इदं
वुच्चति “समाधिन्द्रियं” ।

१७. तत्थ कतमं पज्झिन्द्रियं ?

या पज्जा पजानता ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि — 10
इदं वुच्चति “पज्झिन्द्रियं” ।

१८. तत्थ कतमं अनज्जातज्जास्सामीतिन्द्रियं ?

या तेसं धम्मानं अनज्जातानं^२ अदिट्ठानं अप्पत्तानं अविदितानं
असच्छिकतानं सच्छिकिरियाय पज्जा पजानता ... पे०... अमोहो
धम्मविचयो सम्मादिट्ठि धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं 15
— इदं वुच्चति “अनज्जातज्जास्सामीतिन्द्रियं” ।

१९. तत्थ कतमं अज्झिन्द्रियं ?

या तेसं धम्मानं ज्ञातानं दिट्ठानं पत्तानं विदितानं सच्छिकतानं
सच्छिकिरियाय पज्जा पजानता ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मा-
दिट्ठि धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — इदं वुच्चति 20
अज्झिन्द्रियं ।

२०. तत्थ कतमं अज्जाताविन्द्रियं ?

B. 131

या तेसं धम्मानं अज्जातावीनं दिट्ठानं पत्तानं विदितानं सच्छि-
कतानं सच्छिकिरियाय पज्जा पजानता ... पे०... अमोहो धम्मविचयो
सम्मादिट्ठि धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — इदं वुच्चति 25
“अज्जाताविन्द्रियं” ।

— ० —

§ २. पञ्चापुच्छकं

R. 125

२१. वावीसतिन्द्रियानि – चक्खुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं, घानिन्द्रियं, जिह्विन्द्रियं, कायिन्द्रियं, मनिन्द्रियं, इत्थिन्द्रियं, पुरिसिन्द्रियं, जीवितिन्द्रियं, सुखिन्द्रियं, दुक्खिन्द्रियं, सोमनस्सिन्द्रियं, दोमनस्सिन्द्रियं, उपेक्खिन्द्रियं, सद्धिन्द्रियं, विरियिन्द्रियं, सतिन्द्रियं, समाधिन्द्रियं, पञ्जिन्द्रियं, 5 अनञ्जातञ्जस्सामीतिन्द्रियं, अञ्जिन्द्रियं, अञ्जाताविन्द्रियं ।

२२. वावीसतीनं इन्द्रियानं कति कुसला, कति अकुसला, कति अव्याकता ... पे०... कति सरणा, कति अरणा ?

१. तिकमातिकानुक्कमेन

२३. दसिन्द्रिया अव्याकता । दोमनस्सिन्द्रियं अकुसलं । अनञ्जातञ्जस्सामीतिन्द्रियं कुसलं । चत्तारिन्द्रिया सिया कुसला, 10 सिया अव्याकता । छ इन्द्रिया सिया कुसला, सिया अकुसला, सिया अव्याकता ।

२४. द्वादसिन्द्रिया न वत्तव्वा – “सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता” ति पि, “दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्ता” ति पि, “अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता” ति पि । छ इन्द्रिया सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता, सिया 15 अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता । तीणिन्द्रिया सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता, सिया दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्ता, सिया अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता । जीवितिन्द्रियं सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं, सिया दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तं, सिया अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं, सिया न वत्तव्वं – “सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं” ति पि, “दुक्खाय वेदनाय 20 सम्पयुत्तं” ति पि, “अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं” ति पि ।

B. 132

२५. सतिन्द्रिया नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मा । तीणिन्द्रिया विपाका । द्विन्द्रिया विपाकधम्मधम्मा । अञ्जिन्द्रियं सिया विपाकं, सिया विपाकधम्मधम्मं । नविन्द्रिया सिया विपाका, सिया विपाकधम्मधम्मा, सिया नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मा ।

25

२६. नविन्द्रिया उपादिनुपादानिया । दोमनस्सिन्द्रियं अनुपादिनुपादानियं । तीणिन्द्रिया अनुपादिनुपादानिया । नविन्द्रिया

सिया उपादिन्नुपादानिया, सिया अनुपादिन्नुपादानिया, सिया अनुपादिन्न-
अनुपादानिया ।

२७. नविन्द्रिया असङ्किलिदुसङ्किलेसिका । दोमनस्सिन्द्रियं
सङ्किलिदुसङ्किलेसिकं । तीणिन्द्रिया असङ्किलिदुअसङ्किलेसिका । तीणि-
न्द्रिया सिया असङ्किलिदुसङ्किलेसिका, सिया असङ्किलिदुअसङ्किलेसिका । 5
छ इन्द्रिया सिया सङ्किलिदुसङ्किलेसिका, सिया असङ्किलिदुसङ्किलेसिका,
सिया असङ्किलिदुअसङ्किलेसिका ।

२८. नविन्द्रिया अवितक्कअविचारा । दोमनस्सिन्द्रियं सवितक्क-
सविचारं । उपेक्खिन्द्रियं सिया सवितक्कसविचारं, सिया अवितक्क-
अविचारं । एकादसिन्द्रिया सिया सवितक्कसविचारा, सिया अवितक्क- 10
विचारमत्ता, सिया अवितक्कअविचारा ।

२९. एकादसिन्द्रिया न वत्तब्बा — “पीतिसहगता” ति पि,
“सुखसहगता” ति पि, “उपेक्खासहगता” ति पि । सोमन्नस्सिन्द्रियं
सिया पीतिसहगतं न सुखसहगतं न उपेक्खासहगतं, सिया न वत्तब्बं —
“पीतिसहगतं” ति । छ इन्द्रिया सिया पीतिसहगता, सिया सुखसहगता, 15
सिया उपेक्खासहगता । चत्तारिन्द्रिया सिया पीतिसहगता, सिया सुख-
सहगतां, सिया उपेक्खासहगता, सिया न वत्तब्बा — “पीतिसहगता” ति
पि, “सुखसहगता” ति पि, “उपेक्खासहगता” ति पि ।

R. 126

३०. पन्नरसिन्द्रिया नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बा ।
दोमनस्सिन्द्रियं सिया दस्सनेन पहातब्बं, सिया भावनाय पहातब्बं । 20
छ इन्द्रिया सिया दस्सनेन पहातब्बा, सिया भावनाय पहातब्बा, सिया नेव
दस्सनेन न भावनाय पहातब्बा ।

३१. पन्नरसिन्द्रिया नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बहेतुका ।
दोमनस्सिन्द्रियं सिया दस्सनेन पहातब्बहेतुकं, सिया भावनाय पहातब्ब-
हेतुकं । छ इन्द्रिया सिया दस्सनेन पहातब्बहेतुका, सिया भावनाय 25
पहातब्बहेतुका, सिया नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बहेतुका ।

३२. दसिन्द्रिया नेवाचयगामिनापचयगामिनो । दोमनस्सिन्द्रियं
आचयगामि । अनञ्जातञ्जास्सामीतिन्द्रियं अपचयगामि । अञ्जिन्द्रियं
सिया अपचयगामि, सिया नेवाचयगामिनापचयगामि । नविन्द्रिया सिया
आचयगामिनो, सिया अपचयगामिनो, सिया नेवाचयगामिनापचयगामिनो । 30

D. 133

३३. दसिन्द्रिया नेवसेक्खनासेक्खा । द्विन्द्रिया सेक्खा । अञ्जा-
ताविन्द्रियं असेक्खं । नविन्द्रिया सिया सेक्खा, सिया असेक्खा, सिया
नेवसेक्खनासेक्खा ।

३४. दसिन्द्रिया परित्ता । तीणिन्द्रिया अप्पमाणा । नविन्द्रिया
५ सिया परित्ता, सिया महग्गता, सिया अप्पमाणा ।

३५. सत्तिन्द्रिया अनारम्मणा । द्विन्द्रिया परित्तारम्मणा ।
तीणिन्द्रिया अप्पमाणारम्मणा । दोमनस्सिन्द्रियं सिया परित्तारम्मणं
सिया महग्गतारम्मणं, न अप्पमाणारम्मणं, सिया न वत्तव्वं - "परित्ता-
रम्मणं" ति पि, "महग्गतारम्मणं" ति पि । नविन्द्रिया सिया परित्ता-
१० रम्मणा, सिया महग्गतारम्मणा, सिया अप्पमाणारम्मणा, सिया न वत्तव्वा
- "परित्तारम्मणा" ति पि, "महग्गतारम्मणा" ति पि, "अप्पमाणा-
रम्मणा" ति पि ।

३६. नविन्द्रिया मज्झिमा । दोमनस्सिन्द्रियं हीनं । तीणिन्द्रिया
पणीता । तीणिन्द्रिया सिया मज्झिमा, सिया पणीता । छ इन्द्रिया
१५ सिया हीना, सिया मज्झिमा, सिया पणीता ।

३७. दसिन्द्रिया अनियता । अनञ्जातञ्जस्सामीतिन्द्रियं
सम्मत्तनियतं । चत्तारिन्द्रिया सिया सम्मत्तनियता, सिया अनियता ।
दोमनस्सिन्द्रियं सिया मिच्छत्तनियतं, सिया अनियतं । छ इन्द्रिया सिया
मिच्छत्तनियता, सिया सम्मत्तनियता, सिया अनियता ।

३८. सत्तिन्द्रिया अनारम्मणा । चत्तारिन्द्रिया न वत्तव्वा -
"मग्गारम्मणा" ति पि, "मग्गहेतुका" ति पि, "मग्गाधिपतिनो" ति
पि । अनञ्जातञ्जस्सामीतिन्द्रियं न मग्गारम्मणं, सिया मग्गहेतुकं,
सिया मग्गाधिपति, सिया न वत्तव्वं - "मग्गहेतुकं" ति पि, "मग्गा-
धिपती" ति पि । अञ्जिन्द्रियं न मग्गारम्मणं, सिया मग्गहेतुकं, सिया
२५ मग्गाधिपति, सिया न वत्तव्वं - "मग्गहेतुकं" ति पि, "मग्गाधिपती"
ति पि । नविन्द्रिया सिया मग्गारम्मणा, सिया मग्गहेतुका, सिया
मग्गाधिपतिनो, सिया न वत्तव्वा - "मग्गारम्मणा" ति पि, "मग्ग-
हेतुका" ति पि, "मग्गाधिपतिनो" ति पि ।

३९. दसिन्द्रिया सिया उप्पन्ना, सिया उप्पादिनो, न वत्तव्वा -
३० "अनुप्पन्ना" ति । द्विन्द्रिया सिया उप्पन्ना, सिया अनुप्पन्ना, सिया न

वत्तब्बा — “उप्पादिनो” ति । दसिन्द्रिया सिया उप्पन्ना, सिया अनुप्पन्ना, सिया उप्पादिनो; सिया अतीता, सिया अनागता, सिया पच्चुप्पन्ना ।

४०. सत्तिन्द्रिया अनारम्मणा । द्विन्द्रिया पच्चुप्पन्नारम्मणा । तीणिन्द्रिया न वत्तब्बा — “अतीतारम्मणा” ति पि, “अनागतारम्मणा” ति पि, “पच्चुप्पन्नारम्मणा” ति पि । दसिन्द्रिया सिया अतीतारम्मणा, 5 सिया अनागतारम्मणा, सिया पच्चुप्पन्नारम्मणा, सिया न वत्तब्बा — “अतीतारम्मणा” ति पि, “अनागतारम्मणा” ति पि, “पच्चुप्पन्नारम्मणा” ति पि; सिया अज्झत्ता, सिया बहिद्धा, सिया अज्झत्तबहिद्धा । सत्तिन्द्रिया अनारम्मणा । तीणिन्द्रिया बहिद्धारम्मणा । चत्तारिन्द्रिया सिया अज्झत्ता-रम्मणा, सिया बहिद्धारम्मणा, सिया अज्झत्तबहिद्धारम्मणा, अट्ठिन्द्रिया 10 सिया अज्झत्तारम्मणा, सिया बहिद्धारम्मणा, सिया अज्झत्तबहिद्धारम्मणा, सिया न वत्तब्बा — “अज्झत्तारम्मणा” ति पि, “बहिद्धारम्मणा” ति पि, “अज्झत्तबहिद्धारम्मणा” ति पि ।

B. 134

४१. पञ्चिन्द्रिया अनिदस्सनसप्पटिघा । सत्तरसिन्द्रिया अनि-रस्सनसप्पटिघा । 15

२. बुक्कमातिकानुबक्कमेन
(१)

४२. चत्तारिन्द्रिया हेतू । अट्ठारसिन्द्रिया न हेतू

४३. सत्तिन्द्रिया सहेतुका । नविन्द्रिया अहेतुका । छ इन्द्रिया सिया सहेतुका, सिया अहेतुका ।

४४. सत्तिन्द्रिया हेतुसम्पयुत्ता । नविन्द्रिया हेतुविप्पयुत्ता । छ इन्द्रिया सिया हेतुसम्पयुत्ता, सिया हेतुविप्पयुत्ता । 20

४५. चत्तारिन्द्रिया हेतू चेव सहेतुका च । नविन्द्रिया न वत्तब्बा — “हेतू चेव सहेतुका चा” ति पि, “सहेतुका चेव न च हेतू” ति पि । तीणिन्द्रिया न वत्तब्बा — “हेतू चेव सहेतुका चा” ति । सहेतुका चेव न च हेतू । छ इन्द्रिया न वत्तब्बा — “हेतू चेव सहेतुका चा” ति, सिया सहेतुका चेव न च हेतू, सिया न वत्तब्बा — “सहेतुका चेव न च 25 हेतू” ति ।

४६. चत्तारिन्द्रिया हेतू चेव हेतुसम्पयुत्ता च । नविन्द्रिया न वत्तब्बा — “हेतू चेव हेतुसम्पयुत्ता चा” ति पि, “हेतुसम्पयुत्ता चेव न

R. 128

च हेतू" ति पि । तीणिन्द्रिया न वक्तव्या - "हेतू चेव हेतुसम्पयुक्ता चा" ति, "हेतुसम्पयुक्ता चेव न च हेतू" । छ इन्द्रिया न वक्तव्या - "हेतू चेव हेतुसम्पयुक्ता चा" ति, सिया हेतुसम्पयुक्ता चेव न च हेतू, सिया न वक्तव्या - "हेतुसम्पयुक्ता चेव न च हेतू" ति ।

5 ४७. नविन्द्रिया न हेतू अहेतुका । तीणिन्द्रिया न हेतू सहेतुका । चत्तारिन्द्रिया न वक्तव्या - "न हेतू सहेतुका" ति पि, "न हेतू अहेतुका" ति पि । छ इन्द्रिया सिया न हेतू सहेतुका, सिया न हेतू अहेतुका ।

(२)

४८. सप्पच्चया । सङ्खता । अनिदस्सना ।

४९. पञ्चिन्द्रिया सप्पटिघा । सत्तरसिन्द्रिया अप्पटिघा ।

10 ५०. सत्तिन्द्रिया रूपा । चुट्टसिन्द्रिया अरूपा । जीवित्तिन्द्रियं^१ सिया रूपं, सिया अरूपं ।

५१. दसिन्द्रिया लोकिया । तीणिन्द्रिया लोकुत्तरा । नविन्द्रिया सिया लोकिया, सिया लोकुत्तरा ; केनचि विञ्जेय्या, केनचि न विञ्जेय्या ।

(३)

५२. नो आसवा । दसिन्द्रिया सासवा । तीणिन्द्रिया अनासवा ।
15 नविन्द्रिया सिया सासवा, सिया अनासवा ।

५३. पन्नरसिन्द्रिया आसवविप्पयुक्ता । दोमनस्सिन्द्रियं आसवसम्पयुक्तं । छ इन्द्रिया सिया आसवसम्पयुक्ता, सिया आसवविप्पयुक्ता ।

५४. दसिन्द्रिया न वक्तव्या - "आसवा चेव सासवा चा" ति, "सासवा चेव नो च आसवा" । तीणिन्द्रिया न वक्तव्या - "आसवा चेव सासवा चा" ति पि, "सासवा चेव नो च आसवा" ति पि । नविन्द्रिया
20 न वक्तव्या - "आसवा चेव सासवा चा" ति, सिया सासवा चेव नो च आसवा, सिया न वक्तव्या - "सासवा चेव नो च आसवा" ति ।

५५. पन्नरसिन्द्रिया न वक्तव्या - "आसवा चेव आसवसम्पयुक्ता चा" ति पि, "आसवसम्पयुक्ता चेव नो च आसवा" ति पि । दोमनस्सिन्द्रियं न वक्तव्वं - "आसवो चेव आसवसम्पयुक्तं चा" ति, "आसवसम्पयुक्तं
25 चेव नो च आसवो" । छ इन्द्रिया न वक्तव्या - "आसवा चेव आसव-

सम्पयुक्ता चा" ति, सिया आसवसम्पयुक्ता चेव नो च आसवा, सिया न वत्तब्बा — "आसवसम्पयुक्ता चेव नो च आसवा" ति ।

५६. नविन्द्रिया आसवविप्पयुत्तसासवा । तीणिन्द्रिया आसव-
विप्पयुत्तअनासवा । दोमनस्सिन्द्रियं न वत्तब्बं — "आसवविप्पयुत्त-
सासवं" ति पि, "आसवविप्पयुत्तअनासवं" ति पि । तीणिन्द्रिया सिया 5
आसवविप्पयुत्तसासवा, सिया आसवविप्पयुत्तअनासवा । छ इन्द्रिया सिया
आसवविप्पयुत्तसासवा, सिया आसवविप्पयुत्तअनासवा, सिया न वत्तब्बा —
"आसवविप्पयुत्तसासवा" ति पि, "आसवविप्पयुत्तअनासवा" ति पि ।

(४)

५७. नो संयोजना । दसिन्द्रिया संयोजनिया । तीणिन्द्रिया
असंयोजनिया । नविन्द्रिया सिया संयोजनिया, सिया असंयोजनिया । 10

५८. पत्तरसिन्द्रिया संयोजनविप्पयुक्ता । दोमनस्सिन्द्रियं
संयोजनसम्पयुत्तं । छ इन्द्रिया सिया संयोजनसम्पयुक्ता, सिया
संयोजनविप्पयुक्ता ।

B. 136,
R. 129

५९. दसिन्द्रिया न वत्तब्बा — "संयोजना चेव संयोजनिया
चा" ति, संयोजनिया चेव नो च संयोजना । तीणिन्द्रिया न वत्तब्बा — 15
"संयोजना चेव संयोजनिया चा" ति पि, "संयोजनिया चेव नो च संयो-
जना" ति पि । नविन्द्रिया न वत्तब्बा — "संयोजना चेव संयोजनिया
चा" ति, सिया संयोजनिया चेव नो च संयोजना, सिया न वत्तब्बा —
"संयोजनिया चेव नो च संयोजना" ति ।

६०. पत्तरसिन्द्रिया न वत्तब्बा — "संयोजना चेव संयोजन- 20
सम्पयुक्ता चा" ति पि, "संयोजनसम्पयुक्ता चेव नो च संयोजना" ति पि ।
दोमनस्सिन्द्रियं न वत्तब्बं — "संयोजनं चेव संयोजनसम्पयुत्तं चा" ति,
संयोजनसम्पयुत्तं चेव नो च संयोजनं । छ इन्द्रिया न वत्तब्बा — "संयोजना
चेव संयोजनसम्पयुक्ता चा" ति, सिया संयोजनसम्पयुक्ता चेव नो च
संयोजना, सिया न वत्तब्बा — "संयोजनसम्पयुक्ता चेव नो च संयोजना" 25
ति ।

६१. नविन्द्रिया संयोजनविप्पयुत्तसंयोजनिया । तीणिन्द्रिया
संयोजनविप्पयुत्तअसंयोजनिया । दोमनस्सिन्द्रियं न वत्तब्बं — "संयोजन-

विष्पयुत्तसंयोजनियं” ति पि, “संयोजनविष्पयुत्तसंयोजनियं” ति पि ।
 तीणिन्द्रिया सिया संयोजनविष्पयुत्तसंयोजनिया, सिया संयोजनविष्पयुत्त-
 असंयोजनिया । छ इन्द्रिया सिया संयोजनविष्पयुत्तसंयोजनिया, सिया
 संयोजनविष्पयुत्तसंयोजनिया, सिया न वत्तव्वा – “संयोजनविष्पयुत्त-
 ५ संयोजनिया” ति पि, “संयोजनविष्पयुत्तसंयोजनिया” ति पि ।

(५)

६२. नो गन्था । दसिन्द्रिया गन्थनिया । तीणिन्द्रिया अगन्थ-
 निया । नविन्द्रिया सिया गन्थनिया, सिया अगन्थनिया ।

६३. पत्तरसिन्द्रिया गन्थविष्पयुत्ता । दोमनस्सिन्द्रियं गन्थ-
 सम्पयुत्तं । छ इन्द्रिया सिया गन्थसम्पयुत्ता, सिया गन्थविष्पयुत्ता ।

६४. दसिन्द्रिया न वत्तव्वा – “गन्था चेव गन्थनिया चा” ति,
 १० गन्थनिया चेव नो च गन्था । तीणिन्द्रिया न वत्तव्वा – “गन्था
 चेव गन्थनिया चा” ति पि, “गन्थनिया चेव नो च गन्था” ति पि ।
 नविन्द्रिया न वत्तव्वा – “गन्था चेव गन्थनिया चा” ति, सिया गन्थनिया
 चेव नो च गन्था, सिया न वत्तव्वा – “गन्थनिया चेव नो च गन्था” ति ।

६५. पत्तरसिन्द्रिया न वत्तव्वा – “गन्था चेव गन्थसम्पयुत्ता
 १. १३७ १५ चा” ति पि, “गन्थसम्पयुत्ता चेव नो च गन्था” ति पि । दोमनस्सिन्द्रियं
 न वत्तव्वं – “गन्थो चेव गन्थसम्पयुत्तं” चा ति, गन्थसम्पयुत्तं चेव नो च
 गन्थो । छ इन्द्रिया न वत्तव्वा – “गन्था चेव गन्थसम्पयुत्ता चा” ति,
 सिया गन्थसम्पयुत्ता चेव नो च गन्था, सिया न वत्तव्वा – “गन्थसम्पयुत्ता
 २० चेव नो च गन्था” ति ।

६६. नविन्द्रिया गन्थविष्पयुत्तगन्थनिया । तीणिन्द्रिया गन्थ-
 विष्पयुत्तअगन्थनिया । दोमनस्सिन्द्रियं न वत्तव्वं – “गन्थविष्पयुत्त-
 गन्थनियं” ति पि, “गन्थविष्पयुत्तअगन्थनियं” ति पि । तीणिन्द्रिया सिया
 गन्थविष्पयुत्तगन्थनिया, सिया गन्थविष्पयुत्तअगन्थनिया । छ इन्द्रिया सिया
 २५ गन्थविष्पयुत्तगन्थनिया, सिया गन्थविष्पयुत्तअगन्थनिया, सिया न वत्तव्वा –
 “गन्थविष्पयुत्तगन्थनिया” ति पि, “गन्थविष्पयुत्तअगन्थनिया” ति पि ।

(६-८)

६७. नो ओघा ... पे०... नो योगा ... पे०... नो नीवरणा ।

दसिन्द्रिया नीवरणिया । तीणिन्द्रिया अनीवरणिया । नविन्द्रिया
सिया^१ नीवरणिया, सिया अनीवरणिया ।

६८. पन्नरसिन्द्रिया नीवरणविप्पयुत्ता । दोमनस्सिन्द्रियं नीवरण-
सम्पयुत्तं । छ इन्द्रिया सिया नीवरणसम्पयुत्ता, सिया नीवरणविप्पयुत्ता ।

६९. दसिन्द्रिया न वत्तब्बा — “नीवरणा चेव नीवरणिया चा” 5
ति, नीवरणिया चेव नो च नीवरणा । तीणिन्द्रिया न वत्तब्बा — “नीव-
रणा चेव नीवरणिया चा” ति पि, “नीवरणिया चेव नो च नीवरणा”
ति पि । नविन्द्रिया न वत्तब्बा — “नीवरणा चेव नीवरणिया चा” ति,
सिया नीवरणिया चेव नो च नीवरणा, सिया न वत्तब्बा — “नीवरणिया
चेव नो च नीवरणा” ति । 10

७०. पन्नरसिन्द्रिया न वत्तब्बा — “नीवरणा चेव नीवरण-
सम्पयुत्ता चा” ति पि, “नीवरणसम्पयुत्ता चेव नो च नीवरणा” ति पि ।
दोमनस्सिन्द्रियं न वत्तब्बं — “नीवरणं चेव नीवरणसम्पयुत्तं चा” ति,
नीवरणसम्पयुत्तं चेव नो च नीवरणं । छ इन्द्रिया न वत्तब्बा — “नीवरणा
चेव नीवरणसम्पयुत्ता चा” ति, सिया नीवरणसम्पयुत्ता चेव नो च नीव- 15
रणा, सिया न वत्तब्बा — “नीवरणसम्पयुत्ता चेव नो च नीवरणा” ति ।

७१. नविन्द्रिया नीवरणविप्पयुत्तनीवरणिया । तीणिन्द्रिया
नीवरणविप्पयुत्तअनीवरणिया । दोमनस्सिन्द्रियं न वत्तब्बं — “नीवरण-
विप्पयुत्तनीवरणियं” ति पि, “नीवरणविप्पयुत्तअनीवरणियं” ति पि ।
तीणिन्द्रिया सिया नीवरणविप्पयुत्तनीवरणिया, सिया नीवरणविप्पयुत्त- 20
अनीवरणिया । छ इन्द्रिया सिया नीवरणविप्पयुत्तनीवरणिया, सिया
नीवरणविप्पयुत्तअनीवरणिया, सिया न वत्तब्बा — “नीवरणविप्पयुत्त-
नीवरणिया” ति पि, “नीवरणविप्पयुत्तअनीवरणिया” ति पि ।

(६)

७२. नो परामासा । दसिन्द्रिया परामट्ठा । तीणिन्द्रिया अपरा-
मट्ठा । नविन्द्रिया सिया परामट्ठा, सिया अपरामट्ठा । 25

७३. सोळसिन्द्रिया परामासविप्पयुत्ता । छ इन्द्रिया सिया
परामाससम्पयुत्ता, सिया परामासविप्पयुत्ता ।

७४ दसिन्द्रिया न वक्तव्या – “परामासा चेव परामट्टा चो”
 ति, परामट्टा चेव नो च परामासा । तीणिन्द्रिया न वक्तव्या – “परामासा
 चेव परामट्टा चा” ति पि, “परामट्टा चेव नो च परामासा” ति पि ।
 नविन्द्रिया न वक्तव्या – “परामासा चेव परामट्टा चा” ति, सिया परामट्टा
 ५ चेव नो च परामासा, सिया न वक्तव्या – “परामट्टा चेव नो च परामासा”
 ति ।

७५. दसिन्द्रिया परामासविप्पयुत्तपरामट्टा । तीणिन्द्रिया परा-
 मासविप्पयुत्तअपरामट्टा । तीणिन्द्रिया सिया परामासविप्पयुत्तपरामट्टा,
 सिया परामासविप्पयुत्तअपरामट्टा । छ, इन्द्रिया सिया परामासविप्पयुत्त-
 १० परामट्टा, सिया परामासविप्पयुत्तअपरामट्टा, सिया न वक्तव्या – “परा-
 मासविप्पयुत्तपरामट्टा” ति पि, “परामासविप्पयुत्तअपरामट्टा” ति पि ।

(१०)

७६. सत्तिन्द्रिया अनारम्मणा । चुट्टसिन्द्रिया सारम्मणा ।
 जीवित्तिन्द्रियं^१ सिया सारम्मणं, सिया अनारम्मणं ।

७७. एकवीसत्तिन्द्रिया नो चित्ता । मनिन्द्रियं चित्तं ।
 १५ ७८. तेरसिन्द्रिया चेतसिका । अट्ठिन्द्रिया अचेतसिका । जीवि-
 त्तिन्द्रियं सिया चेतसिकं, सिया अचेतसिकं ।

७९. तेरसिन्द्रिया चित्तसम्पयुत्ता । सत्तिन्द्रिया चित्तविप्प-
 युत्ता । जीवित्तिन्द्रियं सिया चित्तसम्पयुत्तं, सिया चित्तविप्पयुत्तं ।
 मनिन्द्रियं न वक्तव्यं – “चित्तेन सम्पयुत्तं” ति पि, “चित्तेन विप्पयुत्तं”
 २० ति पि ।

८०. तेरसिन्द्रिया चित्तसंसट्ठा । सत्तिन्द्रिया चित्तविसंसट्ठा ।
 जीवित्तिन्द्रियं सिया चित्तसंसट्ठं, सिया चित्तविसंसट्ठं । मनिन्द्रियं न
 वक्तव्यं – “चित्तेन संसट्ठं” ति पि, “चित्तेन विसंसट्ठं” ति पि ।

८१. तेरसिन्द्रिया चित्तसमुट्ठाना । अट्ठिन्द्रिया नो चित्तसमुट्ठाना ।
 २५ जीवित्तिन्द्रियं सिया चित्तसमुट्ठानं, सिया नो चित्तसमुट्ठानं ।

८२. तेरसिन्द्रिया चित्तसहभुनो । अट्ठिन्द्रिया नो चित्तसहभुनो ।
 जीवित्तिन्द्रियं सिया चित्तसहभू, सिया नो चित्तसहभू ।

८३. तेरसिन्द्रिया चित्तानुपरिवर्त्तिनो । अट्टिन्द्रिया नो चित्तानुपरिवर्त्तिनो । जीवित्तिन्द्रियं सिया चित्तानुपरिवर्त्ति, सिया नो चित्तानुपरिवर्त्ति ।

८४. तेरसिन्द्रिया चित्तसंसदुसमुद्धाना । अट्टिन्द्रिया नो चित्तसंसदुसमुद्धाना । जीवित्तिन्द्रियं सिया चित्तसंसदुसमुद्धानं, सिया नो चित्तसंसदुसमुद्धानं ।

B. 1

८५. तेरसिन्द्रिया चित्तसंसदुसमुद्धानसहभुनो । अट्टिन्द्रिया नो चित्तसंसदुसमुद्धानसहभुनो । जीवित्तिन्द्रियं सिया चित्तसंसदुसमुद्धानसहभू, सिया नो चित्तसंसदुसमुद्धानसहभू ।

८६. तेरसिन्द्रिया चित्तसंसदुसमुद्धानानुपरिवर्त्तिनो । अट्टिन्द्रिया नो चित्तसंसदुसमुद्धानानुपरिवर्त्तिनो । जीवित्तिन्द्रियं सिया चित्तसंसदुसमुद्धानानुपरिवर्त्ति, सिया नो चित्तसंसदुसमुद्धानानुपरिवर्त्ति ।

८७. छ इन्द्रिया अज्झत्तिका । सोळसिन्द्रिया वाहिरा ।

(११)

८८. सत्तिन्द्रिया उपादा । चुद्दसिन्द्रिया नो उपादा । जीवित्तिन्द्रियं सिया उपादा, सिया नो उपादा ।

R. 132

15

८९. नविन्द्रिया उपादिन्ना । चत्तारिन्द्रिया अनुपादिन्ना । नविन्द्रिया सिया उपादिन्ना, सिया अनुपादिन्ना ।

९०. नो उपादाना । दसिन्द्रिया उपादानिया । तीणिन्द्रिया अनुपादानिया । नविन्द्रिया सिया उपादानिया, सिया अनुपादानिया ।

९१. सोळसिन्द्रिया उपादानविप्पयुत्ता । छ इन्द्रिया सिया उपादानसम्पयुत्ता, सिया उपादानविप्पयुत्ता ।

20

९२. दसिन्द्रिया न वत्तव्वा — “उपादाना चेव उपादानिया चा” ति, उपादानिया चेव नो च उपादाना । तीणिन्द्रिया न वत्तव्वा — “उपादाना चेव उपादानिया चा” ति पि, “उपादानिया चेव नो च उपादाना” ति पि । नविन्द्रिया न वत्तव्वा — “उपादाना चेव उपादानिया चा” ति, सिया उपादानिया चेव नो च उपादाना । दसिन्द्रिया सिया उपादानिया चेव नो च उपादाना, सिया न वत्तव्वा — “उपादानिया चेव नो च उपादाना” ति ।

25

६३. सोळसिन्द्रिया न वत्तव्वा - “उपादाना चेव उपादान-
सम्पयुत्ता चा” ति पि, “उपादानसम्पयुत्ता चेव नो च उपादाना” ति पि ।
छ इन्द्रिया न वत्तव्वा - “उपादाना चेव उपादानसम्पयुत्ता चा” ति,
सिया उपादानसम्पयुत्ता चेव नो च उपादाना, सिया न वत्तव्वा - “उपा-
5 दानसम्पयुत्ता चेव नो च उपादाना” ति ।

६४. दसिन्द्रिया उपादानविप्पयुत्तउपादानिया । तीणिन्द्रिया
उपादानविप्पयुत्तअनुपादानिया । तीणिन्द्रिया सिया उपादानविप्पयुत्त-
उपादानिया, सिया उपादानविप्पयुत्तअनुपादानिया । छ इन्द्रिया सिया
उपादानविप्पयुत्तउपादानिया, सिया उपादानविप्पयुत्तअनुपादानिया,
10 सिया न वत्तव्वा - “उपादानविप्पयुत्तउपादानिया” ति पि, “उपादान-
विप्पयुत्तअनुपादानिया” ति पि ।

(१२)

B. 140

६५. नो किलेसा । दसिन्द्रिया सङ्किलेसिका । तीणिन्द्रिया
असङ्किलेसिका । नविन्द्रिया मिया सङ्किलेसिका, सिया असङ्किलेसिका ।

६६. पन्नरसिन्द्रिया असङ्किलिट्ठा । दोमनस्सिन्द्रियं सङ्किलिट्ठं ।
15 छ इन्द्रिया सिया सङ्किलिट्ठा, सिया असङ्किलिट्ठा ।

६७ पन्नरसिन्द्रिया किलेसविप्पयुत्ता । दोमनस्सिन्द्रियं किलेस-
सम्पयुत्तं । छ इन्द्रिया सिया किलेससम्पयुत्ता, सिया किलेसविप्पयुत्ता ।

६८. दसिन्द्रिया न वत्तव्वा - “किलेसा चेव सङ्किलेसिका चा”
ति, सङ्किलेसिका चेव नो च किलेसा । तीणिन्द्रिया न वत्तव्वा - “किलेसा
20 चेव सङ्किलेसिका चा” ति पि, “सङ्किलेसिका चेव नो च किलेसा” ति
पि । नविन्द्रिया न वत्तव्वा - “किलेसा चेव सङ्किलेसिका चा” ति,
सिया सङ्किलेसिका चेव नो च किलेसा, सिया न वत्तव्वा - “सङ्किलेसिका
चेव नो च किलेसा” ति ।

६९. पन्नरसिन्द्रिया न वत्तव्वा - “किलेसा चेव सङ्किलिट्ठा
25 चा” ति पि, “सङ्किलिट्ठा चेव नो च किलेसा” ति पि । दोमनस्सिन्द्रियं
न वत्तव्वं - “किलेसो चेव सङ्किलिट्ठं चा” ति, सङ्किलिट्ठं चेव नो च
किलेसो । छ इन्द्रिया न वत्तव्वा - “किलेसा चेव सङ्किलिट्ठा चा” ति,
सिया सङ्किलिट्ठा चेव नो च किलेसा, सिया न वत्तव्वा - “सङ्किलिट्ठा
चेव नो च किलेसा” ति ।

१००. पञ्चरसिन्द्रिया न वत्तब्बा — “किलेसा चेव किलेससम्पयुत्ता चा” ति पि, “किलेससम्पयुत्ता चेव नो च किलेसा” ति पि । दोमनस्सिन्द्रियं न वत्तब्बं — “किलेसो चेव किलेससम्पयुत्तं चा” ति, किलेससम्पयुत्तं चेव नो च किलेसो । छ इन्द्रिया न वत्तब्बा — “किलेसा चेव किलेससम्पयुत्ता चा” ति, सिया किलेससम्पयुत्ता चेव नो च किलेसा, 5 सिया न वत्तब्बा — “किलेससम्पयुत्ता चेव नो च किलेसा” ति ।

१०१. नविन्द्रिया किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिका । तीणिन्द्रिया किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिका । दोमनस्सिन्द्रियं न वत्तब्बं — “किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिकं” ति पि, “किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिकं” ति पि । तीणिन्द्रिया सिया किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिका, सिया किलेस- 10 विप्पयुत्तसङ्किलेसिका । छ इन्द्रिया सिया किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिका, सिया किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिका, सिया न वत्तब्बा — “किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिका” ति पि, “किलेसविप्पयुत्तसङ्किलेसिका” ति पि ।

(१३)

१०२. पञ्चरसिन्द्रिया न दस्सनेन पहातब्बा । सत्तिन्द्रिया सिया 15 B. 14 दस्सनेन पहातब्बा, सिया न दस्सनेन पहातब्बा ।

१०३. पञ्चरसिन्द्रिया न भावनाय पहातब्बा । सत्तिन्द्रिया सिया भावनाय पहातब्बा, सिया न भावनाय पहातब्बा ।

१०४. पञ्चरसिन्द्रिया न दस्सनेन पहातव्वहेतुका । सत्तिन्द्रिया सिया दस्सनेन पहातव्वहेतुका, सिया न दस्सनेन पहातव्वहेतुका । 20

१०५. पञ्चरसिन्द्रिया न भावनाय पहातव्वहेतुका । सत्तिन्द्रिया सिया भावनाय पहातव्वहेतुका, सिया न भावनाय पहातव्वहेतुका ।

१०६. नविन्द्रिया अवितक्का । दोमनस्सिन्द्रियं सवितक्कं । द्वादसिन्द्रिया सिया सवितक्का, सिया अवितक्का ।

१०७. नविन्द्रिया अविचारा । दोमनस्सिन्द्रियं सविचारं । 25 द्वादसिन्द्रिया सिया सविचारा, सिया अविचारा ।

१०८. एकादसिन्द्रिया अप्पीतिका । एकादसिन्द्रिया सिया अप्पीतिका, सिया अप्पीतिका ।

१०६. एकादसिन्द्रिया न पीतिसहगता । एकादसिन्द्रिया सिया पीतिसहगता, सिया न पीतिसहगता ।

११०. द्वादसिन्द्रिया न सुखसहगता । दसिन्द्रिया सिया सुखसहगता, सिया न सुखसहगता ।

१११. द्वादसिन्द्रिया न उपेक्वासहगता । दसिन्द्रिया सिया उपेक्वासहगता, सिया न उपेक्वासहगता ।

११२. दसिन्द्रिया कामावचरा । तीणिन्द्रिया न कामावचरा । नविन्द्रिया सिया कामावचरा, सिया न कामावचरा ।

११३. तेरसिन्द्रिया न रूपावचरा । नविन्द्रिया सिया रूपावचरा, सिया न रूपावचरा ।

११४. चतुदसिन्द्रिया न अरूपावचरा । अट्टिन्द्रिया सिया अरूपावचरा, सिया न अरूपावचरा ।

११५. दसिन्द्रिया परियापन्ना । तीणिन्द्रिया अपरियापन्ना । नविन्द्रिया सिया परियापन्ना, सिया अपरियापन्ना ।

R. 134 15 ११६. एकादसिन्द्रिया अनिय्यानिका । अनञ्जातञ्जस्सामीतिन्द्रियं निय्यानिकं । दसिन्द्रिया सिया निय्यानिका, सिया अनिय्यानिका ।

११७. दसिन्द्रिया अनियता । अनञ्जातञ्जस्सामीतिन्द्रियं नियतं । एकादसिन्द्रिया सिया नियता, सिया अनियता ।

20 ११८. दसिन्द्रिया सउत्तरा । तीणिन्द्रिया अनुत्तरा । नविन्द्रिया सिया सउत्तरा, सिया अनुत्तरा ।

११९. पन्नरसिन्द्रिया अरणा । दोमनस्सिन्द्रियं सरणं । छिन्द्रिया सिया सरणा, सिया अरणा ति ।

इन्द्रियविभङ्गो निवृत्तो ।

६. पटिच्चसमुप्पादविभङ्गो

§ १. सुत्तन्तभाजनीयं

१. अविज्जापच्चया सङ्खारा, सङ्खारपच्चया विज्जाणं,
विज्जाणपच्चया नामरूपं, नामरूपपच्चया सळायतनं, सळायतनपच्चया
फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं,
उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं सोक-
परिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्ख- 5
क्खन्धस्स समुदयो होति ।

B. 142,
R. 135

२. तत्थ कतमा अविज्जा ?

दुक्खे अज्जाणं, दुक्खसमुदये अज्जाणं, दुक्खनिरोधे अज्जाणं,
दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय अज्जाणं — अयं वुच्चति “अविज्जा” ।

३. तत्थ कतमे अविज्जापच्चया सङ्खारा ?

10

पुज्जाभिसङ्खारो, अपुज्जाभिसङ्खारो, आनेज्जाभिसङ्खारो,
कायसङ्खारो, वचीसङ्खारो, चित्तसङ्खारो ।

तत्थ कतमो पुज्जाभिसङ्खारो ?

कुसला चेतना कामावचरा रूपावचरा दानमया सीलमया
भावनामया — अयं वुच्चति “पुज्जाभिसङ्खारो” ।

15

तत्थ कतमो अपुज्जाभिसङ्खारो ?

अकुसला चेतना कामावचरा — अयं वुच्चति “अपुज्जाभि-
सङ्खारो” ।

तत्थ कतमो आनेज्जाभिसङ्खारो ?

कुसला चेतना अरूपावचरा — अयं वुच्चति “आनेज्जाभि- 20
सङ्खारो” ।

तत्थ कतमो कायसङ्खारो ?

कायसञ्चेतना कायसङ्खारो, वचीसञ्चेतना वचीसङ्खारो,
मनोसञ्चेतना चित्तसङ्खारो ।

इमे वुच्चन्ति “अविज्जापच्चया सङ्खारा” ।

25

L. 136

४. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विञ्जाणं ?

चक्खुविञ्जाणं, सोतविञ्जाणं, घानविञ्जाणं, जिह्वा-
विञ्जाणं, कायविञ्जाणं, मनोविञ्जाणं – इदं वुच्चति “सङ्खार-
पच्चया विञ्जाणं” ।

5

५. तत्थ कतमं विञ्जाणपच्चया नामरूपं ?

अतिय नामं, अतिय रूपं ।

तत्थ कतमं नामं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो – इदं वुच्चति

B. 143

“नामं” ।

10

तत्थ कतमं रूपं ?

चत्तारो^१ महाभूता, चतुन्नं च महाभूतानं उपादाय रूपं – इदं
वुच्चति “रूपं” ।

इति इदं च नामं, इदं च रूपं । इदं वुच्चति “विञ्जाणपच्चया
नामरूपं” ।

15

६. तत्थ कतमं नामरूपपच्चया सळायतनं ?

चक्खायतनं, सोतायतनं, घानायतनं, जिह्वायतनं, कायायतनं,
मनायतनं – इदं वुच्चति “नामरूपपच्चया सळायतनं” ।

७. तत्थ कतमो सळायतनपच्चया फस्सो ?

चक्खुसम्फस्सो, सोतसम्फस्सो, घानसम्फस्सो, जिह्वासम्फस्सो,
20 कायसम्फस्सो, मनोसम्फस्सो – अयं वुच्चति “सळायतनपच्चया फस्सो” ।

८. तत्थ कतमा फस्सपच्चया वेदना ?

चक्खुसम्फस्सजा वेदना, सोतसम्फस्सजा वेदना, घानसम्फस्सजा
वेदना, जिह्वासम्फस्सजा वेदना, कायसम्फस्सजा वेदना, मनोसम्फस्सजा
वेदना – अयं वुच्चति “फस्सपच्चया वेदना” ।

25

९. तत्थ कतमा वेदनापच्चया तण्हा ?

रूपतण्हा, सद्दतण्हा, गन्धतण्हा, रसतण्हा, फोढुच्चतण्हा, धम्म-
तण्हा – अयं वुच्चति “वेदनापच्चया तण्हा” ।

१०. तत्थ कतमं तण्हापच्चया उपादानं ?

१. चत्तारो च – सी०, स्या०, रो० ।

कामुपादानं^१, दिट्ठुपादानं^२, सीलव्वतुपादानं, अत्तवादुपादानं —
इदं वुच्चति “तण्हापच्चया उपादानं” ।

११. तत्थ कतमो उपादानपच्चया भवो ?

भवो दुविधेन — अत्थि कम्मभवो, अत्थि उपपत्तिभवो ।

R. 13.

तत्थ कतमो कम्मभवो ?

5

पुञ्ञाभिसङ्खारो, अपुञ्ञाभिसङ्खारो, आनेञ्ञाभिसङ्खारो —

अयं वुच्चति “कम्मभवो” । सब्बं पि भवगामिकम्मं कम्मभवो ।

तत्थ कतमो उपपत्तिभवो ?

कामभवो, रूपभवो, अरूपभवो, सञ्ञाभवो, असञ्ञाभवो,
नवसञ्ञानासञ्ञाभवो, एकवोकारभवो, चतुवोकारभवो, पञ्चवोकार- 10
भवो — अयं वुच्चति “उपपत्तिभवो” । इति^३ अयं च कम्मभवो, अयं
च उपपत्तिभवो^३ । अयं वुच्चति “उपादानपच्चया भवो” ।

१२. तत्थ कतमा भवपच्चया जाति ?

B. 144

या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जाति सञ्ञाति
ओक्कन्ति अभिनिव्वत्ति, खन्धानं पातुभावो, आयतनानं पटिलाभो 15
— अयं वुच्चति “भवपच्चया जाति” ।

१३. तत्थ कतमं जातिपच्चया जरामरणं ?

इत्थि जरा, अत्थि मरणं ।

तत्थ कतमा जरा ?

या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जरा जीरणत्ता 20
खण्डिच्चं पालिच्चं वलित्तचत्ता आयुनो संहानि इन्द्रियानं परिपाको — अयं
वुच्चति “जरा” ।

तत्थ कतमं मरणं ?

या तेसं तेसं सत्तानं तम्हा तम्हा सत्तनिकाया चुत्ति चवनत्ता भेदो
अन्तरधानं मच्चु मरणं कालकिरिया खन्धानं भेदो कळेवरस्स^३ निव्वखेपो 25
जीवित्तिन्द्रियस्सुपच्छेदो — इदं वुच्चति “मरणं” । इति अयं च जरा,
इदं च मरणं । इदं वुच्चति “जातिपच्चया जरामरणं” ।

१४. तत्थ कतमो सोको ?

१. कामुपादानं — मी०, एतमुपरि पि । २-२. मी०, म० पोत्यवेणु नत्थि । ३. कळेव-
रस्स — मी० ।

जातिव्यसनेन^१ वा फुट्टस्स, भोगव्यसनेन वा फुट्टस्स, रोगव्यसनेन
वा फुट्टस्स, सीलव्यसनेन वा फुट्टस्स, दिट्ठिव्यसनेन वा फुट्टस्स, अञ्ज-
तरञ्जतरेन व्यसनेन समन्नागतस्स, अञ्जतरञ्जतरेन दुक्खधम्मेन
फुट्टस्स सोको सोचना सोचित्तं अन्तोसोको अन्तोपरिसोको चेतसो
5 परिज्झायना दोमनस्सं सोकसल्लं – अयं वुच्चति “सोको” ।

१५. तत्थ कतमो परिदेवो ?

R. 138

जातिव्यसनेन वा फुट्टस्स, भोगव्यसनेन वा फुट्टस्स, रोगव्यसनेन
वा फुट्टस्स, सीलव्यसनेन वा फुट्टस्स, दिट्ठिव्यसनेन वा फुट्टस्स, अञ्ज-
तरञ्जतरेन व्यसनेन समन्नागतस्स, अञ्जतरञ्जतरेन दुक्खधम्मेन
10 फुट्टस्स आदेवो परिदेवो आदेवना परिदेवता आदेवित्तं परिदेवित्तं वाचा
पलापो विप्पलापो लालप्पो लालप्पना लालप्पित्तं – अयं वुच्चति
परिदेवो” ।

१६. तत्थ कतमं दुक्खं ?

यं कायिकं असातं कायिकं दुक्खं कायसम्फस्सजं असातं दुक्खं
15 वेदयितं कायसम्फस्सजा असाता दुक्खा वेदना – इदं वुच्चति “दुक्खं” ।

B. 145

१७. तत्थ कतमं दोमनस्सं ?

यं चेतसिकं असातं, चेतसिकं दुक्खं, चेतोसम्फस्सजं असातं
दुक्खं वेदयितं, चेतोसम्फस्सजा असाता दुक्खा वेदना – इदं वुच्चति
“दोमनस्सं” ।

20 १८. तत्थ कतमो उपायासो ?

जातिव्यसनेन वा फुट्टस्स, भोगव्यसनेन वा फुट्टस्स, रोगव्यसनेन
वा फुट्टस्स, सीलव्यसनेन वा फुट्टस्स, दिट्ठिव्यसनेन वा फुट्टस्स, अञ्ज-
तरञ्जतरेन व्यसनेन समन्नागतस्स, अञ्जतरञ्जतरेन दुक्खधम्मेन
फुट्टस्स आयासो उपायासो आयासित्तं उपायासित्तं – अयं वुच्चति
25 “उपायासो” ।

१९. एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती ति ।
एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स सङ्गति होति, समागमो होति, समो-

धानं होति, पातुभावो होति । तेन वुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स दुक्ख-
क्खन्धस्स समुदयो होती” ति ।

— ० —

§ २. अभिधम्मभाजनीयं

१. पच्चयचतुक्कं

२०. अविज्जापच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया विज्जाणं,
विज्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया छट्ठायतनं, छट्ठायतनपच्चया फस्सो,
फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं, उपादान- 5
पच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स
केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

२१. अविज्जापच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया विज्जाणं,
विज्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदना-
पच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं, उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया 10 R. 135
जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स
समुदयो होति ।

२२. अविज्जापच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया विज्जाणं,
विज्जाणपच्चया नामरूपं, नामरूपपच्चया छट्ठायतनं, छट्ठायतनपच्चया
फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं, 15
उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं ।
एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

२३. अविज्जापच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया विज्जाणं,
विज्जाणपच्चया नामरूपं, नामरूपपच्चया सट्ठायतनं, छट्ठायतनपच्चया^१
फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं, 20
उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं ।
एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

२. हेतुचतुष्कं

२४. अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जाहेतुको, सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारहेतुकं, विज्जाणपच्चया नामं विज्जाणहेतुकं, नाम-
पच्चया छद्दायतनं नामहेतुकं, छद्दायतनपच्चया फस्सो छद्दायतनहेतुको,
फस्सपच्चया वेदना फस्सहेतुका, वेदनापच्चया तण्हा वेदनाहेतुका, तण्हा-
5 पच्चया उपादानं तण्हाहेतुकं; उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति,
जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो
होति ।

२५. अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जाहेतुको, सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारहेतुकं, विज्जाणपच्चया नामं विज्जाणहेतुकं, नाम-
10 पच्चया फस्सो नामहेतुको, फस्सपच्चया वेदना फस्सहेतुका, वेदनापच्चया
तण्हा वेदनाहेतुका, तण्हापच्चया उपादानं तण्हाहेतुकं; उपादानपच्चया
भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स
दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

२६. अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जाहेतुको, सङ्खारपच्चया
R. 140 15 विज्जाणं सङ्खारहेतुकं, विज्जाणपच्चया नामरूपं विज्जाणहेतुकं,
B. 147 नामरूपपच्चया छद्दायतनं नामरूपहेतुकं, छद्दायतनपच्चया फस्सो छद्दा-
यतनहेतुको, फस्सपच्चया वेदना फस्सहेतुका, वेदनापच्चया तण्हा वेदना-
हेतुका, तण्हापच्चया उपादानं तण्हाहेतुकं; उपादानपच्चया भवो, भव-
पच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्ख-
20 क्खन्धस्स समुदयो होति ।

२७. अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जाहेतुको, सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारहेतुकं, विज्जाणपच्चया नामरूपं विज्जाणहेतुकं,
नामरूपपच्चया सद्दायतनं नामरूपहेतुकं, छद्दायतनपच्चया फस्सो छद्दा-
यतनहेतुको, फस्सपच्चया वेदना फस्सहेतुका, वेदनापच्चया तण्हा वेदना-
25 हेतुका, तण्हापच्चया उपादानं तण्हाहेतुकं; उपादानपच्चया भवो, भव-
पच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्ख-
क्खन्धस्स समुदयो होति ।

३. सम्पयुत्तचतुक्कं

२८. अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जासम्पयुत्तो, सङ्खार-
पच्चया विज्जाणं सङ्खारसम्पयुत्तं, विज्जाणपच्चया नामं विज्जाण-
सम्पयुत्तं, नामपच्चया छद्दायतनं नामसम्पयुत्तं, छद्दायतनपच्चया फस्सो
छद्दायतनसम्पयुत्तो, फस्सपच्चया वेदना फस्ससम्पयुत्ता, वेदनापच्चया
तण्हा वेदनासम्पयुत्ता, तण्हापच्चया उपादानं तण्हासम्पयुत्तं; उपादान- 5
पच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स
केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

२९. अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जासम्पयुत्तो, सङ्खार-
पच्चया विज्जाणं सङ्खारसम्पयुत्तं, विज्जाणपच्चया नामं विज्जाण-
सम्पयुत्तं, नामपच्चया फस्सो नामसम्पयुत्तो, फस्सपच्चया वेदना 10
फस्ससम्पयुत्ता, वेदनापच्चया तण्हा वेदनासम्पयुत्ता, तण्हापच्चया उपा-
दानं तण्हासम्पयुत्तं; उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जाति-
पच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

३०. अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जासम्पयुत्तो, सङ्खार- B. 14
पच्चया विज्जाणं सङ्खारसम्पयुत्तं, विज्जाणपच्चया नामरूपं विज्जाण- 15 R. 14
सम्पयुत्तं नामं, नामरूपपच्चया छद्दायतनं नामरूपसम्पयुत्तं, छद्दायतन-
पच्चया फस्सो छद्दायतनसम्पयुत्तो, फस्सपच्चया वेदना फस्स-
सम्पयुत्ता, वेदनापच्चया तण्हा वेदनासम्पयुत्ता, तण्हापच्चया उपादानं
तण्हासम्पयुत्तं; उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया
जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । 20

३१. अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जासम्पयुत्तो, सङ्खार-
पच्चया विज्जाणं सङ्खारसम्पयुत्तं, विज्जाणपच्चया नामरूपं विज्जाण-
सम्पयुत्तं नामं, नामरूपपच्चया सट्ठायतनं नामसम्पयुत्तं^१ छद्दायतनं,
छद्दायतनपच्चया^२ फस्सो छद्दायतनसम्पयुत्तो, फस्सपच्चया वेदना फस्स-
सम्पयुत्ता, वेदनापच्चया तण्हा वेदनासम्पयुत्ता, तण्हापच्चया उपादानं 25
उपादानसम्पयुत्तं; उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जाति-
पच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

१-१. नामसम्पयुत्तं सट्ठायतनं - सी०; नामसम्पयुत्तं सट्ठायतनं - मद्रा०;
नामसम्पयुत्तं - रो० । २. सट्ठायतनपच्चया - त्या०, रो०, एवमुपरि वि ।

३८. तत्थ कतमो अविज्जापच्चया सङ्खारो ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं - अयं वुच्चति "अविज्जा-
पच्चया सङ्खारो" ।

३९. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विज्जाणं ?

५ यं चित्तं मनो मानसं हृदयं पण्डरं मनो मनायतनं मनिन्द्रियं
विज्जाणं विज्जाणक्खन्धो तज्जामनोविज्जाणधातु - इदं वुच्चति
"सङ्खारपच्चया विज्जाणं" ।

४०. तत्थ कतमं विज्जाणपच्चया नामं ?

१० वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो - इदं वुच्चति
"विज्जाणपच्चया नामं" ।

४१. तत्थ कतमं नामपच्चया छट्ठायतनं ?

यं चित्तं मनो मानसं हृदयं पण्डरं मनो मनायतनं मनिन्द्रियं
विज्जाणं विज्जाणक्खन्धो तज्जामनोविज्जाणधातु - इदं वुच्चति
"नामपच्चया छट्ठायतनं" ।

B 151 15 ४२. तत्थ कतमो छट्ठायतनपच्चया फस्सो ?

यो फस्सो फुसना सम्फुसना सम्फुसित्तं - अयं वुच्चति
"छट्ठायतनपच्चया फस्सो" ।

४३. तत्थ कतमा फस्सपच्चया वेदना ?

२० यं चेतसिकं सात चेतसिकं सुखं चेतोसम्फस्सजं सातं सुखं वेदयितं
चेतोसम्फस्सजा साता सुखा वेदना - अयं वुच्चति "फस्सपच्चया वेदना" ।

R. 145

४४. तत्थ कतमा वेदनापच्चया तण्हा ?

यो रागो सारागो अनुनयो अनुरोधो नन्दी नन्दिरागो चित्तस्स
सारागो - अयं वुच्चति "वेदनापच्चया तण्हा" ।

४५. तत्थ कतमं तण्हापच्चया उपादानं ?

२५ या दिट्ठि दिट्ठिगतं दिट्ठिगहनं^१ दिट्ठिकन्तारो दिट्ठिविसूकायिकं
दिट्ठिविप्फन्दितं दिट्ठिसञ्जो जनं गाहो पतिट्ठाहो^२ अभिनिवेसो परामासो
कुम्मगो मिच्छापथो मिच्छत्तं तित्थायतनं विपरियासग्गाहो^३ - इदं
वुच्चति "तण्हापच्चया उपादानं" ।

१. दिट्ठिगहनं - सी० । २ पतिग्गाहो - रो० । ३ विपरियेसग्गाहो - सी०,
रो०; विपरियेसग्गाहो - स्या० ।

४६. तत्थ कतमो उपादानपच्चया भवो ?

उपेत्वा उपादानं, वेदनाक्खन्धो सञ्जाक्खन्धो सङ्खारक्खन्धो विञ्जाणक्खन्धो — अयं वुच्चति “उपादानपच्चया भवो” ।

४७. तत्थ कतमा भवपच्चया जाति ?

या तेसं^१ तेसं धम्मानं जाति सञ्जाति निब्बत्ति अभिनिब्बत्ति 5
पातुभावो — अयं वुच्चति “भवपच्चया जाति” ।

४८. तत्थ कतमं जातिपच्चया जरामरणं ?

अत्थि जरा, अत्थि मरणं ।

तत्थ कतमा जरा ?

या तेसं तेसं धम्मानं जरा जीरणता आयुतो संहानि — अयं 10
वुच्चति “जरा” ।

तत्थ कतमं मरणं ?

यो तेसं तेसं धम्मानं खयो वयो भेदो परिभेदो अनिच्चता अन्तर-
धानं — इदं वुच्चति “मरणं” ।

इति अयं च जरा, इदं च मरणं । इदं वुच्चति “जातिपच्चया 15
जरामरणं” ।

४९. एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती ति ।
एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स सङ्गति होति, समागमो होति,
समोधानं होति, पातुभावो होति । तेन वुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स
दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती” ति । 20

५०. तस्मिं समये अविज्जापच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया 25
विञ्जाणं, विञ्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया
वेदना, वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं, उपादानपच्चया
भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स
दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । B. ... R. .

५१. तत्थ कतमा अविज्जा ?

यं अविज्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी^२ मोहो
अकुसलमूलं — अयं वुच्चति “अविज्जा” ।

५२. तत्थ कतमो अविज्जापच्चया सङ्खारो ?

१. स्या०, रो० गोट्यकेसु तत्थि, एवमुपरि पि । २. ० लङ्गि — गी० ।

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं' – अयं वुच्चति "अविज्जा-
पच्चया सङ्खारो" ।

५३. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विज्जाणं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणघातु – इदं
5 वुच्चति "सङ्खारपच्चया विज्जाणं" ।

५४. तत्थ कतमं विज्जाणपच्चया नामं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो – इदं वुच्चति
"विज्जाणपच्चया नामं" ।

५५. नामपच्चया फस्सो ति । तत्थ कतमं नामं ?

10 ठपेत्वा फस्सं, वेदनाक्खन्धो सञ्जाक्खन्धो सङ्खारक्खन्धो
विज्जाणक्खन्धो – इदं वुच्चति "नामं" ।

५६. तत्थ कतमो नामपच्चया फस्सो ?

यो फस्सो फुसना सम्फुसना सम्फुसित्तं – अयं वुच्चति "नाम-
पच्चया फस्सो" ... पे०... तेन वुच्चति "एवमेतस्स केवलस्स दुक्ख-
15 क्खन्धस्स समुदयो होतो" ति ।

५७. तस्मिं समये अविज्जापच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया
विज्जाणं, विज्जाणपच्चया नामरूपं, नामरूपपच्चया छट्ठायतनं, छट्ठा-
यतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा, तण्हा-
पच्चया उपादानं, उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया
20 जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

५८. तत्थ कतमा अविज्जा ?

यं अज्जाणं अदस्सतं ... पे०.. अविज्जालङ्घी मोहो अकुसल-
मूलं – अयं वुच्चति "अविज्जा" ।

५९. तत्थ कतमो अविज्जापच्चया सङ्खारो ?

25 या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं – अयं वुच्चति "अविज्जा-
पच्चया सङ्खारो" ।

६०. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विज्जाणं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणधातु — इदं
बुच्चति “सङ्खारपच्चया विञ्जाणं” ।

६१. तत्थ कतमं विञ्जाणपच्चया नामरूपं ?

R.

अत्थि नामं, अत्थि रूपं ।

तत्थ कतमं नामं ?

5

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो, — इदं बुच्चति
“नामं” ।

तत्थ कतमं रूपं ?

चक्खायतनस्स उपचयो, सोतायतनस्स उपचयो, घनायतनस्स
उपचयो, जिह्वायतनस्स उपचयो, कायायतनस्स उपचयो, यं वा पनञ्जं 10
पि अत्थि रूपं चित्तजं चित्तहेतुकं चित्तसमुद्धानं — इदं बुच्चति “रूपं” ।

इति इदं च नामं, इदं च रूपं । इदं बुच्चति “विञ्जाणपच्चया
नामरूपं” ।

६२. नामरूपपच्चया छद्वायतनं ति । अत्थि नामं, अत्थि रूपं ।

तत्थ कतमं नामं ?

15

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो — इदं बुच्चति
“नामं” ।

तत्थ कतमं रूपं ?

यं रूपं निस्साय मनोविञ्जाणधातु वत्तति — इदं बुच्चति
“रूपं” ।

20

इति इदं च नामं, इदं च रूपं । इदं बुच्चति “नामरूपं” ।

६३. तत्थ कतमं नामरूपपच्चया छद्वायतनं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणधातु — इदं
बुच्चति “नामरूपपच्चया छद्वायतनं” ।

६४. तत्थ कतमो छद्वायतनपच्चया फस्सो ?

25

यो फस्सो फुसना सम्फुसता सम्फुसितत्तं — अयं बुच्चति
“छद्वायतनपच्चया फस्सो” ... पे०... तेन बुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स
दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती” ति ।

६५. तस्मिं समये अविज्जापच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया
विञ्जाणं, विञ्जाणपच्चया नामरूपं, नामरूपपच्चया सव्वायतनं, छद्वा- 30

यतनपच्चया^१ फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा, तण्हा-
पच्चया उपादानं, उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जाति-
पच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

६६. तत्थ कतमा अविज्जा ?

५ यं अञ्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो अकुसल-
मूलं - अयं वुच्चति "अविज्जा" ।

६७. तत्थ कतमो अविज्जापच्चया सङ्खारो ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं - अयं वुच्चति "अविज्जा-
पच्चया सङ्खारो" ।

B. 154 10

६८. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विञ्जाणं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणघातु - इदं
वुच्चति "सङ्खारपच्चया विञ्जाणं" ।

R. 148

६९. तत्थ कतमं विञ्जाणपच्चया नामरूपं ?

अत्थि नामं, अत्थि रूपं ।

15

तत्थ कतमं नामं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो - इदं वुच्चति
"नामं" ।

तत्थ कतमं रूपं ?

चक्खायतनस्स उपचयो, सोतायतनस्स उपचयो, घानायतनस्स
२० उपचयो, जिह्वायतनस्स उपचयो, कायायतनस्स उपचयो, यं वा पनञ्जं
पि अत्थि रूपं चित्तजं चित्तहेतुकं चित्तसमुद्धानं - इदं वुच्चति "रूपं" ।

इति इदं च नामं, इदं च रूपं । इदं वुच्चति "विञ्जाणपच्चया
नामरूपं" ।

७०. नामरूपपच्चया सल्लायतनं ति । अत्थि नामं, अत्थि रूपं ।

25

तत्थ कतमं नामं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो - इदं वुच्चति
"नामं" ।

तत्थ कतमं रूपं ?

चत्तारो च महाभूता, यं च रूपं निस्साय मनोविज्जाणधातु
वत्तति — इदं वुच्चति “रूपं” ।

इति इदं च नामं, इदं च रूपं । इदं वुच्चति “नामरूपं” ।

७१. तत्थ कतमं नामरूपपच्चया सळायतनं ?

चक्खायतनं, सोतायतनं, घानायतनं, जिह्वायतनं, कायायतनं, 5
मनायतनं — इदं वुच्चति “नामरूपपच्चया सळायतनं” ।

७२. तत्थ कतमो छद्दायतनपच्चया फस्सो ?

यो फस्सो फुसना सम्फुसना सम्फुसितत्तं — अयं वुच्चति “छद्दा-
यतनपच्चया फस्सो” ... पे०... तेन वुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स दुक्ख-
क्खन्धस्स समुदयो होती” ति ।^९

10

६. हेतुचतुक्कं

७३. तस्मिं समये अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जाहेतुको,
सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारहेतुकं, विज्जाणपच्चया नामं विज्जाण-
हेतुकं, नामपच्चया छद्दायतनं नामहेतुकं, छद्दायतनपच्चया फस्सो छद्दा-
यतनहेतुको, फस्सपच्चया वेदना फस्सहेतुका, वेदनापच्चया तण्हा वेदना-
हेतुका, तण्हापच्चया उपादानं तण्हाहेतुकं; उपादानपच्चया भवो, भव- 15
पच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्ख-
क्खन्धस्स समुदयो होति ।

७४. तत्थ कतमा अविज्जा ?

B. 155,
R. 149.

यं अज्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो अकुसल-
मूलं — अयं वुच्चति “अविज्जा” ।

20

७५. तत्थ कतमो अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जाहेतुको ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयितत्तं — अयं वुच्चति
“अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जाहेतुको” ।

७६. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारहेतुकं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणधातु — इदं 25
वुच्चति “सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारहेतुकं” ।

७७. तत्थ कतमं विज्जाणपच्चया नामं विज्जाणहेतुकं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो - इदं वुच्चति
“विज्जाणपच्चया नामं विज्जाणहेतुकं” ।

७८. तत्थ कतमं नामपच्चया छद्दायतनं नामहेतुकं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणधातु - इदं

5 वुच्चति “नामपच्चया छद्दायतनं नामहेतुकं” ।

७९. तत्थ कतमो छद्दायतनपच्चया फस्सो छद्दायतनहेतुको ?

यो फस्सो फुसना सम्फुसना सम्फुसितत्तं - अयं वुच्चति “छद्दा-
यतनपच्चया फस्सो छद्दायतनहेतुको” ।

८०. तत्थ कतमा फस्सपच्चया वेदना फस्सहेतुका ?

10 यं चेतसिकं सातं चेतसिकं सुखं चेतोसम्फस्सजं सातं सुखं वेदयितं
चेतोसम्फस्सजा साता सुखा वेदना - अयं वुच्चति “फस्सपच्चया वेदना
फस्सहेतुका” ।

८१. तत्थ कतमा वेदनापच्चया तण्हा वेदनाहेतुका ?

यो रागो सारागो ... पे०... चित्तस्स सारागो - अयं वुच्चति

15 “वेदनापच्चया तण्हा वेदनाहेतुका” ।

८२. तत्थ कतमं तण्हापच्चया उपादानं तण्हाहेतुकं ?

या दिट्ठि दिट्ठिगतं ... पे०... तित्थायतनं विपरियासग्गाहो - इदं
वुच्चति “तण्हापच्चया उपादानं तण्हाहेतुकं” ... पे०... तेन वुच्चति
“एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति” ।

८३. तस्मिं समये अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जाहेतुको,
सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारहेतुकं, विज्जाणपच्चया नामं
विज्जाणहेतुकं, नामपच्चया फस्सो नामहेतुको, फस्सपच्चया वेदना
फस्सहेतुका, वेदनापच्चया तण्हा वेदनाहेतुका, तण्हापच्चया उपादानं
तण्हाहेतुकं; उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया
25 जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

८४. तत्थ कतमा अविज्जा ?

यं अज्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो अकुसल-
मूलं - अयं वुच्चति “अविज्जा” ।

८५. तत्थ कतमो अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जाहेतुको ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेयित्तं — अयं वुच्चति “अविज्जा-
पच्चया सङ्खारो अविज्जाहेतुको” ।

८६. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारहेतुकं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणधातु — इदं
वुच्चति सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारहेतुकं । 5

८७. तत्थ कतमं विज्जाणपच्चया नामं विज्जाणहेतुकं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो — इदं वुच्चति
“विज्जाणपच्चया नामं विज्जाणहेतुकं” ।

८८. नामपच्चया फस्सो नामहेतुको ति । तत्थ कतमं
नामं ? 10

ठपेत्वा फस्सं, वेदनाक्खन्धो सञ्जाक्खन्धो सङ्खारक्खन्धो
विज्जाणक्खन्धो — इदं वुच्चति “नामं” ।

८९. तत्थ कतमो नामपच्चया फस्सो नामहेतुको ?

यो फस्सो फुसना सम्फुसना सम्फुसित्तं — अयं वुच्चति “नाम-
पच्चया फस्सो नामहेतुको” ... पे०... तेन वुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स 15
दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती” ति ।

९०. तस्मिं समये अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जाहेतुको,
सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारहेतुकं, विज्जाणपच्चया नाम-
रूपं विज्जाणहेतुकं, नामरूपपच्चया छट्ठायतनं नामरूपहेतुकं, छट्ठायतन-
पच्चया फस्सो छट्ठायतनहेतुको, फस्सपच्चया वेदना फस्सहेतुका, वेदना- 20 B.
पच्चया तण्हा वेदनाहेतुका, तण्हापच्चया उपादानं तण्हाहेतुकं; उपादान-
पच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स
केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । R. 151

९१. तत्थ कतमा अविज्जा ?

यं अज्जाणं अदस्सतं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो अकुसल- 25
मूलं — अयं वुच्चति “अविज्जा” ।

९२. तत्थ कतमो अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जाहेतुको ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेयित्तं — अयं वुच्चति “अविज्जा-
पच्चया सङ्खारो अविज्जाहेतुको” ।

९३. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारहेतुकं ? 31

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणघातु – इदं
बुच्चति “सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारहेतुकं” ।

६४. तत्थ कत्तमं विज्जाणपच्चया नामरूपं विज्जाणहेतुकं ?
अत्थि नामं, अत्थि रूपं ।

5 तत्थ कत्तमं नामं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो – इदं बुच्चति
“नामं” ।

तत्थ कत्तमं रूपं ?

चक्खायतनस्स उपचयो, सोतायतनस्स उपचयो, घानायतनस्स
10 उपचयो, जिह्वायतनस्स उपचयो, कायायतनस्स उपचयो, यं वा पनञ्जं
पि अत्थि रूपं चित्तजं चित्तहेतुकं चित्तसमुद्धानं – इदं बुच्चति “रूपं” ।

इति इदं च नामं, इदं च रूपं । इदं बुच्चति “विज्जाणपच्चया
नामरूपं विज्जाणहेतुकं” ।

६५. नामरूपपच्चया छट्ठायतनं नामरूपहेतुकं ति । अत्थि
15 नामं, अत्थि रूपं ।

तत्थ कत्तमं नामं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो – इदं बुच्चति
“नामं” ।

तत्थ कत्तमं रूपं ?

यं रूपं निस्साय मनोविज्जाणघातु वत्तति – इदं बुच्चति “रूपं” ।
20 इति इदं च नामं, इदं च रूपं । इदं बुच्चति “नामरूपं” ।

६६. तत्थ कत्तमं नामरूपपच्चया छट्ठायतनं नामरूपहेतुकं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणघातु – इदं
बुच्चति “नामरूपपच्चया छट्ठायतनं नामरूपहेतुकं” ।

25 ६७. तत्थ कत्तमो छट्ठायतनपच्चया फस्सो छट्ठायतनहेतुको ?

यो फस्सो फुसना सम्फुसना सम्फुसितत्तं – अयं बुच्चति “छट्ठा-
यतनपच्चया फस्सो छट्ठायतनहेतुको” ... पे०... तेन बुच्चति “एव-
मेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्वस्स समुदयो होती” ति ।

६८. तस्मिं समये अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जाहेतुको,

30 सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारहेतुकं, विज्जाणपच्चया नामरूपं

विज्जाणहेतुकं, नामपच्चया सळायतनं^१ नामरूपहेतुकं, छट्ठायतनपच्चया फस्सो छट्ठायतनहेतुको, फस्सपच्चया वेदना फस्सहेतुका, वेदनापच्चया तण्हा वेदनाहेतुका, तण्हापच्चया उपादानं तण्हाहेतुकं; उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

5

६६. तत्थ कतमा अविज्जा ?

यं अज्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो अकुसल-मूलं - अयं वुच्चति “अविज्जा” ।

१००. तत्थ कतमो अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जाहेतुको ?
या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं - अयं वुच्चति “अविज्जा-
पच्चया सङ्खारो अविज्जाहेतुको” ।

10

१०१. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारहेतुकं ?
यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणधातु - इदं
वुच्चति “सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारहेतुकं” ।

१०२. तत्थ कतमं विज्जाणपच्चया नामरूपं विज्जाणहेतुकं ?

15

अत्थि नामं, अत्थि रूपं ।

तत्थ कतमं नामं ?

वेदनाक्खन्धो, सज्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो - इदं वुच्चाति
“नामं” ।

तत्थ कतमं रूपं ?

20

चक्खायतनस्स उपचयो, सोतायतनस्स उपचयो, घानायतनस्स
उपचयो, जिह्वायतनस्स उपचयो, कायायतनस्स उपचयो, यं वा पनञ्जं
पि अत्थि रूपं चित्तजं चित्तहेतुकं चित्तसमुद्धानं - इदं वुच्चति “रूपं” ।

इति इदं च नामं, इदं च रूपं । इदं वुच्चति “विज्जाणपच्चया
नामरूपं विज्जाणहेतुकं” ।

25

१०३. नामरूपपच्चया सळायतनं नामरूपहेतुकं ति । अत्थि
नामं, अत्थि रूपं ।

तत्थ कतमं नामं ?

वेदनाक्खन्धो, सज्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो - इदं वुच्चति
“नामं” ।

30

तत्थ कतमं रूपं ?

चत्तारो च महाभूता, यं च रूपं निस्साय मनोविञ्जाणधातु
वत्तति – इदं वुच्चति “रूपं” ।

इति इदं च नामं, इदं च रूपं । इदं वुच्चति “नामरूपं” ।

5

१०४. तत्थ कतमं नामरूपपच्चया सल्लायतनं नामरूपहेतुकं ?

R. 153

चक्खायतनं, सोतायतनं, घानायतनं, जिह्वायतनं, कायायतनं,
मनायतनं – इदं वुच्चति “नामरूपपच्चया सल्लायतनं नामरूपहेतुकं” ।

B. 159

१०५. तत्थ कतमो छद्दायतनपच्चया फस्सो छद्दायतनहेतुको ?

यो फस्सो फुसना सम्फुसना सम्फुसितत्तं – अयं वुच्चति “छद्दा-
यतनपच्चया फस्सो छद्दायतनहेतुको” ।

१०६. तत्थ कतमा फस्सपच्चया वेदना फस्सहेतुका ?

यं चेतसिकं सातं चेतसिकं सुखं चेतोसम्फस्सजं सातं सुखं वेदयितं
चेतोसम्फस्सजा साता सुखा वेदना – अयं वुच्चति “फस्सपच्चया वेदना
फस्सहेतुका” ।

15

१०७. तत्थ कतमा वेदनापच्चया तण्हा वेदनाहेतुका ?

यो रागो सारागो ... पे०... चित्तस्स सारागो – अयं वुच्चति
“वेदनापच्चया तण्हा वेदनाहेतुका” ।

१०८. तत्थ कतमं तण्हापच्चया उपादानं तण्हाहेतुकं ?

या दिट्ठि दिट्ठिगतं ... पे०... तित्थायतनं विपरियासग्गाहो – इदं
वुच्चति “तण्हापच्चया उपादानं तण्हाहेतुकं” ... पे०... तेन वुच्चति
“एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होतो” ति ।

७. सम्पयुत्तचतुष्कं

१०९. तस्मिं समये अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जासम्प-

युत्तो, सङ्खारपच्चया विञ्जाणं सङ्खारसम्पयुत्तं, विञ्जाणपच्चया नामं
विञ्जाणसम्पयुत्तं, नामपच्चया छद्दायतनं नामसम्पयुत्तं, छद्दायतन-

पच्चया फस्सो छद्दायतनसम्पयुत्तो, फस्सपच्चया वेदना फस्ससम्पयुत्ता,
वेदनापच्चया तण्हा वेदनासम्पयुत्ता, तण्हापच्चया उपादानं तण्हासम्प-

युत्तं; उपादानपञ्चया भवो, भवपञ्चया जाति, जातिपञ्चया जरामरणं ।
एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

११०. तत्थ कतमा अविज्जा ?

यं अज्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो अकुसलमूलं
— अयं वुच्चति “अविज्जा” ।

5

१११. तत्थ कतमो अविज्जापञ्चया सङ्खारो अविज्जासम्प-
युत्तो ?

B. ।

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं — अयं वुच्चति “अविज्जा-
पञ्चया सङ्खारो अविज्जासम्पयुत्तो” ।

११२. तत्थ कतमं सङ्खारपञ्चया विज्जाणं सङ्खारसम्पयुत्तं ?

10

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणधातु — इदं
वुच्चति “सङ्खारपञ्चया विज्जाणं सङ्खारसम्पयुत्तं” ।

११३. तत्थ कतमं विज्जाणपञ्चया नामं विज्जाणसम्पयुत्तं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो — इदं वुच्चति
“विज्जाणपञ्चया नामं विज्जाणसम्पयुत्तं” ।

15

११४. तत्थ कतमं नामपञ्चया छद्दायतनं नामसम्पयुत्तं ?

R.

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणधातु — इदं
वुच्चति “नामपञ्चया छद्दायतनं नामसम्पयुत्तं” ।

११५. तत्थ कतमो छद्दायतनपञ्चया फस्सो छद्दायतनसम्प-
युत्तो ?

20

यो फस्सो फुसना सम्फुसना सम्फुसित्तं — अयं वुच्चति “छद्दा-
यतनपञ्चया फस्सो छद्दायतनसम्पयुत्तो” ।

११६. तत्थ कतमा फस्सपञ्चया वेदना फस्ससम्पयुत्ता ?

यं चेतसिकं सातं चेतसिकं सुखं चेतोसम्फस्सजं सातं सुखं वेदयितं
चेतोसम्फस्सजा साता सुखा वेदना — अयं वुच्चति “फस्सपञ्चया वेदना
फस्ससम्पयुत्ता” ।

25

११७. तत्थ कतमा वेदनापञ्चया तण्हा वेदनासम्पयुत्ता ?

यो रागो सारागो ... पे०... चित्तस्स सारागो — अयं वुच्चति
“वेदनापञ्चया तण्हा वेदनासम्पयुत्ता” ।

११८. तत्थ कतमं तण्हापच्चया उपादानं तण्हासम्पयुत्तं ?

या दिट्ठि दिट्ठिगतं ... पे०... तित्थायतनं विपरियासग्गाहो – इदं वुच्चति “तण्हापच्चया उपादानं तण्हासम्पयुत्तं” ... पे०... तेन वुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती” ति ।

११९. तस्मिं समये अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जा-सम्पयुत्तो, सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारसम्पयुत्तं, विज्जाणपच्चया नामं विज्जाणसम्पयुत्तं, नामपच्चया फस्सो नामसम्पयुत्तो, फस्सपच्चया वेदना फस्ससम्पयुत्ता, वेदनापच्चया तण्हा वेदनासम्पयुत्ता, तण्हा-पच्चया उपादानं तण्हासम्पयुत्तं; उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

१२०. तत्थ कतमा अविज्जा ?

यं अज्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो अकुसलमूलं – अयं वुच्चति “अविज्जा” ।

१२१. तत्थ कतमो अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जासम्प-युत्तो ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं – अयं वुच्चति “अविज्जा-पच्चया सङ्खारो अविज्जासम्पयुत्तो” ।

१२२. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारसम्पयुत्तं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणधातु – इदं वुच्चति “सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारसम्पयुत्तं” ।

१२३. तत्थ कतमं विज्जाणपच्चया नामं विज्जाणसम्पयुत्तं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो – इदं वुच्चति “विज्जाणपच्चया नामं विज्जाणसम्पयुत्तं” ।

१२४. नामपच्चया फस्सो नामसम्पयुत्तो ति । तत्थ कतमं नामं ?

ठपेत्वा फस्सं, वेदनाक्खन्धो सञ्जाक्खन्धो सङ्खारक्खन्धो विज्जाणक्खन्धो – इदं वुच्चति “नामं” ।

१२५. तत्थ कतमो नामपच्चया फस्सो नामसम्पयुत्तो ?

यो फस्सो फुसना सम्फुसना सम्फुसितत्तं — अयं वुच्चति “नाम-
पच्चया फस्सो नामसम्पयुत्तो” ... पे०... तेन वुच्चति “एवमेतस्स
केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती” ति ।

१२६. तस्मिं समये अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जा-
सम्पयुत्तो, सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारसम्पयुत्तं, विज्जाणपच्चया 5
नामरूपं विज्जाणसम्पयुत्तं नामं, नामरूपपच्चया छद्वायतनं नामसम्प-
युत्तं, छद्वायतनपच्चया फस्सो छद्वायतनसम्पयुत्तो, फस्सपच्चया वेदना
फस्ससम्पयुत्ता, वेदनापच्चया तण्हा वेदनासम्पयुत्ता, तण्हापच्चया उपा-
दानं तण्हासम्पयुत्तं; उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जाति-
पच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । 10

B. 1

१२७. तत्थ कतमा अविज्जा ?

यं अज्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो अकुसल-
मूलं — अयं वुच्चति “अविज्जा” ।

१२८. तत्थ कतमो अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जा-
सम्पयुत्तो ? 15

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयितत्तं — अयं वुच्चति “अविज्जा-
पच्चया सङ्खारो अविज्जासम्पयुत्तो” ।

१२९. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारसम्पयुत्तं ?
यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणधातु — इदं
वुच्चति “सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारसम्पयुत्तं” । 20

R. 1

१३०. तत्थ कतमं विज्जाणपच्चया नामरूपं विज्जाण-
सम्पयुत्तं नामं ?

अत्थि नामं, अत्थि रूपं ।

तत्थ कतमं नामं ?

वेदनाक्खन्धो, सज्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो — इदं वुच्चति 25
“नामं” ।

तत्थ कतमं रूपं ?

चक्खायतनस्स उपचयो, सोत्तायतनस्स उपचयो, घानायतनस्स
उपचयो, जिह्वायतनस्स उपचयो, कायायतनस्स उपचयो, यं वा पतञ्जं
पि अत्थि रूपं नित्तजं चित्तहेतुकं चित्तसमुद्धानं — इदं वुच्चति “रूपं” । 30

इति इदं च नामं, इदं च रूपं । इदं वुच्चति “विज्जाणपच्चया नामरूपं विज्जाणसम्पयुत्तं नामं” ।

१३१. नामरूपपच्चया छद्वायतनं नामसम्पयुत्तं ति । अतिय नामं, अतिय रूपं ।

5 तत्थ कतमं नामं ?

वेदनाक्खक्खन्धो, सज्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो — इदं वुच्चति “नामं” ।

तत्थ कतमं रूपं ?

यं रूपं निस्साय मनोविज्जाणघातु वत्तति — इदं वुच्चति “रूपं” ।

10 इति इदं च नामं, इदं च रूपं । इदं वुच्चति “नामरूपं” ।

१३२. तत्थ कतमं नामरूपपच्चया छद्वायतनं नामसम्पयुत्तं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणघातु — इदं वुच्चति “नामरूपपच्चया छद्वायतनं नामसम्पयुत्तं” ।

15 १३३. तत्थ कतमो छद्वायतनपच्चया फस्सो छद्वायतन-सम्पयुत्तो ?

यो फस्सो फुसना सम्फुसना सम्फुसितत्तं — अयं वुच्चति “छद्वायतनपच्चया फस्सो छद्वायतनसम्पयुत्तो” ... पे०... तेन वुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होतो” ति ।

B 163

20 १३४. तस्मिं समये अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जा-सम्पयुत्तो, सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारसम्पयुत्तं, विज्जाणपच्चया नामरूपं विज्जाणसम्पयुत्तं नामं, नामरूपपच्चया सद्वायतनं नामसम्प-युत्तं छद्वायतनं, छद्वायतनपच्चया फस्सो छद्वायतनसम्पयुत्तो, फस्स-पच्चया वेदना फस्ससम्पयुत्ता, वेदनापच्चया तण्हा वेदनासम्पयुत्ता, तण्हापच्चया उपादानं तण्हासम्पयुत्तं; उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया
25 जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

R. 157

१३५. तत्थ कतमा अविज्जा ?

यं अज्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्घी मोही अकुसलमूलं — अयं वुच्चति “अविज्जा” ।

१३६. तत्थ कतमो अविज्जापच्चया सङ्खारो अविज्जा-
सम्पयुत्तो ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयितत्तं – अयं वुच्चति “अविज्जा-
पच्चया सङ्खारो अविज्जासम्पयुत्तो” ।

१३७. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारसम्पयुत्तं ? 5
यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणधातु – इदं
वुच्चति “सङ्खारपच्चया विज्जाणं सङ्खारसम्पयुत्तं” ।

१३८. तत्थ कतमं विज्जाणपच्चया नामरूपं विज्जाण-
सम्पयुत्तं नामं ?

अत्थि नामं, अत्थि रूपं ।

10

तत्थ कतमं नामं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो – इदं वुच्चति
“नामं” ।

तत्थ कतमं रूपं ?

चक्खायतनस्स उपचयो, सोतायतनस्स उपचयो, घानायतनस्स 15
उपचयो, जिह्वायतनस्स उपचयो, कायायतनस्स उपचयो, यं वा पनञ्जं
पि अत्थि रूपं चित्तजं चित्तहेतुकं चित्तसमुद्धानं – इदं वुच्चति “रूपं” ।

इति इदं च नामं, इदं च रूपं । इदं वुच्चति “विज्जाणपच्चया
नामरूपं विज्जाणसम्पयुत्तं नामं” ।

१३९. नामरूपपच्चया सल्लायतनं नामसम्पयुत्तं छद्दायतनं ति । 20
अत्थि नामं, अत्थि रूपं ।

तत्थ कतमं नामं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो – इदं वुच्चति
“नामं” ।

तत्थ कतमं रूपं ?

25

चत्तारो च महाभूता, यं च रूपं निस्साय मनोविज्जाणधातु
वत्तति – इदं वुच्चति “रूपं” ।

इति इदं च नामं, इदं च रूपं । इदं वुच्चति “नामरूपं” ।

१४०. तत्थ कतमं नामरूपपच्चया सल्लायतनं नामसम्पयुत्तं
छद्दायतनं ?

30

चक्खायतनं, सोतायतनं, घानायतनं, जिह्वायतनं, कायायतनं,
 164 मनायतनं — इदं वुच्चति “नामरूपपच्चया सल्लायतनं नामसम्पयुतं
 छट्ठायतनं” ।

158 १४१. तत्थ कतमो छट्ठायतनपच्चया फस्सो छट्ठायतनसम्पयुत्तो ?
 5 यो फस्सो फुसना सम्फुसना सम्फुसितत्तं — अयं वुच्चति “छट्ठा-
 यतनपच्चया फस्सो छट्ठायतनसम्पयुत्तो” ... पे०... तेन वुच्चति “एव-
 मेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती” ति ।

८. अञ्जमञ्जचतुष्कं

१४२. तस्मिं समये अविज्जापच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया
 पि अविज्जा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया पि सङ्खारो;
 10 विज्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया पि विज्जाणं; नामपच्चया
 छट्ठायतनं, छट्ठायतनपच्चया पि नामं; छट्ठायतनपच्चया फस्सो, फस्स-
 पच्चया पि छट्ठायतनं; फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया पि फस्सो;
 वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया पि वेदना; तण्हापच्चया उपादानं,
 उपादानपच्चया पि तण्हा; उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति;
 15 जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो
 होति ।

१४३. तत्थ कतमा अविज्जा ?

यं अज्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो
 अकुसलमूलं — अयं वुच्चति “अविज्जा” ।

20 १४४. तत्थ कतमो अविज्जापच्चया सङ्खारो ?

या चेतना- सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं — अयं वुच्चति
 “अविज्जापच्चया सङ्खारो” ।

१४५. तत्थ कतमा सङ्खारपच्चया पि अविज्जा ?

यं अज्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो अकुसल-
 25 मूलं — अयं वुच्चति “सङ्खारपच्चया पि अविज्जा” ।

तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विज्जाणं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणधातु — इदं
 वुच्चति सङ्खारपच्चया विज्जाणं ।

तत्थ कतमो विञ्जाणपच्चया पि सङ्खारो ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं - अयं वुच्चति
“विञ्जाणपच्चया पि सङ्खारो” ।

१४६. तत्थ कतमं विञ्जाणपच्चया नामं ?

B.

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो - इदं वुच्चति 5
“विञ्जाणपच्चया नामं” ।

१४७. तत्थ कतमं नामपच्चया पि विञ्जाणं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणधातु - इदं
वुच्चति “नामपच्चया पि विञ्जाणं” ।

१४८. तत्थ कतमं नामपच्चया छट्ठायतनं ?

10 R.

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणधातु - इदं
वुच्चति “नामपच्चया छट्ठायतनं” ।

१४९. तत्थ कतमं छट्ठायतनपच्चया पि नामं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो - इदं वुच्चति
“छट्ठायतनपच्चया पि नामं” ।

15

१५०. तत्थ कतमो छट्ठायतनपच्चया फस्सो ?

यो फस्सो फुसना सम्फुसना सम्फुसित्तं - अयं वुच्चति “छट्ठा-
यतनपच्चया फस्सो” ।

१५१. तत्थ कतमं फस्सपच्चया पि छट्ठायतनं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणधातु - इदं 20
वुच्चति “फस्सपच्चया पि छट्ठायतनं” ।

१५२. तत्थ कतमा फस्सपच्चया वेदना ?

यं चेतसिकं सातं चेतसिकं सुखं चेतोसम्फस्सजं सातं सुखं वेदयितं
चेतोसम्फस्सजा^१ साता सुखा वेदना - अयं वुच्चति “फस्सपच्चया
वेदना” ।

25

१५३. तत्थ कतमो वेदनापच्चया पि फस्सो ?

यो फस्सो फुसना सम्फुसना सम्फुसित्तं - अयं वुच्चति
“वेदनापच्चया पि फस्सो” ।

१५४. तत्थ कतमा वेदनापच्चया तण्हा ?

यो रागो सारागो ... पे०... चित्तस्स सारागो – अयं वुच्चति “वेदनापच्चया तण्हा” ।

१५५. तत्थ कतमा तण्हापच्चया पि वेदना ?

5 यं चेतसिकं सातं चेतसिकं सुखं चेतोसम्फस्सजं सातं सुखं वेदयितं चेतोसम्फस्सजा साता सुखा वेदना – अयं वुच्चति “तण्हापच्चया पि वेदना” ।

१५६. तत्थ कतमं तण्हापच्चया उपादानं ?

या दिट्ठि दिट्ठिगतं ... पे०... तित्थायतनं विपरियासगाहो –
10 इदं वुच्चति “तण्हापच्चया उपादानं” ।

१५७. तत्थ कतमा उपादानपच्चया पि तण्हा ?

यो रागो ... पे०... चित्तस्स सारागो – अयं वुच्चति “उपादान-
पच्चया पि तण्हा” ।

B. 166

१५८. तत्थ कतमो उपादानपच्चया भवो ?

15 उपेत्वा उपादानं, वेदनाक्खन्धो सञ्जाक्खन्धो सङ्खारक्खन्धो विज्जाणक्खन्धो – अयं वुच्चति “उपादानपच्चया भवो” ।

१५९. तत्थ कतमा भवपच्चया जाति ?

या तेसं तेसं धम्मानं जाति सञ्जाति निव्वत्ति अभिनिव्वत्ति पातुभावो – अयं वुच्चति “भवपच्चया जाति” ।

20 १६०. तत्थ कतमं जातिपच्चया जरामरणं ?

अत्थि जरा, अत्थि मरणं ।

तत्थ कतमा जरा ?

R. 160

या तेसं तेसं धम्मानं जरा जीरणता आयुनो संहानि – अयं
वुच्चति “जरा” ।

25 तत्थ कतमं मरणं ?

यो तेसं तेसं धम्मानं सयो वयो भेदो परिभेदो अनिच्चता अन्तर-
धानं – इदं वुच्चति “मरणं” ।

इति अयं च जरा, इदं च मरणं । इदं वुच्चति “जातिपच्चया
जरामरणं” ।

30

१६१. एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती ति ।

एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स सङ्गति होति, समागमो होति, समोधानं होति, पातुभावो होति । तेन वुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती” ति ।

१६२. तस्मिं समये अविज्जापच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया पि अविज्जा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया पि सङ्खारो; 5
विज्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया पि विज्जाणं; नामपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया पि नामं; फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया पि फस्सो; वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया पि वेदना; तण्हापच्चया उपादानं, उपादानपच्चया पि तण्हा; उपादानपच्चया भवो, भव-
पच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स 10
दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

१६३. तत्थ कतमा अविज्जा ?

यं अज्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो अकुसल-
मूलं — अयं वुच्चति “अविज्जा” ।

१६४. तत्थ कतमो अविज्जापच्चया सङ्खारो ?

15

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं — अयं वुच्चति “अविज्जा-
पच्चया सङ्खारो” ।

१६५. तत्थ कतमा सङ्खारपच्चया पि अविज्जा ?

यं अज्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो अकुसल-
मूलं — अयं वुच्चति “सङ्खारपच्चया पि अविज्जा” ।

20

१६६. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विज्जाणं ?

D.

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणधातु — इदं
वुच्चति “सङ्खारपच्चया विज्जाणं” ।

१६७. तत्थ कतमो विज्जाणपच्चया पि सङ्खारो ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं — अयं वुच्चति “विज्जाण- 25
पच्चया पि सङ्खारो” ।

१६८. तत्थ कतमं विज्जाणपच्चया नामं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो — इदं वुच्चति
“विज्जाणपच्चया नामं” ।

१६६. तत्थ कतमं नामपच्चया पि विज्जाणं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणधातु - इदं वुच्चति "नामपच्चया पि विज्जाणं" ।

१७०. नामपच्चया फस्सो ति । तत्थ कतमं नामं ?

८पेत्वा फस्सं, वेदनाक्खन्धो सज्जाक्खन्धो सङ्खारक्खन्धो विज्जाणक्खन्धो - इदं वुच्चति "नामं" ।

१७१. तत्थ कतमो नामपच्चया फस्सो ?

यो फस्सो फुसना सम्फुसना सम्फुसितत्तं - अयं वुच्चति "नामपच्चया फस्सो" ।

१७२. तत्थ कतमं फस्सपच्चया पि नामं ?

वेदनाक्खन्धो, सज्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो, विज्जाणक्खन्धो - इदं वुच्चति "फस्सपच्चया पि नामं" ... पे०... तेन वुच्चति "एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती" ति ।

१७३. तस्मिं समये अविज्जापच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया पि अविज्जा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया पि सङ्खारो; विज्जाणपच्चया नामरूपं, नामरूपपच्चया पि विज्जाणं; नामरूपपच्चया छट्ठायतनं, छट्ठायतनपच्चया पि नामरूपं; छट्ठायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया पि छट्ठायतनं; फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया पि फस्सो; वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया पि वेदना; तण्हापच्चया उपादानं, उपादानपच्चया पि तण्हा; उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

१७४. तत्थ कतमा अविज्जा ?

यं अज्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो अकुसमूलं - अयं वुच्चति "अविज्जा" ।

१७५. तत्थ कतमो अविज्जापच्चया सङ्खारो ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयितत्तं - अयं वुच्चति "अविज्जापच्चया सङ्खारो" ।

१७६. तत्थ कतमा सङ्खारपच्चया पि अविज्जा ?

B.

यं अज्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो
अकुसलमूलं – अयं वुच्चति “सङ्खारपच्चया पि अविज्जा” ।

१७७. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विज्जाणं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणधातु – इदं 5
वुच्चति “सङ्खारपच्चया विज्जाणं” ।

१७८. तत्थ कतमो विज्जाणपच्चया पि सङ्खारो ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं – अयं वुच्चति “विज्जाण-
पच्चया पि सङ्खारो” ।

१७९. तत्थ कतमं विज्जाणपच्चया नामरूपं ?

10

अत्थि नामं, अत्थि रूपं ।

तत्थ कतमं नामं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो – इदं वुच्चति
“नामं” ।

तत्थ कतमं रूपं ?

15

चक्खायतनस्स उपचयो, सोतायतनस्स उपचयो, घानायतनस्स
उपचयो, जिह्वायतनस्स उपचयो, कायायतनस्स उपचयो, पं वा पतञ्जं
पि अत्थि रूपं चित्तजं चित्तहेतुकं चित्तसमुद्धानं – इदं वुच्चति “रूपं” ।

R. ।

इति इदं च नामं, इदं च रूपं । इदं वुच्चति “विज्जाणपच्चया
नामरूपं” ।

20

१८०. नामरूपपच्चया पि विज्जाणं ति । अत्थि नामं,
अत्थि रूपं ।

तत्थ कतमं नामं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो – इदं वुच्चति
“नामं” ।

25

तत्थ कतमं रूपं ?

यं रूपं निस्साय मनोविज्जाणधातु वत्तति – इदं वुच्चति
“रूपं” ।

इति इदं च नामं, इदं च रूपं । इदं वुच्चति “नामरूपं” ।

१८१. तत्थ कतमं नामरूपपच्चया पि विज्जाणं ?

30

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणधातु - इदं
बुच्चति "नामरूपपच्चया पि विञ्जाणं" ।

१८२. नामरूपपच्चया छद्दायतनं ति । अत्थि नामं, अत्थि
रूपं ।

5 तत्थ कतमं नामं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो - इदं बुच्चति
"नामं" ।

तत्थ कतमं रूपं ?

यं रूपं निस्साय मनोविञ्जाणधातु वत्तति - इदं बुच्चति
10 "रूपं" ।

इति इदं च नामं, इदं च रूपं । इदं बुच्चति "नामरूपं" ।

१८३. तत्थ कतमं नामरूपपच्चया छद्दायतनं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणधातु - इदं
बुच्चति "नामरूपपच्चया छद्दायतनं" ।

15 १८४. तत्थ कतमं छद्दायतनपच्चया पि नामरूपं ?

अत्थि नामं, अत्थि रूपं ।

तत्थ कतमं नामं ?

B4 169 वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो - इदं बुच्चति
"नामं" ।

20 तत्थ कतमं रूपं ?

चक्खायतनस्स उपचयो, सोत्तायतनस्स उपचयो, घानायतनस्स
उपचयो, जिह्वायतनस्स उपचयो, कायायतनस्स उपचयो, यं वा पनञ्जं
पि अत्थि रूपं चित्तजं चित्तहेतुकं चित्तसमुद्धानं - इदं बुच्चति "रूपं" ।

इति इदं च नामं, इदं च रूपं । इदं बुच्चति "छद्दायतनपच्चया
25 पि नामरूपं" ।

१८५. तत्थ कतमो छद्दायतनपच्चया फत्सो ?

यो फत्सो फुसना सम्फुसना सम्फुसितत्तं - अयं बुच्चति
"छद्दायतनपच्चया फत्सो" ।

१८६. तत्थ कतमं फत्सपच्चया पि छद्दायतनं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणधातु – इदं
बुच्चति “फस्सपच्चया पि छट्ठायतनं” ... पे०... तेन बुच्चति “एवमेतस्स
केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती” ति ।

१८७. तस्मिं समये अविज्जापच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया R.
पि अविज्जा; सङ्खारपच्चया विञ्जाणं, विञ्जाणपच्चया पि सङ्खारो; 5
विञ्जाणपच्चया नामरूपं, नामरूपपच्चया पि विञ्जाणं; नामरूप-
पच्चया सट्ठायतनं, छट्ठायतनपच्चया^१ पि नामरूपं; छट्ठायतनपच्चया
फस्सो, फस्सपच्चया पि छट्ठायतनं; फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया
पि फस्सो; वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया पि वेदना; तण्हापच्चया
उपादानं, उपादानपच्चया पि तण्हा; उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया 10
जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स
समुदयो होति ।

१८८. तत्थ कतमा अविज्जा ?

यं अञ्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो अकुसल-
मूलं – अयं बुच्चति “अविज्जा” । 15

१८९. तत्थ कतमो अविज्जापच्चया सङ्खारो ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं – अयं बुच्चति “अविज्जा-
पच्चया सङ्खारो” ।

१९०. तत्थ कतमा सङ्खारपच्चया पि अविज्जा ?

यं अञ्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो अकुसल- 20
मूलं – अयं बुच्चति “सङ्खारपच्चया पि अविज्जा” ।

१९१. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विञ्जाणं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणधातु – इदं
बुच्चति “सङ्खारपच्चया विञ्जाणं” ।

१९२. तत्थ कतमो विञ्जाणपच्चया पि सङ्खारो ? 25

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं – अयं बुच्चति “विञ्जाण-
पच्चया पि सङ्खारो” ।

१९३. तत्थ कतमं विञ्जाणपच्चया नामरूपं ?

B. 17C

१. सट्ठायतनपच्चया. – सी०, रया०, रो०, एवमुपरि पि ।

अतिय नामं, अतिय रूपं ।

तत्त कतमं नामं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सह्कारक्खन्धो – इदं वुच्चति
“नामं” ।

5 तत्त कतमं रूपं ?

चक्खायतनस्स उपचयो, सोतायतनस्स उपचयो, घानायतनस्स
उपचयो, जिह्वायतनस्स उपचयो, कायायतनस्स उपचयो, यं वा पनञ्जं
पि अतिय रूपं चित्तजं चित्तहेतुकं चित्तसमुद्धानं – इदं वुच्चति “रूपं” ।

इति इदं च नामं, इदं च रूपं । इदं वुच्चति “विञ्जाणपच्चया
10 नामरूपं” ।

१६४. नामरूपपच्चया पि विञ्जाणं ति । अतिय नामं,
अतिय रूपं ।

तत्त कतमं नामं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सह्कारक्खन्धो – इदं वुच्चति
15 “नामं” ।

तत्त कतमं रूपं ?

यं रूपं निस्साय मनोविञ्जाणघातु वत्तति – इदं वुच्चति
“रूपं” ।

इति इदं च नामं, इदं च रूपं । इदं वुच्चति “नामरूपं” ।

c. 164 20

१६५. तत्त कतमं नामरूपपच्चया पि विञ्जाणं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणघातु – इदं
वुच्चति “नामरूपपच्चया पि विञ्जाणं” ।

१६६. नामरूपपच्चया सळायतनं ति । अतिय नामं, अतिय रूपं ।
तत्त कतमं नामं ?

25 वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सह्कारक्खन्धो – इदं वुच्चति
“नामं” ।

तत्त कतमं रूपं ?

चत्तारो च महाभूता, यं च रूपं निस्साय मनोविञ्जाणघातु
वत्तति – इदं वुच्चति “रूपं” ।

30 इति इदं च नामं, इदं च रूपं । इदं वुच्चति “नामरूपं” ।

१६७. तत्थ कतमं नामरूपपच्चया सल्लायतनं ?

चक्खायतनं, सोतायतनं, घानायतनं, जिह्वायतनं, कायायतनं, मनायतनं — इदं वुच्चति “नामरूपपच्चया सल्लायतनं” ।

१६८. तत्थ कतमं छद्दायतनपच्चया पि नामरूपं ?

अत्थि नामं, अत्थि रूपं ।

5

तत्थ कतमं नामं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो — इदं वुच्चति “नामं” ।

तत्थ कतमं रूपं ?

चक्खायतनस्स उपचयो, सोतायतनस्स उपचयो, घानायतनस्स उपचयो, जिह्वायतनस्स उपचयो, कायायतनस्स उपचयो, यं वा पनञ्जं पि अत्थि रूपं चित्तजं चित्तहेतुकं चित्तसमुद्धानं — इदं वुच्चति “रूपं” ।

10

इति इदं च नामं, इदं च रूपं । इदं वुच्चति “छद्दायतनपच्चया पि नामरूपं” ।

१६९. तत्थ कतमो छद्दायतनपच्चया फस्सो ?

15

यो फस्सो फुसना सम्फुसना सम्फुसितत्तं — अयं वुच्चति “छद्दायतनपच्चया फस्सो” ।

२००. तत्थ कतमं फस्सपच्चया पि छद्दायतनं ?

B. .

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणघातु — इदं वुच्चति “फस्सपच्चया पि छद्दायतनं” ।

20

२०१. तत्थ कतमा फस्सपच्चया वेदना ?

यं चेतसिकं सातं चेतसिकं सुखं चेतोसम्फस्सजं सातं सुखं वेदयितं, चेतोसम्फस्सजा साता सुखा वेदना — अयं वुच्चति “फस्सपच्चया वेदना” ... पे०... तेन वुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती” ति ।

25

६. अकुसलनिद्देसो

२०२. कतमे धम्मा अकुसला ?

यस्मिं समये अकुसलं चित्तं उप्पन्नं होति सोमनस्ससहगतं दिट्ठि-
गतसम्पयुत्तं ससङ्खारेण ... पे०... सोमनस्ससहगतं दिट्ठिगतविप्पयुत्तं

R. 165

रूपारम्मणं वा ...पे०... सोमनस्ससहगतं दिट्ठिगतविप्पयुत्तं ससङ्खारेण
 रूपारम्मणं वा सद्धारम्मणं वा गन्धारम्मणं वा रसारम्मणं वा फोढुव्वार-
 रम्मणं वा धम्मारम्मणं वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं समये अविज्जा-
 पच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया नामं,
 5 नामपच्चया छद्दायतनं, छद्दायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना,
 वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्खपच्चया
 भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स
 दुक्खक्खन्वस्स समुदयो होति ।

२०३. तत्थ कतमा अविज्जा ?

10 यं अज्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो अकुसल-
 मूलं - अयं वुच्चति "अविज्जा" ।

२०४. तत्थ कतमो अविज्जापच्चया सङ्खारो ?

या चेतना मञ्चेतना सञ्चेतयित्तं - अयं वुच्चति
 अविज्जापच्चया सङ्खारो ... पे०... ।

15 २०५. तत्थ कतमो तण्हापच्चया अधिमोक्खो ?

यो चित्तस्स अधिमोक्खो अधिमुच्चना तदधिमुत्तता - अयं
 वुच्चति "तण्हापच्चया अधिमोक्खो" ।

२०६. तत्थ कतमो अधिमोक्खपच्चया भवो ?

उपेत्वा अधिमोक्खं, वेदनाक्खन्वो सज्जाक्खन्वो सङ्खारक्खन्वो

B 172 20 विज्जाणक्खन्वो - अयं वुच्चति "अधिमोक्खपच्चया भवो" ... पे०...
 तेन वुच्चति "एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्वस्स समुदयो होती" ति ।

२०७. कतमे धम्मा अकुसला ?

यस्मिं समये अकुसलं चित्तं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं दिट्ठिगत-
 सम्पयुत्तं रूपारम्मणं वा सद्धारम्मणं वा गन्धारम्मणं वा रसारम्मणं वा
 25 फोढुव्वारम्मणं वा धम्मारम्मणं वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं समये
 अविज्जापच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया
 नामं, नामपच्चया छद्दायतनं, छद्दायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया
 वेदना, वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं, उपादानपच्चया
 भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स
 30 केवलस्स दुक्खक्खन्वस्स समुदयो होति ।

२०८. तत्थ कतमा अविज्जा ?

यं अज्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो
अकुसलमूलं — अयं वुच्चति अविज्जा ... पे०... ।

२०९. तत्थ कतमा फस्सपच्चया वेदना ?

यं चेतसिकं नेव सातं नासातं चेतोसम्फस्सजं अदुक्खमसुखं 5
वेदयितं चेतोसम्फस्सजा अदुक्खमसुखा वेदना — अयं वुच्चति “फस्स-
पच्चया वेदना” ... पे०... तेन वुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स दुक्ख-
क्खन्धस्स समुदयो होती” ति ।

२१०. कतमे धम्मा अकुसला ?

यस्मिं समये अकुसलं चित्तं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं दिट्ठि- 10
गतसम्पयुत्तं ससङ्खारेण ... पे०... उपेक्खासहगतं दिट्ठिगतविप्पयुत्तं रूपा-
रम्मणं वा ... पे०... उपेक्खासहगतं दिट्ठिगतविप्पयुत्तं ससङ्खारेण रूपा-
रम्मणं वा सहारम्मणं वा गन्धारम्मणं वा रसारम्मणं वा फोट्टुव्वारम्मणं
वा धम्मारम्मणं वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं समये अविज्जापच्चया
सङ्खारो, सङ्खारपच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया 15
छट्ठायतनं, छट्ठायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया
तण्हा, तण्हापच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया
जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स
समुदयो होति ।

२११. तत्थ कतमा अविज्जा ... पे०... तेन वुच्चति “एवमेतस्स 20
केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती” ति ।

२१२. कतमे धम्मा अकुसला ?

B. 17

यस्मिं समये अकुसलं चित्तं उप्पन्नं होति दोमनस्ससहगतं पटिघ-
सम्पयुत्तं रूपारम्मणं वा ... पे०... दोमनस्ससहगतं पटिघसम्पयुत्तं
ससङ्खारेण रूपारम्मणं वा सहारम्मणं वा गन्धारम्मणं वा रसारम्मणं 25
वा फोट्टुव्वारम्मणं वा धम्मारम्मणं वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं समये
अविज्जापच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया
नामं, नामपच्चया छट्ठायतनं, छट्ठायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया
वेदना, वेदनापच्चया पटिघं, पटिघपच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्ख-

पञ्चया भवो, भवपञ्चया जाति, जातिपञ्चया जरामरणं । एवमेतस्स
केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

२१३. तत्थ कतमा अविज्जा ?

यं अज्जाणं अदस्सतं ... पे०... अविज्जालंङ्गी मोहो अकुसल-
5 मूलं - अयं वुच्चति “अविज्जा” ... पे०... अयं वुच्चति “छट्ठायतनपञ्चया
फस्सो” ।

तत्थ कतमा फस्सपञ्चया वेदना ?

यं चेतसिकं असातं चेतसिकं दुक्खं चेतोसम्फस्सजं असातं दुक्खं
वेदयितं चेतोसम्फस्सजा असाता दुक्खा वेदना - अयं वुच्चति “फस्स-
10 पञ्चया वेदना” ।

२१४. तत्थ कतमं वेदनापञ्चया पटिघं ?

यो चित्तस्स आघातो ... पे०... चण्डिकं असुरोपो' अनत्तमनता
चित्तस्स - इदं वुच्चति “वेदनापञ्चया पटिघं” ।

२१५. तत्थ कतमो पटिघपञ्चया अधिमोक्खो ?

यो चित्तस्स अधिमोक्खो अधिमुच्चना तदधिमुत्तता - अयं
वुच्चति “पटिघपञ्चया अधिमोक्खो” ।

२१६. तत्थ कतमो अधिमोक्खपञ्चया भवो ?

ठपेत्वा अधिमोक्खं, वेदनाक्खन्धो सज्जाक्खन्धो सङ्खारक्खन्धो
विज्जाणक्खन्धो - अयं वुच्चति “अधिमोक्खपञ्चया भवो” ... पे०...
20 तेन वुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती” ति ।

२१७. कतमे धम्मा अकुसला ?

यस्मिं समये अकुसलं चित्तं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं विचि-
किच्छासम्पयुत्तं रूपारम्मणं वा सहारम्मणं वा गन्धारम्मणं वा रसा-
रम्मणं वा फोढुव्वारम्मणं वा धम्मारम्मणं वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं
25 समये अविज्जापञ्चया सङ्खारो, सङ्खारपञ्चया विज्जाणं, विज्जाण-
पञ्चया नामं, नामपञ्चया छट्ठायतनं, छट्ठायतनपञ्चया फस्सो, फस्स-
पञ्चया वेदना, वेदनापञ्चया विचिकिच्छा, विचिकिच्छापञ्चया भवो,
भवपञ्चया जाति, जातिपञ्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्ख-
क्खन्धस्स समुदयो होति ।

२१८. तत्थ कतमा अविज्जा ?

यं अज्जाणं अदस्सन् ... पे०... अविज्जालङ्घी मोहो अकुसल-
मूलं — अयं वुच्चति “अविज्जा” ... पे०... अयं वुच्चति “छद्वायतन-
पच्चया फस्सो” ।

२१९. तत्थ कतमा फस्सपच्चया वेदना ?

5

यं चेतसिकं नेव सातं नासातं चेतोसम्पस्सजं अदुक्खमसुखं
वेदयितं, चेतोसम्पस्सजा अदुक्खमसुखा वेदना — अयं वुच्चति “फस्स-
पच्चया वेदना” ।

२२०. तत्थ कतमा वेदनापच्चया विचिकिच्छा ?

R.

या कङ्खा कङ्खायना कङ्खायितत्तं विमति विचिकिच्छा द्वेब्भकं 10
द्विधापथो^१ संसयो अनेकंसग्गाहो^२ आसप्पना परिसप्पना अपरियोगाहणा^३
छम्भितत्तं^४ चित्तस्स मनोविलेखो — अयं वुच्चति “वेदनापच्चया विचि-
किच्छा” ।

२२१. तत्थ कतमो विचिकिच्छापच्चया भवो ?

ठपेत्वा विचिकिच्छं, वेदनावखन्धो सज्जाक्खन्धो सङ्खार- 15
क्खन्धो विज्जाणक्खन्धो — अयं वुच्चति “विचिकिच्छापच्चया भवो”
... पे०... तेन वुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो
होती” ति ।

२२२. कतमे धम्मा अकुसला ?

यस्मिं समये अकुसलं चित्तं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं उद्वच्च- 20
सम्पयुत्तं रूपारम्मणं वा सद्धारम्मणं वा गन्धारम्मणं वा रसारम्मणं
वा फोटुब्बारम्मणं वा धम्मारम्मणं वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं समये
अविज्जापच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया
नामं, नामपच्चया छद्वायतनं, छद्वायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया
वेदना, वेदनापच्चया उद्वच्चं, उद्वच्चपच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्ख- 25
पच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स
केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

२२३. तत्थ कतमा अविज्जा ?

B. I^{११}

१. द्वेधापथो — मी०, म्या०, रो० । २. अनेकंसग्गाहो — मी०, म्या०, रो० । ३. अपरियो-
गाहणा — मी०, म्या०, रो० । ४. छम्भितत्तं — म्या०, रो० ।

यं अञ्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गो मोहो अकुसल-
मूलं - अयं वुच्चति “अविज्जा” ... पे०... अयं वुच्चति “छद्वायतनपच्चया
फस्सो” ।

२२४. तत्थ कतमा फस्सपच्चया वेदना ?

५ यं चेतसिकं नेव सातं नासातं चेतोसम्फस्सजं अदुक्खमसुखं
वेदयितं चेतोसम्फस्सजा अदुक्खमसुखा वेदना - अयं वुच्चति “फस्स-
पच्चया वेदना” ।

२२५. तत्थ कतमं वेदनापच्चया उद्धच्चं ?

यं चित्तस्स उद्धच्चं अवूपसमो^१ चेतसो विक्खेपो भन्तत्तं चित्तस्स-
१० इदं वुच्चति “वेदनापच्चया उद्धच्चं” ।

२२६. तत्थ कतमो उद्धच्चपच्चया अधिमोक्खो ?

R. 169 यो चित्तस्स अधिमोक्खो अधिमुच्चना तदधिमुत्तता - अयं
वुच्चति “उद्धच्चपच्चया अधिमोक्खो” ।

२२७. तत्थ कतमो अधिमोक्खपच्चया भवो ?

१५ ठपेत्वा अधिमोक्खं, वेदनावक्खन्धो सञ्जाक्खन्धो सङ्खारक्खन्धो
विञ्जाणक्खन्धो - अयं वुच्चति “अधिमोक्खपच्चया भवो” ... पे०...
तेन वुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती” ति ।

१०. कुसलनिद्देसो

२२८. कतमे वम्मा कुसला ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति सोमनस्स-
२० सहगतं जाणसम्पयुत्तं रूपारम्मणं वा सहारम्मणं वा गन्धारम्मणं वा
रसारम्मणं वा फोदुच्चारम्मणं वा धम्मारम्मणं वा यं यं वा पनारब्भ,
तस्मिं समये कुसलमूलपच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया विञ्जाणं,
विञ्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया छद्वायतनं, छद्वायतनपच्चया फस्सो,
फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया पसादो, पसादपच्चया अधिमोक्खो,
२५ अधिमोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं ।
एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

२२९. तत्थ कतमे कुसलमूला ?

अलोभो, अदोसो, अमोहो ।

तत्थ कतमो अलोभो ?

B. ,

यो अलोभो अलुब्भता अलुब्भितत्तं असारागो असारज्जता
असारज्जितत्तं अनभिज्झा अलोभो कुसलमूलं — अयं वुच्चति “अलोभो” । 5

तत्थ कतमो अदोसो ?

यो अदोसो अदुस्सना^१ अदुस्सितत्तं^१ अव्यापादो अव्यापज्जो
अदोसो कुसलमूलं — अयं वुच्चति “अदोसो” ।

तत्थ कतमो अमोहो ?

या पज्जा पजानता ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि— 10
अयं वुच्चति “अमोहो” । इमे वुच्चन्ति “कुसलमूला” ।

२३०. तत्थ कतमो कुसलमूलपच्चया सङ्खारो ?

R.

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयितत्तं — अयं वुच्चति “कुसलमूल-
पच्चया सङ्खारो” ।

२३१. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विज्जाणं ... पे०... 15
विज्जाणपच्चया नामं ... पे०... नामपच्चया छद्दायतनं ... पे०...
छद्दायतनपच्चया फस्सो ... पे०... फस्सपच्चया वेदना ... पे०... अयं
वुच्चति “फस्सपच्चया वेदना” ।

२३२. तत्थ कतमो वेदनापच्चया पसादो ?

या सद्धा सद्दहना ओकप्पना अभिप्पसादो — अयं वुच्चति 20
“वेदनापच्चया पसादो” ।

२३३. तत्थ कतमो पसादपच्चया अधिमोक्खो ?

यो चित्तस्स अधिमोक्खो अधिमुच्चना तदधिमुत्तता — अयं
वुच्चति “पसादपच्चया अधिमोक्खो” ।

२३४. तत्थ कतमो अधिमोक्खपच्चया भवो ?

25

ठपेत्वा अधिमोक्खं, वेदनाक्खन्धो सज्जाक्खन्धो सङ्खार-
क्खन्धो विज्जाणक्खन्धो — अयं वुच्चति “अधिमोक्खपच्चया भवो”
... पे०... तेन वुच्चति “एवमेतस्स वेवल्लस्स दुक्खवत्तन्धस्स समुदयो
होती” ति ।

२३५. कतमे धम्मा कुसला ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति सोमनस्स-
सहगतं जाणसम्पयुत्तं ससङ्खारेण रूपारम्भणं वा ... पे०... सोमनस्स-
सहगतं जाणविप्पयुत्तं रूपारम्भणं वा ... पे०... सोमनस्ससहगतं जाण-
5 विप्पयुत्तं ससङ्खारेण रूपारम्भणं वा सद्धारम्भणं वा गन्धारम्भणं वा
रसारम्भणं वा फोढुव्वारम्भणं वा धम्मारम्भणं वा यं यं वा पनारब्भ,
177 तस्मिं समये कुसलमूलपच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया विज्जाणं,
विज्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया छट्ठागतनं, छट्ठागतनपच्चया फस्सो,
फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया पसादो, पसादपच्चया अधिमोक्खो,
10 अधिमोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं ।
एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

२३६. तत्थ कतमे कुसलमूला ?

अलोभो, अदोसो ।

तत्थ कतमो अलोभो ?

15 यो अलोभो अलुब्भना अलुब्भितत्तं असारगो असारज्जना
असारज्जितत्तं अनभिज्झा अलोभो कुसलमूलं – अयं वुच्चति “अलोभो” ।

तत्थ कतमो अदोसो ?

यो अदोसो अदुस्सना अदुस्सितत्तं अव्यापादो अव्यापज्जो अदोसो
कुसलमूलं – अयं वुच्चति “अदोसो” । इमे वुच्चन्ति “कुसलमूला” ।

20 २३७. तत्थ कतमो कुसलमूलपच्चया सङ्खारो ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयितत्तं – अयं वुच्चति “कुसलमूल-
पच्चया सङ्खारो” ... पे०... अयं वुच्चति “छट्ठागतनपच्चया फस्सो” ।

२३८. तत्थ कतमा फस्सपच्चया वेदना ?

यं चेतसिकं सातं चेतसिकं सुखं चेतोसम्फस्सजं सातं सुखं वेदयितं
25 चेतोसम्फस्सजा साता सुखा वेदना – अयं वुच्चति “फस्सपच्चया वेदना”
... पे०... तेन वुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो
होती” नि ।

२३९. कतमे धम्मा कुसला ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं
30 जाणसम्पयुत्तं रूपारम्भणं वा ... पे०... उपेक्खासहगतं जाणसम्पयुत्तं

ससङ्खारेण रूपारम्भणं वा सद्धारम्भणं वा गन्धारम्भणं वा रसारम्भणं
वा फोढुब्बारम्भणं वा धम्मारम्भणं वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं समये
कुसलमूलपञ्चया सङ्खारो, सङ्खारपञ्चया विज्जाणं, विज्जाणपञ्चया
नामं, नामपञ्चया छट्ठायतनं, छट्ठायतनपञ्चया फस्सो, फस्सपञ्चया
वेदना, वेदनापञ्चया पसादो, पसादपञ्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्ख- 5
पञ्चया भवो, भवपञ्चया जाति, जातिपञ्चया जरामरणं । एवमेतस्स
केवलस्स दुक्खवक्खन्धस्स समुदयो होति ।

२४०. तत्थ कतमे कुसलमूला ?

B. 1

अलोभो, अदोसो, अमोहो — इमे वुच्चन्ति “कुसलमूला” ।

२४१. तत्थ कतमो कुसलमूलपञ्चया सङ्खारो ?

10

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं — अयं वुच्चति “कुसलमूल-
पञ्चया सङ्खारो” ... पे०... अयं वुच्चति — “छट्ठायतनपञ्चया फस्सो” ।

२४२. तत्थ कतमा फस्सपञ्चया वेदना ?

यं चेतसिकं नेव सातं नासातं चेतोसम्फस्सजं अदुक्खमसुखं
वेदयितं चेतोसम्फस्सजा अदुक्खमसुखा वेदना — अयं वुच्चति “फस्स- 15
पञ्चया वेदना” ... पे०... तेन वुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स दुक्खवक्खन्धस्स
समुदयो होती” ति ।

२४३. कतमे धम्मा कुसला ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं
जाणविप्पयुत्तं रूपारम्भणं वा ... पे०... उपेक्खासहगतं जाणविप्पयुत्तं 20
ससङ्खारेण रूपारम्भणं वा सद्धारम्भणं वा गन्धारम्भणं वा रसारम्भणं
वा फोढुब्बारम्भणं वा धम्मारम्भणं वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं समये
कुसलमूलपञ्चया सङ्खारो, सङ्खारपञ्चया विज्जाणं, विज्जाणपञ्चया
नामं, नामपञ्चया छट्ठायतनं, छट्ठायतनपञ्चया फस्सो, फस्सपञ्चया
वेदना, वेदनापञ्चया पसादो, पसादपञ्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्ख- 25
पञ्चया भवो, भवपञ्चया जाति, जातिपञ्चया जरामरणं । एवमेतस्स
केवलस्स दुक्खवक्खन्धस्स समुदयो होति ।

२४४. तत्थ कतमे कुसलमूला ?

अलोभो, अदोसो — इमे वुच्चन्ति “कुसलमूला” ।

२४५. तत्थ कतमो कुसलमूलपच्चया सङ्खारो ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं – अयं वुच्चति “कुसलमूल-
पच्चया सङ्खारो” ... पे०... तेन वुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स दुक्ख-
वखन्वस्स समुदयो होती” ति ।

5 २४६. कतमे धम्मा कुसला ?

यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मगं भावेति विविच्चेव कामेहि
... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवीकसिण^१, तस्मिं समये
कुसलमूलपच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया विञ्जाणं, विञ्जाण-
पच्चया नामं, नामपच्चया छट्ठायतनं, छट्ठायतनपच्चया फस्सो, फस्स-
10 पच्चया वेदना, वेदनापच्चया पसादो, पसादपच्चया अधिमोवखो, अधि-
मोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एव-
मेतस्स केवलस्स दुक्खवखन्वस्स समुदयो होति ।

२४७. तत्थ कतमे कुसलमूला ?

अलोभो, अदोसो, अमोहो – इमे वुच्चन्ति “कुसलमूला” ।

15 २४८. तत्थ कतमो कुसलमूलपच्चया सङ्खारो ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं – अयं वुच्चति “कुसलमूल-
पच्चया सङ्खारो” ... पे०... तेन वुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स दुक्खवख-
न्वस्स समुदयो होती” ति ।

२४९. कतमे धम्मा कुसला ?

20 यस्मिं समये अरूपूपपत्तिया मगं भावेति सब्बसो आकिञ्चञ्जा-
यतनं समतिक्कम्म नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जासहगतं सुखस्स च
पहाना ... पे०... चतुर्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति, तस्मिं समये कुसल-
मूलपच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया विञ्जाणं, विञ्जाणपच्चया नामं,
नामपच्चया छट्ठायतनं, छट्ठायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना,
25 वेदनापच्चया पसादो, पसादपच्चया अधिमोवखो, अधिमोवखपच्चया
भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स
दुक्खवखन्वस्स समुदयो होति ।

२५०. तत्थ कतमे कुसलमूला ?

१. पठवीकसिण – स्या० ।

अलोभो, अदोसो, अमोहो – इमे वुच्चन्ति “कुसलमूला” ।

२५१. तत्थ कतमो कुसलमूलपच्चया सङ्खारो ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयितत्तं – अयं वुच्चति “कुसलमूल-
पच्चया सङ्खारो” ... पे०... अयं वुच्चति “छट्ठायतनपच्चया फस्सो” ।

२५२. तत्थ कतमा फस्सपच्चया वेदना ?

5

यं चेतसिकं सातं चेतसिकं सुखं चेतोसम्पस्सजं सातं सुखं वेदयितं
चेतोसम्पस्सजा साता सुखा वेदना – अयं वुच्चति “फस्सपच्चया वेदना”
... पे०... तेन वुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो
होती” ति ।

२५३. कतमे धम्मा कुसला ?

10 B.

यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निव्यानिकं अपचयगामिं
दिट्ठिगतानं पद्धानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव कामेहि ... पे०...
पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं^१ दन्धाभिज्जं, तस्मिं
समये कुसलमूलपच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया विज्जाणं, विज्जाण-
पच्चया नामं, नामपच्चया छट्ठायतनं, छट्ठायतनपच्चया फस्सो, फस्स-
पच्चया वेदना, वेदनापच्चया पसादो, पसादपच्चया अधिमोक्खो, अधि-
मोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमे-
तेसं धम्मानं समुदयो होति ।

R.

15

२५४. तत्थ कतमे कुसलमूला ?

अलोभो, अदोसो, अमोहो ।

20

तत्थ कतमो अलोभो ... पे०... अदोसो ... पे०... अमोहो ?

या पञ्जा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि
धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं – अयं वुच्चति
“अमोहो” । इमे वुच्चन्ति “कुसलमूला” ।

२५५. तत्थ कतमो कुसलमूलपच्चया सङ्खारो ?

25

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयितत्तं – अयं वुच्चति “कुसलमूल-
पच्चया सङ्खारो” ... पे०... अयं वुच्चति “छट्ठायतनपच्चया फस्सो” ।

२५६. तत्थ कतमा फस्सपच्चया वेदना ?

यं चेतसिकं सातं चेतसिकं सुखं चेतोसम्पस्सजं सातं सुखं वेद-

१. दुक्खापटिपद – सी०, स्या० ।

यितं चेतोसम्पस्सजा साता सुखा वेदना – अयं वुच्चति “फस्सपच्चया वेदना” ।

२५७. तत्थ कतमो वेदनापच्चया पसादो ?

या सद्धा सद्दहना ओकप्पना अभिप्पसादो – अयं वुच्चति
5 “वेदनापच्चया पसादो” ।

२५८. तत्थ कतमो पसादपच्चया अधिमोक्खो ?

यो चित्तस्स अधिमोक्खो अधिमूच्चना तदधिमुत्तता – अयं
वुच्चति “पसादपच्चया अधिमोक्खो” ।

२५९. तत्थ कतमो अधिमोक्खपच्चया भवो ?

10 ठपेत्वा अधिमोक्खं, वेदनाक्खन्वो सञ्जाक्खन्वो सङ्खारक्खन्वो
विज्जाणक्खन्वो – अयं वुच्चति “अधिमोक्खपच्चया भवो” ... पे०...
अयं वुच्चति “जातिपच्चया जरामरणं” ।

D. 181

२६०. एवमेतेसं धम्मानं समुदयो होती ति । एवमेतेसं धम्मानं
सङ्गति होति, समागमो होति, समोधानं होति, पातुभावो होति । तेन
15 वुच्चति “एवमेतेसं धम्मानं समुदयो होती” ति ।

११. अव्याकतनिद्देशो

२६१. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये कामावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचित्त
विपाकं चक्खुविज्जाणं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं रूपारम्मणं, तस्मिं
समये सङ्खारपच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया
20 छद्दायतनं, छद्दायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया
भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स
दुक्खक्खन्वस्स समुदयो होति ।

२६२. तत्थ कतमो सङ्खारो ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं – अयं वुच्चति “सङ्खारो” ।

25 २६३. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विज्जाणं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जाचक्खुविज्जाणघातु – इदं
वुच्चति “सङ्खारपच्चया विज्जाणं” ।

२६४. तत्थ कतमं विञ्जाणपच्चया नामं ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो — इदं वुच्चति
“विञ्जाणपच्चया नामं” ।

२६५. तत्थ कतमं नामपच्चया छट्ठायतनं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जाचक्खुविञ्जाणधातु — इदं 5
वुच्चति “नामपच्चया छट्ठायतनं” ।

२६६. तत्थ कतमो छट्ठायतनपच्चया फस्सो ?

यो फस्सो फुसना सम्फुसना सम्फुसितत्तं — अयं वुच्चति “छट्ठा-
यतनपच्चया फस्सो” ।

२६७. तत्थ कतमा फस्सपच्चया वेदना ?

10

यं चेतसिकं नेव सातं नासातं चेतोसम्फस्सजं अदुक्खमसुखं
अदयितं चेतोसम्फस्सजा अदुक्खमसुखा वेदना — अयं वुच्चति “फस्स-
पच्चया वेदना” ।

२६८. तत्थ कतमो वेदनापच्चया भवो ?

B.

ठपेत्वा वेदनं, सञ्जाक्खन्धो सङ्खारक्खन्धो विञ्जाणक्खन्धो 15
— अयं वुच्चति “वेदनापच्चया भवो” ... पे०... तेन वुच्चति “एवमेतस्स
केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती” ति ।

२६९. तस्मिं समये सङ्खारपच्चया विञ्जाणं सङ्खारहेतुकं,
विञ्जाणपच्चया नामं विञ्जाणहेतुकं, नामपच्चया छट्ठायतनं नाम-
हेतुकं, छट्ठायतनपच्चया फस्सो छट्ठायतनहेतुको, फस्सपच्चया वेदना 20
फस्सहेतुका, वेदनापच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरा-
मरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

२७०. तस्मिं समये सङ्खारपच्चया विञ्जाणं सङ्खारसम्पयुत्तं,
विञ्जाणपच्चया नामं विञ्जाणसम्पयुत्तं, नामपच्चया छट्ठायतनं नाम-
सम्पयुत्तं, छट्ठायतनपच्चया फस्सो छट्ठायतनसम्पयुत्तो, फस्सपच्चया 25
वेदना फस्ससम्पयुत्ता, वेदनापच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जाति-
पच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

२७१. तस्मिं समये सङ्खारपच्चया विञ्जाणं, विञ्जाण-
पच्चया पि सङ्खारो; विञ्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया पि विञ्जाणं;

R. 17

नामपञ्चया छद्वायतनं, छद्वायतनपञ्चया पि नामं; छद्वायतनपञ्चया फस्सो, फस्सपञ्चया पि छद्वायतनं; फस्सपञ्चया वेदना, वेदनापञ्चया पि फस्सो; वेदनापञ्चया भवो, भवपञ्चया जाति, जातिपञ्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्वस्स समुदयो होति ।

५ २७२. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये कामावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचित्ता विपाकं सोतविज्जाणं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं सद्धारम्मणं ... पे०... धानविज्जाणं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं गन्धारम्मणं ... पे०... जिह्वा-
विज्जाणं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं रसारम्मणं ... पे० ... काय-
१० विज्जाणं उप्पन्नं होति सुखसहगतं फोट्टुव्वारम्मणं, तस्मिं समये सद्धार-
पञ्चया विज्जाणं, विज्जाणपञ्चया नामं, नामपञ्चया छद्वायतनं,
छद्वायतनपञ्चया फस्सो, फस्सपञ्चया वेदना, वेदनापञ्चया भवो, भव-
पञ्चया जाति, जातिपञ्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्ख-
क्खन्वस्स समुदयो होति ।

B 183 '15

२७३. तत्थ कतमो सद्धारो ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं – अयं वुच्चति “सद्धारो”
... पे०... अयं वुच्चति “छद्वायतनपञ्चया फस्सो” ।

२७४. तत्थ कतमा फस्सपञ्चया वेदना ?

यं कायिकं सातं कायिकं सुखं कायसम्फस्सजं सातं सुखं वेदयितं
२० कायसम्फस्सजा साता मुखा वेदना – अयं वुच्चति “फस्सपञ्चया वेदना” ।

२७५. तत्थ कतमो वेदनापञ्चया भवो ?

ठपेत्वा वेदनं, सञ्जाक्खन्वो सद्धारक्खन्वो विज्जाणक्खन्वो –
अयं वुच्चति “वेदनापञ्चया भवो” ... पे०... तेन वुच्चति “एवमेतस्स
केवलस्स दुक्खक्खन्वस्स समुदयो होती” ति ।

२३ २७६. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये कामावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचित्ता
विपाका मनोवातु उप्पन्ना होति उपेक्खासहगता रूपारम्मणा वा सद्धार-
रम्मणा वा गन्धारम्मणा वा रसारम्मणा वा फोट्टुव्वारम्मणा वा यं यं
वा पनारब्धं, तस्मिं समये सद्धारपञ्चया विज्जाणं, विज्जाणपञ्चया

‘नामं, नामपच्चया छट्ठायतनं, छट्ठायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खवक्खन्धस्स समुदयो होति ।

२७७. तत्थ कतमो सङ्खारो ?

5

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं – अयं वुच्चति “सङ्खारो” ।

२७८. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विञ्जाणं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोधातु – इदं वुच्चति “सङ्खारपच्चया विञ्जाणं” ... पे०... अयं वुच्चति “छट्ठायतनपच्चया फस्सो” ।

10

२७९. तत्थ कतमा फस्सपच्चया वेदना ?

यं चेतसिकं नेव सातं नासातं चेतोसम्फस्सजं अदुक्खमसुखं वेदयितं चेतोसम्फस्सजा अदुक्खमसुखा वेदना – अयं वुच्चति “फस्सपच्चया वेदना” ।

15

२८०. तत्थ कतमो वेदनापच्चया अधिमोक्खो ?

यो चित्तस्स अधिमोक्खो अधिमुच्चना तदधिमुत्तता – अयं वुच्चति “वेदनापच्चया अधिमोक्खो” ।

२८१. तत्थ कतमो अधिमोक्खपच्चया भवो ?

B.

ठपेत्वा अधिमोक्खं, वेदनावक्खन्धो सञ्जावक्खन्धो सङ्खारवक्खन्धो विञ्जाणवक्खन्धो – अयं वुच्चति “अधिमोक्खपच्चया भवो” ... पे०... तेन वुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स दुक्खवक्खन्धस्स समुदयो होतौ” ति ।

20

२८२. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये कामावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता विपाका मनोविञ्जाणधातु उप्पन्ना होति सोमनस्ससहगता रूपारम्मणा वा सहारम्मणा वा गन्धारम्मणा वा रसारम्मणा वा फोढुव्वारम्मणा वा धम्मारम्मणा वा यंयं वा पनारब्ध, तस्मिं समये सङ्खारपच्चया विञ्जाणं, विञ्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया छट्ठायतनं, छट्ठायतनपच्चया फस्सो,

25

फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

२८३. तत्थ कतमो सङ्खारो ?

५ या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयितत्तं - अयं वुच्चति "सङ्खारो" ।

२८४. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विञ्जाणं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणघातु - इदं वुच्चति "सङ्खारपच्चया विञ्जाणं" ... पे०... अयं वुच्चति "छट्ठायतन-पच्चया फस्सो" ।

१० २८५. तत्थ कतमा फस्सपच्चया वेदना ?

यं चेतसिकं सातं चेतसिकं सुखं चेतोसम्पस्सजं सातं सुखं वेदयितं चेतोसम्पस्सजा साता सुखा वेदना - अयं वुच्चति "फस्सपच्चया वेदना" ।

२८६. तत्थ कतमो वेदनापच्चया अधिमोक्खो ?

१५ यो चित्तस्स अधिमोक्खो अधिमुच्चता तदधिमुत्तता - अयं वुच्चति "वेदनापच्चया अधिमोक्खो" ।

२८७. तत्थ कतमो अधिमोक्खपच्चया भवो ?

ठपेत्वा अधिमोक्खं, वेदनाक्खन्धो सञ्जाक्खन्धो सङ्खारक्खन्धो विञ्जाणक्खन्धो - अयं वुच्चति "अधिमोक्खपच्चया भवो" ... पे०... तेन वुच्चति "एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती" ति ।

२८८. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये कामावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता विपाका मनोविञ्जाणघातु उप्पन्ना होति उपेक्खासहगता रूपारम्मणा वा सङ्गारम्मणा वा गन्वारम्मणा वा रसारम्मणा वा फोट्टुव्वारम्मणा वा धम्मारम्मणा वा यं यं वा पनारब्धं, तस्मिं समये सङ्खारपच्चया विञ्जाणं, २५ विञ्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया छट्ठायतनं, छट्ठायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

२८९. तत्थ कतमो सङ्खारो ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं' – अयं वुच्चति "सङ्खारो" ।

२६०. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विञ्जाणं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणधातु – इदं वुच्चति "सङ्खारपच्चया विञ्जाणं" ... पे०... अयं वुच्चति "छट्ठायतन-पच्चया फस्सो" ।

5

२६१. तत्थ कतमा फस्सपच्चया वेदना ?

यं चेतसिकं नेव सातं नासातं चेतोसम्फस्सजं अदुक्खमसुखं वेदयितं चेतोसम्फस्सजा अदुक्खमसुखा वेदना – अयं वुच्चति "फस्स-पच्चया वेदना" ।

२६२. तत्थ कतमो वेदनापच्चया अधिमोक्खो ?

10

यो चित्तस्स अधिमोक्खो अधिमुच्चना तदधिमुत्तता – अयं वुच्चति "वेदनापच्चया अधिमोक्खो" ।

२६३. तत्थ कतमो अधिमोक्खपच्चया भवो ?

ठपेत्वा अधिमोक्खं, वेदनावक्खन्धो सञ्जावक्खन्धो सङ्खार-क्खन्धो, विञ्जाणक्खन्धो – अयं वुच्चति "अधिमोक्खपच्चया भवो" ... पे०... तेन वुच्चति "एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती" ति ।

15

२६४. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये कामावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपाचतत्ता विपाका मनोविञ्जाणधातु उप्पन्ना होति सोमनस्ससहगता जाणसम्प- युत्ता ... पे०... सोमनस्ससहगता जाणसम्पयुत्ता ससङ्खारेण ... पे०... सोमनस्ससहगता जाणविप्पयुत्ता ... पे०... सोमनस्ससहगता जाण-विप्पयुत्ता ससङ्खारेण ... पे०... उपेक्खासहगता जाणसम्पयुत्ता ... पे०... उपेक्खासहगता जाणसम्पयुत्ता ससङ्खारेण ... पे०... उपेक्खासहगता जाणविप्पयुत्ता ... पे०... उपेक्खासहगता जाणविप्पयुत्ता ससङ्खारेण रूपारम्मणा वा ... पे०... धम्मारम्मणा वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं समये सङ्खारपच्चया विञ्जाणं, विञ्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया छट्ठायतनं, छट्ठायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया

D. 186

25

पसादो, पसादपच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

२६५. तत्थ कतमो सङ्खारो ?

५ या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयितत्तं - अयं वुच्चति "सङ्खारो" ।

२६६. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विञ्जाणं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणधातु - इदं वुच्चति "सङ्खारपच्चया विञ्जाणं" ... पे०... अयं वुच्चति "फस्स-पच्चया वेदना" ।

१० २६७. तत्थ कतमो वेदनापच्चया पसादो ?

R. 178 या सद्धा सद्दहना शोकप्पना अभिप्पसादो - अयं वुच्चति "वेदनापच्चया पसादो" ।

२६८. तत्थ कतमो पसादपच्चया अधिमोक्खो ?

यो चित्तस्स अधिमोक्खो अधिमुच्चता तदधिमुत्तता - अयं वुच्चति "पसादपच्चया अधिमोक्खो" ।

२६९. तत्थ कतमो अधिमोक्खपच्चया भवो ?

ठपेत्वा अधिमोक्खं, वेदनाक्खन्धो सञ्जाक्खन्धो सङ्खारक्खन्धो विञ्जाणक्खन्धो - अयं वुच्चति "अधिमोक्खपच्चया भवो" ... पे०... तेन वुच्चति "एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती" ति ।

२० ३००. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये रूपूपत्तिया मग्गं भावेति विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवीकसिणं, तस्मिं समये फत्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति - इमे धम्मा कुसला ।

३०१. तस्सेव रूपावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचि-

२५ तत्ता विपाकं विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवीकसिणं, तस्मिं समये सङ्खारपच्चया विञ्जाणं, विञ्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया छट्ठायतनं, छट्ठायतनपच्चया फत्सो, फत्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया पसादो, पसादपच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्ख-पच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स
३० केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

३०२. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये अरूपूपपत्तिया मगं भावेति सब्बसो आकिञ्च-
ज्जायतनं समतिक्कम्म नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जासहगतं सुखस्स
च पहाना ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति, तस्मिं समये
फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति - इमे धम्मा कुसला ।

5

३०३. तस्सेव अरूपावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचि-
तत्ता विपाकं सब्बसो आकिञ्चज्जायतनं समतिक्कम्म नेवसञ्जा-
नासञ्जायतनसञ्जासहगतं सुखस्स च पहाना ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं
उपसम्पज्ज विहरति, तस्मिं समये सङ्खारपच्चया विज्जाणं, विज्जाण-
पच्चया नामं, नामपच्चया छट्ठायतनं, छट्ठायतनपच्चया फस्सो, फस्स- 10
पच्चया वेदना, वेदनापच्चया पसादो, पसादपच्चया अधिमोक्खो, अधि-
मोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । R. 1
एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

३०४. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निव्यानिकं अपचयगामि 15
दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव कामेहि ... पे०...
पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं^१ दन्धाभिज्जं, तस्मिं समये
फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति - इमे धम्मा कुसला ।

३०५. तस्सेव लोकुत्तरस्स कुसलस्स ज्ञानस्स कतत्ता भावितत्ता
विपाकं विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति 20
दुक्खपटिपदं दन्धाभिज्जं^२, तस्मिं समये सङ्खारपच्चया विज्जाणं,
विज्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया छट्ठायतनं, छट्ठायतनपच्चया फस्सो,
फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया पसादो, पसादपच्चया अधिमोक्खो,
अधिमोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । R. 180
एवमेतेसं धम्मानं समुदयो होति । 25

३०६. कतमे धम्मा अव्याकता ?

B. 180

यस्मिं समये अकुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता विपाकं
चक्खुविज्जाणं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं रूपारम्मणं ... पे०... सोत-

१. दुक्खपटिपदं - मी०, स्या०, रो० । २. दन्धाभिज्जं सुज्जातं - स्या०, रो० ।

विज्जाणं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं सद्धारम्मणं ... पे०... धानविज्जाणं
उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं गन्धारम्मणं ... पे०... जिह्वाविज्जाणं
उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं रसारम्मणं ... पे०... कायविज्जाणं उप्पन्नं
होति दुक्खसहगतं फोढुव्वारम्मणं, तस्मिं समये सङ्खारपच्चया विज्जाणं,
5 विज्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया छद्दायतनं, छद्दायतनपच्चया फत्सो,
फत्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया
जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

३०७. तत्थ कतमो सङ्खारो ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं – अयं वुच्चति “सङ्खारो” ।

10 ३०८. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विज्जाणं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जाकायविज्जाणघातु – इदं
वुच्चति “सङ्खारपच्चया विज्जाणं” ... पे०... अयं वुच्चति “छद्दायतन-
पच्चया फत्सो” ।

३०९. तत्थ कतमा फत्सपच्चया वेदना ?

15 यं कायिकं असातं कायिकं दुक्खं कायसम्फत्सजं असातं दुक्खं
वेदयितं कायसम्फत्सजा असाता दुक्खा वेदना – अयं वुच्चति “फत्स-
पच्चया वेदना” ।

३१०. तत्थ कतमो वेदनापच्चया भवो ?

20 उपेत्या वेदनं, सञ्जाक्खन्धो सङ्खारक्खन्धो विज्जाणक्खन्धो –
अयं वुच्चति “वेदनापच्चया भवो” ... पे०... तेन वुच्चति “एवमेतस्स
केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती” ति ।

३११. कतमे घम्मा अव्याकता ?

30 यस्मिं समये अकुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचित्ता विपाका
मनोवातु उप्पन्ना होति उपेक्खासहगता रूपारम्मणा वा सद्धारम्मणा वा
गन्धारम्मणा वा रसारम्मणा वा फोढुव्वारम्मणा वा यं यं वा पनारब्धं,
तस्मिं समये सङ्खारपच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया नामं, नाम-
पच्चया छद्दायतनं, छद्दायतनपच्चया फत्सो, फत्सपच्चया वेदना, वेदना-
पच्चया अविमोक्खो, अविमोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जाति-
पच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

B.

३१२. तत्थ कतमो सङ्खारो ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयितत्तं – अयं वुच्चति सङ्खारो ।

३१३. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विञ्जाणं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोधातु – इदं वुच्चति
“सङ्खारपच्चया विञ्जाणं” ... पे०... अयं वुच्चति “छट्ठायतनपच्चया 5
फस्सो” ।

३१४. तत्थ कतमा फस्सपच्चया वेदना ?

यं चेतसिकं नेव सातं नासातं चेतोसम्फस्सजं अदुक्खमसुखं
वेदयितं चेतोसम्फस्सजा अदुक्खमसुखा वेदना – अयं वुच्चति “फस्स-
पच्चया वेदना” ।

10

३१५. तत्थ कतमो वेदनापच्चया अधिमोक्खो ?

यो चित्तस्स अधिमोक्खो अधिमुच्चना तदधिमुत्तता – अयं
वुच्चति “वेदनापच्चया अधिमोक्खो” ।

३१६. तत्थ कतमो अधिमोक्खपच्चया भवो ?

ठपेत्वा अधिमोक्खं, वेदनावखन्धो सञ्जावखन्धो सङ्खारवखन्धो 15
विञ्जाणवखन्धो – अयं वुच्चति “अधिमोक्खपच्चया भवो”... पे०...
तेन वुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स दुक्खवखन्धस्स समुदयो होती” ति ।

३१७. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये अकुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता विपाका
मनोविञ्जाणधातु उप्पन्ना होति उपेक्खासहगता रूपारम्मणा वा ... पे०... 20
धम्मारम्मणा वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं समये सङ्खारपच्चया विञ्जाणं,
विञ्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया छट्ठायतनं, छट्ठायतनपच्चया फस्सो,
फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्खपच्चया भवो,
भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्ख-
वखन्धस्स समुदयो होति ।

23

३१८. तत्थ कतमो सङ्खारो ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयितत्तं – अयं वुच्चति “सङ्खारो” ।

३१९. तत्थ कतमं सङ्खारपच्चया विञ्जाणं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणधातु – इदं

बुच्चति “सङ्खारपच्चया विञ्जाणं” ... पे०... तेन बुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती” ति ।

३२०. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये मनोधातु उप्पन्ना होति किरिया नेव कुसला ना-

- 5 कुसला न च कम्मविपाका उपेक्खासहगता रूपारम्मणा वा ... पे०... फोट्टु-
व्वारम्मणा वा ... पे०... मनोविञ्जाणधातु उप्पन्ना होति किरिया नेव
कुसला नाकुसला न च कम्मविपाका सोमनस्ससहगता रूपारम्मणा वा
... पे०... धम्मारम्मणा वा ... पे०... मनोविञ्जाणधातु उप्पन्ना होति
किरिया नेव कुसला नाकुसला न च कम्मविपाका उपेक्खासहगता
10 रूपारम्मणा वा ... पे०... धम्मारम्मणा वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं
समये सङ्खारपच्चया विञ्जाणं, विञ्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया
छट्ठा यतनं, छट्ठा यतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया
अधिमोक्खो, अधिमोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया
जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

15

३२१. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये मनोविञ्जाणधातु उप्पन्ना होति किरिया नेव

- कुसला नाकुसला न च कम्मविपाका सोमनस्ससहगता जाणसम्पयुत्ता
... पे०... सोमनस्ससहगता जाणसम्पयुत्ता ससङ्खारेण ... पे०... सोमनस्स-
सहगता जाणविप्पयुत्ता ... पे०... सोमनस्ससहगता जाणविप्पयुत्ता
20 ससङ्खारेण ... पे०... उपेक्खासहगता जाणसम्पयुत्ता ... पे०... उपेक्खा-
सहगता जाणसम्पयुत्ता ससङ्खारेण ... पे०... उपेक्खासहगता जाण-
विप्पयुत्ता ... पे०... उपेक्खासहगता जाणविप्पयुत्ता ससङ्खारेण रूपा-
रम्मणा वा ... पे०... धम्मारम्मणा वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं समये
सङ्खारपच्चया विञ्जाणं, विञ्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया छट्ठा-
25 यतनं, छट्ठा यतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया
पसादो, पसादपच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया
जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स
समुदयो होति ।

33

३२२. कतमे धम्मा अव्याकता ?

न च कम्मविपाकं दिट्ठधम्मसुखविहारं विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं
ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवीकसिणं^१, तस्मिं समये सङ्खारपच्चया
विज्जाणं, विज्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया छट्ठायतनं, छट्ठायतन-
पच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया पसादो, पसादपच्चया
अधिमोक्खो, अधिमोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया 5
जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

३२३. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये अरूपावचरं ज्ञानं भावेति किरियं नेव कुसलं
नाकुसलं न च कम्मविपाकं दिट्ठधम्मसुखविहारं सब्बसो आकिञ्चञ्जा-
यतनं समतिक्कम्म नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जासहगतं सुखस्स च 10
पहाना ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति, तस्मिं समये सङ्खार-
पच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया छट्ठायतनं,
छट्ठायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया पसादो,
पसादपच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति,
जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो 15
होति ।

११. अविज्जामूलककुसलनिव्वेसो

३२४. कतमे धम्मा कुसला ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति सोमनस्स-
सहगतं जाणसम्पयुत्तं रूपारम्मणं वा ... पे०... धम्मारम्मणं वा यं यं वा
पनारब्भ, तस्मिं समये अविज्जापच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया 20
विज्जाणं, विज्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया छट्ठायतनं, छट्ठायतन-
पच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया पसादो, पसादपच्चया
अधिमोक्खो, अधिमोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया
जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

३२५. तत्थ कतमो अविज्जापच्चया सङ्खारो ?

25

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं—अयं वुच्चति “अविज्जा-
पच्चया सङ्खारो”... पे०... अयं वुच्चति “छट्ठायतनपच्चया फस्सो” ।

३२६ तत्थ कतमा फस्सपच्चया वेदना ?

य चेतसिक सात चेतसिक सुख चेतोसम्फस्सज सात सुख वेदयित
चेतोसम्फस्सजा साता सुखा वेदना - अय वुच्चति "फस्सपच्चया वेदना" ।

३२७ तत्थ कतमो वेदनापच्चया पसादो ?

या सद्धा सद्दहना ओकप्पना अभिप्पसादो - अय वुच्चति
"वेदनापच्चया पसादो" ।

३२८ तत्थ कतमो पसादपच्चया अधिमोक्खो ?

यो चित्तस्स अधिमोक्खो अधिमुच्चना तदधिमुत्तता - अय
वुच्चति "पसादपच्चया अधिमोक्खो" ।

३२९ तत्थ कतमो अधिमोक्खपच्चया भवो ?

ठपेत्वा अधिमोक्ख, वेदनाक्खन्धो सञ्जाक्खन्धो सङ्खार-
क्खन्धो विज्जाणक्खन्धो - अय वुच्चति "अधिमोक्खपच्चया भवो"

पे० तेन वुच्चति "एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो
होती" ति ।

३३० तस्मिं समये अविज्जापच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया

विज्जाण, विज्जाणपच्चया नाम, नामपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया
वेदना, वेदनापच्चया पसादो, पसादपच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्ख-
पच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरण । एवमेतस्स
केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

३३१ तस्मिं समये अविज्जापच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया

विज्जाण, विज्जाणपच्चया नामरूप, नामरूपपच्चया छट्ठायतन,
छट्ठायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया पसादो,
पसादपच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति,
जातिपच्चया जरामरण । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो
होति ।

३३२ तस्मिं समये अविज्जापच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया

विज्जाण, विज्जाणपच्चया नामरूप, नामरूपपच्चया छट्ठायतन, छट्ठा-
यतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया पसादो, पसाद-
पच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जाति-

पच्चया जरामरण । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

३३३. कतमे धम्मा कुसला ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति सोमनस्स-
सहगतं जाणसम्पयुत्तं ससङ्खारेण ... पे०... सोमनस्ससहगतं जाणविप्प-
युत्तं ... पे०... सोमनस्ससहगतं जाणविप्पयुत्तं ससङ्खारेण ... पे०...
उपेक्खासहगतं जाणसम्पयुत्तं ... पे०... उपेक्खासहगतं जाणसम्पयुत्तं 5
ससङ्खारेण ... पे०... उपेक्खासहगतं जाणविप्पयुत्तं ... पे०... उपेक्खा-
सहगतं जाणविप्पयुत्तं ससङ्खारेण रूपारम्मणं वा ... पे०... धम्मारम्मणं
वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं समये अविज्जापच्चया सङ्खारो, सङ्खार-
पच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया छद्दायतनं,
छद्दायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया पसादो, 10
पसादपच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति,
जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो
होति ।

३३४. कतमे धम्मा कुसला ?

यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मगं भावेति विविच्चेव कामेहि 15
... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवीकसिणं, तस्मिं समये
अविज्जापच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया
नामं, नामपच्चया छद्दायतनं, छद्दायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया
वेदना, वेदनापच्चया पसादो, पसादपच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्ख-
पच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स 20
केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

३३५. कतमे धम्मा कुसला ?

यस्मिं समये अरूपूपपत्तिया मगं भावेति सब्बसो आकिञ्चञ्जा-
यतनं समतिक्कम्म नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जासहगतं सुखस्स च
पहाना ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति, तस्मिं समये अविज्जा- 25
पच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया नामं,
नामपच्चया छद्दायतनं , छद्दायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना,
वेदनापच्चया पसादो, पसादपच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्खपच्चया
भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स
दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

३३६ कतमे धम्मा कुसला ?

यस्मिं समये लोकुत्तर ज्ञान भावेति निर्यायानिक अपचयगामि
दिट्ठिगतान पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव कामेहि पे०.
पठम ज्ञान उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपद दन्धाभिञ्ज, तस्मिं समये
5 अविज्जापच्चया सहारो, सहारपच्चया विज्जाण, विज्जाणपच्चया
नाम, नामपच्चया छट्ठायतन, छट्ठायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया
वेदना, वेदनापच्चया पसादो, पसादपच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्ख-
पच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरण । एवमेतेम
धम्मान समुदयो होति ।

१३. कुसलमूलकविपाकनिद्देशो

10 ३३७ कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये कामावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता
विपाक चक्खुविज्जाण उप्पन्न होति उपेक्खासहगत रूपारम्मण, तस्मिं
समये कुसलमूलपच्चया सहारो, सहारपच्चया विज्जाण, विज्जाण-
पच्चया नाम, नामपच्चया छट्ठायतन, छट्ठायतनपच्चया फस्सो, फस्स-
15 पच्चया वेदना, वेदनापच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया
जरामरण । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

३३८ तत्थ कतमो^१ कुसलमूलपच्चया सहारो^२ ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्त — अय वुच्चति “कुसल-
मूलपच्चया सहारो” पे० तेन वुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स
20 दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती” ति ।

३३९ कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये कामावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता
विपाक सोतविज्जाण उप्पन्न होति उपेक्खासहगत सहारम्मण पे०
घानविज्जाण उप्पन्न होति उपेक्खासहगत गन्धारम्मण पे० जिह्वा-
25 विज्जाण उप्पन्न होति उपेक्खासहगत रसारम्मण पे० काय-
विज्जाण उप्पन्न होति सुखसहगत फोट्टुव्वारम्मण पे० मनोधातु
उप्पन्ना होति उपेक्खासहगता रूपाग्मणा वा पे० फोट्टुव्वारम्मणा

वा ... पे०... मनोविञ्जाणधातु उप्पन्ना होति सोमनस्ससहगता रूपा-
 रम्मणा वा ... पे०... धम्मारम्मणा वा ... पे०... मनोविञ्जाणधातु
 उप्पन्ना होति उपेक्खासहगता रूपारम्मणा वा ... पे०... धम्मारम्मणा
 वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं समये कुसलमूलपच्चया सङ्खारो, सङ्खार-
 पच्चया विञ्जाणं, विञ्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया छट्ठाद्यतनं, 5
 छट्ठाद्यतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया अधिमोक्खो,
 अधिमोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं ।
 एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

३४०. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये कामावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता 10
 विपाका मनोविञ्जाणधातु उप्पन्ना होति सोमनस्ससहगता जाणसम्प-
 युत्ता ... पे०... सोमनस्ससहगता जाणसम्पयुत्ता ससङ्खारेण ... पे०...
 सोमनस्ससहगता जाणविप्पयुत्ता ... पे०... सोमनस्ससहगता जाणविप्प-
 युत्ता ससङ्खारेण ... पे०... उपेक्खासहगता जाणसम्पयुत्ता ... पे०...
 उपेक्खासहगता जाणसम्पयुत्ता ससङ्खारेण ... पे०... उपेक्खासहगता 15
 जाणविप्पयुत्ता ... पे० ... उपेक्खासहगता जाणविप्पयुत्ता ससङ्खारेण
 रूपारम्मणा वा ... पे०... धम्मारम्मणा वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं
 समये कुसलमूलपच्चया सङ्खारो, सङ्खारपच्चया विञ्जाणं, विञ्जाण-
 पच्चया नामं, नामपच्चया छट्ठाद्यतनं, छट्ठाद्यतनपच्चया फस्सो, फस्स-
 पच्चया वेदना, वेदनापच्चया पसादो, पसादपच्चया अधिमोक्खो, अधि- 20
 मोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं ।
 एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

३४१. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मग्गं भावेति विविच्चेव कामेहि
 ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवीकसिणं, तस्मिं समये 25
 फस्सो होति ... पे०... अविकल्पो होति — इमे धम्मा कुसला ।

३४२. तस्सेव रूपावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता
 उपचितत्ता विपाकं विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज
 विहरति पथवीकसिणं, तस्मिं समये कुसलमूलपच्चया सङ्खारो,
 सङ्खारपच्चया विञ्जाणं, विञ्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया छट्ठाद्यतनं, 30

छद्वायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया पसादो, पसादपच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति,^६ जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्वस्स समुदयो होति ।

R 189

B 196 5

३४३. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये अरूपपत्तिया मगं भावेति सब्बसो आकिञ्च-
ञ्जायतनं समतिक्कम्म नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जासहगतं सुखस्स
च पहाना ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति, तस्मिं समये फस्सो
होति ... पे० .. अविक्खेपो होति - इमे धम्मा कुसला ।

10

३४४. तस्सेव अरूपावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उप-
चितत्ता विपाकं सब्बसो आकिञ्चञ्जायतनं समतिक्कम्म नेवसञ्जाना-
सञ्जायतनसञ्जासहगतं सुखस्स च पहाना ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं
उपसम्पज्ज विहरति, तस्मिं समये कुसलमूलपच्चया सङ्खारो, सङ्खार-
पच्चया विञ्जाणं, विञ्जाणपच्चया नामं, नामपच्चया छद्वायतनं,
15 छद्वायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया पसादो,
पसादपच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्खपच्चया भवो, भवपच्चया जाति,
जातिपच्चया जरामरणं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्वस्स समुदयो
होति ।

20

३४५. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति नित्थानिकं अपचयगामि
दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव कामेहि ... पे०...
पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्वाभिञ्जं, तस्मिं समये
फस्सो होति ... पे०... अविक्खेपो होति - इमे धम्मा कुसला ।

25

३४६. तस्सेव लोकुत्तरस्स कुसलस्स ज्ञानस्स कतत्ता भावितत्ता
विपाकं विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति
दुक्खपटिपदं दन्वाभिञ्जं सुञ्जतं, तस्मिं समये कुसलमूलपच्चया
सङ्खारो, सङ्खारपच्चया विञ्जाणं, विञ्जाणपच्चया नामं, नाम-
पच्चया छद्वायतनं, छद्वायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना,
वेदनापच्चया पसादो, पसादपच्चया अधिमोक्खो, अधिमोक्खपच्चया

भवो, भवपञ्चया जाति, जातिपञ्चया जरामरणं । एवमेतेसं धम्मानं
समुदयो होति ।

२४. अकुसलमूलकविपाकनिद्देशो

३४७. कतमे धम्मा अव्याकता ?

B.
R

यस्मिं समये अकुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता विपाकं
चक्खुविञ्जाणं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं रूपारम्मणं, तस्मिं समये ५
अकुसलमूलपञ्चया सङ्खारो, सङ्खारपञ्चया विञ्जाणं, विञ्जाणपञ्चया
नामं, नामपञ्चया छद्वायतनं, छद्वायतनपञ्चया फस्सो, फस्सपञ्चया
वेदना, वेदनापञ्चया भवो, भवपञ्चया जाति, जातिपञ्चया जरामरणं ।
एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

३४८. तत्थ कतमो अकुसलमूलपञ्चया सङ्खारो ?

10

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयितत्तं — अयं वुच्चति “अकुसल-
मूलपञ्चया सङ्खारो” ... पे०... तेन वुच्चति “एवमेतस्स केवलस्स दुक्ख-
क्खन्धस्स समुदयो होती” ति ।

३४९. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये अकुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता विपाकं 15
सोतविञ्जाणं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं सद्धारम्मणं ... पे०... धान-
विञ्जाणं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं गन्धारम्मणं ... पे०... जिह्वा-
विञ्जाणं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं रसारम्मणं ... पे०... काय-
विञ्जाणं उप्पन्नं होति दुक्खसहगतं फोढुब्बारम्मणं ... पे०... मनोधातु
उप्पन्ना होति उपेक्खासहगता रूपारम्मणा वा ... पे०... फोढुब्बारम्मणा 20
वा यं यं वा पतारब्भ, तस्मिं समये अकुसलमूलपञ्चया सङ्खारो, सङ्खार-
पञ्चया विञ्जाणं, विञ्जाणपञ्चया नामं, नामपञ्चया छद्वायतनं,
छद्वायतनपञ्चया फस्सो, फस्सपञ्चया वेदना, वेदनापञ्चया अधिमोक्खो,
अधिमोक्खपञ्चया भवो, भवपञ्चया जाति, जातिपञ्चया जरामरणं ।
एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । 25

३५०. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये अकुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता विपाका
मनोविञ्जाणधातु उप्पन्ना होति उपेक्खासहगता रूपारम्मणा वा ... पे०...

- धम्मारम्मणा वा य य वा पनारब्ध, तस्मिं समये अकुसलमूलपञ्चया
 सङ्खारो, सङ्खारपञ्चया विज्जाण, विज्जाणपञ्चया नाम, नामपञ्चया
 98 छट्ठायतन, छट्ठायतनपञ्चया फस्सो, फस्सपञ्चया वेदना, वेदनापञ्चया
 191 अधिमोक्खो, अधिमोक्खपञ्चया भवो, भवपञ्चया जाति, जातिपञ्चया
 5 जरामरण । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खखण्वस्स समुदयो होति ।

३५१ तत्थ कतमो अकुसलमूलपञ्चया सङ्खारो ?

या चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्त - अयं वुच्चति "अकुसल-
 मूलपञ्चया सङ्खारो" ।

३५२ तत्थ कतम सङ्खारपञ्चया विज्जाण ?

- 10 य चित्त मनो मानस पे० तज्जामनोविज्जाणधातु - इदं
 वुच्चति "सङ्खारपञ्चया विज्जाण" ।

३५३ तत्थ कतम विज्जाणपञ्चया नाम ?

वेदनाखण्वो, सञ्जाखण्वो, सङ्खारखण्वो - इदं वुच्चति
 "विज्जाणपञ्चया नाम" ।

- 15 ३५४ तत्थ कतम नामपञ्चया छट्ठायतन ?

य चित्त मनो मानस पे० तज्जामनोविज्जाणधातु - इदं
 वुच्चति "नामपञ्चया छट्ठायतन" ।

३५५ तत्थ कतमो छट्ठायतनपञ्चया फस्सो ?

- 20 यो फस्सो फुसना सम्फुसना सम्फुसित्त - अयं वुच्चति "छट्ठा-
 यतनपञ्चया फस्सो" ।

३५६ तत्थ कतमा फस्सपञ्चया वेदना ?

य चेतसिक नेव सात नासात चेतोसम्फस्सज अदुक्खमसुख
 वेदयित्त चेतोसम्फस्सजा अदुक्खमसुखा वेदना - अयं वुच्चति "फस्स-
 पञ्चया वेदना" ।

- 25 ३५७ तत्थ कतमो वेदनापञ्चया अधिमोक्खो ?

यो चित्तस्स अधिमोक्खो अधिमुच्चता तदधिमुत्तता - अयं
 वुच्चति "वेदनापञ्चया अधिमोक्खो" ।

३५८ तत्थ कतमो अधिमोक्खपञ्चया भवो ?

- 30 ठपेत्वा अधिमोक्ख, वेदनाखण्वो मञ्जाखण्वो सङ्खार-
 खण्वो विज्जाणखण्वो - अयं वुच्चति "अधिमोक्खपञ्चया भवो" ।

३५९. तत्थ कत्तमा भवपच्चया जाति ?

या तेसं तेसं धम्मानं जाति सञ्जाति निव्वत्ति अभिनिव्वत्ति
पातुभावो — अयं वुच्चति “भवपच्चया जाति” ।

३६०. तत्थ कत्तमं जातिपच्चया जरामरणं ?

अत्थि जरा, अत्थि मरणं ।

5

तत्थ कत्तमा जरा ?

या तेसं तेसं धम्मानं जरा जीरणता आयुनो संहानि — अयं
वुच्चति “जरा” ।

तत्थ कत्तमं मरणं ?

यो तेसं तेसं धम्मानं खयो वयो भेदो परिभेदो अनिच्चता 10
अन्तरधानं — इदं वुच्चति “मरणं” ।

इति अयं च जरा, इदं च मरणं । इदं वुच्चति “जातिपच्चया
जरामरणं” ।

३६१. एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती ति ।

एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स सङ्गति होति, समागमो होति, समो- 15
धानं होति, पातुभावो होति । तेन वुच्चति एवमेतस्स केवलस्स दुक्ख-
क्खन्धस्स समुदयो होती” ति ।

पटिच्चसमुप्पादविभङ्गो^१ निव्वितो^२ ।

—:०:—

७. सतिपट्टानविभङ्गो

§ १. सुत्तन्तभाजनीयं

१. चत्तारो सतिपट्टाना – इध भिक्खु अज्झत्तं काये कायानु-
पस्सी विहरति वहिद्धा काये कायानुपस्सी विहरति अज्झत्तवहिद्धा काये
कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झा-
दोमनस्सं, अज्झत्तं वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति वहिद्धा वेदनासु
5 वेदनानुपस्सी विहरति अज्झत्तवहिद्धा वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति
आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं, अज्झत्तं
चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति वहिद्धा चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति अज्झत्त-
वहिद्धा चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य
लोके अभिज्झादोमनस्सं, अज्झत्तं धम्मेषु धम्मामुपस्सी विहरति वहिद्धा
10 धम्मेषु धम्मामुपस्सी विहरति अज्झत्तवहिद्धा धम्मेषु धम्मामुपस्सी
विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं ।

१. कायानुपस्सना

२. कथं च भिक्खु अज्झत्तं काये कायानुपस्सी विहरति ?

इध भिक्खु अज्झत्तं कायं उद्धं पादतला अघो केसमत्थका तच्च-
परियन्तं पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्चवेक्खति – “अत्थि इमस्मि
15 काये केसा लोमा नखा दन्ता तचो मंसं न्हाह^१ अट्ठि^२ अट्ठिमिञ्ज^३ वक्कं
हृदयं यकनं किलोमकं पिहकं पप्फासं अन्तं अन्तगुणं उदरियं करीसं पित्तं
सेम्हं पुव्वो लोहितं सेदो मेदो अस्सु वसा खेळो सिद्धाणिका लसिका
मुत्तं” ति । सो तं निमित्तं आसेवति भावेति बहुलीकरोति स्वावत्थितं^४
ववत्थपेति^५ । सो तं निमित्तं आसेवित्वा भावेत्वा बहुलीकरित्वा स्वाव-
20 त्थितं ववत्थपेत्वा वहिद्धा काये चित्तं उपसंहरति ।

३. कथं च भिक्खु वहिद्धा काये कायानुपस्सी विहरति ?

इध भिक्खु वहिद्धा कायं उद्धं पादतला अघो केसमत्थका तच्च-

१. न्हाह – सं०; न्हाह – स्या०, रो० । २. अट्ठि – स्या०, रो० । ३. अट्ठि-
मिञ्जा – सं०, रो० । ४. स्वावत्थितं – स्या०, एवमुपरि पि । ५. अवत्थपेति – स्या०,
एवमुपरि पि; ववत्थपेति – रो० ।

परियन्तं पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्चवेवखति — “अत्थिस्स”^१
 काये केसा लोमा नखा दन्ता तचो मंसं न्हारु अट्ठि अट्ठिमिञ्जं वक्कं
 हृदयं यक्कं किलोमकं पिहकं पप्फासं अन्तं अन्तगुणं उदरियं करीसं पित्तं
 सेम्हं पुब्बो लोहितं सेदो मेदो अस्सु वसा खेळो सिङ्घाणिका लसिका
 मुत्तं” ति । सो तं निमित्तं आसेवति भावेति बहुलीकरोति स्वावत्थितं^५
 ववत्थपेति । सो तं निमित्तं आसेवित्वा भावेत्वा बहुलीकरित्वा स्वाव-
 त्थितं ववत्थपेत्वा अज्झत्तवहिद्धा काये चित्तं उपसंहरति ।

४. कथं च भिक्खु अज्झत्तवहिद्धा काये कायानुपस्सी विहरति ?

इध भिक्खु अज्झत्तवहिद्धा कायं उद्धं पादतला अधो केसमत्थका
 तच्चपरियन्तं पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्चवेवखति — “अत्थि^{१०}
 इमस्मि” काये केसा लोमा नखा दन्ता तचो मंसं न्हारु अट्ठि अट्ठिमिञ्जं
 वक्कं हृदयं यक्कं किलोमकं पिहकं पप्फासं अन्तं अन्तगुणं उदरियं करीसं
 पित्तं सेम्हं पुब्बो लोहितं सेदो मेदो अस्सु वसा खेळो सिङ्घाणिका लसिका
 मुत्तं” ति । एवं भिक्खु अज्झत्तवहिद्धा काये कायानुपस्सी विहरति
 आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं ।^{१५}

५. अनुपस्सी ति । तत्थ कतमा अनुपस्सना ?

या पज्झा पजानत्ता ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि —
 अयं वुच्चति “अनुपस्सना” । इमाय अनुपस्सनाय उपेतो होति समुपेतो
 उपागतो समुपागतो उपपन्नो सम्पन्नो^३ समन्नागतो । तेन वुच्चति
 “अनुपस्सी” ति ।^{२०}

६. विहरती ति । इरियति वत्तति पालेति यपेति यापेति
 चरति विहरति । तेन वुच्चति “विहरती” ति ।

७. आतापी ति । तत्थ कतमो^५ आतापो^५ ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो — अयं^५
 वुच्चति “आतापो” । इमिना आतापेन उपेतो होति समुपेतो उपागतो^{२५}
 समुपागतो उपपन्नो सम्पन्नो समन्नागतो । तेन वुच्चति “आतापी” ति ।

८. सम्पजानो ति । तत्थ कतमं सम्पजज्जं ?

या पज्झा पजानत्ता ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि

१. अत्थि इमस्मि — सी० । २. स्या०, रो० पोत्वकेसु नत्थि । ३. समुपपन्नो — स्या०,
 एवमुपरि पि । ४-४. कतमं आतापं — सी०; कतम आतप्पं — स्या०, रो० । ५. इदं — सी०,
 स्या०, रो० ।

— इदं वुच्चति “सम्पजञ्जं” । इमिना सम्पजञ्जेन उपेतो होति समुपेतो उपागतो समुपागतो उपपन्नो सम्पन्नो समन्नागतो । तेन वुच्चति “सम्पजानो” ति ।

६. सतिमा ति । तत्थ कतमा सति ?

५ या सति अनुस्सति ... पे०... सम्मासति — अयं वुच्चति “सति” । इमाय सतिया उपेतो होति समुपेतो उपागतो समुपागतो उपपन्नो सम्पन्नो समन्नागतो । तेन वुच्चति “सतिमा” ति ।

१०. विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं ति । तत्थ कतमो लोको ?

१० स्वेव कायो लोको । पञ्च पि उपादानकस्सन्वा लोको । अयं वुच्चति “लोको” ।

तत्थ कतमा अभिज्झा ?

यो रागो सारागो ... पे०... चित्तस्स सारागो — अयं वुच्चति “अभिज्झा” ।

१५ तत्थ कतमं दोमनस्सं ?

यं चेतसिकं असातं चेतसिकं दुक्खं चेतोसम्फस्सजं असातं दुक्खं वेदयितं चेतोसम्फस्सजा असाता दुक्खा वेदना — इदं वुच्चति “दोमनस्सं” ।

२० इति अयं च अभिज्झा इदं च दोमनस्सं इमं हि लोके विनीता होन्ति पटिविनीता सन्ता समिता वूपसन्ता अत्यङ्गता अब्भत्यङ्गता अप्पिता व्यप्पिता सोसिता विसोसिता व्यन्तीकता । तेन वुच्चति “विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं” ति ।

२. वेदनानुपत्तना

११. कयं च भिक्खु अज्झत्तं वेदनामु वेदनानुपस्सी विहरति ?

इय भिक्खु सुखं वेदनं वेदयमानो “सुखं वेदनं वेदयामी” ति

२५ पजानाति, दुक्खं वेदनं वेदयमानो “दुक्खं वेदनं वेदयामी” ति पजानाति, अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयमानो “अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयामी” ति पजानाति, सामिसं वा सुखं वेदनं वेदयमानो “सामिसं सुखं वेदनं वेदयामी” ति पजानाति, निरामिसं वा सुखं वेदनं वेदयमानो “निरामिसं सुखं वेदनं

वेदयामी” ति पजानाति, सामिसं वा दुक्खं वेदनं वेदयमानो “सामिसं दुक्खं वेदनं वेदयामी” ति पजानाति, निरामिसं वा दुक्खं वेदनं वेदयमानो “निरामिसं दुक्खं वेदनं वेदयामी” ति पजानाति, सामिसं वा अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयमानो “सामिसं अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयामी” ति पजानाति, निरामिसं वा अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयमानो “निरामिसं अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयामी” ति पजानाति । सो तं निमित्तं आसेवति भावेति बहुलीकरोति स्वावत्थितं ववत्थपेति । सो तं निमित्तं आसेवित्वा भावेत्वा बहुलीकरित्वा स्वावत्थितं ववत्थपेत्वा बहिद्धा वेदनासु चित्तं उपसंहरति ।

१२. कथं च भिक्खु बहिद्धा वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति ? 10

इध भिक्खु सुखं वेदनं वेदयमानं “सुखं वेदनं वेदयती” ति पजानाति, दुक्खं वेदनं वेदयमानं “दुक्खं वेदनं वेदयती” ति पजानाति, अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयमानं “अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयती” ति पजानाति, सामिसं वा सुखं वेदनं वेदयमानं “सामिसं सुखं वेदनं वेदयती” ति पजानाति, निरामिसं वा सुखं वेदनं वेदयमानं “निरामिसं सुखं वेदनं वेदयती” ति पजानाति, सामिसं वा दुक्खं वेदनं वेदयमानं “सामिसं दुक्खं वेदनं वेदयती” ति पजानाति, निरामिसं वा दुक्खं वेदनं वेदयमानं “निरामिसं दुक्खं वेदनं वेदयती” ति पजानाति, सामिसं वा अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयमानं “सामिसं अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयती” ति पजानाति, निरामिसं वा अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयमानं “निरामिसं अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयती” ति पजानाति । सो तं निमित्तं आसेवति भावेति बहुलीकरोति स्वावत्थितं ववत्थपेति । सो तं निमित्तं आसेवित्वा भावेत्वा बहुलीकरित्वा स्वावत्थितं ववत्थपेत्वा अज्झत्तबहिद्धा वेदनासु चित्तं उपसंहरति ।

१३. कथं च भिक्खु अज्झत्तबहिद्धा वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति ? 25

इध भिक्खु सुखं वेदनं “सुखा वेदना” ति पजानाति, दुक्खं वेदनं “दुक्खा वेदना” ति पजानाति, अदुक्खमसुखं वेदनं “अदुक्खमसुखा वेदना” ति पजानाति, सामिसं वा सुखं वेदनं “सामिसा सुखा वेदना” ति

१. वेदयमानं - गी०, रो०, एवमुपरि वि । २. स्या०, रो० पोत्यवेमु नत्ति, एवमुपरि वि ।

पजानाति, निरामिसं वा सुखं वेदनं “निरामिसा सुखा वेदना” ति पजा-
 नाति, सामिसं वा दुक्खं वेदनं “सामिसा दुक्खा वेदना” ति पजानाति,
 निरामिसं वा दुक्खं वेदनं “निरामिसा दुक्खा वेदना” ति पजानाति,
 सामिसं वा अदुक्खमसुखं वेदनं “सामिसा अदुक्खमसुखा वेदना” ति
 5 पजानाति, निरामिसं वा अदुक्खमसुखं वेदनं “निरामिसा अदुक्खमसुखा
 वेदना” ति पजानाति । एवं भिक्खु अज्झत्तवहिद्वा वेदनासु वेदनानुपस्सी
 विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं ।

१४. अनुपस्सी ति ... पे०... विहरती ति ... पे०... आतापी
 ति ... पे०... सम्पजानो ति ... पे०... सतिमा ति ... पे०... विनेय्य लोके
 10 अभिज्झादोमनस्सं ति । तत्थ कतमो लोको ?

सायेव वेदना लोको । पञ्च पि उपादानक्खन्वा लोको । अयं
 वुच्चति “लोको” ।

तत्थ कतमा अभिज्झा ?

यो रागो सारागो ... पे०... चित्तस्स सारागो – अयं वुच्चति
 15 “अभिज्झा” ।

तत्थ कतमं दोमनस्सं ?

यं चेतसिकं असातं चेतसिकं दुक्खं चेतोसम्फस्सजं असातं दुक्खं
 वेदयितं चेतोसम्फस्सजा असाता दुक्खा वेदना – इदं वुच्चति
 “दोमनस्सं” ।

20 इति अयं च अभिज्झा इदं च दोमनस्सं इमम्हि लोके विनीता
 होन्ति पटिविनीता सन्ता समिता वूपसन्ता अत्थङ्गता अब्भत्थङ्गता
 अप्पिता व्यप्पिता सोसिता विसोसिता व्यन्तीकता । तेन वुच्चति “विनेय्य
 लोके अभिज्झादोमनस्सं” ति ।

३. चित्तानुपस्सना

१५. कथं च भिक्खु अज्झत्तं चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति ?

25 इध भिक्खु सरागं वा चित्तं “सरागं मे चित्तं” ति पजानाति,
 वीतरागं वा चित्तं “वीतरागं मे चित्तं” ति पजानाति, सदोसं वा चित्तं
 “सदोसं मे चित्तं” ति पजानाति, वीतदोसं वा चित्तं “वीतदोसं मे चित्तं”
 ति पजानाति, समोहं वा चित्तं “समोहं मे चित्तं” ति पजानाति, वीतमोहं
 वा चित्तं “वीतमोहं मे चित्तं” ति पजानाति, सङ्खित्तं वा चित्तं “सङ्खित्तं

मे चित्तं” ति पजानाति, विक्खित्तं वा चित्तं “विक्खित्तं मे चित्तं” ति पजानाति, महग्गतं वा चित्तं “महग्गतं मे चित्तं” ति पजानाति, अमहग्गतं वा चित्तं “अमहग्गतं मे चित्तं” ति पजानाति, सउत्तरं वा चित्तं “सउत्तरं मे चित्तं” ति पजानाति, अनुत्तरं वा चित्तं “अनुत्तरं मे चित्तं” ति पजानाति, समाहितं वा चित्तं “समाहितं मे चित्तं” ति पजानाति, असमाहितं वा चित्तं “असमाहितं मे चित्तं” ति पजानाति, विमुत्तं वा चित्तं “विमुत्तं मे चित्तं” ति पजानाति, अविमुत्तं वा चित्तं “अविमुत्तं मे चित्तं” ति पजानाति । सो तं निमित्तं आसेवति भावेति बहुलीकरोति स्वावत्थितं ववत्थपेति । सो तं निमित्तं आसेवित्वा भावेत्वा बहुलीकरित्वा स्वावत्थितं ववत्थपेत्वा बहिद्धा चित्ते चित्तं उपसंहरति ।

10

१६. कथं च भिक्खु बहिद्धा चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति ?

इध भिक्खु सरागं वास्स चित्तं “सरागमस्स^१ चित्तं” ति पजानाति, वीतरागं वास्स चित्तं “वीतरागमस्स चित्तं” ति पजानाति, सदोसं वास्स चित्तं “सदोसमस्स चित्तं” ति पजानाति, वीतदोसं वास्स चित्तं “वीतदोसमस्स चित्तं” ति पजानाति, समोहं वास्स चित्तं “समोहमस्स चित्तं” ति पजानाति, वीतमोहं वास्स चित्तं “वीतमोहमस्स चित्तं” ति पजानाति, सङ्खित्तं वास्स चित्तं “सङ्खित्तमस्स चित्तं” ति पजानाति, विक्खित्तं वास्स चित्तं “विक्खित्तमस्स चित्तं” ति पजानाति, महग्गतं वास्स चित्तं “महग्गतमस्स चित्तं” ति पजानाति, अमहग्गतं वास्स चित्तं “अमहग्गतमस्स चित्तं” ति पजानाति, सउत्तरं वास्स चित्तं “सउत्तरमस्स चित्तं” ति पजानाति, अनुत्तरं वास्स चित्तं “अनुत्तरमस्स चित्तं” ति पजानाति, समाहितं वास्स चित्तं “समाहितमस्स चित्तं” ति पजानाति, असमाहितं वास्स चित्तं “असमाहितमस्स चित्तं” ति पजानाति, विमुत्तं वास्स चित्तं “विमुत्तमस्स चित्तं” ति पजानाति, अविमुत्तं वास्स चित्तं “अविमुत्तमस्स चित्तं” ति पजानाति । सो तं निमित्तं आसेवति भावेति बहुलीकरोति स्वावत्थितं ववत्थपेति । सो तं निमित्तं आसेवित्वा भावेत्वा बहुलीकरित्वा स्वावत्थितं ववत्थपेत्वा अज्झत्तवहिद्धा चित्ते चित्तं उपसंहरति ।

15

20

25

१७. कथं च भिक्षु अज्झत्तवहिद्धा चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति ?

इध भिक्षु सरागं वा चित्तं “सरागं चित्तं” ति पजानाति, वीतरागं वा चित्तं “वीतरागं चित्तं” ति पजानाति, सदोसं वा चित्तं “सदोसं चित्तं” ति पजानाति, वीतदोसं वा चित्तं “वीतदोसं चित्तं” ति पजानाति, समोहं वा चित्तं “समोहं चित्तं” ति पजानाति, वीतमोहं वा चित्तं “वीतमोहं चित्तं” ति पजानाति, सद्धित्तं वा चित्तं “सद्धित्तं चित्तं” ति पजानाति, विक्खित्तं वा चित्तं “विक्खित्तं चित्तं” ति पजानाति, महग्गतं वा चित्तं “महग्गतं चित्तं” ति पजानाति, अमहग्गतं वा चित्तं “अमहग्गतं चित्तं” ति पजानाति, सउत्तरं वा चित्तं “सउत्तरं चित्तं” ति पजानाति, अनुत्तरं वा चित्तं “अनुत्तरं चित्तं” ति पजानाति, समाहितं वा चित्तं “समाहितं चित्तं” ति पजानाति, असमाहितं वा चित्तं “असमाहितं चित्तं” ति पजानाति, विमुत्तं वा चित्तं “विमुत्तं चित्तं” ति पजानाति, अविमुत्तं वा चित्तं “अविमुत्तं चित्तं” ति पजानाति । एवं भिक्षु अज्झत्तवहिद्धा चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति आत्तापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं ।

१८. अनुपस्सी ति ... पे०... विहरती ति ... पे०... आत्तापी ति ... पे०... सम्पजानो ति ... पे०... सतिमा ति ... पे०... विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं ति । तत्थ कतमो लोको ?

२० तं येव चित्तं लोको । पञ्च पि उपादानक्खन्वा लोको – अयं वुच्चति “लोको” ।

तत्थ कतमा अभिज्झा ?

R 199 यो रागो सारागो ... पे०... चित्तस्स सारागो – अयं वुच्चति “अभिज्झा” ।

२३ तत्थ कतमं दोमनस्सं ?

यं चेतसिकं असातं चेतसिकं दुक्खं चेतोसम्फस्सजं असातं दुक्खं वेदयितं चेतोसम्फस्सजा असाता दुक्खा वेदना – इदं वुच्चति “दोमनस्सं” ।

३) इति अयं च अभिज्झा इदं च दोमनस्सं इमम्हि लोके विनीता होन्ति पटिविनीता सन्ता समिता वूपसन्ता अत्यङ्गता अट्ठमत्यङ्गता

अप्पिता व्यप्पिता सोसिता-विसोसिता व्यन्तीकता । तेन वुच्चति “विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं” ति ।

४. धम्मानुपस्सना

१६. कथं च भिक्खु अज्झत्तं धम्मेषु धम्मानुपस्सो विहरति ?

इध भिक्खु सन्तं वा अज्झत्तं कामच्छन्दं “अत्थि मे अज्झत्तं कामच्छन्दो” ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं कामच्छन्दं “नत्थि मे 5 अज्झत्तं कामच्छन्दो” ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स कामच्छन्दस्स उप्पादो होति तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स कामच्छन्दस्स पहानं होति तं च पजानाति, यथा च पहीनस्स कामच्छन्दस्स आयति अनुप्पादो होति तं च पजानाति । सन्तं वा अज्झत्तं व्यापादं ... पे०... सन्तं वा 10 वा अज्झत्तं थीनमिद्धं^१ ... पे०... सन्तं वा अज्झत्तं उद्धच्चकुक्कुच्चं ... पे०... सन्तं वा अज्झत्तं विचिकिच्छं “अत्थि मे अज्झत्तं विचिकिच्छा” ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं विचिकिच्छं “नत्थि मे अज्झत्तं विचिकिच्छा” ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नाय विचिकिच्छाय उप्पादो होति तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नाय विचिकिच्छाय पहानं होति तं च पजानाति, यथा च पहीनाय विचिकिच्छाय आयति अनुप्पादो होति 15 तं च पजानाति ।

सन्तं वा अज्झत्तं सतिसम्बोज्झङ्गं “अत्थि मे अज्झत्तं सतिसम्बोज्झङ्गो” ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं सतिसम्बोज्झङ्गं “नत्थि मे अज्झत्तं सतिसम्बोज्झङ्गो” ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स सतिसम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स सतिसम्बोज्झङ्गस्स भावनाय^२ पारिपूरी^३ होति तं च पजानाति, सन्तं वा 20 अज्झत्तं धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं ... पे०... सन्तं वा अज्झत्तं विरियसम्बोज्झङ्गं ... पे०... सन्तं वा अज्झत्तं पीतिसम्बोज्झङ्गं ... पे०... सन्तं वा अज्झत्तं पत्तद्विसम्बोज्झङ्गं ... पे०... सन्तं वा अज्झत्तं समाधिसम्बोज्झङ्गं ... पे०... सन्तं वा अज्झत्तं उपेक्खासम्बोज्झङ्गं “अत्थि मे 25 अज्झत्तं उपेक्खासम्बोज्झङ्गो” ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं उपेक्खासम्बोज्झङ्गं “नत्थि मे अज्झत्तं उपेक्खासम्बोज्झङ्गो” ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स उपेक्खासम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तं च पजानाति,

१. विगमिद्ध - म० । २-२. भावनापारिपूरी - श्या० ; भावनापारिपूरी - रो० ।

यथा च उप्पन्नस्स उपेक्खासम्बोज्झङ्गस्स भावनाय पारिपूरी होति तं च पजानाति । सो तं निमित्तं आसेवति भावेति बहुलीकरोति स्वावत्थितं ववत्थपेति । सो तं निमित्तं आसेवित्वा भावेत्वा बहुलीकरित्वा स्वावत्थितं ववत्थपेत्वा वहिद्धा धम्मेसु चित्तं उपसंहरति ।

- ५ २०. कथं च भिक्खु वहिद्धा धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति ?
इध भिक्खु सन्तं वास्स कामच्छन्दं “अत्थिस्स कामच्छन्दो”
ति पजानाति, असन्तं वास्स कामच्छन्दं “नत्थिस्स कामच्छन्दो” ति
पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स कामच्छन्दस्स उप्पादो होति तं च पजा-
नाति, यथा च उप्पन्नस्स कामच्छन्दस्स पहानं^१ होति तं च पजानाति,
१० यथा च पहीनस्स कामच्छन्दस्स आयति अनुप्पादो होति तं च पजानाति ।
सन्तं वास्स व्यापादं ... पे०... सन्तं वास्स थीनमिदं ... पे०... सन्तं वास्स
उद्वच्चकुक्कुच्चं ... पे०... सन्तं वास्स विचिकिच्छं “अत्थिस्स विचि-
किच्छा” ति पजानाति, असन्तं वास्स विचिकिच्छं “नत्थिस्स विचि-
किच्छा” ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नाय विचिकिच्छाय उप्पादो
१५ होति तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नाय विचिकिच्छाय पहानं होति
तं च पजानाति, यथा च पहीनाय विचिकिच्छाय आयति अनुप्पादो होति
तं च पजानाति ।

- सन्तं वास्स सतिसम्बोज्झङ्गं “अत्थिस्स सतिसम्बोज्झङ्गो” ति
पजानाति, असन्तं वास्स सतिसम्बोज्झङ्गं “नत्थिस्स सतिसम्बोज्झङ्गो”
२० ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स सतिसम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति
तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स सतिसम्बोज्झङ्गस्स भावनाय पारिपूरी
होति तं च पजानाति । सन्तं वास्स धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं ... पे०...
सन्तं वास्स विरियसम्बोज्झङ्गं ... पे०... सन्तं वास्स पीतिसम्बोज्झङ्गं
; ... पे०... सन्तं वास्स पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं ... पे०... सन्तं वास्स समाधि-
२५ सम्बोज्झङ्गं ... पे०... सन्तं वास्स उपेक्खासम्बोज्झङ्गं “अत्थिस्स उपेक्खा-
सम्बोज्झङ्गो” ति पजानाति, असन्तं वास्स उपेक्खासम्बोज्झङ्गं “नत्थि-
स्स उपेक्खासम्बोज्झङ्गो” ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स उपेक्खा-
सम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स उपेक्खा-
सम्बोज्झङ्गस्स भावनाय पारिपूरी होति तं च पजानाति । सो तं

निमित्तं आसेवति भावेति बहुलीकरोति स्वावत्थितं ववत्थपेति । सो तं
निमित्तं आसेवित्वा भावेत्वा बहुलीकरित्वा स्वावत्थितं ववत्थपेत्वा
अज्झत्तवहिद्धा धम्मेषु चित्तं उपसंहरति ।

२१. कथं च भिक्खु अज्झत्तवहिद्धा धम्मेषु धम्मानुपस्सी
विहरति ?

5

इध भिक्खु सन्तं वा कामच्छन्दं “अत्थि कामच्छन्दो” ति पजा-
नाति, असन्तं वा कामच्छन्दं “नत्थि कामच्छन्दो” ति पजानाति, यथा
च अनुप्पन्नस्स कामच्छन्दस्स उप्पादो होति तं च पजानाति, यथा च
उप्पन्नस्स कामच्छन्दस्स पहानं होति तं च पजानाति, यथा च पहीनस्स
कामच्छन्दस्स आयति अनुप्पादो होति तं च पजानाति । सन्तं वा 10
व्यापादं^१ ... पे०... सन्तं वा थीनमिद्धं ... पे०... सन्तं वा उद्धच्चकुक्कुच्चं
... पे०... सन्तं वा विचिकिच्छं “अत्थि विचिकिच्छा” ति पजानाति,
असन्तं वा विचिकिच्छं “नत्थि विचिकिच्छा” ति पजानाति, यथा च
अनुप्पन्नाय विचिकिच्छाय उप्पादो होति तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नाय
विचिकिच्छाय पहानं होति तं च पजानाति, यथा च पहीनाय विचि- 15
किच्छाय आयति अनुप्पादो होति तं च पजानाति ।

सन्तं वा सतिसम्बोज्झङ्गं “अत्थि सतिसम्बोज्झङ्गो” ति पजा-
नाति, असन्तं वा सतिसम्बोज्झङ्गं “नत्थि सतिसम्बोज्झङ्गो” ति पजा-
नाति, यथा च अनुप्पन्नस्स सतिसम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तं च पजा-
नाति, यथा च उप्पन्नस्स सतिसम्बोज्झङ्गस्स भावनाय पारिपूरी होति 20
तं च पजानाति । सन्तं वा धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं ... पे०... सन्तं वा
विरियसम्बोज्झङ्गं ... पे०... सन्तं वा पीतिसम्बोज्झङ्गं ... पे०... सन्तं
वा पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं ... पे०... सन्तं वा समाधिसम्बोज्झङ्गं ... पे०...
सन्तं वा उपेक्खासम्बोज्झङ्गं “अत्थि उपेक्खासम्बोज्झङ्गो” ति पजा-
नाति, असन्तं वा उपेक्खासम्बोज्झङ्गं “नत्थि उपेक्खासम्बोज्झङ्गो” 25
ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स उपेक्खासम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति
तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स उपेक्खासम्बोज्झङ्गस्स भावनाय
पारिपूरी होति तं च पजानाति । एवं भिक्खु अज्झत्तवहिद्धा धम्मेषु

धम्मानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं ।

२२. अनुपस्सी ति । तत्थ कतमा अनुपस्सना ?

या पञ्जा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि —

५ अयं वुच्चति अनुपस्सना । इमाय अनुपस्सनाय उपेतो होति समुपेतो उपागतो समुपागतो उपपन्नो सम्पन्नो^१ समन्नागतो । तेन वुच्चति “अनुपस्सी” ति ।

२३. विहरती ति । इरियति^२ वत्तति पालेति यपेति यापेति चरति विहरति । तेन वुच्चति “विहरती” ति ।

१० २४. आतापी ति । तत्थ कतमो^३ आतापो^३ ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो — अयं^४ वुच्चति “आतापो” । इमिना आतापेन उपेतो होति ... पे०... समन्नागतो । तेन वुच्चति “आतापी” ति ।

२५. सम्पजानो ति । तत्थ कतमं सम्पजञ्जं ?

१५ या पञ्जा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि — इदं वुच्चति “सम्पजञ्जं” । इमिना सम्पजञ्जेन उपेतो होति ... पे०... समन्नागतो । तेन वुच्चति “सम्पजानो” ति ।

B. 210

२६. सतिमा ति । तत्थ कतमा सति ?

या सति अनुस्सति ... पे०... सम्मासति — अयं वुच्चति “सति” ।

२० इमाय सतिया उपेतो होति ... पे०... समन्नागतो । तेन वुच्चति “सतिमा” ति ।

२७. विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं ति । तत्थे कतमो लोको ?

तेव धम्मा लोको । पञ्च पि उपादानक्खन्धा लोको । अयं वुच्चति “लोको” ।

तत्थ कतमा अभिज्झा ?

यो रागो सारागो ... पे०... चित्तस्स सारागो — अयं वुच्चति “अभिज्झा” ।

१. समुपपन्नो — स्या०; समुपपन्नो — रो० । २. इरीयति — सी० । ३-३. कतमं आतापं — सी०; कतमं आतापं — स्या०, रो० । ४. इदं — सी०, स्या०, रो० ।

तत्थ कतमं दोमनस्सं ?

यं चेतसिकं असातं चेतसिकं दुक्खं चेतोसम्फस्सजं असातं^१
दुक्खं वेदयितं चेतोसम्फस्सजा असाता दुक्खा वेदना — इदं वुच्चति
“दोमनस्सं” ।

इति अयं च अभिज्झा इदं च दोमनस्सं इमम्हि लोके विनीता ५
होन्ति पटिविनीता सन्ता समिता वूपसन्ता अत्थङ्गता अब्भत्थङ्गता
अप्पिता व्यप्पिता सोसिता विसोसिता व्यन्तीकता । तेन वुच्चति
“विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं” ति ।

१२. अभिधम्मभाजनीयं

२८. चत्तारो सतिपट्टाना — इध भिक्खु काये कायानुपस्सी
विहरति, वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति, चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति, 10
धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति ।

२९. कथं च भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं^२ दन्धा- 15
भिज्जं काये कायानुपस्सी, या तस्मिं समये सति अनुस्सति सम्मासति
सतिसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — इदं वुच्चति “सतिपट्टानं” ।
अवसेसा धम्मा सतिपट्टानसम्पयुत्ता ।

३०. कथं च भिक्खु वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं 20
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं :
दन्धाभिज्जं वेदनासु वेदनानुपस्सी, या तस्मिं समये सति अनुस्सति
सम्मासति सतिसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — इदं वुच्चति
सतिपट्टानं । अवसेसा धम्मा सतिपट्टानसम्पयुत्ता ।

३१. कथं च भिक्खु चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-
5 भिञ्जं चित्ते चित्तानुपस्सी, या तस्मिं समये सति अनुस्सति सम्मासति
सतिसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं - इदं वुच्चति "सतिपट्टानं" ।
अवसेसा धम्मा सतिपट्टानसम्पयुत्ता ।

३२. कथं च भिक्खु धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
10 अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-
भिञ्जं धम्मेसु धम्मानुपस्सी, या तस्मिं समये सति अनुस्सति सम्मासति
सतिसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं - इदं वुच्चति "सतिपट्टानं" ।
अवसेसा धम्मा सतिपट्टानसम्पयुत्ता ।

15 ३३. तत्थ कतमं सतिपट्टानं ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
[अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-
भिञ्जं धम्मेसु धम्मानुपस्सी, या तस्मिं समये सति अनुस्सति सम्मासति
20 सतिसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं - इदं वुच्चति "सतिपट्टानं" ।
अवसेसा धम्मा सतिपट्टानसम्पयुत्ता ।

३४. चत्तारो सतिपट्टाना - इध भिक्खु काये कायानुपस्सी
विहरति, वेदनासु वेदानुपस्सी विहरति, चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति,
धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति ।

३५. कथं च भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-
भिञ्जं, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे

30 धम्मा कुसला । तस्सेव लोकुत्तरस्स कुसलस्स ज्ञानस्स कतत्ता भावितत्ता

विपाकं विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धाभिञ्जं सुञ्जतं काये कायानुपस्सी, या तस्मिं समये सति अनुस्सति सम्मासति सतिसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — इदं वुच्चति “सतिपट्टानं” । अवसेसा धम्मा सतिपट्टानसम्पयुत्ता ।

३६. कथं च भिक्खु वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति ? 5

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निव्यानिकं अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धाभिञ्जं, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे धम्मा कुसला । तस्सेव लोकुत्तरस्स कुसलस्स ज्ञानस्स कतत्ता भावितत्ता 10 विपाकं विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धाभिञ्जं सुञ्जतं वेदनासु वेदनानुपस्सी, या तस्मिं समये सति अनुस्सति सम्मासति सतिसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — इदं वुच्चति “सतिपट्टानं” । अवसेसा धम्मा सतिपट्टानसम्पयुत्ता ।

३७. कथं च भिक्खु चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति ? 15

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निव्यानिकं अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धाभिञ्जं, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे धम्मा कुसला । तस्सेव लोकुत्तरस्स कुसलस्स ज्ञानस्स कतत्ता भावितत्ता 20 विपाकं विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धाभिञ्जं सुञ्जतं चित्ते चित्तानुपस्सी, या तस्मिं समये सति अनुस्सति सम्मासति सतिसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — इदं वुच्चति “सतिपट्टानं” । अवसेसा धम्मा सतिपट्टानसम्पयुत्ता ।

३८. कथं च भिक्खु धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति ? 25

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निव्यानिकं अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धाभिञ्जं, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे धम्मा कुसला । तस्सेव लोकुत्तरस्स कुसलस्स ज्ञानस्स कतत्ता भावितत्ता 30

विपाकं विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धाभिञ्जं सुञ्जतं धम्मेषु धम्मानुपस्सी, या तस्मिं समये सति अनुस्सति सम्मासति सतिसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — इदं वुच्चति “सतिपट्टानं” । अवसेसा धम्मा सतिपट्टानसम्पयुत्ता ।

५ ३६. तत्थ कतमं सतिपट्टानं ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धाभिञ्जं, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविवेखेपो होति । इमे
10 धम्मा कुसला । तस्सेव लोकुत्तरस्स कुसलस्स ज्ञानस्स कतत्ता भावितत्ता विपाकं विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धाभिञ्जं सुञ्जतं, या तस्मिं समये सति अनुस्सति सम्मासति सतिसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — इदं वुच्चति “सतिपट्टानं” । अवसेसा धम्मा सतिपट्टानसम्पयुत्ता ।

८।

— ० —

१. पञ्हापुच्छकं

15 ४०. चत्तारो सतिपट्टाना — इध भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं,
3 वेदनासु वेदनानुपस्सो विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं, चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं, धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति
20 आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं ।

४१. चतुन्नं सतिपट्टानानं कति कुसला, कति अकुसला, कति

अव्याकता ... पे०... कति सरणा, कति अरणा ?

१. तिकमातिकानुक्कमेन

४२. सिया कुसला, सिया अव्याकता^१ । सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता, सिया अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता । सिया

B. 214,
R. 206

विपाका, सिया विपाकधम्मधम्मा । अनुपादिन्ननुपादानिया । असङ्खि-
 लिट्ठअसङ्खिलेसिका । सिया सवितक्कसविचारा, सिया अवितक्क-
 विचारमत्ता, सिया अवितक्कअविचारा । सिया पीतिसहगता, सिया
 सुखसहगता, सिया उपेक्खासहगता । नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बा ।
 नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बहेतुका । सिया अपचयगामिनो, सिया 5
 नेवाचयगामिनापचयगामिनो । सिया सेक्खा, सिया असेक्खा । अप्पमाणा ।
 अप्पमाणारम्मणा । पणीता । सिया सम्मत्तनियता, सिया अनियता ।
 न' मग्गारम्मणा, सिया मग्गहेतुका, सिया मग्गाधिपतिनो, सिया न
 वत्तब्बा मग्गहेतुका ति पि, मग्गाधिपतिनो ति पि । सिया उप्पन्ना,
 सिया अनुप्पन्ना, सिया उप्पादिनो । सिया^२ अतीता^३, सिया अनागता, 10
 सिया पच्चुप्पन्ना । न वत्तब्बा अतीतारम्मणा ति पि, अनागतारम्मणा
 ति पि, पच्चुप्पन्नारम्मणा ति पि । सिया अज्झत्ता, सिया
 बहिद्धा, सिया अज्झत्तबहिद्धा । बहिद्धारम्मणा । अनिदस्सन-
 अप्पटिघा ।

२. बुक्कमातिफानुक्कमेन

४३. न हेतू । सहेतुका । हेतुसम्पयुत्ता । न वत्तब्बा हेतू चेव 15
 सहेतुका चा ति, सहेतुका चेव न च हेतू । न वत्तब्बा हेतू चेव हेतुसम्पयुत्ता
 चा ति, हेतुसम्पयुत्ता चेव न च हेतू । न हेतू सहेतुका ।

४४. सप्पच्चया । सङ्ख्यता । अनिदस्सना । अप्पटिघा । अरूपा ।
 लोकुत्तरा । केनचि विब्बेय्या, केनचि न विब्बेय्या । नो आसवा ।
 अनासवा । आसवविप्पयुत्ता । न वत्तब्बा आसवा चेव सासवा चा ति पि, 20
 सासवा चेव नो च आसवा ति पि । न वत्तब्बा आसवा चेव आसवसम्पयुत्ता
 चा ति पि, आसवसम्पयुत्ता चेव नो च आसवा ति पि । आसवविप्पयुत्ता ।
 अनासवा । नो संयोजना ... पे०... नो गन्था ... पे०... नो ओघा ... पे०...
 नो योगा ... पे०... नो नीवरणा ... पे०... नो परामासा ... पे०... सारम्मणा ।
 नो चित्ता । चेतसिका । चित्तसम्पयुत्ता । चित्तसंसद्धा । चित्तसमुद्धाना । 25
 चित्तसहभुनो । चित्तानुपरिवत्तिनो । चित्तसंसद्धसमुद्धाना । चित्तसंसद्धसमु-
 द्धानसहभुनो । चित्तसंसद्धसमुद्धानानुपरिवत्तिनो । वाहिरा । नो उपादा ।

अनुपादिष्ठा । नो उपादाना ... पे०... नो किलेसा ... पे०... न दस्सनेन
पहातब्बा, न भावनाय पहातब्बा । न दस्सनेन पहातब्बहेतुका । न
भावनाय पहातब्बहेतुका ।

४५. सिया सचितक्का, सिया अचित्त्तक्का । सिया सविचारा,
५ सिया अविचारा । सिया सप्पीतिका, सिया अप्पीतिका । सिया
पीतिसहगता, सिया न पीतिसहगता । सिया सुखसहगता, सिया न
सुखसहगता । सिया उपेक्खासहगता, सिया न उपेक्खासहगता । न
कामावचरा । न रूपावचरा । न अरूपावचरा । अपरियापप्पा । सिया
निय्यानिका, सिया अनिय्यानिका । सिया नियता, सिया अनियता ।
१० अनुत्तरा । अरणा ति ।

सतिपट्टानविमङ्गो निट्ठितो ।

८. सम्मप्यधानविभङ्गे

§ १. सुत्तन्तभाजनीयं

१. चत्तारो सम्मप्यधाना — इध भिक्खु अनुप्यन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति, उप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति, अनुप्यन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय छन्दं जनेति वायमति विरियं 5 आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति, उप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं ठितिया असम्मोसाय भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति ।

२. कथं च भिक्खु अनुप्यन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति 10 पदहति ? तत्थ कतमे अनुप्यन्ना पापका अकुसला धम्मा ?

तीणि अकुसलमूलानि — लोभो, दोसो, मोहो । तदेकट्ठा च किलेसा । तंसम्पयुत्तो वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो, विज्जाणक्खन्धो, तंसमुट्ठानं कायकम्मं वचीकम्मं मनोकम्मं — इमे 15 वुच्चन्ति “अनुप्यन्ना पापका अकुसला धम्मा” । इति इमेसं अनुप्यन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति ।

३. छन्दं जनेती ति । तत्थ कतमो छन्दो ?

यो छन्दो छन्दिकता^१ कत्तुकम्पता कुसलो धम्मच्छन्दो — अयं वुच्चति “छन्दो” । इमं छन्दं जनेति सञ्जनेति उट्ठपेति^२ समुट्ठपेति^३ 20 निव्वत्तेति अभिनिव्वत्तेति । तेन वुच्चति “छन्दं जनेती” ति ।

४. वायमती ति । तत्थ कतमो वायामो ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो — अयं वुच्चति “वायामो” । इमिना वायामेन उपेतो होति समुपेतो उपागतो समुपागतो उपपन्नो सम्पन्नो समन्नागतो । तेन वुच्चति “वायमती” ति । 25

१. छन्दीकता — स्या० । २-२. उट्ठापेति समुट्ठापेति — स्या०, एवमुपरि पि ।

B. 217

५. विरियं आरभती ति । तत्थ कतमं विरियं ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो – इदं
बुच्चति “विरियं” । इमं विरियं आरभति समारभति आसेवति भावेति
बहुलीकरोति । तेन बुच्चति “विरियं आरभती” ति ।

६. चित्तं पगण्हाती ति । तत्थ कतमं चित्तं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणघातु – इदं
बुच्चति “चित्तं” । इमं चित्तं पगण्हाति सम्पगण्हाति उपत्यम्भेति
पच्चुपत्यम्भेति । तेन बुच्चति “चित्तं पगण्हाती” ति ।

७. पदहती ति । तत्थ कतमं पधानं ?

१० यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो – इदं
बुच्चति “पधानं” । इमिना पधानेन उपेतो होति ... पे०... समन्नागतो ।
तेन बुच्चति “पदहती” ति ।

८. कथं च भिक्खु उप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं
पहानाय छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पगण्हाति पदहति ?

१५ तत्थ कतमे उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा ?

तीणि अकुसलमूलानि – लोभो, दोसो, मोहो । तदेकट्ठा च
किलेसा । तंसम्पयुत्तो वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो,
विञ्जाणक्खन्धो, तंसमुद्धानं कायकम्मं वचीकम्मं मनोकम्मं – इमे
बुच्चन्ति “उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा” । इति इमेसं उप्पन्नानं
२० पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय छन्दं जनेति वायमति विरियं
आरभति चित्तं पगण्हाति पदहति ।

९. छन्दं जनेती ति । तत्थ कतमो छन्दो ?

यो छन्दो छन्दिकता कत्तुकम्यता कुसलो धम्मच्छन्दो – अयं
बुच्चति “छन्दो” । इमं छन्दं जनेति सञ्जनेति उट्टुपेति समुट्टुपेति
२५ निव्वत्तेति अभिनिव्वत्तेति । तेन बुच्चति “छन्दं जनेती” ति ।

१०. वायमती ति । तत्थ कतमो वायामो ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो – अयं
बुच्चति “वायामो” । इमिना वायामेन उपेतो होति ... पे०... समन्ना-
गतो । तेन बुच्चति “वायमती” ति ।

११. विरियं आरभती ति । तत्थ कतमं विरियं ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो — इदं
बुच्चति “विरियं” । इमं विरियं आरभति समारभति आसेवति भावेति
बहुलीकरोति । तेन बुच्चति “विरियं आरभती” ति ।

१२. चित्तं पग्गण्हाती ति । तत्थ कतमं चित्तं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणधातु — इदं
बुच्चति “चित्तं” । इमं चित्तं पग्गण्हाति सम्पग्गण्हाति उपत्थम्भेति
पच्चुपत्थम्भेति । तेन बुच्चति “चित्तं पग्गण्हाती” ति ।

१३. पदहती ति । तत्थ कतमं पधानं ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो — इदं
बुच्चति “पधानं” । इमिना पधानेन उपेतो होति ... पे०... समन्नागतो ।
तेन बुच्चति “पदहती” ति ।

१४. कथं च भिक्खु अनुप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय
छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति ? तत्थ
कतमे अनुप्पन्ना कुसला धम्मा ?

तीणि कुसलमूलानि — अलोभो, अदोसो, अमोहो । तंसम्पयुत्तो
वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो, विज्जाणक्खन्धो ।
तंसमुट्ठानं कायकम्मं, वचीकम्मं, मनोकम्मं — इमे बुच्चन्ति “अनुप्पन्ना
कुसला धम्मा” । इति इमेसं अनुप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय
छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति ।

१५. छन्दं जनेती ति ... पे०... वायमती ति ... पे०... विरियं
आरभती ति ... पे०... चित्तं पग्गण्हाती ति ... पे०... पदहती ति । तत्थ
कतमं पधानं ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो — इदं
बुच्चति “पधानं” । इमिना पधानेन उपेतो होति ... पे०... समन्नागतो ।
तेन बुच्चति “पदहती” ति ।

१६. कथं च भिक्खु उप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं ठितिया असम्मो-
साय भिय्योभावाय वेपुल्लाया भावनाय पारिपूरिया छन्दं जनेति वायमति

विरियं आरभति चित्तं पगगण्हाति पदहति ? तत्थ कतमे उप्पन्ना कुसला धम्मा ?

तीणि कुसलमूलानि — अलोभो, अदोसो, अमोहो । तंसम्पयुत्तो वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सद्धारक्खन्धो, विञ्जाणक्खन्धो, तंसमु-
 5 ट्ठानं कायकम्मं वचीकम्मं मनोकम्मं — इमे वुच्चन्ति “उप्पन्ना कुसला धम्मा” । इति इमेसं उप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं ठितिया असम्मोसाय भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पगगण्हाति पदहति ।

१७. ठितिया ति । या ठिति सो असम्मोसो, यो असम्मोसो
 10 सो भिय्योभावो, यो भिय्योभावो तं वेपुल्लं, यं वेपुल्लं सा भावना, या भावना सा पारिपूरी ।

१८. छन्दं जनेती ति ... पे०... वायमती ति ... पे०... विरियं आरभती ति ... पे०... चित्तं पगगण्हाती ति ... पे०... पदहती ति । तत्थ कतमं पधानं ?

15 यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो — इदं वुच्चति “पधानं” । इमिना पधानेन उपेतो होति ... पे०... सैमैत्तागतो । तेन वुच्चति “पदहती” ति ।

§ २. अभिधम्मभाजनीयं

R. 211

१९. चत्तारो सम्मप्यधाना — इध भिक्खु अनुप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति
 20 चित्तं पगगण्हाति पदहति, उप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं पधानाय छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पगगण्हाति पदहति, अनु-
 प्पन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पगगण्हाति पदहति, उप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं ठितिया असम्मोसाय भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया छन्दं जनेति वायमति
 25 विरियं आरभति चित्तं पगगण्हाति पदहति ।

२०. कथं च भिक्खु अनुप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं

अनुप्पादाय छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निव्यानिकं अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दग्धा- 5 भिञ्जं, तस्मिं समये अनुप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति ।

२१. छन्दं जनेती ति । तत्थ कतमो छन्दो ?

यो छन्दो छन्दिकता कत्तुकम्यता कुसलो धम्मच्छन्दो — अयं वुच्चति “छन्दो” । इमं छन्दं जनेति सज्जनेति उट्ठुपेति समुट्ठुपेति 10 निव्वत्तेति अभिनिव्वत्तेति । तेन वुच्चति “छन्दं जनेती” ति ।

२२. वायमती ति । तत्थ कतमो वायामो ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो विरिय- सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — अयं वुच्चति “वायामो” । इमिना वायामेन उपेतो होति समुपेतो उपागतो समुपागतो उपपन्नो 15 सम्पन्नो^१ समन्नागतो । तेन वुच्चति “वायमती” ति ।

२३. विरियं आरभती ति । तत्थ कतमं विरियं ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो विरिय- सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — इदं वुच्चति “विरियं” । इमं विरियं आरभति समारभति आसेवति भावेति बहुलीकरोति । तेन 20 वुच्चति “विरियं आरभती” ति ।

२४. चित्तं पग्गण्हाती ति । तत्थ कतमं चित्तं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणधातु — इदं वुच्चति “चित्तं” । इमं चित्तं पग्गण्हाति सम्पग्गण्हाति उपत्यम्भेति पच्चुपत्यम्भेति । तेन वुच्चति “चित्तं पग्गण्हाती” ति । 25

२५. पदहती ति । तत्थ कतमं सम्मप्पधानं ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो विरिय- सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — इदं वुच्चति “सम्मप्पधानं” । अदसेसा धम्मा सम्मप्पधानसम्पयुत्ता ।

२६. कथं च भिक्खु उप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति ?

B. 221

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
5 अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्वा-
भिञ्जं, तस्मिं समये उप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय
छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति ।

२७. छन्दं जनेती ति ... पे०... वायमती ति ... पे०... विरियं
10 आरभती ति ... पे०... चित्तं पग्गण्हाती ति ... पे०... पदहती ति । तत्थ
कतमं सम्मप्पधानं ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो विरिय-
सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — इदं वुच्चति “सम्मप्पधानं” ।
अवसेसा धम्मा सम्मप्पधानसम्पयुत्ता ।

15 २८. कथं च भिक्खु अनुप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय
छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्वा-
20 भिञ्जं, तस्मिं समये अनुप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय छन्दं जनेति
वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति ।

R. 213

२९. छन्दं जनेती ति ... पे०... वायमती ति ... पे०... विरियं
आरभती ति ... पे०... चित्तं पग्गण्हाती ति ... पे०... पदहती ति । तत्थ
कतमं सम्मप्पधानं ?

25 यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो विरिय-
सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — इदं वुच्चति “सम्मप्पधानं” ।
अवसेसा धम्मा सम्मप्पधानसम्पयुत्ता ।

३०. कथं च भिक्खु उप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं ठितिया असम्मो-
साय भिय्योभावाय वेपुल्लाया भावनाया पारिपूरिया छन्दं जनेति वायमति
30 विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्वा-
भिज्जं, तस्मिं समये उप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं ठितिया असम्मोसाय
भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया छन्दं जनेति वायमति 5
विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति ।

३१. ठितिया ति । या ठिति सो असम्मोसो, यो असम्मोसो
सो भिय्योभावो, यो भिय्योभावो तं वेपुल्लं, यं वेपुल्लं सा भावना, या
भावना सा पारिपूरी ।

३२. छन्दं जनेती ति । तत्थ कतमो छन्दो ?

10

यो छन्दो छन्दिकता कत्तुकम्यता कुसलो धम्मच्छन्दो — अयं
वुच्चति “छन्दो” । इमं छन्दं जनेति सज्जनेति उट्टुपेति समुट्टुपेति
निव्वत्तेति अभिनिव्वत्तेति । तेन वुच्चति “छन्दं जनेती” ति ।

३३. वायमती ति । तत्थ कतमो वायामो ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो विरिय- 15
सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — अयं वुच्चति “वायामो” ।
इमिना वायामेन उपेतो होति ... पे०... समन्नागतो । तेन वुच्चति
“वायमती” ति ।

३४. विरियं आरभती ति । तत्थ कतमं विरियं ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो विरिय- 20
सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — इदं वुच्चति “विरियं” । इमं
विरियं आरभति समारभति आसेवति भावेति बहुलीकरोति । तेन
वुच्चति “विरियं आरभती” ति ।

३५. चित्तं पग्गण्हाती ति । तत्थ कतमं चित्तं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणघातु — इदं 25
वुच्चति “चित्तं” । इमं चित्तं पग्गण्हाति सम्पग्गण्हाति उपत्यम्भेति
पच्चुपत्यम्भेति । तेन वुच्चति “चित्तं पग्गण्हाती” ति ।

३६. पदहती ति । तत्थ कतमं सम्मप्यधानं ?

यो चेतसिको विरियारम्भो पे० सम्मावायामो विरिय-
सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्ग मग्गपरियापन्न — इदं वुच्चति “सम्मप्पधान” ।
अवसेसा धम्मा सम्मप्पधानसम्पयुक्ता ।

३७ तत्थ कतमं सम्मप्पधानं ?

५ इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति नित्थानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि पे० पठमं ज्ञानं उपसम्पज्जं विहरति दुक्खपटिपदं दन्वा-
भिञ्जं, यो तस्मिं समये चेतसिको विरियारम्भो पे० सम्मावायामो
विरियसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्ग मग्गपरियापन्न — इदं वुच्चति “सम्म-
१० प्पधान” । अवसेसा धम्मा सम्मप्पधानसम्पयुक्ता ।

—०—

१३ पञ्हापुच्छकं

B 223

३८ चत्तारो सम्मप्पधाना — इध भिक्खु अनुप्पन्नानं पापकानं
अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय छन्दं जनेति वायमतिं विरियं आरभति
चित्तं पग्गण्हाति पदहतिं, उप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय
पे० अनुप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय पे० उप्पन्नानं
१५ कुसलानं धम्मानं टितिया असम्मोसाय भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय
पारिपूरिया छन्दं जनेति वायमतिं विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति
पदहतिं ।

३९ चतुन्नं सम्मप्पधानानं कति कुसला, कति अकुसला, कति
अव्याकता पे० कति सरणा, कति अरणा ?

१. तिकमातिकानुक्कमेन

R 215

२० ४० कुसलायेव । सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुक्ता, सिया
अदुक्खसमसुखाय वेदनाय सम्पयुक्ता । विपाकधम्मधम्मा । अनुपादिन्न-
अनुपादानिया । असङ्खिलिदुअसङ्खिलेसिका । सिया सवितक्क-
सविचारा, सिया अवितक्कविचारमत्ता, सिया अवितक्कअविचारा ।
सिया पीतिसहगता, सिया सुखसहगता, सिया उपेक्खासहगता । नेव
२५ दस्सनेन न भावनाय पहातव्वा । नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्व-
हेतुका । अपचयगामिनो । सेक्खा । अप्पमाणा । अप्पमाणारम्मणा ।
पणीता । सम्मत्तनियता । न मग्गारम्मणा, मग्गहेतुका, सिया मग्गा-

पतिनो, सिया न वत्तब्बा मग्गाधिपतिनो ति । सिया उप्पन्ना, सिया अनुप्पन्ना, न वत्तब्बा उप्पादिनो ति । सिया अतीता, सिया अनागता, सिया पच्चुप्पन्ना । न वत्तब्बा अतीतारम्मणा ति पि, अनागतारम्मणा ति पि, पच्चुप्पन्नारम्मणा ति पि । सिया अज्झत्ता, सिया बहिद्धा, सिया अज्झत्तबहिद्धा । बहिद्धारम्मणा । अनिदस्सनअप्पटिघा । 5

२. दुक्कमातिकानुक्कमेन

४१. न हेतू । सहेतुका । हेतुसम्पयुत्ता । न वत्तब्बा हेतू चेव सहेतुका चा ति, सहेतुका चेव न च हेतू । न वत्तब्बा हेतू चेव हेतुसम्पयुत्ता चा ति, हेतुसम्पयुत्ता चेव न च हेतू । न हेतू सहेतुका ।

४२. सप्पच्चया । सङ्खत्ता । अनिदस्सना । अप्पटिघा । अरूपा । लोकुत्तरा । केनचि विञ्जेय्या, केनचि न विञ्जेय्या । नो आसवा । 10
अनासवा । आसवविप्पयुत्ता । न वत्तब्बा आसवा चेव सासवा चा ति पि, सासवा चेव नो च आसवा ति पि । न वत्तब्बा आसवा चेव आसव-सम्पयुत्ता चा ति पि, आसवसम्पयुत्ता चेव नो च आसवा ति पि । आसवविप्पयुत्ता । अनासवा । नो संयोजना ... पे०... नो गन्था ... पे०... नो ओघा ... पे०... नो योगा ... पे०... नो नीवरणा ... पे०... नो परामासा 15
... पे०... सारम्मणा । नो चित्ता । चेतसिका । चित्तसम्पयुत्ता । चित्तसंसट्ठा । चित्तसमुट्ठाना । चित्तसहभुनो । चित्तानुपरिवत्तिनो । चित्तसंसट्ठसमुट्ठाना । चित्तसंसट्ठसमुट्ठानसहभुनो । चित्तसंसट्ठसमुट्ठाना-नुपरिवत्तिनो । बाहिरा । नो उपादा । अनुपादिन्ना । नो उपादाना ... पे०... नो किलेसा ... पे०... न दस्सनेन पहातब्बा । न भावनाय 20
पहातब्बा । न दस्सनेन पहातब्बहेतुका । न भावनाय पहातब्बहेतुका ।

४३. सिया सवितक्का, सिया अवितक्का । सिया सविचारा, सिया अविचारा । सिया सप्पीतिका, सिया अप्पीतिका । सिया पीतिसहगता, सिया न पीतिसहगता । सिया सुखसहगता, सिया न सुखसहगता । सिया उपेक्खासहगता, सिया न उपेक्खासहगता । न 25
कामावचरा । न रूपावचरा । न अरूपावचरा । अपरियापन्ना । निय्यानिका । नियता । अनुत्तरा । अरणा ति ।

सम्मप्यघानविमङ्गो निट्ठितो ।

६. इद्धिपादविभङ्गो

§ १. सुत्तन्तभाजनीयं

१. चत्तारो इद्धिपादा – इव भिक्खु छन्दसमाधिपधानसङ्खार-
समन्नागतं इद्धिपादं भावेति, विरियसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धि-
पादं भावेति, चित्तसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति,
वीमंसासमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति ।

१. छन्दिद्धिपादो

२. कथं च भिक्खु छन्दसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं
भावेति ?

छन्दं चे भिक्खु अधिपत्तिं करित्वा लभति समाधिं, लभति
चित्तस्सेकगतं – अयं वुच्चति “छन्दसमाधि” । सो अनुप्यन्नानं पापकानं
अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति
चित्तं पगगण्हाति पदहति, उप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय
छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पगगण्हाति पदहति, अनु-
प्यन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति
चित्तं पगगण्हाति पदहति, उप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं ठितिया असम्मोसाय
भिय्योभावाय वेपुल्लाय भाज्जनाय पारिपूरिया छन्दं जनेति वायमति
विरियं आरभति चित्तं पगगण्हाति पदहति । इमे वुच्चन्ति “पधान-
सङ्खारा” । इति अयं च छन्दसमाधि, इमे च पधानसङ्खारा । तदेकज्झं
अभिसञ्ज्हुत्वा अभिसङ्खिपित्वा छन्दसमाधिपधानसङ्खारो त्वेव सङ्खयं
गच्छति ।

३. तत्थ कतमो छन्दो ? यो छन्दो छन्दिकत्ता कत्तुकम्पता
कुसलो धम्मच्छन्दो – अयं वुच्चति “छन्दो” ।

तत्थ कतमो समाधि ?

या चित्तस्स ठिति सण्ठिति अवट्ठिति अविसाहारो अविकल्पो
अविसाहटमानसता समथो समाधिन्द्रियं समाधिवलं सम्मासमाधि – अयं
वुच्चति “समाधि” ।

तत्थ कतमो पधानसङ्खारो ?

यो चेतसिको विरियारम्भो निक्कमो^१ परक्कमो उय्यामो वायामो
उस्साहो उस्सोब्धी थामो ठिति^२ असिथिलपरक्कमता अनिक्खत्तछन्दता
अनिक्खत्तधुरता धुरसम्पग्गाहो विरियं विरियिन्द्रियं विरियबलं सम्मा-
वायामो – अयं वुच्चति “पधानसङ्खारो” । इति इमिना च छन्देन, 5
इमिना च समाधिना, इमिना च पधानसङ्खारेण उपेतो होति समुपेतो
उपागतो समुपागतो उपपन्नो सम्पन्नो समन्नागतो । तेन वुच्चति “छन्द-
समाधिपधानसङ्खारसमन्नागतो” ति ।

४. इद्धी ति । या तेसं धम्मानं इद्धि समिद्धि इज्झना समिज्झना
लाभो पटिलाभो पत्ति सम्पत्ति फुसना सच्छिकिरिया उपसम्पदा । 10

इद्धिपादो ति । तथाभूतस्स वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो,
सङ्खारक्खन्धो, विञ्जाणक्खन्धो ।

इद्धिपादं भावेती ति । ते धम्मे आसेवति भावेति बहुलीकरोति ।
तेन वुच्चति “इद्धिपादं भावेती” ति ।

२. विरियिद्धिपादो

५. कथं च भिक्खु विरियसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धि- 15
पादं भावेति ?

विरियं चे भिक्खु अधिपत्तिं करित्वा लभति समाधिं लभति
चित्तस्सेकगतं – अयं वुच्चति “विरियसमाधि” । सो अनुप्पन्नानं पापकानं
अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति
चित्तं पग्गण्हाति पदहति, उप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय 20
... पे०... अनुप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय ... पे०... उप्पन्नानं
कुसलानं धम्मानं ठितिया असम्मोसाय भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय
पारिपूरिया छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति
पदहति । इमे वुच्चन्ति “पधानसङ्खारा” । इति अयं च विरियसमाधि,
इमे च पधानसङ्खारा; तदेकज्झं अभिसञ्जूहित्वा अभिसङ्खिपित्वा 25
विरियसमाधिपधानसङ्खारो त्वेव सङ्खयं गच्छति ।

६. तत्थ कतमं विरियं ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो – इदं
वुच्चति “विरियं” ।

तत्थ कतमो समाधि ?

या चित्तस्स ठिति सण्ठिति अवट्ठिति अविसाहारो अविकल्पो
5 अविसाहटमानसता समथो समाधिन्द्रियं समाधिवलं सम्मासमाधि – अयं
वुच्चति “समाधि” ।

तत्थ कतमो पधानसङ्खारो ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो – अयं
वुच्चति “पधानसङ्खारो” । इति इमिना च विरियेन, इमिना च
10 समाधिना, इमिना च पधानसङ्खारेण उपेतो होति ... पे०... समन्नागतो ।
तेन वुच्चति “विरियसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतो” ति ।

७. इद्धी ति । या तेसं धम्मानं इद्धि समिद्धि इज्झना समिज्झना
लाभो पटिलाभो पत्ति सम्पत्ति फुसना सच्छिकिरिया उपसम्पदा ।

इद्धिपादो ति । तथाभूतस्स वेदनाक्खन्धो ... पे०... विज्झाण-
15 क्खन्धो ।

इद्धिपादं भावेती ति । ते धम्मे आसेवति भावेति बहुलीकरोति ।
तेन वुच्चति “इद्धिपादं भावेती” ति ।

३. चित्तिद्विपादो

८. कथं च भिक्खु चित्तसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं
भावेति ?

चित्तं चे भिक्खु अधिपत्तिं करित्वा लभति समाधिं लभति चित्त-
स्सेकगगतं – अयं वुच्चति “चित्तसमाधि” । सो अनुप्पन्नानं पापकानं
अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति
चित्तं पगगण्हाति पदहति, उप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहाणाय
... पे०... अनुप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय ... पे०... उप्पन्नानं
25 कुसलानं धम्मानं ठितिया असम्मोसाय भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय
पारिपूरिया छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पगगण्हाति
पदहति । इमे वुच्चन्ति “पधानसङ्खारा” । इति अयं च चित्तसमाधि,
इमे च पधानसङ्खारा; तदेकज्झं अभिसज्जूहित्वा अभिसङ्खिपित्वा
चित्तसमाधिपधानसङ्खारो त्वेव सङ्खयं गच्छति ।

६. तत्थ कतमं चित्तं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणधातु – इदं
वुच्चति “चित्तं” ।

तत्थ कतमो समाधि ?

या चित्तस्स ठिति सण्ठिति ... पे०... सम्मासमाधि – अयं 5
वुच्चति “समाधि” ।

तत्थ कतमो पधानसङ्खारो ? यो चेतसिको विरियारम्भो
... पे०... सम्मावायामो – अयं वुच्चति “पधानसङ्खारो” । इति इमिना
च चित्तेन, इमिना च समाधिना, इमिना च पधानसङ्खारेण उपेतो होति
... पे०... समन्नागतो । तेन वुच्चति “चित्तसमाधिपधानसङ्खारसमन्ना- 10
गतो” ति ।

१०. इद्धी ति । या तेसं धम्मानं इद्धि समिद्धि इज्झना समि-
ज्झना लाभो पटिलाभो पत्ति सम्पत्ति फुसना सच्छिकिरिया उपसम्पदा ।

इद्धिपादो ति । तथाभूतस्स वेदनाक्खन्धो ... पे०... विञ्जाण-
क्खन्धो । 15

इद्धिपादं भावेती ति । ते धम्मे आसेवति भावेति बहुलीकरोति ।
तेन वुच्चति “इद्धिपादं भावेती” ति ।

४. वीमंसिद्धिपादो

११. कथं च भिक्खु वीमंसासमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं
इद्धिपादं भावेति ?

वीमंसं चे भिक्खु अधिपतिं करित्वा लभति समाधिं लभति 20
चित्तस्सेकगतं – अयं वुच्चति “वीमंसासमाधि” । सो अनुप्पन्नानं
पापकानं अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय छन्दं जनेति वायमति विरियं
आरभति चित्तं पगण्हाति पदहति, उप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं
पहानाय ... पे०... अनुप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय ... पे० ...
उप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं ठितिया असम्मोसाय भिय्योभावाय वेपुल्लाय 25
भावनाय पारिपूरिया छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं
पगण्हाति पदहति । इमे वुच्चन्ति “पधानसङ्खारा” । इति अयं च
वीमंसासमाधि, इमे च पधानसङ्खारा; तदेकज्झं अभिसञ्चूहित्वा
अभिसङ्खिपित्वा वीमंसासमाधिपधानसङ्खारो त्वेव सङ्खयं गच्छति ।

१२. तत्थ कतमा वीमंसा ?

या पञ्जा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्पादिट्ठि -
अयं वुच्चति “वीमंसा” ।

तत्थ कतमो समाधि ?

5 या चित्तस्स ठिति सण्ठिति ... पे०... सम्मासमाधि - अयं वुच्चति
“समाधि” ।

तत्थ कतमो पधानसङ्खारो ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो - अयं
वुच्चति “पधानसङ्खारो” । इति इमाय च वीमंसाय, इमिना च
10 समाधिना, इमिना च पधानसङ्खारेण उपेतो होति ... पे०... समन्नागतो ।
तेन वुच्चति “वीमंसासमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतो” ति ।

१३. इट्ठी ति । या तेसं धम्मानं इट्ठि समिट्ठि इज्झना समि-
ज्झना लाभो पटिलाभो पत्ति सम्पत्ति फुसना सच्छिकिरिया उपसम्पदा ।

इट्ठिपादो ति । तथाभूतस्स वेदनाक्खन्वो, सञ्जाक्खन्वो,
15 सङ्खारक्खन्वो, विञ्जाणक्खन्वो ।

इट्ठिपादं भावेती ति । ते धम्मे आसेवति भावेति बहुलीकरोति ।
तेन वुच्चति “इट्ठिपादं भावेती” ति ।

— ० —

६. २. अभिधम्मभाजनीयं

१४. चत्तारो इट्ठिपादा - इय भिक्खु छन्दसमाधिपधानसङ्खार-
समन्नागतं इट्ठिपादं भावेति, विरियसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इट्ठि-
20 पादं भावेति, चित्तसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इट्ठिपादं भावेति,
वीमंसासमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इट्ठिपादं भावेति ।

१. छन्दिट्ठिपादो

१५. कयं च भिक्खु छन्दसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इट्ठि-
पादं भावेति ?

इय भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निव्यानिकं
25 अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दत्त्वा-

भिञ्जं, तस्मिं समये छन्दसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति ।

१६. तत्थ कतमो छन्दो ?

यो छन्दो छन्दिकता कतुकम्यता कुसलो धम्मच्छन्दो — अयं वुच्चति “छन्दो” ।

5

तत्थ कतमो समाधि ?

या चित्तस्स ठिति सण्ठिति ... पे०... सम्मासमाधि समाधि-
सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — अयं वुच्चति “समाधि” ।

तत्थ कतमो पधानसङ्खारो ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो विरिय- 10
सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — अयं वुच्चति “पधानसङ्खारो” ।
इति इमिना च छन्देन, इमिना च समाधिना, इमिना च पधानसङ्खारेन
उपेतो होति ... पे०... समन्नागतो । तेन वुच्चति “छन्दसमाधिपधान-
सङ्खारसमन्नागतो” ति ।

१७. इद्धी ति । या तेसं धम्मानं इद्धि समिद्धि इज्झना समि- 15
ज्झना लाभो पटिलाभो पत्ति सम्पत्ति फुसना सच्छिक्किरिया उपसम्पदा ।

इद्धिपादो ति । तथाभूतस्स फस्सो ... पे०... पग्गाहो अविक्खेपो ।

इद्धिपादं भावेती ति । ते धम्मे आसेवति भावेति बहुली-
करोति । तेन वुच्चति “इद्धिपादं भावेती” ति ।

२. विरियिद्धिपादो

१८. कथं च भिक्खु विरियसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धि- 20
पादं भावेति ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दत्त्वा-
भिञ्जं, तस्मिं समये विरियसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं 25
भावेति ।

१९. तत्थ कतमं विरियं ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो विरिय-
सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — इदं वुच्चति “विरियं” ।

तत्थ कतमो समाधि ?

या चित्तस्स ठिति सण्ठिति ... पे०... सम्मासमाधि समाधि-
सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं – अयं वुच्चति “समाधि” ।

तत्थ कतमो पधानसङ्खारो ?

5 यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो विरिय-
सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं – अयं वुच्चति “पधानसङ्खारो” ।
इति इमिना च विरियेन, इमिना च समाधिना, इमिना च पधानसङ्खारेन
उपेतो होति ... पे०... समन्नागतो । तेन वुच्चति “विरियसमाधि-
पधानसङ्खारसमन्नागतो” ति ।

10 २०. इद्धी ति । या तेसं धम्मानं इद्धि समिद्धि इज्झना
समिज्झना लाभो पटिलाभो पत्ति सम्पत्ति फुसना सच्छिकिरिया उप-
सम्पदा ।

इद्धिपादो ति । तथाभूतस फस्सो ... पे०... पग्गाहो अविकखेपो ।

इद्धिपादं भावेती ति । ते धम्मे आसेवति भावेति बहुलीकरोति ।

15 तेन वुच्चति “इद्धिपादं भावेती” ति ।

३. चित्तिद्धिपादो

B. 231 २१. कथं च भिक्खु चित्तसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धि-
पादं भावेति ?

R. 222 इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
20 कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्वा-
भिञ्जं, तस्मिं समये चित्तसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं
भावेति ।

२२. तत्थ कतमं चित्तं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणघातु – इदं
25 वुच्चति “चित्तं” ।

तत्थ कतमो समाधि ?

या चित्तस्स ठिति सण्ठिति ... पे०... सम्मासमाधि समाधि-
सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं – अयं वुच्चति “समाधि” ।

तत्थ कतमो पधानसङ्खारो ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो विरिय-
सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं – अयं वुच्चति “पधानसङ्खारो” ।
इति इमिना च चित्तेन, इमिना च समाधिना, इमिना च पधानसङ्खारेन
उपेतो होति ... पे०... समन्नागतो । तेन वुच्चति “चित्तसमाधिपधान-
सङ्खारसमन्नागतो” ति ।

5

२३. इद्धी ति । या तेसं धम्मानं इद्धि समिद्धि इज्झना समि-
ज्झना लाभो पटिलाभो पत्ति सम्पत्ति फुसना सच्छिकिरिया उपसम्पदा ।

इद्धिपादो ति । तथाभूतस्स फत्सो ... पे०... पग्गाहो अविवखेपो ।

इद्धिपादं भावेती ति । ते धम्मे आसेवति भावेति बहुलीकरोति ।
तेन वुच्चति “इद्धिपादं भावेती” ति ।

10

४. वीमंसिद्धिपादो

२४. कथं च भिक्खु वीमंसासमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं
इद्धिपादं भावेति ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोक्कुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पद्धानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा- 15
भिञ्जं, तस्मिं समये वीमंसासमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं
भावेति ।

२५. तत्थ कतमा वीमंसा ?

या पज्जा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि
धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं – अयं वुच्चति 20
“वीमंसा” ।

तत्थ कतमो समाधि ?

या चित्तस्स ठिति सण्ठिति ... पे०... सम्मासमाधि समाधि-
सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं – अयं वुच्चति “समाधि” ।

तत्थ कतमो पधानसङ्खारो ?

25

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो विरिय-
सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं – अयं वुच्चति “पधानसङ्खारो” ।
इति इमाय च वीमंसाय, इमिना च समाधिना इमिना च पधानसङ्खारेन

उपेतो होति समुपेतो उपागतो समुपागतो उपपन्नो सम्पन्नो समन्नागतो ।
तेन वुच्चति “वीमंसासमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतो” ति ।

२६. इद्धी ति । या तेसं धम्मानं इद्धि समिद्धि इज्झना समि-
ज्झना लाभो पटिलाभो पत्ति सम्पत्ति फुसना सच्छिकिरिया उपसम्पदा ।

5 इद्धिपादो ति । तथाभूतस्स फस्सो ... पे०... पग्गाहो अविकखेपो ।

इद्धिपादं भावेती ति । ते धम्मे आसेवति भावेति बहुलीकरोति ।
तेन वुच्चति “इद्धिपादं भावेती” ति ।

२७. चत्तारो इद्धिपादा — छन्दिद्धिपादो, विरियिद्धिपादो,
चित्तिद्धिपादो, वीमंसिद्धिपादो ।

10 २८. तत्थ कतमो छन्दिद्धिपादो ?

इव भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निर्यायानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्वा-
भिञ्जं, यो तस्मिं समये छन्दो छन्दिकता कत्तुकम्यता कुसलो धम्म-
15 छन्दो — अयं वुच्चति “छन्दिद्धिपादो” । अवसेसा धम्मा छन्दिद्धिपाद-
सम्पयुत्ता ।

२९. तत्थ कतमो विरियिद्धिपादो ?

B. 233 20 इव भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निर्यायानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्वा-
भिञ्जं, यो तस्मिं समये चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो
विरियसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गरियापन्नं — अयं वुच्चति विरियिद्धि-
पादो” । अवसेसा धम्मा विरियिद्धिपादसम्पयुत्ता ।

३०. तत्थ कतमो चित्तिद्धिपादो ?

R. 224 25 इव भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निर्यायानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्वा-
भिञ्जं, यं तस्मिं समये चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाण-
धातु — अयं वुच्चति “चित्तिद्धिपादो” । अवसेसा धम्मा चित्तिद्धिपाद-
30 सम्पयुत्ता ।

३१. तत्थ कतमो वीमंसिद्विपादो ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निव्यानिकं अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-
भिञ्जं, या तस्मिं समये पञ्जा पजानना ... पे०... असोहो धम्मविचयो 5
सम्मादिट्ठि धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — अयं
वुच्चति "वीमंसिद्विपादो" । अवसेसा धम्मा वीमंसिद्विपादसम्पयुत्ता ।

—०—

३२. पञ्हापुच्छकं

३२. चत्तारो इद्विपादा — इध भिक्खु छन्दसमाधिपधानसङ्खार-
समन्नागतं इद्विपादं भावेति, विरियसमाधि ... पे०... चित्तसमाधि
... पे०... वीमंसासमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्विपादं भावेति । 10

३३. चतुस्रं इद्विपादानं कति कुसला, कति अकुसला, कति
अव्याकता ... पे०... कति संरणा, कति अरणा ?

१. तिकमातिकानुक्कमेन

३४. कुसलायेव । सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता, सिया
अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता । विपाकधम्मधम्मा । अनुपादिन्न-
अनुपादानिया । असङ्घिलिट्ठअसङ्घिलेसिका । सिया सवितक्कसविचारा, 15
सिया अवितक्कविचारमत्ता, सिया अवितक्कअविचारा । सिया पीति-
सहगता, सिया सुखसहगता, सिया उपेक्खासहगता । नेव दस्सनेन न
भावनाय पहातब्बा । नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्वहेतुका । अप-
चयगामिनो । सेक्खा । अप्पमाणा^१ । अप्पमाणारम्मणा । पणीता ।
सम्मत्तनियता । न मग्गारम्मणा, मग्गहेतुका, न मग्गाधिपत्तिनो । सिया 20
उप्पन्ना, सिया अनुप्पन्ना, न वत्तब्बा उप्पादिनो ति । सिया अतीता,
सिया अनागता, सिया पच्चुप्पन्ना । न वत्तब्बा अतीतारम्मणा ति
पि, अनागतारम्मणा ति पि, पच्चुप्पन्नारम्मणा ति पि । सिया
अज्झत्ता, सिया वहिद्धा, सिया अज्झत्तवहिद्धा । वहिद्धारम्मणा । अनि-
दस्सनअप्पटिघा ।

२. द्रव्यमातिफानुवकमेन

३५. वीमसिद्धिपादो हेतु, तयो इद्धिपादा न हेतू । सहेतुका ।
हेतुसम्पयुक्ता । वीमंसिद्धिपादो हेतु चेव सहेतुको च, तयो इद्धिपादा
न वत्तव्वा हेतू चेव सहेतुका चा ति, सहेतुका चेव न च हेतू । वीमं-
सिद्धिपादो हेतु चेव हेतुसम्पयुक्तो च, तयो इद्धिपादा न वत्तव्वा हेतू चेव
5 हेतुसम्पयुक्ता चा ति, हेतुसम्पयुक्ता चेव न च हेतू । तयो इद्धिपादा न
हेतू सहेतुका, वीमंसिद्धिपादो न वत्तव्वो न हेतु सहेतुको ति पि,
न हेतु अहेतुको ति पि । सप्पच्चया । सद्धता । अनिदस्सना ।
अप्पटिघा । अरूपा । लोकुत्तरा । केनचि विञ्जेय्या, केनचि न
विञ्जेय्या । नो आसवा । अनासवा । आसवविप्पयुक्ता । न वत्तव्वा
10 आसवा चेव सासवा चा ति पि, सासवा चेव नो च आसवा ति पि ।
न वत्तव्वा आसवा चेव आसवसम्पयुक्ता चा ति पि, आसवसम्पयुक्ता
चेव नो च आसवा ति पि । आसवविप्पयुक्ता । अनासवा ।

३६. नो संयोजना ... पे०... नो गत्था ... पे०... नो ओघा
... पे०... नो योगा ... पे०... नो नीवरणा ... पे०... नो परामासा ... पे०...
15 सारम्मणा । तयो इद्धिपादा नो चित्ता, चित्तिद्धिपादो चित्तं । तयो इद्धि-
द्धिपादा चेतसिका, चित्तिद्धिपादो अचेतसिको । तयो इद्धिपादा चित्त-
सम्पयुक्ता, चित्तिद्धिपादो न वत्तव्वो चित्तेन सम्पयुक्तो ति पि,
चित्तेन विप्पयुक्तो ति पि । तयो इद्धिपादा चित्तसंसट्ठा, चित्तिद्धि-
पादो न वत्तव्वो चित्तेन संसट्ठो ति पि, चित्तेन विसंसट्ठो ति पि ।
D. 235 20 तयो इद्धिपादा चित्तसमुट्ठाना, चित्तिद्धिपादो नो चित्तसमुट्ठानो ।
तयो इद्धिपादा चित्तसहभुनो, चित्तिद्धिपादो नो चित्तसहभू । तयो
इद्धिपादा चित्तानुपरिवत्तिनो, चित्तिद्धिपादो नो चित्तानुपरिवत्ति ।
तयो इद्धिपादा चित्तसंसट्ठसमुट्ठाना, चित्तिद्धिपादो नो चित्तसंसट्ठ-
समुट्ठानो । तयो इद्धिपादा चित्तसंसट्ठसमुट्ठानसहभुनो, चित्तिद्धिपादो
25 नो चित्तसंसट्ठसमुट्ठानसहभू । तयो इद्धिपादा चित्तसंसट्ठसमुट्ठानानु-
परिवत्तिनो, चित्तिद्धिपादो नो चित्तसंसट्ठसमुट्ठानानुपरिवत्ति ।

३७. तयो इद्धिपादा बाहिरा, चित्तिद्धिपादो अज्झत्तिको ।
नो उपादा । अनुपादिन्ना । नो उपादाना ... पे०... नो किलेसा ... पे०...
न दस्सनेन पहातव्वा । न भावनाय पहातव्वा । न दस्सनेन पहातव्व-

हेतुका । न भावनाय पहातव्वहेतुका । सिया सवित्तक्का, सिया अवि-
 त्तक्का । सिया सविचारा, सिया अविचारा । सिया सप्पीतिका, सिया
 अप्पीतिका । सिया पीतिसहगता, सिया न पीतिसहगता । सिया सुखसह-
 गता, सिया न सुखसहगता । सिया उपेक्खासहगता, सिया न उपेक्खा-
 सहगता । न कामावचरा । न रूपावचरा । न अरूपावचरा । अपरिया- ५
 पन्ना । निय्यानिका । नियता । अनुत्तरा । अरणा ति ।

इद्धिपादविभङ्गो निट्ठितो ।

—:०:—

१०. वोञ्झङ्गविभङ्गो

६ १. सुत्तन्तभाजनीयं

3F6
227

१. सत्तवोञ्झङ्गा – सतिसम्बोञ्झङ्गो, धम्मविचयसम्बोञ्झङ्गो, विरियसम्बोञ्झङ्गो, पीतिसम्बोञ्झङ्गो, पस्सद्विसम्बोञ्झङ्गो, समाधिसम्बोञ्झङ्गो, उपेक्खासम्बोञ्झङ्गो ।

२. तत्थ कतमो सतिसम्बोञ्झङ्गो ?

६ इध भिक्खु सतिमा होति परमेन सतिनेपक्केन समग्रागतो, चिरकतं पि चिरभासितं पि सरिता होति' अनुस्सरिता – अयं वुच्चति "सतिसम्बोञ्झङ्गो" ।

३. सो तथा सतो विहरन्तो तं धम्मं पञ्जाय पविचिनति^१ पविचरति^२ परिवीमंसमापज्जति – अयं वुच्चति "धम्मविचय-
१० सम्बोञ्झङ्गो" ।

४. तस्स तं धम्मं पञ्जाय पविचिनतो पविचरतो परिवीमंसमापज्जतो आरद्धं होति विरियं असल्लीनं – अयं वुच्चति "विरियसम्बोञ्झङ्गो" ।

५. आरद्धविरियस्स उप्पज्जति पीति निरामिसा – अयं वुच्चति
१५ "पीतिसम्बोञ्झङ्गो" ।

६. पीतिमनस्स कायो पि पस्सम्भति, चित्तं पि पस्सम्भति – अयं वुच्चति "पस्सद्विसम्बोञ्झङ्गो" ।

७. पस्सद्धकायस्स सुखिनो चित्तं समाधियति – अयं वुच्चति "समाधिसम्बोञ्झङ्गो" ।

८. सो तथा समाहितं चित्तं सावुकं अज्झुपेक्खता होति – अयं वुच्चति "उपेक्खासम्बोञ्झङ्गो" ।
२०

९. सत्त वोञ्झङ्गा^३ – सतिसम्बोञ्झङ्गो, धम्मविचयसम्बो-

१. स्या० पोत्यके नत्थि । २-२. पविचिनाति० – सी०; विचिनति पविचिनति – स्या०, रो० । ३. सम्बोञ्झङ्गा – सी० ।

ज्झङ्गो, विरियसम्बोज्झङ्गो, पीतिसम्बोज्झङ्गो, पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो, समाधिसम्बोज्झङ्गो, उपेक्खासम्बोज्झङ्गो ।

१०. तत्थ कतमो सतिसम्बोज्झङ्गो ?

अत्थि अज्झत्तं धम्मेषु सति, अत्थि बहिद्धा धम्मेषु सति ।

यदपि अज्झत्तं धम्मेषु सति तदपि सतिसम्बोज्झङ्गो अभिञ्जाय सम्बो- 5
धाय निब्बानाय संवत्तति । यदपि बहिद्धा धम्मेषु सति तदपि सति-
सम्बोज्झङ्गो अभिञ्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति ।

११. तत्थ कतमो धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो ?

अत्थि अज्झत्तं धम्मेषु पविचयो, अत्थि बहिद्धा धम्मेषु

पविचयो । यदपि अज्झत्तं धम्मेषु पविचयो तदपि धम्मविचयसम्बो- 10
ज्झङ्गो अभिञ्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति । यदपि बहिद्धा
धम्मेषु पविचयो तदपि धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो अभिञ्जाय सम्बोधाय
निब्बानाय संवत्तति ।

१२. तत्थ कतमो विरियसम्बोज्झङ्गो ?

अत्थि कायिकं विरियं, अत्थि चेतसिकं विरियं । यदपि कायिकं 15

विरियं तदपि विरियसम्बोज्झङ्गो अभिञ्जाय सम्बोधाय निब्बानाय
संवत्तति । यदपि चेतसिकं विरियं तदपि विरियसम्बोज्झङ्गो अभिञ्जाय
सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति ।

१३. तत्थ कतमो पीतिसम्बोज्झङ्गो ?

अत्थि सवितक्कसविचारा पीति, अत्थि अवितक्कअविचारा 20

पीति । यदपि सवितक्कसविचारा पीति तदपि पीतिसम्बोज्झङ्गो
अभिञ्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति । यदपि अवितक्कअविचारा
पीति तदपि पीतिसम्बोज्झङ्गो अभिञ्जाय सम्बोधाय निब्बानाय
संवत्तति ।

१४. तत्थ कतमो पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो ?

अत्थि कायपस्सद्धि^१, अत्थि चित्तपस्सद्धि । यदपि कायपस्सद्धि 25

तदपि पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो अभिञ्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति ।

यदपि चित्तपस्सद्धि तदपि पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो अभिञ्जाय सम्बोधाय
निब्बानाय संवत्तति ।

१५. तत्थ कतमो समाधिसम्बोज्झङ्गो ?

अत्थि सवितक्को सविचारो समाधि, अत्थि अवितक्को अविचारो समाधि । यदपि सवितक्को सविचारो समाधि तदपि समाधिसम्बोज्झङ्गो अभिञ्जाय सम्बोधाय निव्वानाय संवत्तति । यदपि अवितक्को अविचारो समाधि तदपि समाधिसम्बोज्झङ्गो अभिञ्जाय सम्बोधाय निव्वानाय संवत्तति ।

१६. तत्थ कतमो उपेक्खासम्बोज्झङ्गो ?

अत्थि अज्झत्तं धम्मेसु उपेक्खा, अत्थि वहिद्धा धम्मेसु उपेक्खा । यदपि अज्झत्तं धम्मेसु उपेक्खा तदपि उपेक्खासम्बोज्झङ्गो अभिञ्जाय सम्बोधाय निव्वानाय संवत्तति । यदपि वहिद्धा धम्मेसु उपेक्खा तदपि उपेक्खासम्बोज्झङ्गो अभिञ्जाय सम्बोधाय निव्वानाय संवत्तति ।

B. 238

10

R. 229

१७. सत्त वोज्झङ्गा - सतिसम्बोज्झङ्गो, धम्मविचय-सम्बोज्झङ्गो, विरियसम्बोज्झङ्गो, पीतिसम्बोज्झङ्गो, पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो, समाधिसम्बोज्झङ्गो, उपेक्खासम्बोज्झङ्गो ।

15

१८. तत्थ कतमो सतिसम्बोज्झङ्गो ?

इध भिक्खु सतिसम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विराग-निस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामि, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं भावेति ... पे०... विरियसम्बोज्झङ्गं भावेति ... पीतिसम्बोज्झङ्गं भावेति ... पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं भावेति ... समाधिसम्बोज्झङ्गं भावेति ... उपेक्खा-सम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामि ।

— ० —

§ २. आभिघम्मभाजनीयं

22

१९. सत्त वोज्झङ्गा - सतिसम्बोज्झङ्गो, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो, विरियसम्बोज्झङ्गो, पीतिसम्बोज्झङ्गो, पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो, समाधिसम्बोज्झङ्गो, उपेक्खासम्बोज्झङ्गो ।

25

२०. तत्थ कतमे सत्त वोज्झङ्गा ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं अपचयगामि दिट्ठिगतानं पहानाय पटमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव

कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-
भिञ्जं, तस्मिं समये सत्त वोज्झङ्गा होन्ति – सतिसम्बोज्झङ्गो ... पे०...
उपेक्खासम्बोज्झङ्गो ।

२१. तत्थ कतमो सतिसम्बोज्झङ्गो ?

या सति अनुस्सति ... पे०... सम्मासति सतिसम्बोज्झङ्गो 5
मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं – अयं वुच्चति “सतिसम्बोज्झङ्गो” ।

२२. तत्थ कतमो धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो ?

या पञ्जा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि
धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं – अयं वुच्चति “धम्म-
विचयसम्बोज्झङ्गो” । 10

२३. तत्थ कतमो विरियसम्बोज्झङ्गो ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो विरिय-
सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं – अयं वुच्चति “विरिय-
सम्बोज्झङ्गो” ।

२४. तत्थ कतमो पीतिसम्बोज्झङ्गो ? 15

या पीति पामोज्जं आमोदना पमोदना हासो पहासो वित्ति
ओदग्यं^१ अत्तमनता चित्तस्स पीतिसम्बोज्झङ्गो – अयं वुच्चति “पीति-
सम्बोज्झङ्गो” ।

२५. तत्थ कतमो पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो ?

या वेदनाक्खन्धस्स सञ्जाक्खन्धस्स सङ्खारक्खन्धस्स विञ्जाण- 20
क्खन्धस्स पस्सद्वि पटिप्पस्सद्वि पस्सम्भना पटिप्पस्सम्भना पटिप्पस्स-
म्भितत्तं पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो – अयं वुच्चति “पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो” ।

२६. तत्थ कतमो समाधिसम्बोज्झङ्गो ?

या चित्तस्स ठिति ... पे०... सम्मासमाधि समाधिसम्बोज्झङ्गो
मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं – अयं वुच्चति “समाधिसम्बोज्झङ्गो” । 25

२७. तत्थ कतमो उपेक्खासम्बोज्झङ्गो ?

या उपेक्खा उपेक्खना अज्झुपेक्खना मज्झत्तता चित्तस्स उपेक्खा-
सम्बोज्झङ्गो – अयं वुच्चति “उपेक्खासम्बोज्झङ्गो” । इमे वुच्चन्ति
सत्त वोज्झङ्गा । अवसेसा धम्मा सत्तहि वोज्झङ्गेहि सम्पयुत्ता ।

२८. सत्त वोज्झङ्गा – सतिसम्बोज्झङ्गो ... पे०... उपेक्खा-
सम्बोज्झङ्गो ।

२९. तत्थ कतमो सतिसम्बोज्झङ्गो ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
5 अपचयगामि दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्वा-
भिञ्जं, या तस्मिं समये सति अनुस्सति सम्मासति सतिसम्बोज्झङ्गो
मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं – अयं वुच्चति “सतिसम्बोज्झङ्गो” । अवसेसा
D. 240 धम्मा सतिसम्बोज्झङ्गसम्पयुत्ता ... पे०... अवसेसा धम्मा धम्मविचय-
10 सम्बोज्झङ्गसम्पयुत्ता ... पे०... अवसेसा धम्मा विरियसम्बोज्झङ्गसम्प-
युत्ता ... पे०... अवसेसा धम्मा पीतिसम्बोज्झङ्गसम्पयुत्ता ... पे०...
अवसेसा धम्मा पस्सद्विसम्बोज्झङ्गसम्पयुत्ता ... पे०... अवसेसा धम्मा
समाधिसम्बोज्झङ्गसम्पयुत्ता ।

३०. तत्थ कतमो उपेक्खासम्बोज्झङ्गो ?

15 इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
अपचयगामि दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं
दन्वाभिञ्जं, या तस्मिं समये उपेक्खा उपेक्खना अज्झुपेक्खना
मज्झत्तता चित्तस्स उपेक्खासम्बोज्झङ्गो – अयं वुच्चति “उपेक्खा-
20 सम्बोज्झङ्गो” । अवसेसा धम्मा उपेक्खासम्बोज्झङ्गसम्पयुत्ता ।

R. 231 ३१. सत्त वोज्झङ्गा – सतिसम्बोज्झङ्गो ... पे०... उपेक्खा-
सम्बोज्झङ्गो ।

३२. तत्थ कतमे सत्त वोज्झङ्गा ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
25 अपचयगामि दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्वा-
भिञ्जं, यो' तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति – इमे
धम्मा कुसला । तस्सेव लोकुत्तरस्स कुसलस्स ज्ञानस्स कतत्ता भावितत्ता
विपाकं विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति

दुक्खपटिपदं दन्धाभिञ्जं सुञ्जातं, तस्मिं समये सत्त बोज्झङ्गा होन्ति —
सतिसम्बोज्झङ्गो ... पे०... उपेक्खासम्बोज्झङ्गो ।

३३. तत्थ कतमो सतिसम्बोज्झङ्गो ?

या सति अनुस्सति ... पे०... सम्मासति सतिसम्बोज्झङ्गो
मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — अयं वुच्चति “सतिसम्बोज्झङ्गो” ... पे०... । 5

३४. तत्थ कतमो उपेक्खासम्बोज्झङ्गो ?

या उपेक्खा उपेक्खना अज्झुपेक्खना मज्झत्तता चित्तस्स उपेक्खा-
सम्बोज्झङ्गो — अयं वुच्चति “उपेक्खासम्बोज्झङ्गो” । इमे वुच्चन्ति
“सत्त बोज्झङ्गा” । अवसेसा धम्मा सत्तहि बोज्झङ्गेहि सम्पयुत्ता ।

३५. सत्त बोज्झङ्गा — सतिसम्बोज्झङ्गो ... पे०... उपेक्खा- 10
सम्बोज्झङ्गो ।

३६. तत्थ कतमो सतिसम्बोज्झङ्गो ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा- 15
भिञ्जं, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे
धम्मा कुसला । तस्सेव लोकुत्तरस्स कुसलस्स ज्ञानस्स कतत्ता भावितत्ता
विपाकं विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति
दुक्खपटिपदं दन्धाभिञ्जं, या तस्मिं समये सति अनुस्सति सम्मासति
सतिसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — अयं वुच्चति “सतिसम्बो- 20
ज्झङ्गो” । अवसेसा धम्मा सतिसम्बोज्झङ्गसम्पयुत्ता ... पे०... अवसेसा
धम्मा धम्मविचयसम्बोज्झङ्गसम्पयुत्ता ... पे०... अवसेसा धम्मा विरिय-
सम्बोज्झङ्गसम्पयुत्ता ... पे०... अवसेसा धम्मा पीतिसम्बोज्झङ्गसम्पयुत्ता
... पे०... अवसेसा धम्मा पस्सद्विसम्बोज्झङ्गसम्पयुत्ता ... पे०... अवसेसा
धम्मा समाधिसम्बोज्झङ्गसम्पयुत्ता ।

25

३७. तत्थ कतमो उपेक्खासम्बोज्झङ्गो ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-
भिञ्जं, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे 30

धम्मा कुसला । तस्सेव लोकुत्तरस्स कुसलस्स ज्ञानस्स कतत्ता भावितत्ता
 विपाकं विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति
 दुक्खपटिपदं दन्वाभिञ्जं सुञ्जतं, या तस्मिं समये उपेक्खा उपेक्खना
 अज्झुपेक्खना मज्झत्तता चित्तस्स उपेक्खासम्बोज्झङ्गो – अयं वुच्चति
 5 “उपेक्खासम्बोज्झङ्गो” । अवसेसा धम्मा उपेक्खासम्बोज्झङ्गसम्पयुत्ता ।

§ ३. पञ्हापुच्छकं

३८. सत्त वोज्झङ्गा – सतिसम्बोज्झङ्गो, धम्मविचयसम्बो-
 ज्झङ्गो, विरियसम्बोज्झङ्गो, पीतिसम्बोज्झङ्गो, पत्सद्विसम्बोज्झङ्गो,
 समाविसम्बोज्झङ्गो, उपेक्खासम्बोज्झङ्गो ।

D. 212 ३९. सत्तन्नं वोज्झङ्गानं कति कुसला, कति अकुसला, कति
 10 अव्याकता ... पे०... कति सरणा, कति अरणा ?

१. तिकमातिकानुक्कमेन

४०. सिया कुसला, सिया अव्याकता । पीतिसम्बोज्झङ्गो
 सुखाय वेदनासम्पयुत्तो; छ वोज्झङ्गा सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता,
 सिया अधुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता । सिया विपाका, सिया विपाक-
 धम्मधम्मा । अनुपादिअनुपादानिया । असङ्खिलिअसङ्खिलेसिका ।

15 सिया सवितक्कसविचारा, सिया अवितक्कविचारमत्ता, सिया अवितक्क-
 अविचारा । पीतिसम्बोज्झङ्गो न पीतिसहगतो, सुखसहगतो, न उपेक्खा-
 सहगतो; छ वोज्झङ्गा सिया पीतिसहगता, सिया सुखसहगता, सिया
 उपेक्खासहगता । नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्वा । नेव दस्सनेन

20 न भावनाय पहातव्वहेतुका । सिया अपचयगामिनो, सिया नेवाचग्र-
 गामिनापचयगामिनो । सिया सेक्खा; सिया असेक्खा । अप्पमाणा ।

R. 233 अप्पमाणारम्मणा । पणीता । सिया सम्मत्तनियता, सिया अनियता ।

न मग्गारम्मणा, सिया मग्गहेतुका, सिया मग्गाधिपत्तिनो; सिया
 न वत्तव्वा मग्गहेतुका ति पि, मग्गाधिपत्तिनो ति पि । सिया

उप्पन्ना, सिया अनुप्पन्ना, सिया उप्पादिनो । सिया अतीता, सिया

25 अनागता, सिया पच्चुप्पन्ना । न वत्तव्वा अतीतारम्मणा ति पि,

अनागतारम्मणा ति पि, पच्चुप्पन्नारम्मणा ति पि । सिया अज्झत्ता,

सिया वहिद्धा, सिया अज्झत्तवहिद्धा । वहिद्धारम्मणा^१ । अनिदस्सना-
अप्पटिघा ।

२. दुक्कमातिकानुक्कमेन

४१. धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो हेतु, छ वोज्झङ्गा न^२ हेतू ।
सहेतुका^३ । हेतुसम्पयुत्ता । धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो हेतु चेव सहेतुको च,
छ वोज्झङ्गा न वत्तब्बा हेतू चेव सहेतुका चा ति, सहेतुका चेव न च 5
हेतू । धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो हेतु चेव हेतुसम्पयुत्तो च, छ वोज्झङ्गा
न वत्तब्बा हेतू चेव हेतुसम्पयुत्ता चा ति, हेतुसम्पयुत्ता चेव न च हेतू ।
छ वोज्झङ्गा न हेतू सहेतुका, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो न वत्तब्बो न
हेतु सहेतुको ति पि, न हेतु अहेतुको ति पि । सप्पच्चया । सङ्खता ।
अनिदस्सना । अप्पटिघा । अरूपा । लोक्कुत्तरा । केनचि विञ्जेय्या, केनचि 10
न विञ्जेय्या । नो आसवा । अनासवा आसवविप्पयुत्ता । न^३ वत्तब्बा
आसवा चेव सासवा चा ति पि, सासवा चेव नो च आसवा ति
पि^३ । आसवा चेव आसवसम्पयुत्ता चा ति पि, आसवसम्पयुत्ता
चेव नो च आसवा ति पि । आसवविप्पयुत्ता । अनासवा । नो
संयोजना ... पे०... नो गन्था ... पे०... नो ओघा ... पे०... नो योगा 15
... पे०... नो नीवरणा ... पे०... नो परामासा ... पे... सारम्मणा ।
नो चित्ता । चेतसिका । चित्तसम्पयुत्ता । चित्तसंसट्ठा । चित्तसमु-
ट्ठाना । चित्तसहभुनो । चित्तानुपरिवत्तिनो । चित्तसंसट्ठसमुट्ठाना ।
चित्तसंसट्ठसमुट्ठानसहभुनो । चित्तसंसट्ठसमुट्ठानानुपरिवत्तिनो । बाहिरा ।
नो उपादा । अनुपादिन्ना । नो उपादाना ... पे०... नो किलेसा ... पे०... 20
न दस्सनेन पहातब्बा । न भावनाय पहातब्बा । न दस्सनेन पहातव्व-
हेतुका । न भावनाय पहातव्वहेतुका । सिया सवितक्का, सिया अवि-
तक्का । सिया सविचारा, सिया अविचारा ।

४२. पीतिसम्बोज्झङ्गो अप्पीतिको, छ वोज्झङ्गा सिया
सप्पीतिका, सिया अप्पीतिका । पीतिसम्बोज्झङ्गो न पीतिसहगतो, 25
छ वोज्झङ्गा सिया पीतिसहगता, सिया न पीतिसहगता । पीतिसम्बो-
ज्झङ्गो सुखसहगतो, छ वोज्झङ्गा सिया सुखसहगता, सिया न सुख-

१. अज्झत्तवहिद्धारम्मणा — सी० । २-२. सी०, म० पोपकेमु नत्थि । ३-३. अयं
पाठो म० पोपके न दिस्सति ।

सहगता । पीतिसम्बोज्जङ्गो न उपेक्खासहगतो, छ वोज्जङ्गा सिया
 उपेक्खासहगता, सिया न उपेक्खासहगता । न कामावचरा । न रूपा-
 वचरा । न अरूपावचरा । अपरियापन्ना । सिया निय्यानिका,
 सिया अनिय्यानिका । सिया नियता, सिया अनियता । अनुत्तरा ।

5 अरणा ति ।

वोज्जङ्गविभङ्गो निट्ठितो ।

११. मग्गङ्गविभङ्गो^१

§ १. सुत्तन्तभाजनीयं

१. अरियो अटुङ्गिको मग्गो, सेय्यथीदं — सम्मादिट्ठि, सम्मा-
सङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो,
सम्मासत्ति, सम्मासमाधि ।

२. तत्थ कतमा सम्मादिट्ठि ?

दुक्खे जाणं, दुक्खसमुदये जाणं, दुक्खनिरोधे जाणं, दुक्ख- 5
निरोधगामिनिया पटिपदाय जाणं — अयं वुच्चति “सम्मादिट्ठि” ।

३. तत्थ कतमो सम्मासङ्कप्पो ?

नेक्खम्मसङ्कप्पो, अव्यापादसङ्कप्पो, अविहिंसासङ्कप्पो — अयं
वुच्चति “सम्मासङ्कप्पो” ।

४. तत्थ कतमा सम्मावाचा ?

10

मुसावादा वेरमणी, पिसुणाय^२ वाचाय^२ वेरमणी, फरुसाय वाचाय
वेरमणी, सम्फप्पलापा वेरमणी — अयं वुच्चति “सम्मावाचा” ।

५. तत्थ कतमो सम्माकम्मन्तो ?

पाणातिपाता वेरमणी, अदिन्नादाना वेरमणी, कामेसुमिच्छा-
चारा वेरमणी — अयं वुच्चति “सम्माकम्मन्तो” ।

15

६. तत्थ कतमो सम्माआजीवो ?

इध अरियसावको मिच्छाआजीवं पहाय सम्माआजीवेन जीविकं^३
कप्पेति — अयं वुच्चति “सम्माआजीवो” ।

७. तत्थ कतमो सम्मावायामो ?

इध भिक्खु अनुप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय 20
छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति, उप्पन्नानं
पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय छन्दं जनेति वायमति विरियं
आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति, अनुप्पन्ना^४ कुसलानं धम्मानं उप्पादाय
छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति, उप्पन्नानं

१. मग्गविभङ्गो — सी०, स्या०, रो० । २-२. पिसुणायाचा — सी०, एवमुपरि पि ।
३. जीविक्कं — स्या० ।

कुसलानं धम्मानं ठितिया असम्मोसाय भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय
पारिपूरिया छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पगण्हाति
पदहति — अयं वुच्चति “सम्मावायामो” ।

८. तत्थ कतमा सम्मासति ?

इध भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो
सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं, वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति
आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं, चित्ते
चित्तानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभि-
ज्झादोमनस्सं, धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा
विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं — अयं वुच्चति “सम्मासति” ।

९. तत्थ कतमो सम्मासमाधि ?

इध भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि
सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति;
वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवि-
तक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति;
पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति सतो च सम्पजानो सुखं च
कायेन पटिसंवेदेति, यं तं अरिया आचिक्खन्ति “उपेक्खको सतिमा
सुखविहारी” ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति; सुखस्स च पहाना
दुक्खस्स च पहाना पुव्वेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्यङ्गमा अदुक्खमसुखं
उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति — अयं वुच्चति
“सम्मासमाधि” ।

१०. अरियो अटुङ्गिको मग्गो, सेय्यधीदं — सम्मादिट्ठि, सम्मा-
सङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो,
सम्मासति, सम्मासमाधि ।

११. तत्थ कतमा सम्मादिट्ठि ?

इध भिक्खु सम्मादिट्ठि भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं
निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामि सम्मासङ्कप्पं भावेति ... पे०... सम्मा-
वाचं भावेति ... पे०... सम्माकम्मन्तं भावेति ... पे०... सम्माआजीवं
भावेति ... पे०... सम्मावायामं भावेति ... पे०... सम्मासति भावेति

... पे०... सम्मासमाधिं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोध-
निस्सितं वोस्सग्गपरिणामि ।

— ० —

६ २. अभिधम्मभाजनीयं

१२. अट्ठङ्गिको मग्गो — सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कुप्पो, सम्मा-
वाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मा-
समाधि । 5

१३. तत्थ कतमो अट्ठङ्गिको मग्गो ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निव्यानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं^१ दन्वा-
भिञ्जं, तस्मिं समये अट्ठङ्गिको मग्गो होति — सम्मादिट्ठि ... पे०... 10
सम्मासमाधि ।

१४. तत्थ कतमा सम्मादिट्ठि ?

या पञ्जा पजानता ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि
धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — अयं वुच्चति
“सम्मादिट्ठि” । 15

१५. तत्थ कतमो सम्मासङ्कुप्पो ?

यो तक्को वितक्को सङ्कुप्पो अप्पना व्यप्पना^२ चेतसो
अभिनिरोपना सम्मासङ्कुप्पो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — अयं वुच्चति
“सम्मासङ्कुप्पो” ।

१६. तत्थ कतमा सम्मावाचा ? 20

या चतूहि वचीदुच्चरितेहि आरति विरति पटिविरति वेरमणी
अकिरिया अकरणं अनज्झापत्ति वेलाअनतिककमो सेतुघातो सम्मावाचा
मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — अयं वुच्चति “सम्मावाचा” ।

१७. तत्थ कतमो सम्माकम्मन्तो ?

या तीहि कायदुच्चरितेहि आरति विरति पटिविरति वेरमणी 25

अकिरिया अकरणं अनज्झापत्ति वेलाअनतिककमो सेतुघातो सम्माकम्मन्तो मगगङ्गं मगपरियापन्नं – अयं वुच्चति “सम्माकम्मन्तो” ।

१८. तत्थ कतमो सम्माआजीवो ?

या मिच्छाआजीवा आरति विरति पटिविरति वेरमणी अकिरिया
३ अकरणं अनज्झापत्ति वेलाअनतिककमो सेतुघातो सम्माआजीवो मगगङ्गं
मगपरियापन्नं – अयं वुच्चति “सम्माआजीवो” ।

१९. तत्थ कतमो सम्मावायामो ?

यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०... सम्मावायामो विरिय-
सम्बोज्झङ्गो मगगङ्गं मगपरियापन्नं – अयं वुच्चति “सम्मावायामो” ।

१० २०. तत्थ कतमा सम्मासति ?

या सति अनुस्सति ... पे०... सम्मासति सतिसम्बोज्झङ्गो मगगङ्गं
मगपरियापन्नं – अयं वुच्चति “सम्मासति” ।

B. 247

२१. तत्थ कतमो सम्मासमाधि ?

या चित्तस्स ठिति ... पे०... सम्मासमाधि समाधिसम्बोज्झङ्गो
१५ मगगङ्गं मगपरियापन्नं – अयं वुच्चति “सम्मासमाधि” । अयं वुच्चति
“अट्ठङ्गिको मग्गो” । अवसेसा धम्मा अट्ठङ्गिकेन मग्गेन सम्पयुत्ता ।

२२. पञ्चङ्गिको मग्गो – सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मा-
वायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि ।

१. 238

२३. तत्थ कतमो पञ्चङ्गिको मग्गो ?

२० इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निरयानिकं
अपचयगामि दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्वा-
भिज्जं, तस्मिं समये पञ्चङ्गिको मग्गो होति – सम्मादिट्ठि, सम्मा-
सङ्कप्पो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि ।

२५ २४. तत्थ कतमा सम्मादिट्ठि ?

या पञ्जा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि
धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो मगगङ्गं मगपरियापन्नं – अयं वुच्चति “सम्मा-
दिट्ठि” ।

२५. तत्थ कतमो सम्मासङ्कप्पो ?

यो तवको वितवको ... पे०... सम्मासङ्कुप्पो मग्गङ्गं मग्गपरिया-
पन्नं — अयं वुच्चति “सम्मासङ्कुप्पो” ।

२६. तत्थ कतमो सम्मावायामो ?

यो चेतसिको विरियारम्भो^१ ... पे०... सम्मावायामो विरिय-
सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — अयं वुच्चति “सम्मावायामो” । ५

२७. तत्थ कतमा सम्मासति ?

या सति अनुस्सति ... पे०... सम्मासति सतिसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं
मग्गपरियापन्नं — अयं वुच्चति “सम्मासति” ।

२८. तत्थ कतमो सम्मासमाधि ?

या चित्तस्स ठिति ... पे०... सम्मासमाधि समाधिसम्बोज्झङ्गो 10
मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं — अयं वुच्चति “सम्मासमाधि” ।

अयं वुच्चति “पञ्चङ्गिको मग्गो” । अवसेसा धम्मा पञ्च-
ङ्गिकेन मग्गेन सम्पयुत्ता ।

२९. पञ्चङ्गिको मग्गो — सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कुप्पो, सम्मा-
वायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि । 15

३०. तत्थ कतमा सम्मादिट्ठि ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निर्यातिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-
भिज्झं, या तस्मिं समये पञ्जा पजानता ... पे०... अमोहो धम्म- 20
विचयो सम्मादिट्ठि धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं —
अयं वुच्चति “सम्मादिट्ठि” । अवसेसा धम्मा सम्मादिट्ठिया सम्पयुत्ता
... पे०... अवसेसा धम्मा सम्मासङ्कुप्पेन सम्पयुत्ता ... पे०... अवसेसा
धम्मा सम्मावायामेन सम्पयुत्ता ... पे०... अवसेसा धम्मा सम्मासतिया
सम्पयुत्ता । 25

३१. तत्थ कतमो सम्मासमाधि ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निर्यातिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव

कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्वा-
भिञ्जं, या तस्मिं समये चित्तस्स ठिति ... पे०... सम्मासमाधि समाधि-
सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं – अयं वुच्चति “सम्मासमाधि” ।
अवसेसा धम्मा सम्मासमाधिना सम्पयुत्ता ।

५ ३२. अट्ठङ्गिको मग्गो – सम्मादिट्ठि ... पे०... सम्मासमाधि ।

३३. तत्थ कतमो अट्ठङ्गिको मग्गो ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्वा-
१० भिञ्जं, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे
धम्मा कुसला । तस्सेव लोकुत्तरस्स कुसलस्स ज्ञानस्स कतत्ता भावितत्ता
विपाकं विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति
दुक्खपटिपदं दन्वाभिञ्जं सुञ्जतं, तस्मिं समये अट्ठङ्गिको मग्गो होति –
सम्मादिट्ठि ... पे०... सम्मासमाधि । अयं वुच्चति “अट्ठङ्गिको मग्गो” ।
१५ अवसेसा धम्मा अट्ठङ्गिकेन मग्गेन सम्पयुत्ता ।

३४. पञ्चङ्गिको मग्गो – सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कुप्पो, सम्मा-
वायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि ।

३५. तत्थ कतमो पञ्चङ्गिको मग्गो ?

R. 246 इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
२० अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
B. 249 कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्वा-
भिञ्जं, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे
धम्मा कुसला । तस्सेव लोकुत्तरस्स कुसलस्स ज्ञानस्स कतत्ता भावितत्ता
विपाकं विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति
२५ दुक्खपटिपदं दन्वाभिञ्जं मुञ्जतं, तस्मिं समये पञ्चङ्गिको मग्गो
होति – सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कुप्पो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मा-
समाधि । अयं वुच्चति “पञ्चङ्गिको मग्गो” । अवसेसा धम्मा पञ्च-
ङ्गिकेन मग्गेन सम्पयुत्ता ।

३६. पञ्चङ्गिको मग्गो – सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कुप्पो, सम्मा-
३० वायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि ।

३७. तत्थ कतमा सम्मादिट्ठि ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निग्यानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-
भिञ्जं, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविक्खेपो होति । इमे 5
धम्मा कुसला । तस्सेव लोकुत्तरस्स कुसलस्स ज्ञानस्स कतत्ता भावितत्ता
विपाकं विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति
दुक्खपटिपदं दन्धाभिञ्जं सुञ्जतं, या तस्मिं समये पञ्जा पजानता
... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो
मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं – अयं वुच्चति “सम्मादिट्ठि” । अवसेसा धम्मा 10
सम्मादिट्ठिया सम्पयुत्ता ... पे०... अवसेसा धम्मा सम्मासङ्कप्पेन सम्पयुत्ता
... पे०... अवसेसा धम्मा सम्मावायामेन सम्पयुत्ता ... पे०... अवसेसा
धम्मा सम्मासतिया सम्पयुत्ता ।

३८. तत्थ कतमो सम्मासमाधि ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निग्यानिकं 15
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-
भिञ्जं, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविक्खेपो होति । इमे
धम्मा कुसला । तस्सेव लोकुत्तरस्स कुसलस्स ज्ञानस्स कतत्ता
भावितत्ता विपाकं विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज 20
विहरति दुक्खपटिपदं दन्धाभिञ्जं सुञ्जतं, या तस्मिं समये
चित्तस्स ठिति सण्ठिति अवट्ठिति अविसाहारो अविक्खेपो अविसाहट-
मानसता समथो समाधिन्द्रियं समाधिबलं सम्मासमाधि समाधि-
सम्बोज्झङ्गो मग्गङ्गं मग्गपरियापन्नं – अयं वुच्चति “सम्मासमाधि” ।
अवसेसा धम्मा सम्मासमाधिना सम्पयुत्ता । 25

R. 4:

B

३. पञ्हापुच्छकं

३६. अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, सेय्यथीदं^१ – सम्मादिट्ठि, सम्मा-
सङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो,
सम्मासति, सम्मासमाधि ।

४०. अदुःखं मग्गङ्गानं कति कुसला, कति अकुसला, कति
अव्याकता^१ ... पे०... कति सरणा, कति अरणा ?

१. तिक्कमातिकानुक्कमेन

४१. सिया कुसला, सिया अव्याकता । सम्मासङ्कप्पो सुखाय
वेदनाय सम्पयुत्तो; सत्त मग्गङ्गा सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता, सिया
५ अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता । सिया विपाका, सिया विपाक-
धम्मधम्मा । अनुपादिन्नअनुपादानिया^२ । असङ्किलिदुअसङ्किलेसिका^३ ।
सम्मासङ्कप्पो अवितक्कविचारमत्तो; सत्त मग्गङ्गा सिया सवितक्क-
सविचारा, सिया अवितक्कविचारमत्ता, सिया अवितक्कअविचारा ।
सम्मासङ्कप्पो पीतिसहगतो, सुखसहगतो, न उपेक्खासहगतो; सत्त
१० मग्गङ्गा सिया पीतिसहगता, सिया सुखसहगता, सिया उपेक्खासहगता ।
नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्वा । नेव दस्सनेन न भावनाय पहा-
तव्वहेतुका । सिया अपचयगामिनो, सिया नेवाचयगामिनापचयगामिनो ।
सिया सेक्खा, सिया असेक्खा । अप्पमाणा । अप्पमाणारम्मणा ।
पणीता । सिया सम्मत्तनियता, सिया अनियता । न मग्गारम्मणा,
१५ सिया मग्गहेतुका, सिया मग्गाधिपतिनो; सिया न वत्तव्वा मग्गहेतुका
ति पि, मग्गाधिपतिनो ति पि । सिया उप्पन्ना, सिया अनुप्पन्ना, सिया
उप्पादिनो । सिया अतीता, सिया अनागता, सिया पच्चुप्पन्ना । न
वत्तव्वा अतीतारम्मणा ति पि, अनागतारम्मणा ति पि, पच्चुप्पन्ना-
रम्मणा ति पि । सिया अज्झत्ता, सिया वहिद्धा, सिया अज्झत्तवहिद्धा ।
२० वहिद्धारम्मणा । अनिदस्सनअप्पटिघा ।

२. दुक्कमातिकानुक्कमेन

४२. सम्मादिट्ठि हेतु, सत्त मग्गङ्गा न हेतू^४ । सहेतुका ।
हेतुसम्पयुत्ता । सम्मादिट्ठि हेतु चेव सहेतुका च, सत्त मग्गङ्गा न
वत्तव्वा हेतू चेव सहेतुका चा ति, सहेतुका चेव न च हेतू । सम्मादिट्ठि
हेतु चेव हेतुसम्पयुत्ता च, सत्त मग्गङ्गा न वत्तव्वा हेतू चेव हेतुसम्प-
२५ युत्ता चा ति, हेतुसम्पयुत्ता चेव न च हेतू । सत्त मग्गङ्गा न हेतू सहेतुका,
सम्मादिट्ठि न वत्तव्वा न हेतु सहेतुका ति पि, न हेतु अहेतुका ति पि ।

१. अव्याकता - सी०, रो०, एवमुपरि पि । २. अनुपादिण्णा अनुपादानिया - रो० ।

३. असङ्किलिदुमविनेसिका - सी० । ४. हेतु - सी०, एवमुपरि पि ।

४३. सप्पच्चया । सङ्खता । अनिदस्सना । अप्पटिघा ।
अरूपा । लोकुत्तरा । केनचि विञ्जेय्या, केनचि न विञ्जेय्या ।

४४. नो आसवा । अनासवा । आसवविप्पयुत्ता । न वत्तव्वा
आसवा चेव सासवा चा ति पि, सासवा चेव नो च आसवा ति पि ।
न वत्तव्वा आसवा चेव आसवसम्पयुत्ता चा ति पि, आसवसम्पयुत्ता चेव 5
नो च आसवा ति पि । आसवविप्पयुत्ता^१ । अनासवा^१ ।

४५. नो संयोजना ... पे०... नो गन्था ... पे०... नो ओघा
... पे०... नो योगा ... पे०... नो नीवरणा ... पे०... नो परामासा
... पे०... सारम्मणा । नो चित्ता । चेतसिका । चित्तसम्पयुत्ता । चित्त-
संसट्ठा । चित्तसमुट्ठाना । चित्तसहभुनो । चित्तानुपरिवत्तिनो । चित्त- 10
संसट्ठसमुट्ठाना । चित्तसंसट्ठसमुट्ठानसहभुनो । चित्तसंसट्ठसमुट्ठानानुपरि-
वत्तिनो । बाहिरा । नो^२ उपादा^३ । अनुपादिन्ना ।

४६. नो उपादाना ... पे०... नो किलेसा ... पे०... न दस्सनेन
पहातव्वा । न भावनाय पहातव्वा । न दस्सनेन पहातव्वहेतुका । न
भावनाय पहातव्वहेतुका । सम्मासङ्कप्पो अवितक्को, सत्त मग्गङ्गा 15
सिया सवितक्का, सिया अवितक्का । सम्मासङ्कप्पो सविचारो, सत्त
मग्गङ्गा सिया सविचारा, सिया अविचारा । सम्मासङ्कप्पो सप्पीतिको, B. 252
सत्त मग्गङ्गा सिया सप्पीतिका, सिया अप्पीतिका । सम्मासङ्कप्पो
पीतिसहगतो, सत्त मग्गङ्गा सिया पीतिसहगता, सिया न पीतिसहगता ।
सम्मासङ्कप्पो सुखसहगतो, सत्त मग्गङ्गा सिया सुखसहगता, सिया न 20
सुखसहगता । सम्मासङ्कप्पो न उपेक्खासहगतो, सत्त मग्गङ्गा सिया
उपेक्खासहगता, सिया न उपेक्खासहगता । न कामावचरा । न रूपा-
वचरा । न अरूपावचरा । अपरियापन्ना । सिया निय्यानिका, सिया
अनिय्यानिका । सिया नियता, सिया अनियता । अनुत्तरा । अरणा ति ।
मग्गङ्गविभङ्गो^३ निट्ठितो^३ ।

B. 252

R. 243

—:०:—

१-१. आसवविप्पयुत्ता ० - स्या०, रो० । २-२. नुपादा - स्या० । ३-३. मग्गविभङ्गो
समत्तो - स्या० ; मग्गविभङ्गो समत्तो एकादसको - रो० ।

१२. ज्ञानविभङ्गो

१. सुत्तन्तभाजनीयं

भातिकाज्ज्ञेसो

१. इध भिक्खु पातिमोक्खसंवरसंवृतो विहरति, आचारगोचर-
सम्पन्नो, अणुमत्तेसु^१ वज्जेसु भयदस्सावी, समादाय सिक्खति सिक्खा-
पदेसु इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो भोजने मत्तञ्जू पुव्वरत्तापररत्तं जागरियानु-
योगमनुयुत्तो सातच्चं नेपक्कं बोधिपक्खिकानं धम्मानं भावतानुयोग-
५ मनुयुत्तो ।

२. सो अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी होति, आलोकिते
विलोकिते सम्पजानकारी होति, सम्मिज्जिते^२ पसारिते सम्पजानकारी
होति, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी होति, असिते पीते खायिते
सायिते सम्पजानकारी होति, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी होति,
१० गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे^३ सम्पजानकारी
होति ।

३. सो विवित्तं सेनासनं भजति अरञ्जं रुक्खमूलं पव्वतं कन्दरं
गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं अप्पसद्दं अप्पनिग्घोसं
विजनवातं मनुस्सराहस्सेय्यकं^४ पटिसल्लानसारुप्यं^५ । सो अरञ्जगतो
१५ वा रुक्खमूलगतो वा सुञ्जागारगतो वा निसीदति पल्लञ्जं आभुजित्वा
उजुं कायं पणिधाय परिमुखं सति उपटुपेत्वा ।

४. सो अभिज्झं लोके पहाय विगताभिज्झेन चेतसा विहरति,
अभिज्झाय चित्तं परिसोधेति । व्यापादपदोसं पहाय अव्यापन्नचित्तो
विहरति सब्बपाणभूतहितानुकम्पी, व्यापादपदोसा चित्तं परिसोधेति ।
२० थीनमिद्धं^६ पहाय विगतथीनमिद्धो विहरति आलोकसञ्जी सतो सम्प-
जानो, थीनमिद्धा चित्तं परिसोधेति । उद्धच्चकुक्कुच्चं पहाय अनुद्धतो
विहरति अज्झत्तं वूपसन्तचित्तो, उद्धच्चकुक्कुच्चा चित्तं परिसोधेति ।

१. अणुमत्तेसु - सी० । २. सम्मिज्जिते - म० । ३. तुण्हीभावे - सी० । ४. मनुस्स-
राहसेय्यकं - सी०, स्या०, रो० । ५. पटिसल्लानसारुप्यं - सी०; पटिसल्लानसारुप्यं - स्या०,
रो० । ६. थीनमिद्धं - म०, एवमुपरि वि ।

विचिकिच्छं पहाय तिण्णविचिकिच्छो विहरति अकथङ्कथी^१ कुसलेसु धम्मेसु, विचिकिच्छाय चित्तं परिसोधेति ।

५. सो इमे पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपविकलेसे पञ्जाय दुब्बलीकरणे^२ विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति; वितक्क- 5 B. / विचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति; पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति सतो च सम्पजानो सुखं च कायेन पटिसंवेदेति, यं तं अरिया आचिक्खन्ति — “उपेक्खको सतिमा सुखविहारी” ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति; सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च 10 पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्यङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खा- सतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति; सब्वसो रूपसञ्ज्ञानं समतिक्कमा पटिघसञ्ज्ञानं अत्यङ्गमा नानत्तसञ्ज्ञानं अमनसिकारा “अनन्तो आकासो” ति आकासानञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति; सब्वसो आकासानञ्चायतनं समतिक्कम्म “अनन्तं विञ्जाणं” ति 15 विञ्जाणञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति; सब्वसो विञ्जाणञ्चायतनं समतिक्कम्म “नत्थि किञ्ची” ति आकिञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति; सब्वसो आकिञ्चञ्चायतनं समतिक्कम्म नेवसञ्ज्ञानासञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति ।

सात्तिकानिद्देशो

६. इधा ति । इमिस्सा दिट्ठिया, इमिस्सा खन्तिया, इमिस्सा 20 रुचिया, इमस्मि आदाये, इमस्मि धम्मे, इमस्मि विनये, इमस्मि धम्म- विनये, इमस्मि पावचने, इमस्मि ब्रह्मचरिये, इमस्मि सत्थुसासने । तेन वुच्चति “इधा” ति ।

७. भिक्खू ति । समञ्जाय भिक्खु, पटिञ्जाय भिक्खु, भिक्खती ति भिक्खु, भिक्खको ति भिक्खु, भिक्खाचरियं अज्झुपगतो^३ 25 ति भिक्खु, भिन्नपटधरो ति भिक्खु, भिन्दति पापके अकुसले धम्मे ति भिक्खु, भिन्नत्ता पापकानं अकुसलानं धम्मानं भिक्खु, ओधिसो किलेसानं

पहाना भिक्खु, अनोधितो किलेसानं पहाना भिक्खु, सेक्खो^१ भिक्खु, असेक्खो^२ भिक्खु, नेवसेक्खनासेक्खो भिक्खु, अगो भिक्खु, भद्रो भिक्खु, मण्डो भिक्खु, सारो भिक्खु, समग्गेन सङ्खेन जत्तिचतुत्येन कम्मेन अकुप्पेन ठानारहेन उपसम्पन्नो भिक्खु ।

५ द. पातिमोक्खं^३ ति । सीलं पतिट्ठा आदि चरणं संयमो संवरो मोक्खं^३ पामोक्खं^३ कुसलानं धम्मानं समापत्तिया ।

संवरो ति । कायिको अवीतिक्कमो, वाचसिको अवीतिक्कमो, कायिकवाचसिको अवीतिक्कमो ।

संवृतो ति । इमिना पातिमोक्खसंवरेण उपेतो होति समुपेतो
१० उपागतो समुपागतो उपपन्नो^४ सम्पन्नो^४ समन्नागतो । तेन वुच्चति “पातिमोक्खसंवरसंवृतो” ति ।

६. विहरती ति । इरियति^५ वत्तति पालेति यपेति यापेति चरति विहरति । तेन वुच्चति “विहरती” ति ।

१०. आचारगोचरसम्पन्नो ति । अत्थि आचारो, अत्थि
१५ अनाचारो ।

तत्थ कतमो अनाचारो ?

कायिको वीतिक्कमो, वाचसिको वीतिक्कमो, कायिकवाचसिको वीतिक्कमो – अयं वुच्चति “अनाचारो” । सव्वं पि दुस्सील्यं अनाचारो । इधेक्कच्चो वेळुदानेन वा पत्तदानेन वा पुप्फदानेन वा फलदानेन वा सिनान-
२० दानेन वा दन्तकट्टुदानेन वा चाटुकम्पताय^६ वा मुग्गसूप्यताय^६ वा पारि-
भट्ठताय^७ वा जङ्घपेसनिकेन वा अञ्जतरञ्जतरेण वा^८ बुद्धपटिकुट्टेन मिच्छाआजीवेन^९ जीविकं^९ कप्पेति – अयं वुच्चति “अनाचारो” ।

तत्थ कतमो आचारो ?

कायिको अवीतिक्कमो, वाचसिको अवीतिक्कमो, कायिकवाच-
२५ सिको अवीतिक्कमो – अयं वुच्चति “आचारो” । सव्वो पि सीलसंवरो आचारो । इधेक्कच्चो न वेळुदानेन न पत्तदानेन न पुप्फदानेन न फलदानेन न सिनानदानेन न दन्तकट्टुदानेन न चाटुकम्पताय न मुग्गसूप्यताय न

१-१. सेक्खो भिक्खु असेक्खो – रो०, एवमुपरि पि । २-२. मूखं पमुखं – स्या०, रो० । ३-३. उप्पन्नो समुपन्नो – सी०; ० समुपन्नो – स्या०, रो० । ४. इरीयति – सी० । ५. पाटु-
कम्पताय – स्या०; पाटुकम्पताय – रो० । ६. मुग्गसूप्यताय – सी०; मुग्गसूपताय – स्या०, रो० । ७. पारिभट्टताय – सी० । ८. स्या०, रो० पोत्यवेसु नत्थि । ९. मिच्छाजीवेन – सी० । १०. जीवितं – स्या०, रो० ।

पारिभट्यताय न जङ्घपेसनिकेन न अञ्जतरञ्जतरेन बुद्धपटिकुट्टेन
मिच्छाआजीवेन जीविकं कप्पेति — अयं वुच्चति “आचारो” ।

११. गोचरो ति । अत्थि गोचरो, अत्थि अगोचरो ।

तत्थ कतमो अगोचरो ?

इधेकच्चो वेसियागोचरो वा होति विधवागोचरो वा थुल्ल- 5 R. .
कुमारिगोचरो^१ वा पण्डकगोचरो वा भिक्खुनिगोचरो^२ वा पानागार-
गोचरो वा, संसट्ठो विहरति राजूहि राजमहामत्तेहि तित्थियेहि तित्थिय-
सावकेहि अननुलोमिकेन संसग्गेन^३; यानि वा पन तानि कुलानि B. 7^r
अस्सद्धानि अप्पसन्नानि अनोपानभूतानि अक्कोसकपरिभासकानि अनत्थ-
कामानि अहितकामानि अफासुककामानि^४ अयोगक्खेमकामानि भिक्खूनं 10
भिक्खुनीनं उपासकानं उपासिकानं, तथारूपानि कुलानि सेवति भजति
पयिरुपासति — अयं वुच्चति “अगोचरो” ।

तत्थ कतमो गोचरो ?

इधेकच्चो न वेसियागोचरो होति न विधवागोचरो न थुल्ल-
कुमारिगोचरो न पण्डकगोचरो न भिक्खुनिगोचरो न पानागारगोचरो, 15
असंसट्ठो^५ विहरति राजूहि राजमहामत्तेहि तित्थियेहि तित्थियसावकेहि
अननुलोमिकेन संसग्गेन; यानि वा पन तानि कुलानि सद्धानि पसन्नानि
ओपानभूतानि कासावपज्जोतानि^६ इसिवातपटिवातानि अत्थकामानि
हितकामानि फासुककामानि योगक्खेमकामानि भिक्खूनं भिक्खुनीनं
उपासकानं उपासिकानं, तथारूपानि कुलानि सेवति भजति पयिरुपासति 20
— अयं वुच्चति “गोचरो” ।

इति इमिना च आचारेन इमिना च गोचरेन उपेतो होति ... पे०...
समन्नागतो । तेन वुच्चति “आचारगोचरसम्पन्नो” ति ।

१२. अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी ति । तत्थ कतमे अणुमत्ता
वज्जा ?

25

यानि तानि वज्जानि अप्पमत्तकानि ओरमत्तकानि लहुसानि^७
लहुसम्मतानि^८ संयमकरणीयानि संवरकरणीयानि चित्तुप्पादकरणीयानि

१. थुल्लकुमारीगोचरो — स्या०, रो० । २. भिक्खुनीगोचरो — सी०, स्या०, रो० ।
३. गिहिसंसग्गेन — स्या०, रो०, एवमुपरि पि । ४. अफासुककामानि — स्या०, रो० । ५. न
संसट्ठो — स्या० । ६. कासावपज्जोतानि — स्या० । ७-८. लहुकानि लहुसम्मतानि — सी० ।

मनसिकारपटिवद्धानि - इमे वुच्चन्ति “अणुमत्ता वज्जा” । इति^१ इमेसु अणुमत्तेसु वज्जेसु वज्जदस्सावी च होति भयदस्सावी च आदीनवदस्सावी च निस्सरणदस्सावी च । तेन वुच्चति “अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी” ति ।

R. 248

5

१३. समादाय सिक्खति सिक्खापदेसू ति । तत्थ कतमा सिक्खा ?

चतस्सो सिक्खा - भिक्खूने भिक्खुसिक्खा, भिक्खुनीने भिक्खुनि-
सिक्खा, उपासकानं उपासकसिक्खा, उपासिकानं उपासिकसिक्खा^२ ।
इमा वुच्चन्ति “सिक्खायो” । इति इमासु सिक्खासु सव्वेन सव्वं सव्वथा
10 सव्वं असेसं निस्सेसं समादाय वत्तति । तेन वुच्चति “समादाय सिक्खति
सिक्खापदेसू” ति ।

१४. इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो ति । अत्थि इन्द्रियेसु गुत्तद्वारता,
अत्थि अगुत्तद्वारता^३ ।

B. 257

तत्थ कतमा इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारता ?

15

इधेकच्चो चक्खुना रूपं दिस्वा निमित्तग्गाही होति अनुव्यञ्जन-
ग्गाही । यत्त्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्ज्ञा-
दोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्यं, तस्स संवराय न
पटिपज्जति, न रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये न संवरं आपज्जति ।
सोतेन सद्दं सुत्वा ... पे०... घानेन गन्धं घायित्वा ... पे०... जिह्वाय
20 रसं सायित्वा ... पे०... कायेन फोढुव्वं फुसित्वा ... पे०... मनसा धम्मं
विज्जाय निमित्तग्गाही होति अनुव्यञ्जनग्गाही । यत्त्वाधिकरणमेनं
मनिन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्ज्ञादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा
अन्वास्सवेय्यं, तस्स संवराय न पटिपज्जति, न रक्खति मनिन्द्रियं,
मनिन्द्रिये न संवरं आपज्जति । या इमेसं छन्नं इन्द्रियानं अगुत्ति अगोपता
25 अनारक्खो^४ असंवरो - अयं वुच्चति “इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारता” ।

तत्थ कतमा इन्द्रियेसु गुत्तद्वारता ?

इधेकच्चो चक्खुना रूपं दिस्वा, न निमित्तग्गाही होति नानु-
व्यञ्जनग्गाही । यत्त्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं

१. स्या० पोत्थके नत्थि । २. उपामिकासिक्खा - सी०, स्या०, रो० । ३. इन्द्रियेसु
अगुत्तद्वारता - स्या०, रो० । ४. अनारक्खता - सी० ।

अभिज्ज्ञादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जति । सोतेन सद्दं सुत्वा ... पे०... घानेन गन्धं घायित्वा ... पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा ... पे०... कायेन फोढुब्बं फुसित्वा ... पे०... मनसा धम्मं विञ्जाय न निमित्तग्गाही होति नानुव्यञ्जनग्गाही । अत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं 5 असंवृतं^१ विहरन्तं अभिज्ज्ञादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये संवरं आपज्जति । या इमेसं छन्नं इन्द्रियानं गुत्ति गोपता आरक्खो संवरो — अयं वुच्चति “इन्द्रियेसु गुत्तद्वारता” । इमाय इन्द्रियेसु गुत्तद्वारताय उपेतो 10 होति समुपेतो ... पे०... समन्नागतो । तेन वुच्चति “इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो” ति ।

R. 4

10

१५. भोजने मत्तञ्जु ति । अत्थि भोजने मत्तञ्जुता, अत्थि भोजने^२ अमत्तञ्जुता ।

तत्थ कतमा भोजने अमत्तञ्जुता ?

इधेकच्चो अप्पटिसङ्खा अयोनिसो आहारं आहारेति दवाय 15 मदाय मण्डनाय विभूसनाय^३ । या तत्थ असन्तुट्ठिता अमत्तञ्जुता अप्पटिसङ्खा भोजने — अयं वुच्चति “भोजने अमत्तञ्जुता” ति ।

तत्थ कतमा भोजने मत्तञ्जुता ?

B. 7

इधेकच्चो पटिसङ्खा योनिसो आहारं आहारेति — “नेव दवाय न मदाय न मण्डनाय न विभूसनाय, यावदेव इमस्स कायस्स ठितिया 20 यापनाय विहिसूपरतिया^४ ब्रह्मचरियानुग्गहाय, इति पुराणं च वेदनं पटिहङ्गामि नवं च वेदनं न उप्पादेस्सामि यात्रा च मे भविस्सति अनवज्जता च फासु विहारो चा” ति । या तत्थ सन्तुट्ठिता मत्तञ्जुता पटिसङ्खा भोजने — अयं वुच्चति “भोजने मत्तञ्जुता” । इमाय भोजने 25 मत्तञ्जुताय उपेतो होति ... पे०... समन्नागतो । तेन वुच्चति “भोजने मत्तञ्जु” ति ।

१६. कथं च भिक्खु पुव्वरत्तापररत्तं जागरियानुयोगमनुयुत्तो होति ?

१. संवृतं — सी०, स्या० । २. सी० पोत्यके नत्थि । ३. सी० पोत्यके नत्थि ।

४. विहिसूपरतिया — स्या० ।

इय भिक्खु दिवसं चङ्कुमेन निसज्जाय आवरणीयेहि^१ धम्महे
चित्तं परिसोधेति, रत्तिया पठमयामं चङ्कुमेन निसज्जाय आवरणीयेहि
धम्महे चित्तं परिसोधेति, रत्तिया मज्झिमयामं दक्खिणेन पस्सेन सीह-
सेय्यं कप्पेति पादे^२ पादं अच्चाधाय सतो सम्पजानो उट्ठानसञ्जं मनसि-
5 करित्वा, रत्तिया पच्चिमयामं पच्चुट्ठाय चङ्कुमेन निसज्जाय आवरणीयेहि
धम्महे चित्तं परिसोधेति । एवं भिक्खु पुव्वरत्तापररत्तं जागरियानुयोग-
मनुयुत्तो^३ ।

१७. सातच्चं ति । यो चेतसिको विरियारम्भो ... पे०...
सम्मावायामो ।

10 १८. नेपक्कं ति । या पञ्जा पजानना ... पे०... अमोहो
धम्मविचयो सम्मादिट्ठि ।

१९. वोधिपक्खिकानं^४ धम्मानं भावनानुयोगमनुयुत्तो ति ।
तत्थ कतमे वोधिपक्खिका धम्मा ?

R. 250 सत्त वोज्झङ्गा — सतिसम्बोज्झङ्गो, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो,
15 विरियसम्बोज्झङ्गो, पीतिसम्बोज्झङ्गो, पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो, समाधि-
सम्बोज्झङ्गो, उपेक्खासम्बोज्झङ्गो । इमे वुच्चन्ति “वोधिपक्खिका
धम्मा” । इति^५ ते^६ वोधिपक्खिके धम्मे आसेवति भावेति बहुलीकरोति ।
तेन वुच्चति “वोधिपक्खिकानं धम्मानं भावनानुयोगमनुयुत्तो” ति ।

B. 259 २०. कथं च भिक्खु अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी
20 होति, आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारी होति, सम्मिञ्जिते^७ पसारिते
सम्पजानकारी होति, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी होति,
असिते पीते सायिते सायिते सम्पजानकारी होति, उच्चारपस्सावकम्मे
सम्पजानकारी होति, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे
सम्पजानकारी होति ?

25 इय भिक्खु सतो सम्पजानो अभिक्कमति, सतो सम्पजानो
पटिक्कमति, सतो सम्पजानो आलोकेति, सतो सम्पजानो विलोकेति, सतो
सम्पजानो सम्मिञ्जेति, सतो सम्पजानो पसारेति, सतो सम्पजानकारी

१. आवरणीयेहि — स्या०, रो० । २. पादेन — स्या०, रो० । ३. जागरियानुयो-
गमनुयुत्तो होति — स्या०, रो० । ४. वोधिपक्खिकानं — भी० । ५. स्या० पोट्यके नत्थि ।
६. इमे — सी०, रो० । ७. सम्मिञ्जिते — म० ।

होति, सङ्घाट्टिपत्तचीवरधारणे सतो सम्पजानकारी होति, असिते पीते खायिते सायिते सतो सम्पजानकारी होति, उच्चारपस्सावकम्मे सतो सम्पजानकारी होति, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सतो सम्पजानकारी होती ति ।

२१. तत्थ^१ कतमा सति ?

5

या सति अनुस्सति पटिस्सति सति सरणता धारणता अपि-
लापनता असम्मसुनता सति सतिन्द्रियं सतिवलं सम्मासति — अयं
वुच्चति “सति” ।

२२. सम्पजानो ति । तत्थ कतमं सम्पजञ्जं ? या पञ्जा
पजानना विचयो पविचयो धम्मविचयो सल्लक्खणा उपलक्खणा पच्चुप- 10
लक्खणा पण्डिच्चं कोसल्लं नेपुञ्जं वेभव्या चिन्ता उपपरिक्खा भूरीमेधा
परिणायिका विपस्सना सम्पजञ्जं पतोदो पञ्जा पञ्जिन्द्रियं पञ्जा-
बलं पञ्जासत्थं पञ्जापासादो पञ्जाआलोको पञ्जाओभासो पञ्जा-
पज्जोतो पञ्जारतनं असोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि — इदं वुच्चति
“सम्पजञ्जं” । इति इमाय च सतिया इमिना च सम्पजञ्जेन उपेतो 15
होति ... पे०... समन्नागतो । एवं भिक्खु सतो सम्पजानो अभिक्कमति,
सतो सम्पजानो पटिक्कमति, सतो सम्पजानो आलोकेति, सतो सम्प-
जानो विलोकेति, सतो सम्पजानो सम्मिञ्जेति, सतो सम्पजानो पसारेति,
सतो सम्पजानकारी होति, सङ्घाट्टिपत्तचीवरधारणे सतो सम्पजानकारी
होति, असिते पीते खायिते सायिते सतो सम्पजानकारी होति, उच्चार- 20
पस्सावकम्मे सतो सम्पजानकारी होति, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते
भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी होति ।

R. 2E

20

B. 1

२३. विवित्तं ति । सन्तिके चे पि सेनासनं होति, तं च
अनाकिण्णं गहट्ठेहि पव्वजितेहि । तेन तं विवित्तं । दूरे चे पि सेनासनं
होति, तं च अनाकिण्णं गहट्ठेहि पव्वजितेहि । तेन तं विवित्तं । 25

२४. सेनासनं ति । मञ्चो पि सेनासनं, पीठं पि सेनासनं,
भिसि^२ पि सेनासनं, बिम्बोहनं^३ पि सेनासनं, विहारो पि सेनासनं, अट्ठ-
योगो पि सेनासनं, पासादो पि सेनासनं, अट्ठो पि सेनासनं, माळो^४ पि

१. सतो ति — स्या०, रो० । २. भिसी — सी० । ३. बिम्बोहनं — म० । ४. मालो —
सी०, स्या० ।

सेनासनं, लेणं^१ पि सेनासनं, गुहा पि सेनासनं, रुक्खमूलं पि सेनासनं, वेळुगुम्बो पि सेनासनं । यत्थ वा पन भिक्खू पटिकमन्ति सव्वमेतं सेनासनं ।

२५. विवित्तं सेनासनं भजती ति । इमं विवित्तं सेनासनं.
5 भजति सम्भजति सेवति निसेवति संसेवति । तेन वुच्चति "विवित्तं" सेनासनं^२ भजती" ति ।

२६. अरञ्जं ति । निक्खमित्वा वहि इन्दखीला सव्वमेतं अरञ्जं ।

२७. रुक्खमूलं ति । रुक्खमूलं येव रुक्खमूलं । पव्वतो येव
10 पव्वतो । कन्दरा येव कन्दरा । गिरिगुहा येव गिरिगुहा । सुसानं येव सुसानं । अब्भोकासो येव अब्भोकासो । पलालपुञ्जो येव पलालपुञ्जो ।

२८. वनपत्थं ति । दूरानमेतं सेनासनानं अधिवचनं । वनपत्थं
ति । वनसण्डानमेतं सेनासनानं अधिवचनं । वनपत्थं ति । भीसन-
कानमेतं^३ सेनासनानं अधिवचनं । वनपत्थं ति । सलोमहंसानमेतं सेना-
15 सनानं अधिवचनं । वनपत्थं ति । परियन्तानमेतं सेनासनानं अधि-
वचनं । वनपत्थं ति । न मनुस्सूपचारानमेतं^४ सेनासनानं अधिवचनं ।
वनपत्थं ति । दुरभिसम्भवानमेतं सेनासनानं अधिवचनं ।

B. 261

२९. अप्पसहं ति । सन्तिके चे पि सेनासनं होति, तं च अना-
किण्णं गहट्ठेहि पव्वजित्तेहि । तेन तं अप्पसहं । दूरे चे पि सेनासनं
20 होति, तं च अनाकिण्णं गहट्ठेहि पव्वजित्तेहि । तेन तं अप्पसहं ।

R. 252

३०. अप्पनिग्घोसं ति । यदेव तं अप्पसहं तदेव तं अप्प-
निग्घोसं । यदेव तं अप्पनिग्घोसं तदेव तं विजनवातं । यदेव तं विजन-
वातं तदेव तं मनुस्सराहस्सेय्यकं । यदेव तं मनुस्सराहस्सेय्यकं तदेव तं
पटिसल्लानसारूपं^५ ।

25

३१. अरञ्जागतो वा. रुक्खमूलगतो वा सुञ्जागारगतो वा
ति । अरञ्जागतो वा होति रुक्खमूलगतो वा सुञ्जागारगतो वा ।

१. लेण - सी०, स्या०, रो० । २-२. स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ३. मिसनकानमेतं - सी०, स्या०, रो० । ४. मनुस्सूपचारानमेतं - सी०, स्या०, रो० । ५. पटिसल्लानसारूपं - स्या०, रो० ।

३२. निसीदति पल्लङ्गं आभुजित्वा ति । निसिन्नो होति पल्लङ्गं आभुजित्वा ।

३३. उजुं कायं पणिधाय ति । उजुको होति कायो ठितो पणिहितो ।

३४. परिमुखं सति उपट्टपेत्वा ति । तत्थ कतमा सति ? 5

या सति अनुस्सति पटिस्सति ... पे०... सम्मासति — अयं वुच्चति “सति” । अयं सति उपट्टिता होति सुपट्टिता नासिकगगे वा मुखनिमित्ते वा । तेन वुच्चति “परिमुखं सति उपट्टपेत्वा” ति ।

३५. अभिज्झं लोके पहाया ति । तत्थ कतमा अभिज्झा ?

यो रागो सारागो ... पे०... चित्तस्स सारागो — अयं वुच्चति 10 “अभिज्झा” ।

तत्थ कतमो लोको ?

पञ्चुपादानक्खन्धा लोको — अयं वुच्चति “लोको” । अयं अभिज्झा इमम्हि लोके सन्ता होति समिता वूपसन्ता अत्थङ्गता 15 अम्भत्थङ्गता अप्पिता व्यप्पिता^१ सोसिता विसोसिता व्यन्तीकता । तेन वुच्चति “अभिज्झं लोके पहाया” ति ।

३६. विगताभिज्झेन चेतसा ति । तत्थ कतमं^२ चित्तं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणधातु — इदं वुच्चति “चित्तं” । इदं चित्तं विगताभिज्झं होति । तेन वुच्चति 20 “विगताभिज्जेन चेतसा” ति ।

20

३७. विहरती ति । इरियति वत्तति पालेति यपेति थापेति चरति विहरति । तेन वुच्चति “विहरती” ति ।

B. 262

३८. अभिज्झाय चित्तं परिसोधेती ति । तत्थ कतमा अभिज्झा ?

यो रागो सारागो ... पे०... चित्तस्स सारागो — अयं वुच्चति 25 “अभिज्झा” ।

तत्थ कतमं चित्तं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणधातु — इदं वुच्चति “चित्तं” । इदं चित्तं इमाय अभिज्झाय सोधेति विसोवेति

सेनासनं, लेण^१ पि सेनासनं, गुहा पि सेनासनं, रुक्खमूलं पि सेनासनं, वेळुगुम्भो पि सेनासनं । यत्थ वा पन भिक्खू पटिक्कमन्ति सव्वमेतं सेनासनं ।

२५. विवित्तं सेनासनं भजती ति । इमं विवित्तं सेनासनं
५ भजति सम्भजति सेवति निसेवति संसेवति । तेन वुच्चति “विवित्तं”
सेनासनं^२ भजती” ति ।

२६. अरञ्जं ति । निक्खमित्वा बहि इन्दस्वीला सव्वमेतं अरञ्जं ।

२७. रुक्खमूलं ति । रुक्खमूलं येव रुक्खमूलं । पव्वतो येव
१० पव्वतो । कन्दरा येव कन्दरा । गिरिगुहा येव गिरिगुहा । सुसानं येव
सुसानं । अवभोकासो येव अवभोकासो । पलालपुञ्जो येव पलालपुञ्जो ।

२८. वनपत्थं ति । दूरानमेतं सेनासनानं अधिवचनं । वनपत्थं
ति । वनसण्डानमेतं सेनासनानं अधिवचनं । वनपत्थं ति । भीसन-
कानमेतं^३ सेनासनानं अधिवचनं । वनपत्थं ति । सलोमहंसानमेतं सेना-
१५ सनानं अधिवचनं । वनपत्थं ति । परियन्तानमेतं सेनासनानं अधि-
वचनं । वनपत्थं ति । न मनुस्सूपचारानमेतं^४ सेनासनानं अधिवचनं ।
वनपत्थं ति । दुरभिसम्भवानमेतं सेनासनानं अधिवचनं ।

B. 261

२९. अप्पसहं ति । सन्तिके चे पि सेनासनं होति, तं च अना-
किण्णं गहट्ठेहि पव्वजित्तेहि । तेन तं अप्पसहं । दूरे चे पि सेनासनं
२० होति, तं च अनाकिण्णं गहट्ठेहि पव्वजित्तेहि । तेन तं अप्पसहं ।

R. 252

३०. अप्पनिग्घोसं ति । यदेव तं अप्पसहं तदेव तं अप्प-
निग्घोसं । यदेव तं अप्पनिग्घोसं तदेव तं विजनवातं । यदेव तं विजन-
वातं तदेव तं मनुस्सराहस्सेय्यकं । यदेव तं मनुस्सराहस्सेय्यकं तदेव तं
पटिसल्लानसारुप्पं^५ ।

25

३१. अरञ्जागतो वा. रुक्खमूलगतो वा सुञ्जागारगतो वा
ति । अरञ्जागतो वा होति रुक्खमूलगतो वा सुञ्जागारगतो वा ।

१. लेण - सी०, स्या०, रो० । २-२. स्या०, रो० पोट्यकेसु नत्थि । ३. भित्तनकानमेतं - सी०, स्या०, रो० । ४. मनुस्सुपचारानमेत - सी०, स्या०, रो० । ५. पटिसल्लानसारुप्पं - स्या०, रो० ।

३२. निसीदति पल्लङ्गं आभुजित्वा ति । निसिन्नो होति पल्लङ्गं आभुजित्वा ।

३३. उजुं कायं पणिधाया ति । उजुको होति कायो ठितो पणिहितो ।

३४. परिमुखं सति उपट्टपेत्वा ति । तत्थ कतमा सति ? 5

या सति अनुस्सति पटिस्सति ... पे०... सम्मासति — अयं वुच्चति

“सति” । अयं सति उपट्टिता होति सुपट्टिता नासिकग्गे वा मुखनिमित्ते वा । तेन वुच्चति “परिमुखं सति उपट्टपेत्वा” ति ।

३५. अभिज्झं लोके पहाया ति । तत्थ कतमा अभिज्झा ?

यो रागो सारागो ... पे०... चित्तस्स सारागो — अयं वुच्चति 10
“अभिज्झा” ।

तत्थ कतमो लोको ?

पञ्चुपादानक्खन्धा लोको — अयं वुच्चति “लोको” । अयं अभिज्झा इमम्हि लोके सन्ता होति समिता वूपसन्ता अत्थङ्गता अवमत्थङ्गता अप्पिता व्यप्पिता^१ सोसिता विसोसिता व्यन्तीकता । तेन 15
वुच्चति “अभिज्झं लोके पहाया” ति ।

३६. विगताभिज्झेन चेतसा ति । तत्थ कतमं^२ चित्तं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्ज्जाणधातु — इदं वुच्चति “चित्तं” । इदं चित्तं विगताभिज्झं होति । तेन वुच्चति
“विगताभिज्झेन चेतसा” ति । 20

३७. विहरती ति । इरियति वत्तति पालेति यपेति यापेति चरति विहरति । तेन वुच्चति “विहरती” ति ।

B. 262

३८. अभिज्झाय चित्तं परिसोधेती ति । तत्थ कतमा अभिज्झा ?

यो रागो सारागो ... पे०... चित्तस्स सारागो — अयं वुच्चति 25
“अभिज्झा” ।

तत्थ कतमं चित्तं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्ज्जाणधातु — इदं वुच्चति “चित्तं” । इदं चित्तं इमाय अभिज्झाय सोधेति विसोधेति

परिसोधेति मोचेति विमोचेति परिमोचेति । तेन वुञ्चति “अभिज्ञाय चित्तं परिसोधेती” ति ।

. 253

३६. व्यापादपदोसं^१ पहाया ति । अत्यि व्यापादो, अत्यि पदोसो ।

5 तत्त कतमो व्यापादो ?

यो चित्तस्स आघातो पटिघातो पटिघं पटिविरोधो कोपो पकोपो सम्पकोपो दोसो पदोसो सम्पदोसो चित्तस्स व्यापत्ति मनोपदोसो कोधो कुज्झना कुज्झितत्तं दोसो दुस्सना^२ दुस्सितत्तं^३ व्यापत्ति व्यापज्जना व्यापज्जितत्तं^३ विरोधो पटिविरोधो चण्डिकं असुरोपो अनत्तमनता
10 चित्तस्स अयं वुञ्चति “व्यापादो” ।

तत्त कतमो पदोसो ?

यो व्यापादो सो पदोसो, यो पदोसो सो व्यापादो । इति अयं च व्यापादो अयं च पदोसो सन्ता होन्ति समिता वूपसन्ता अत्यङ्गता अभत्यङ्गता अप्पिता व्यप्पिता सोसिता विसोसिता व्यन्तीकता ।
15 तेन वुञ्चति “व्यापादपदोसं पहाया” ति ।

४०. अव्यापन्नचित्तो ति । तत्त कतमं चित्तं ? यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणयातु — इदं वुञ्चति “चित्तं” । इदं चित्तं अव्यापन्नं होति । तेन वुञ्चति “अव्यापन्नचित्तो” ति ।

४१. विहरती ति ... पे०... तेन वुञ्चति “विहरती” ति ।

D. 263 20

४२. व्यापादपदोसा चित्तं परिसोधेती ति । अत्यि व्यापादो अत्यि पदोसो ।

तत्त कतमो व्यापादो ?

यो चित्तस्स आघातो ... पे०... चण्डिकं असुरोपो अनत्तमनता चित्तस्स — अयं वुञ्चति “व्यापादो” ।

23 तत्त कतमो पदोसो ?

यो व्यापादो सो पदोसो, यो पदोसो सो व्यापादो ।

तत्त कतमं चित्तं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविज्जाणयातु — इदं

१. व्यापादपदोसं — सी०, रो०, एकमुपरि वि । २-२. दुस्सना दुस्सितत्तं — स्वा० ।
३. सी० पोट्टके नत्ति ।

वुच्चति “चित्तं” । इदं चित्तं इमम्हा व्यापादपदोसा सोधेति विसोधेति परिसोधेति मोचेति विमोचेति परिमोचेति । तेन वुच्चति “व्यापाद-पदोसा चित्तं परिसोधेती” ति ।

४३. थीनमिद्धं^१ पहाया ति । अत्थि थीनं, अत्थि मिद्धं ।

तत्थ कतमं थीनं ?

5

या चित्तस्स अकल्यता अकम्मञ्जता ओलीयना सल्लीयना लीनं लीयना लीयित्तं थीनं थीयना थीयित्तं चित्तस्स – इदं वुच्चति “थीनं” ।

तत्थ कतमं मिद्धं ?

या कायस्स अकल्यता अकम्मञ्जता ओनाहो परियोनाहो 10 R.
अन्तोसमोरोधो मिद्धं सुप्पं^२ पचलायिका सुप्पं सुप्पना^३ सुप्पित्तं^३ – इदं वुच्चति “मिद्धं” ।

इति इदं च थीनं इदं च मिद्धं सन्ता होन्ति समिता वूपसन्ता अत्थङ्गता अब्भत्थङ्गता अप्पिता व्यप्पिता सोसिता विसोसिता व्यन्तीकता । तेन वुच्चति “थीनमिद्धं पहाया” ति । 15

४४. विगतथीनमिद्धो ति । तस्स थीनमिद्धस्स चत्तता वन्तता मुत्तता पहीनता पटिनिस्सट्ठता पहीनपटिनिस्सट्ठता । तेन वुच्चति “विगतथीनमिद्धो” ति ।

४५. विहरती ति ... पे०... तेन वुच्चति “विहरती” ति ।

४६. आलोकसञ्जी ति । तत्थ कतमा सञ्जा ?

20

या सञ्जा सञ्जानना सञ्जानित्तं – अयं वुच्चति “सञ्जा” ।
अयं सञ्जा आलोका होति विवटा परिसुद्धा परियोदाता । तेन वुच्चति “आलोकसञ्जी” ति ।

B. 264

४७. सतो सम्पजानो ति । तत्थ कतमा सति ?

या सति अनुस्सति ... पे०... सम्मासति – अयं वुच्चति “सति” 1 25

तत्थ कतमं सम्पजञ्जं ?

या पञ्जा पजानना ... पे०... असोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि –
इदं वुच्चति “सम्पजञ्जं” । इति इमाय च सतिया इमिना च सम्प-

१. धिनमिद्धं – म०, एवगुपरि पि । २. सोप्पं – स्या०, रो० । ३-३. सुप्पना सुप्पित्तं – स्या०, रो० ।

जञ्जेन उपेतो होति ... पे०... समन्नागतो । तेन वुच्चति "सतो सम्पजानो" ति ।

४८. थीनमिद्धा चित्तं परिसोधेती ति । अत्थि थीनं, अत्थि मिद्धं ।

५ तत्थ कतमं थीनं ... पे०... इदं वुच्चति "थीनं" ।

तत्थ कतमं मिद्धं ... पे०... इदं वुच्चति "मिद्धं" ।

तत्थ कतमं चित्तं ... पे०... इदं वुच्चति "चित्तं" । इदं चित्तं इमम्हा थीनमिद्धा सोधेति विसोधेति परिसोधेति मोचेति विमोचेति परिमोचेति । तेन वुच्चति "थीनमिद्धा चित्तं परिसोधेती" ति ।

१० ४९. उद्धच्चकुक्कुच्चं पहाया ति । अत्थि उद्धच्चं, अत्थि कुक्कुच्चं ।

तत्थ कतमं उद्धच्चं ?

यं चित्तस्स उद्धच्चं अवूपसमो चेतसो विक्खेपो भन्तत्तं चित्तस्स - इदं वुच्चति "उद्धच्चं" ।

१५ तत्थ कतमं कुक्कुच्चं ?

अकप्पिये कप्पियसञ्जिता, कप्पिये अकप्पियसञ्जिता, अवज्जे वज्जसञ्जिता, वज्जे अवज्जसञ्जिता, यं एवरूपं कुक्कुच्चं कुक्कुच्चायना कुक्कुच्चायितत्तं चेतसो विप्पटिसारो मनोविलेखो - इदं वुच्चति "कुक्कुच्चं" । इति इदं च उद्धच्चं इदं च कुक्कुच्चं सन्ता होन्ति समिता

२० वूपसन्ता अत्यङ्गता अब्भत्यङ्गता अप्पिता व्यप्पिता सोसिता विसोसिता व्यन्तीकता । तेन वुच्चति "उद्धच्चकुक्कुच्चं पहाया" ति ।

५०. अनुद्धतो ति । तस्स उद्धच्चकुक्कुच्चस्स चत्तत्ता वन्तत्ता मुत्तत्ता पहीनत्ता पटिनिस्सट्ठत्ता पहीनपटिनिस्सट्ठत्ता । तेन वुच्चति "अनुद्धतो" ति ।

२५ ५१. विहरती ति ... पे०... तेन वुच्चति "विहरती" ति ।

५२. वूपसन्तचित्तो ति । तत्थ कतमं चित्तं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणधातु - इदं वुच्चति "चित्तं" । इदं चित्तं अज्झत्तं सन्तं होति समितं वूपसन्तं । तेन वुच्चति "अज्झत्तं वूपसन्तचित्तो" ति ।

५३. उद्धच्चकुक्कुच्चा चित्तं परिसोधेतीति । अत्थि उद्धच्चं,
अत्थि कुक्कुच्चं ।

तत्थ कतमं उद्धच्चं ?

यं चित्तस्स उद्धच्चं अवूपसमो चेतसो विक्खेपो भन्तत्त चित्तस्स —
इदं वुच्चति “उद्धच्चं” ।

5

तत्थ कतमं कुक्कुच्चं ... पे०... इदं वुच्चात “कुक्कुच्चं” ।

तत्थ कतमं चित्तं ... पे०... इदं वुच्चति “चित्तं” । इदं चित्तं
इमम्हा उद्धच्चकुक्कुच्चा सोधेति विसोधेति परिसोधेति मोचेति
विमोचेति परिमोचेति । तेन वुच्चति “उद्धच्चकुक्कुच्चा चित्तं
परिसोधेती” ति ।

10

५४. विचिकिच्छं पहायाति । तत्थ कतमा विचिकिच्छा ?

‘या कङ्खा कङ्खायना कङ्खायितत्तं विमति विचिकिच्छा द्वेब्भकं
द्विधापथो^१ संसयो अनेकंसग्गाहो^२ आसप्पना परिसप्पना अपरियोगाहणा^३
छम्भितत्तं^४ चित्तस्स मनोविलेखो — अयं वुच्चति “विचिकिच्छा” ।
अयं विचिकिच्छा सन्ता होति समिता वूपसन्ता अत्यङ्गता अब्भत्थङ्गता
अप्पिता व्यप्पिता सोसिता विसोसिता व्यन्तीकता । तेन वुच्चति
“विचिकिच्छं पहाया” ति ।

15

५५. तिण्णविचिकिच्छोति । इमं विचिकिच्छं तिण्णो होति
उत्तिण्णो^५ नित्तिण्णो पारङ्गतो^६ पारमनुप्पत्तो । तेन वुच्चति “तिण्ण-
विचिकिच्छो” ति ।

20

५६. विहरतीति ... पे०... तेन वुच्चति विहरतीति ।

५७. अकथङ्कथी कुसलेसु धम्मेषूति । इमाय विचिकिच्छाय
कुसलेसु धम्मेषु न कङ्खति न विचिकिच्छति अकथङ्कथी होति निक्कथ-
ङ्कथी^७ विक्कथङ्कथो^८ । तेन वुच्चति “अकथङ्कथी कुसलेसु धम्मेषू” ति ।

५८. विचिकिच्छाय चित्तं परिसोधेतीति । तत्थ कतमा
विचिकिच्छा ?

25

१. द्वेधापथो — सी०, स्या०, रो० । २. अनेकसग्गाहो — सी०, स्या०, रो० ।

३. अपरियोगाहणा — सी०; अपरियोगाहना — स्या०, रो० । ४. छम्भितत्त — स्या०, रो० ।

५. पारगतो — स्या०, रो० । ६-६ म० पोत्थके नित्यः । ७-७ निक्कथङ्कथो विगतनयङ्कथो —

स्या०, रो० ।

या कङ्खा कङ्खायना कङ्खायितत्तं छम्मितत्तं चित्तस्स मनो-
विलेखो – अयं वुच्चति “विचिकिच्छा” ।

तत्थ कतमं चित्तं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणघातु – इदं
5 वुच्चति “चित्तं” । इदं चित्तं इमाय विचिकिच्छाय सोवेति विसोवेति
परिसोवेति मोचेति विमोचेति परिमोचेति । तेन वुच्चति विचिकिच्छाय
चित्तं परिसोवेती’ ति ।

५९. इमे पञ्च नीवरणे पहाया ति । इमे पञ्च नीवरणा
सन्ता होन्ति समिता वूपसन्ता अत्यङ्गता अमत्यङ्गता अप्पिता व्यप्पिता
10 सोसिता विसोसिता व्यन्तीकता । तेन वुच्चति “इमे पञ्च नीवरणे
पहाया’ ति ।

६०. चेतसो उपक्किलेसे ति ? इमे पञ्च नीवरणा चित्तस्स
उपक्किलेसा ।

६१. पञ्जाय दुव्वलीकरणे ति । इमेहि पञ्चहि नीवरणेहि
15 अनुप्पन्ना चेव पञ्जा न उप्पज्जति उप्पन्ना च पञ्जा निरुज्जति ।
तेन वुच्चति “पञ्जाय दुव्वलीकरणे’ ति ।

६२. विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेही ति ।
तत्थ कतमे कामा ?

छन्दो कामो, रागो कामो, छन्दरागो कामो, सङ्कप्पो कामो,
20 रागो कामो, सङ्कप्परागो कामो – इमे वुच्चन्ति “कामा” ।

तत्थ कतमे अकुसला धम्मा ?

कामच्छन्दो, व्यापादो, थीनं, मिदं, उद्वच्चं, कुक्कुच्चं, विचि-
किच्छा – इमे वुच्चन्ति “अकुसला धम्मा” । इति इमेहि च कामेहि
इमेहि च अकुसलेहि धम्मेहि विवित्तो होति । तेन वुच्चति “विविच्चेव
25 कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेही’ ति ।

६३. सवितक्कं सविचारं ति । अत्थि वितक्को, अत्थि
विचारो ।

तत्थ कतमो वितक्को ?

यो तक्को वितक्को सङ्कप्पो अप्पना व्यप्पना चेतसो अभिनि-
30 रोपना सम्मासङ्कप्पो – अयं वुच्चति “वितक्को” ।

तत्थ कतमो विचारो ?

यो चारो विचारो अनुविचारो उपविचारो चित्तस्स अनुसन्धनता
अनुपेक्खनता — अयं वुच्चति “विचारो” । इति इमिना च वित्तक्केन
इमिना च विचारेण उपेतो होति ... पे०... समन्नागतो । तेन वुच्चति
“सवितक्कं सविचारं” ति ।

६४. विवेकजं ति । वित्तक्को, विचारो, पीति, सुखं, चित्तस्से-
कग्गता — ते इमस्मि^१ विवेके जाता होन्ति सञ्जाता निब्बत्ता अभि-
निब्बत्ता पातुभूता । तेन वुच्चति “विवेकजं” ति ।

६५. पीतिसुखं ति । अत्थि पीति, अत्थि सुखं ।

तत्थ कतमा पीति ?

या पीति पामोज्जं आमोदना पमोदना हासो पहासो वित्ति
ओदग्यं^२ अत्तमनता चित्तस्स — अयं वुच्चति “पीति” ।

तत्थ कतमं सुखं ?

यं चेतसिकं सातं चेतसिकं सुखं चेतोसम्फस्सजं सातं सुखं वेदयितं
चेतोसम्फस्सजा साता सुखा वेदना — इदं वुच्चति “सुखं” । इदं सुखं
इमाय पीतिया सहगतं होति सहजातं संसट्ठं सम्पयुतं । तेन वुच्चति
“पीतिसुखं” ति ।

६६. पठमं ति । गणनानुपुब्बता^३ पठमं । इदं पठमं समा-
पज्जती ति पठमं ।

६७. ज्ञानं ति । वित्तक्को, विचारो, पीति, सुखं, चित्तस्से-
कग्गता ।

६८. उपसम्पज्जा ति । यो पठमस्स ज्ञानस्स लाभो पटिलाभो
पत्ति सम्पत्ति फुसना सच्छिकिरिया उपसम्पदा ।

६९. विहरती ति ... पे०... तेन वुच्चति “विहरती” ति ।

७०. वित्तक्कविचारानं वूपसमा ति । अत्थि वित्तक्को, अत्थि
विचारो ।

तत्थ कतमो वित्तक्को ?

यो तक्को वित्तक्को ... पे०... सम्मासङ्कप्पो — अयं वुच्चति
“वित्तक्को” ।

तत्तु कतुतु वलतारु ?

R. 253

यु तारु वलतारु अनुवलतारु उतवलतारु तलतलसु अनुसनुतल
अनुतुतलतल - अतु वुतुतल "वलतारु" । इतल अतु त वलतकु अतु

B. 268

त वलतारु सनुतल हुनुतल सतलतल वुतसनुतल अतुतुतल अतुतुतुतल
5 अतुतल वुतुतल तुसलतल वलसुसलतल वुतुतुकतल । तुन वुतुतल
"वलतकुवलतारुनु वुतसतु" तल ।

७१. अतुतुतु तल । त अतुतुतु तलतुतु ।

७२. सतुतलतुनं तल । तल सतु सतुतल अुकतुतल अतुतु-
तुतलतु ।

10

७३. तुतलसु तुकुतलतल तल । तल तलतलसु तलतल...तु०...
सतुतलसतलतल ।

७ॡ. अतलतकु अतलतलरं तल । अतल तलतकु, अतल वलतारु ।

तत्तु कतुतु वलतकु ?

यु तकु वलतकु ...तु०... सतुतलसतुतु - अतु वुतुतल
15 "वलतकु" ।

तत्तु कतुतु वलतारु ?

यु तारु अनुतारु' वलतारु अनुवलतारु उतवलतारु तलतलसु
अनुसनुतल अनुतुतलतल - अतु वुतुतल "वलतारु" ।

इतल अतु त वलतकु अतु त वलतारु सनुतल हुतल सतलतल
20 वुतसनुतल अतुतुतल अतुतुतुतल अतुतुतुतल अतुतल वुतुतल सुसलतल वलसुसलतल
वुतुतुकतल । तुन वुतुतल "अतलतकु अतलतलरं" तल ।

७ॡ. सतलतलतु तल । सतुतलतु तुतलसुतु - तु इतलसु
सतलतलतु तलतल हुनुतल सतुतलतल नलतुतल अतलनलतुतल तुतुतुतल ।
तुन वुतुतल "सतलतलतु" तल ।

25

७ॢ. तुतलसुतु तल । अतल तुतल, अतल सुतु ।

तत्तु कतुतल तुतल ...तु०... अतु वुतुतल "तुतल" ।

तत्तु कतुतु सुतु ...तु०... इतु वुतुतल "सुतु" । इतु सुतु
इतलतु तुतलतल सहगतु हुतल सहतलतु संसतुतु सतुतुतुतु । तुन वुतुतल
"तुतलसुतु" तल ।

७७. दुतियं ति । गणनानुपुब्बता दुतियं । इदं दुतियं समा-
पज्जती ति दुतियं ।

७८. ज्ञानं ति । सम्पसादो, पीति, सुखं, चित्तस्सेकगता ।

७९. उपसम्पज्जा ति । यो दुतियस्स ज्ञानस्स लाभो पटिलाभो
पत्ति सम्पत्ति फुसना सच्छिकिरिया उपसम्पदा । 5

८०. विहरती ति ... पे०... तेन वुच्चति “विहरती” ति ।

८१. पीतिया च विरागा ति । तत्थ कतमा पीति ?

या पीति पामोज्जं आमोदना पमोदना हासो पहासो वित्ति
ओदग्यं अत्तमनता चित्तस्स — अयं वुच्चति “पीति” । अयं पीति सन्ता
होति समिता वूपसन्ता अत्थङ्गता अम्भत्थङ्गता अप्पिता व्यप्पिता सोसिता 10
विसोसिता व्यन्तीकता । तेन वुच्चति “पीतिया च विरागा” ति ।

८२. उपेक्खको ति । तत्थ कतमा उपेक्खा ?

या उपेक्खा उपेक्खना अज्झुपेक्खना मज्झत्तता चित्तस्स — अयं
वुच्चति “उपेक्खा” । इमाय उपेक्खाय उपेतो होति ... पे०... समन्ना-
गतो । तेन वुच्चति “उपेक्खको” ति । 15

८३. विहरती ति ... पे०... तेन वुच्चति “विहरती” ति ।

८४. सतो च सम्पज्जानो ति । तत्थ कतमा सति ?

या सति अनुस्सति ... पे०... सम्मासति — अयं वुच्चति “सति” ।
तत्थ कतमं सम्पज्जं ?

या पज्जा पज्जानता ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि — 20
इदं वुच्चति “सम्पज्जं” । इति इमाय च सतिया इमिना च सम्प-
ज्जनेन उपेतो होति ... पे०... समन्नागतो । तेन वुच्चति “सतो च
सम्पज्जानो” ति ।

८५. सुखं च कायेन पटिसंवेदेती ति । तत्थ कतमं सुखं ?

यंचेतसिकं सातं चेतसिकं सुखं चेतोसम्फस्सजं सातं सुखं वेदयितं 25
चेतोसम्फस्सजा साता सुखा वेदना — इदं वुच्चति “सुखं” ।

तत्थ कतमो कायो ?

सञ्जाक्खन्धो, सहारक्खन्धो, विञ्जाणक्खन्धो — अयं
वुच्चति “कायो” । इदं सुखं इमिना कायेन पटिसंवेदेति । तेन वुच्चति
“सुखं च कायेन पटिसंवेदेती” ति । 30

B. 270

८६. यं तं अरिया आचिक्खन्ती ति । तत्थ कतमे अरिया ?

अरिया वुच्चन्ति बुद्धा च बुद्धसावका च । ते इमं आचिक्खन्ति
देसेन्ति पञ्जापेन्ति^१ पट्टपेन्ति विवरन्ति विभजन्ति उत्तानि^२ करोन्ति^३
पकासेन्ति । तेन वुच्चति “यं तं अरिया आचिक्खन्ती” ति ।

८७. उपेक्खको सतिमा सुखविहारो ति । तत्थ कतमा
उपेक्खा ?

या उपेक्खा उपेक्खना अज्झुपेक्खना मज्झत्तता चित्तस्स – अयं
वुच्चति “उपेक्खा” ।

R. 260

तत्थ कतमा सति ?

१० या सति अनुस्सति ... पे०... सम्मासति – अयं वुच्चति
“सति” ।

तत्थ कतमं सुखं ?

यं चेतसिकं सातं चेतसिकं सुखं चेतोसम्पस्सजं सातं सुखं वेदयितं
चेतोसम्पस्सजा साता सुखा वेदना – इदं वुच्चति “सुखं” ।

१५ इति इमाय च उपेक्खाय इमाय च सतिया इमिना च सुखेन
समन्नागतो इरियति वत्तति पालेति यपेति यापेति चरति विहरति ।
तेन वुच्चति “उपेक्खको सतिमा सुखविहारो” ति ।

८८. तत्तियं ति । गणनानुपुब्बता तत्तियं । इदं तत्तियं समा-
पज्जती ति तत्तियं ।

२० ८९. ज्ञानं ति । उपेक्खा, सति, सम्पजञ्जं, सुखं, चित्तस्से
कग्गता ।

९०. उपसम्पज्जा ति । यो तत्तियस्स ज्ञानस्स लाभो पटिलाभो
पत्ति सम्पत्ति फुसना सञ्चिकिरिया उपसम्पदा ।

९१. विहरती ति ... पे०... तेन वुच्चति “विहरती” ति ।

२५ ९२. सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना ति । अत्थि सुखं,
अत्थि दुक्खं ।

तत्थ कतमं सुखं ?

१. पञ्जापेन्ति – म० । २-२. उत्तानि करोन्ति – सी०; उत्तानीकरोन्ति – स्या०,
रो० ।

यं कायिकं सातं कायिकं सुखं कायसम्पस्सजं सातं सुखं वेदयितं
कायसम्पस्सजा साता सुखा वेदना — इदं वुच्चति “सुखं” ।

तत्थ कतमं दुक्खं ?

यं कायिकं असातं कायिकं दुक्खं कायसम्पस्सजं असातं दुक्खं
वेदयितं कायसम्पस्सजा असाता दुक्खा वेदना — इदं वुच्चति “दुक्खं” । 5

इति इदं च सुखं इदं च दुक्खं सन्ता होन्ति समिता वूपसन्ता
अत्यङ्गता अब्भत्यङ्गता अप्पिता व्यप्पिता सोसिता विसोसिता व्यन्ती-
कता । तेन वुच्चति “सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना” ति ।

६३. पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्यङ्गमा ति । अत्थि
सोमनस्सं, अत्थि दोमनस्सं ।

तत्थ कतमं सोमनस्सं ?

यं चेतसिकं सातं चेतसिकं सुखं चेतोसम्पस्सजं सातं सुखं वेदयितं
चेतोसम्पस्सजा साता सुखा वेदना — इदं वुच्चति “सोमनस्सं” ।

तत्थ कतमं दोमनस्सं ?

यं चेतसिकं असातं चेतसिकं दुक्खं चेतोसम्पस्सजं असातं 15
दुक्खं वेदयितं चेतोसम्पस्सजा असाता दुक्खा वेदना — इदं वुच्चति
“दोमनस्सं” ।

इति इदं च सोमनस्सं इदं च दोमनस्सं पुब्बेव सन्ता होन्ति
समिता वूपसन्ता अत्यङ्गता अब्भत्यङ्गता अप्पिता व्यप्पिता सोसिता
विसोसिता व्यन्तीकता । तेन वुच्चति “पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं 20
अत्यङ्गमा” ति ।

६४. अदुक्खमसुखं ति । यं चेतसिकं नेव सातं नासातं चेतो-
सम्पस्सजं अदुक्खमसुखं वेदयितं चेतोसम्पस्सजा अदुक्खमसुखा वेदना ।
तेन वुच्चति “अदुक्खमसुखं” ति ।

६५. उपेक्खासतिपारिसुद्धि ति । तत्थ कतमा उपेक्खा ? 25
या उपेक्खा उपेक्खना अज्झुपेक्खना मज्झत्तता चित्तस्स — अयं
वुच्चति “उपेक्खा” ।

तत्थ कतमा सति ?

या सति अनुस्सति ... पे०... सम्मासति — अयं वुच्चति “सति” ।

अयं सति इमाय उपेक्खाय विचटा होति परिसुद्धा परियोदाता । तेन वुच्चति "उपेक्खासतिपारिसुद्धि" ति ।

६६. चतुत्थं ति । गणनानुपुञ्चता चतुत्थं, इदं चतुत्थं समापज्जती ति चतुत्थं ।

5 ६७. ज्ञानं ति । उपेक्खा, सति, चित्तस्सेकगता ।

B. 272

६८. उपसम्पज्जा ति । यो चतुत्थस्स ज्ञानस्स लाभो पटि-
लाभो पत्ति सम्पत्ति फुसना सच्छिकिरिया उपसम्पदा ।

६९. विहरती ति ... पे०... तेन वुच्चति "विहरती" ति ।

१००. सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा ति । तत्थ कतमा
10 रूपसज्जा^१ ?

रूपावचरसमापत्ति^२ समापन्नस्स वा उपपन्नस्स वा दिट्ठघम्मसुख-
विहारिस्स वा सज्जा सज्जानना सज्जानितत्तं - इमा वुच्चन्ति "रूप-
सज्जायो" । इमा रूपसज्जायो अतिक्कन्तो होति वीतिक्कन्तो समति-
क्कन्तो । तेन वुच्चति "सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा" ति ।

15 १०१. पटिघसज्जानं अत्यङ्गमा ति । तत्थ कतमा पटिघ-
सज्जा^३ ?

रूपसज्जा सहसज्जा ... पे०... फोट्टव्वसज्जा - इमा वुच्चन्ति
पटिघसज्जायो । इमा पटिघसज्जायो सन्ता होन्ति समिता वूपसन्ता
अत्यङ्गता अब्भत्यङ्गता अण्णिता व्यण्णिता सोसिता विसोसिता व्यन्ती-
20 कता । तेन वुच्चति "पटिघसज्जानं अत्यङ्गमा" ति ।

१०२. नानत्तसज्जानं अमनसिकारा ति । तत्थ कतमा
नानत्तसज्जा^४ ?

R. 262

असमापन्नस्स^५ मनीघातु समङ्गिस्स वा मनोविज्जाणघातु
समङ्गिस्स वा सज्जा सज्जानना सज्जानितत्तं - इमा वुच्चन्ति
25 "नानत्तसज्जायो" । इमा नानत्तसज्जायो न मनसि करोति । तेन
वुच्चति "नानत्तसज्जानं अमनसिकारा" ति ।

१०३. अनन्तो आकासो ति । तत्थ कतमो आकासो ?

१. रूपसज्जायो - स्या०, रो० । २. या रूपावचरसमापत्ति - स्या०, रो० ।
३. पटिघसज्जायो - स्या०, रो० । ४. नानत्तसज्जायो - स्या०, रो० । ५. या असमा-
पन्नस्स - स्या०, रो० ।

यो आकासो आकासगतं अघं अघगतं विवरो विवरगतं असम्फुट्टं चतूहि महाभूतेहि - अयं वुच्चति "आकासो" । तस्मिं आकासे चित्तं ठपेति सण्ठपेति अनन्तं फरति । तेन वुच्चति "अनन्तो आकासो" ति ।

१०४. आकासानञ्चायतनं ति । आकासानञ्चायतनं समा-
पन्नस्स वा उपपन्नस्स वा दिट्ठधम्मसुखविहारिस्स वा चित्तचेतसिका 5
धम्मा ।

१०५. उपसम्पज्जा ति । यो आकासानञ्चायतनस्स लाभो पटिलाभो पत्ति सम्पत्ति फुसना सञ्छिकिरिया उपसम्पदा ।

१०६. विहरती ति ... पे०... तेन वुच्चति "विहरती" ति ।

१०७. सब्वसो आकासानञ्चायतनं समतिक्कम्मा^१ ति । इमं 10
आकासानञ्चायतनं अतिक्कन्तो होति वीतिक्कन्तो समतिक्कन्तो । तेन वुच्चति "सब्वसो आकासानञ्चायतनं समतिक्कम्मा" ति ।

१०८. अनन्तं विज्जाणं ति । तयेव आकासं विज्जाणेन फुट्टं मनसि करोति अनन्तं फरति । तेन वुच्चति "अनन्तं विज्जाणं" ति ।

१०९. विज्जाणञ्चायतनं ति । विज्जाणञ्चायतनं समा- 15
पन्नस्स वा उपपन्नस्स वा दिट्ठधम्मसुखविहारिस्स वा चित्तचेतसिका धम्मा ।

११०. उपसम्पज्जा ति । यो विज्जाणञ्चायतनस्स लाभो पटिलाभो पत्ति सम्पत्ति फुसना सञ्छिकिरिया उपसम्पदा ।

१११. विहरती ति ... पे०... तेन वुच्चति "विहरती" ति । 20

११२. सब्वसो विज्जाणञ्चायतनं समतिक्कम्मा ति । इमं विज्जाणञ्चायतनं अतिक्कन्तो होति वीतिक्कन्तो समतिक्कन्तो । तेन वुच्चति "सब्वसो विज्जाणञ्चायतनं समतिक्कम्मा" ति ।

११३. नत्थि किञ्ची ति । तयेव विज्जाणं भावेति^२ विभा-
वेति अन्तरभावेति, "नत्थि किञ्ची" ति पस्सति । तेन वुच्चति "नत्थि 25
किञ्ची" ति ।

११४. आकिञ्चञ्चायतनं ति । आकिञ्चञ्चायतनं समापन्नस्स वा उपपन्नस्स वा दिट्ठधम्मसुखविहारिस्स वा चित्तचेतसिका धम्मा ।

R. 263

११५. उपसम्पज्जा ति । यो आकिञ्चञ्जायतनस्स लाभो पटिलाभो पत्ति सम्पत्ति फुसना सच्छिकिरिया उपसम्पदा ।

११६. विहरती ति ... पे०... तेन वुच्चति “विहरती” ति ।

११७. सब्बसो आकिञ्चञ्जायतनं समतिक्कम्मा ति । इमं
5 आकिञ्चञ्जायतनं अतिक्कन्तो होति वीतिक्कन्तो समतिक्कन्तो । तेन वुच्चति “सब्बसो आकिञ्चञ्जायतनं समतिक्कम्मा” ति ।

B. 274

नेवसञ्जीनासञ्जी’ ति । तयेव आकिञ्चञ्जायतनं सन्ततो मनसि करोति सह्कारावसेससमापत्ति भावेति । तेन वुच्चति “नेव-सञ्जीनासञ्जी” ति ।

10 ११८. नेवसञ्जानासञ्जायतनं ति । नेवसञ्जानासञ्जायतनं समापन्नस्स वा उपपन्नस्स वा दिट्ठधम्मसुखविहारिस्स वा चित्त-चेतसिका घम्मा ।

११९. उपसम्पज्जा ति । यो नेवसञ्जानासञ्जायतनस्स लाभो पटिलाभो पत्ति सम्पत्ति फुसना सच्छिकिरिया उपसम्पदा ।

15 १२०. विहरती ति । हरियति वत्तति पालेति यपेति थापेति चरति विहरति । तेन वुच्चति “विहरती” ति ।

— ० —

§ २. अभिघम्मभाजनीयं

१. रूपावचरकुसलं

चतुश्च

१२१. चत्तारि ज्ञानानि – पठमं ज्ञानं, दुतियं ज्ञानं, ततियं ज्ञानं, चतुत्थं ज्ञानं ।

१२२. तत्थ कतमं पठमं ज्ञानं ?

20 इध भिक्खु यस्मिं समये रूपपपत्तिया मग्गं भावेति विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवीकसिणं^१, तस्मिं समये पञ्चङ्गिकं ज्ञानं होति – वितक्को, विचारो, पीति, सुखं, चित्तस्से-वत्तता । इदं वुच्चति “पठमं ज्ञानं” । अवसेसा घम्मा ज्ञानसम्पयुत्ता ।

१. अयं पाठो मातिकाप नत्थि, निदेसे पन मञ्जपोत्यकेसु दिस्सति । २. पथवीकसिणं – षी०, स्पा०, रो०, एवमुपरि पि ।

१२३. तत्थ कतमं दुतियं ज्ञानं ?

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मग्गं भावेति वितक्क-
विचारानं वूपसमा ... पे०... दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवी-
कसिणं, तस्मिं समये तिवज्झिकं ज्ञानं होति — पीति, सुखं,
चित्तस्सेकग्गता । इदं वुच्चति “दुतियं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा 5
ज्ञानसम्पयुत्ता ।

१२४. तत्थ कतमं ततियं ज्ञानं ?

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मग्गं भावेति पीतिया च
विरागा ... पे०... ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवीकसिणं, तस्मिं
समये दुवज्झिकं ज्ञानं होति — सुखं, चित्तस्सेकग्गता । इदं वुच्चति “ततियं 10
ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा ज्ञानसम्पयुत्ता ।

१२५. तत्थ कतमं चतुत्थं ज्ञानं ?

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मग्गं भावेति सुखंस्स च
पहाना ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवीकसिणं, तस्मिं
समये दुवज्झिकं ज्ञानं होति — उपेक्खा, चित्तस्सेकग्गता । इदं वुच्चति 15
“चतुत्थं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा ज्ञानसम्पयुत्ता ।

पञ्चकं

१२६. इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मग्गं भावेति
विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवी-
कसिणं, तस्मिं समये पञ्चज्झिकं ज्ञानं होति — वितक्को, विचारो, पीति,
सुखं, चित्तस्सेकग्गता । इदं वुच्चति “पठमं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा 20
ज्ञानसम्पयुत्ता ।

१२७. इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मग्गं भावेति
विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि अवितक्कं विचारमत्तं
विवेकजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवीकसिणं, तस्मिं
समये चतुरज्झिकं ज्ञानं होति — विचारो, पीति, सुखं, चित्तस्सेकग्गता । 25
इदं वुच्चति “दुतियं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा ज्ञानसम्पयुत्ता ।

१२८. इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मग्गं भावेति
वितक्कविचारानं वूपसमा ... पे०... ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति
पथवीकसिणं, तस्मिं समये तिवज्झिकं ज्ञानं होति — पीति, सुखं, चित्तस्से-

कग्गता । इदं वुच्चति “ततियं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा ज्ञान-
सम्पयुत्ता ।

१२९. इध भिक्खु यस्मिं समये रूपपत्तिया मग्गं भावेति
पीत्तिया च विरागा ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवी-
५ कसिणं, तस्मिं समये दुवङ्गिकं ज्ञानं होति – सुखं, चित्तस्सेकग्गता । इदं
वुच्चति “चतुत्थं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा ज्ञानसम्पयुत्ता ।

B. 276

१३०. इध भिक्खु यस्मिं समये रूपपत्तिया मग्गं भावेति
सुखस्स च पहाना ... पे०... पञ्चमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवी-
कसिणं, तस्मिं समये दुवङ्गिकं ज्ञानं होति – उपेक्खा, चित्तस्सेकग्गता ।
१० इदं वुच्चति “पञ्चमं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा ज्ञानसम्पयुत्ता ।

२. अरूपावचरकुसलं

265

१३१. इध भिक्खु यस्मिं समये अरूपपत्तिया मग्गं भावेति
सव्वसो आकिञ्चञ्जायतनं समतिक्कम्म नेवसञ्जानासञ्जायतन-
सञ्जासहगतं सुखस्स च पहाना ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज
विहरति, तस्मिं समये दुवङ्गिकं ज्ञानं होति – उपेक्खा, चित्तस्सेकग्गता ।
१५ इदं वुच्चति “चतुत्थं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा ज्ञानसम्पयुत्ता ।

३. लोकुत्तरकुसलं

चतुष्कं

१३२. चत्तारि ज्ञानानि – पठमं ज्ञानं, दुतियं ज्ञानं, ततियं
ज्ञानं, चतुत्थं ज्ञानं ।

१३३. तत्थ कतमं पठमं ज्ञानं ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
२० अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-
भिञ्जं, तस्मिं समये पञ्चङ्गिकं ज्ञानं होति – वितक्को, विचारो,
पीत्ति, सुखं, चित्तस्सेकग्गता । इदं वुच्चति “पठमं ज्ञानं” । अवसेसा
धम्मा ज्ञानसम्पयुत्ता ।

23

१३४. तत्थ कतमं दुतियं ज्ञानं ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं

अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया वितक्क-
विचारानं वूपसमा ... पे०... दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं
दन्धाभिञ्जं, तस्मिं समये तिवज्झिकं ज्ञानं होति — पीति, सुखं, चित्तस्से-
कगता । इदं वुच्चति “दुतियं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा ज्ञानसम्पयुत्ता ।

१३५. तत्थ कतमं ततियं ज्ञानं ?

5

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया पीतिया च
विरागा ... पे०... ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-
भिञ्जं, तस्मिं समये दुवज्झिकं ज्ञानं होति — सुखं, चित्तस्सेकगता ।
इदं वुच्चति “ततियं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा ज्ञानसम्पयुत्ता ।

10

१३६. तत्थ कतमं चतुत्थं ज्ञानं ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया सुखस्स च
पहाना ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-
भिञ्जं, तस्मिं समये दुवज्झिकं ज्ञानं होति — उपेक्खा, चित्तस्सेकगता ।
इदं वुच्चति “चतुत्थं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा ज्ञानसम्पयुत्ता ।

15

पञ्चकं

१३७. इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्या-
निकं अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विवि-
च्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं
दन्धाभिञ्जं, तस्मिं समये पञ्चज्झिकं ज्ञानं होति — वितक्को, विचारो,
पीति, सुखं, चित्तस्सेकगता । इदं वुच्चति “पठमं ज्ञानं” । अवसेसा
धम्मा ज्ञानसम्पयुत्ता ।

20

१३८. इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्या-
निकं अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विवि-
च्चेव^१ कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि^२ अवितक्कं विचारमत्तं^३
विवेकजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-
भिञ्जं, तस्मिं समये चतुरज्झिकं ज्ञानं होति — विचारो, पीति, सुखं,

25

...

चित्तस्सेकगता । इदं वुच्चति “दुतियं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा ज्ञान-
सम्पयुत्ता ।

१३६. इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्या-
निकं अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया वितक्क-
5 विचारानं वूपसमा ... पे०... ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं
दन्धाभिज्झं, तस्मिं समये तिवज्झिकं ज्ञानं होति — पीति, सुखं, चित्तस्से-
कगता । इदं वुच्चति “ततियं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा ज्ञानसम्पयुत्ता ।

१४०. इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्या-
निकं अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया पीतिया
D. 278 10 च विरागा ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं
दन्धाभिज्झं, तस्मिं समये दुवज्झिकं ज्ञानं होति — सुखं, चित्तस्से-
कगता । इदं वुच्चति “चतुत्थं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा ज्ञानसम्पयुत्ता ।

१४१. इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्या-
निकं अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया सुखस्स
15 च पहाना ... पे०... पञ्चमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं
दन्धाभिज्झं, तस्मिं समये दुवज्झिकं ज्ञानं होति — उपेक्खा, चित्तस्से-
कगता । इदं वुच्चति “पञ्चमं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा ज्ञान-
सम्पयुत्ता ।

४. रूपावचरविपाका

१४२. चत्तारि ज्ञानानि — पठमं ज्ञानं, दुतियं ज्ञानं, ततियं
ज्ञानं, चतुत्थं ज्ञानं ।

20 १४३. तत्थ कतमं पठमं ज्ञानं ?

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मग्गं भावेति विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवीकसिणं, तस्मिं
समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे धम्मा कुसला ।
तस्सेव रूपावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता विपाकं
25 विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवीकसिणं,
R. 267 तस्मिं समये पञ्चज्झिकं ज्ञानं होति — वितक्को, विचारो, पीति, सुखं,
चित्तस्सेकगता । इदं वुच्चति “पठमं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा ज्ञान-
सम्पयुत्ता ।

१४४. तत्थ कतमं दुतियं ज्ञानं ?

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मग्गं भावेति वितक्क-
विचारानं वूपसमा ... पे०... दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवी-
कसिणं, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे
धम्मा कुसला । तस्सेव रूपावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचि- 5
तत्ता विपाकं वितक्कविचारानं वूपसमा ... पे०... दुतियं ज्ञानं ... पे०...
ततियं ज्ञानं ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं ... पे०... पठमं ज्ञानं ... पे०... पञ्चमं
ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवीकसिणं, तस्मिं समये दुवङ्गिकं ज्ञानं
होति — उपेक्खा, चित्तस्सेकगता । इदं वुच्चति “पञ्चमं ज्ञानं” ।
अवसेसा धम्मा ज्ञानसम्पयुत्ता ... पे०... । 10

५. अरूपावचरविपाका

१४५. इध भिक्खु यस्मिं समये अरूपूपपत्तिया मग्गं भावेति B
सव्वसो आकिञ्चञ्जायतनं समतिक्कम्म नेवसञ्जानासञ्जायतन-
सञ्जासहगतं सुखस्स च पहाना ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज
विहरति, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे
धम्मा कुसला । तस्सेव अरूपावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उप- 15
चित्तत्ता विपाकं सव्वसो आकिञ्चञ्जायतनं समतिक्कम्म नेवसञ्जाना-
सञ्जायतनसञ्जासहगतं सुखस्स च पहाना ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं
उपसम्पज्ज विहरति, तस्मिं समये दुवङ्गिकं ज्ञानं होति — उपेक्खा,
चित्तस्सेकगता । इदं वुच्चति “चतुत्थं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा ज्ञान-
सम्पयुत्ता । 20

६. लोकुत्तरविपाका

१४६. चत्तारि ज्ञानानि — पठमं ज्ञानं, दुतियं ज्ञानं, ततियं ज्ञानं,
चतुत्थं ज्ञानं ।

१४७. तत्थ कतमं पठमं ज्ञानं ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं
अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव 25
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-
भिञ्जं, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे
वि०-४१ R.

धम्मा कुसला । तस्सेव लोकुत्तरस्स कुसलस्स ज्ञानस्स कतत्ता भावितत्ता विपाकं विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धाभिञ्जं सुञ्जतं, तस्मिं समये पञ्चङ्गिकं ज्ञानं होति – वितक्को, विचारो, पीति, सुखं, चित्तस्सेकग्गता । इदं वुच्चति “पठमं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा ज्ञानसम्पयुत्ता ।

१४८. तत्थ कतमं दुतियं ज्ञानं ?

इध भिक्खु यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं अपचयगामिं दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया वितक्क-विचारानं वूपसमा ... पे०... दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धाभिञ्जं, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविक्खेपो होति । इमे धम्मा कुसला । तस्सेव लोकुत्तरस्स कुसलस्स ज्ञानस्स कतत्ता भावितत्ता विपाकं वितक्कविचारानं वूपसमा ... पे०... दुतियं ज्ञानं ... पे०... ततियं ज्ञानं ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं ... पे०... पठमं ज्ञानं ... पे०... पञ्चमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धाभिञ्जं सुञ्जतं, तस्मिं समये दुवङ्गिकं ज्ञानं होति – उपेक्खा, चित्तस्सेकग्गता । इदं वुच्चति “पञ्चमं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा ज्ञानसम्पयुत्ता ।

७. रूपारूपावचरकिरिया

१४९. चत्तारि ज्ञानानि – पठमं ज्ञानं, दुतियं ज्ञानं, ततियं ज्ञानं, चतुत्थं ज्ञानं ।

१५०. तत्थ कतमं पठमं ज्ञानं ?

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपावचरं ज्ञानं भावेति किरियं नेव कुसलं नाकुसलं न च कम्मविपाकं दिट्ठधम्मसुखविहारं विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवीकसिणं, तस्मिं समये पञ्चङ्गिकं ज्ञानं होति – वितक्को, विचारो, पीति, सुखं, चित्तस्सेकग्गता । इदं वुच्चति “पठमं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा ज्ञानसम्पयुत्ता ।

१५१. तत्थ कतमं दुतियं ज्ञानं ?

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपावचरं ज्ञानं भावेति किरियं नेव कुसलं नाकुसलं न च कम्मविपाकं दिट्ठधम्मसुखविहारं वितक्कविचारानं वूपसमा ... पे०... दुतियं ज्ञानं ... पे०... ततियं ज्ञानं ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं

... पे०... पठमं ज्ञानं ... पे०... पञ्चमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवी-
कसिणं, तस्मिं समये दुवङ्गिकं ज्ञानं होति — उपेक्खा, चित्तस्सेकगता ।
इदं वुच्चति “पञ्चमं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा ज्ञानसम्पयुत्ता ।

१५२. इध भिक्खु यस्मिं समये अरूपावचरं ज्ञानं भावेति
किरियं नेव कुसलं नाकुसलं न च कम्मविपाकं विट्ठधम्मसुखविहारं सब्बसो 5
आकिञ्चञ्जायतनं समतिक्कम्म नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जा-
सहगतं सुखस्स च पहाना ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति,
तस्मिं समये दुवङ्गिकं ज्ञानं होति — उपेक्खा, चित्तस्सेकगता । इदं
वुच्चति “चतुत्थं ज्ञानं” । अवसेसा धम्मा ज्ञानसम्पयुत्ता ति ।

§ ३. पञ्हापुच्छकं

१५३. चत्तारि ज्ञानानि — इध भिक्खु विविच्चेव कामेहि 10 B.
विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं^१ सविचारं विवेकजं पीतिसुखं
पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ... पे०... वितक्कविचारानं वूपसमा
अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं
पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ... पे०... पीतिया च विरागा
उपेक्खको च विहरति सतो च सम्पजानो सुखं च कायेन पटिसंवेदेति, यं 15
तं अरिया आचिक्खन्ति — “उपेक्खको सतिमा सुखविहारी” ति ततियं
ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ... पे०... सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना
पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासति-
पारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ।

१५४. चतुन्नं ज्ञानानं कति कुसला, कति अकुसला, कति 20
अव्याकता ... पे०... कति सरणा, कति अरणा ?

१. तिकमातिकानुक्रमेण

१५५. सिया कुसला, सिया अव्याकता । तीणि ज्ञानानि^२ —
एत्थुप्पन्नं सुखं वेदनं ठपेत्वा सुखाय^३ वेदनाय सम्पयुत्ता, चतुत्थं ज्ञानं —
एत्थुप्पन्नं अदुक्खमसुखं वेदनं ठपेत्वा अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं ।

R. 270

B 282

सिया विपाका, सिया विपाकधम्मधम्मा, सिया नेवविपाकनविपाकधम्म-
 धम्मा । सिया उपादिन्नुपादानिया, सिया अनुपादिन्नुपादानिया, सिया
 अनुपादिन्नानुपादानिया । सिया असङ्किलिद्धसङ्किलेसिका, सिया असङ्किलि-
 5 ण्णसङ्किलेसिका । पठमं ज्ञानं – एत्थुप्पन्ने वितक्कविचारे ठपेत्वा
 सवितक्कं सविचारं, तीणि ज्ञानानि अवितक्कअविचारा । द्वे ज्ञानानि –
 एत्थुप्पन्नं पीतिं ठपेत्वा पीतिसहगता, तीणि ज्ञानानि – एत्थुप्पन्नं सुखं
 ठपेत्वा सुखसहगता, चतुत्थं ज्ञानं – एत्थुप्पन्नं उपेक्खं ठपेत्वा उपेक्खा-
 सहगता । नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्वा । नेव दस्सनेन न भावनाय
 पहातव्वहेतुका । सिया आचयगामिनो, सिया अपचयगामिनो, सिया
 10 नेवाचयगामिनापचयगामिनो । सिया सेक्खा, सिया असेक्खा, सिया
 नेवसेक्खनासेक्खा । सिया महग्गता, सिया अप्पमाणा । तीणि ज्ञानानि
 न वत्तव्वा परित्तारम्मणा ति पि, महग्गतारम्मणा ति पि, सिया
 अप्पमाणारम्मणा, सिया न वत्तव्वा अप्पमाणारम्मणा ति; चतुत्थं ज्ञानं
 सिया परित्तारम्मणं, सिया महग्गतारम्मणं, सिया अप्पमाणारम्मणं;
 15 सिया न वत्तव्वं परित्तारम्मणं ति पि, महग्गतारम्मणं ति पि,
 अप्पमाणारम्मणं ति पि । सिया मज्झिमा, सिया पणीता । सिया सम्मत्त-
 नियता, सिया अनियता । तीणि ज्ञानानि न मग्गारम्मणा, सिया मग्गहेतुका,
 सिया मग्गाधिपतिनो, सिया न वत्तव्वा मग्गहेतुका ति पि, मग्गा-
 धिपतिनो ति पि; चतुत्थं ज्ञानं सिया मग्गारम्मणं, सिया मग्गहेतुकं, सिया
 20 मग्गाधिपति, सिया न वत्तव्वं मग्गारम्मणं ति पि, मग्गहेतुकं ति पि
 मग्गाधिपतो ति पि । सिया उप्पन्ना, सिया अनुप्पन्ना, सिया उप्पादिनो ।
 सिया अतीता, सिया अनागता, सिया पच्चुप्पन्ना । तीणि ज्ञानानि न
 वत्तव्वा अतीतारम्मणा ति पि, अनागतारम्मणा ति पि, पच्चुप्पन्नारम्मणा
 ति पि; चतुत्थं ज्ञानं सिया अतीतारम्मणं, सिया अनागतारम्मणं, सिया
 25 पच्चुप्पन्नारम्मणं, सिया न वत्तव्वं अतीतारम्मणं ति पि, अनागता-
 रम्मणं ति पि, पच्चुप्पन्नारम्मणं ति पि । सिया अज्झत्ता, सिया
 वहिद्धा, सिया अज्झत्तवहिद्धा । तीणि ज्ञानानि वहिद्धारम्मणा, चतुत्थं
 ज्ञानं सिया अज्झत्तारम्मणं, सिया वहिद्धारम्मणं, सिया अज्झत्तवहिद्धा-
 रम्मणं, सिया न वत्तव्वं अज्झत्तारम्मणं ति पि, वहिद्धारम्मणं ति,
 30 पि, अज्झत्तवहिद्धारम्मणं ति पि । अनिदस्सनेनअप्पटिघा ।

२. दुक्मातिकानुक्कमेन

१५६. न हेतू । सहेतुका । हेतुसम्पयुक्ता । न वत्तब्वा हेतू
चेव सहेतुका चा ति, सहेतुका चेव न च हेतू । न वत्तब्वा हेतू
चेव हेतुसम्पयुक्ता चा ति, हेतुसम्पयुक्ता चेव न च हेतू । न हेतू
सहेतुका ।

१५७. सम्पच्चया । सङ्ख्यता । अनिदस्सना । अप्पटिघा । 5
अरूपा । सिया लोकिया, सिया लोकुत्तरा । केनचि विञ्जेय्या,
केनचि न विञ्जेय्या ।

१५८. नो आसवा । सिया सासवा, सिया अनासवा ।
आसवविप्पयुक्ता । न वत्तब्वा आसवा चेव सासवा चा ति, सिया
सासवा चेव नो च आसवा, सिया न वत्तब्वा सासवा चेव नो च आसवा 10
ति । न वत्तब्वा आसवा चेव आसवसम्पयुक्ता चा ति पि, आसव-
सम्पयुक्ता चेव नो च आसवा ति पि । सिया आसवविप्पयुक्ता सासवा,
सिया आसवविप्पयुक्ता अनासवा । B.

१५९. नो संयोजना ... पे०... नो गन्था ... पे०... नो ओघा
... पे०... नो योगा ... पे०... नो नीवरणा ... पे०... नो परामासा ... पे०... 15
सारम्मणा । नो चित्ता । चेतसिका । चित्तसम्पयुक्ता । चित्तसंसट्ठा ।
चित्तसमुट्ठाना । चित्तसहभुनो । चित्तानुपरिवत्तिनो । चित्तसंसट्ठ-
समुट्ठाना । चित्तसंसट्ठसमुट्ठानसहभुनो । चित्तसंसट्ठसमुट्ठानानुपरि-
वत्तिनो । वाहिरा । नो उपादा । सिया उपादिन्ना, सिया अनुपादिन्ना ।

१६०. नो उपादाना ... पे०... नो किलेसा ... पे०... न दस्सनेन 20
पहातब्वा । न भावनाय पहातब्वा । न दस्सनेन पहातव्वहेतुका । न भावनाय
पहातव्वहेतुका । पठमं ज्ञानं — एत्थुप्पन्नं वितक्कं ठपेत्वा सवितक्कं, तीणि
ज्ञानानि अवितक्का । पठमं ज्ञानं — एत्थुप्पन्नं विचारं ठपेत्वा सविचारं,
तीणि ज्ञानानि अविचारा । द्वे ज्ञानानि — एत्थुप्पन्नं पीतिं ठपेत्वा
सप्पीतिका, द्वे ज्ञानानि अप्पीतिका । द्वे ज्ञानानि — एत्थुप्पन्नं पीतिं 25
ठपेत्वा पीतिसहगता, द्वे ज्ञानानि न पीतिसहगता । तीणि ज्ञानानि —
एत्थुप्पन्नं सुखं ठपेत्वा सुखसहगता, चतुत्थं ज्ञानं न सुखसहगतं । चतुत्थं
ज्ञानं — एत्थुप्पन्नं उपेक्खं ठपेत्वा उपेक्खासहगतं, तीणि ज्ञानानि उपेक्खा-

सहगता । न कामावचरा । सिया रूपावचरा, सिया न रूपावचरा ।
 त्रीणि ज्ञानानि न अरूपावचरा, चतुर्थं ज्ञानं सिया अरूपावचरं, सिया
 न अरूपावचरं । सिया परियापन्ना, सिया अपरियापन्ना । सिया निव्या-
 निका, सिया अनिव्यानिका । सिया नियता, सिया अनियता । सिया
 5 सउत्तरा, सिया अनुत्तरा । अरणा ति ।

ज्ञानविभङ्गो निवृत्तो ।

—:०:—

१३. अप्पमञ्जाविभङ्गो

§ १. सुत्तन्तभाजनीयं

१. चतस्सो अप्पमञ्जायो — इध भिक्खु मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति तथा दुतियं तथा ततियं तथा चतुत्थं^२, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अव्यापज्जेन^३ फरित्वा विहरति; करुणासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति तथा दुतियं तथा ततियं 5 तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं करुणासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अव्यापज्जेन फरित्वा विहरति; मुदितासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति तथा दुतियं तथा ततियं तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मुदितासहगतेन चेतसा विपुलेन मह- 10 गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अव्यापज्जेन फरित्वा विहरति; उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति तथा दुतियं तथा ततियं तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अव्यापज्जेन फरित्वा विहरति । 15

१. मेत्ता

२. कथं च भिक्खु मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति ?

सेय्यथापि नाम एकं पुग्गलं पियं मनापं दिस्वा मेत्तायेय्य, एवमेव सब्बे सत्ते मेत्ताय फरति ।

तत्थ कतमा मेत्ता ?

20

या सत्तेसु भेत्ति मेत्तायना मेत्तायितत्तं मेत्ताचेतोविमुत्ति — अयं वुच्चति "मेत्ता" ।

तत्थ कतमं चित्तं ?

१. अप्पमञ्जाविभङ्गो — रो० । २. चतुत्थं — त्ती०, एवमुपरि पि । ३. अव्यापज्जेन — मी०, रया०; अव्यापज्जेन — रो० ।

B. 285,
R. 273

यं चित्तं मनो मानसं हृदयं पण्डरं मनो मनायतनं मनिन्द्रियं
विञ्जाणं विञ्जाणकखन्धो तज्जामनोविञ्जाणधातु - इदं वुच्चति
“चित्तं” । इदं चित्तं इमाय मेत्ताय सहगतं होति सहजातं संसट्ठं सम्प-
युत्तं । तेन वुच्चति “मेत्तासहगतेन चेतसा” ति ।

5 ३. एकं दिसं ति । पुरत्थिमं वा दिसं पच्छिमं वा दिसं उत्तरं
वा दिसं दक्खिणं वा दिसं उट्ठं वा अधो वा तिरियं वा विदिसं वा ।

फरित्वा ति । फरित्वा अधिमुच्चित्वा ।

विहरती ति । इरियति वत्तति पालेति यपेति यापेति चरति
विहरति । तेन वुच्चति “विहरती” ति ।

10 तथा दुतियं ति । यथेव एकं दिसं तथा दुतियं दिसं तथा ततियं
दिसं तथा चतुत्थं दिसं तथा उट्ठं तथा अधो तथा तिरियं तथा विदिसं ।

सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं ति । सब्बेन सब्बं सब्बथा
सब्बं असेसं निस्सेसं । परियादायवचनमेत्तं - “सब्बधि सब्बत्तताय
सब्बावन्तं लोकं” ति ।

15 ४. मेत्तासहगतेन चेतसा ति । तत्थ कत्तमा मेत्ता ?
या सत्तेसु मेत्ति मेत्तायना मेत्तायित्तं मेत्ताचेतोविमुत्ति - अर्थ
वुच्चति “मेत्ता” ।

तत्थ कत्तमं चित्तं ?

20 यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणधातु - इदं
वुच्चति “चित्तं” । इदं चित्तं इमाय मेत्ताय सहगतं होति सहजातं संसट्ठं
सम्पयुत्तं । तेन वुच्चति “मेत्तासहगतेन चेतसा” ति ।

विपुलेना ति । यं विपुलं तं महग्गतं, यं महग्गतं तं अप्पमाणं,
यं अप्पमाणं सो अवेरो, यो अवेरो सो अव्यापज्जो ।

फरित्वा ति । फरित्वा अधिमुच्चित्वा ।

25 विहरती ति ... पे०... तेन वुच्चति “विहरती” ति ।

२. करुणा

B. 286

५. कथं च भिक्खु करुणासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा
विहरति ?

१. विचरति - सी० ।

सेय्यथापि नाम एकं पुग्गलं दुग्गतं दुरुपेतं दिस्वा, करुणायेय्य,
एवमव^१ सब्बे सत्ते करुणाय फरति^२ ।

तत्थ कतमा करुणा ?

या सत्तेसु करुणा करुणायना करुणायितत्तं करुणाचेतोविमुत्ति —
अयं वुच्चति “करुणा” ।

5

तत्थ कतमं चित्तं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणधातु — इदं
वुच्चति “चित्तं” । इदं चित्तं इमाय करुणाय सहगतं होति सहजातं
संसद्वं सम्पयुत्तं । तेन वुच्चति “करुणासहगतेन चेतसा” ति ।

६. एकं दिसं ति । पुरत्थिमं वा दिसं पच्छिमं वा दिसं उत्तरं 10
वा दिसं दक्खिणं वा दिसं उद्धं वा अधो वा तिरियं वा विदिसं वा ।

फरित्वा ति । फरित्वा अधिमुच्चित्वा ।

विहरती ति । इरियति वत्तति पालेति यपेति यापेति चरति
विहरति । तेन वुच्चति “विहरती” ति ।

तथा दुत्तियं ति । यथेव एकं दिसं तथा दुत्तियं दिसं तथा तत्तियं 15
दिसं तथा चतुत्तियं दिसं तथा उद्धं तथा अधो तथा तिरियं तथा विदिसं ।

सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं ति । सब्बेन सब्बं सब्बथा
सब्बं असेसं निस्सेसं । परियादाथवचनमेतं — “सब्बधि सब्बत्तताय
सब्बावन्तं लोकं” ति ।

७. करुणासहगतेन चेतसा ति । तत्थ कतमा करुणा ?

20

या सत्तेसु करुणा करुणायना करुणायितत्तं करुणाचेतोविमुत्ति —
अयं वुच्चति “करुणा” ।

तत्थ कतमं चित्तं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणधातु — इदं
वुच्चति “चित्तं” । इदं चित्तं इमाय करुणाय सहगतं होति सहजातं 25
संसद्वं सम्पयुत्तं । तेन वुच्चति “करुणासहगतेन चेतसा” ति ।

विपुलेना ति । यं विपुलं तं महग्गतं, यं महग्गतं तं अप्पमाणं,
यं अप्पमाणं सो अवेरो, यो अवेरो सो अव्यापज्जो ।

फरित्वा ति । फरित्वा अधिमुच्चित्वा ।

विहरती ति ... पे०... तेन वुच्चति “विहरती” ति ।

30

३. मुदिता

८. कथं च भिक्खु मुदितासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति ?

सेय्यथापि नाम एकं पुगलं पियं मनापं दिस्वा मुदितो अस्स, एवमेव सब्बे सत्ते मुदिताय फरति ।

5 तत्थ कतमा मुदिता ?

R. 275 या सत्तेसु मुदिता मुदितायना मुदितायितत्तं मुदिताचेतो-
विमुत्ति - अयं वुच्चति "मुदिता" ।

तत्थ कतमं चित्तं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणघातु - इदं
10 वुच्चति "चित्तं" । इदं चित्तं इमाय मुदिताय सहगतं होति सहजातं
संसट्ठं सम्पयुत्तं । तेन वुच्चति "मुदितासहगतेन चेतसा" ति ।

९. एकं दिसं ति । पुरत्थिमं वा दिसं पच्छिमं वा दिसं उत्तरं
वा दिसं दक्खिणं वा दिसं उद्धं वा अधो वा तिरियं वा विदिसं वा ।

फरित्वा ति । फरित्वा अधिमुच्चित्वा ।

15 विहरती ति ... पे०... तेन वुच्चति "विहरती" ति ।

तथा दुतियं ति । यथेव एकं दिसं तथा दुतियं दिसं तथा ततियं
दिसं तथा चतुत्थं दिसं तथा उद्धं तथा अधो तथा तिरियं तथा विदिसं ।

B. 288

सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं ति । सब्बेन सब्बं सब्बथा
सब्बं असेसं निस्सेसं । परियादायवचनमेतं - "सब्बधि सब्बत्तताय
20 सब्बावन्तं लोकं" ति ।

१०. मुदितासहगतेन चेतसा ति । तत्थ कतमा मुदिता ?

या सत्तेसु मुदिता मुदितायना मुदितायितत्तं मुदिताचेतोविमुत्ति -
- अयं वुच्चति "मुदिता" ।

तत्थ कतमं चित्तं ?

25 यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणघातु -
इदं वुच्चति "चित्तं" । इदं चित्तं इमाय मुदिताय सहगतं होति
सहजातं संसट्ठं सम्पयुत्तं । तेन वुच्चति "मुदितासहगतेन चेतसा" ति ।

विपुलेना ति । यं विपुलं तं महगत्तं, यं महगत्तं तं अप्पमाणं, यं
अप्पमाणं सो अवेरो, यो अवेरो सो अव्यापज्जो ।

फरित्वा ति । फरित्वा अधिमुच्चित्वा ।

विहरती ति ... पे०... तेन वुच्चति “विहरती” ति ।

४. उपेक्खा

११. कथं च भिक्षु उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति ?

सेय्यथापि नाम एकं पुग्गलं नेव मनापं न असनापं दिस्वा 5
उपेक्खको अस्स, एवमेव सब्बे सत्ते उपेक्खाय फरति ।

तत्थ कतमा उपेक्खा ?

या सत्तेसु उपेक्खा उपेक्खायना उपेक्खायितत्तं उपेक्खाचेतो-
विमुत्ति – अयं वुच्चति “उपेक्खा” ।

तत्थ कतमं चित्तं ?

10

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणधातु – इदं
वुच्चति “चित्तं” । इदं चित्तं इमाय उपेक्खाय सहगतं होति सहजातं
संसद्वं सम्पयुत्तं । तेन वुच्चति “उपेक्खासहगतेन चेतसा” ति ।

१२. एकं दिसं ति । पुरत्थिमं वा दिसं पच्छिमं वा दिसं उत्तरं
वा दिसं दक्खिणं वा दिसं उद्धं वा अधो वा तिरियं वा विदिसं वा । 15

फरित्वा ति । फरित्वा अधिमुच्चित्वा ।

विहरती ति ... पे०... तेन वुच्चति “विहरती” ति ।

तथा दुतियं ति । यथेव एकं दिसं तथा दुतियं दिसं तथा ततियं
दिसं तथा चतुत्थं दिसं तथा उद्धं तथा अधो तथा तिरियं तथा विदिसं ।

सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं ति । सब्बेन सब्बं सब्बथा 20
सब्बं असेसं निस्सेसं । परियादायवचनमेतं – “सब्बधि सब्बत्तताय
सब्बावन्तं लोकं” ति ।

१३. उपेक्खासहगतेन चेतसा ति । तत्थ कतमा उपेक्खा ?

या सत्तेसु उपेक्खा उपेक्खायना उपेक्खायितत्तं उपेक्खाचेतो-
विमुत्ति – अयं वुच्चति “उपेक्खा” । 25

तत्थ कतमं चित्तं ?

यं चित्तं मनो मानसं ... पे०... तज्जामनोविञ्जाणधातु – इदं
वुच्चति “चित्तं” । इदं चित्तं इमाय उपेक्खाय सहगतं होति सहजातं
संसद्वं सम्पयुत्तं । तेन वुच्चति “उपेक्खासहगतेन चेतसा” ति ।

विपुलेना ति । यं विपुलं तं महगगतं, यं महगगतं तं अप्पमाणं,
यं अप्पमाणं सो अवरो, यो अवरो सो अव्यापज्जो ।

फरित्वा ति । फरित्वा अधिमुच्चित्वा ।

विहरती ति ... पे०... तेन वुच्चति "विहरती" ति ।

— ० —

१२. अभिधम्मभाजनीयं

१४. चतस्सो अप्पमञ्जायो — मेत्ता, करुणा, मुदिता, उपेक्खा ।

१. मेत्ता

१५. तत्थ कतमा मेत्ता ?

R. 277

B 290

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपपत्तिया मग्गं भावेति विविच्चवेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मेत्तासहगतं, या
तस्मिं समये मेत्ति मेत्तायना मेत्तायितत्तं मेत्ताचेतोविमुत्ति — अयं वुच्चति
१० "मेत्ता" । अवसेसा धम्मा मेत्ताय सम्पयुत्ता ।

१६. तत्थ कतमा मेत्ता ?

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपपत्तिया मग्गं भावेति वितक्क-
विचारानं वूपसमा ... पे०... दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मेत्तासहगतं,
या तस्मिं समये मेत्ति मेत्तायना मेत्तायितत्तं मेत्ताचेतोविमुत्ति — अयं
१५ वुच्चति "मेत्ता" । अवसेसा धम्मा मेत्ताय सम्पयुत्ता ।

१७. तत्थ कतमा मेत्ता ?

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपपत्तिया मग्गं भावेति पोत्तिया च
विरागा ... पे०... ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मेत्तासहगतं, या
तस्मिं समये मेत्ति मेत्तायना मेत्तायितत्तं मेत्ताचेतोविमुत्ति — अयं वुच्चति
२० "मेत्ता" । अवसेसा धम्मा मेत्ताय सम्पयुत्ता ।

१८. इध भिक्खु यस्मिं समये रूपपत्तिया मग्गं भावेति विविच्चवेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मेत्तासहगतं, या तस्मिं
समये मेत्ति मेत्तायना मेत्तायितत्तं मेत्ताचेतोविमुत्ति — अयं वुच्चति
"मेत्ता" । अवसेसा धम्मा मेत्ताय सम्पयुत्ता ।

25

१९. इध भिक्खु यस्मिं समये रूपपत्तिया मग्गं भावेति

विविच्चेव' कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि' अवितक्कं विचारमत्तं विवेकजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मेत्तासहगतं, या तस्मिं समये मेत्ति मेत्तायना मेत्तायितत्तं मेत्ताचेतोविमुत्ति — अयं वुच्चति "मेत्ता" । अवसेसा धम्मा मेत्ताय सम्पयुत्ता ।

२०. इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मगं भावेति वितक्क- ५
विचारानं वूपसमा ... पे०... ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मेत्तासहगतं,
या तस्मिं समये मेत्ति मेत्तायना मेत्तायितत्तं मेत्ताचेतोविमुत्ति — अयं
वुच्चति "मेत्ता" । अवसेसा धम्मा मेत्ताय सम्पयुत्ता ।

२१. इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मगं भावेति पीतिया
च विरागा ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मेत्तासहगतं, या 10
तस्मिं समये मेत्ति मेत्तायना मेत्तायितत्तं मेत्ताचेतोविमुत्ति — अयं वुच्चति
"मेत्ता" । अवसेसा धम्मा मेत्ताय सम्पयुत्ता ।

२. करुणा

२२. तत्थ कतमा करुणा ?

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मगं भावेति विविच्चेव
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति करुणासहगतं, या 15
तस्मिं समये करुणा करुणायना करुणायितत्तं करुणाचेतोविमुत्ति —
अयं वुच्चति "करुणा" । अवसेसा धम्मा करुणाय सम्पयुत्ता ।

२३. तत्थ कतमा करुणा ?

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मगं भावेति पीतिया च
विरागा ... पे०... दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति करुणासहगतं, या 20
तस्मिं समये करुणा करुणायना करुणायितत्तं करुणाचेतोविमुत्ति — अयं
वुच्चति "करुणा" । अवसेसा धम्मा करुणाय सम्पयुत्ता ।

२४. तत्थ कतमा करुणा ?

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मगं भावेति पीतिया च
विरागा ... पे०... ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति करुणासहगतं, या 25
तस्मिं समये करुणा करुणायना करुणायितत्तं करुणाचेतोविमुत्ति — अयं
वुच्चति "करुणा" । अवसेसा धम्मा करुणाय सम्पयुत्ता ।

२५. इव भिक्खु यस्मिं समये रूपपत्तिया मगं भावेति विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति करुणासहगतं, या तस्मिं समये करुणा करुणायना करुणायितत्तं करुणाचेतो-विमुत्ति - अयं वुच्चति "करुणा" । अवसेसा धम्मा करुणाय सम्पयुत्ता ।

२६. इव भिक्खु यस्मिं समये रूपपत्तिया मगं भावेति विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि अदित्तकं विचारमत्तं विवेकजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति करुणासहगतं, या तस्मिं समये करुणा करुणायना करुणायितत्तं करुणाचेतोविमुत्ति - अयं वुच्चति "करुणा" । अवसेसा धम्मा करुणाय सम्पयुत्ता ।

२७. इव भिक्खु यस्मिं समये रूपपत्तिया मगं भावेति वितक्क-विचारानं वूपसमा ... पे०... ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति करुणासहगतं, या तस्मिं समये करुणा करुणायना करुणायितत्तं करुणाचेतो-विमुत्ति - अयं वुच्चति "करुणा" । अवसेसा धम्मा करुणाय सम्पयुत्ता ।

R. 279

B. 292

२८. इव भिक्खु यस्मिं समये रूपपत्तिया मगं भावेति पीतिया च विरागा ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति करुणासहगतं, या तस्मिं समये करुणा करुणायना करुणायितत्तं करुणाचेतोविमुत्ति - अयं वुच्चति "करुणा" । अवसेसा धम्मा करुणाय सम्पयुत्ता ।

३. मुदिता

२९. तत्थ कतमा मुदिता ?

इव भिक्खु यस्मिं समये रूपपत्तिया मगं भावेति विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मुदितासहगतं, या तस्मिं समये मुदिता मुदितायना मुदितायितत्तं मुदिताचेतोविमुत्ति - अयं वुच्चति "मुदिता" । अवसेसा धम्मा मुदिताय सम्पयुत्ता ।

३०. तत्थ कतमा मुदिता ?

इव भिक्खु यस्मिं समये रूपपत्तिया मगं भावेति वितक्क-विचारानं वूपसमा ... पे०... दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मुदितासहगतं, या तस्मिं समये मुदिता मुदितायना मुदितायितत्तं मुदिताचेतोविमुत्ति - अयं वुच्चति "मुदिता" । अवसेसा धम्मा मुदिताय सम्पयुत्ता ।

३१. तत्थ कतमा मुदिता ?

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मग्गं भावेति पीतिया च विरागा ... पे०... ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मुदितासहगतं, या तस्मिं समये मुदिता मुदितायना मुदितायितत्तं मुदिताचेतोविमुत्ति — अयं वुच्चति “मुदिता” । अवसेसा धम्मा मुदिताय सम्पयुत्ता । 5

३२. इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मग्गं भावेति विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मुदितासहगतं, या तस्मिं समये मुदिता मुदितायना मुदितायितत्तं मुदिताचेतोविमुत्ति — अयं वुच्चति “मुदिता” । अवसेसा धम्मा मुदिताय सम्पयुत्ता ।

३३. इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मग्गं भावेति विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि अवितक्कं विचारमत्तं विवेकजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मुदितासहगतं, या तस्मिं समये मुदिता मुदितायना मुदितायितत्तं मुदिताचेतोविमुत्ति — अयं वुच्चति “मुदिता” । अवसेसा धम्मा मुदिताय सम्पयुत्ता । 10

३४. इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मग्गं भावेति वितक्कविचारानं वूपसमा ... पे०... ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मुदितासहगतं, या तस्मिं समये मुदिता मुदितायना मुदितायितत्तं मुदिताचेतोविमुत्ति — अयं वुच्चति “मुदिता” । अवसेसा धम्मा मुदिताय सम्पयुत्ता । 15

३५. इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मग्गं भावेति पीतिया च विरागा ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मुदितासहगतं, या तस्मिं समये मुदिता मुदितायना मुदितायितत्तं मुदिताचेतोविमुत्ति — अयं वुच्चति “मुदिता” । अवसेसा धम्मा मुदिताय सम्पयुत्ता । 20

४. उपेक्खा

३६. तत्थ कतमा उपेक्खा ?

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मग्गं भावेति सुखस्स च पहाना ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति उपेक्खासहगतं, या तस्मिं समये उपेक्खा उपेक्खायना उपेक्खायितत्तं उपेक्खाचेतोविमुत्ति — अयं वुच्चति “उपेक्खा” । अवसेसा धम्मा उपेक्खाय सम्पयुत्ता । 25

५. विपाका

३७. चतस्सो अप्पमञ्जायो – मेत्ता, करुणा, मुदिता, उपेक्खा ।

३८. तत्थ कतमा मेत्ता ?

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपपपत्तिया मग्गं भावेति विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मेत्तासहगतं, तस्मिं
 5 समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे धम्मा कुसला ।
 तस्सेव रूपावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता विपाकं
 विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मेत्तासहगतं,
 या तस्मिं समये मेत्ति मेत्तायना मेत्तायितत्तं मेत्ताचेतोविमुत्ति – अयं
 वुच्चति “मेत्ता” । अवसेसा धम्मा मेत्ताय सम्पयुत्ता ।

१० ३९. तत्थ कतमा मेत्ता ?

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपपपत्तिया मग्गं भावेति वितक्क-
 R. 280 विचारानं वूपसमा ... पे०... दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मेत्ता-
 सहगतं, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे
 II. 294 धम्मा कुसला । तस्सेव रूपावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उप-
 15 चितत्ता विपाकं वितक्कविचारानं वूपसमा ... पे०... दुतियं ज्ञानं ... पे०...
 ततियं ज्ञानं ... पे०... पठमं ज्ञानं ... पे०... दुतियं ज्ञानं ... पे०... ततियं
 ज्ञानं ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मेत्तासहगतं, या तस्मिं
 समये मेत्ति मेत्तायना मेत्तायितत्तं मेत्ताचेतोविमुत्ति – अयं वुच्चति
 “मेत्ता” । अवसेसा धम्मा मेत्ताय सम्पयुत्ता ।

20 ४०. तत्थ कतमा करुणा ?

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपपपत्तिया मग्गं भावेति विविच्चेव
 कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति करुणासहगतं, तस्मिं
 समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे धम्मा कुसला ।
 तस्सेव रूपावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता विपाकं
 25 विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति करुणा-
 सहगतं, या तस्मिं समये करुणा करुणायना करुणायितत्तं करुणाचेतो-
 विमुत्ति – अयं वुच्चति “करुणा” । अवसेसा धम्मा करुणाय सम्पयुत्ता ।

४१. तत्थ कतमा करुणा ?

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपपपत्तिया मग्गं भावेति वितक्क-

विचारानं वूपसमा ... पे०... दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति करुणा-
सहगतं, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे
धम्मा कुसला । तस्सेव रूपावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता
विपाकं वितक्कविचारानं वूपसमा ... पे०... दुतियं ज्ञानं ... पे०... ततियं
ज्ञानं ... पे०... पठमं ज्ञानं ... पे०... दुतियं ज्ञानं ... पे०... ततियं ज्ञानं 5
... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति करुणासहगतं, या तस्मिं समये
करुणा करुणायना करुणायितत्तं करुणाचेतोविमुत्ति — अयं वुच्चति
“करुणा” । अवसेसा धम्मा करुणाय सम्पयुत्ता ।

४२. तत्थ कतमा मुदिता ?

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मगं भावेति विविच्चेव 10
कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मुदितासहगतं, तस्मिं
समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे धम्मा कुसला ।
तस्सेव रूपावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता विपाकं
विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मुदिता-
सहगतं, या तस्मिं समये मुदिता मुदितायना मुदितायितत्तं मुदिताचेतो- 15
विमुत्ति—अयं वुच्चति “मुदिता” । अवसेसा धम्मा मुदिताय सम्पयुत्ता ।

४३. तत्थ कतमा मुदिता ?

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मगं भावेति वितक्क-
विचारानं वूपसमा ... पे०... दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मुदिता-
सहगतं, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे धम्मा 20
कुसला । तस्सेव रूपावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता
विपाकं वितक्कविचारानं वूपसमा ... पे०... दुतियं ज्ञानं ... पे०... ततियं
ज्ञानं ... पे०... पठमं ज्ञानं ... पे०... दुतियं ज्ञानं ... पे०... ततियं ज्ञानं
... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मुदितासहगतं, या तस्मिं समये
मुदिता मुदितायना मुदितायितत्तं मुदिताचेतोविमुत्ति — अयं वुच्चति 25
“मुदिता” । अवसेसा धम्मा मुदिताय सम्पयुत्ता ।

४४. तत्थ कतमा उपेक्खा ?

इध भिक्खु यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मगं भावेति सुखस्स च
पहाना ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति उपेक्खासहगतं, तस्मिं
समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे धम्मा कुसला । 30

तस्सेव रूपावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचिंतत्ता विपाकं सुखस्स
च पहाना दुक्खस्स च पहाना ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति
उपेक्खासहगतं, या तस्मिं समये उपेक्खा उपेक्खायना उपेक्खायित्तं
उपेक्खाचेतोविमुत्ति - अयं वुच्चति "उपेक्खा" । अवसेसा धम्मा
5 उपेक्खाय सम्पयुत्ता ।

६. किरिया

४५. चतस्सो अण्णमञ्जायो - मेत्ता, करुणा, मुदिता, उपेक्खा ।

४६. तत्थ कत्तमा मेत्ता ?

इय भिक्खु यस्मिं समये रूपावचरं ज्ञानं भावेति किरियं नेव
कुसलं नाकुसलं न च कम्मविपाकं दिट्ठवम्मसुखविहारं विविच्चेव कामेहि
R. 282 10 ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति मेत्तासहगतं, या तस्मिं समये
मेत्ति मेत्तायना मेत्तायित्तं मेत्ताचेतोविमुत्ति - अयं वुच्चति "मेत्ता" ।
अवसेसा धम्मा मेत्ताय सम्पयुत्ता ।

४७. तत्थ कत्तमा मेत्ता ?

इय भिक्खु यस्मिं समये रूपावचरं ज्ञानं भावेति किरियं नेव
13 कुसलं नाकुसलं न च कम्मविपाकं दिट्ठवम्मसुखविहारं वितक्कविचारानं
वूपसमा ... पे०... दुतियं ज्ञानं ... पे०... ततियं ज्ञानं ... पे०... पठमं ज्ञानं
... पे०... दुतियं ज्ञानं ... पे०... ततियं ज्ञानं ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उप-
सम्पज्ज विहरति मेत्तासहगतं, या तस्मिं समये मेत्ति मेत्तायना मेत्तायित्तं
मेत्ताचेतोविमुत्ति - अयं वुच्चति "मेत्ता" । अवसेसा धम्मा मेत्ताय
20 सम्पयुत्ता ।

B. 296

४८. तत्थ कत्तमा करुणा ... पे०... तत्थ कत्तमा मुदिता
... पे०... तत्थ कत्तमा उपेक्खा ?

इय भिक्खु यस्मिं समये रूपावचरं ज्ञानं भावेति किरियं नेव
कुसलं नाकुसलं न च कम्मविपाकं दिट्ठवम्मसुखविहारं सुखस्स च पहाना
25 दुक्खस्स च पहाना ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति उपेक्खा-
सहगतं, या तस्मिं समये उपेक्खा उपेक्खायना उपेक्खायित्तं उपेक्खा-
चेतोविमुत्ति - अयं वुच्चति "उपेक्खा" । अवसेसा धम्मा उपेक्खाय
सम्पयुत्ता ।

§ ३. पञ्हापुच्छकं

४९. चतस्सो अप्पमञ्जायो — इध भिक्खु मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति तथा दुतियं तथा ततियं तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेण अव्यापज्जेण फरित्वा विहरति; करुणासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति तथा दुतियं 5 तथा ततियं तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं करुणासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेण अव्यापज्जेण फरित्वा विहरति; मुदितासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति तथा दुतियं तथा ततियं तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मुदितासहगतेन चेतसा 10 विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेण अव्यापज्जेण फरित्वा विहरति; उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति तथा दुतियं तथा ततियं तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेण अव्यापज्जेण फरित्वा विहरति । 15

५०. चतुन्नां अप्पमञ्जानं कति कुसला, कति अकुसला, कति अव्याकता ... पे०... कति सरणा, कति अरणा ?

१. तिकमातिकानुक्कमेन

५१. सिया कुसला, सिया अव्याकता । तिस्सो अप्पमञ्जायो सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता, उपेक्खा अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता । सिया विपाका, सिया विपाकधम्मधम्मा, सिया नेवविपाकनविपाकधम्म- 20 धम्मा । सिया उपादिन्नुपादानिया, सिया अनुपादिन्नुपादानिया । असङ्घिलिदुसङ्घिलेसिका । तिस्सो अप्पमञ्जायो सिया सवितक्क-सविचारा, सिया अवितक्कविचारमत्ता, सिया अवितक्कअविचारा; उपेक्खा अवितक्कअविचारा । तिस्सो अप्पमञ्जायो सिया पीत्ति-सहगता, सिया सुखसहगता, न उपेक्खासहगता, सिया न वत्तव्वा पीत्ति- 25 सहगता ति; उपेक्खा उपेक्खासहगता । नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्वा । नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्वहेतुका । सिया आचय-

B.
R

गामिनो^१, सिया नेवाचयगामिनापचयगामिनो । नेवसेवखनासेवखा ।
 महग्गता । न वत्तव्वा परित्तारम्मणा ति पि, महग्गतारम्मणा ति
 पि, अप्पमाणारम्मणा ति पि । मज्झिमा । अनियता । न वत्तव्वा
 मग्गारम्मणा ति पि, मग्गहेतुका ति पि, मग्गाविपत्तिनो ति पि ।
 ५ सिया उप्पन्ना, सिया अनुप्पन्ना, सिया उप्पादिनो^२ । सिया अतीता,
 सिया अनागता, सिया पच्चुप्पन्ना । न वत्तव्वा अतीतारम्मणा ति पि,
 अनागतारम्मणा ति पि, पच्चुप्पन्नारम्मणा ति पि । सिया अज्झत्ता, सिया
 वहिद्धा, सिया अज्झत्तवहिद्धा । वहिद्धारम्मणा । अनिदस्सनअप्पटिघा ।

२. दुक्कमात्तिकानुवकमेन

५२. मेत्ता हेतु, तिस्सो अप्पमज्जायो न हेतू । सहेतुका ।
 १० हेतुसम्पयुत्ता । मेत्ता हेतु चेव सहेतुका च; तिस्सो अप्पमज्जायो न
 वत्तव्वा हेतू चेव सहेतुका चा ति, सहेतुका चेव न च हेतू^३ । मेत्ता
 हेतु चेव हेतुसम्पयुत्ता च; तिस्सो अप्पमज्जायो न वत्तव्वा हेतू चेव
 हेतुसम्पयुत्ता चा ति, हेतुसम्पयुत्ता चेव न च हेतू । तिस्सो अप्प-
 मज्जायो न हेतू सहेतुका; मेत्ता न वत्तव्वा न हेतु सहेतुका ति पि,
 १५ न हेतु अहेतुका ति पि ।

५३. सप्पच्चया । सङ्खत्ता । अनिदस्सना । अप्पटिघा । अरूपा ।
 लोकिया । केनचि विब्बेय्या, केनचि न विब्बेय्या । नो आसवा ।
 सासवा । आसवविप्पयुत्ता । न वत्तव्वा आसवा चेव सासवा चा
 ति, सासवा चेव नो च आसवा । न वत्तव्वा आसवा चेव आसव-
 २० सम्पयुत्ता चा ति पि, आसवसम्पयुत्ता चेव नो च आसवा ति पि ।
 आसवविप्पयुत्ता सासवा ।

५४. नो संयोजेना ... पे०... नो गन्धा ... पे०... नो ओघा ... पे०...
 नो योगा ... पे०... नो नीवरणा ... पे०... नो परामासा ... पे०...
 सारम्मणा । नो चित्ता । चैतसिका । चित्तसम्पयुत्ता । चित्तसंसट्ठा ।
 २५ चित्तसमुद्धाना । चित्तसहभुतो^४ । चित्तानुपरिवर्त्तिनो । चित्तसंसट्ठ-
 समुद्धाना । चित्तसंसट्ठसमुद्धानसहभुतो । चित्तसंसट्ठसमुद्धानानुपरिवर्त्तिनो ।
 बाहिरा । नो उपादा । सिया उपादिन्ना, सिया अनुपादिन्ना ।

१. आचयगामिनियो - रो०, एवमुपरि वि । २. उप्पादिनियो - रो० । ३. हेतू - स्या०,
 रो० । ४. हेतु - सी०, एवमुपरि वि ।

५५. नो उपादाना ... पे०... नो किलेसा ... पे०... न दस्सनेन
 पहातव्वा । न भावनाय पहातव्वा । न दस्सनेन पहातव्वहेतुका । न
 भावनाय पहातव्वहेतुका । तिस्सो अप्पमञ्जायो सिया सवितक्का,
 सिया अवितक्का; उपेक्खा अवितक्का । तिस्सो अप्पमञ्जायो सिया
 सविचारा, सिया अविचारा; उपेक्खा अविचारा । तिस्सो अप्पमञ्जायो 5
 सिया सप्पीतिका, सिया अप्पीतिका; उपेक्खा अप्पीतिका । तिस्सो
 अप्पमञ्जायो सिया पीतिसहगता, सिया न पीतिसहगता; उपेक्खा
 न पीतिसहगता । तिस्सो अप्पमञ्जायो सुखसहगता, उपेक्खा न सुख-
 सहगता । उपेक्खा उपेक्खासहगता, तिस्सो अप्पमञ्जायो न उपेक्खा-
 सहगता । न कामावचरा । रूपावचरा । न अरूपावचरा । परियापन्ना । 10
 अनिय्यानिका । अनियता । सउत्तरा । अरणा ति ।

अप्पमञ्जाविभङ्गो निट्ठितो

गामिनो, सिया नेवाचयगामिनापचयगामिनो । नेवसेक्खनासेक्खा ।
 महग्गता । न वत्तव्वा परित्तारम्मणा ति पि, महग्गतारम्मणा ति
 पि, अप्पमाणारम्मणा ति पि । मज्झिमा । अनियता । न वत्तव्वा
 मग्गारम्मणा ति पि, मग्गहेतुका ति पि, मग्गाधिपतिनो ति पि ।
 सिया उप्पन्ना, सिया अनुप्पन्ना, सिया उप्पादिनो^२ । सिया अतीता,
 सिया अनागता, सिया पच्चुप्पन्ना । न वत्तव्वा अतीतारम्मणा ति पि,
 अनागतारम्मणा ति पि, पच्चुप्पन्नारम्मणा ति पि । सिया अज्झत्ता, सिया
 वहिद्धा, सिया अज्झत्तवहिद्धा । वहिद्धारम्मणा । अनिदस्सनअप्पट्ठिघा ।

२. दुक्कमातिकानुवकमेत

५२. मेत्ता हेतु^१, तिस्सो अप्पमज्झायो न हेतू । सहेतुका ।
 ० हेतुसम्पयुत्ता । मेत्ता हेतु चेव सहेतुका च; तिस्सो अप्पमज्झायो न
 वत्तव्वा हेतू चेव सहेतुका चा ति, सहेतुका चेव न च हेतू^२ । मेत्ता
 हेतु चेव हेतुसम्पयुत्ता च; तिस्सो अप्पमज्झायो न वत्तव्वा हेतू चेव
 हेतुसम्पयुत्ता चा ति, हेतुसम्पयुत्ता चेव न च हेतू । तिस्सो अप्प-
 मज्झायो न हेतू सहेतुका; मेत्ता न वत्तव्वा न हेतु सहेतुका ति पि,
 15 न हेतु अहेतुका ति पिः ।

५३. सम्पच्चया । सहृता । अनिदस्सना । अप्पट्ठिघा । अरुपा ।
 लोकिया । केनचि विज्जेय्या, केनचि न विज्जेय्या । नो आसवा ।
 सासवा । आसवविप्पयुत्ता । न वत्तव्वा आसवा चेव सासवा चा
 ति, सासवा चेव नो च आसवा । न वत्तव्वा आसवा चेव आसव-
 20 सम्पयुत्ता चा ति पि, आसवसम्पयुत्ता चेव नो च आसवा ति पि ।
 आसवविप्पयुत्ता सासवा ।

५४. नो संयोजना^३ ...पे०... नो गन्था^४ ...पे०... नो ओघा ...पे०...
 नो योगा ...पे०... नो नीवरणा ...पे०... नो परामासा ...पे०...
 सारम्मणा । नो चित्ता । चैतसिका । चित्तसम्पयुत्ता । चित्तंसंसट्ठा ।
 25 चित्तसमुद्धाना । चित्तसहभुनो^५ । चित्तानुपरिवत्तिनो । चित्तंसंसट्ठ-
 समुद्धाना । चित्तसंसट्ठसमुद्धानसहभुनो । चित्तसंसट्ठसमुद्धानानुपरिवत्तिनो ।
 वाहिरा । नो उपादा । सिया उपादिन्ना, सिया अनुपादिन्ना ।

१. आचयगामिनियो - सो०, एवमुपरि वि । २. उप्पादिनियो - सो० । ३. हेतु - रया०,
 सो० । ४. हेतु - सी०, एवमुपरि वि ।

५५. नो उपादाना ... पे०... नो किलेसा ... पे०... न दस्सनेन
 पहातब्बा । न भावनाय पहातब्बा । न दस्सनेन पहातब्बहेतुका । न
 भावनाय पहातब्बहेतुका । तिस्सो अप्पमञ्जायो सिया सवितक्का,
 सिया अवितक्का; उपेक्खा अवितक्का । तिस्सो अप्पमञ्जायो सिया
 सविचारा, सिया अविचारा; उपेक्खा अविचारा । तिस्सो अप्पमञ्जायो 5
 सिया सप्पीतिका, सिया अप्पीतिका; उपेक्खा अप्पीतिका । तिस्सो
 अप्पमञ्जायो सिया पीतिसहगता, सिया न पीतिसहगता; उपेक्खा
 न पीतिसहगता । तिस्सो अप्पमञ्जायो सुखसहगता, उपेक्खा न सुख-
 सहगता । उपेक्खा उपेक्खासहगता, तिस्सो अप्पमञ्जायो न उपेक्खा-
 सहगता । न कामावचरा । रूपावचरा । न अरूपावचरा । परियापन्ना । 10
 अनिय्यातिका । अनियता । सउत्तरा । अरणा ति ।

अप्पमञ्जाविभङ्गो निद्धितो

१४. सिक्खापदविभङ्गो

§ १. अभिवम्मभाजनीयं

१. 299,
२. 285

१. पञ्च सिक्खापदानि - पाणातिपाता वेरमणीसिक्खापदं, अदिन्नादाना वेरमणीसिक्खापदं, कामेसुमिच्छाचारा वेरमणीसिक्खापदं, मुसावादा वेरमणीसिक्खापदं, मुरामेरयमज्जपमादट्टाना वेरमणीसिक्खापदं ।

२. तत्थ कतमं पाणातिपाता वेरमणीसिक्खापदं ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति सोमनस्स-सहगतं आणसम्पयुत्तं पाणातिपाता विरमन्तस्स, या तस्मिं समये पाणातिपाता आरतिं विरतिं पटिविरतिं वेरमणी अकिरिया अकरणं अनज्झापत्तिं वेलाअनतिक्कमो सेतुधातो - इदं वुच्चति "पाणातिपाता वेरमणीसिक्खापदं" । अवसेसा वम्मा वेरमणिया सम्पयुत्ता ।

३. तत्थ कतमं पाणातिपाता वेरमणीसिक्खापदं ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति सोमनस्स-सहगतं आणसम्पयुत्तं पाणातिपाता विरमन्तस्स, या तस्मिं समये चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं - इदं वुच्चति "पाणातिपाता वेरमणीसिक्खापदं" । अवसेसा धम्मा चेतनाय सम्पयुत्ता ।

४. तत्थ कतमं पाणातिपाता वेरमणीसिक्खापदं ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति सोमनस्स-सहगतं आणसम्पयुत्तं पाणातिपाता विरमन्तस्स, यो^१ तस्मिं समये^१ फत्तो ... पे०... पग्गाहो अविकखेपो - इदं वुच्चति "पाणातिपाता वेरमणीसिक्खापदं" ।

५. तत्थ कतमं पाणातिपाता वेरमणीसिक्खापदं ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति सोमनस्स-सहगतं आणसम्पयुत्तं ससह्वारेण ... पे०... सोमनस्ससहगतं आणविप्पयुत्तं ... पे०... सोमनस्ससहगतं आणविप्पयुत्तं ससह्वारेण ... पे०... उपेक्खासहगतं आणसम्पयुत्तं ... पे०... उपेक्खासहगतं आणसम्पयुत्तं

R. 285

१. चेतयित्तं - सो० । २-२. औ०, स्या०, रो० पोत्थवेमु नत्थि ।

ससङ्खारेण ... पे०... उपेक्खासहगतं जाणविप्पयुत्तं ... पे०... उपेक्खा-
सहगतं जाणविप्पयुत्तं ससङ्खारेण पाणातिपाता विरमन्तस्स, या तस्मि
समये पाणातिपाता आरति विरति पटिविरति वेरमणी अकिरिया
अकरणं अनज्झापत्ति वेलाअनतिककमो सेतुघातो – इदं वुच्चति “पाणा-
तिपाता वेरमणीसिक्खापदं” । अवसेसा धम्मा वेरमणिया सम्पयुत्ता । 5

B. 300

६. तत्थ कतमं पाणातिपाता वेरमणीसिक्खापदं ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं
जाणविप्पयुत्तं ससङ्खारेण पाणातिपाता विरमन्तस्स, या तस्मिं समये
चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं – इदं वुच्चति “पाणातिपाता वेरमणी-
सिक्खापदं” । अवसेसा धम्मा चेतनाय सम्पयुत्ता । 10

७. तत्थ कतमं पाणातिपाता वेरमणीसिक्खापदं ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं
जाणविप्पयुत्तं ससङ्खारेण पाणातिपाता विरमन्तस्स फस्सो ... पे०...
पग्गाहो अविकखेपो – इदं वुच्चति “पाणातिपाता वेरमणीसिक्खापदं” ।

८. तत्थ कतमं अदिन्नादाना वेरमणीसिक्खापदं ... पे०... 15

कामेसुमिच्छाचारा वेरमणीसिक्खापदं ... पे०... मुसावादा वेरमणी-
सिक्खापदं ... पे०... सुरामेयमज्जपमादट्टाना वेरमणीसिक्खापदं ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति सोमनस्स-
सहगतं जाणसम्पयुत्तं सुरामेयमज्जपमादट्टाना विरमन्तस्स, या तस्मिं
समये सुरामेयमज्जपमादट्टाना आरति विरति पटिविरति वेरमणी 20
अकिरिया अकरणं अनज्झापत्ति वेलाअनतिककमो सेतुघातो – इदं वुच्चति
“सुरामेयमज्जपमादट्टाना वेरमणीसिक्खापदं” । अवसेसा धम्मा वेर-
मणिया सम्पयुत्ता ।

९. तत्थ कतमं सुरामेयमज्जपमादट्टाना वेरमणीसिक्खापदं ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति सोमनस्स- 25 R. 287
सहगतं जाणसम्पयुत्तं सुरामेयमज्जपमादट्टाना विरमन्तस्स, या तस्मिं
समये चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं – इदं वुच्चति “सुरामेयमज्ज-
पमादट्टाना वेरमणीसिक्खापदं” । अवसेसा धम्मा चेतनाय सम्पयुत्ता ।

१०. तत्थ कतमं सुरामेयमज्जपमादट्टाना वेरमणीसिक्खापदं ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति सोमनस्स-
सहगतं जाणसम्पयुत्तं सुरामेरयमज्जपमादट्टाना विरमन्तस्स, यो तस्मिं
समये फत्सो .. पे० .. पग्गाहो अविकखेपो - इदं वुच्चति “सुरामेरय-
मज्जपमादट्टाना वेरमणीसिक्खापदं” ।

B 301 5

११. तत्थ कतमं सुरामेरयमज्जपमादट्टाना वेरमणीसिक्खापदं ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति सोमनस्स-
सहगतं जाणसम्पयुत्तं ससह्वारेण ... पे० .. सोमनस्ससहगतं जाणविप्प-
युत्तं ... पे०... सोमनस्ससहगतं जाणविप्पयुत्तं ससह्वारेण ... पे०...
उपेक्खासहगतं जाणसम्पयुत्तं ... पे०... उपेक्खासहगतं जाणसम्पयुत्तं
10 ससह्वारेण ... पे०... उपेक्खामहगतं जाणविप्पयुत्तं’ ... पे०... उपेक्खा-
सहगतं जाणविप्पयुत्तं ससह्वारेण सुरामेरयमज्जपमादट्टाना विरमन्तस्स,
या तस्मिं समये सुरामेरयमज्जपमादट्टाना आरति विरति पटिविरति
वेरमणी अकिरिया अकरणं अनज्झापत्ति वेलाअनतिककमो सेतुघातो -
इदं वुच्चति “सुरामेरयमज्जपमादट्टाना वेरमणीसिक्खापदं” । अवसेसा
15 धम्मा वेरमणिया सम्पयुत्ता ।

१२. तत्थ कतमं सुरामेरयमज्जपमादट्टाना वेरमणीसिक्खापदं ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं
जाणविप्पयुत्तं ससह्वारेण सुरामेरयमज्जपमादट्टाना विरमन्तस्स, या
तस्मिं समये चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयित्तं - इदं वुच्चति “सुरामेरय-
20 मज्जपमादट्टाना वेरमणीसिक्खापदं” । अवसेसा धम्मा चेतनाय
सम्पयुत्ता ।

१३. तत्थ कतमं सुरामेरयमज्जपमादट्टाना वेरमणीसिक्खापदं ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं
जाणविप्पयुत्तं ससह्वारेण सुरामेरयमज्जपमादट्टाना विरमन्तस्स, यो
R. 283 25 तस्मिं समये फत्सो ... पे०... पग्गाहो अविकखेपो - इदं वुच्चति “सुरा-
मेरयमज्जपमादट्टाना वेरमणीसिक्खापदं” ।

१४. पञ्च सिक्खापदानि - पाणातिपाता वेरमणीसिक्खापदं,
अदिग्घादाना वेरमणीसिक्खापदं, कामेमुमिच्छाचारा वेरमणीसिक्खापदं,

मुसावादा वेरमणीसिक्खापदं, सुरामेरयमज्जपमादट्टाना वेरमणी-
सिक्खापदं ।

१५. तत्थ कतमं पाणातिपाता वेरमणीसिक्खापदं ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति सोमनस्स-
सहगतं जाणसम्पयुत्तं हीनं ... मज्झिमं ... पणीतं ... छन्दाधिपतेय्यं ... 5
विरियाधिपतेय्यं ... चित्ताधिपतेय्यं ... वीमंसाधिपतेय्यं ... छन्दाधि-
पतेय्यं हीनं ... मज्झिमं ... पणीतं ... विरियाधिपतेय्यं हीनं ... मज्झिमं ...
पणीतं ... चित्ताधिपतेय्यं हीनं ... मज्झिमं ... पणीतं ... वीमंसाधिपतेय्यं
हीनं ... मज्झिमं ... पणीतं पाणातिपाता विरमन्तस्स, या तस्मिं समये
पाणातिपाता श्रारति विरति पटिविरति वेरमणी अकिरिया अकरणं 10
अनज्झापत्ति वेलाअनतिककमो सेतुघातो – इदं वुच्चति “पाणातिपाता
वेरमणीसिक्खापदं” । अवसेसा धम्मा वेरमणिया सम्पयुत्ता ।

B. 302

१६. तत्थ कतमं पाणातिपाता वेरमणीसिक्खापदं ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति सोमनस्स-
सहगतं जाणसम्पयुत्तं हीनं ... मज्झिमं ... पणीतं ... छन्दाधिपतेय्यं ... 15
विरियाधिपतेय्यं ... चित्ताधिपतेय्यं ... वीमंसाधिपतेय्यं ... छन्दाधि-
पतेय्यं हीनं ... मज्झिमं ... पणीतं ... विरियाधिपतेय्यं हीनं ... मज्झिमं ...
पणीतं ... चित्ताधिपतेय्यं हीनं ... मज्झिमं ... पणीतं ... वीमंसाधिपतेय्यं
हीनं ... मज्झिमं ... पणीतं पाणातिपाता विरमन्तस्स, या तस्मिं समये
चेतना सञ्चेतना सञ्चेतयितत्तं – इदं वुच्चति “पाणातिपाता वेरमणी- 20
सिक्खापदं” । अवसेसा धम्मा चेतनाय सम्पयुत्ता ।

१७. तत्थ कतमं पाणातिपाता वेरमणीसिक्खापदं ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति सोमनस्स-
सहगतं जाणसम्पयुत्तं हीनं ... मज्झिमं ... पणीतं ... छन्दाधिपतेय्यं ...
विरियाधिपतेय्यं ... चित्ताधिपतेय्यं ... वीमंसाधिपतेय्यं ... छन्दाधि- 25
पतेय्यं हीनं ... मज्झिमं ... पणीतं ... विरियाधिपतेय्यं हीनं ... मज्झिमं
... पणीतं ... चित्ताधिपतेय्यं हीनं ... मज्झिमं ... पणीतं ... वीमंसाधि-
पतेय्यं हीनं ... मज्झिमं ... पणीतं पाणातिपाता विरमन्तस्स,
यो तस्मिं समये फस्सो ... पे०... पग्गाहो अविकखेपो – इदं वुच्चति
“पाणातिपाता वेरमणीसिक्खापदं” ।

R. 289

१८ तत्थ कतम पाणातिपाता वेरमणीसिक्खापद ?

- यस्मिं समये कामावचर कुसल चित्त उप्पन्न होति मोमनस्स-
सहगत जाणसम्पयुत्त ससङ्खारेण पे० मोमनस्ससहगत जाणविप्प-
युत्त पे० सोमनस्ससहगत जाणविप्पयुत्त ससङ्खारेण पे०
5 उपेक्खासहगत जाणसम्पयुत्त पे० उपेक्खासहगत जाणसम्पयुत्त
ससङ्खारेण पे० उपेक्खामहगत जाणविप्पयुत्त पे० उपेक्खा-
सहगत जाणविप्पयुत्त ससङ्खारेण हीन मज्झिम पणीत छन्दाधि-
पतेय्य विरियाधिपतेय्य चित्ताधिपतेय्य छन्दाधिपतेय्य हीन
मज्झिम पणीत विरियाधिपतेय्य हीन मज्झिम पणीत
10 चित्ताधिपतेय्य हीन मज्झिम पणीत पाणातिपाता विरमन्तस्स,
या तस्मिं समये पाणातिपाता आरति विरति पटिविरति वेरमणी
अकिरिया अकरण अनज्झापत्ति वेलाअनतिककमो मेतुघातो – इद वुच्चति
“पाणातिपाता वेरमणीसिक्खापद” । अवसेसा धम्मा वेरमणिया सम्प-
युत्ता पे० अवसेसा धम्मा चेतनाय सम्पयुत्ता पे० फस्सो पे०
15 पग्गाहो अविकखेपो – इद वुच्चति “पाणातिपाता वेरमणीसिक्खापद” ।

१९ तत्थ कतम अदिग्घादाना वेरमणीसिक्खापद पे०
कामेसुभिच्छाचारा वेरमणीसिक्खापद पे० मुसावादा वेरमणी-
सिक्खापद पे० सुरामेयमज्जपमादट्टाना वेरमणीसिक्खापद ?

- यस्मिं समये कामावचर कुसल चित्त उप्पन्न होति सोमनस्स-
20 सहगत जाणसम्पयुत्त हीन मज्झिम पणीत छन्दाधिपतेय्य
विरियाधिपतेय्य चित्ताधिपतेय्य वीमसाधिपतेय्य छन्दाधि-
पतेय्य हीन मज्झिम पणीत विरियाधिपतेय्य हीन मज्झिम
पणीत चित्ताधिपतेय्य हीन मज्झिम पणीत वीमसाधिपतेय्य
हीन मज्झिम पणीत सुरामेयमज्जपमादट्टाना विरमन्तस्स, या
25 तस्मिं समये सुरामेयमज्जपमादट्टाना आरति विरति पटिविरति
वेरमणी अकिरिया अकरण अनज्झापत्ति वेलाअनतिककमो सेतुघातो –
इद वुच्चति “सुरामेयमज्जपमादट्टाना वेरमणीसिक्खापद” । अवसेसा
धम्मा वेरमणिया सम्पयुत्ता पे० अवसेसा धम्मा चेतनाय सम्पयुत्ता
पे० फस्सो पे० पग्गाहो अविकखेपो – इद वुच्चति “सुरा-
30 मेयमज्जपमादट्टाना वेरमणीसिक्खापद” ।

२०. तत्थ कतमं सुरामेरयमज्जपमादट्टाना वेरमणीसिक्खापदं ?

यस्मिं समये कामावचरे कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति सोमनस्स-
सहगतं आणसम्पयुत्तं ससङ्खारेण ... पे०... सोमनस्ससहगतं आणविप्प-
युत्तं ... पे०... सोमनस्ससहगतं आणविप्पयुत्तं ससङ्खारेण ... पे०...
उपेक्खासहगतं आणसम्पयुत्तं ... पे०... उपेक्खासहगतं आणसम्पयुत्तं 5
ससङ्खारेण ... पे०... उपेक्खासहगतं आणविप्पयुत्तं ... पे०... उपेक्खा-
सहगतं आणविप्पयुत्तं ससङ्खारेण हीनं ... मज्झिमं ... पणीतं ... छन्दाधि-
पतेय्यं ... विरियाधिपतेय्यं ... चित्ताधिपतेय्यं ... छन्दाधिपतेय्यं हीनं ...
मज्झिमं ... पणीतं ... विरियाधिपतेय्यं हीनं ... मज्झिमं ... पणीतं ...
चित्ताधिपतेय्यं हीनं ... मज्झिमं पणीतं सुरामेरयमज्जपमादट्टाना विर- 10
मन्तस्स, या तस्मिं समये सुरामेरयमज्जपमादट्टाना आरति विरति
पटिविरति वेरमणी अकिरिया अकरणं अनज्झापत्ति वेलाअनतिककमो
सेतुघातो — इदं वुच्चति “सुरामेरयमज्जपमादट्टाना वेरमणीसिक्खापदं” ।
अवसेसा धम्मा वेरमणिया सम्पयुत्ता ... पे०... अवसेसा धम्मा चेतनाय
सम्पयुत्ता ... पे०... फत्सो ... पे०... पग्गाहो अविकखेपो — इदं वुच्चति 15
“सुरामेरयमज्जपमादट्टाना वेरमणीसिक्खापदं” ।

B. 304

२१. कतमे धम्मा सिक्खा ?

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति सोमनस्स-
सहगतं आणसम्पयुत्तं रूपारम्मणं वा ... पे०... धम्मारम्मणं वा यं यं
वा पनारब्भ, तस्मिं समये फत्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे 20
धम्मा सिक्खा ।

२२. कतमे धम्मा सिक्खा ?

R. 291

यस्मिं समये कामावचरं कुसलं चित्तं उप्पन्नं होति सोमनस्स-
सहगतं आणसम्पयुत्तं ससङ्खारेण ... पे०... सोमनस्ससहगतं आणविप्प-
युत्तं ... पे०... सोमनस्ससहगतं आणविप्पयुत्तं ससङ्खारेण ... पे०... 25
उपेक्खासहगतं आणसम्पयुत्तं ... पे०... उपेक्खासहगतं आणसम्पयुत्तं
ससङ्खारेण ... पे०... उपेक्खासहगतं आणविप्पयुत्तं ... पे०... उपेक्खा-
सहगतं आणविप्पयुत्तं ससङ्खारेण रूपारम्मणं वा ... पे०... धम्मारम्मणं
वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं समये फत्सो होति ... पे०... अविकखेपो
होति । इमे धम्मा सिक्खा ।

30

२३. कतमे धम्मा सिक्खा ?

यस्मिं समये रूपपपत्तिया मग्गं भावेति ... पे०... अरूपपपत्तिया
मग्गं भावेति ... पे०... लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निर्यायनिकं अपचयगामि
दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव कामेहि ... पे०...
५ पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दग्धाभिज्झं, तस्मिं समये
फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे धम्मा सिक्खा ।

—०—

१२. पञ्चापुच्छकं

२४. पञ्च सिक्खापदानि — पाणातिपाता वेरमणीसिक्खापदं,
अदिन्नादाना वेरमणीसिक्खापदं, कामेसुमिच्छाचारा वेरमणीसिक्खापदं,
मुसावादा वेरमणीसिक्खापदं, सुरामेरयमज्जपमादट्ठाना वेरमणी-
१० सिक्खापदं ।

. 305

२५. पञ्चमं सिक्खापदानं कति कुसला, कति अकुसला, कति
अव्याकता ... पे०... कति सरणा, कति अरणा ?

१. तिक्कमातिकानुक्कमेन

२६. कुसलायेव । सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता, सिया
अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता । विपाकधम्मधम्मा । अनुपादिद्वु-
१५ पादानिया । असङ्किलिदुसङ्किलेसिका । सवित्तवकसविचारा । सिया
पीतिसहगता, सिया सुखसहगता, सिया उपेक्खासहगता ।

R. 292

नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्या । नेव दस्सनेन न भावनाय
पहातव्वहेतुका । आचयगामिनो । नेवसेक्खनासेक्खा । परित्ता । परित्ता-
रम्मणा । मज्झिमा । अनियता । न वत्तव्या मग्गारम्मणा ति पि,
२० मग्गहेतुका ति पि, मग्गाधिपतिनो ति पि । सिया उप्पन्ना, सिया
अनुप्पन्ना, न वत्तव्या उप्पादिनो ति । सिया अतीता, सिया अना-
गता, सिया पच्चुप्पन्ना । पच्चुप्पन्नारम्मणा । सिया अज्झत्ता, सिया
वहिट्ठा, सिया अज्झत्तवहिट्ठा । वहिट्ठारम्मणा । अनिदस्सनअप्पटिघा ।

२. दुक्कमातिकानुक्कमेन

२७. न हेतू । सहेतुका । हेतुसम्पयुत्ता । न वत्तव्या हेतू
२५ चैव सहेतुका चा ति, सहेतुका चैव न च हेतू । न वत्तव्या हेतू चैव
हेतुसम्पयुत्ता चा ति, हेतुसम्पयुत्ता चैव न च हेतू । न हेतु सहेतुका ।

२८. सप्पच्चया । सङ्खता । अनिदस्सना । अप्पट्ठिघा ।

अरूपा । लोकिया । केनचि विञ्जेय्या, केनचि न विञ्जेय्या ।

२९. नो आसवा । सासवा । आसवविप्पयुत्ता । न

वत्तब्बा आसवा चेव सासवा चा ति, सासवा चेव नो च आसवा । न

वत्तब्बा आसवा चेव आसवसम्पयुत्ता चा ति पि, आसवसम्पयुत्ता चेव 5

नो च आसवा ति पि । आसवविप्पयुत्ता सासवा ।

३०. नो संयोजना ... पे०... नो गन्था ... पे०... नो ओघा

... पे०... नो योगा ... पे०... नो तीवरणा ... पे०... नो परामासा

... पे०... सारम्मणा । नो चित्ता । चेतसिका । चित्तसम्पयुत्ता ।

B. 306

चित्तसंसद्वा । चित्तसमुद्धाना । चित्तसहभुनो । चित्तानुपरिवत्तिनो । 10

चित्तसंसद्दुसमुद्धाना । चित्तसंसद्दुसमुद्धानसहभुनो । चित्तसंसद्दुसमुद्धानानु-

परिवत्तिनो । वाहिरा । नो उपादा । अनुपादिन्ना । नो उपादाना

... पे०... नो किलेसा ।

३१. न दस्सनेन पहातब्बा । न भावनाय पहातब्बा । न

दस्सनेन पहातब्बहेतुका । न भावनाय पहातब्बहेतुका । सवितक्का । 15

सविचारा । सिया सप्पीतिका, सिया अप्पीतिका । सिया पीतिसहगता,

सिया न पीतिसहगता । सिया सुखसहगता, सिया न सुखसहगता ।

सिया उपेक्खासहगता, सिया न उपेक्खासहगता । कामावचरा ।

न रूपावचरा । न अरूपावचरा । परियापन्ना । अनिय्यानिका ।

अनियता । सउत्तरा । अरणा ति ।

20

सिक्खापदविमङ्गो निद्रितो^१ ।

—:०:—

१५. पटिसम्भिदाविभङ्गो

§ १. सुत्तन्तभाजनीयं

१. सङ्गहवारो

१. चतस्सो पटिसम्भिदा – अत्यपटिसम्भिदा, धम्मपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटिसम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा^१ ।

अत्ये जाणं अत्यपटिसम्भिदा, धम्मे जाणं धम्मपटिसम्भिदा, तत्र धम्मनिरुत्ताभिलापे जाणं निरुत्तिपटिसम्भिदा, जाणेषु जाणं पटिभानपटिसम्भिदा^१ ।

२. सच्चवारो

२. चतस्सो पटिसम्भिदा – अत्यपटिसम्भिदा, धम्मपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटिसम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

दुक्खे जाणं अत्यपटिसम्भिदा, दुक्खसमुदये जाणं धम्मपटिसम्भिदा, दुक्खनिरोधे जाणं अत्यपटिसम्भिदा, दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय जाणं धम्मपटिसम्भिदा, तत्र धम्मनिरुत्ताभिलापे जाणं निरुत्तिपटिसम्भिदा, जाणेषु जाणं पटिभानपटिसम्भिदा ।

३. हेतुवारो

३. चतस्सो पटिसम्भिदा – अत्यपटिसम्भिदा, धम्मपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटिसम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

हेतुमिह जाणं धम्मपटिसम्भिदा, हेतुफले जाणं अत्यपटिसम्भिदा, तत्र धम्मनिरुत्ताभिलापे जाणं निरुत्तिपटिसम्भिदा, जाणेषु जाणं पटिभानपटिसम्भिदा ।

४. धम्मवारो

४. चतस्सो पटिसम्भिदा – अत्यपटिसम्भिदा, धम्मपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटिसम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

ये धम्मा जाता भूता सञ्जाता निव्वता अभिनिव्वता पातुभूता, इमेसु धम्मेसु जाणं अत्यपटिसम्भिदा; यम्हा^२ धम्मा^१ ते धम्मा जाता

१. पटिभाण० – स्या०, रो०, एवमुपरि पि । १-१. येहि धम्मेहि – स्या०, रो० ।

भूता सञ्जाता निब्बत्ता अभिनिब्बत्ता पातुभूता, तेषु धम्मेषु ज्ञाणं धम्मपटिसम्भिदा; तत्र धम्मनिरुत्ताभिलाषे ज्ञाणं निरुत्तिपटिसम्भिदा; ज्ञाणेषु ज्ञाणं पटिभानपटिसम्भिदा ।

B. 908

५. पटिच्चसमुत्पादवारो

५. चतस्सो पटिसम्भिदा – अत्थपटिसम्भिदा, धम्मपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटिसम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

R. 294

5

जरामरणे ज्ञाणं अत्थपटिसम्भिदा, जरामरणसमुदये ज्ञाणं धम्मपटिसम्भिदा, जरामरणनिरोधे ज्ञाणं अत्थपटिसम्भिदा, जरामरणनिरोधगामिनिया पटिपदाय ज्ञाणं धम्मपटिसम्भिदा, तत्र धम्मनिरुत्ताभिलाषे ज्ञाणं निरुत्तिपटिसम्भिदा, ज्ञाणेषु ज्ञाणं पटिभानपटिसम्भिदा ।

६. चतस्सो पटिसम्भिदा – अत्थपटिसम्भिदा, धम्मपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटिसम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

10

जातिया ज्ञाणं ... पे०... भवे ज्ञाणं ... पे०... उपादाने ज्ञाणं ... पे०... तण्हाय ज्ञाणं ... पे०... वेदनाय ज्ञाणं ... पे०... फस्से ज्ञाणं ... पे०... सल्लायतने ज्ञाणं ... पे०... नामरूपे ज्ञाणं ... पे०... विज्ज्ज्ञाणे ज्ञाणं ... पे०... सङ्खारेषु ज्ञाणं अत्थपटिसम्भिदा, सङ्खारसमुदये ज्ञाणं धम्मपटिसम्भिदा, सङ्खारनिरोधे ज्ञाणं अत्थपटिसम्भिदा, सङ्खारनिरोधगामिनिया पटिपदाय ज्ञाणं धम्मपटिसम्भिदा, तत्र धम्मनिरुत्ताभिलाषे ज्ञाणं निरुत्तिपटिसम्भिदा, ज्ञाणेषु ज्ञाणं पटिभानपटिसम्भिदा ।

15

६. परिघत्तिवारो

७. चतस्सो पटिसम्भिदा – अत्थपटिसम्भिदा, धम्मपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटिसम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

20

तत्थ कतमा धम्मपटिसम्भिदा ?

इध भिक्खु धम्मं जानाति – सुत्तं गेय्यं वेय्याकरणं गाथं उदानं इतिवुत्तकं जातकं अब्भुतधम्मं वेदल्लं । अयं वुच्चति "धम्मपटिसम्भिदा" । सो तस्स तस्सेव भासितस्स अत्थं जानाति – "अयं इमस्स भासितस्स अत्थो, अयं इमस्स भासितस्स अत्थो" ति । अयं वुच्चति

25

“अत्यपटिसम्भिदा” । तत्र धम्मनिरुत्ताभिलापे जाण निरुत्तिपटि-
सम्भिदा । जाणेषु जाण पटिभानपटिसम्भिदा ।

— ० —

§ २. अभिधम्मभाजनीयं

१. कुसलवारो

B 309

८ चतस्सो पटिसम्भिदा — अत्यपटिसम्भिदा, धम्मपटि-
सम्भिदा, निरुत्तिपटिसम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

९ कतमे धम्मा कुसला ?

R. 293

यस्मिं समये कामावचर कुसल चित्त उप्पन्न होति सोमनस्स-
५ सहगत जाणसम्पयुत्त रूपारम्मण वा पे० धम्मारम्मण वा य यं
वा पनारब्ध, तस्मिं समये फत्सो होति पे० अविकखेपो होति ।
इमे धम्मा कुसला । इमेसु धम्मेसु जाण धम्मपटिसम्भिदा । तेस
विपाके जाण अत्यपटिसम्भिदा । याय निरुत्तिया तेस धम्मान पञ्जाति
होति तत्र धम्मनिरुत्ताभिलापे जाण निरुत्तिपटिसम्भिदा । येन जाणेन
१० तानि जाणानि जानाति — “इमानि जाणानि इदमत्यजोतकानी” ति,
जाणेषु जाण पटिभानपटिसम्भिदा ।

१० चतस्सो पटिसम्भिदा — अत्यपटिसम्भिदा, धम्मपटि-
सम्भिदा, निरुत्तिपटिसम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

११ कतमे धम्मा कुसला ?

15

यस्मिं समये कामावचर कुसल चित्त उप्पन्न होति सोमनस्स-
सहगत जाणसम्पयुत्त ससङ्गारेण पे० सोमनस्ससहगत जाणविप्प-
युत्त पे० सोमनस्ससहगत जाणविप्पयुत्त ससङ्गारेण पे०
उपेक्खासहगत जाणसम्पयुत्त पे० उपेक्खासहगत जाणसम्पयुत्त
ससङ्गारेण पे० उपेक्खासहगत जाणविप्पयुत्त पे०. उपेक्खा-
२० सहगत जाणविप्पयुत्त ससङ्गारेण रूपारम्मण वा पे० धम्मारम्मण
वा य य वा पनारब्ध, तस्मिं समये फत्सो होति पे० अविकखेपो
होति । इमे धम्मा कुसला । इमेसु धम्मेसु जाण धम्मपटिसम्भिदा ।
तेस विपाके जाण अत्यपटिसम्भिदा । याय निरुत्तिया तेस धम्मान
पञ्जाति होति तत्र धम्मनिरुत्ताभिलापे जाण निरुत्तिपटिसम्भिदा ।

येन ज्ञाणेन तानि ज्ञाणानि जानाति — “इमानि ज्ञाणानि इदमत्य-
जोतकानी” ति, ज्ञाणेषु ज्ञाणं पटिभानपटिसम्भिदा ।

१२. चतस्सो पटिसम्भिदा — अत्थपटिसम्भिदा, धम्मपटि-
सम्भिदा, निरुत्तिपटिसम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

१३. कतमे धम्मा कुसला ?

5 B. 510

यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मग्नं भावेति विविच्चेव कामेहि
... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवीकसिणं^१, तस्मिं समये
फस्सो होति ... पे०... अविक्खेपो होति । इमे धम्मा कुसला । इमेसु
धम्मेसु ज्ञाणं धम्मपटिसम्भिदा । तेसं विपाके ज्ञाणं अत्थपटिसम्भिदा ।
याय निरुत्तिया तेसं धम्मानं पञ्जात्ति होति तत्र धम्मनिरुत्ताभिलापे
ज्ञाणं निरुत्तिपटिसम्भिदा । येन ज्ञाणेन तानि ज्ञाणानि जानाति —
“इमानि ज्ञाणानि इदमत्यजोतकानी” ति, ज्ञाणेषु ज्ञाणं पटिभान-
पटिसम्भिदा ।

10

१४. चतस्सो पटिसम्भिदा — अत्थपटिसम्भिदा, धम्मपटि-
सम्भिदा, निरुत्तिपटिसम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

R.

15

१५. कतमे धम्मा कुसला ?

यस्मिं समये अरूपूपपत्तिया मग्नं भावेति सव्वसो आकिञ्चञ्जा-
यतनं समतिकम्म नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जासहगतं सुखस्स च
पहाना ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति, तस्मिं समये फस्सो
होति ... पे०... अविक्खेपो होति । इमे धम्मा कुसला । इमेसु धम्मेसु
ज्ञाणं धम्मपटिसम्भिदा । तेसं विपाके ज्ञाणं अत्थपटिसम्भिदा । याय
निरुत्तिया तेसं धम्मानं पञ्जात्ति होति तत्र धम्मनिरुत्ताभिलापे ज्ञाणं
निरुत्तिपटिसम्भिदा । येन ज्ञाणेन तानि ज्ञाणानि जानाति — “इमानि
ज्ञाणानि इदमत्यजोतकानी” ति, ज्ञाणेषु ज्ञाणं पटिभानपटिसम्भिदा ।

20

१६. चतस्सो पटिसम्भिदा — अत्थपटिसम्भिदा, धम्मपटि-
सम्भिदा, निरुत्तिपटिसम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

25

१७. कतमे धम्मा कुसला ?

यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निय्यानिकं अपचयगामिं
दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव कामेहि ... पे०...

१. पठवीकसिण — सी०; पठवीकसिणं — स्वा०, रो० ।

पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्वाभिञ्जं, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे धम्मा कुसला । इमेसु धम्मेसु ज्ञाणं धम्मपटिसम्भिदा । तेसं विपाके ज्ञाणं अत्यपटिसम्भिदा । याय निरुत्तिया तेसं धम्मानं पञ्जात्ति होति तत्र धम्मनिरुत्ताभिलापे
 5 ज्ञाणं निरुत्तिपटिसम्भिदा । येन ज्ञाणेन तानि ज्ञाणानि जानाति - “इमानि ज्ञाणानि इदमत्यजोत्तकानी” ति, ज्ञाणेषु ज्ञाणं पटिभान-पटिसम्भिदा ।

२. अकुसलवारो

B. 311

१८. चतस्सो पटिसम्भिदा - अत्यपटिसम्भिदा, धम्मपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटिसम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

10

१९. कतमे धम्मा अकुसला ?

यस्मिं समये अकुसलं चित्तं उप्पन्नं होति सोमनस्ससहगतं दिट्ठिगतसम्पयुत्तं रूपारम्मणं वा ... पे०... धम्मारम्मणं वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे धम्मा अकुसला । इमेसु धम्मेसु ज्ञाणं धम्मपटिसम्भिदा । तेसं विपाके
 15 ज्ञाणं अत्यपटिसम्भिदा । याय निरुत्तिया तेसं धम्मानं पञ्जात्ति होति तत्र धम्मनिरुत्ताभिलापे ज्ञाणं निरुत्तिपटिसम्भिदा । येन ज्ञाणेन तानि ज्ञाणानि जानाति - “इमानि ज्ञाणानि इदमत्यजोत्तकानी” ति, ज्ञाणेषु ज्ञाणं पटिभानपटिसम्भिदा ।

R. 297

२०. चतस्सो पटिसम्भिदा - अत्यपटिसम्भिदा, धम्मपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटिसम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

20

२१. कतमे धम्मा अकुसला ?

यस्मिं समये अकुसलं चित्तं उप्पन्नं होति सोमनस्ससहगतं दिट्ठिगतसम्पयुत्तं ससङ्खारेण ... पे०... सोमनस्ससहगतं दिट्ठिगतविप्पयुत्तं ... पे०... सोमनस्ससहगतं दिट्ठिगतविप्पयुत्तं ससङ्खारेण ... पे०... उपेक्खा-
 25 सहगतं दिट्ठिगतसम्पयुत्तं ... पे०... उपेक्खासहगतं दिट्ठिगतसम्पयुत्तं ससङ्खारेण ... पे०... उपेक्खासहगतं दिट्ठिगतविप्पयुत्तं ... पे०... उपेक्खासहगतं दिट्ठिगतविप्पयुत्तं ससङ्खारेण ... पे०... सोमनस्ससहगतं पटिघ-

सम्पयुत्तं ... पे०... दोमनस्ससहगतं पटिघसम्पयुत्तं ससङ्खारेण ... पे०...
 उपेक्खासहगतं विचिकिच्छासम्पयुत्तं ... पे०... उपेक्खासहगतं उद्धच्च-
 सम्पयुत्तं रूपारम्मणं वा ... पे०... धम्मारम्मणं वा यं यं वा पनारब्भ,
 तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे धम्मा
 अकुसला । इमेसु धम्मेसु जाणं धम्मपटिसम्भिदा । तेसं विपाके जाणं 5
 अत्थपटिसम्भिदा । याय निरुत्तिया तेसं धम्मानं पञ्जत्ति होति तत्र
 धम्मनिरुत्ताभिलापे जाणं निरुत्तिपटिसम्भिदा । येन जाणेन तानि
 जाणानि जानाति — “इमानि जाणानि इदमत्थजोतकानी” ति, जाणेषु
 जाणं पटिभानपटिसम्भिदा ।

२. विपाकवारो

२२. तिस्सो पटिसम्भिदा — अत्थपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटि- 10 B. 31
 सम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

२३. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये कामावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता
 विपाकं चक्खुविज्जाणं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं रूपारम्मणं, तस्मि
 समये फस्सो होति, वेदना होति, सञ्जा होति, चेतना होति, चित्तं होति, 15
 उपेक्खा होति, चित्तस्सेकगता होति, मनिन्द्रियं होति, उपेक्खिन्द्रियं
 होति, जीवित्तिन्द्रियं होति, ये वा पन तस्मिं समये अञ्जे पि अत्थि
 पटिच्चसमुप्पन्ना अरूपिनो धम्मा । इमे धम्मा अव्याकता । इमेसु धम्मेसु
 जाणं अत्थपटिसम्भिदा । याय निरुत्तिया तेसं धम्मानं पञ्जत्ति होति
 तत्र धम्मनिरुत्ताभिलापे जाणं निरुत्तिपटिसम्भिदा । येन जाणेन तानि 20
 जाणानि जानाति — “इमानि जाणानि इदमत्थजोतकानी” ति,
 जाणेषु जाणं पटिभानपटिसम्भिदा ।

२४. तिस्सो पटिसम्भिदा — अत्थपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटि-
 सम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

२५. कतमे धम्मा अव्याकता ?

25

यस्मिं समये कामावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता
 विपाकं सोत्तविज्जाणं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं सहारम्मणं ... पे०...
 घानविज्जाणं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं गन्धारम्मणं ... पे०... जिह्वा-
 विज्जाणं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं रसारम्मणं ... पे०... कायविज्जाणं

R.

उप्पन्नं होति सुखसहगतं फोढुव्वारम्मणं, तस्मिं समये फस्सो होति, वेदना होति, सञ्जा होति, चेतना होति, चित्तं होति, सुखं होति, चित्तस्सेकगता होति, मनिन्द्रियं होति, सुखिन्द्रियं होति, जीवितिन्द्रियं होति, ये वा पन तस्मिं समये अञ्जे पि अत्थि पटिच्चसमुप्पन्ना अरूपिनो
 5 धम्मा । इमे धम्मा अव्याकता । इमेसु धम्मेसु जाणं अत्थपटिसम्भिदा । याय निरुत्तिया तेसं धम्मानं पञ्जत्ति होति तत्र धम्मनिरुत्ताभिलापे जाणं निरुत्तिपटिसम्भिदा । येन जाणेन तानि जाणानि जानाति - “इमानि जाणानि इदमत्थजोतकानी” ति, जाणेषु जाणं पटिभानपटि-सम्भिदा ।

10 २६. तिस्सो पटिसम्भिदा - अत्थपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटि-सम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

B. 313

२७. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये कामावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता विपाका मनोधातु उप्पन्ना होति उपेक्खासहगता रूपारम्मणा वा ... पे०...
 15 फोढुव्वारम्मणा वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं समये फस्सो होति, वेदना होति, सञ्जा होति, चेतना होति, चित्तं होति, वितक्को होति, विचारो होति, उपेक्खा होति, चित्तस्सेकगता होति, मनिन्द्रियं होति, उपेक्खिन्द्रियं होति, जीवितिन्द्रियं होति, ये वा पन तस्मिं समये अञ्जे पि अत्थि पटिच्चसमुप्पन्ना अरूपिनो धम्मा । इमे धम्मा अव्याकता । इमेसु
 20 धम्मेसु जाणं अत्थपटिसम्भिदा । याय निरुत्तिया तेसं धम्मानं पञ्जत्ति होति तत्र धम्मनिरुत्ताभिलापे जाणं निरुत्तिपटिसम्भिदा । येन जाणेन तानि जाणानि जानाति - “इमानि जाणानि इदमत्थजोतकानी” ति, जाणेषु जाणं पटिभानपटिसम्भिदा ।

२८. तिस्सो पटिसम्भिदा - अत्थपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटि-
 25 सम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

२९. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये कामावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता विपाका मनोविज्जाणधातु उप्पन्ना होति सोमनस्ससहगता रूपारम्मणा वा ... पे०... धम्मारम्मणा वा यं यं वा पनारब्भं, तस्मिं समये फस्सो
 30 होति, वेदना होति, सञ्जा होति, चेतना होति, चित्तं होति, वितक्को

होति, विचारो होति, पीति होति, सुखं होति, चित्तस्सेकगता होति, मनिन्द्रियं होति, सोमनस्सिन्द्रियं होति, जीवित्तिन्द्रियं होति, ये वा पन तस्मिं समये अञ्जे पि अत्थि पटिच्चसमुप्पन्ना अरूपिनो धम्मा । इमे धम्मा अव्याकता । इमेसु धम्मेसु जाणं अत्थपटिसम्भिदा । याय निरुत्तिया तेसं धम्मानं पञ्जात्ति होति तत्र धम्मनिरुत्ताभिलापे जाणं 5 निरुत्तिपटिसम्भिदा । येन जाणेन तानि जाणानि जानाति — “इमानि जाणानि इदमत्थजोतकानी” ति, जाणेषु जाणं पटिभानपटिसम्भिदा ।

R. 299

३०. तिस्सो पटिसम्भिदा — अत्थपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटिसम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

३१. कतमे धम्मा अव्याकता ?

10

यस्मिं समये कामावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता विपाका मनोविञ्जाणधातु उप्पन्ना होति उपेक्खासहगता रूपारम्मणा वा ... पे०... धम्मारम्मणा वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं समये फस्सो होति, वेदना होति, सञ्जा होति, चेतना होति, चित्तं होति, वितक्को होति, विचारो होति, उपेक्खा होति, चित्तस्सेकगता होति, मनिन्द्रियं 15 होति, उपेक्खिन्द्रियं होति, जीवित्तिन्द्रियं होति, ये वा पन तस्मिं समये अञ्जे पि अत्थि पटिच्चसमुप्पन्ना अरूपिनो धम्मा । इमे धम्मा अव्याकता । इमेसु धम्मेसु जाणं अत्थपटिसम्भिदा । याय निरुत्तिया तेसं धम्मानं पञ्जात्ति होति तत्र धम्मनिरुत्ताभिलापे जाणं निरुत्तिपटिसम्भिदा । येन जाणेन तानि जाणानि जानाति — “इमानि जाणानि 20 इदमत्थजोतकानी” ति, जाणेषु जाणं पटिभानपटिसम्भिदा ।

B. 314

३२. तिस्सो पटिसम्भिदा — अत्थपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटिसम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

३३. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये कामावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता 25 विपाका मनोविञ्जाणधातु उप्पन्ना होति सोमनस्ससहगता जाणसम्पयुत्ता ... पे०... सोमनस्ससहगता जाणसम्पयुत्ता ससङ्खारेण ... पे०... सोमनस्ससहगता जाणविप्पयुत्ता ... पे०... सोमनस्ससहगता जाणविप्प-

युक्ता ससङ्खारेण ... पे०... उपेक्खासहगता जाणसम्पयुक्ता ... पे०...
 उपेक्खासहगता जाणसम्पयुक्ता ससङ्खारेण ... पे०... उपेक्खासहगता
 जाणविप्पयुक्ता ... पे०... उपेक्खासहगता जाणविप्पयुक्ता ससङ्खारेण
 रूपारम्भणा वा ... पे०... धम्मारम्भणा वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं समये
 ५ फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे धम्मा अव्याकता ।
 इमेसु धम्मेसु जाणं अत्यपटिसम्भिदा । याय निरुत्तिया तेसं धम्मानं
 पञ्जात्ति होति तत्र धम्मनिरुत्ताभिलापे जाणं निरुत्तिपटिसम्भिदा ।
 येन जाणेन तानि जाणानि जानाति – “इमानि जाणानि इदमत्य-
 जोतकानी” ति, जाणेसु जाणं पटिभानपटिसम्भिदा ।

10 ३४. तिस्सो पटिसम्भिदा – अत्यपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटि-
 सम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

३५. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये रूपूपपत्तिया मगं भावेति विविच्चेव कामेहि
 ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवीकसिणं, तस्मिं समये
 D, 315 15 फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे धम्मा कुसला । तस्सेव
 रूपावचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता विपाकं विविच्चेव
 कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति पथवीकसिणं, तस्मिं
 समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे धम्मा अव्याकता ।
 इमेसु धम्मेसु जाणं अत्यपटिसम्भिदा । याय निरुत्तिया तेसं धम्मानं
 20 पञ्जात्ति होति तत्र धम्मनिरुत्ताभिलापे जाणं निरुत्तिपटिसम्भिदा ।
 येन जाणेन तानि जाणानि जानाति – “इमानि जाणानि इदमत्य-
 R. 300 जोतकानी” ति, जाणेसु जाणं पटिभानपटिसम्भिदा ।

३६. तिस्सो पटिसम्भिदा – अत्यपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटि-
 सम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

25 ३७. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये अरूपूपपत्तिया मगं भावेति सव्वसो आकिञ्चञ्जा-
 यतनं समतिक्कम्म नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जासहगतं मुखस्स च
 पहाना ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति, तस्मिं समये फस्सो
 होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे धम्मा कुसला । तस्सेव अरूपा-

वचरस्स कुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता विपाकं सब्बसो आकिञ्च-
 ज्ञायतनं समत्तिकम्म नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जासहगतं सुखस्स
 च पहाना ... पे०... चतुर्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति, तस्मिं समये फस्सो
 होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे धम्मा अव्याकता । इमेसु
 धम्मेसु ज्ञाणं अत्यपटिसम्भिदा । याय निरुत्तिया तेसं धम्मानं पञ्जति 5
 होति तत्र धम्मनिरुत्ताभिलापे ज्ञाणं निरुत्तिपटिसम्भिदा । येन ज्ञाणेन
 तानि ज्ञाणानि जानाति – “इमानि ज्ञाणानि इदमत्यजोतकानी” ति,
 ज्ञाणेषु ज्ञाणं पटिभानपटिसम्भिदा ।

३८. तिस्सो पटिसम्भिदा – अत्यपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटि-
 सम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

10

३९. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये लोकुत्तरं ज्ञानं भावेति निव्यानिकं अपचयगामि
 दिट्ठिगतानं पहानाय पठमाय भूमिया पत्तिया विविच्चेव कामेहि ... पे०...
 पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं^१ दन्धाभिञ्जं, तस्मिं समये
 फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति । इमे धम्मा कुसला । तस्सेव 15
 लोकुत्तरस्स कुसलस्स कम्मस्स^२ कतत्ता भावितत्ता विपाकं विविच्चेव
 कामेहि ... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति दुक्खपटिपदं दन्धा-
 भिञ्जं सुञ्जातं, तस्मिं समये फस्सो होति ... पे०... अविकखेपो होति ।
 इमे धम्मा अव्याकता । इमेसु धम्मेसु ज्ञाणं अत्यपटिसम्भिदा । याय
 निरुत्तिया तेसं धम्मानं पञ्जति होति तत्र धम्मनिरुत्ताभिलापे ज्ञाणं 20
 निरुत्तिपटिसम्भिदा । येन ज्ञाणेन तानि ज्ञाणानि जानाति – “इमानि
 ज्ञाणानि इदमत्यजोतकानी” ति, ज्ञाणेषु ज्ञाणं पटिभानपटिसम्भिदा ।

B. 31

४०. तिस्सो पटिसम्भिदा – अत्यपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटि-
 सम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

४१. कतमे धम्मा अव्याकता ?

25 R.

यस्मिं समये अकुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचितत्ता विपाकं
 चवखुविञ्जाणं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं रूपारम्मणं ... पे०...
 सोतविञ्जाणं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं सहारम्मणं ... पे०...
 धानविञ्जाणं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं गन्धारम्मणं ... पे०...

१. दुक्खापटिपदं – ती०, स्या०, रो०, एवमुपरि वि । २. ज्ञानस्स – स्या०, रो० ।

जिह्वाविज्जाणं उप्पन्नं होति उपेक्खासहगतं रसारम्मणं ... पे०...
 कायविज्जाणं उप्पन्नं होति दुक्खसहगतं फोढुव्वारम्मणं, तस्मिं समये
 फत्सो होति, वेदना होति, सज्जा होति, चेतना होति, चित्तं होति,
 दुक्खं होति, चित्तस्सेकगता होति, मनिन्द्रियं होति, दुक्खिन्द्रियं होति,
 5 जीवित्तिन्द्रियं होति, ये वा पन तस्मिं समये अज्जे पि अत्थि पटिच्च-
 समुप्पन्ना अरूपिनो धम्मा । इमे धम्मा अव्याकता । इमेसु धम्मेसु ज्ञाणं
 अत्यपटिसम्भिदा । याय निरुत्तिया तेसं धम्मनं पज्जत्ति होति तत्र
 धम्मनिरुत्ताभिलापे ज्ञाणं निरुत्तिपटिसम्भिदा । येन ज्ञाणेन तानि
 ज्ञाणानि जानाति — “इमानि ज्ञाणानि इदमत्यजोत्तकानी” ति, ज्ञाणेषु
 10 ज्ञाणं पटिभानपटिसम्भिदा ।

४२. तिस्सो पटिसम्भिदा — अत्यपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटि-
 सम्भिदा, पटिभानसम्भिदा ।

४३. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये अकुसलस्स कम्मस्स कतत्ता उपचित्ता विपाका
 15 मनोधातु उप्पन्ना होति उपेक्खासहगता रूपारम्मणा वा ... पे०... फोढुव्वार-
 रम्मणा वा ... पे०... मनोविज्जाणधातु उप्पन्ना होति उपेक्खासहगता
 रूपारम्मणा वा ... पे०... धम्मारम्मणा वा यं यं वा पनारब्ध, तस्मिं समये
 B 317 फत्सो होति, वेदना होति, सज्जा होति, चेतना होति, चित्तं होति,
 वित्तक्को होति, विचारो होति, उपेक्खा होति, चित्तस्सेकगता होति,
 20 मनिन्द्रियं होति, उपेक्खिन्द्रियं होति, जीवित्तिन्द्रियं होति, ये वा पन
 तस्मिं समये अज्जे पि अत्थि पटिच्चसमुप्पन्ना अरूपिनो धम्मा । इमे
 धम्मा अव्याकता । इमेसु धम्मेसु ज्ञाणं अत्यपटिसम्भिदा । याय
 निरुत्तिया तेसं धम्मनं पज्जत्ति होति तत्र धम्मनिरुत्ताभिलापे ज्ञाणं
 निरुत्तिपटिसम्भिदा । येन ज्ञाणेन तानि ज्ञाणानि जानाति — “इमानि
 ज्ञाणानि इदमत्यजोत्तकानी” ति, ज्ञाणेषु ज्ञाणं पटिभानपटिसम्भिदा ।

४. किरियचारो

25 ४४. तिस्सो पटिसम्भिदा — अत्यपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटि-
 सम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

४५. कतमे धम्मा अव्याकता ?

१. इदमत्यजोत्तकानी — सो० ।

यस्मिं समये मनोधातु उप्पन्ना होति किरिया नेव कुसला नाकुसला
 न च कम्मविपाका उपेक्खासहगता रूपारम्मणा वा ... पे०... फोडुब्बा-
 रम्मणा वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं समये फत्सो होति, वेदना होति,
 सञ्जा होति, चेतना होति, चित्तं होति, वित्तक्को होति, विचारो होति,
 उपेक्खा होति, चित्तस्सेकगता होति, मनिन्द्रियं होति, उपेक्खिन्द्रियं 5
 होति, जीवितिन्द्रियं होति, ये वा पन तस्मिं समये अञ्जे पि अत्थि पटिच्च-
 समुप्पन्ना अरूपिनो धम्मा । इमे धम्मा अव्याकता । इमेसु धम्मेसु जाणं
 अत्थपटिसम्भदा । याय निरुत्तिया तेसं धम्मानं पञ्जत्ति होति तत्र
 धम्मनिरुत्ताभिलापे जाणं निरुत्तिपटिसम्भदा । येन जाणेन तानि
 जाणानि जानाति — “इमानि जाणानि इदमत्थजोतकानी” ति, जाणेषु 10
 जाणं पटिभानपटिसम्भदा ।

R. 302

४६. तिस्सो पटिसम्भदा — अत्थपटिसम्भदा, निरुत्तिपटि-
 सम्भदा, पटिभानपटिसम्भदा ।

४७. कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये मनोविज्जाणधातु उप्पन्ना होति किरिया नेव 15
 कुसला नाकुसला न च कम्मविपाका सोमनस्ससहगता रूपारम्मणा वा
 ... पे०... धम्मारम्मणा वा ... पे०... मनोविज्जाणधातु उप्पन्ना होति
 किरिया नेव कुसला नाकुसला न च कम्मविपाका उपेक्खासहगता रूपा-
 रम्मणा वा ... पे०... धम्मारम्मणा वा यं यं वा पनारब्भ, तस्मिं समये
 फत्सो होति, वेदना होति, सञ्जा होति, चेतना होति, चित्तं होति, 20
 वित्तक्को होति, विचारो होति, उपेक्खा होति, चित्तस्सेकगता होति,
 विरियिन्द्रियं होति, समाधिन्द्रियं होति, मनिन्द्रियं होति, उपेक्खिन्द्रियं
 होति, जीवितिन्द्रियं होति, ये वा पन तस्मिं समये अञ्जे पि अत्थि
 पटिच्चसमुप्पन्ना अरूपिनो धम्मा । इमे धम्मा अव्याकता । इमेसु धम्मेसु
 जाणं अत्थपटिसम्भदा । याय निरुत्तिया तेसं धम्मानं पञ्जत्ति होति 25
 तत्र धम्मनिरुत्ताभिलापे जाणं निरुत्तिपटिसम्भदा । येन जाणेन तानि
 जाणानि जानाति — “इमानि जाणानि इदमत्थजोतकानी” ति, जाणेषु
 जाणं पटिभानपटिसम्भदा ।

D. 318

४८. तिस्सो पटिसम्भदा — अत्थपटिसम्भदा, निरुत्तिपटि-
 सम्भदा, पटिभानपटिसम्भदा ।

४६ कतमे धम्मा अव्याकता ?

यस्मिं समये मनोविज्झाणधातु उप्पन्ना होति किरिया नेव कुसला नाकुसला न च कम्मविपाका सोमनस्ससहगता ज्ञाणसम्पयुत्ता

- पे० सोमनस्ससहगता ज्ञाणसम्पयुत्ता ससङ्खारेण पे० सोमनस्स-
 5 सहगता ज्ञाणविप्पयुत्ता पे० सोमनस्ससहगता ज्ञाणविप्पयुत्ता
 ससङ्खारेण पे० उपेक्खासहगता ज्ञाणसम्पयुत्ता पे० उपेक्खा-
 सहगता ज्ञाणसम्पयुत्ता ससङ्खारेण पे० उपेक्खासहगता ज्ञाणविप्प-
 युत्ता पे० उपेक्खासहगता ज्ञाणविप्पयुत्ता ससङ्खारेण पे०
 रूपावचर ज्ञान भावेति पे० अरूपावचर ज्ञान भावेति किरिय नेव
 10 कुसल नाकुसल न च कम्मविपाक दिट्ठधम्मसुखविहार पे० सब्बसो
 आकिञ्चञ्जायतन समत्तिकम्म नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जा-
 सहगत सुखस्स च पहाना पे० चतुत्थ ज्ञान उपसम्पज्ज विहरति,
 तस्मिं समये फत्सो होति पे० अविकखेपो होति । इमे धम्मा
 R 303 अव्याकता । इमेसु धम्मेसु ज्ञाण अत्यपटिसम्भिदा । याय निरुत्तिया
 15 तेस धम्मान पञ्जात्ति होति तन धम्मनिरुत्ताभिलापे ज्ञाण निरुत्तिपटि-
 सम्भिदा । येन ज्ञाणेन तानि ज्ञाणानि जानाति - “इमानि ज्ञाणानि
 इदमत्यजोत्तकानी” ति, ज्ञाणेषु ज्ञाण पटिभानपटिसम्भिदा ।

- ५० चतस्सो पटिसम्भिदा - अत्यपटिसम्भिदा, धम्मपटि-
 सम्भिदा, निरुत्तिपटिसम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा । तस्सो पटि-
 D 319 20 सम्भिदा कामावचरकुसलतो चतूसु ज्ञाणसम्पयुत्तेसु चित्तुप्पादेसु,
 किरियतो चतूसु ज्ञाणसम्पयुत्तेसु चित्तुप्पादेसु उप्पज्जन्ति । अत्यपटि-
 सम्भिदा एतेसु चैव उप्पज्जति, चतूसु^१ मग्गेसु चतूसु फलेसु च उप्प-
 ज्जति ।

१३ पञ्हापुच्छक

- ५१ चतस्सो पटिसम्भिदा - अत्यपटिसम्भिदा, धम्मपटि-
 25 सम्भिदा, निरुत्तिपटिसम्भिदा, पटिभानपटिसम्भिदा ।

१ चतूसु च - स्या०, से० ।

५२. चतुन्नं पटिसम्भदानं कति कुसला, कति अकुसला, कति अव्याकता ... पे०... कति सरणा, कति अरणा ?

१. तिकमातिकानुक्कमेन

५३. सिया कुसला, सिया अव्याकता ।

सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता, सिया अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता ।

5

तिस्सो पटिसम्भदा सिया विपाकधम्मधम्मा, सिया नेवविपाक-
नविपाकधम्मधम्मा; अत्थपटिसम्भदा सिया विपाका, सिया विपाक-
धम्मधम्मा, सिया नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मा ।

तिस्सो पटिसम्भदा अनुपादिनुपादानिया; अत्थपटिसम्भदा
सिया अनुपादिनुपादानिया, सिया अनुपादिन्नअनुपादानिया ।

10

तिस्सो पटिसम्भदा असङ्खिलिट्ठअसङ्खिलेसिका; अत्थपटि-
सम्भदा सिया असङ्खिलिट्ठअसङ्खिलेसिका, सिया असङ्खिलिट्ठअसङ्खि-
लेसिका ।

तिस्सो पटिसम्भदा सवितक्कसविचारा; अत्थपटिसम्भदा
सिया सवितक्कसविचारा, सिया अवितक्कविचारमत्ता, सिया अवितक्क-
अविचारा । सिया पीतिसहगता, सिया सुखसहगता, सिया उपेक्खा-
सहगता । नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बा । नेव दस्सनेन न भावनाय
पहातव्वहेतुका ।

15

तिस्सो पटिसम्भदा सिया आचयगामिनो, सिया नेवाचय-
गामिनापचयगामिनो; अत्थपटिसम्भदा सिया आचयगामिनी, सिया
अपचयगामिनी, सिया नेवाचयगामिनापचयगामिनी ।

20

तिस्सो पटिसम्भदा नेवसेक्खनासेक्खा, अत्थपटिसम्भदा सिया
सेक्खा, सिया असेक्खा, सिया नेवसेक्खनासेक्खा^१ ।

B.

तिस्सो पटिसम्भदा परित्ता; अत्थपटिसम्भदा सिया परित्ता,
सिया अप्पमाणा ।

25

निरुत्तिपटिसम्भदा परित्तारम्मणा; तिस्सो पटिसम्भदा सिया
परित्तारम्मणा, सिया महग्गतारम्मणा, सिया अप्पमाणारम्मणा ।

१. नेव सेक्खा नासेक्खा - सी०, स्या०; नेव सेक्खा नासेक्खा - रो० ।

तिस्सो पटिसम्भिदा मज्झिमा; अत्थपटिसम्भिदा सिया मज्झिमा, सिया पणीता ।

तिस्सो पटिसम्भिदा अनियता; अत्थपटिसम्भिदा सिया सम्मत्तनियता, सिया अनियता ।

- 5 निरुत्तिपटिसम्भिदा न वत्तव्वा - मग्गारम्मणा ति पि, मग्ग-
हेतुका ति पि, मग्गाधिपतिनी ति पि; अत्थपटिसम्भिदा न मग्गा-
रम्मणा, सिया मग्गहेतुका, सिया मग्गाधिपतिनी, सिया न वत्तव्वा
मग्गहेतुका ति पि, मग्गाधिपतिनी ति पि; द्वे पटिसम्भिदा सिया
मग्गारम्मणा, न मग्गहेतुका, सिया मग्गाधिपतिनो, सिया न वत्तव्वा
10 मग्गारम्मणा ति पि, मग्गाधिपतिनो ति पि ।

तिस्सो पटिसम्भिदा सिया उप्पन्ना, सिया अनुप्पन्ना, न वत्तव्वा
उप्पादिनो ति, अत्थपटिसम्भिदा सिया उप्पन्ना, सिया अनुप्पन्ना,
सिया उप्पादिनी । सिया अतीता, सिया अनागता, सिया पच्चुप्पन्ना ।

- निरुत्तिपटिसम्भिदा पच्चुप्पन्नारम्मणा; द्वे पटिसम्भिदा सिया
15 अतीतारम्मणा, सिया अनागतारम्मणा, सिया पच्चुप्पन्नारम्मणा;
अत्थपटिसम्भिदा सिया अतीतारम्मणा, सिया अनागतारम्मणा, सिया
पच्चुप्पन्नारम्मणा, सिया न वत्तव्वा अतीतारम्मणा ति पि, अनागता-
रम्मणा ति पि, पच्चुप्पन्नारम्मणा ति पि । सिया अज्झत्ता, सिया
वहिद्धा, सिया अज्झत्तवहिद्धा ।

- 20 निरुत्तिपटिसम्भिदा वहिद्धारम्मणा; तिस्सो पटिसम्भिदा सिया
अज्झत्तारम्मणा, सिया वहिद्धारम्मणा, सिया अज्झत्तवहिद्धारम्मणा ।
अनिदस्सनअपटिघा ।

२. दुक्कमात्तिकानुवकमेन

५४. हेतू । सहेतुका । हेतुसम्पयुत्ता । हेतू चेव सहेतुका च ।
हेतू चेव हेतुसम्पयुत्ता च । न वत्तव्वा न हेतू सहेतुका ति पि, न हेतू
25 अहेतुका ति पि ।

B. 321

५५. सम्पच्चया । सङ्खत्ता । अनिदस्सना । अपटिघा । अरूपा ।
तिस्सो पटिसम्भिदा लोकिया, अत्थपटिसम्भिदा सिया लोकिया, सिया
लोकुत्तरा । केनचि विञ्जेय्या, केनचि न विञ्जेय्या ।

५६. नो आसवा । तिस्सो पटिसम्भिदा सासवा; अत्थपटि-
R. 305 30 सम्भिदा सिया सासवा, सिया अनासवा । आसवविप्पयुत्ता । तिस्सो पटि-

सम्भिदा न वत्तब्बा आसवा चेव सासवा चा ति, सासवा चेव नो च
 आसवा; अत्थपटिसम्भिदा न वत्तब्बा आसवा^१ चेव सासवा चा ति,
 सिया सासवा चेव नो च आसवा^१, सिया न वत्तब्बा सासवा चेव नो च
 आसवा ति । न वत्तब्बा आसवा चेव आसवसम्पयुत्ता चा ति पि,
 आसवसम्पयुत्ता चेव नो च आसवा ति पि । तिस्सो पटिसम्भिदा 5
 आसवविप्पयुत्ता सासवा; अत्थपटिसम्भिदा सिया आसवविप्पयुत्ता
 सासवा, सिया आसवविप्पयुत्ता अनासवा ।

५७. नो संयोजना ... पे०... नो गन्था ... पे०... नो ओघा
 ... पे०... नो योगा ... पे०... नो नीवरणा ... पे०... नो परामासा
 ... पे०... सारम्मणा । नो चित्ता । चेतसिका । चित्तसम्पयुत्ता । 10
 चित्तसंसट्ठा । चित्तसमुद्धाना । चित्तसहभुनो । चित्तानुपरिवत्तिनो ।
 चित्तसंसट्ठसमुद्धाना । चित्तसंसट्ठसमुद्धानसहभुनो । चित्तसंसट्ठसमुद्धानु-
 नानुपरिवत्तिनो । बाहिरा । नो उपादा । अनुपादिन्ना ।

५८. नो उपादाना ... पे०... नो किलेसा ... पे०... न दस्सनेन
 पहातब्बा । न भावनाय पहातब्बा । न दस्सनेन पहातब्बहेतुका । न भाव- 15
 नाय पहातब्बहेतुका । तिस्सो पटिसम्भिदा सवितक्का; अत्थपटिसम्भिदा
 सिया सवितक्का, सिया अवितक्का । तिस्सो पटिसम्भिदा सविचारा;
 अत्थपटिसम्भिदा सिया सविचारा, सिया अविचारा । सिया सप्पीतिका,
 सिया अप्पीतिका । सिया पीतिसहगता, सिया न पीतिसहगता । सिया
 सुखसहगता, सिया न सुखसहगता । सिया उपेक्खासहगता, सिया न 20
 उपेक्खासहगता । तिस्सो पटिसम्भिदा कामावचरा; अत्थपटिसम्भिदा
 सिया कामावचरा, सिया न कामावचरा । न रूपावचरा । न अरूपावचरा।
 तिस्सो पटिसम्भिदा परियापन्ना; अत्थपटिसम्भिदा सिया परियापन्ना,
 सिया अपरियापन्ना । तिस्सो पटिसम्भिदा अनिय्यानिका; अत्थपटि-
 सम्भिदा सिया निय्यानिका, सिया अनिय्यानिका । तिस्सो पटिसम्भिदा 25
 अनियता; अत्थपटिसम्भिदा सिया नियता, सिया अनियता । तिस्सो
 पटिसम्भिदा सज्जरा; अत्थपटिसम्भिदा सिया सज्जरा, सिया अनु-
 त्तरा । अरणा ति ।

पटिसम्भिदाविभङ्गो निवृत्तो .

—:०:—

१६. आणविमङ्गो

§ १. मातिकाउद्देशो

एकविधेन

१. एकविधेन आणवत्थु -

(१) पञ्च विज्जाणा न हेतू, अहेतुका, हेतुविप्पयुत्ता,
सप्पच्चया, सङ्खता, अरूपा, लोकिया, सासवा, संयोजनिया, गन्थनिया,
ओधनिया, योगनिया, तीवरणिया, परामट्टा, उपादानिया, सङ्खिलेसिका,
5 अव्याकता, सारम्मणा, अचेतसिका, विपाका, उपादिन्नुपादानिया,
असङ्खिलिदुसङ्खिलेसिका, न सवितक्कसविचारा, न अवितक्कविचारमत्ता,
अवितक्कअविचारा, न पीतिसहगता, नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बा,
नेव दस्सनेन न भावनाय पहातब्बहेतुका, नेवाचयगासिनापचयगामिनो,
नेवसेक्खनासेक्खा, परित्ता, कामावचरा, न रूपावचरा, न अरूपावचरा,
10 परियापन्ना, नो अपरियापन्ना, अनियता, अनिय्यानिका, उप्पन्नमनो-
विज्जेय्या^१, अनिच्चा, जराभिभूता^२

(२) पञ्च विज्जाणा उप्पन्नवत्थुका

(३) पुरेजातवत्थुका पुरेजातारम्मणा

(४) अज्झत्तिकवत्थुका बाहिरारम्मणा

15 (५) असम्भिन्नवत्थुका असम्भिन्नारम्मणा

(६) नानावत्थुका नानारम्मणा

(७) न अज्जमज्जास्स गोचरविसयं पच्चनुभोन्ति

(८) न असमन्नाहारा उप्पज्जन्ति

(९) न अमनसिकारा उप्पज्जन्ति

20 (१०) न अव्वोकिण्णा उप्पज्जन्ति

(११) न अपुट्ठं अचरिमं उप्पज्जन्ति

(१२) न अज्जमज्जास्स समनन्तरा उप्पज्जन्ति

(१३) पञ्च विज्जाणा अनाभोगा

(१४) पञ्चहि विज्जाणेहि न कञ्चि^३ धम्मं पटिविजानाति^३

25 अज्जात्र अभिनिपातमत्ता

१-१. म० पोत्यके नत्थि । २. विज्जि - मी०, एवमुपरि पि । ३. पटिविजानाति - सी० ।

- (१५) पञ्चन्नं विज्जाणानं समनन्तरा पि न कञ्चि धम्मं
पटिविजानाति
- (१६) पञ्चहि विज्जाणेहि न कञ्चि इरियापथं कप्पेति
- (१७) पञ्चन्नं विज्जाणानं समनन्तरा पि न कञ्चि इरिया-
पथं कप्पेति 5
- (१८) पञ्चहि विज्जाणेहि न कायकम्मं न वचीकम्मं पट्टपेति
- (१९) पञ्चन्नं विज्जाणानं समनन्तरा पि न कायकम्मं न
वचीकम्मं पट्टपेति
- (२०) पञ्चहि विज्जाणेहि न कुसलाकुसलं धम्मं समादियति
- (२१) पञ्चन्नं विज्जाणानं समनन्तरा पि न कुसलाकुसलं 10
धम्मं समादियति
- (२२) पञ्चहि विज्जाणेहि न समापज्जति न बुद्धाति R.
- (२३) पञ्चन्नं विज्जाणानं समनन्तरा पि न समापज्जति न
बुद्धाति
- (२४) पञ्चहि विज्जाणेहि न चवति न उप्पज्जति^१ 15
- (२५) पञ्चन्नं विज्जाणानं समनन्तरा पि न चवति न
उप्पज्जति
- (२६) पञ्चहि विज्जाणेहि न सुपति न पटिवुज्झति न B.
सुपिनं पस्सति
- (२७) पञ्चन्नं विज्जाणानं समनन्तरा पि न सुपति न 20
पटिवुज्झति न सुपिनं पस्सति, याथावकवत्थुविभावना
पज्जा
- एवं एकविधेन जाणवत्थु ।

द्विविधेन

२. द्विविधेन जाणवत्थु -

- (१) लोकिया पज्जा, लोकुत्तरा पज्जा 25
- (२) केनचि विज्जेय्या पज्जा, केनचि न विज्जेय्या
पज्जा
- (३) सासवा पज्जा, अनासवा पज्जा

(४) आसवविष्पयुक्ता सासवा पञ्चा, आसवविष्पयुक्ता
अनासवा पञ्चा

(५) संयोजनिया पञ्चा, असंयोजनिया पञ्चा

5

(६) संयोजनविष्पयुक्ता संयोजनिया पञ्चा, संयोजन-
विष्पयुक्ता असंयोजनिया पञ्चा

(७) गन्थनिया पञ्चा, अगन्थनिया पञ्चा

(८) गन्थविष्पयुक्ता गन्थनिया पञ्चा, गन्थविष्पयुक्ता
अगन्थनिया पञ्चा

(९) ओघनिया पञ्चा, अनोघनिया पञ्चा

10

(१०) ओघविष्पयुक्ता ओघनिया पञ्चा, ओघविष्पयुक्ता
अनोघनिया पञ्चा

(११) योगनिया पञ्चा, अयोगनिया पञ्चा

(१२) योगविष्पयुक्ता योगनिया पञ्चा, योगविष्पयुक्ता
अयोगनिया पञ्चा

15

(१३) नीवरणिया पञ्चा, अनीवरणिया पञ्चा

(१४) नीवरणविष्पयुक्ता नीवरणिया पञ्चा, नीवरणविष्प-
युक्ता अनीवरणिया पञ्चा

R. 309

(१५) परामद्धा पञ्चा, अपरामद्धा पञ्चा

20

(१६) परामासविष्पयुक्ता परामद्धा पञ्चा, परामासविष्पयुक्ता
अपरामद्धा पञ्चा

(१७) उपादिता पञ्चा, अनुपादिता पञ्चा

(१८) उपादानिया पञ्चा, अनुपादानिया पञ्चा

(१९) उपादानविष्पयुक्ता उपादानिया पञ्चा, उपादान-
विष्पयुक्ता अनुपादानिया पञ्चा

25

(२०) सङ्किलेसिका पञ्चा, असङ्किलेसिका पञ्चा

(२१) किलेसविष्पयुक्ता सङ्किलेसिका पञ्चा, किलेसविष्प-
युक्ता असङ्किलेसिका पञ्चा

(२२) सवित्तका पञ्चा, अवित्तका पञ्चा

- (२३) सविचारा पञ्जा, अविचारा पञ्जा २
 (२४) सप्पीतिका पञ्जा, अप्पीतिका पञ्जा
 (२५) पीतिसहगता पञ्जा, न पीतिसहगता पञ्जा
 (२६) सुखसहगता पञ्जा, न सुखसहगता पञ्जा
 (२७) उपेक्खासहगता पञ्जा, न उपेक्खासहगता पञ्जा ५
 (२८) कामावचरा पञ्जा, न कामावचरा पञ्जा
 (२९) रूपावचरा पञ्जा, न रूपावचरा पञ्जा
 (३०) अरूपावचरा पञ्जा, न अरूपावचरा पञ्जा
 (३१) परियापन्ना पञ्जा, अपरियापन्ना पञ्जा
 (३२) निय्यानिका पञ्जा, अनिय्यानिका पञ्जा १०
 (३३) नियता पञ्जा, अनियता पञ्जा
 (३४) सत्तत्तरा पञ्जा, अनुत्तरा पञ्जा B. 325
 (३५) अत्थजापिका पञ्जा, जापितत्था पञ्जा
 एवं दुविधेन जाणवत्थु ।

तिविधेन

' १

३. तिविधेन जाणवत्थु -

15 R. 910

- (१) चिन्तामया पञ्जा, सुतमया पञ्जा, भावनामया पञ्जा
 (२) दानमया पञ्जा, सीलमया पञ्जा, भावनामया पञ्जा
 (३) अधिसीले पञ्जा, अधिचित्ते पञ्जा, अधिपञ्जाय 20 पञ्जा
 (४) आयकोसल्लं, अपायकोसल्लं, उपायकोसल्लं
 (५) विपाका पञ्जा, विपाकधम्मधम्मा पञ्जा, नेव-विपाकनविपाकधम्मधम्मा पञ्जा
 (६) उपादिभुपादानिया पञ्जा, अनुपादिभुपादानिया 25 पञ्जा, अनुपादिन्नअनुपादानिया पञ्जा
 (७) सवितक्कसविचारा पञ्जा, अवितक्कविचारमत्ता पञ्जा, अवितक्कअविचारा पञ्जा

(८) पीतिसहगता पञ्जा, सुखसहगता पञ्जा, उपेक्खा-
सहगता पञ्जा

(९) आचयगामिनी पञ्जा, अपचयगामिनी पञ्जा, नेवा-
चयगामिनापचयगामिनी पञ्जा

5 (१०) सेक्खा पञ्जा, असेक्खा पञ्जा, नेवसेक्खतासेक्खा
पञ्जा

(११) परित्ता पञ्जा, महगता पञ्जा, अप्पमाणा पञ्जा

(१२) परित्तारम्मणा पञ्जा, महगतारम्मणा पञ्जा, अप्प-
माणारम्मणा पञ्जा

10 (१३) मगारम्मणा पञ्जा, मगहेतुका पञ्जा, मगाधि-
पतिनी पञ्जा

(१४) उप्पन्ना पञ्जा, अनुप्पन्ना पञ्जा, उप्पादिनी पञ्जा

R. 311

(१५) अतीता पञ्जा, अनागता पञ्जा, पच्चुप्पन्ना पञ्जा

(१६) अतीतारम्मणा पञ्जा, अनागतारम्मणा पञ्जा, पच्चु-
प्पन्नारम्मणा पञ्जा

15

(१७) अज्झत्ता पञ्जा, वहिद्धा पञ्जा, अज्झत्तवहिद्धा पञ्जा

(१८) अज्झत्तारम्मणा पञ्जा, वहिद्धारम्मणा पञ्जा,
अज्झत्तवहिद्धारम्मणा पञ्जा

(१९) सवितक्कसविचारा पञ्जा अत्थि विपाका, अत्थि
विपाकधम्मधम्मा, अत्थि नेवविपाकनविपाक-
धम्मधम्मा

20

(२०) अत्थि उपादिन्नुपादानिया, अत्थि अनुपादिन्नुपादानिया,
अत्थि अनुपादिन्नअनुपादानिया

(२१) अत्थि पीतिसहगता, अत्थि सुखसहगता, अत्थि उपेक्खा-
सहगता

25

(२२) अत्थि आचयगामिनी, अत्थि अपचयगामिनी, अत्थि
नेवाचयगामिनापचयगामिनी

(२३) अत्थि सेक्खा, अत्थि असेक्खा, अत्थि नेवसेक्खतासेक्खा

(२४) अत्थि परित्ता, अत्थि महगता, अत्थि अप्पमाणा

- (२५) अत्थि परित्तारम्मणा, अत्थि महग्गतारम्मणा, अत्थि
अप्पमाणारम्मणा
- (२६) अत्थि मग्गारम्मणा, अत्थि मग्गहेतुका, अत्थि मग्गाधि-
पतिनी
- (२७) अत्थि उप्पन्ना, अत्थि अनुप्पन्ना, अत्थि उप्पादिनी 5
- (२८) अत्थि अतीता, अत्थि अनागता, अत्थि पच्चुप्पन्ना B. 326
- (२९) अत्थि अतीतारम्मणा, अत्थि अनागतारम्मणा, अत्थि R. 312
पच्चुप्पन्नारम्मणा
- (३०) अत्थि अज्झत्ता, अत्थि बहिद्धा, अत्थि अज्झत्तबहिद्धा
- (३१) अत्थि अज्झत्तारम्मणा, अत्थि बहिद्धारम्मणा, अत्थि 10
अज्झत्तबहिद्धारम्मणा
- (३२) अवित्तक्कविचारमत्ता पञ्जा अत्थि विपाका, अत्थि
विपाकधम्मधम्मा, अत्थि नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मा
- (३३) अत्थि उपादिन्नुपादानिया, अत्थि अनुपादिन्नुपादानिया,
अत्थि अनुपादिन्नअनुपादानिया 15
- (३४) अत्थि आचयगामिनी, अत्थि अपचयगामिनी, अत्थि
नेवाचयगामिनापचयगामिनी
- (३५) अत्थि सेक्खा, अत्थि असेक्खा, अत्थि नेवसेक्खनासेक्खा
- (३६) अत्थि उप्पन्ना, अत्थि अनुप्पन्ना, अत्थि उप्पादिनी
- (३७) अत्थि अतीता, अत्थि अनागता, अत्थि पच्चुप्पन्ना 20
- (३८) अत्थि अज्झत्ता, अत्थि बहिद्धा, अत्थि अज्झत्तबहिद्धा
- (३९) अवित्तक्कअविचारा पञ्जा अत्थि विपाका, अत्थि
विपाकधम्मधम्मा, अत्थि नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मा
- (४०) अत्थि उपादिन्नुपादानिया^१, अत्थि अनुप्पादिन्नुपादा-
निया, अत्थि अनुप्पादिन्नअनुपादानिया 25
- (४१) अत्थि पीतिसहगता, अत्थि सुखसहगता, अत्थि उपेक्खा-
सहगता

(४२) अत्थि आचयगामिनी, अत्थि अपचयगामिनी, अत्थि
नेवाचयगामिनापचयगामिनी

२. ३१३

(४३) अत्थि सेक्खा, अत्थि असेक्खा, अत्थि नेवसेक्खनासेक्खा

(४४) अत्थि परित्तारम्मणा, अत्थि महग्गतारम्मणा, अत्थि
अप्पमाणारम्मणा

५

(४५) अत्थि मग्गारम्मणा, अत्थि मग्गहेतुका, अत्थि मग्गाधि-
पतिनी

(४६) अत्थि उप्पन्ना, अत्थि अनुप्पन्ना, अत्थि उप्पादिनी

(४७) अत्थि अतीता, अत्थि अनागता, अत्थि पच्चुप्पन्ना

१०

(४८) अत्थि अतीतारम्मणा, अत्थि अनागतारम्मणा, अत्थि
पच्चुप्पन्नारम्मणा

(४९) अत्थि अज्झत्ता, अत्थि वहिद्धा, अत्थि अज्झत्तवहिद्धा

(५०) अत्थि अज्झत्तारम्मणा, अत्थि वहिद्धारम्मणा, अत्थि
अज्झत्तवहिद्धारम्मणा

१५

(५१) पीतिसहगता पञ्जा सुखसहगता पञ्जा अत्थि
विपाका, अत्थि विपाकधम्मधम्मा, अत्थि नेवविपाक-
नविपाकधम्मधम्मा

(५२) अत्थि उपादिन्नुपादानिया, अत्थि अनुपादिन्नुपादानिया,
अत्थि अनुपादिन्नअनुपादानिया

२०

(५३) अत्थि सवितक्कसविचारा, अत्थि अवितक्कविचारमत्ता,
अत्थि अवितक्कअविचारा

(५४) अत्थि आचयगामिनी, अत्थि अपचयगामिनी, अत्थि
नेवाचयगामिनापचयगामिनी

(५५) अत्थि सेक्खा, अत्थि असेक्खा, अत्थि नेवसेक्खनासेक्खा

२५

(५६) अत्थि परित्ता, अत्थि महग्गता, अत्थि अप्पमाणा

H. ३१४

(५७) अत्थि परित्तारम्मणा, अत्थि महग्गतारम्मणा, अत्थि
अप्पमाणारम्मणा

B ३२७

(५८) अत्थि मग्गारम्मणा, अत्थि मग्गहेतुका, अत्थि मग्गा-
धिपतिनी

- (५९) अत्थि उप्पन्ना, अत्थि अनुप्पन्ना, अत्थि उप्पादिनी
 (६०) अत्थि अतीता, अत्थि अनागता, अत्थि पच्चुप्पन्ना
 (६१) अत्थि अतीतारम्मणा, अत्थि अनागतारम्मणा, अत्थि
 पच्चुप्पन्नारम्मणा
 (६२) अत्थि अज्झता, अत्थि बहिद्धा, अत्थि अज्झत्तबहिद्धा 5
 (६३) अत्थि अज्झत्तारम्मणा, अत्थि बहिद्धारम्मणा, अत्थि
 अज्झत्तबहिद्धारम्मणा
 (६४) उपेक्खासहगता पञ्जा अत्थि विपाका, अत्थि विपाक-
 धम्मधम्मा, अत्थि नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मा
 (६५) अत्थि उपादिन्नुपादानिया, अत्थि अनुपादिन्नुपादा- 10
 निया, अत्थि अनुपादिन्नअनुपादानिया
 (६६) अत्थि आचयगामिनी, अत्थि अपचयगामिनी, अत्थि
 नेवाचयगामिनापचयगामिनी
 (६७) अत्थि सेक्खा, अत्थि असेक्खा, अत्थि नेवसेक्खनासेक्खा
 (६८) अत्थि परित्ता, अत्थि महग्गता, अत्थि अप्पमाणा 15
 (६९) अत्थि परित्तारम्मणा, अत्थि महग्गतारम्मणा, अत्थि
 अप्पमाणारम्मणा
 (७०) अत्थि मग्गारम्मणा, अत्थि मग्गहेतुका, अत्थि मग्गाधि-
 पतिनी
 (७१) अत्थि उप्पन्ना, अत्थि अनुप्पन्ना, अत्थि उप्पादिनी 20
 (७२) अत्थि अतीता, अत्थि अनागता, अत्थि पच्चुप्पन्ना
 (७३) अत्थि अतीतारम्मणा, अत्थि अनागतारम्मणा, अत्थि
 पच्चुप्पन्नारम्मणा
 (७४) अत्थि अज्झत्ता, अत्थि बहिद्धा, अत्थि अज्झत्तबहिद्धा
 (७५) अत्थि अज्झत्तारम्मणा, अत्थि बहिद्धारम्मणा, अत्थि 25
 अज्झत्तबहिद्धारम्मणा

एवं तिविधेन ज्ञाणवत्थु ।

चतुर्विधेन

४. चतुर्विधेन ज्ञाणवत्थु -

(१) कम्मस्सकतज्ञाणं, सच्चानुलोमिकं ज्ञाणं, मग्गसमङ्गिस्स ज्ञाणं, फलसमङ्गिस्स ज्ञाणं

(२) दुक्खे ज्ञाणं, दुक्खसमुदये ज्ञाणं, दुक्खनिरोधे ज्ञाणं, दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय ज्ञाणं

(३) कामावचरा पञ्ञा, रूपावचरा पञ्ञा, अरूपावचरा पञ्ञा, अपरियापन्ना पञ्ञा

(४) धम्मं ज्ञाणं, अन्वये ज्ञाणं, परिये^१ ज्ञाणं, सम्मुत्तिज्ञाणं^२

(५) अत्थि पञ्ञा आचयाय नो अपचयाय, अत्थि पञ्ञा अपचयाय नो आचयाय, अत्थि पञ्ञा आचयाय चेव अपचयाय च, अत्थि पञ्ञा नेवाचयाय नो अपचयाय

(६) अत्थि पञ्ञा निव्विदाय नो पटिवेधाय, अत्थि पञ्ञा पटिवेधाय नो निव्विदाय, अत्थि पञ्ञा निव्विदाय चेव पटिवेधाय च, अत्थि पञ्ञा नेव निव्विदाय नो पटिवेधाय

(७) हानभागिनी पञ्ञा, ठित्तिभागिनी पञ्ञा, विसेस-
भागिनी पञ्ञा, निव्वेधभागिनी पञ्ञा

(८) चतस्सो पटिसम्भिदा

(९) चतस्सो पटिपदा

(१०) चत्तारि आरम्मणानि

(११) जरामरणे ज्ञाणं, जरामरणसमुदये ज्ञाणं, जरामरण-
निरोधे ज्ञाणं, जरामरणनिरोधगामिनिया पटिपदाय ज्ञाणं

(१२-२१) जात्तिया ज्ञाणं ... पे०... भवे ज्ञाणं' ... पे०...
उपादाने ज्ञाणं ... पे०... तण्हाय ज्ञाणं ... पे०... वेदनाय ज्ञाणं ... पे०...
फस्से ज्ञाणं ... पे०... सळायतने ज्ञाणं' ... पे०... नामरूपे ज्ञाणं ... पे०...
विज्जाणे ज्ञाणं ... पे०... सङ्खारेसु ज्ञाणं, सङ्खारसमुदये ज्ञाणं, सङ्खार-
निरोधे ज्ञाणं, सङ्खारनिरोधगामिनिया पटिपदाय ज्ञाणं

एवं चतुर्विधेन ज्ञाणवत्थु ।

१. परिन्वे - सी०, स्या०, रो० । २. सम्मुत्तिज्ञाणं - स्या०, रो० ।

पञ्चविधेन

५. पञ्चविधेन जाणवत्थु -

(१) पञ्चङ्गिको सम्मासमाधि

(२) पञ्चआणिको सम्मासमाधि

एवं पञ्चविधेन जाणवत्थु ।

छब्बिधेन

६. छब्बिधेन जाणवत्थु -

5

(१) छसु अभिञ्जासु पञ्जा

एवं छब्बिधेन जाणवत्थु ।

सत्तविधेन

७. सत्तविधेन जाणवत्थु -

(१) सत्तसत्तति^१ जाणवत्थूनि

एवं सत्तविधेन जाणवत्थु ।

10

अट्ठविधेन

८. अट्ठविधेन जाणवत्थु -

R

(१) चतूसु मग्गेसु, चतूसु फलेसु पञ्जा

एवं अट्ठविधेन जाणवत्थु ।

नवविधेन

९. नवविधेन जाणवत्थु -

(१) नवसु अनुपुब्बविहारसमापत्तीसु पञ्जा

15

एवं नवविधेन जाणवत्थु ।

दसविधेन

१०. दसविधेन जाणवत्थु -

दस तथागतस्स तथागतवलानि येहि बलेहि समन्नागतो तथागतो
आराभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।
कतमानि दस ?

B.

20

(१) इध तथागतो ठानं च ठानतो अट्ठानं च अट्ठानतो

१. सत्तसत्तति - ह्या०, रो० ।

यथाभूतं पजानाति । यं पि तथागतो ठानं च ठानतो अट्टानं च अट्टानतो यथाभूतं पजानाति, इदं पि तथागतस्स तथागतवलं होति, यं वलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

५ (२) पुन च परं तथागतो अतीतानागतपच्चुप्पन्नानं कम्म-समादानानं ठानसो हेतुसो विपाकं यथाभूतं पजानाति । यं पि तथागतो अतीतानागतपच्चुप्पन्नानं कम्मसमादानानं ठानसो हेतुसो विपाकं यथाभूतं पजानाति, इदं पि तथागतस्स तथागतवलं होति, यं वलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।
१०

(३) पुन च परं तथागतो सब्बत्यगामिनि^१ पटिपदं यथाभूतं पजानाति । यं पि तथागतो सब्बत्यगामिनि पटिपदं यथाभूतं पजानाति, इदं पि तथागतस्स तथागतवलं होति, यं वलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

१५ (४) पुन च परं तथागतो अनेकधातुनानाधातुलोकं^२ यथाभूतं पजानाति । यं पि तथागतो अनेकधातुनानाधातुलोकं यथाभूतं पजानाति, इदं पि तथागतस्स तथागतवलं होति, यं वलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

R. 318 20 (५) पुन च परं तथागतो सत्तानं नानाधिमुत्तिकतं यथाभूतं पजानाति । यं पि तथागतो सत्तानं नानाधिमुत्तिकतं यथाभूतं पजानाति, इदं पि तथागतस्स तथागतवलं होति, यं वलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

B. 330 25 (६) पुन च परं तथागतो परसत्तानं परपुग्गलानं इन्द्रियपरोपरियत्तं यथाभूतं पजानाति । यं पि तथागतो परसत्तानं परपुग्गलानं इन्द्रियपरोपरियत्तं यथाभूतं पजानाति, इदं पि तथागतस्स तथागतवलं होति, यं वलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

(७) पुन च परं तथागतो ज्ञानविमोक्खसमाधिसमापत्तीनं सङ्खिलेसं बोदानं वुट्टानं यथाभूतं पजानाति । यं पि तथागतो ज्ञान-

१. सब्बत्यगामिनी - सी० । २. अनेकधातुं नानाधातु लोकं - स्या०, रो० ।

विमोक्षसमाधिसमापत्तीनं सङ्किलेसं वोदानं बुट्टानं यथाभूतं पजानाति,
इदं पि तथागतस्स तथागतबलं होति, यं बलं आगम्म तथागतो आसभं
ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

(८) पुन च परं तथागतो पुब्बेनिवासानुस्सति यथाभूतं
पजानाति । यं पि तथागतो पुब्बेनिवासानुस्सति यथाभूतं पजानाति, 5
इदं पि तथागतस्स तथागतबलं होति, यं बलं आगम्म तथागतो आसभं
ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

(९) पुन च परं तथागतो सत्तानं चुतूपपातं यथाभूतं
पजानाति । यं पि तथागतो सत्तानं चुतूपपातं यथाभूतं पजानाति, इदं पि
तथागतस्स तथागतबलं होति, यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं 10
पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

(१०) पुन च परं तथागतो आसवानं खयं यथाभूतं पजानाति ।
यं पि तथागतो आसवानं खयं यथाभूतं पजानाति, इदं पि तथागतस्स
तथागतबलं होति, यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति,
परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति । 15

इमानि दस तथागतस्स तथागतबलानि, येहि बलेहि समन्नागतो
तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं
पवत्तेति ।

एवं दसविधेन जाणवत्थु ।

१. मातिकानिद्देशो

१. एकविधेन

१. पञ्चविज्जाणा^१ न हेतुमेव, अहेतुकमेव, हेतुविप्पयुत्तमेव, 20 B.
सप्पच्चयमेव, सङ्कतमेव, अरूपमेव, लोकीयमेव, सासवमेव, संयोजनिय- R. C.
मेव, गन्यनियमेव, ओघनियमेव, योगनियमेव, नीवरणियमेव, परामट्टमेव,
उपादानियमेव, सङ्किलेसिकमेव, अव्याकतमेव, सारम्मणमेव, अचेत-
सिकमेव, विपाकमेव, उपादिश्रुपादानियमेव, असङ्किलिट्टसङ्किलेसिकमेव,

१. ० पिज्जाणं - स्या०, रो० ।

न सवितक्कसविचारमेव, न अवितक्कविचारमत्तमेव, अवितक्कअविचार-
मेव, न पीतिसहगतमेव, नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्वमेव, नेव
दस्सनेन न भावनाय पहातव्वहेतुकमेव, नेवाचयगामिनापचयगामिमेव,
नेवसेक्खनासेक्खमेव, परित्तमेव, कामावचरमेव, न रूपावचरमेव, न
5 अरूपावचरमेव^१, परियापन्नमेव, नो अपरियापन्नमेव, अनियतमेव,
अनिय्यानिकमेव, उप्पन्नं मनोविज्जाणविज्जेय्यमेव, अनिच्चमेव,
त्तराभिभूतमेव ।

२. पञ्च विज्जाणा उप्पन्नवत्थुका उप्पन्नारम्मणा ति ।
उप्पन्नस्मि वत्थुस्मि उप्पन्ने आरम्मणे उप्पज्जन्ति ।

10 ३. पुरेजातवत्थुका पुरेजातारम्मणा ति । पुरेजातस्मि वत्थुस्मि
पुरेजाते आरम्मणे उप्पज्जन्ति ।

४. अज्झत्तिकवत्थुका वाहिरारम्मणा ति । पञ्चन्नं विज्जा-
णानं वत्थु^२ अज्झत्तिका आरम्मणा वाहिरा ।

५. असम्भिन्नवत्थुका असम्भिन्नारम्मणा ति । असम्भिन्नस्मि
15 वत्थुस्मि असम्भिन्ने आरम्मणे उप्पज्जन्ति ।

६. नानावत्थुका नानारम्मणा ति । अज्जं चक्खुविज्जाणस्स
वत्थु च आरम्मणं च, अज्जं सोतविज्जाणस्स वत्थु च आरम्मणं
च, अज्जं घानविज्जाणस्स वत्थु च आरम्मणं च, अज्जं जिह्वाविज्जा-
णस्स वत्थु च आरम्मणं च, अज्जं कायविज्जाणस्स वत्थु च
20 आरम्मणं च ।

७. न अज्जमज्जस्स गोचरविसयं पच्चनुभोन्ती ति । चक्खु-
विज्जाणस्स गोचरविसयं सोतविज्जाणं न पच्चनुभोति, सोतविज्जा-
णस्स गोचरविसयं पि चक्खुविज्जाणं न पच्चनुभोति, चक्खुविज्जाणस्स
गोचरविसयं घानविज्जाणं न पच्चनुभोति, घानविज्जाणस्स गोचर-
B. 332 25 विसयं पि चक्खुविज्जाणं न पच्चनुभोति, चक्खुविज्जाणस्स गोचर-
R. 320 विसयं जिह्वाविज्जाणं न पच्चनुभोति, जिह्वाविज्जाणस्स गोचरविसयं
पि चक्खुविज्जाणं न पच्चनुभोति, चक्खुविज्जाणस्स गोचरविसयं
कायविज्जाणं न पच्चनुभोति, कायविज्जाणस्स गोचरविसयं पि

चक्षुर्विज्ञाणं न पञ्चनुभोति, सोतविज्ञाणस्स ... पे०... घानविज्ञा-
 णस्स ... पे०... जिह्वाविज्ञाणस्स ... पे०... कायविज्ञाणस्स गोचर-
 विसयं चक्षुर्विज्ञाणं न पञ्चनुभोति, चक्षुर्विज्ञाणस्स गोचरविसयं
 पि कायविज्ञाणं न पञ्चनुभोति, कायविज्ञाणस्स गोचरविसयं सोत-
 विज्ञाणं न पञ्चनुभोति, सोतविज्ञाणस्स गोचरविसयं पि काय- 5
 विज्ञाणं न पञ्चनुभोति, कायविज्ञाणस्स गोचरविसयं घानविज्ञाणं
 न पञ्चनुभोति, घानविज्ञाणस्स गोचरविसयं पि कायविज्ञाणं न
 पञ्चनुभोति, कायविज्ञाणस्स गोचरविसयं जिह्वाविज्ञाणं न पञ्चनु-
 भोति, जिह्वाविज्ञाणस्स गोचरविसयं पि कायविज्ञाणं न पञ्चनुभोति ।

८. न असमन्नाहारा उपपज्जन्ती ति । समन्नाहरन्तस्स 10
 उपपज्जन्ति ।

९. न अमनसिकारा उपपज्जन्ती ति । मनसिकरोन्तस्स
 उपपज्जन्ति ।

१०. न अब्बोकिणा उपपज्जन्ती ति । न पटिपाटिया
 उपपज्जन्ति । 15

११. न अपुब्बं अचरिमं उपपज्जन्ती ति । न एकक्खणे
 उपपज्जन्ति ।

१२. न अञ्जमञ्जस्स समनन्तरा उपपज्जन्ती ति । चक्षु-
 विज्ञाणस्स उपपन्नसमनन्तरा सोतविज्ञाणं न उपपज्जति, सोत-
 विज्ञाणस्स उपपन्नसमनन्तरा पि चक्षुर्विज्ञाणं न उपपज्जति, चक्षु- 20
 विज्ञाणस्स उपपन्नसमनन्तरा घानविज्ञाणं न उपपज्जति, घानविज्ञा-
 णस्स उपपन्नसमनन्तरा पि चक्षुर्विज्ञाणं न उपपज्जति, चक्षुर्विज्ञा-
 णस्स उपपन्नसमनन्तरा जिह्वाविज्ञाणं न उपपज्जति, जिह्वाविज्ञा-
 णस्स उपपन्नसमनन्तरा पि चक्षुर्विज्ञाणं न उपपज्जति, चक्षुर्विज्ञा-
 णस्स उपपन्नसमनन्तरा कायविज्ञाणं न उपपज्जति, कायविज्ञाणस्स 25
 उपपन्नसमनन्तरा पि चक्षुर्विज्ञाणं न उपपज्जति, सोतविज्ञाणस्स
 ... पे०... घानविज्ञाणस्स ... पे०... जिह्वाविज्ञाणस्स ... पे०...
 कायविज्ञाणस्स उपपन्नसमनन्तरा चक्षुर्विज्ञाणं न उपपज्जति, चक्षु-
 विज्ञाणस्स उपपन्नसमनन्तरा पि कायविज्ञाणं न उपपज्जति, काय-
 विज्ञाणस्स उपपन्नसमनन्तरा सोतविज्ञाणं न उपपज्जति, सोत- 30
 विज्ञाणस्स उपपन्नसमनन्तरा पि कायविज्ञाणं न उपपज्जति, काय-

२ ३२।

विज्जाणस्स उप्पन्नसमनन्तरा घानविज्जाण न उप्पज्जति, घान-
विज्जाणस्स उप्पन्नसमनन्तरा पि कायविज्जाण न उप्पज्जति, काय-
विज्जाणस्स उप्पन्नसमनन्तरा जिह्वाविज्जाण न उप्पज्जति, जिह्वा-
विज्जाणस्स उप्पन्नसमनन्तरा पि कायविज्जाण न उप्पज्जति ।

५ १३ पञ्च विज्जाणा अनाभोगा ति । पञ्चन्न विज्जाणान
नत्थि आवट्टना^१ वा आभोगो वा समन्नाहारो वा मनसिकारो वा ।

१४ पञ्चहि विज्जाणेहि न कञ्चि^२ धम्मं पटिविजानाती
ति । पञ्चहि विज्जाणेहि न कञ्चि धम्मं पटिविजानाति ।

अञ्जत्र अभिनिपातमत्ता ति । अञ्जत्र आपातमत्ता ।

१० १५ पञ्चन्न विज्जाणानं समनन्तरा पि न कञ्चि धम्मं
पटिविजानाती ति । पञ्चन्न विज्जाणान समनन्तरा मनोधातुया पि
न कञ्चि धम्मं पटिविजानाति ।

१६ पञ्चहि विज्जाणेहि न कञ्चि इरियापथं कप्पेती ति ।
पञ्चहि विज्जाणेहि न कञ्चि इरियापथं कप्पेति — गमन वा ठान वा
१५ निमज्ज वा सेय्य वा ।

१७ पञ्चन्नं विज्जाणानं समनन्तरा पि न कञ्चि इरियापथं
कप्पेती ति । पञ्चन्न विज्जाणान समनन्तरा मनोधातुया पि न कञ्चि
इरियापथं कप्पेति — गमन वा ठान वा निमज्ज वा सेय्य वा ।

१८ पञ्चहि विज्जाणेहि न कायकम्मं न वचीकम्मं पटुपेती
२० ति । पञ्चहि विज्जाणेहि न कायकम्मं न^३ वचीकम्मं पटुपेति ।

१९ पञ्चन्नं विज्जाणानं समनन्तरा पि न कायकम्मं न
वचीकम्मं पटुपेती ति । पञ्चन्न विज्जाणान समनन्तरा मनोधातुया
पि न कायकम्मं न वचीकम्मं पटुपेति ।

२० पञ्चहि विज्जाणेहि न कुसलाकुसलं धम्मं समादियती
२५ ति । पञ्चहि विज्जाणेहि न कुसलाकुसलं धम्मं समादियति ।

२१ पञ्चन्नं विज्जाणानं समनन्तरा पि न कुसलाकुसलं धम्मं

१ आवज्जना — सी०, स्या०, रो० । २ विञ्चि — सी०, एवमुपरि पि । ३ सी०,
स्या० पोयवेगु नत्थि ।

समादियतीति । पञ्चन्नं विज्जाणानं समनन्तरा मनोधातुया पि न कुसलाकुसलं धम्मं समादियति ।

२२. पञ्चहि विज्जाणेहि न समापज्जति न बुद्धातीति ।
पञ्चहि विज्जाणेहि न समापज्जति न बुद्धाति ।

२३. पञ्चन्नं विज्जाणानं समनन्तरा पि न समापज्जति न 5 B. ...
बुद्धातीति । पञ्चन्नं विज्जाणानं समनन्तरा मनोधातुया पि न R. ...
समापज्जति न बुद्धाति ।

२४. पञ्चहि विज्जाणेहि न चवति न उप्पज्जतीति ।
पञ्चहि विज्जाणेहि न चवति न उप्पज्जति ।

२५. पञ्चन्नं विज्जाणानं समनन्तरा पि न चवति न 10
उप्पज्जतीति । पञ्चन्नं विज्जाणानं समनन्तरा मनोधातुया पि न
चवति न उप्पज्जति ।

२६. पञ्चहि विज्जाणेहि न सुपति न पटिबुज्जति न सुपिनं
पस्सतीति । पञ्चहि विज्जाणेहि न सुपति न पटिबुज्जति न सुपिनं
पस्सति । 15

२७. पञ्चन्नं विज्जाणानं समनन्तरा पि न सुपति न पटि-
बुज्जति न सुपिनं पस्सतीति । पञ्चन्नं विज्जाणानं समनन्तरा मनो-
धातुया पि न सुपति न पटिबुज्जति न सुपिनं पस्सति । एवं याथावक-
वत्युविभावना पज्जा ।

एवं एकविधेन ज्ञाणवत्यु ।

20

२. द्विविधेन

२८. (१) तीसु भूमीसु कुसलाव्याकते^१ पज्जा लोकिया
पज्जा । चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पज्जा लोकुत्तरा पज्जा ।

(२) सच्चा व पज्जा केनचि विज्जेय्या, केनचि न
विज्जेय्या ।

(३) तीसु भूमीसु कुसलाव्याकते पज्जा सासवा पज्जा । 25
चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पज्जा अनासवा पज्जा ।

(४) तीसु भूमीसु कुसलाव्याकते पञ्जा आसवविप्पयुत्ता
सासवा पञ्जा । चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पञ्जा आसवविप्पयुत्ता
अनासवा पञ्जा ।

(५) तीसु भूमीसु कुसलाव्याकते पञ्जा संयोजनिया पञ्जा ।
5 चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पञ्जा असंयोजनिया पञ्जा ।

(६) तीसु भूमीसु कुसलाव्याकते पञ्जा संयोजनविप्पयुत्ता
संयोजनिया पञ्जा । चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पञ्जा संयोजन-
विप्पयुत्ता असंयोजनिया पञ्जा ।

B. 335

(७) तीसु भूमीसु कुसलाव्याकते पञ्जा गन्थनिया पञ्जा ।
10 चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पञ्जा अगन्थनिया पञ्जा ।

(८) तीसु भूमीसु कुसलाव्याकते पञ्जा गन्थविप्पयुत्ता
गन्थनिया पञ्जा । चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पञ्जा गन्थविप्पयुत्ता
अगन्थनिया पञ्जा ।

(९) तीसु भूमीसु कुसलाव्याकते पञ्जा ओघनिया पञ्जा ।
15 चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पञ्जा अनोघनिया पञ्जा ।

R. 323

(१०) तीसु भूमीसु कुसलाव्याकते पञ्जा ओघविप्पयुत्ता
ओघनिया पञ्जा । चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पञ्जा ओघविप्पयुत्ता
अनोघनिया पञ्जा ।

(११) तीसु भूमीसु कुसलाव्याकते पञ्जा योगनिया पञ्जा ।
20 चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पञ्जा अयोगनिया पञ्जा ।

(१२) तीसु भूमीसु कुसलाव्याकते पञ्जा योगविप्पयुत्ता
योगनिया पञ्जा । चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पञ्जा योगविप्पयुत्ता
अयोगनिया पञ्जा ।

(१३) तीसु भूमीसु कुसलाव्याकते पञ्जा नीवरणिया पञ्जा ।
25 चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पञ्जा अनीवरणिया पञ्जा ।

(१४) तीसु भूमीसु कुसलाव्याकते पञ्जा नीवरणविप्पयुत्ता
नीवरणिया पञ्जा । चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पञ्जा नीवरणविप्प-
युत्ता अनीवरणिया पञ्जा ।

(१५) तीसु भूमीसु कुसलाव्याकते पञ्जा परामट्टा पञ्जा ।
चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पञ्जा अपरामट्टा पञ्जा ।

(१६) तीसु भूमीसु कुसलाव्याकते पञ्जा परामासविप्पयुत्ता
परामट्टा पञ्जा । चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पञ्जा परामासविप्पयुत्ता
अपरामट्टा पञ्जा ।

5

(१७) तीसु भूमीसु विपाके पञ्जा उपादिन्ना पञ्जा ।
तीसु भूमीसु कुसले तीसु भूमीसु किरियाव्याकते चतूसु मग्गेसु चतूसु
फलेसु पञ्जा अनुपादिन्ना पञ्जा ।

(१८) तीसु भूमीसु कुसलाव्याकते पञ्जा उपादानिया
पञ्जा । चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पञ्जा अनुपादानिया पञ्जा ।

10

(१९) तीसु भूमीसु कुसलाव्याकते पञ्जा उपादानविप्पयुत्ता
उपादानिया पञ्जा । चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पञ्जा उपादान-
विप्पयुत्ता अनुपादानिया पञ्जा ।

(२०) तीसु भूमीसु कुसलाव्याकते पञ्जा सङ्किलेसिका
पञ्जा । चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पञ्जा असङ्किलेसिका पञ्जा ।

15

(२१) तीसु भूमीसु कुसलाव्याकते पञ्जा किलेसविप्पयुत्ता
सङ्किलेसिका पञ्जा । चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पञ्जा किलेसविप्प-
युत्ता असङ्किलेसिका पञ्जा ।

B.

(२२) वितक्कसम्पयुत्ता पञ्जा सवितक्का पञ्जा । वितक्क-
विप्पयुत्ता पञ्जा अवितक्का पञ्जा ।

20

(२३) विचारसम्पयुत्ता पञ्जा सविचारा पञ्जा । विचार-
विप्पयुत्ता पञ्जा अविचारा पञ्जा ।

(२४) पीतिसम्पयुत्ता पञ्जा सप्पीतिका पञ्जा । पीति-
विप्पयुत्ता पञ्जा अप्पीतिका पञ्जा ।

(२५) पीतिसम्पयुत्ता पञ्जा पीतिसहगता पञ्जा । पीति-
विप्पयुत्ता पञ्जा न पीतिसहगता पञ्जा ।

25

(२६) सुखसम्पयुत्ता पञ्जा सुखसहगता पञ्जा । सुख-
विप्पयुत्ता पञ्जा न सुखसहगता पञ्जा ।

12

(२७) उपेक्षासम्पयुक्ता पञ्चा उपेक्षासहगता पञ्चा ।
उपेक्षाविषययुक्ता पञ्चा न उपेक्षासहगता पञ्चा ।

(२८) कामावचरकुसलाव्याकते पञ्चा कामावचरा पञ्चा ।
रूपावचरा पञ्चा^१ अरूपावचरा पञ्चा अपरियापन्ना पञ्चा न कामा-
५ वचरा पञ्चा ।

(२९) रूपावचरकुसलाव्याकते पञ्चा रूपावचरा पञ्चा ।
कामावचरा पञ्चा अरूपावचरा पञ्चा अपरियापन्ना पञ्चा न
रूपावचरा पञ्चा ।

(३०) अरूपावचरकुसलाव्याकते पञ्चा अरूपावचरा पञ्चा ।
१० कामावचरा पञ्चा रूपावचरा पञ्चा अपरियापन्ना पञ्चा न अरूपा-
वचरा पञ्चा ।

(३१) तीसु भूमीसु कुसलाव्याकते पञ्चा परियापन्ना पञ्चा ।
चतसु मग्गेषु चतसु फलेसु पञ्चा अपरियापन्ना पञ्चा ।

(३२) चतसु मग्गेषु पञ्चा^२ निव्यानिका पञ्चा । तीसु
१५ भूमीसु कुसले चतसु भूमीसु विपाके तीसु भूमीसु किरियाव्याकते पञ्चा
अनिव्यानिका पञ्चा ।

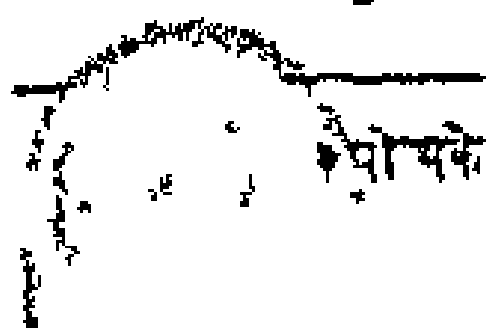
(३३) चतसु मग्गेषु पञ्चा नियता पञ्चा । तीसु भूमीसु
कुसले चतसु भूमीसु विपाके तीसु भूमीसु किरियाव्याकते पञ्चा
अनियता पञ्चा ।

२० (३४) तीसु भूमीसु कुसलाव्याकते पञ्चा सउत्तरा पञ्चा ।
चतसु मग्गेषु चतसु फलेसु पञ्चा अनुत्तरा पञ्चा ।

(३५) तत्थ कतमा अत्यजापिका पञ्चा ?

चतसु भूमीसु कुसले अरहतो अभिज्जं उप्पादेन्तस्स समापत्ति
उप्पादेन्तस्स किरियाव्याकते पञ्चा अत्यजापिका पञ्चा । चतसु
२५ भूमीसु विपाके अरहतो उप्पन्नाय अभिज्जाय उप्पन्नाय समापत्तिया
किरियाव्याकते पञ्चा जापित्तया पञ्चा ।

एवं दुविधेन आणवत्थु ।

३. त्रिविधेन

२६. (१. क) तत्थ कतमा चिन्तामया पञ्ञा ?

B. 337

योगविहितेसु वा कम्मायतनेसु योगविहितेसु वा सिप्पायतनेसु
योगविहितेसु वा विज्जाट्टानेसु^१ कम्मस्सकतं वा सच्चानुलोमिकं वा
रूपं अनिच्चं ति वा वेदना ... पे०... सञ्ञा ... सङ्खारा ... विञ्ञाणं
अनिच्चं ति वा, यं एवरूपिं अनुलोमिकं खन्ति दिट्ठिं रुचिं मुदिं^२ पेक्खं 5
धम्मनिज्झानक्खन्ति परतो अस्सुत्वा^३ पटिलभति — अयं वुच्चति “चिन्ता-
मया पञ्ञा” ।

R. 523

(ख) तत्थ कतमा सुतमया पञ्ञा ?

योगविहितेसु वा कम्मायतनेसु योगविहितेसु वा सिप्पायतनेसु
योगविहितेसु वा विज्जाट्टानेसु कम्मस्सकतं वा सच्चानुलोमिकं वा रूपं 10
अनिच्चं ति वा वेदना ... पे०... सञ्ञा ... सङ्खारा ... विञ्ञाणं अनिच्चं
ति वा, यं एवरूपिं अनुलोमिकं खन्ति दिट्ठिं रुचिं मुदिं पेक्खं धम्मनिज्झा-
नक्खन्ति परतो सुत्वा पटिलभति — अयं वुच्चति “सुतमया पञ्ञा” ।

(ग) सब्वा पि समापन्नस्स पञ्ञा भावनामया पञ्ञा ।

(२. क) तत्थ कतमा दानमया पञ्ञा ?

15

दानं आरब्ध दानाधिगच्छ या उप्पज्जति पञ्ञा पजानना
... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि — अयं वुच्चति “दानमया
पञ्ञा” ।

(ख) तत्थ कतमा सीलमया पञ्ञा ?

सीलं आरब्ध सीलाधिगच्छ या उप्पज्जति पञ्ञा पजानना 20
... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि — अयं वुच्चति “सीलमया
पञ्ञा” ।

(ग) सब्वा पि समापन्नस्स पञ्ञा भावनामया पञ्ञा ।

(३. क) तत्थ कतमा अधिसीले पञ्ञा ?

पातिमोक्खसंवरं^४ संवरन्तस्स^५ या उप्पज्जति पञ्ञा पजानना 25
... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि — अयं वुच्चति “अधिसीले
पञ्ञा” ।

१. विज्जाट्टानेसु — स्या०, रो०; एवमुपरि पि । २. मुदि — स्या०, रो० । ३. अगुत्वा
सी० । ४-५. पातिमोक्खसंवरसमुत्तस्य — स्या०, रो० ।

(स) तत्थ कतमा अधिचित्ते पञ्ञा ?

रूपावचरारूपावचरसमापत्तिं समापज्जन्तस्स या उप्पज्जति पञ्ञा पजानना ... पे० अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि – अयं वुच्चति “अधिचित्ते पञ्ञा” ।

B 338 5

(ग) तत्थ कतमा अधिपञ्ञाय पञ्ञा ?

चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पञ्ञा – अयं वुच्चति “अधिपञ्ञाय पञ्ञा” ।

(४. क) तत्थ कतमं आयकोसल्लं ?

R. 926

“इमे धम्मे मनसिकरोतो अनुप्पन्ना चेव अकुसला धम्मा न उप्पज्जन्ति, उप्पन्ना च अकुसला धम्मा पहीयन्ति । इमे वा पनिमे धम्मे मनसिकरोतो अनुप्पन्ना चेव कुसला धम्मा उप्पज्जन्ति, उप्पन्ना च कुसला धम्मा भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया संवत्तन्ती” ति – या तत्थ पञ्ञा पजानना . पे० . अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि – इदं वुच्चति “आयकोसल्लं” ।

15 (ख) तत्थ कतमं अपायकोसल्लं ?

“इमे धम्मे मनसिकरोतो अनुप्पन्ना चेव कुसला धम्मा न उप्पज्जन्ति, उप्पन्ना च कुसला धम्मा निरुज्झन्ति । इमे वा पनिमे धम्मे मनसिकरोतो अनुप्पन्ना चेव अकुसला धम्मा उप्पज्जन्ति, उप्पन्ना च अकुसला धम्मा भिय्योभावाय वेपुल्लाय संवत्तन्ती” ति – या तत्थ पञ्ञा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि – इदं वुच्चति “अपायकोसल्लं” ।

25

(ग) सर्व्वा पि तत्तुपाया पञ्ञा उपायकोसल्लं ।

(५ क) चतूसु भूमीसु विपाके पञ्ञा विपाका पञ्ञा ।

(ख) चतूसु भूमीसु कुसले पञ्ञा विपाकधम्मधम्मा पञ्ञा ।

(ग) तीसु भूमीसु किरियाव्याकते पञ्ञा नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मा पञ्ञा ।

(६. क) तीसु भूमीसु विपाके पञ्ञा उपादिद्वुपादानिया पञ्ञा ।

... (ख) तीसु भूमीसु कुसले तीसु भूमीसु किरियाव्याकते पञ्ञा अनुपादिद्वुपादानिया पञ्ञा ।

(ग) चतूसु मग्गेषु चतूसु फलेषु पञ्ञा अनुपादिअनुपादानिया पञ्ञा ।

(७. क) वितक्कविचारसम्पयुत्ता पञ्ञा सवितक्कसविचारा पञ्ञा ।

(ख) वितक्कविप्पयुत्ता विचारसम्पयुत्ता पञ्ञा अवितक्क- 5 विचारमत्ता पञ्ञा ।

(ग) वितक्कविचारविप्पयुत्ता पञ्ञा अवितक्कअविचारा पञ्ञा ।

(८. क) पीतिसम्पयुत्ता पञ्ञा पीतिसहगता पञ्ञा ।

(ख) सुखसम्पयुत्ता पञ्ञा सुखसहगता पञ्ञा । 10

(ग) उपेक्खासम्पयुत्ता पञ्ञा उपेक्खासहगता पञ्ञा ।

(९. क) तीसु भूमीसु कुसले पञ्ञा आचयगामिनी पञ्ञा । 15

(ख) चतूसु मग्गेषु पञ्ञा अपचयगामिनी पञ्ञा ।

(ग) चतूसु भूमीसु विपाके तीसु भूमीसु किरियाव्याकते पञ्ञा नेवाचयगामिनापचयगामिनी पञ्ञा । 20

(१०. क) चतूसु मग्गेषु तीसु फलेषु पञ्ञा सेक्खा पञ्ञा ।

(ख) उपरिट्ठिमा^१ अरहत्तफले पञ्ञा असेक्खा पञ्ञा ।

(ग) तीसु भूमीसु कुसले तीसु भूमीसु विपाके तीसु भूमीसु किरियाव्याकते पञ्ञा नेवसेक्खनासेक्खा पञ्ञा ।

(११. क) कामावचरकुसलाव्याकते पञ्ञा परित्ता पञ्ञा । 25

(ख) रूपावचरारूपावचरकुसलाव्याकते पञ्ञा महगता पञ्ञा ।

(ग) चतूसु मग्गेषु चतूसु फलेषु पञ्ञा अप्पमाणा पञ्ञा ।

(१२. क) तत्थ कतमा परित्तारम्मणा पञ्ञा ?

परित्ते धम्मे आरब्भ या उप्पज्जति पञ्ञा पजानना ... पे०... 25 R.
अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि - अयं वुच्चति "परित्तारम्मणा पञ्ञा" ।

(ख) तत्थ कतमा महगतारम्मणा पञ्ञा ?

महगते धम्मे आरब्भ या उप्पज्जति पञ्ञा पजानना ... पे०...

अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि - अयं वुच्चति "महगगत्तारम्मणा पञ्ञा" ।

(ग) तत्थ कत्तमा अप्पमाणारम्मणा पञ्ञा ?

अप्पमाणे धम्मे आरब्भ या उप्पज्जति पञ्ञा पजानता... पे०...

5 अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि - अयं वुच्चति "अप्पमाणारम्मणा पञ्ञा" ।

(१३. क) तत्थ कत्तमा मग्गारम्मणा पञ्ञा ?

अरियमग्गं आरब्भ या उप्पज्जति पञ्ञा पजानता ... पे०...

अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि - अयं वुच्चति "मग्गारम्मणा पञ्ञा" ।

10 (ख) चतूसु मग्गेषु पञ्ञा मग्गहेतुका पञ्ञा ॥

(ग) तत्थ कत्तमा मग्गाधिपतिनी पञ्ञा ?

अरियमग्गं अधिपतिं करित्वा या उप्पज्जति पञ्ञा पजानता

... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि - अयं वुच्चति "मग्गाधिपतिनी पञ्ञा" ।

B. 340 15 (१४) चतूसु भूमीसु विपाके पञ्ञा सिया उप्पन्ना, सिया उप्पादिनी, न वत्तव्वा अनुप्पन्ना ति । चतूसु भूमीसु कुसले तीसु भूमीसु किरियाव्याकते पञ्ञा सिया उप्पन्ना, सिया अनुप्पन्ना, न वत्तव्वा उप्पादिनी ति ।

20 (१५) सव्वा व पञ्ञा सिया अतीता, सिया अनागता, सिया पच्चुप्पन्ना ।

(१६. क) तत्थ कत्तमा अतीतारम्मणा पञ्ञा ?

अतीते धम्मे आरब्भ या उप्पज्जति पञ्ञा पजानता ... पे०...

अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि - अयं वुच्चति "अतीतारम्मणा पञ्ञा" ।

25 (ख) तत्थ कत्तमा अनागत्तारम्मणा पञ्ञा ?

अनागते धम्मे आरब्भ या उप्पज्जति पञ्ञा पजानता ... पे०...

अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि - अयं वुच्चति "अनागत्तारम्मणा पञ्ञा" ।

(ग) तत्थ कत्तमा पच्चुप्पन्नारम्मणा पञ्ञा ?

30 पच्चुप्पन्ने धम्मे आरब्भ या उप्पज्जति पञ्ञा पजानता ... पे०...

अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि — अयं वुच्चति “पञ्चुप्पत्तारम्मणा पञ्ञा” ।

(१७) सब्वा व पञ्ञा सिया अज्झत्ता, सिया वहिद्धा, सिया अज्झत्तवहिद्धा ।

(१८. क) तत्थ कत्तमा अज्झत्तारम्मणा पञ्ञा ? 5

अज्झत्ते धम्मे आरब्भ या उप्पज्जति पञ्ञा पजानना ... पे०... R.
अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि — अयं वुच्चति “अज्झत्तारम्मणा पञ्ञा” ।

(ख) तत्थ कत्तमा वहिद्धारम्मणा पञ्ञा ?

वहिद्धा धम्मे आरब्भ या उप्पज्जति पञ्ञा पजानना ... पे०... 10
अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि — अयं वुच्चति “वहिद्धारम्मणा पञ्ञा” ।

(ग) तत्थ कत्तमा अज्झत्तवहिद्धारम्मणा पञ्ञा ?

अज्झत्तवहिद्धा धम्मे आरब्भ या उप्पज्जति पञ्ञा पजानना
... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि — अयं वुच्चति “अज्झत्त- 15
वहिद्धारम्मणा पञ्ञा” ।

एवं तिविधेन जाणवत्थु ।

४. चतुर्विधेन

३०. (१.क) तत्थ कत्तमं कम्मस्सकतञ्ञाणं ?

B.

“अत्थि दिन्नं, अत्थि यिट्ठं, अत्थि हुतं, अत्थि सुकतदुक्कटानं^१
कम्मानं फलं विपाको, अत्थि अयं लोको, अत्थि परो लोको, अत्थि माता, 20
अत्थि पिता, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्म-
गता सम्मापटिपन्ना ये इमं च लोकं परं च लोकं सयं अभिञ्ञा सच्चि-
कत्वा पवेदेन्तो” ति — या एवरूपा पञ्ञा पजानना ... पे०... अमोहो
धम्मविचयो सम्मादिट्ठि — इदं वुच्चति “कम्मस्सकतञ्ञाणं” ।

उपेत्वा सच्चानुलोमिकं ञ्ञाणं, सब्वा पि सासवा कुसला पञ्ञा 25
कम्मस्सकतञ्ञाणं ।

(स) तत्थ कत्तमं सच्चानुलोमिकं ञ्ञाणं ?

१. सुकटदुक्कटानं — सी०, त्या०, से० ।

“रूपं अनिच्चं” ति वा वेदना ... पे०... सञ्जा ... सङ्खारा ...
 “विञ्जाणं अनिच्चं” ति वा या एवरूपी अनुलोमिका खन्ति दिट्ठि रुचि
 मुदि पेक्खा धम्मनिज्झानकसन्ति — इदं वुच्चति “सच्चानुलोमिकं
 जाणं” ।

5 (ग) चतूसु मग्गेसु पञ्जा मग्गसमङ्गिस्स जाणं ।

(घ) चतूसु फलेसु पञ्जा फलसमङ्गिस्स जाणं ।

(२) मग्गसमङ्गिस्स जाणं दुक्खे पेतं जाणं, दुक्खसमुदये
 पेतं जाणं, दुक्खनिरोधे पेतं जाणं, दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय
 पेतं जाणं ।

10 (क) तत्थ कतमं दुक्खे जाणं ?

दुक्खं आरब्भ या उप्पज्जति पञ्जा पजानना ... पे०... अमोहो
 धम्मविचयो सम्मादिट्ठि — इदं वुच्चति “दुक्खे जाणं” ।

(ख-घ) दुक्खसमुदयं आरब्भ ... पे०... दुक्खनिरोधं आरब्भ
 ... पे०... दुक्खनिरोधगामिनि पटिपदं आरब्भ या उप्पज्जति पञ्जा
 15 पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि — इदं वुच्चति
 “दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय जाणं” ।

(३) कामावचरकुसलाव्याकते पञ्जा कामावचरा पञ्जा ।
 रूपावचरकुसलाव्याकते पञ्जा रूपावचरा पञ्जा । अरूपावचरकुसला-
 व्याकते पञ्जा अरूपावचरा पञ्जा । चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु
 20 पञ्जा अपरियापन्ना पञ्जा ।

(४. क) तत्थ कतमं धम्मे जाणं ?

चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पञ्जा धम्मे जाणं ।

(ख) सो इमिना धम्मेन जातेन^१ दिट्ठेन पत्तेन विदितेन
 परियोगाब्हेन अतीतानागतेन^२ नयं^३ नेति । “ये हि^४ केचि अतीतमद्धानं
 25 समणा वा ब्राह्मणा वा दुक्खं अब्भञ्जंसु”, दुक्खसमुदयं अब्भञ्जंसु,
 दुक्खनिरोधं अब्भञ्जंसु, दुक्खनिरोधगामिनि पटिपदं अब्भञ्जंसु,
 इमञ्जेव ते दुक्खं अब्भञ्जंसु, इमञ्जेव ते दुक्खसमुदयं अब्भञ्जंसु,
 इमञ्जेव ते दुक्खनिरोधं अब्भञ्जंसु, इमञ्जेव ते दुक्खनिरोधगामिनि

१. जातेन — सी० । २. अतीतानागते — स्या०, रो० । ३. यं — सी० । ४. पि
 सी० । ५. अब्भञ्जंसु — स्या०, रो०, एवमुपरि पि ।

पटिपदं अब्भञ्जंसु । ये हि^१ केचि अनागतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा
वा दुक्खं अभिजानिस्सन्ति, दुक्खसमुदयं अभिजानिस्सन्ति, दुक्खनिरोधं
अभिजानिस्सन्ति, दुक्खनिरोधगामिनिं पटिपदं अभिजानिस्सन्ति, इम-
ञ्जेव ते दुक्खं अभिजानिस्सन्ति, इमञ्जेव ते दुक्खसमुदयं अभि-
जानिस्सन्ति, इमञ्जेव ते दुक्खनिरोधं अभिजानिस्सन्ति, इमञ्जेव ते 5
दुक्खनिरोधगामिनिं पटिपदं अभिजानिस्सन्ती” ति — या तत्थ पञ्जा
पजानता ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि — इदं वुच्चति
“अन्वये जाणं” ।

(ग) तत्थ कतमं परिये जाणं ?

इध भिक्खु परसत्तानं परपुग्गलानं चेतसा चेतो परिच्च 10
पजानाति । सरागं वा चित्तं “सरागं चित्तं” ति पजानाति, वीतरागं वा
चित्तं “वीतरागं चित्तं” ति पजानाति, सदोसं वा चित्तं “सदोसं चित्तं” ति
पजानाति, वीतदोसं वा चित्तं “वीतदोसं चित्तं” ति पजानाति, समोहं वा
चित्तं “समोहं चित्तं” ति पजानाति, वीतमोहं वा चित्तं “वीतमोहं चित्तं”
ति पजानाति, सङ्खित्तं वा चित्तं “सङ्खित्तं चित्तं” ति पजानाति, विक्खित्तं 15
वा चित्तं “विक्खित्तं चित्तं” ति पजानाति, महग्गतं वा चित्तं “महग्गतं
चित्तं” ति पजानाति, अमहग्गतं वा चित्तं “अमहग्गतं चित्तं” ति पजानाति,
सउत्तरं वा चित्तं “सउत्तरं चित्तं” ति पजानाति, अनुत्तरं वा चित्तं “अनुत्तरं
चित्तं” ति पजानाति, समाहितं वा चित्तं “समाहितं चित्तं” ति पजानाति,
असमाहितं वा चित्तं “असमाहितं चित्तं” ति पजानाति, विमुत्तं वा चित्तं 20
“विमुत्तं चित्तं” ति पजानाति, अविमुत्तं वा चित्तं “अविमुत्तं चित्तं” ति
पजानाती ति — या तत्थ पञ्जा पजानता ... पे०... अमोहो धम्म-
विचयो सम्मादिट्ठि — इदं वुच्चति “परिये जाणं” ।

R.

(घ) ठपेत्वा धम्मे जाणं अन्वये जाणं परिये जाणं, अवसेसा
पञ्जा सम्मुत्तिजाणं ।

25

(५. क) तत्थ कतमा पञ्जा आचयाय नो अपचयाय ?

काभावचरकुसले पञ्जा आचयाय नो अपचयाय ।

(ख) चतूसु मग्गेसु पञ्जा अपचयाय नो आचयाय ।

B.

(ग) रूपावचरारूपावचरकुसले पञ्जा आचयाय चेव अप-
चयाय च ।

30

(घ) अवसेसा पञ्जा नेव आचयाय नो अपचयाय ॥

(६ फ) तत्थ कतमा पञ्जा निव्विदाय नो पटिवेधाय ?

याय 'पञ्जाय कामेसु वीतरागो होति, न च अभिञ्जायो पटिविज्झति न च सच्चानि — अयं वुच्चति "पञ्जा निव्विदाय नो पटिवेधाय" ।

(ख) स्वेय पञ्जाय कामेसु वीतरागो समानो अभिञ्जायो पटिविज्झति न च सच्चानि — अयं वुच्चति "पञ्जा पटिवेधाय नो निव्विदाय" ।

(ग) चतूसु मग्गेसु पञ्जा निव्विदाय चेव पटिवेधाय च ।

10 (घ) अवसेसा पञ्जा नेव निव्विदाय नो पटिवेधाय ।

(७. क) तत्थ कतमा हानभागिनी पञ्जा ?

पठमस्स ज्ञानस्स लाभो^१ कामसहगता सञ्जामनसिकारा समुदाचरन्ति हानभागिनी पञ्जा ।

(ख) तदनुधम्मता सति सन्तिट्ठति ठित्तिभागिनी^२ पञ्जा ।

15 (ग) अवितक्कसहगता सञ्जामनसिकारा समुदाचरन्ति विसेसभागिनी पञ्जा ।

(घ) निव्विदासहगता सञ्जामनसिकारा समुदाचरन्ति विरागूपसञ्जिता^३ निव्वेधभागिनी पञ्जा ।

20 दुतियस्स ज्ञानस्स लाभो वितक्कसहगता सञ्जामनसिकारा समुदाचरन्ति हानभागिनी पञ्जा । तदनुधम्मता सति सन्तिट्ठति ठित्तिभागिनी^४ पञ्जा । उपेक्खासहगता सञ्जामनसिकारा समुदाचरन्ति विसेसभागिनी पञ्जा । निव्विदासहगता सञ्जामनसिकारा समुदाचरन्ति विरागूपसञ्जिता^५ निव्वेधभागिनी पञ्जा ।

25 ततियस्स ज्ञानस्स लाभो पीतिसुत्तसहगता^६ सञ्जामनसिकारा समुदाचरन्ति हानभागिनी पञ्जा । तदनुधम्मता सति सन्तिट्ठति ठित्तिभागिनी पञ्जा । अदुक्खमसुखसहगता सञ्जामनसिकारा समुदाचरन्ति विसेसभागिनी पञ्जा । निव्विदासहगता सञ्जामनसिकारा समुदाचरन्ति विरागूपसञ्जिता^७ निव्वेधभागिनी पञ्जा ।

१. लाभि — स्या०, रो० । २. धित्ति० — मी० । ३. विरागूपसञ्जिता — स्या०, विरागूपसंहिता — रो० । ४. पीतिसहगता — स्या०, रो० ।

चतुर्थस्स ज्ञानस्स लाभो उपेक्खासहगता^१ सञ्जामनसिकारा समुदाचरन्ति हानभागिनी पञ्जा । तदनुधम्मता सति सन्तिट्ठति ठिति-
भागिनी पञ्जा । आकासानञ्चायतनसहगता सञ्जामनसिकारा-
समुदाचरन्ति विसेसभागिनी पञ्जा । निव्विदासहगता सञ्जामनसि-
कारा समुदाचरन्ति विरागूपसञ्जिता निव्वेधभागिनी पञ्जा । 5

आकासानञ्चायतनस्स लाभो रूपसहगता सञ्जामनसिकारा-
समुदाचरन्ति हानभागिनी पञ्जा । तदनुधम्मता सति सन्तिट्ठति
ठितिभागिनी पञ्जा । विज्जाणञ्चायतनसहगता सञ्जामनसिकारा
समुदाचरन्ति विसेसभागिनी पञ्जा । निव्विदासहगता सञ्जामनसि-
कारा समुदाचरन्ति विरागूपसञ्जिता निव्वेधभागिनी पञ्जा । 10

विज्जाणञ्चायतनस्स लाभो आकासानञ्चायतनसहगता-
सञ्जामनसिकारा समुदाचरन्ति हानभागिनी पञ्जा । तदनुधम्मता-
सति सन्तिट्ठति ठितिभागिनी पञ्जा । आकिञ्चञ्चायतनसहगता
सञ्जामनसिकारा समुदाचरन्ति विसेसभागिनी पञ्जा । निव्विदा-
सहगता सञ्जामनसिकारा समुदाचरन्ति विरागूपसञ्जिता निव्वेध- 15
भागिनी पञ्जा ।

आकिञ्चञ्चायतनस्स^२ लाभो विज्जाणञ्चायतनसहगता^३
सञ्जामनसिकारा समुदाचरन्ति हानभागिनी पञ्जा । तदनुधम्मता
सति सन्तिट्ठति ठितिभागिनी पञ्जा । नेवसञ्जानासञ्चायतनसहगता
सञ्जामनसिकारा समुदाचरन्ति विसेसभागिनी पञ्जा । निव्विदा- 20
सहगता सञ्जामनसिकारा समुदाचरन्ति विरागूपसञ्जिता निव्वेध-
भागिनी पञ्जा ।

(८) तत्थ कत्तमा चतस्सो पटिसम्भिदा ?

अत्थपटिसम्भिदा, धम्मपटिसम्भिदा, निरुत्तिपटिसम्भिदा; पटि-
भानपटिसम्भिदा^३ । 25

अत्थे जाणं अत्थपटिसम्भिदा, धम्मे जाणं धम्मपटिसम्भिदा,
तत्र^३ धम्मनिरुत्ताभिलापे जाणं निरुत्तिपटिसम्भिदा, जाणेषु जाणं
पटिभानपटिसम्भिदा ।

इमा चतस्सो पटिसम्भिदा ।

१. सुखसहगता - स्या०, रो० । २. पटिभाणपटिसम्भिदा - स्या०, रो० । ३. तत्थ
- सी० ।

(६) तत्थ कत्तमा चतस्सो पटिपदा ?

दुक्खपटिपदा दन्वाभिञ्जा पञ्जा, दुक्खपटिपदा खिप्पा-
भिञ्जा पञ्जा, सुखपटिपदा दन्वाभिञ्जा पञ्जा, सुखपटिपदा
खिप्पाभिञ्जा पञ्जा ।

5 (क) तत्थ कत्तमा दुक्खपटिपदा दन्वाभिञ्जा पञ्जा ?
R. 332 किञ्छेन कसिरेन समाधि उप्पादेन्तस्स दन्वं तण्हानं^१ अभिजानन्तस्स या
उप्पज्जति पञ्जा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि -
अयं वुच्चति "दुक्खपटिपदा दन्वाभिञ्जा पञ्जा" ।

(ख) तत्थ कत्तमा दुक्खपटिपदा खिप्पाभिञ्जा पञ्जा ?
10 किञ्छेन कसिरेन समाधि उप्पादेन्तस्स खिप्पं तण्हानं अभि-
जानन्तस्स या उप्पज्जति पञ्जा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो
सम्मादिट्ठि - अयं वुच्चति "दुक्खपटिपदा खिप्पाभिञ्जा पञ्जा" ।

B. 345 (ग) तत्थ कत्तमा सुखपटिपदा दन्वाभिञ्जा पञ्जा ?
अकिञ्छेन अकसिरेन समाधि उप्पादेन्तस्स दन्वं तण्हानं अभि-
15 जानन्तस्स या उप्पज्जति पञ्जा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो
सम्मादिट्ठि - अयं वुच्चति "सुखपटिपदा दन्वाभिञ्जा पञ्जा" ।

(घ) तत्थ कत्तमा सुखपटिपदा खिप्पाभिञ्जा पञ्जा ?
अकिञ्छेन अकसिरेन समाधि उप्पादेन्तस्स खिप्पं तण्हानं अभि-
जानन्तस्स या उप्पज्जति पञ्जा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो
20 सम्मादिट्ठि - अयं वुच्चति "सुखपटिपदा खिप्पाभिञ्जा पञ्जा" ।

इमा चतस्सो पटिपदा ।

(१०) तत्थ कत्तमानि चत्तारि आरम्भणानि ?

परित्ता परित्तारम्मणा पञ्जा, परित्ता अप्पमाणारम्मणा
पञ्जा, अप्पमाणा परित्तारम्मणा पञ्जा, अप्पमाणा अप्पमाणारम्मणा
25 पञ्जा ।

(क) तत्थ कत्तमा परित्ता परित्तारम्मणा पञ्जा ?

समाधिस्स न निकामलाभिस्स आरम्भणं थोकं फरन्तस्स या
उप्पज्जति पञ्जा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि -
अयं वुच्चति "परित्ता परित्तारम्मणा पञ्जा" ।

१. तण्हानं - त्या०, रो०, एवमुपरि पि ।

(ख) तत्थ कतमा परित्ता अप्पमाणारम्मणा पञ्ञा ?

समाधिस्स त निकामलाभिस्स आरम्मणं विपुलं फरन्तस्स या
उप्पज्जति पञ्ञा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि
— अयं वुच्चति “परित्ता अप्पमाणारम्मणा पञ्ञा” ।

(ग) तत्थ कतमा अप्पमाणा परित्तारम्मणा पञ्ञा ?

5

समाधिस्स तिका मलाभिस्स आरम्मणं धोकं फरन्तस्स या
उप्पज्जति पञ्ञा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि —
अयं वुच्चति “अप्पमाणा परित्तारम्मणा पञ्ञा” ।

(घ) तत्थ कतमा अप्पमाणा अप्पमाणारम्मणा पञ्ञा ?

समाधिस्स तिका मलाभिस्स आरम्मणं विपुलं फरन्तस्स या 10
उप्पज्जति पञ्ञा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि —
अयं वुच्चति “अप्पमाणा अप्पमाणारम्मणा पञ्ञा” ।

R.

इमानि चत्तारि आरम्मणानि ।

(११) मग्गसमङ्गिस्स जाणं जरामरणे पेत्तं जाणं, जरामरण-
समुदये पेत्तं जाणं, जरामरणनिरोधे पेत्तं जाणं, जरामरणनिरोधगामि- 15
निया पटिपदाय पेत्तं जाणं ।

(क) तत्थ कतमं जरामरणे जाणं ?

B.

जरामरणं आरब्भ या उप्पज्जति पञ्ञा पजानना ... पे०...
अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि — इदं वुच्चति “जरामरणे जाणं” ।

(ख-घ) जरामरणसमुदयं आरब्भ ... पे०... जरामरणनिरोधं 20
आरब्भ ... पे०... जरामरणनिरोधगामिनि पटिपदं आरब्भ या उप्पज्जति
पञ्ञा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि — इदं वुच्चति
“जरामरणनिरोधगामिनिया पटिपदाय जाणं” ।

(१२-२१) धम्मसमङ्गिस्स^१ जाणं जातिया पेत्तं जाणं ... पे०...
भवे पेत्तं जाणं ... पे०... उपादाने पेत्तं जाणं ... पे०... तण्हाय पेत्तं जाणं 25
... पे०... वेदनाय पेत्तं जाणं ... पे०... फस्से पेत्तं जाणं ... पे०... सळायतने
पेत्तं जाणं ... पे०... नामरूपे पेत्तं जाणं ... पे०... विञ्ञाणे पेत्तं जाणं
... पे०... सङ्खारेसु^२ पेत्तं जाणं, सङ्खारसमुदये पेत्तं जाणं, सङ्खारनिरोधे
पेत्तं जाणं, सङ्खारनिरोधगामिनिया पटिपदाय पेत्तं जाणं ।

तत्थ कतमं सङ्खारेसु जाणं ?

30

सङ्खारे आरब्ध या उप्पज्जति पञ्जा पजानता ... पे०...
अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि - इदं वुच्चति "सङ्खारेसु ज्ञाणं" ।

सङ्खारसमुदयं आरब्ध ... पे०... सङ्खारनिरोधं आरब्ध ... पे०...
सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं आरब्ध या उप्पज्जति पञ्जा पजानता
5 ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि - इदं वुच्चति "सङ्खारनिरोध-
गामिनिया पटिपदाय ज्ञाणं ।

एवं चतुर्विधेन ज्ञाणवत्यु ।

५. पञ्चविधेन

334

३१. (१) तत्थ कतमो पञ्चङ्गिको सम्मासमाधि ?

पीतिफरणता, सुखफरणता, चेतोफरणता, - आलोकफरणता,
10 पञ्चवेक्खणानिमित्तं ।

द्वीसु ज्ञानेसु पञ्जा पीतिफरणता । तीसु ज्ञानेसु पञ्जा
- सुखफरणता । परचित्ते ज्ञाणं - चेतोफरणता । दिव्यचक्षु आलोक-
- फरणता । तम्हा तम्हा समाधिम्हा । वुट्ठितस्स पञ्चवेक्खणाज्ञाणं
पञ्चवेक्खणानिमित्तं । अयं वुच्चति पञ्चङ्गिको सम्मासमाधि ।

B. 347 15

(२) तत्थ कतमो पञ्चजाणिको सम्मासमाधि ?

"अयं समाधि पच्चुप्पन्नमुखो चेव आरयति च सुखविपाको" ति
पच्चत्तञ्जेव ज्ञाणं उप्पज्जति । "अयं समाधि अरियो निरामिसो" ति
पच्चत्तञ्जेव ज्ञाणं उप्पज्जति । "अयं समाधि महापुरिससेवितो"
ति पच्चत्तञ्जेव ज्ञाणं उप्पज्जति । "अयं समाधि सन्तो पणीतो
20 ' पटिप्पस्सद्वलद्धो' एकोदिभावाधिगतो न ससङ्खारनिगय्हवारितगतो"
ति पच्चत्तञ्जेव ज्ञाणं उप्पज्जति । सो खो पनाहं इमं समाधि सतो'
समापज्जामि सतो वुट्ठहामी" ति पच्चत्तञ्जेव ज्ञाणं उप्पज्जति ।
अयं पञ्चजाणिको सम्मासमाधि ।

एवं पञ्चविधेन ज्ञाणवत्यु ।

६. छविधेन

28

३२. तत्थ कतमा छसु अभिञ्जासु पञ्जा ?

१. अकापुरिससेवितो - स्या०, रो० । २. पटिप्पस्सद्वलद्धो - सी०; पटिप्पस्सद्वि-
लद्धो - स्या०, रो० । ३. ससङ्खारनिगय्हवारितवतो - स्या०; ससङ्खारनिगय्हवारितवतो -
रो० । ४. सतो व - स्या०, रो० ।

इद्विविधे जाणं, सोतधातुविसुद्धिया जाणं, परत्तित्ते जाणं,
पुब्बेनिवासानुस्सतिया^१ जाणं, सत्तानं चतूपपाते जाणं, आसवानं खये
जाणं — इमां छसु अभिञ्जासु पञ्जा ।

एवं छन्विधेन जाणवत्थु ।

७. सत्तविधेन

३३. तत्थ कतमानि सत्तसत्तति^३ जाणवत्थूनि ?

जातिपच्चया जरामरणं ति जाणं, असति जातिया नत्थि
जरामरणं ति जाणं, अतीतं पि अद्धानं जातिपच्चया जरामरणं ति जाणं,
असति जातिया नत्थि जरामरणं ति जाणं, अनागतं पि अद्धानं जाति-
पच्चया जरामरणं ति जाणं, असति जातिया नत्थि जरामरणं ति जाणं ।
यं पिस्स तं धम्मट्ठित्तिजाणं तं पि खयधम्मं वयधम्मं विरागधम्मं निरोध-
धम्मं ति जाणं; भवपच्चया जाती ति जाणं ... पे०... उपादानपच्चया
भवो ति जाणं ... पे०... तण्हापच्चया उपादानं ति जाणं ... पे०... वेदना-
पच्चया तण्हा ति जाणं ... पे०... फस्सपच्चया वेदना ति जाणं ... पे०...
सळायतनपच्चया फस्सो ति जाणं ... पे०... नामरूपपच्चया सळायतनं
ति जाणं ... पे०... विञ्जाणपच्चया नामरूपं ति जाणं ... पे०...
सङ्खारपच्चया विञ्जाणं ति जाणं ... पे०... अविज्जापच्चया सङ्खारा
ति जाणं, असति अविज्जाय नत्थि सङ्खारा ति जाणं, अतीतं पि अद्धानं
अविज्जापच्चया सङ्खारा ति जाणं, असति अविज्जाय नत्थि सङ्खारा
ति जाणं, अनागतं पि अद्धानं अविज्जापच्चया सङ्खारा ति जाणं,
असति अविज्जाय नत्थि सङ्खारा ति जाणं । यं पिस्स तं धम्मट्ठित्ति-
जाणं तं पि खयधम्मं वयधम्मं विरागधम्मं निरोधधम्मं ति जाणं ।
इमानि सत्तसत्तति^३ जाणवत्थूनि ।

एवं सत्तविधेन जाणवत्थु ।

८. अट्ठविधेन

३४. तत्थ कतमा चतूसु मग्गेसु चतूसु फलेसु पञ्जा ?

सोतापत्तिमग्गे पञ्जा, सोतापत्तिफले पञ्जा, सकदागामिमग्गे
पञ्जा, सकदागामिफले पञ्जा, अनागामिमग्गे पञ्जा, अनागामिफले

१. पुब्बेनिवासानुस्सति — सी०, स्या०, रो० । २. सत्तसत्तदि — स्या०, रो० ।

३. सत्तति — सी० ।

पञ्जा, अरहत्तमग्गे पञ्जा, अरहत्तफले पञ्जा — इमा चतूसु मग्गेसु
चतूसु फलेसु पञ्जा ।

एवं अट्ठविधेन आणवत्थु ।

६. नवविधेन

३५. तत्थ कत्तमा नवमु अनुपुब्बविहारसमापत्तीसु पञ्जा ?

- 5 पठमज्झानसमापत्तिया पञ्जा, दुतियज्झानसमापत्तिया पञ्जा,
ततियज्झानसमापत्तिया पञ्जा, चतुत्थज्झानसमापत्तिया पञ्जा,
आकासानञ्चायतनसमापत्तिया पञ्जा, विञ्जाणञ्चायतनसमापत्तिया
पञ्जा, आकिञ्चञ्जायतनसमापत्तिया पञ्जा, नेवसञ्जानासञ्जा-
यतनसमापत्तिया पञ्जा, सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठितस्स
10 पच्चवेक्खणाञ्जाणं — इमा नवसु अनुपुब्बविहारसमापत्तीसु पञ्जा ।

एवं नवविधेन आणवत्थु ।

१०. दसविधेन

३६. (१) तत्थ कत्तमं तथागतस्स ठानं च ठानतो अट्ठानं च
अट्ठानतो यथामूतं आणं ?

- R. 336 15 इव तथागतो “अट्ठानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो
कञ्चि सङ्खारं निच्चतो उपगच्छेय्य, नेतं ठानं विज्जती” ति पजानाति ।
'ठानं च खो एतं विज्जति यं पुयुज्जनो कञ्चि सङ्खारं निच्चतो उपगच्छेय्य,
ठानमेतं विज्जती" ति पजानाति । “अट्ठानमेतं अनवकासो यं दिट्ठि-
सम्पन्नो पुग्गलो कञ्चि सङ्खारं सुखतो उपगच्छेय्य, नेतं ठानं विज्जती”
ति पजानाति । “ठानं च खो एतं विज्जति यं पुयुज्जनो कञ्चि सङ्खारं
B. 349 20 सुखतो उपगच्छेय्य, ठानमेतं विज्जती” ति पजानाति । “अट्ठानमेतं
अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो कञ्चि धम्मं अत्यतो' उपगच्छेय्य,
नेतं ठानं विज्जती” ति पजानाति । “ठानं च खो एतं विज्जति यं पुयु-
ज्जनो कञ्चि धम्मं अत्यतो उपगच्छेय्य, ठानमेतं विज्जती” ति पजा-
नाति । “अट्ठानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो मातरं जीविता
25 वोरोपेय्य, नेतं ठानं विज्जती” ति पजानाति । “ठानं च खो एतं विज्जति
यं पुयुज्जनो मातरं जीविता वोरोपेय्य, ठानमेतं विज्जती” ति पजानाति ।

अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो पितरं जीविता वोरोपेय्य
 ... पे०... अरहन्तं जीविता वोरोपेय्य ... पे०... पटुट्ठेन^१ चित्तेन तथा-
 गतस्स लोहितं उप्पादेय्य ... पे०... सङ्खं भिन्देय्य ... पे०... अञ्जं सत्थारं
 उद्दिसेय्य ... पे०... अट्ठमं भवं निव्वत्तेय्य, नेतं ठानं विज्जती ति पजानाति ।
 “ठानं च खो एतं विज्जति यं पुथुज्जनो अट्ठमं भवं निव्वत्तेय्य, ठानमेतं 5
 विज्जती” ति पजानाति ।

“अट्टानमेतं अनवकासो यं एकस्सा लोकधातुया द्वे अरहन्तो
 सम्मासम्बुद्धा अपुब्बं अचरिमं उप्पज्जेय्युं, नेतं ठानं विज्जती” ति
 पजानाति । “ठानं च खो एतं विज्जति यं एकस्सा लोकधातुया एको
 अरहं सम्मासम्बुद्धो उप्पज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती” ति पजानाति । 10
 “अट्टानमेतं अनवकासो यं एकस्सा लोकधातुया द्वे राजानो चक्कवत्ती^२
 अपुब्बं अचरिमं उप्पज्जेय्युं, नेतं ठानं विज्जती” ति पजानाति । “ठानं
 च खो एतं विज्जति यं एकस्सा लोकधातुया एको राजा चक्कवत्ती
 उप्पज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती” ति पजानाति ।

“अट्टानमेतं अनवकासो यं इत्थी^३ अरहं अस्स सम्मासम्बुद्धो, नेतं 15
 ठानं विज्जती” ति पजानाति । “ठानं च खो एतं विज्जति यं पुरिसो अरहं
 अस्स^४ सम्मासम्बुद्धो, ठानमेतं विज्जती” ति पजानाति । “अट्टानमेतं
 अनवकासो यं इत्थी राजा अस्स चक्कवत्ती^५, नेतं ठानं विज्जती” ति
 पजानाति । “ठानं च खो एतं विज्जति यं पुरिसो राजा अस्स चक्कवत्ती,
 ठानमेतं विज्जती” ति पजानाति । “अट्टानमेतं अनवकासो यं इत्थी 20
 सक्कत्तं करेय्य^६, मारत्तं करेय्य, ब्रह्मत्तं करेय्य, नेतं ठानं विज्जती” ति
 पजानाति । “ठानं च खो एतं विज्जति यं पुरिसो सक्कत्तं^७ करेय्य मारत्तं
 करेय्य^८ ब्रह्मत्तं करेय्य, ठानमेतं विज्जती” ति पजानाति ।

“अट्टानमेतं अनवकासो यं कायदुच्चरितस्स इट्ठो कन्तो मनापो 25
 विपाको निव्वत्तेय्य, नेतं ठानं विज्जती” ति पजानाति । “ठानं च खो
 एतं विज्जति यं कायदुच्चरितस्स अनिट्ठो अकन्तो अमनापो विपाको
 निव्वत्तेय्य, ठानमेतं विज्जती” ति पजानाति । अट्टानमेतं अनवकासो
 यं वचीदुच्चरितस्स ... पे०... यं मनोदुच्चरितस्स इट्ठो कन्तो मनापो

१. दुट्ठेन - सी०, स्या०, रो० । २. चक्कवत्तिनो - स्या०, रो० । ३. इत्थि - सी०,
 रो० । ४. ग० पोत्यके नत्थि । ५. चक्कवत्ति - स्या०, रो० । ६. वारेय्य - रो०, एवमुपरि
 सि । ७-८ रो० पोत्यके नत्थि ।

विपाको निव्वत्तेय्य, नेतं ठानं विज्जती ति पजानाति । ठानं च खो एतं विज्जति यं^१ वचीदुच्चरितस्स . पे०...^२ य मनोदुच्चरितस्स अनिट्ठो. अकन्तो अमनापो विपाको निव्वत्तेय्य, ठानमेतं विज्जती ति पजानाति ।

“अट्टानमेतं अनवकासो यं कायसुचरितस्स अनिट्ठो अकन्तो अमनापो विपाको निव्वत्तेय्य, नेतं ठानं विज्जती” ति पजानाति । “ठानं च खो एतं विज्जति यं कायसुचरितस्स इट्ठो कन्तो मनापो विपाको निव्वत्तेय्य, ठानमेतं विज्जती” ति पजानाति । अट्टानमेतं अनवकासो यं वचीसुचरितस्स ... पे०... यं मनोसुचरितस्स अनिट्ठो अकन्तो अमनापो विपाको निव्वत्तेय्य, नेतं ठानं विज्जती ति पजानाति । ठानं च खो एतं विज्जति यं वचीसुचरितस्स . पे०. यं मनोसुचरितस्स इट्ठो कन्तो मनापो विपाको निव्वत्तेय्य, ठानमेतं विज्जती ति पजानाति ।

“अट्टानमेतं अनवकासो यं कायदुच्चरितसमङ्गी तन्निदानं^३ तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्य^३, नेतं ठानं विज्जती” ति पजानाति । “ठानं च खो एतं विज्जति यं कायदुच्चरितसमङ्गी तन्निदानं तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती” ति पजानाति । अट्टानमेतं अनवकासो यं वचीदुच्चरितसमङ्गी ... पे०... यं मनोदुच्चरितसमङ्गी तन्निदानं तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्य, नेतं ठानं विज्जती ति पजानाति । ठानं च खो एतं विज्जति यं वचीदुच्चरितसमङ्गी ... पे०... यं मनोदुच्चरितसमङ्गी तन्निदानं तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती ति पजानाति ।

“अट्टानमेतं अनवकासो यं कायसुचरितसमङ्गी तन्निदानं तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्य, नेतं ठानं विज्जती” ति पजानाति । “ठानं च खो एतं विज्जति यं कायसुचरितसमङ्गी तन्निदानं तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती” ति पजानाति । अट्टानमेतं अनवकासो यं वचीसुचरितसमङ्गी ... पे०... यं मनोसुचरितसमङ्गी

१-१. रो० पोत्यके नत्थि । २. तन्निदाना-सी०, रो०, एवमुपरि पि । ३. उपपज्जेय्य-सी०, रो०, एवमुपरि पि ।

तन्निदानं तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं
 निरयं उपपज्जेय्य, नेतं ठानं विज्जती ति पजानाति । ठानं च खो एतं
 विज्जति यं वचीसुचरितसमङ्गी ... पे०... यं मनोसुचरितसमङ्गी तन्निदानं
 तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जेय्य, ठानमेतं
 विज्जती ति पजानाति । “ये ये धम्मा येसं येसं धम्मानं हेतू पच्चया 5
 उपादाय^१ तं तं ठानं, ये ये धम्मा येसं येसं धम्मानं न हेतू अप्पच्चया^२
 उपादाय तं तं अट्टानं” ति । या तत्थ पज्जा पजानना ... पे०... अमोहो
 धम्मविचयो सम्मादिट्ठि – इदं तथागतस्स ठानं च ठानतो अट्टानं च
 अट्टानतो यथाभूतं आणं ।

(२) तत्थ कतमं^३ तथागतस्स अतीतानागतपच्चुप्पन्नानं कम्म- 10
 समादानानं ठानसो हेतुसो विपाकं यथाभूतं आणं ?

इध तथागतो पजानाति – “अत्थेकच्चानि पापकानि कम्म-
 समादानानि गतिसम्पत्तिपटिवाब्धानि न विपच्चन्ति^४ । अत्थेकच्चानि
 पापकानि कम्मसमादानानि उपधिसम्पत्तिपटिवाब्धानि न विपच्चन्ति ।
 अत्थेकच्चानि पापकानि कम्मसमादानानि कालसम्पत्तिपटिवाब्धानि न 15
 विपच्चन्ति । अत्थेकच्चानि पापकानि कम्मसमादानानि पयोगसम्पत्ति-
 पटिवाब्धानि न विपच्चन्ति ।

“अत्थेकच्चानि पापकानि कम्मसमादानानि गतिविपत्ति आगम्म
 विपच्चन्ति । अत्थेकच्चानि पापकानि कम्मसमादानानि उपधिविपत्ति
 आगम्म विपच्चन्ति । अत्थेकच्चानि पापकानि कम्मसमादानानि काल- 20
 विपत्ति आगम्म विपच्चन्ति । अत्थेकच्चानि पापकानि कम्मसमादानानि
 पयोगविपत्ति आगम्म विपच्चन्ति ।

“अत्थेकच्चानि कल्याणानि कम्मसमादानानि गतिविपत्तिपटि-
 वाब्धानि न विपच्चन्ति । अत्थेकच्चानि कल्याणानि कम्मसमादानानि
 उपधिविपत्तिपटिवाब्धानि न विपच्चन्ति । अत्थेकच्चानि कल्याणानि 25
 कम्मसमादानानि कालविपत्तिपटिवाब्धानि न विपच्चन्ति । अत्थे-
 कच्चानि कल्याणानि कम्मसमादानानि पयोगविपत्तिपटिवाब्धानि न
 विपच्चन्ति ।

“अत्थेकच्चानि कल्याणानि कम्मसमादानानि गतिसम्पत्ति

१. उपादाय – स्या०, रो० । २. न पच्चया – स्या०, रो० । ३. कतमा – रो० ।

४. विपच्चन्ति – स्या०, रो०, एवमुपरि पि ।

R. 339

B. 352

आगम्म विपच्चन्ति । अत्येकच्चानि कल्याणानि कम्मसमादानानि उपधिसम्पत्ति आगम्म विपच्चन्ति । अत्येकच्चानि कल्याणानि कम्मसमादानानि कालसम्पत्ति आगम्म विपच्चन्ति । अत्येकच्चानि कल्याणानि कम्मसमादानानि पयोगसम्पत्ति आगम्म विपच्चन्ती” ति ।

5 या तत्थ पज्जा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि – इदं तथागतस्स अतीतानागतपच्चुप्पन्नानं कम्मसमादानानं ठानसो हेतुसो विपाकं यथाभूतं ज्ञाणं ।

(३) तत्थ कतमं तथागतस्स सव्वत्यगामिनि’ पटिपदं यथाभूतं ज्ञाणं ?

10 इध तथागतो “अयं मग्गो अयं पटिपदा निरयगामी” ति पजानाति, “अयं मग्गो अयं पटिपदा तिरच्छानयोनिगामी” ति पजानाति, “अयं मग्गो अयं पटिपदा पेत्तिविसयगामी” ति पजानाति, “अयं मग्गो अयं पटिपदा मनुस्सलोकगामी” ति पजानाति, “अयं मग्गो अयं पटिपदा देवलोकगामी” ति पजानाति, “अयं मग्गो अयं पटिपदा निव्वानगामी” ति पजानाती ति ।

या तत्थ पज्जा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि – इदं तथागतस्स सव्वत्यगामिनि पटिपदं यथाभूतं ज्ञाणं ।

(४) तत्थ कतमं तथागतस्स अनेकधातुनानाधातुलोकं यथाभूतं ज्ञाणं ?

20 इध तथागतो खन्वनानत्तं पजानाति, आयतननानत्तं पजानाति, धातुनानत्तं पजानाति, अनेकधातुनानाधातुलोकनानत्तं पजानाती ति । या तत्थ पज्जा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि – इदं तथागतस्स अनेकधातुनानाधातुलोकं यथाभूतं ज्ञाणं ।

(५) तत्थ कतमं तथागतस्स सत्तानं नानाधिमुत्तिकत्तं यथाभूतं ज्ञाणं ?

इध तथागतो पजानाति – “सन्ति सत्ता हीनाधिमुत्तिका, सन्ति सत्ता पणीताधिमुत्तिका ।^१ हीनाधिमुत्तिका सत्ता हीनाधिमुत्तिके सत्ते सेवन्ति भजन्ति पयिरूपासन्ति । पणीताधिमुत्तिका सत्ता पणीताधिमुत्तिके सत्ते सेवन्ति भजन्ति पयिरूपासन्ति ।

१. सव्वत्यगामिनी – सी० । २. निरयगामिनी – सी०, स्या०, रो०, एवमुपरि पि ।
३. तिरच्छानगामिनी – स्या०, रो० । ४. पित्तिविसयगामिनी – स्या०, रो० ।

“अतीतं पि अद्धानं हीनाधिमुत्तिका सत्ता हीनाधिमुत्तिके सत्तं सेविसु भजिसु पयिरुपासिसु, पणीताधिमुत्तिका सत्ता पणीताधिमुत्तिके सत्ते सेविसु भजिसु पयिरुपासिसु ।

“अनागतं पि अद्धानं हीनाधिमुत्तिका सत्ता हीनाधिमुत्तिके सत्ते सेविस्सन्ति भजिस्सन्ति पयिरुपासिस्सन्ति, पणीताधिमुत्तिका सत्ता 5 पणीताधिमुत्तिके सत्ते सेविस्सन्ति भजिस्सन्ति पयिरुपासिस्सन्ती” ति । या तत्थ पज्जा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि — इदं तथागतस्स सत्तानं नानाधिमुत्तिकत्तं यथाभूतं जाणं ।

B.
R.

(६) तत्थ कत्तमं तथागतस्स परसत्तानं परपुग्गलानं इन्द्रिय- परोपरियत्तं यथाभूतं जाणं ? इध तथागतो सत्तानं आसयं पजानाति, 10 अनुसयं पजानाति, चरितं पजानाति, अधिमुत्तिं पजानाति, अप्परजक्खे महारजक्खे तिविखन्द्रिये मुदिन्द्रिये^१ स्वाकारे द्वाकारे सुविज्जापये दुविज्जापये^२ भव्वाभव्वे सत्ते पजानाति ।

कत्तमो च सत्तानं आसयो ? “सस्सतो लोको” ति वा, “असस्सतो लोको” ति वा, “अन्तवा लोको” ति वा, “अनन्तवा लोको” 15 ति वा, “तं जीवं तं सरीरं” ति वा, “अज्जं जीवं अज्जं सरीरं” ति वा, “होति तथागतो परं मरणा ति वा, “न होति तथागतो परं मरणा” ति वा, “होति च न च होति तथागतो परं मरणा” ति वा, “नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा” ति वा, इति भवदिट्ठिसन्निस्सिता वा सत्ता होन्ति विभवदिट्ठिसन्निस्सिता वा । एते वा पन उभो अन्ते अनुपगम्म 20 इदप्पच्चयता पटिच्चसमुप्पत्तेसु धम्मेसु अनुलोमिका खन्ति पटिलद्धा होति, यथाभूतं^३ जाणं । अयं सत्तानं आसयो ।

कत्तमो च सत्तानं अनुसयो ? सत्तानुसया — कामरागानुसयो, पटिधानुसयो, मानानुसयो, दिट्ठानुसयो, विचिकिच्छानुसयो, भवरगानु- सयो, अविज्जानुसयो । यं लोके पियरूपं सातरूपं एत्थ सत्तानं रागानुसयो 25 अनुसेति । यं लोके अप्पियरूपं असातरूपं एत्थ सत्तानं पटिधानुसयो अनुसेति । इति इमेसु द्वीसु धम्मेसु अविज्जानुपतिता । तदेकद्वो मानो च दिट्ठि च विचिकिच्छा च दट्ठव्वा । अयं सत्तानं अनुसयो ।

कत्तमं च सत्तानं चरितं ? पुज्जाभिसङ्खारो, अपुज्जाभि-

१. मुदिन्द्रिये — सी० । २. दुविज्जापये — स्या० । ३. यथाभूतं वा — स्या०, दो० ।

सङ्खारो, आनेञ्जाभिसङ्खारो, परित्तभूमको वा महाभूमको वा - इदं सत्तानं चरितं ।

B. 354

कतमा च सत्तानं अधिमुत्ति ? सन्ति सत्ता हीनाधिमुत्तिका, सन्ति सत्ता पणीताधिमुत्तिका । हीनाधिमुत्तिका सत्ता हीनाधिमुत्तिके सत्ते सेवन्ति भजन्ति पयिरुपासन्ति । पणीताधिमुत्तिका सत्ता पणीताधिमुत्तिके सत्ते सेवन्ति भजन्ति पयिरुपासन्ति ।

R. 341

अतीतं पि अद्धानं हीनाधिमुत्तिका सत्ता हीनाधिमुत्तिके सत्ते सेविसु भजिसु पयिरुपासिसु । पणीताधिमुत्तिका सत्ता पणीताधिमुत्तिके सत्ते सेविसु भजिसु पयिरुपासिसु ।

अनागतं पि अद्धानं हीनाधिमुत्तिका सत्ता हीनाधिमुत्तिके सत्ते सेविस्सन्ति भजिस्सन्ति पयिरुपासिस्सन्ति । पणीताधिमुत्तिका सत्ता पणीताधिमुत्तिके सत्ते सेविस्सन्ति भजिस्सन्ति पयिरुपासिस्सन्ति । अयं सत्तानं अधिमुत्ति ।

कतमे ते सत्ता महारजक्खा ? दस किलेसवत्थूनि - लोभो, दोसो, मोहो, मानो, दिट्ठि, विचिकिच्छा, थीनं^१, उद्धच्चं, अहिरिकं, अनोत्तप्यं । येसं सत्तानं इमानि दस किलेसवत्थूनि आसेवितानि भावितानि बहुलीकतानि उस्सदगतानि, इमे ते सत्ता महारजक्खा ।

कतमे ते सत्ता अप्परजक्खा ? येसं सत्तानं इमानि दस किलेसवत्थूनि अनासेवितानि अभावितानि अवहुलीकतानि अनुस्सदगतानि, इमे ते सत्ता अप्परजक्खा ।

कतमे ते सत्ता मुदिन्द्रिया ? पञ्चिन्द्रियानि - सद्धिन्द्रियं, विरियिन्द्रियं, सतिन्द्रियं, समाधिन्द्रियं, पञ्चिन्द्रियं । येसं सत्तानं इमानि पञ्चिन्द्रियानि अनासेवितानि अभावितानि अवहुलीकतानि अनुस्सदगतानि, इमे ते सत्ता मुदिन्द्रिया ।

कतमे ते सत्ता तिविखिन्द्रिया ? येसं सत्तानं इमानि पञ्चिन्द्रियानि आसेवितानि भावितानि बहुलीकतानि उस्सदगतानि, इमे ते सत्ता तिविखिन्द्रिया ।

B. 355

कतमे ते सत्ता ढाकारा ? ये ते सत्ता पापासया पापानुसया पापचरिता पापाधिमुत्तिका महारजक्खा मुदिन्द्रिया, इमे ते सत्ता ढाकारा ।

कतमे ते सत्ता स्वाकारा ? ये ते सत्ता कल्याणासया कल्याण-
चरिता कल्याणाधिमुत्तिका अप्परजक्खा तिविखन्द्रिया, इमे ते सत्ता
स्वाकारा ।

कतमे ते सत्ता दुविञ्जापया ? ये च^१ ते सत्ता द्वाकारा, तेव
ते सत्ता दुविञ्जापया । ये च^१ ते सत्ता स्वाकारा, तेव ते सत्ता 5
सुविञ्जापया ।

कतमे ते सत्ता अभव्वा ? ये ते सत्ता कम्मावरणेन समन्नागता
किलेसावरणेन समन्नागता विपाकावरणेन समन्नागता अस्सद्धा अच्छ-
न्दिका दुप्पञ्जा अभव्वा नियामं ओवकमितुं कुसलेसु धम्मेषु सम्मत्तं,
इमे ते सत्ता अभव्वा ।

10

कतमे ते सत्ता भव्वा ? ये ते सत्ता न कम्मावरणेन समन्नागता
न किलेसावरणेन समन्नागता न विपाकावरणेन समन्नागता सद्धा छन्दिका
पञ्जवन्तो भव्वा नियामं ओवकमितुं कुसलेसु धम्मेषु सम्मत्तं, इमे ते
सत्ता भव्वा ति । या तत्थ पञ्जा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो
सम्मादिट्ठि — इदं तथागतस्स परसत्तानं परपुरुगलानं इन्द्रियपरोपरियत्तं 15
यथाभूतं ज्ञाणं ।

R.

(७) तत्थ कतमं तथागतस्स ज्ञानविमोक्खसमाधिसमापत्तीनं
सङ्खिलेसं वोदानं वुट्ठानं यथाभूतं ज्ञाणं ?

ज्ञायी ति । चत्तारो ज्ञायी । अत्येकच्चो ज्ञायी सम्पत्तियेव^२
समानं विपत्ती ति पच्चेति, अत्येकच्चो ज्ञायी विपत्तियेव^३ समानं 20
सम्पत्ती ति पच्चेति, अत्येकच्चो ज्ञायी सम्पत्तियेव समानं सम्पत्ती ति
पच्चेति, अत्येकच्चो ज्ञायी विपत्तियेव समानं विपत्ती ति पच्चेति —
इमे चत्तारो ज्ञायी ।

अपरे^४ पि चत्तारो ज्ञायी । अत्येकच्चो ज्ञायी दन्धं समापज्जति
खिप्पं वुट्ठाति, अत्येकच्चो ज्ञायी खिप्पं समापज्जति दन्धं वुट्ठाति, अत्ये- 25
कच्चो ज्ञायी दन्धं समापज्जति दन्धं वुट्ठाति, अत्येकच्चो ज्ञायी खिप्पं
समापज्जति खिप्पं वुट्ठाति — इमे चत्तारो ज्ञायी ।

अपरे पि चत्तारो ज्ञायी । अत्येकच्चो ज्ञायी समाधिस्मि
समाधिकुसलो होति, न समाधिस्मि समापत्तिकुसलो; अत्येकच्चो ज्ञायी

१. य — सी०, रो० । २. सम्पत्तियेव — सी०, स्या० । ३. विपत्तियेव — सी०, स्या० ।
४. अपरो — सी० ।

समाधिस्मि समापत्तिकुसलो होति, न समाधिस्मि समाधिकुसलो;
अत्येकच्चो ज्ञायी समाधिस्मि समाधिकुसलो च होति, समाधिस्मि
समापत्तिकुसलो च; अत्येकच्चो ज्ञायी नेव समाधिस्मि समाधिकुसलो
होति, न समाधिस्मि समापत्तिकुसलो – इमे चत्तारो ज्ञायी ।

५ ज्ञानं ति । चत्तारि ज्ञानानि – पठमं ज्ञानं, दुतियं ज्ञानं, ततियं
ज्ञानं, चतुत्थं ज्ञानं ।

विमोक्खो ति । अट्ठ विमोक्खा । रूपी^१ रूपानि पस्सति – अयं
पठमो विमोक्खो । अज्झत्तं अरूपसञ्जी वहिद्वा रूपानि पस्सति – अयं
दुतियो विमोक्खो । सुभन्तेव अधिमुत्तो होति – अयं ततियो विमोक्खो ।

१० सव्वसो रूपसञ्जानं समतिक्कमा पटिघसञ्जानं अत्यङ्गमा नानत्त-
सञ्जानं अमनसिकारा अनन्तो आकासो ति आकासानञ्चायतनं उप-
सम्पज्ज विहरति – अयं चतुत्थो विमोक्खो । सव्वसो आकासानञ्चा-
यतनं समतिक्कम्म अनन्तं विञ्जाणं^२ ति^३ विञ्जाणञ्चायतनं उपसम्पज्ज
विहरति – अयं पञ्चमो विमोक्खो । सव्वसो विञ्जाणञ्चायतनं
R. 343 १५ समतिक्कम्म नत्थि किञ्चि ति आकिञ्चञ्जायतनं उपसम्पज्ज
विहरति – अयं छट्ठो विमोक्खो । सव्वसो आकिञ्चञ्जायतनं समति-
क्कम्म नेवसञ्जानासञ्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति – अयं सत्तमो
विमोक्खो । सव्वसो नेवसञ्जानासञ्जायतनं समतिक्कम्म सञ्जा-
वेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति – अयं अट्ठमो विमोक्खो ।

२० समाधी ति । तयो समाधी – सवितक्कसविचारो समाधि,
अवितक्कविचारमत्तो समाधि, अवितक्कअविचारो समाधि ।

B. 357

समापत्ती ति । नव अनुपुव्वविहारसमापत्तियो – पठमज्ज्ञान-
समापत्ति, दुतियज्ज्ञानसमापत्ति, ततियज्ज्ञानसमापत्ति, चतुत्थज्ज्ञान-
समापत्ति, आकासानञ्चायतनसमापत्ति, विञ्जाणञ्चायतनसमापत्ति,
२५ आकिञ्चञ्जायतनसमापत्ति, नेवसञ्जानासञ्जायतनसमापत्ति, सञ्जा-
वेदयितनिरोधसमापत्ति ।

सङ्खिलेसं ति । हानभागियो धम्मो । वोदानं ति । विसेस-
भागियो धम्मो । वुट्ठानं ति । वोदानं पि वुट्ठानं, तम्हा तम्हा समाधिम्हा
वुट्ठानं पि वुट्ठानं ति । या तत्थ पञ्जा पजानना ... पे०... अमोहो धम्म-

विचयो सम्मादिट्ठि - इदं तथागतस्स ज्ञानविमोक्खसमाधिसमापत्तीनं सङ्खिलेसं वोदानं वुट्ठानं यथाभूतं ज्ञाणं ।

(८) तत्थ कतमं तथागतस्स पुब्बेनिवासानुस्सति यथाभूतं ज्ञाणं ?

इध तथागतो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथीदं^१ - 5
 एकं पि जातिं द्वे पि जातियो तिस्रो पि जातियो चतस्सो पि जातियो
 पञ्च पि जातियो दस^२ पि^३ जातियो वीसं^३ पि^३ जातियो तिसं पि जातियो
 चत्तालीसं^४ पि जातियो पञ्जासं पि जातियो जातिसतं पि जातिसहस्सं
 पि जातिसतसहस्सं पि अनेके पि संवट्टकप्पे अनेके पि विवट्टकप्पे अनेके पि
 संवट्टविवट्टकप्पे “अमुत्रासि एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो 10
 एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी” एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादि;
 तत्रापासि एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटि-
 संवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नो^५ ति । इति साकारं
 सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरती ति । या तत्थ पञ्जा
 पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि - इदं तथागतस्स 15
 पुब्बेनिवासानुस्सति यथाभूतं ज्ञाणं ।

(९) तत्थ कतमं तथागतस्स सत्तानं चुतूपपातं यथाभूतं^६ 20
 ज्ञाणं ?

इध तथागतो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन
 सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते 20
 दुग्गते यथाकम्मूपगे^७ सत्ते पजानाति - “इमे वत भोन्तो सत्ता काय-
 दुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन
 समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकम्म-
 समादाना । ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं
 उपपन्ना । इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता वची- 25
 सुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुपवादका
 सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना । ते कायस्स भेदा परं मरणा
 सुगतिं सर्गं लोकं उपपन्ना” ति । इति दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अति-

१. सेय्यथीदं - म० । २. दसम्पि - रो० । ३-३. वीमत्तिम्पि - भी० । ४. चत्ता-
 लीसं - सी०, रो० । ५. एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी - भी०, स्या०, रो० । ६. स्या० पोत्यके
 नति । ७. यथाकम्मूपगे - स्या०, रो० ।

क्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे
दुव्वण्णे, सुगते दुगते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाती ति । या तत्थ पञ्ञा
पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि – इदं तथागतस्स
सत्तानं चुतूपपातं यथाभूतं जाणं ।

5 (१०) तत्थ कतमं तथागतस्स आसवानं खयं^१ यथाभूतं जाणं ?

इध तथागतो आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्ञा-
विमुत्ति दिट्ठेव वम्मे सयं अभिञ्ञा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरती
ति । या तत्थ पञ्ञा पजानना ... पे०... अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि
– इदं तथागतस्स आसवानं खयं यथाभूतं जाणं ति* ।

जाणविमङ्गो निट्ठितो ।

—:०:—

१. खये – खी०, रो० । *एत्थ – ‘इमानि दस तथागतस्स तथागतवलानि येहि वलेहि
समथागतो तथागतो आसवं टान पटिजानाति परिखामु सीहनादं नदति ग्रहचक्कं पवत्तेति ।
एवं दसविधेन जाणवत्तू’ ति खी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो दिस्सति ।

१७. खुदकवत्थुविभङ्गो

३ १. मातिकाउद्देशो

१. एककमातिका

(१) जातिमदो	(२५) परिणाहमदो ^३	B.
(२) गोत्तमदो	(२६) सण्ठानमदो	
(३) आरोग्यमदो	(२७) पारिपूरिमदो	
(४) योव्वनमदो	(२८) मदो	
(५) जीवित्तमदो	(२९) पमादो	5
(६) लाभमदो	(३०) थम्मो	
(७) सक्कारमदो	(३१) सारम्मो	
(८) गरुकारमदो	(३२) अत्तिच्छता ^४	
(९) पुरेक्खारमदो	(३३) महिच्छता	
(१०) परिवारमदो	(३४) पापिच्छता	10
(११) भोगमदो	(३५) सिङ्गं	
(१२) वण्णमदो	(३६) तित्तिणं	
(१३) सुतमदो	(३७) चापल्यं	
(१४) पटिभानमदो ^१	(३८) असभागवुत्ति	
(१५) रत्तञ्जुमदो	(३९) अरति	15
(१६) पिण्डपातिकमदो	(४०) तन्दी ^५	
(१७) अनवञ्जातमदो ^२	(४१) विजम्भिता ^६	
(१८) इरियापथमदो	(४२) भत्तसम्मदो	
(१९) इद्धिमदो	(४३) चेतसो च ^७ लीनत्तं	
(२०) यसमदो	(४४) कुहना	20
(२१) सीलमदो	(४५) लपना	
(२२) ज्ञानमदो	(४६) नेमित्तिकता	
(२३) सिप्पमदो	(४७) निप्पेसिकता	
(२४) आरोहमदो	(४८) लाभेन लाभं निजिगीसनता ^८	R

१. पटिभानमदो - सी०, स्या०, रो० । २. अनवञ्जातिमदो - स्या०, रो० ।
 ३. परिणाहमदो - सी० । ४. अत्तिच्छता - स्या०, रो० । ५. तन्दि - सी०, स्या० ।
 ६. विजम्भिता - सी०, स्या०, रो० । ७. स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ८. निजिगीसनता -
 सी०; जिगीसनता - स्या०, रो० ।

- (४६) सेय्योहमस्मी ति मानो
 (५०) सदिसोहमस्मी ति मानो
 (५१) हीनोहमस्मी ति मानो
 (५२) सेय्यस्स सेय्योहमस्मी ति मानो
 5 (५३) सेय्यस्स सदिसोहमस्मी ति मानो
 (५४) सेय्यस्स हीनोहमस्मी ति मानो
 (५५) सदिसस्स सेय्योहमस्मी ति मानो
 (५६) सदिसस्स सदिसोहमस्मी ति मानो
 (५७) सदिसस्स हीनोहमस्मी ति मानो
 10 (५८) हीनस्स सेय्योहमस्मी ति मानो
 (५९) हीनस्स सदिसोहमस्मी ति मानो
 (६०) हीनस्स हीनोहमस्मी ति मानो
 (६१) मानो (६६) जनपदवितक्को
 (६२) अतिमानो (७०) अमरवितक्को
 15 (६३) मानातिमानो (७१) परानुदयतापटि-
 (६४) ओमानो संयुत्तो^१ वितक्को
 (६५) अधिमानो (७२) लाभसक्कारसिलोक-
 (६६) अस्मिमानो पटिसंयुत्तो वितक्को
 (६७) मिच्छामानो (७३) अनवज्जात्तिपटि-
 20 (६८) जातिवितक्को संयुत्तो वितक्को

२. दुक्कमात्तिका

- (१) कोधो च, उपत्ताहो च (६) भवदिट्ठि च, विभवदिट्ठि च
 (२) मक्खो च, पळासो^२ च (७) सस्सतदिट्ठि च, उच्छेद-
 (३) इस्सा च, मच्छरियं च दिट्ठि च
 (४) माया च, साठेय्यं^३ च (८) अन्तवादिट्ठि च, अंतन्तवा-
 (५) अविज्जा च, भवतण्हा च दिट्ठि च

१. परानुदयतापटिसंयुत्तो - स्या० । २. पळासो - सी०, स्या०, रो० । ३. साठेय्यं - स्या० ।

- (६) पुब्बन्तानुदिट्ठि च, अपरन्तानुदिट्ठि च
 (१०) अहिरिकं च, अनोत्तप्पं च
 (११) दोवचस्सता च, पापमित्तता च
 (१२) अनज्जवो^१ च, अमद्वो च
 (१३) अक्खन्ति च, असोरच्चं च 5
 (१४) असाखल्यं^२ च, अप्पटिसन्धारो च
 (१५) इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारता च, भोजने अमत्तञ्भुता च R.
 (१६) मुट्ठस्सच्चं^३ च, असम्पजञ्जं च
 (१७) सीलविपत्ति च, दिट्ठिविपत्ति च
 (१८) अज्झत्तसंयोजनं च, वहिद्धासंयोजनं च 10

३. तिकमातिका

(१) तीणि अकुसलमूलानि	(१५) तीणि तित्थायतनानि	
(२) तयो अकुसलवितक्का	(१६) तयो किञ्चना	
(३) तिस्सो अकुसलसञ्जा	(१७) तीणि अङ्गणानि	
(४) तिस्सो अकुसलधातुयो	(१८) तीणि मलानि	
(५) तीणि दुच्चरितानि	(१९) तीणि विसमानि	15
(६) तयो आसवा	(२०) अपरानि पि तीणि विसमानि	
(७) तीणि संयोजनानि	(२१) तयो अग्गी	
(८) तिस्सो तण्हा	(२२) तयो कसावा	
(९) अपरा पि तिस्सो तण्हा	(२३) अपरे पि तयो कसावा	20
(१०) अपरा ^४ पि तिस्सो तण्हा ^४	(२४) अस्साददिट्ठि, अत्तानुदिट्ठि, मिच्छादिट्ठि	
(११) तिस्सो एसना	(२५) अरति, विहेसा, अधम्म-चरिया	
(१२) तिस्सो विधा		
(१३) तीणि भयानि		
(१४) तीणि तमानि		
(२६) दोवचस्सता, पापमित्तता, नानत्तसञ्जा		25

१. अनाज्जवो — स्या० । २. असाखल्लं — सी० । ३. मुट्ठसच्चं — सी०, स्या०, रो०, एवमुपरि पि । ४-४. म० पोत्यके नत्थि; अपरा पि तिस्सो तण्हा, अपरा... — रो० ।

- (४६) सेय्योहमस्मी ति मानो
 (५०) सदिसोहमस्मी ति मानो
 (५१) हीनोहमस्मी ति मानो
 (५२) सेय्यस्स सेय्योहमस्मी ति मानो
 ५ (५३) सेय्यस्स सदिसोहमस्मी ति मानो
 (५४) सेय्यस्स हीनोहमस्मी ति मानो
 (५५) सदिसस्स सेय्योहमस्मी ति मानो
 (५६) सदिसस्स सदिसोहमस्मी ति मानो
 (५७) सदिसस्स हीनोहमस्मी ति मानो
 10 (५८) हीनस्स सेय्योहमस्मी ति मानो
 (५९) हीनस्स सदिसोहमस्मी ति मानो
 (६०) हीनस्स हीनोहमस्मी ति मानो
 (६१) मानो (६६) जनपदवित्तको
 (६२) अतिमानो (७०) अमरवित्तको
 15 (६३) मानातिमानो (७१) परानुदयतापटि-
 (६४) ओमानो संयुक्तो^१ वित्तको
 (६५) अधिमानो (७२) लाभसक्कारसिलोक-
 (६६) अस्मिमानो पटिसंयुक्तो वित्तको
 (६७) मिच्छामानो (७३) अनवञ्जत्तिपटि-
 20 (६८) जातिवित्तको संयुक्तो वित्तको

२. दुक्कमात्तिका

- (१) कोधो च, उपनाहो च (६) भवदिट्ठि च, विभवदिट्ठि च
 (२) मक्खो च, पळासो^२ च (७) सस्सतदिट्ठि च, उच्छेद-
 (३) इस्सा च, मच्छरिपं च दिट्ठि च
 (४) माया च, साठेय्यं^३ च (८) अन्तवादिट्ठि च, अनन्तवा-
 B. 360 25 (५) अविज्जा च, भवतण्हा च दिट्ठि च

१. परानुदयतापटिसंयुक्तो - स्या० । २. पळासो - सी०, स्या०, रो० । ३. साठेय्यं - स्या० ।

- (९) पुब्बन्तानुदिट्ठि च, अपरन्तानुदिट्ठि च
 (१०) अहिरिकं च, अनोत्तप्पं च
 (११) दोवचस्सता च, पापमित्तता च
 (१२) अनज्जवो^१ च, अमद्दवो च
 (१३) अक्खन्ति च, असोरच्चं च 5
 (१४) असाखल्यं^२ च, अप्पटिसन्थारो च
 (१५) इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारता च, भोजने अमत्तञ्जुता च R
 (१६) मुट्ठस्सच्चं^३ च, असम्पजज्जं च
 (१७) सीलविपत्ति च, दिट्ठिविपत्ति च
 (१८) अज्झत्तसंयोजनं च, वहिद्धासंयोजनं च 10

३. तिकमातिका

(१) तीणि अकुसलमूलानि	(१५) तीणि तित्थायतनानि	
(२) तयो अकुसलवित्तक्का	(१६) तयो किञ्चना	
(३) तिस्सो अकुसलसञ्जा	(१७) तीणि अङ्गणानि	
(४) तिस्सो अकुसलधातुयो	(१८) तीणि मलानि	
(५) तीणि दुच्चरितानि	(१९) तीणि विसमानि	15
(६) तयो आसवा	(२०) अपरानि पि तीणि विसमानि	
(७) तीणि संयोजनानि	(२१) तयो अग्गी	
(८) तिस्सो तण्हा	(२२) तयो कसावा	
(९) अपरा पि तिस्सो तण्हा	(२३) अपरे पि तयो कसावा	20
(१०) अपरा ^४ पि तिस्सो तण्हा ^४	(२४) अस्साददिट्ठि, अत्तानुदिट्ठि, मिच्छादिट्ठि	
(११) तिस्सो एसना	(२५) अरति, विहेसा, अधम्म-चरिया	
(१२) तिस्सो विधा		
(१३) तीणि भयानि		
(१४) तीणि तमानि		
(२६) दोवचस्सता, पापमित्तता, नानत्तसञ्जा		25

१. अनाज्जवो — स्या० । २. असाखल्लं — सी० । ३. मुट्ठस्सच्चं — सी०, स्या०, रो०, एवमुपरि पि । ४-४. म० पोत्थके नत्थि; अपरा पि तिस्सो तण्हा, अपरा... — सी० ।

- (२७) उद्धच्चं, कोसज्जं, पमादो
 (२८) असन्तुट्ठिता, असम्पजञ्जता, महिच्छता
 (२९) अहिरिकं, अनोत्तप्पं, पमादो
 (३०) अनादरियं, दोवचस्सता, पापमित्तता
 5 (३१) अस्सद्धियं, अवदञ्जुता, कोसज्जं
 (३२) उद्धच्चं, असंवरो, दुस्सील्यं
 (३३) अरियानं अदस्सनकम्यता, सद्धम्मं असोतुकम्यता,
 उपारम्भचित्तता
 (३४) मुट्ठस्सच्चं, असम्पजञ्जं, चेतसो विक्खेपो
 R. 348 10 (३५) अयोनिसो मनसिकारो, कुम्मग्गसेवना, चेतसो च
 लीनत्तं

४. चतुष्कमातिका

(१) चत्तारो आसवा	(१०) अपरे पि चत्तारो
(२) चत्तारो गन्या	अनरियवोहारा
(३) चत्तारो ओघा	(११) चत्तारि दुच्चरितानि
(४) चत्तारो योगा	(१२) अपरानि पि चत्तारि
(५) चत्तारि उपादानानि	दुच्चरितानि
(६) चत्तारो तण्हुप्पादा	(१३) चत्तारि भयानि
(७) चत्तारि अगतिगमनानि	(१४) अपरानि पि चत्तारि
(८) चत्तारो विपरियासा ^१	भयानि
(९) चत्तारो अनरियवोहारा	(१५) चतस्सो दिट्ठियो

५. पञ्चकमातिका

(१) पञ्चोरम्भागियानि	(३) पञ्च मच्छरियानि
संयोजनानि	(४) पञ्च सङ्गा
(२) पञ्चुद्धम्भागियानि	(५) पञ्च सल्ला
संयोजनानि	(६) पञ्च चेतोखिला
(७) पञ्च चेतसोविनिवन्वा	

१. विपरियेसा - सी०, स्या०, से० ।

- (८) पञ्च नीवरणानि (१२) पञ्च व्यसना
 (९) पञ्च कम्मनि आनन्त- (१३) पञ्च अवसन्तिया
 रिकानि^१ आदीनवा
 (१०) पञ्च दिट्ठियो (१४) पञ्च भयानि
 (११) पञ्च वेरा
 (१५) पञ्च दिट्ठधम्मनिब्बानवादा

5

६. छक्कमातिका

- (१) छ विवादमूलानि (८) छ सोमनस्सुपविचारा
 (२) छ छन्दरागा^२ (९) छ दोमनस्सुपविचारा
 (३) छ विरोधवत्थूनि (१०) छ उपेक्खुपविचारा^३
 (४) छ तण्हाकाया (११) छ गेहसितानि 10
 (५) छ अगारवा सोमनस्सानि
 (६) छ परिहानिया धम्मा (१२) छ गेहसितानि
 (७) अपरे पि छ परिहानिया दोमनस्सानि
 धम्मा (१३) छ गेहसिता उपेक्खा
 (१४) छ दिट्ठियो 15

७. सत्तकमातिका

- (१) सत्त अनुसया (४) सत्त असद्धम्मा
 (२) सत्त संयोजनानि (५) सत्त दुच्चरितानि
 (३) सत्त परियुद्धानानि (६) सत्त माना
 (७) सत्त दिट्ठियो

८. अट्ठकमातिका

- (१) अट्ठ किलेसवत्थूनि (३) अट्ठसु लोकधम्मेषु 20
 (२) अट्ठ कुसीतवत्थूनि चित्तस्स पटिघातो

१. अनन्तरिकानि - रो० । २. छन्दरागा गेहसिता धम्मा - स्या०, रो० ।

३. उपेक्खुपविचारा - स्या० ।

- (४) अट्ट अनरियवोहारा (७) अट्ट असञ्जिवादा
 (५) अट्ट मिच्छता (८) अट्ट नेवसञ्जि-
 (६) अट्ट पुरिसदोसा नासञ्जिवादा

६. नवकमातिका

- 5 (१) नव आघातवत्थूनि (५) नव इञ्जितानि
 (२) नव पुरिसमलानि (६) नव मञ्जितानि
 (३) नवविधा माना (७) नव फन्दितानि
 (४) नव तण्हामूलका^१ धम्मा (८) नव पपञ्चितानि
 (९) नव सहित्तानि

१०. दसकमातिका

- 10 (१) दस किलेसवत्थूनि (५) दस मिच्छता
 (२) दस आघातवत्थूनि (६) दसवत्थुका मिच्छादिट्ठि
 (३) दस अकुसलकम्मपथा (७) दसवत्थुका अन्तग्गाहिका
 (४) दस संयोजनानि दिट्ठि

११. तण्हाविचरितानि

अट्टारस तण्हाविचरितानि अज्झत्तिकस्स उपादाय, अट्टारस
 तण्हाविचरितानि वाहिरस्स उपादाय, तदेकज्झं अभिसञ्जूहित्वा^२
 15 अभिसङ्घिपित्वा छत्तिस तण्हाविचरितानि होन्ति । इति अतीतानि
 छत्तिस तण्हाविचरितानि, अनागतानि छत्तिस तण्हाविचरितानि,
 पच्चुप्पन्नानि छत्तिस तण्हाविचरितानि, तदेकज्झं अभिसञ्जूहित्वा
 अभिसङ्घिपित्वा अट्ट तण्हाविचरितसत्तं होति । यानि च द्वासट्ठि
 दिट्ठिगतानि ब्रह्मजाले वेय्याकरणे वुत्तानि भगवता ।

— ० —

§ २. एककमातिकानिद्देशो

(१) जातिमदो

१. तत्थ कतमो जातिमदो ?

जातिं पटिच्च मदो मज्जना मज्जितत्तं मानो मज्जना मज्जि-

१. तण्हामूलिका — सी० । २. अभिसञ्जूहित्वा — म०, एवमुपरि पि ।

तत्तं उन्नति^१ उन्नमो^१ धजो सम्पग्गाहो केतुकम्यता चित्तस्स – अयं
बुच्चति “जातिमदो” ।

(२-२७) गोत्तमवादी

२. तत्थ कतमो गोत्तमदो ?

गोत्तं पटिच्च ... पे०... आरोग्यं पटिच्च ... पे०... योव्वनं
पटिच्च ... पे०... जीवितं पटिच्च ... पे०... लाभं पटिच्च ... पे०... सक्कारं 5
पटिच्च ... पे०... गरुकारं पटिच्च ... पे०... पुरेक्खारं पटिच्च ... पे०...
परिवारं पटिच्च ... पे०... भोगं पटिच्च ... पे०... वण्णं पटिच्च ... पे०...
सुतं पटिच्च ... पे०... पटिभानं पटिच्च ... पे०... रत्तञ्जैतं पटिच्च
... पे०... पिण्डपातिकत्तं पटिच्च ... पे०... अनवञ्जातं पटिच्च ... पे०...
इरियापथं पटिच्च ... पे०... इद्धि पटिच्च ... पे०... यसं पटिच्च ... पे०... 10
सीलं पटिच्च ... पे०... ज्ञानं पटिच्च ... पे०... सिप्पं पटिच्च ... पे०...
आरोहं पटिच्च ... पे०... परिणाहं पटिच्च ... पे०... सण्ठानं पटिच्च
... पे०... पारिपूरिं पटिच्च मदो मज्जना मज्जितत्तं मानो^२ मञ्जाना
मञ्जितत्तं उन्नति उन्नमो धजो सम्पग्गाहो केतुकम्यता चित्तस्स – अयं
बुच्चति “पारिपूरिमदो” । 15

(२८) मदो

३. तत्थ कतमो मदो ?

यो मदो मज्जना मज्जितत्तं मानो मञ्जाना मञ्जितत्तं उन्नति
उन्नमो धजो सम्पग्गाहो केतुकम्यता चित्तस्स – अयं बुच्चति “मदो” ।

(२९) पमादो

४. तत्थ कतमो पमादो ?

कायदुच्चरिते वा वचीदुच्चरिते वा मनोदुच्चरिते वा पञ्चसु 20
वा कामगुणेषु चित्तस्स वोस्सग्गो वोस्सग्गानुप्पदानं कुसलानं वा धम्मानं
भावनाय असक्कच्चकिरियता असातच्चकिरियता अनट्ठितकिरियता^३
ओलीनवुत्तिता निक्खित्तच्छन्दता^४ निक्खित्तधुरता अनासेवना अभावना

१-१. उण्णति उण्णामो – स्या०; उण्णति उण्णमो – सो०, एवमुपरि पि । २. मानो
य – म० । ३. अनिट्ठित० – सी०, सो० । ४. निक्खित्तच्छन्दता – स्या० ।

अवहुलीकम्मं अनधिट्ठानं अननुयोगो पमादो, यो एवरूपो पमादो पमज्जना पमज्जितत्तं – अयं वुच्चति “पमादो” ।

(३०) यम्भो

५. तत्थ कतमो यम्भो ?

यो यम्भो यम्भना यम्भितत्तं कक्खल्लियं^१ फारुसियं^२ उज्जुचित्तता

5 अमुदुता – अयं वुच्चति “यम्भो” ।

(३१) सारम्भो

६. तत्थ कतमो सारम्भो ?

यो सारम्भो पटिसारम्भो सारम्भना पटिसारम्भना पटि-
सारम्भितत्तं – अयं वुच्चति “सारम्भो” ।

(३२) अत्रिच्छता

७. तत्थ कतमा अत्रिच्छता ?

10 इतरीतरचीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खा-
रेहि^३ पञ्चहि वा कामगुणेहि असन्तुट्ठस्स भिय्योकम्यता, या एवरूपा
R. 351 इच्छा इच्छागता^४ अत्रिच्छता रागो सारागो चित्तस्स सारागो – अयं
वुच्चति “अत्रिच्छता” ।

(३३) महिच्छता

८. तत्थ कतमा महिच्छता ?

15 इतरीतरचीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खा-
रेहि पञ्चहि वा कामगुणेहि असन्तुट्ठस्स भिय्योकम्यता, या एवरूपा इच्छा
इच्छागता महिच्छता रागो सारागो चित्तस्स सारागो – अयं वुच्चति
“महिच्छता” ।

(३४) पापिच्छता

९. तत्थ कतमा पापिच्छता ?

20 इवेकच्चो अस्सद्धो समानो “सद्धो ति मं जनो जानातू” ति
इच्छति, दुस्सीलो समानो “सीलवा ति मं जनो जानातू” ति इच्छति,

१. कक्खल्लियं – सी०, रो० । २. फारुसियं – रो० । ३. इतस्तिर० – स्या० ।
४. इच्छागतं – स्या०, रो०, एवमुपरि पि ।

अप्पस्सुतो समानो “बहुस्सुतो ति मं जनो जानातू” ति इच्छति, सङ्ग-
णिकारामो समानो “पव्विवित्तो ति मं जनो जानातू” ति इच्छति, कुसीतो
समानो “आरद्धविरियो ति मं जनो जानातू” ति इच्छति, मुट्ठस्सती^१
समानो “उपट्ठितस्सती ति मं जनो जानातू” ति इच्छति, असमाहितो
समानो “समाहितो ति मं जनो जानातू” ति इच्छति, दुप्पञ्जो समानो 5
“पञ्जवा ति मं जनो जानातू” ति इच्छति, अखीणासवो समानो
“खीणासवो ति मं जनो जानातू” ति इच्छति — या एवरूपा इच्छा
इच्छागता पापिच्छता रागो सारागो चित्तस्स सारागो — अयं
बुच्चति “पापिच्छता” ।

(३५) सिङ्गं

१०. तत्थ कतमं सिङ्गं ?

10

यं सिङ्गं सिङ्गारता चातुरता^२ चातुरियं परिकखत्तता^३ पारिकख-
त्तियं^४ — इदं बुच्चति “सिङ्गं” ।

(३६) तित्तिणं

११. तत्थ कतमं तित्तिणं ?

यं तित्तिणं तित्तिणायना तित्तिणायितत्तं लोलुप्पं लोलुप्पायना
लोलुप्पायितत्तं पुच्छञ्जिकता^५ साधुकम्यता — इदं बुच्चति “तित्तिणं” । 15

(३७) चापल्यं

१२. तत्थ कतमं चापल्यं ?

चीवरमण्डना पत्तमण्डना सेनासनमण्डना इमस्स वा पूतिकायस्स
वाहिरानं वा परिकखारानं मण्डना विभूसना केळना^६ परिकेळना^७
गिद्धिकता^८ गिद्धिकत्तं^९ चपलता चापल्यं — इदं बुच्चति “चापल्यं” ।

(३८) असभागवृत्ति

१३. तत्थ कतमं असभागवृत्ति ?

20

मातरि वा पितरि वा जेठ्ठे वा भ्रातरि वा आचरियेसु वा
उपज्झायें वा बुद्धे वा सावकेसु वा अञ्जतरञ्जतरेसु गच्छानियेसु^{१०}

१ मुट्ठस्सति — सी०, स्या०, रो० । २. चातुरता — स्या०, रो० । ३. परिकखत्तता —
स्या० । ४. पारिकखत्तियं — स्या०; परिकखत्तियं — रो० । ५. पुच्छञ्जिकता — स्या०, रो० ।
६-६. केळना परिकेळना — सी० । ७-७. गेधिकता गेधिकत्तं — सी० । ८. उपज्झायेसु —
सी० । ९. गच्छानियेसु — सी०; गच्छानियेसु — स्या०; व गच्छानियेसु — रो० ।

विष्पटिकूलगाहिता^१ विपच्चनीकसातता^२ अनादरियं अनादरियता^३
अगारवता अप्पतिस्सवता^४ – अयं वुच्चति “असभागवुत्ति” ।

(३६) अरति

१४. तत्थ कतमा अरति ?

पन्तेसु वा सेनासनेसु अञ्जतरञ्जतरसेसु वा अधिकुसलेसु
५ धम्मेसु^५ अरति अरतिता अनभिरति अनभिरमणा उक्कण्ठिता परि-
तस्सिता^६ – अयं वुच्चति “अरति” ।

(४०) तन्दी

१५. तत्थ कतमा तन्दी ?

या तन्दी तन्दियना तन्दिमनकता आलस्यं आलस्यायना^७
आलस्यायितत्तं^८ – अयं वुच्चति “तन्दी” ।

(४१) विजम्भिता

१० १६. तत्थ कतमा विजम्भिता ?

या कायस्स जम्भना विजम्भना आनमना विनमना सन्नमना
पणमना व्याधियकं^९ – अयं वुच्चति “विजम्भिता” ।

(४२) भत्तसम्मदो

१७ तत्थ कतमो भत्तसम्मदो ?

या भुत्ताविस्स भत्तमुच्छा भत्तकिलमथो भत्तपरिळाहो^{१०} काय-
१५ दुट्ठुल्लं – अयं वुच्चति “भत्तसम्मदो” ।

(४३) चेतसो च लीनत्तं

१८. तत्थ कतमं चेतसो च^{११} लीनत्तं ?

या चित्तस्स अकल्यता^{१२} अकम्मञ्जता ओलीयना सल्लीयना
लीनं लीयना लीयितत्तं थीनं थीयना थीयितत्तं चित्तस्स – इदं वुच्चति
“चेतसो च लीनत्तं” ।

१. विष्पटिकूलगाहिता – सी०, स्या०; विष्पटिकूलगाहिता – रो० । २. विपच्चा-
निकसातता – सी० । ३. अनादरता – स्या०, रो० । ४. अप्पटिस्सवता – स्या०, रो० ।
५. धम्मेसु वा – रो० । ६. परितस्सिता – स्या० । ७-७ आलसायना आलसायितत्तं –
स्या०, रो० । ८. व्याधियकं – सी०, रो० । ९. भत्तपरिळाहो – सी० । १०. स्या०, रो०
पोत्यवेसु नत्थि । ११. अकल्यता – सी० ।

(४४) कुहना

१९. तत्थ कतमा कुहना ?

लाभसक्कारसिलोकसत्तिस्सितस्स पापिच्छस्स इच्छापकतस्स पच्चयपटिसेवनसङ्घातेन वा सामन्तजप्पितेन वा इरियापथस्स वा अठपना^१ ठपना सण्ठपना भाकुटिता^२ भाकुटियं कुहना कुहायना कुहितत्तं — अयं वुच्चति “कुहना” ।

5

(४५) लपना

२०. तत्थ कतमा लपना ?

लाभसक्कारसिलोकसत्तिस्सितस्स पापिच्छस्स इच्छापकतस्स या परेसं आलपना लपना सल्लपना उल्लपना समुल्लपना उन्नहना समुन्नहना उक्काचना^३ समुक्काचना^३ अनुप्पियभाणिता चाटुकम्यता^४ मुग्गसूप्यता^५ पारिभट्यता^६ — अयं वुच्चति “लपना” ।

10

(४६) नेमित्तिकता

२१. तत्थ कतमा नेमित्तिकता ?

लाभसक्कारसिलोकसत्तिस्सितस्स पापिच्छस्स इच्छापकतस्स यं परेसं निमित्तं निमित्तकम्मं ओभासो ओभासकम्मं सामन्तजप्पा परिकथा — अयं वुच्चति “नेमित्तिकता” ।

(४७) निप्पेसिकता

२२. तत्थ कतमा निप्पेसिकता ?

लाभसक्कारसिलोकसत्तिस्सितस्स पापिच्छस्स इच्छापकतस्स या परेसं अवकोसना वम्भना गरहणा उक्खेपना समुक्खेपना खिपना सङ्घिपना पापना सम्पापना अवण्णहारिका परपिट्ठिमंसिकता — अयं वुच्चति “निप्पेसिकता” ।

15

(४८) लाभेन लाभं निजिगीसनता

२३. तत्थ कतमा लाभेन लाभं निजिगीसनता ?

लाभसक्कारसिलोकसत्तिस्सितो पापिच्छो इच्छापकतो इतो

20

१. अठपना — सी०, स्या०, रो० । २. भाकुटिका — स्या०, रो० । ३-३. उक्कापना समुक्कापना — स्या० । ४. पाटुकम्यता — स्या०, रो० । ५. मुग्गसूप्यता — स्या०; मुग्गमुप्यता — रो० । ६. पारिभट्टता — सी०, रो० ।

लद्धं आमिसं अमुत्र हरति अमुत्र वा लद्धं आमिसं इध आहरति, या एवरूपा
आमिसस्स^१ एट्ठि गवेट्ठि परिघेट्ठि एसना गवेसना परियेसना – अयं वुच्चति
“लाभेन लाभं निजिगीसनता” ।

(४६) सेय्योहमस्मी ति मानो

२४. तत्थ कतमो सेय्योहमस्मी ति मानो ?

५ इधेकच्चो जातिया वा गोत्तेन वा कोलपुत्तियेन वा वण्णपोक्खर-
ताय वा धनेन वा अज्जेनेन वा कम्मायतनेन वा सिप्पायतनेन वा
विज्जाट्टानेन^२ वा सुतेन वा पटिभानेन वा अञ्जतरञ्जतरेन वत्थुना
मानं जप्पेति, यो एवरूपो मानो मञ्जना मञ्जितत्तं उन्नति उन्नमो
१ धजो सम्पग्गाहो^३ केतुकम्पता चित्तस्स – अयं वुच्चति “सेय्योहमस्मी ति
१० मानो” ।

(५०) सदिसोहमस्मी ति मानो

२५. तत्थ कतमो सदिसोहमस्मी ति मानो ?

B. 367 इधेकच्चो जातिया वा गोत्तेन वा कोलपुत्तियेन वा वण्णपोक्खर-
ताय वा धनेन वा अज्जेनेन वा कम्मायतनेन वा सिप्पायतनेन वा
विज्जाट्टानेन वा सुतेन वा पटिभानेन वा अञ्जतरञ्जतरेन वत्थुना
१५ मानं जप्पेति, यो एवरूपो मानो मञ्जना मञ्जितत्तं उन्नति उन्नमो
धजो सम्पग्गाहो केतुकम्पता चित्तस्स – अयं वुच्चति “सदिसोहमस्मी
ति मानो” ।

(५१) हीनोहमस्मी ति मानो

२६. तत्थ कतमो हीनोहमस्मी ति मानो ?

२० इधेकच्चो जातिया वा गोत्तेन वा कोलपुत्तियेन वा वण्णपोक्खर-
ताय वा धनेन वा अज्जेनेन वा कम्मायतनेन वा सिप्पायतनेन वा
विज्जाट्टानेन वा सुतेन वा पटिभानेन वा अञ्जतरञ्जतरेन वत्थुना
ओमानं जप्पेति, यो एवरूपो ओमानो ओमञ्जना ओमञ्जितत्तं हीळना
ओहीळना ओहीळितत्तं अत्तुञ्जा अत्तवञ्जा^४ अत्तपरिभवो – अयं
वुच्चति “हीनोहमस्मी ति मानो” ।

१. आमिसेन आमिसस्स – सी०, स्या०, रो० । २. विज्जट्टानेन – स्या०, रो० ।

३. सम्पग्गाहो – सी०, एवमूपरि वि । ४. अत्तावञ्जा – स्या० ।

(५२) सेय्यस्स सेय्योहमस्मी ति मानो

२७. तत्थ कतमो सेय्यस्स सेय्योहमस्मी ति मानो ?

इधेकच्चो सेय्यो होति जातिया वा गोत्तेन वा कोलपुत्तियेन वा
वण्णपोक्खरताय वा धनेन वा अज्झेनेन वा कम्मायतनेन वा सिप्पायतनेन
वा विज्जाट्टानेन वा सुतेन वा पटिभानेन वा अज्जातरज्जातरेन वत्थुना
परेहि सेय्यं अत्तानं दहति, सो तं निस्साय मानं जप्पेति । यो एवरूपो 5
मानो मज्जाना मज्जितत्तं उन्नति उन्नामो धजो सम्पग्गाहो केतुकम्यता
चित्तस्स – अयं वुच्चति “सेय्यस्स सेय्योहमस्मी ति मानो” ।

(५३) सेय्यस्स सदिसोहमस्मी ति मानो

२८. तत्थ कतमो सेय्यस्स सदिसोहमस्मी ति मानो ?

इधेकच्चो सेय्यो होति जातिया वा गोत्तेन वा कोलपुत्तियेन वा
वण्णपोक्खरताय वा धनेन वा अज्झेनेन वा कम्मायतनेन वा सिप्पायतनेन 10
वा विज्जाट्टानेन वा सुतेन वा पटिभानेन वा अज्जातरज्जातरेन वत्थुना
परेहि सदिसं अत्तानं दहति; सो तं निस्साय मानं जप्पेति । यो एवरूपो
मानो मज्जाना मज्जितत्तं उन्नति उन्नामो धजो सम्पग्गाहो केतुकम्यता
चित्तस्स – अयं वुच्चति “सेय्यस्स सदिसोहमस्मी ति मानो” ।

(५४) सेय्यस्स हीनोहमस्मी ति मानो

२९. तत्थ कतमो सेय्यस्स हीनोहमस्मी ति मानो ?

इधेकच्चो सेय्यो होति जातिया वा गोत्तेन वा कोलपुत्तियेन
वा वण्णपोक्खरताय वा धनेन वा अज्झेनेन वा कम्मायतनेन वा सिप्पा-
यतनेन वा विज्जाट्टानेन वा सुतेन वा पटिभानेन वा अज्जातरज्जातरेन
वत्थुना परेहि हीनं अत्तानं दहति; सो तं निस्साय ओमानं जप्पेति ।
यो एवरूपो ओमानो ओमज्जाना ओमज्जितत्तं हीळना ओहीळना 20
ओहीळितत्तं अत्तुज्जा अत्तवज्जा अत्तपरिभवो – अयं वुच्चति “सेय्यस्स
हीनोहमस्मी ति मानो” ।

(५५) सदिसस्स सेय्योहमस्मी ति मानो

३०. तत्थ कतमो सदिसस्स सेय्योहमस्मी ति मानो ?

इधेकच्चो सदिसो होति जातिया वा गोत्तेन वा कोलपुत्तियेन
वा ... पै०... अज्जातरज्जातरेन वत्थुना परेहि सेय्यं अत्तानं दहति; 25

सो तं निस्साय मानं जप्पेति । यो एवरूपो मानो मञ्जना मञ्जितत्तं
... पे०... केतुकम्पता चित्तस्स -- अयं वुच्चति "सदिसस्स सेय्योहमस्मी
ति मानो" ।

(५६) सदिसस्स सदिसोहमस्मी ति मानो

३१. तत्थ कतमो सदिसस्स सदिसोहमस्मी ति मानो ?

5 इधेकच्चो सदिसो होति जातिया वा गोत्तेन वा कोलपुत्तियेन वा
... पे०... अञ्जतरञ्जतरेन वत्थुना परेहि सदिसं अत्तानं दहति;
सो तं निस्साय मानं जप्पेति । यो एवरूपो मानो मञ्जना मञ्जितत्तं
उन्नति उन्नामो वजो सम्पग्गाहो केतुकम्पता चित्तस्स -- अयं वुच्चति
"सदिसस्स सदिसोहमस्मी ति मानो" ।

(५७) सदिसस्स हीनोहमस्मी ति मानो

10 ३२. तत्थ कतमो सदिसस्स^१ हीनोहमस्मी ति मानो ?

इधेकच्चो सदिसो होति जातिया वा गोत्तेन वा कोलपुत्तियेन
वा ... पे०... अञ्जतरञ्जतरेन वत्थुना परेहि हीनं अत्तानं दहति;
सो तं निस्साय ओमानं^२ जप्पेति । यो एवरूपो ओमानो ओमञ्जना
ओमञ्जितत्तं हीळना ओहीळना ओहीळितत्तं अत्तुञ्जा अत्तवञ्जा^३
15 अत्तपरिभवो -- अयं वुच्चति "सदिसस्स हीनोहमस्मी ति मानो" ।

(५८) हीनस्स सेय्योहमस्मी ति मानो

३३. तत्थ कतमो हीनस्स सेय्योहमस्मी ति मानो ?

इधेकच्चो हीनो होति जातिया वा गोत्तेन वा कोलपुत्तियेन वा
... पे०... अञ्जतरञ्जतरेन वत्थुना परेहि सेय्यं अत्तानं दहति; सो तं
निस्साय मानं जप्पेति । यो एवरूपो मानो मञ्जना मञ्जितत्तं उन्नति
20 उन्नामो वजो सम्पग्गाहो केतुकम्पता चित्तस्स -- अयं वुच्चति "हीनस्स
सेय्योहमस्मी ति मानो" ।

(५९) हीनस्स सदिसोहमस्मी ति मानो

३४. तत्थ कतमो हीनस्स सदिसोहमस्मी ति मानो ?

इधेकच्चो हीनो होति जातिया वा गोत्तेन वा कोलपुत्तियेन वा

... पे०... अञ्जातरञ्जातरेण वत्थुना परेहि सदिसं अत्तानं दहति; सो तं निस्साय मानं जप्पेति । यो एवरूपो मानो मञ्जना मञ्जितत्तं उन्नति उन्नमो धजो सम्पग्गाहो केतुकम्यता चित्तस्स - अयं वुच्चति "हीनस्स सदिसोहमस्मी ति मानो" ।

(६०) हीनस्स हीनोहमस्मी ति मानो

३५. तत्थ क्तमो हीनस्स हीनोहमस्मी ति मानो ?

5

इधेकच्चो हीनो होति जातिया वा गोत्तेन वा कोलपुत्तियेन वा

... पे०... अञ्जातरञ्जातरेण वत्थुना परेहि सदिसं अत्तानं दहति; सो तं निस्साय ओमानं जप्पेति । यो एवरूपो ओमानो ओमञ्जना ओमञ्जितत्तं हीलना ओहीलना ओहीलितत्तं अत्तुञ्जा अत्तवञ्जा अत्तपरिभवो - अयं वुच्चति "हीनस्स हीनोहमस्मी ति मानो" ।

10

(६१) मानो

३६. तत्थ क्तमो मानो ?

यो मानो मञ्जना मञ्जितत्तं उन्नति उन्नमो धजो सम्पग्गाहो केतुकम्यता चित्तस्स - अयं वुच्चति "मानो" ।

(६२) अतिमानो

३७. तत्थ क्तमो अतिमानो ?

इधेकच्चो जातिया वा गोत्तेन वा कोलपुत्तियेन वा ... पे०... 15
अञ्जातरञ्जातरेण वत्थुना परेहि^१ अत्तानं^२ अतिमञ्जति । यो एवरूपो मानो मञ्जना मञ्जितत्तं उन्नति उन्नमो धजो सम्पग्गाहो केतुकम्यता चित्तस्स - अयं वुच्चति "अतिमानो" ।

(६३) मानातिमानो

३८. तत्थ क्तमो मानातिमानो ?

इधेकच्चो जातिया वा गोत्तेन वा कोलपुत्तियेन वा ... पे०... 20
अञ्जातरञ्जातरेण वत्थुना पुब्बकालं परेहि सदिसं अत्तानं दहति, अपरकालं^३ अत्तानं सेय्यं दहति* । यो एवरूपो मानो मञ्जना मञ्जितत्तं

१. परे - स्या० । २. स्या० पोत्यके नत्थि । ३. अपरकाले - रो० । * एत्थ - 'परेहि हीनं न दहती' ति स्या०, रो० पोत्यकेसु अधिको पाठो दिस्सति ।

उन्नति उन्नमो धजो सम्पग्गाहो केतुकम्यता चित्तस्स - अयं वुच्चति
“मानातिमानो” ।

(६४) ओमानो

३९. तत्थ कतमो ओमानो ?

B 370 5 इयेकच्चो जातिया वा गोत्तेन वा कोलपुत्तियेन वा वण्णपोक्खर-
ताय वा वनेन वा अज्जेनेन वा कम्मायतनेन वा सिप्पायतनेन वा
विज्जाट्टानेन वा सुतेन वा पटिभानेन वा अज्जतरज्जतरेन वत्थुना
ओमानं जप्पेति । यो एवरूपो ओमानो ओमज्जना ओमज्जित्तं
हीळना ओहीळना ओहीळित्तं अत्तुज्जा अत्तवज्जा अत्तपरिभवो -
अयं वुच्चति “ओमानो” ।

(६५) अधिमानो

10 ४०. तत्थ कतमो अधिमानो ?

अप्पत्ते पत्तसज्जिता, अकते कतसज्जिता, अनधिगते अधिगत-
सज्जिता, असच्छिक्कते सच्छिक्कतसज्जिता, यो एवरूपो मानो मज्जना
मज्जित्तं उन्नति उन्नमो धजो सम्पग्गाहो केतुकम्यता चित्तस्स - अयं
वुच्चति “अधिमानो” ।

(६६) अस्मिमानो

R. 356 15 ४१. तत्थ कतमो अस्मिमानो ?

रूपं अस्मी ति मानो, अस्मी ति छन्दो, अस्मी ति अनुसयो,
वेदना ... पे०... सज्जा ... पे०... सह्वारा ... पे०... विज्जाणं अस्मी ति
मानो, अस्मी ति छन्दो, अस्मी ति अनुसयो, यो एवरूपो मानो मज्जना
मज्जित्तं उन्नति उन्नमो धजो सम्पग्गाहो केतुकम्यता चित्तस्स - अयं
20 वुच्चति “अस्मिमानो” ।

(६७) मिच्छामानो

४२. तत्थ कतमो मिच्छामानो ?

इयेकच्चो पापकेन वा कम्मायतनेन पापकेन वा सिप्पायतनेन
पापकेन वा विज्जाट्टानेन पापकेन वा सुतेन पापकेन वा पटिभानेन पापकेन
वा सीलेन पापकेन वा वतेन पापकेन वा सीलव्यतेन पापिकाय वा दिट्ठिया
25 अज्जतरज्जतरेन वत्थुना मानं जप्पेति , यो एवरूपो मानो मज्जना

मज्झिमतत्तं उन्नति उन्नमो धजो सम्पग्गाहो केतुकम्पता चित्तस्स – अयं
बुच्चति “मिच्छामानो” ।

(६८) जातिवितक्को

४३. तत्थ कतमो जातिवितक्को ?

जातके आरब्भ गेहसितो तक्को वितक्को मिच्छासङ्कुप्पो – अयं
बुच्चति “जातिवितक्को” ।

5

(६९) जनपदवितक्को

४४. तत्थ कतमो जनपदवितक्को ?

जनपदं आरब्भ गेहसितो तक्को वितक्को मिच्छासङ्कुप्पो – अयं
बुच्चति “जनपदवितक्को” ।

(७०) अमरवितक्को

४५. तत्थ कतमो अमरवितक्को ?

दुक्करकारितापटिसंयुत्तो^१ वा दिट्ठिगतपटिसंयुत्तो वा गेहसितो 10
तक्को वितक्को मिच्छासङ्कुप्पो – अयं बुच्चति “अमरवितक्को” ।

(७१) परानुदयतापटिसंयुत्तो वितक्को

४६. तत्थ कतमो परानुदयतापटिसंयुत्तो वितक्को ?

इधेकच्चो गिहिसंसट्ठो विहरति सहनन्दी सहसोकी, सुखितेसु
सुखितो, दुक्खितेसु दुक्खितो, उप्पन्नेसु किच्चकरणीयेसु अत्तना वा^२
योगं आपज्जति । यो तत्थ गेहसितो तक्को वितक्को मिच्छासङ्कुप्पो – 15
अयं बुच्चति “परानुदयतापटिसंयुत्तो वितक्को” ।

(७२) लाभदिपटिसंयुत्तो वितक्को

४७. तत्थ कतमो लाभसक्कारसिलोकपटिसंयुत्तो वितक्को ?

लाभसक्कारसिलोकं आरब्भ गेहसितो तक्को वितक्को मिच्छा-
सङ्कुप्पो – अयं बुच्चति “लाभसक्कारसिलोकपटिसंयुत्तो वितक्को” ।

(७३) अनवञ्जात्तिपटिसंयुत्तो वितक्को

४८. तत्थ कतमो अनवञ्जात्तिपटिसंयुत्तो वितक्को ?

20

इधेकच्चो जातिया वा गोत्तेन वा कोलपुत्तियेन वा वण्णपोक्ख-

१. दुक्करकारितापटिसंयुत्तो – स्या०, रो० । २. व – स्या०, रो० ।

R 357

स्ताय वा धनेन वा अज्जेनेन वा कम्मायतनेन वा सिप्पायतनेन वा विज्जाट्टानेन वा सुतेन वा पटिभानेन वा अज्जतरज्जतरेन वत्थुना मा' मं परे अवजानिसू ति । यो तत्थ गेहसितो तक्को वितक्को मिच्छा-सङ्कुप्पो - अयं वुच्चति "अनवज्जात्तिपटिसंयुत्तो वितक्को" ।

९ ३. दुक्कमात्तिकानिद्देशो

(१) कोधो च उपनाहो च

५ ४६. (क) तत्थ कतमो कोधो ?

यो कोधो कुज्झना कुज्झितत्तं दोसो दुस्सना' दुस्सितत्तं' व्यापत्ति व्यापज्जना व्यापज्जितत्तं विरोधो पटिविरोधो चण्डिकं असुरोपो अनत्तमनता चित्तस्स - अयं वुच्चति "कोधो" ।

(ख) तत्थ कतमो उपनाहो ?

१० पुब्बकालं कोधो, अपरकालं उपनाहो । यो एवरूपो उपनाहो उपनहना^१ उपनहितत्तं^२ अट्टपना^३ ठपना सण्ठपना अनुसंसन्दना अनुप्प-वन्धना दब्धीकम्मं कोवस्स - अयं वुच्चति "उपनाहो" ।

(२) मक्खो च पळासो च

५०. (क) तत्थ कतमो मक्खो ?

१५ यो मक्खो मक्खायना^४ मक्खायितत्तं^५ निट्ठुरियं निट्ठुरियकम्मं - अयं वुच्चति "मक्खो" ।

(ख) तत्थ कतमो पळासो^६ ?

यो पळासो पळासायना पळासाहारो^७ विवादट्टानं युगग्गाहो अप्पटिनिस्सग्गो - अयं वुच्चति "पळासो" ।

(३) इस्सा च मच्छुरियं च

५१. (क) तत्थ कतमा इस्सा ?

२० या परलामसक्कारगरुकारमाननवन्दनपूजनासु इस्सा इस्सायना इस्सायितत्तं उसूया उसूयना उसूयितत्तं - अयं वुच्चति "इस्सा" ।

१. वा - सी० । २-२. दूयना दूयितत्तं - स्या० । ३-३. उपनहना उपनाहितत्तं - स्या०; उपनहना उपनहितत्तं - रो० । ४. आठपना - सी० । ५-५. मक्खायना मक्खायितत्तं - स्या०, रो० । ६. पळासो - स्या०, रो०, एवमुपरि पि । ७. पळासायितत्तं पळासाहारो - स्या०, रो० ।

D 372

(ख) तत्थ कतमं मच्छरियं ?

पञ्च मच्छरियानि - आवासमच्छरियं, कुलमच्छरियं, लाभ-
मच्छरियं, वण्णमच्छरियं, धम्ममच्छरियं । यं एवरूपं मच्छेरं मच्छरायना
मच्छरायितत्तं वेविच्छं कदरियं कटुकञ्चुकता अग्गहितत्तं^१ चित्तस्स -
इदं वुच्चति "मच्छरियं" ।

5

(४) माया च साठेय्यं च

५२. (क) तत्थ कतमा माया ?

इधेकच्चो कायेन दुच्चरितं चरित्वा, वाचाय दुच्चरितं चरित्वा,
मनसा दुच्चरितं चरित्वा तस्स पटिच्छादनहेतुं^२ पापिकं इच्छं पणिदहति ।
"मा मं जञ्जा" ति इच्छति । "मा मं जञ्जा" ति सङ्कुप्पेति^३ ।
"मा मं जञ्जा" ति वाचं भासति । "मा मं जञ्जा" ति कायेन
परक्कमति । या एवरूपा माया मायाविता अच्चासरा वञ्चना
निकति विकिरणा^४ परिहरणा गूहना^५ परिगूहना^६ छादना पटिच्छादना^७
अनुत्तानीकम्मं^८ अनाविकम्मं^९ वोच्छादना पापकिरिया - अयं वुच्चति
"माया" ।

R.

10

(ख) तत्थ कतमं साठेय्यं ?

15

इधेकच्चो सठो^१ होति परिसठो । यं तत्थ सठं सठता साठेय्यं
कक्करता^२ कक्करियं^३ परिवक्खत्तता पारिवक्खत्तियं - इदं वुच्चति
"साठेय्यं" ।

(५) अविज्जा च भवतण्हा च

५३. (क) तत्थ कतमा अविज्जा ?

यं अज्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो
अकुसलमूलं - अयं वुच्चति "अविज्जा" ।

20

(ख) तत्थ कतमा भवतण्हा ?

यो भवेसु भवच्छन्दो भवरागो भवनन्दी भवतण्हा भवसिनेहो
भवपरिळाहो भवमुच्छा भवज्झोसानं - अयं वुच्चति "भवतण्हा" ।

१. पग्गहितत्त - सी० । २. पटिच्छादनहेतु - सी०, स्या०, रो० । ३. सङ्कुप्पति
- स्या० । ४. विकिरणा - सी०; विकीरणा - स्या०, रो० । ५-६. गूहना परिगूहना - सी०,
स्या०, रो० । ७. परिच्छादना - स्या०, रो० । ८. अनुत्तानीकम्मं - सी० । ९. अनावीकम्मं
- सी० । १०. तथो - स्या०, एवमुपरि पि । १०-१०. कक्खत्तता कक्खत्तियं - स्या० ।

(६) भवदिट्ठि च विभवदिट्ठि च

५४. (क) तत्थ कतमा भवदिट्ठि ?

“भविस्सति अत्ता च लोको चा” ति – या एवरूपा दिट्ठि दिट्ठिगतं ... पे०... विपरियासग्गाहो – अयं वुच्चति “भवदिट्ठि” ।

(ख) तत्थ कतमा विभवदिट्ठि ?

5 “न भविस्सति अत्ता च लोको चा” ति – या एवरूपा दिट्ठि दिट्ठिगतं ... पे०... विपरियासग्गाहो – अयं वुच्चति विभवदिट्ठि^१ ।

(७) सस्सतदिट्ठि च उच्च्येददिट्ठि च

५५. (क) तत्थ कतमा सस्सतदिट्ठि ?

“सस्सतो अत्ता च लोको चा” ति – या एवरूपा दिट्ठि दिट्ठिगतं ... पे०... विपरियासग्गाहो – अयं वुच्चति “सस्सतदिट्ठि” ।

10 (ख) तत्थ कतमा उच्च्येददिट्ठि ?

“उच्च्यिज्जिस्सति अत्ता च लोको चा” ति – या एवरूपा दिट्ठि दिट्ठिगतं ... पे०... विपरियासग्गाहो – अयं वुच्चति “उच्च्येददिट्ठि” ।

(८) अन्तवादिट्ठि च अनन्तवादिट्ठि च

५६. (क) तत्थ कतमा अन्तवादिट्ठि ?

15 “अन्तवा अत्ता च लोको चा” ति – या एवरूपा दिट्ठि दिट्ठिगतं ... पे०... विपरियासग्गाहो – अयं वुच्चति “अन्तवादिट्ठि” ।

(ख) तत्थ कतमा अनन्तवादिट्ठि ?

“अनन्तवा अत्ता च लोको चा” ति – या एवरूपा दिट्ठि दिट्ठिगतं ... पे०... विपरियासग्गाहो – अयं वुच्चति “अनन्तवादिट्ठि” ।

(९) पुब्बन्तानुदिट्ठि च अपरन्तानुदिट्ठि च

५७. (क) तत्थ कतमा पुब्बन्तानुदिट्ठि ?

20 पुब्बन्तं आरब्धं या उप्पज्जति दिट्ठि दिट्ठिगतं ... पे०... विपरियासग्गाहो – अयं वुच्चति “पुब्बन्तानुदिट्ठि” ।

(ख) तत्थ कतमा अपरन्तानुदिट्ठि ?

१. विपरियेसग्गाहो – मी०, रो०; विपरियेसग्गाहो – स्या०, एवमुपरि पि । २. भव-दिट्ठि – सी० ।

अपरन्तं आरब्धं या उप्पज्जति दिट्ठि दिट्ठिगतं ... पे०...
विपरियासगाहो – अयं वुच्चति “अपरन्तानुदिट्ठि” ।

(१०) अहिरिकं च अनोत्तप्पं च

५८. (क) तत्थ कतमं अहिरिकं ?

यं न हिरीयति^१ हिरियितत्वेन, न हिरीयति पापकानं अकुसलानं
धम्मानं समापत्तिया – इदं वुच्चति “अहिरिकं” । 5

(ख) तत्थ कतमं अनोत्तप्पं ?

यं न ओत्तप्पति, ओत्तप्पितत्वेन न ओत्तप्पति पापकानं
अकुसलानं धम्मानं समापत्तिया – इदं वुच्चति “अनोत्तप्पं” ।

(११) दोवचस्सता च पापमित्तता च

५९. (क) तत्थ कतमा दोवचस्सता ?

सहधम्मिके वुच्चमाने^२ दोवचस्सायं दोवचस्सियं दोवचस्सता^३ 10
विप्पटिकूलगाहिता^४ विपच्चनीकसातता अनादरियं अनादरता अगार-
वता अप्पत्तिस्सवता – अयं वुच्चति “दोवचस्सता” ।

(ख) तत्थ कतमा पापमित्तता ?

B.

ये ते पुग्गला अस्सद्धा दुस्सीला अप्पस्सुता मच्छरितो दुप्पञ्जा,
या तेसं सेवना निसेवना संसेवना भजना सम्भजना भत्ति सम्भत्ति सम्प- 15
वङ्कता – अयं वुच्चति “पापमित्तता” ।

(१२) अनज्जवो च अमद्दवो च

६०. (क) तत्थ कतमो अनज्जवो ?

यो अनज्जवो अनज्जवता जिम्हता वङ्कता कुटिलता – अयं
वुच्चति “अनज्जवो” ।

(ख) तत्थ कतमो अमद्दवो ?

20

या अमुदुता अमद्दवता कक्खळियं फारुसियं कक्खळता^५ कठिनता^६.
उजुचित्तता अमुदुता – अयं वुच्चति “अमद्दवो” ।

(१३) अक्खन्ति च असोरच्चं च

६१. (क) तत्थ कतमा अक्खन्ति ?

१. हिरियति – स्या०, रो० । २. वुच्चमाने दोवचस्सता – सी० । ३. दोवचस्सिता –
सी० । ४. विप्पटिकूलगाहिता – सी०, स्या०, रो० । ५. अनाज्जवो – स्या०, एवमुपरि वि ।
६. कठिनता – स्या० ।

या अक्खन्ति अक्खमनता अनविवासनता चण्डिकं अमुरोपो
अनत्तमनता चित्तस्स - अयं वुच्चति "अक्खन्ति" ।

(ख) तत्थ कतमं असोरच्चं ?

कायिको वीतिकमो वाचसिको वीतिकमो कायिकवाचसिको
5 वीतिकमो - इदं वुच्चति "असोरच्चं" । सच्चं पि दुस्सोत्यं असोरच्चं ।

(१४) असाखल्यं च अप्पटिसन्यारो च

६२. (क) तत्थ कतमं असाखल्यं ?

या सा वाचा कण्डका^१ कक्कसा परकट्टुका पराभिसज्जनी कोव-
सामन्ता असमाधिसंवत्तनिका तथारूपि वाचं भासिता होति । या
तत्थ असण्हाचता असखिलवाचता फलसवाचता - इदं वुच्चति
10 "असाखल्यं" ।

(ख) तत्थ कतमो अप्पटिसन्यारो ?

द्वे पटिसन्यारा - आमिसपटिसन्यारो च धम्मपटिसन्यारो च ।
इधेक्कच्चो अप्पटिसन्यारको होति आमिसपटिसन्यारेण वा धम्मपटि-
सन्यारेण वा - अयं वुच्चति "अप्पटिसन्यारो" ।

(१५) इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारता च भोजने अमत्तञ्जुता च

15 ६३. (क) तत्थ कतमा इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारता ?

इधेक्कच्चो चक्खुना रूपं दिस्वा निमित्तग्गाही होति अनुव्यञ्जन-
ग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा
पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्यं, तस्स संवराय न पटिपज्जति,
न रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये न संवरं आपज्जति । सोतेन सद्दं
B. 375 20 सुत्वा ... पे०... धानेन गन्वं धायित्वा ... पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा
... पे०... कायेन फोढुव्वं फुसित्वा ... पे०... मनसा धम्मं विञ्जाय निमित्त-
ग्गाही होति अनुव्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवृतं
विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्यं, तस्स
संवराय न पटिपज्जति, न रक्खति मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये न संवरं
25 आपज्जति । या इमेसं द्दमं इन्द्रियानं अगुत्ति अगोपना अनारक्खो असंवरो
- अयं वुच्चति "इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारता" ।

(ख) तत्थ कतमा भोजने अमत्तञ्जुता ?

इधेकच्चो अप्पटिसङ्गा अयोनिसो आहारं आहारेति दवाय मदाय मण्डनाय विभूसनाय । या तत्थ असन्तुट्ठिता अमत्तञ्जुता अप्पटिसङ्गा भोजने — अयं वुच्चति “भोजने अमत्तञ्जुता ।”

(१६) मुटुस्सच्चं च असम्पजज्जं च

६४. (क) तत्थ कतमं मुटुस्सच्चं ?

5

या अस्सति^१ अननुस्सति अप्पटिस्सति अस्सति^२ अस्सरणता अधारणता पिलापनता सम्मुसनता — इदं वुच्चति “मुटुस्सच्चं” ।

(ख) तत्थ कतमं असम्पजज्जं ?

R

यं अज्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो अकुसलमूलं — इदं वुच्चति “असम्पजज्जं” ।

10

(१७) सीलविपत्ति च दिट्ठिविपत्ति च

६५. (क) तत्थ कतमा सीलविपत्ति ?

यो^३ कायिको वीतिक्कमो वाचसिको वीतिक्कमो कायिकवाच-सिको वीतिक्कमो — अयं वुच्चति “सीलविपत्ति” । सब्बं पि दुस्सील्यं सीलविपत्ति ।

(ख) तत्थ कतमा दिट्ठिविपत्ति ?

15

“नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं ... पे०... ये इमं च लोकं परं च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा पवेदेन्ती” ति — या एवरूपा दिट्ठि दिट्ठिगतं ... पे०... विपरियासग्गाहो — अयं वुच्चति “दिट्ठिविपत्ति” । सब्बा पि मिच्छादिट्ठि दिट्ठिविपत्ति ।

‘ ‘ ‘ ‘ ‘

(१८) अज्झत्तसंयोजनं च बहिद्धासंयोजनं च

६६. (क) तत्थ कतमं अज्झत्तसंयोजनं ?

20

पञ्चोरम्भागियानि संयोजनानि — अज्झत्तसंयोजनं ।

(ख) पञ्चुद्धम्भागियानि संयोजनानि — बहिद्धासंयोजनं ।

— ० —

१४. तिक्रमातिक्रानिद्देशो

(१) तीणि अकुसलमूलानि

६७. तत्थ कतमानि तीणि अकुसलमूलानि ?

B.

या अक्खन्ति अक्खमनता अनधिवासनता चण्डिकं असुरोपो
अनत्तमनता चित्तस्स - अयं वुच्चति "अक्खन्ति" ।

(ख) तत्थ कतमं असोरच्चं ?

कायिको वीतिकमो वाचसिको वीतिकमो कायिकवाचसिको
5 वीतिकमो - इदं वुच्चति "असोरच्चं" । सव्वं पि दुस्सील्यं असोरच्चं ।

(१४) असाखल्यं च अप्पटिसन्यारो च

६२. (क) तत्थ कतमं असाखल्यं ?

या सा वाचा कण्डका^१ कक्कसा परकटुका पराभिसज्जनी कोध-
सामन्ता असमाधिसंवत्तनिका तथारूपं वाचं भासिता होति । या
तत्थ असण्हुवाचता असखिलवाचता फरसवाचता - इदं वुच्चति
10 "असाखल्यं" ।

(ख) तत्थ कतमो अप्पटिसन्यारो ?

द्वे पटिसन्यारा - आमिसपटिसन्यारो च धम्मपटिसन्यारो च ।
इधेकच्चो अप्पटिसन्यारको होति आमिसपटिसन्यारेण वा धम्मपटि-
सन्यारेण वा - अयं वुच्चति "अप्पटिसन्यारो" ।

(१५) इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारता च भोजने अमत्तञ्जुता च

15 ६३. (क) तत्थ कतमा इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारता ?

इधेकच्चो चक्खुना रूपं दिस्वा निमित्तग्गाही होति अनुव्यञ्जन-
ग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा
पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय न पटिपज्जति,
न रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये न संवरं आपज्जति । सोतेन सद्दं
B. 375 20 सुत्वा ... पे०... धानेन गन्धं धायित्वा ... पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा
... पे०... कायेन फोटुब्बं फुसित्वा ... पे०... मनसा धम्मं विञ्जाय निमित्त-
ग्गाही होति अनुव्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवृतं
विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स
संवराय न पटिपज्जति, न रक्खति मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये न संवरं
25 आपज्जति । या इमेसं छलं इन्द्रियानं अगुत्ति अगोपना अनारक्खो असंवरो
- अयं वुच्चति "इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारता" ।

१. असति - सो०, रो० । २. स्या०, रो० पौत्यकेषु नतिथि ।

लोभो, दोसो, मोहो ।

(क) तत्थ कतमो लोभो ?

- यो रागो सारागो अनुनयो अनुरोधो नन्दो नन्दिरागो^१ चित्तस्स
 सारागो इच्छा मुच्छा अज्झोसान गेधो^२ परिगेधो^३ सङ्गो^३ पङ्को एजा
 ५ माया जनिका^४ सज्जननी सिव्विनी जालिनी सरिता विसत्तिका सोत^५
 विसटा आयूहनी^६ दुत्तिया पणिधि भवनेत्ति^७ वन वनथो सन्यवो^८ सिनेहो^९
 अपेक्खा पटिवन्धु^{१०} आसा आसीसना^{११} आसीसितत्त^{१२} रुपासा सद्दामा
 गन्धासा रसासा फोटुव्वासा लाभासा धनासा पुत्तासा जीवितासा जप्पा^{१३}
 अभिजप्पा जप्पना^{१४} जप्पितत्त लोलुप्प लोलुप्पायना लोलुप्पायितत्त
 १० पुच्छज्जिवत्ता^{१५} साधुकम्यता^{१६} अधम्मरागो विसमलोभो निकन्ति
 निकामना पत्थना पिहना सम्पत्थना कामतण्हा भवतण्हा विभवतण्हा
 रूपतण्हा अरूपतण्हा निरोधतण्हा सद्दतण्हा रूपतण्हा^{१७} गन्धतण्हा रसतण्हा
 फोटुव्वतण्हा धम्मतण्हा ओघो योगो गन्धो उपादान आवरण नीवरण
 छादन^{१८} वन्धन उपक्किलेसो अनुसयो परियुट्ठान लता वेविच्छ दुक्खमूल
 १५ दुक्खनिदान दुक्खप्पभवो मारपासो मारवळिस^{१९} मारविसयो तण्हानदी
 तण्हाजाल तण्हागद्दुल तण्हाममुद्दो अभिज्झा लोभो अकुसलमल -
 अय वुच्चनि "लोभो" ।

(ख) तत्थ कतमो दोसो ?

- "अनत्थ मे अचरी" ति आघातो जायति, "अनत्थ मे चरती" ति
 २० आघातो जायति, "अनत्थ मे चरिस्सती" ति आघातो जायति, "पियस्स
 मे मनापस्स अनत्थ अचरि" पे० अनत्थ चरति पे० "अनत्थ
 चरिस्सती" ति आघातो जायति, "अपियस्स मे अमनापस्स अत्थ
 अचरि" पे० अत्थ चरति पे० "अत्थ चरिस्सती"
 ति आघातो जायति, अट्टाने वा पन आघातो जायति । यो
 २५ एवरूपो चित्तस्स आघातो पटिघातो पटिघ पटिविरोधो कोपो पकोपो
 सम्पकोपो दोसो पदोसो सम्पदोसो चित्तस्स व्यापत्ति^{२०} मनोपदोसो कोवो

१ नन्दोरागो - स्या०, रो० । २ परिगेधो - स्या०, रो० । ३ सङ्गो - सी० ।
 ४ जनिया - सी० । ५ मुत्त - स्या०, रो० । ६ आयूहनि - सी० । ७ भवनेत्ती - रो० ।
 ८ सन्यवो - सी० । ९ स्नेहा - सी० । १० पटिवन्धु - सी० । ११-११ आसीसना
 अ सिमित्त - सी०, स्या०, रो० । १२ जप्पा पजप्पा - म्या०, रो० । १३ जप्पा जपना - स्या०,
 रो० । १४ पुञ्चिवत्ता - स्या०, रो० । १५ साधूकम्यता - सी०, साधूकम्यता - रो० ।
 १६ सी०, म० पत्थिवमु नरि । १७ छादन - स्या०, रो० । १८ मारवळिस -
 स्या०, रो० । १९ व्यापत्ति - रो० ।

कुञ्जना कुञ्जितत्तं दोसो दुस्सना^१ दुस्सितत्तं^२ व्यापत्ति व्यापज्जना
व्यापज्जितत्तं विरोधो पटिविरोधो चण्डिकं असुरोपो अनत्तमनता
चित्तस्स - अयं वुच्चति "दोसो" ।

B.

(ग) तत्थ कत्तमो मोहो ?

दुक्खे अज्जाणं, दुक्खसमुदये अज्जाणं, दुक्खनिरोधे अज्जाणं, 5
दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय अज्जाणं, पुव्वन्ते अज्जाणं, अपरन्ते
अज्जाणं, पुव्वन्तापरन्ते अज्जाणं, इदप्पच्चयता पटिच्चसमृप्पत्तेसु
धम्मेषु अज्जाणं, यं एवरूपं अज्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्घी
मोहो अकुसलमूलं - अयं वुच्चति "मोहो" ।

इमानि तीणि अकुसलमूलानि ।

10

(२) तयो अकुसलवितक्का

६८. तत्थ कत्तमे तयो अकुसलवितक्का ?

कामवितक्को, व्यापादवितक्को, विहिंसावितक्को ।

(क) तत्थ कत्तमो कामवितक्को ?

कामपटिसंयुत्तो तक्को वितक्को मिच्छासङ्कुप्पो - अयं वुच्चति
"कामवितक्को" ।

15

(ख) तत्थ कत्तमो व्यापादवितक्को ?

२

व्यापादपटिसंयुत्तो तक्को वितक्को मिच्छासङ्कुप्पो - अयं
वुच्चति "व्यापादवितक्को" ।

(ग) तत्थ कत्तमो विहिंसावितक्को ?

विहिंसापटिसंयुत्तो तक्को वितक्को मिच्छासङ्कुप्पो - अयं 20
वुच्चति "विहिंसावितक्को" ।

इमे तयो अकुसलवितक्का^३ ।

(३) तिस्सो अकुसलसज्जा

६९. तत्थ कत्तमा तिस्सो अकुसलसज्जा ?

कामसज्जा, व्यापादसज्जा, विहिंसासज्जा ।

(क) तत्थ कत्तमा कामसज्जा ?

25

कामपटिसंयुत्ता^३ सज्जा सज्जानना सज्जानितत्तं - अयं
वुच्चति "कामसज्जा" ।

(ख) तत्थ कतमा व्यापादसञ्जा ?

व्यापादपटिसंयुत्ता सञ्जा सञ्जानना सञ्जानितत्तं - अयं
बुच्चति "व्यापादसञ्जा" ।

(ग) तत्थ कतमा विहिंसासञ्जा ?

5 विहिंसापटिसंयुत्ता सञ्जा सञ्जानना सञ्जानितत्तं - अयं
बुच्चति "विहिंसासञ्जा" ।

इमा तिस्सो अकुसलसञ्जा ।

(४) तिस्सो अकुसलधातुयो

७०. तत्थ कतमा तिस्सो अकुसलधातुयो ?

कामधातु, व्यापादधातु, विहिंसाधातु ।

तत्थ कतमा कामधातु ?

कामवितक्को कामधातु । व्यापादवितक्को व्यापादधातु ।

विहिंसावितक्को विहिंसाधातु ।

(क) तत्थ कतमो कामवितक्को ?

कामपटिसंयुत्तो तक्को वितक्को मिच्छासङ्कप्पो - अयं बुच्चति
15 "कामवितक्को" ।

(ख) तत्थ कतमो व्यापादवितक्को ?

व्यापादपटिसंयुत्तो तक्को वितक्को मिच्छासङ्कप्पो - अयं
बुच्चति "व्यापादवितक्को" ।

(ग) तत्थ कतमो विहिंसावितक्को ?

20 विहिंसापटिसंयुत्तो तक्को वितक्को मिच्छासङ्कप्पो - अयं
बुच्चति "विहिंसावितक्को" ।

इमा तिस्सो अकुसलधातुयो ।

(५) तीणि दुच्चरित्तानि

७१. तत्थ कतमानि तीणि दुच्चरित्तानि ?

कायदुच्चरित्तं, वचीदुच्चरित्तं, मनोदुच्चरित्तं ।

25 (क) तत्थ कतमं कायदुच्चरित्तं ?

पाणातिपातो, अदिन्नादानं, कामेसुमिच्छाचारो - इदं बुच्चति
"कायदुच्चरित्तं" ।

(ख) तत्थ कतमं वचीदुच्चरित्तं ?

मुसावादो, पिसुणा वाचा, फरुसा वाचा, सम्फप्पलापो - इदं
बुच्चति "वचीदुच्चरितं" ।

(ग) तत्थ कतमं मनोदुच्चरितं ?

अभिज्झा, व्यापादो, मिच्छादिट्ठि - इदं बुच्चति "मनो-
दुच्चरितं" ।

5

(क-ग) तत्थ कतमं कायदुच्चरितं ?

अकुसलं कायकम्मं कायदुच्चरितं, अकुसलं वचीकम्मं वची-
दुच्चरितं, अकुसलं मनोकम्मं मनोदुच्चरितं ।

तत्थ कतमं अकुसलं कायकम्मं ?

अकुसला कायसञ्चेतना अकुसलं कायकम्मं, अकुसला वची- 10
सञ्चेतना अकुसलं वचीकम्मं, अकुसला मनोसञ्चेतना अकुसलं
मनोकम्मं ।

इमानि तीणि दुच्चरितानि ।

(६) तयो आसवा

७२. तत्थ कतमे तयो आसवा ?

कामासवो, भवासवो, अविज्जासवो ।

15

(क) तत्थ कतमो कामासवो ?

यो कामेसु कामच्छन्दो कामरागो कामनन्दी कामतण्हा काम-
सिनेहो कामपरिळाहो काममुच्छा कामज्झोसानं - अयं बुच्चति
"कामासवो" ।

(ख) तत्थ कतमो भवासवो ?

20 B.

यो भवेसु भवच्छन्दो ... पे०... भवज्झोसानं - अयं बुच्चति
"भवासवो" ।

(ग) तत्थ कतमो अविज्जासवो ?

दुक्खे अज्झाणं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो अकुसलमूलं - अयं
बुच्चति "अविज्जासवो" ।

25

इमे तयो आसवा ।

(७) तीणि संयोजनानि

७३. तत्थ कतमानि तीणि संयोजनानि ?

सक्कायदिट्ठि, विचिकिच्छा, सीलव्वतपरामासो

(क) तत्थ कतमा सक्कायदिट्ठि ?

इध अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स
अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो, सप्पुरिमानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स
अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो – रूप अत्ततो समनुपस्सति रूपवन्तं
5 वा अत्तानं अत्तनि वा रूपं रूपस्मि वा अत्तानं । वेदनं ... पे०... सञ्जं
.. पे० . सङ्खारे .. पे०.. विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति विज्जाणवन्तं वा
अत्तानं अत्तनि वा विज्जाणं विज्जाणस्मि वा अत्तानं । या एवरूपा दिट्ठि
दिट्ठिगतं ... पे०... विपरियासग्गाहो^१ – अयं वुच्चति “सक्कायदिट्ठि” ।

(ख) तत्थ कतमा विचिकिच्छा ?

10 सत्थरि कङ्खति विचिकिच्छति, धम्मे कङ्खति विचिकिच्छति,
सङ्खे कङ्खति विचिकिच्छति, सिक्खाय कङ्खति विचिकिच्छति, पुव्वन्ते
कङ्खति विचिकिच्छति, अपरन्ते कङ्खति विचिकिच्छति, पुव्वन्तापरन्ते
R. 365 कङ्खति विचिकिच्छति, इदप्पच्चयतापटिच्चसमुप्पत्तेसु धम्मेषु कङ्खति
विचिकिच्छति । या एवरूपा कङ्खा कङ्खायना कङ्खायितत्तं^२ थम्मितत्तं^३
15 चित्तस्स मनोविलेसो – अयं वुच्चति “विचिकिच्छा” ।

(ग) तत्थ कतमो सीलव्वतपरामासो ?

“इतो वहिद्धा समणब्राह्मणानं सीलेन सुद्धि वतेन सुद्धि
सीलव्वतेन सुद्धी” ति – या एवरूपा दिट्ठि दिट्ठिगतं ... पे०... विपरिया-
सग्गाहो – अयं वुच्चति “सीलव्वतपरामासो” ।

20 इमानि तीणि संयोजनानि ।

(घ) तित्सो तण्हा

७४. तत्थ कतमा तित्सो तण्हा ?

कामतण्हा, भवतण्हा, विभवतण्हा ।

तत्थ कतमा भवतण्हा ?

भवदिट्ठिसहगतो रागो सारागो^४ चित्तस्स सारागो – अयं
25 वुच्चति “भवतण्हा” ।

तत्थ कतमा विभवतण्हा ?

१ विपरियेसग्गाहो – सी०, रो०; विपरियेसग्गाहो – स्या० । २ ‘विमति विचिकिच्छा
द्वेयहक द्वेषापयो ससयो अनेकसग्गाहो ग्रामप्पना परिसप्पना अपरियोगाहता’ ति स्या०, रो०
पोत्यकेसु अधिको पाठो दिस्सति । ३ छम्मितत्त – सी० । ४. ‘अनूनयो अनुरोयो नन्दी नन्दीरागो’
ति स्या०, रो० पोत्यकेसु अधिको पाठो दिस्सति ।

उच्छेददिट्टिसहगतो रागो सारागो चित्तस्स सारागो — अयं
वुच्चति “विभवतण्हा” । अवसेसा तण्हा कामतण्हा ।

तत्थ कतमा कामतण्हा ?

कामधातुपटिसंयुत्तो रागो सारागो चित्तस्स सारागो — अयं
वुच्चति “कामतण्हा” ।

5

रूपधातुअरूपधातुपटिसंयुत्तो रागो सारागो चित्तस्स सारागो —
अयं वुच्चति “भवतण्हा” ।

उच्छेददिट्टिसहगतो रागो सारागो चित्तस्स सारागो — अयं
वुच्चति “विभवतण्हा” ।

इमा तिस्सो तण्हा ।

10

(६) अपरा पि तिस्सो तण्हा

७५. तत्थ कतमा अपरा पि तिस्सो तण्हा ?

कामतण्हा, रूपतण्हा, अरूपतण्हा ।

(क) तत्थ कतमा कामतण्हा ?

कामधातुपटिसंयुत्तो रागो सारागो चित्तस्स सारागो — अयं
वुच्चति “कामतण्हा” ।

15

(ख) तत्थ कतमा रूपतण्हा ?

रूपधातुपटिसंयुत्तो रागो सारागो चित्तस्स सारागो — अयं
वुच्चति “रूपतण्हा” ।

(ग) तत्थ कतमा अरूपतण्हा ?

17

अरूपधातुपटिसंयुत्तो रागो सारागो चित्तस्स सारागो — अयं
वुच्चति “अरूपतण्हा” । इमा तिस्सो तण्हा ।

20

(१०) अपरा पि तिस्सो तण्हा

७६. तत्थ कतमा अपरा पि तिस्सो तण्हा ?

रूपतण्हा, अरूपतण्हा, निरोधतण्हा ।

(क) तत्थ कतमा रूपतण्हा ?

रूपधातुपटिसंयुत्तो रागो सारागो चित्तस्स सारागो — अयं
वुच्चति “रूपतण्हा” ।

25

(ख) तत्थ कतमा अरूपतण्हा ?

अरूपधातुपटिसंयुत्तो रागो सारागो चित्तस्स सारागो — अयं
वुच्चति “अरूपतण्हा” ।

(ग) तत्त्य कतमा निरोधतण्हा ?
उच्छेददिट्ठिसहगतो रागो सारागो चित्तस्स सारागो – अयं
वुच्चति “निरोधतण्हा” । इमा तिस्सो तण्हा ।

(११) तिस्सो एसना

B 381

5

७७. तत्त्य कतमा तिस्सो एसना ?
कामेसना, भवेसना, ब्रह्मचरियेसना ।

(क) तत्त्य कतमा कामेसना ?

यो कामेसु कामच्छन्दो ... पे०... कामज्झोसानं – अयं वुच्चति
“कामेसना” ।

(ख) तत्त्य कतमा भवेसना ?

10 यो भवेसु भवच्छन्दो ... पे०... भवज्झोसानं – अयं वुच्चति
“भवेसना” ।

(ग) तत्त्य कतमा ब्रह्मचरियेसना ?

“सस्सतो लोको” ति वा, “असस्सतो लोको” ति-वा ... पे०...
“नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा” ति वा या एवत्था दिट्ठि
15 दिट्ठिगतं ... पे०... विपरियासग्गाहो – अयं वुच्चति “ब्रह्मचरियेसना” ।

७८. (क) कामभवो^१ तदेकट्ठं अकुमलं कायकम्मं वचीकम्मं
मनोकम्मं – अयं वुच्चति “कामेसना” ।

(ख) भवरागो^२ तदेकट्ठं अकुसलं कायकम्मं वचीकम्मं मनो-
कम्मं – अयं वुच्चति “भवेसना” ।

R. 367 20

(ग) अन्तर्गाहिका दिट्ठि तदेकट्ठं अकुसलं कायकम्मं वची-
कम्मं मनोकम्मं – अयं वुच्चति “ब्रह्मचरियेसना” ।

इमा तिस्सो एसना ।

(१२) तिस्सो विधा

७९. तत्त्य कतमा तिस्सो विधा ?

“सेय्योहमस्मी” ति विधा, “सदिसोहमस्मी” ति विधा, “हीनो-
25 हमस्मी” ति विधा – इमा तिस्सो विधा ।

१. तत्त्य कतमा कामेसना कामभवो – सी०; तत्त्य कतमा कामेसना कामरागो – स्या०,
रो० । २. तत्त्य कतमा भवेसना भवरागो – सी०, स्या० ।

(१३) तीणि भयानि

८०. तत्थ कतमानि तीणि भयानि ?

जातिभयं, जराभयं, मरणभयं ।

(क) तत्थ कतमं जातिभयं ?

जातिं पटिच्च भयं भयानकं छम्भितत्तं लोमहंसो चेतसो उत्रासो

— इदं वुच्चति “जातिभयं” ।

5

(ख) तत्थ कतमं जराभयं ?

जरं पटिच्च भयं भयानकं छम्भितत्तं लोमहंसो चेतसो उत्रासो

— इदं वुच्चति “जराभयं” ।

(ग) तत्थ कतमं मरणभयं ?

मरणं पटिच्च भयं भयानकं छम्भितत्तं लोमहंसो चेतसो उत्रासो

B

— इदं वुच्चति “मरणभयं” ।

10

इमानि तीणि भयानि ।

(१४) तीणि तमानि

८१. तत्थ कतमानि तीणि तमानि ?

अतीतं वा^१ अद्धानं आरब्भ कल्ल्वति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति
न सम्पसीदति, अनागतं वा अद्धानं आरब्भ कल्ल्वति विचिकिच्छति
नाधिमुच्चति न सम्पसीदति, एतरहि वा पच्चुप्पन्नं अद्धानं आरब्भ
कल्ल्वति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति — इमानि तीणि
तमानि ।

15

(१५) तीणि तित्थायतनानि

८२. तत्थ कतमानि तीणि तित्थायतनानि ?

इधेकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा एवंवादी होति एवंदिट्ठी —

20

“यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं
वा, सब्बं तं पुब्बे कतहेतू” ति; इध पनेकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा
एवंवादी होति एवंदिट्ठी — “यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं
वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सब्बं तं इत्सरनिम्मानहेतू” ति; इध
पनेकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा एवंवादी होति एवंदिट्ठी — “यं किञ्चायं :

R. 368

पुरिसपुगलो पटिसंवेदेति मुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सच्चं तं
अहेतु अप्पच्चया" ति - इमानि तीणि तित्थायतनानि ।

(१६) तयो किञ्चना

८३. तत्थ कतमे तयो किञ्चना ?

रागो किञ्चनं, दोसो किञ्चनं, मोहो किञ्चनं - इमे तयो
५ किञ्चना ।

(१७) तीणि अङ्गणानि

८४. तत्थ कतमानि तीणि अङ्गणानि ?

रागो अङ्गणं, दोसो अङ्गणं, मोहो अङ्गणं - इमानि तीणि
अङ्गणानि ।

(१८) तीणि मलानि

८५. तत्थ कतमानि तीणि मलानि ?

१० रागो मलं, दोसो मलं, मोहो मलं - इमानि तीणि मलानि ।

(१९) तीणि विसमानि

८६. तत्थ कतमानि तीणि विसमानि ?

रागो विसमं, दोसो विसमं, मोहो विसमं - इमानि तीणि
विसमानि ।

(२०) अपरानि पि तीणि विसमानि

८७. तत्थ कतमानि अपरानि पि तीणि विसमानि ?

१५ कायविसमं, वचीविसमं, मनोविसमं - इमानि तीणि विसमानि ।

(२१) तयो अग्गी

८८. तत्थ कतमे तयो अग्गी ?

रागग्गी, दोसग्गी, मोहग्गी - इमे तयो अग्गी ।

(२२) तयो कसावा

८९. तत्थ कतमे तयो कसावा ?

रागकसावो, दोसकसावो, मोहकसावो - इमे तयो कसावा ।

(२३) अपरे पि तयो कसावा

९०. तत्थ कतमे अपरे पि तयो कसावा ?

B. 383

कायकसावो, वचीकसावो, मनोकसावो — इमे तयो कसावा ।

(२४. फ) अस्साददिट्ठि

६१. तत्थ कतमा अस्साददिट्ठि ?

इधेकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा एवंवादी होति एवंदिट्ठो —

“नत्थि कामेसु दोसो” ति । सो कामेसु पातव्यतं आपज्जति । अयं वुच्चति “अस्साददिट्ठि” ।

5

(ख) अत्तानुदिट्ठि

६२. तत्थ कतमा अत्तानुदिट्ठि ?

इध अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो, सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो — रूपं अत्ततो समनुपस्सति रूपवन्तं वा अत्तानं अत्तनि वा रूपं रूपस्मिं वा अत्तानं । वेदनं ... पे०... सज्जं ... पे०... सङ्खारे ... पे०... विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति विज्जाणवन्तं वा अत्तानं अत्तनि वा विज्जाणं विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । या एवरूपा दिट्ठि दिट्ठिगतं ... पे०... विपरियासग्गाहो — अयं वुच्चति “अत्तानुदिट्ठि” ।

10

(ग) मिच्छादिट्ठि

६३. तत्थ कतमा मिच्छादिट्ठि ?

R.

“नत्थि दिप्तं, नत्थि यिट्ठं ... पे०... ये इमं च लोकं परं च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा पवेदेन्ती” ति — या एवरूपा दिट्ठि दिट्ठिगतं ... पे०... विपरियासग्गाहो — अयं वुच्चति “मिच्छादिट्ठि” ।

15

सस्सतदिट्ठि अस्साददिट्ठि, सक्कायदिट्ठि अत्तानुदिट्ठि, उच्छेद-दिट्ठि मिच्छादिट्ठि ।

(२५. क) अरति

६४. तत्थ कतमा अरति ?

20

पन्तेसु वा सेनासनेसु अज्जातरज्जातरेसु वा अधिकुसलेसु धम्मेसु अरति अरतिता^१ अनभिरति अनभिरमणा^२ उक्कण्ठिता परितस्सिता — अयं वुच्चति “अरति” ।

१. अरतिका — सी०, स्या०, रो० । २. अनभिरमना — स्या०, रो० । ३. परितस्सिका — सी०; परितस्सिता — स्या० ।

(स) विहेसा

६५ तत्थ कतमा विहेसा ?

इधेकच्चो पाणिना वा लेङ्ङुना वा दण्डेन वा सत्येन वा रज्जुया वा अञ्जतरञ्जतरेन सत्ते विहेठेति या एवरूपा हेठना विहेठना हिंसना विहिंसना रोसना विरोसना पम्पघातो – अयं वुच्चति “विहेसा” ।

(ग) अधम्मचरिया

१ 384 5

६६ तत्थ कतमा अधम्मचरिया ?

कायेन अधम्मचरियाविसमचरिया, वाचाय अधम्मचरिया-विसमचरिया, मनसा अधम्मचरियाविसमचरिया – अयं वुच्चति “अधम्मचरिया” ।

(२६ क) दोवचस्सता

६७ तत्थ कतमा दोवचस्सता ?

10 सहधम्मिके वुच्चमाने दोवचस्साय दोवचस्सिय दोवचस्सता विप्पटिकुलगाहिता^१ विपच्चनीकसातता अनादरिय अनादरता अगारवता अप्पतिस्सवता – अयं वुच्चति “दोवचस्सता” ।

(ख) पापमित्तता

६८ तत्थ कतमा पापमित्तता ?

12 ये ते पुमाला अस्सद्धा दुस्सोला अप्पस्सुता मच्छरिनो दुप्पञ्जा, या तेस सेवना निसेवना भसेवना भजना सम्भजना भत्ति सम्भत्ति तसम्प-वद्धता – अयं वुच्चति “पापमित्तता” ।

(ग) नानत्तसञ्जा

६९ तत्थ कतमा नानत्तसञ्जा ?

कामसञ्जा, व्यापादसञ्जा, विहिंसासञ्जा – अयं वुच्चति “नानत्तसञ्जा” । सन्ना पि अकुसला^२ सञ्जा^३ नानत्तसञ्जा ।

(२७ क) उद्धच्च

20

१०० तत्थ कतम उद्धच्च ?

य चित्तस्स उद्धच्च अवूपसमो चेतसो विक्खेपो भन्तत्त चित्तस्म – इदं वुच्चति “उद्धच्च” ।

१ विप्पटिकुलगाहिता – सी०, स्या०, रो० । २-३ अकुसलसञ्जा – सी०, स्या०, रो० ।

(ख) कोसज्जं

१०१. तत्थ कतमं कोसज्जं ?

कायदुच्चरिते वा वचीदुच्चरिते वा मनोदुच्चरिते वा पञ्चसु R.
 वा कामगुणेषु चित्तस्स वोस्सग्गो वोस्सग्गानुप्पदानं कुसलानं^१ धम्मानं
 भावनाय असक्कच्चकिरियता असातच्चकिरियता अनट्ठितकिरियता^२
 ओलीनवुत्तिता निक्खित्तछन्दता निक्खित्तधुरता अनासेवना अभावना 5
 अवहुलीकम्मं अनधिट्ठानं अननुयोगो पमादो — इदं वुच्चति “कोसज्जं” ।

(ग) पमादो

१०२. तत्थ कतमो पमादो ?

कायदुच्चरिते वा वचीदुच्चरिते वा मनोदुच्चरिते वा पञ्चसु
 वा कामगुणेषु चित्तस्स वोस्सग्गो वोस्सग्गानुप्पदानं कुसलानं धम्मानं
 भावनाय असक्कच्चकिरियता असातच्चकिरियता अनट्ठितकिरियता 10
 ओलीनवुत्तिता निक्खित्तछन्दता निक्खित्तधुरता अनासेवना अभावना
 अवहुलीकम्मं अनधिट्ठानं अननुयोगो पमादो, यो एवरूपो पमादो
 पमज्जना पमज्जितत्तं — अयं वुच्चति “पमादो” ।

(२८. क) असन्तुट्ठिता

१०३. तत्थ कतमा असन्तुट्ठिता ?

B.

इत्तरीतरचीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खा- 15
 रेहि पञ्चहि वा कामगुणेहि असन्तुट्ठस्स भिय्योकम्यता, या एवरूपा
 इच्छा इच्छागता^३ असन्तुट्ठिता रागो सारागो चित्तस्स सारागो — अयं
 वुच्चति “असन्तुट्ठिता” ।

(ख) असम्पजज्जता

१०४. तत्थ कतमा असम्पजज्जता ?

यं अज्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो अकुसल- 20
 मूलं — अयं वुच्चति “असम्पजज्जता” ।

(ग) महिच्छता

१०५. तत्थ कतमा महिच्छता ?

१. कुसलानं वा — स्या०, रो० । २. अनट्ठितकिरियता — सी०, रो० । ३. इच्छागतं —
 सी०, स्या०, रो० ।

इतरोत्तरचोवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खा-
रेहि पञ्चहि वा कामगुणेहि असन्तुट्ठस्स भिय्योकम्यता, या एवरूपा
इच्छा इच्छागता महिच्छता रागो सारागो चित्तस्स सारागो - अयं
वुच्चति "महिच्छता" ।

(२६. क) अहिरिकं

- 5 १०६. तत्थ कतमं अहिरिकं ?
यं न हिरीयति^१ हिरीयित्वेन, न हिरीयति पापकानं अकुसलानं
धम्मानं समापत्तिया - इदं वुच्चति "अहिरिकं" ।

(ख) अनोत्तप्यं

१०७. तत्थ कतमं अनोत्तप्यं ?
यं न ओत्तप्यति ओत्तप्यित्वेन, न ओत्तप्यति पापकानं अकुसलानं
10 धम्मानं समापत्तिया - इदं वुच्चति "अनोत्तप्यं" ।

(ग) पमादो

१०८. तत्थ कतमो पमादो ?
कायदुच्चरित्ते वा वचोदुच्चरित्ते वा मनोदुच्चरित्ते वा पञ्चसु
R. 371 वा कामगुणेषु चित्तस्स वोस्सगो वोस्सग्गतुप्पदानं कुसलानं धम्मानं
भावनाय असक्कच्चकिरियता असातच्चकिरियता अनट्ठितकिरियता
15 ओलीनवृत्तिता निविखत्तछन्दता निविखत्तधुरता अनासेवना अभावता
अवहुलीकम्मं अनधिट्ठानं अननुयोगो पमादो, यो एवरूपो पमादो
पमज्जता पमज्जितत्तं - अयं वुच्चति "पमादो" ।

(३०. क) अनादरियं

१०९. तत्थ कतमं अनादरियं ?
यं अनादरियं अनादरता अगारवता अप्पत्तिस्सवता अनदा^२
20 अनदायना अनदायितत्तं^३ असील्यं अचित्तीकारो^४ - इदं वुच्चति
"अनादरियं" ।

(ख) दोवचस्सता

११०. तत्थ कतमा दोवचस्सता ?

१. हिरीयति - स्या०, रो० । २-३. अनादा अनदायना अनदायितत्तं - स्या० ।
४. अचिन्तिकारो - स्या०; अचित्तिकारो - रो० ।

सहधम्मिके वुच्चमाने दोवचस्सायं दोवचस्सियं दोवचस्सता
विप्पटिकुलगाहिता विपच्चनीकसातता अनादरियं अनादरता अगारवता
अप्पतिस्सवता – अयं वुच्चति “दोवचस्सता”

B.

(ग) पापमित्तता

१११. तत्थ कतमा पापमित्तता ?

ये ते पुग्गला अस्सद्धा दुस्सीला अप्पस्सुता मच्छरिनो दुप्पञ्जा, 5
या तेसं सेवना निसेवना संसेवना पटिसेवना^१ भजना सम्भजना भत्ति
सम्भत्ति तंसम्पवङ्कता – अयं वुच्चति “पापमित्तता” ।

(३१. क) अस्सद्धियं

११२. तत्थ कतमं अस्सद्धियं ?

इधेकच्चो अस्सद्धो होति, न सद्दहति बुद्धं वा धम्मं वा सङ्ख वा,
यं एवरूपं अस्सद्धियं अस्सद्दहना अनोकप्पना अनभिप्पसादो – इदं 10
वुच्चति “अस्सद्धियं” ।

(ख) अवदञ्जुता

११३. तत्थ कतमा अवदञ्जुता ?

पञ्च मच्छरियाणि – आवासमच्छरियं, कुलमच्छरियं, लाभ-
मच्छरियं, वण्णमच्छरियं, धम्ममच्छरियं । यं एवरूपं मच्छेरं मच्छरायना
मच्छरायितत्तं वेविच्छं कदरियं कटुकञ्चुकता अगाहितत्तं चित्तस्स – 15
अयं वुच्चति “अवदञ्जुता” ।

(ग) कोसज्जं

११४. तत्थ कतमं कोसज्जं ?

कायदुच्चरिते वा वचीदुच्चरिते वा मनोदुच्चरिते वा पञ्चसु
वा कामगुणेषु चित्तस्स वोस्सग्गो, वोस्सग्गानुप्पदानं कुसलानं धम्मानं,
भावनाय असक्कच्चकिरियता असातच्चकिरियता अनट्टितकिरियता 20
ओलीनवुत्तिता निक्खित्तच्छन्दता निक्खित्तधुरता अनासेवना अभावना
अवहुलीकम्मं अनधिट्ठानं अननुयोगो पमादो – इदं वुच्चति “कोसज्जं” ।

(३२. क) उद्धच्चं

११५. तत्थ कतमं उद्धच्चं ?

१. स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि ।

यं चित्तस्स उद्धच्चं अवूपसमो चेतसो विक्खेपो भवन्तत्तं चित्तस्स
— इदं वुच्चति “उद्धच्चं” ।

(ख) असंवरो

११६. तत्थ कतमो असंवरो ?

इधेकच्चो चक्खुना रूपं दिस्वा निमित्तग्गाही होति अनुव्यञ्जन-
5 ग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झा-
दोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्यं, तस्स संवराय न पटि-
पज्जति, न रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये न संवरं आपज्जति । सोतेन
सद्दं सुत्वा ... पे०... घानेन गन्धं घायित्वा ... पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा
... पे०... कायेन फोट्टव्वं फुसित्वा ... पे०... मनसा धम्मं विज्जाय
10 निमित्तग्गाही होति अनुव्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं
असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्स-
वेय्यं, तस्स संवराय न पटिपज्जति, न रक्खति मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये न
संवरं आपज्जति — अयं वुच्चति “असंवरो” ।

D. 387

(ग) दुस्सील्यं

११७. तत्थ कतमं दुस्सील्यं ?

15 कायिको वीतिक्कमो, वाचसिको वीतिक्कमो, कायिकवाचसिको
वीतिक्कमो — इदं वुच्चति “दुस्सील्यं” ।

(३३. क) अरियानं अदस्सनकम्यता

११८. तत्थ कतमा अरियानं अदस्सनकम्यता ?

तत्थ कतमे अरिया ?

अरिया वुच्चन्ति बुद्धा च बुद्धसावका च ।

20 या इमेसं अरियानं अदस्सनकम्यता अदट्ठुकम्यता असमतु-
कम्यता असमागन्तुकम्यता — अयं वुच्चति “अरियानं अदस्सनकम्यता” ।

(ख) सद्वम्मं असोतुकम्यता

११९. तत्थ कतमा सद्वम्मं असोतुकम्यता ?

तत्थ कतमो सद्वम्मो ?

चत्तारो सतिपट्ठाना, चत्तारो सम्मप्पधाना, चत्तारो इद्धिपादा,
25 पञ्चिन्द्रियानि, पञ्च वलानि, सत्त वोज्झङ्गा, अरियो अट्ठङ्गिको
मग्गो — अयं वुच्चति “सद्वम्मो” ।

या इमस्स सद्धम्मस्स असोतुकम्यता असवनकम्यता^१ अनुगहेतु-
कम्यता अघारेतुकम्यता — अयं वुच्चति “सद्धम्मं असोतुकम्यता” ।

(ग) उपारम्भचित्तता

१२०. तत्थ कतमा उपारम्भचित्तता ?

तत्थ कतमो उपारम्भो ?

R

यो उपारम्भो अनुपारम्भो^२ उपारम्भना अनुपारम्भना अनु- 5
पारम्भितत्तं उज्झा अवज्झा णरिभवो रन्धगवेसिता — अयं वुच्चति
“उपारम्भचित्तता” ।

(३४. फ) मुटुस्सच्चं

१२१. तत्थ कतमं मुटुस्सच्चं^३ ?

या अस्सति^४ अननुस्सति^५ अप्पटिस्सति अस्सति अस्सरणता^६
अधारणता पिलापनता सम्मुसन्ता^७ — इदं वुच्चति “मुटुस्सच्चं” । 10

(ख) असम्पजज्झं

१२२. तत्थ कतमं असम्पजज्झं ?

यं अज्झाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी मोहो अकुसलमूलं
— इदं वुच्चति “असम्पजज्झं” ।

(ग) चेतसो विक्खेपो

१२३. तत्थ कतमो चेतसो विक्खेपो ?

यं चित्तस्स उद्वच्चं अवूपसमो चेतसो विक्खेपो भन्तत्तं 15
चित्तस्स — अयं वुच्चति “चेतसो विक्खेपो” ।

(३५. फ) अयोनिसो मनसिकारो

१२४. तत्थ कतमो अयोनिसो मनसिकारो ?

अनिच्चं “निच्चं” ति अयोनिसो मनसिकारो, दुक्खे “सुखं” ति
अयोनिसो मनसिकारो, अनत्तनि “अत्ता” ति अयोनिसो मनसिकारो,
असुभे “सुभं” ति अयोनिसो मनसिकारो, सच्चविप्पटिकुलेन^८ वा 20

१. असवनकम्यता — स्या० । २. अनुपारम्भो — स्या०, रो० । ३. मुटुमच्चं —
स्या०, रो० । ४. अस्सति — सी०, रो० । ५. अनुस्सति — स्या० । ६. अस्सरणता — सी०,
स्या०, रो० । ७. सम्मुसन्ता — सी०, रो० । ८. सच्चविप्पटिकुलेन — सी०, स्या०, रो० ।

चित्तस्स आवट्टना^१ अनावट्टना^१ आगोगो ममत्ताहारो मनसिकारो – अयं वुच्चति “अयोनिसो मनसिकारो” ।

(ख) कुम्मगसेवना

१२५ तत्थ कतमा कुम्मगसेवना ?

तत्थ कतमो कुम्मगो ?

५ मिच्छादिट्ठि, मिच्छासङ्कप्पो, मिच्छावाचा, मिच्छाकम्मन्तो, मिच्छाआजीवो, मिच्छावायामो, मिच्छासत्ति, मिच्छासमाधि – अयं वुच्चति “कुम्मगो” । या इमस्स कुम्मगस्स सेवना निसेवना संसेवना राजना सम्भजना भत्ति सम्भत्ति तसम्पवद्धता – अयं वुच्चति “कुम्मग-सेवना” ।

(ग) चेतसो च लीनत्तं

१० १२६ तत्थ कतमं चेतसो च^२ लीनत्तं ?

या चित्तस्स अकल्यता अकम्मञ्जता ओलीयना सल्लीयना लीनं लीयना लीयितत्तं थीनं^३ थीयना थीयितत्तं चित्तस्स – इदं वुच्चति “चेतसो च लीनत्तं” ।

— ० —

§ ५. चतुक्कमात्तिकानिद्देशो

(१) चत्तारो आसवा

१२७ तत्थ कतमे चत्तारो आसवा ?

१५ कामासवो, भवासवो, दिट्ठासवो, अविज्जासवो ।

(क) कामासवो

१२८ तत्थ कतमो कामासवो ?

R. 374

यो कामेसु कामच्छन्दो कामरागो कामनन्दी कामतण्हा कामनिनेहो कामपरिळाहो काममुच्छा कामज्झोसान – अयं वुच्चति “कामासवो” ।

१-१. आवज्जना अनावज्जना – स्या० । २ स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।
३. थिन – म० ।

(ख) भवासवो

१२६. तत्थ कतमो भवासवो ?

यो भवेसु भवच्छन्दो ... पे०... भवज्ज्ञोसानं – अयं वुच्चति
“भवासवो” ।

(ग) दिट्ठासवो

१३०. तत्थ कतमो दिट्ठासवो ?

“सस्सतो लोको” ति वा, “असस्सतो लोको” ति वा, “अन्तवा 5
लोको” ति वा, “अनन्तवा लोको” ति वा, “तं जीवं तं सरीरं” ति वा,
“अञ्जं जीवं अञ्जं सरीरं” ति वा, “होति तथागतो परं मरणा” ति वा,
“न होति तथागतो परं मरणा” ति वा, “होति च न च होति तथागतो
परं मरणा” ति वा, “नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा” ति वा ।
या एवरूपा दिट्ठि दिट्ठिगतं ... पे०... विपरियासग्गाहो – अयं वुच्चति 10 B,
“दिट्ठासवो” । सव्वा पि मिच्छादिट्ठि दिट्ठासवो ।

(घ) अविज्जासवो

१३१. तत्थ कतमो अविज्जासवो ?

दुक्खे अञ्जाणं, दुक्खसमुदये अञ्जाणं, दुक्खनिरोधे अञ्जाणं,
दुक्खनिरोधगमिनिया पटिपदाय अञ्जाणं, पुव्वन्ते अञ्जाणं, अपरन्ते
अञ्जाणं, पुव्वन्तापरन्ते अञ्जाणं, इदप्पच्चयता पटिच्चसमुप्पत्तेसु 15
धम्मेसु अञ्जाणं । यं एवरूपं अञ्जाणं अदस्सनं ... पे०... अविज्जालङ्गी
मोहो अकुसलमूलं – अयं वुच्चति “अविज्जासवो” ।

इमे चत्तारो आसवा ।

(२-५) चत्तारो गन्धादी

१३२. तत्थ कतमे चत्तारो गन्धा ... पे०... चत्तारो ओघा
... पे०... चत्तारो योगा ... पे०... चत्तारि उपादानानि ? 20

कामुपादानं, दिट्ठुपादानं, सीलव्वतुपादानं^१, अत्तवादुपादानं^१ ।

(क) कामुपादानं

१३३. तत्थ कतमं कामुपादानं ?

यो कामेसु कामच्छन्दो ... पे०... कामज्ज्ञोसानं – इदं वुच्चति
“कामुपादानं” ।

१-१. सीलव्वतुपादानं अत्तवादुपादानं – सी०, एवमुपरि पि ।

(ब) दिट्ठुपादान

१३४ तस्य कतम दिट्ठुपादान ?

“नत्थि दिन्न, नत्थि यिट्ठ पे० ये इमं च लोकं परं च लोकं
सयं अभिञ्जा सञ्चिक्त्वा पवेदेन्ती” ति । या एवरूपा दिट्ठि दिट्ठिगत

पे० विपरियासग्गाहो – इदं वुच्चति “दिट्ठुपादान” । ठपेत्वा
5 सीलव्वतुपादानं च अत्तवाटुपादानं च सव्वा पि मिच्छादिट्ठि
दिट्ठुपादान ।

(ग) सीलव्वतुपादान

१३५ तस्य कतम सीलव्वतुपादान ?

इतो वहिद्धा समणब्राह्मणान् सीलेन सुद्धिं वतेन सुद्धिं सीलव्वतेन
सुद्धीं ति । या एवरूपा दिट्ठि दिट्ठिगत पे० विपरियासग्गाहो – इदं
10 वुच्चति “सीलव्वतुपादान” ।

(घ) अत्तवाटुपादान

१३६ तस्य कतम अत्तवाटुपादान ?

इध अस्सुतवा पुयुज्जनो अरियान् अदस्सावी अग्गियधम्मस्स
अकोविदो अरियधम्मो अविनीतो, सप्पुरिसान् अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स
अकोविदो सप्पुरिसधम्मो अविनीतो – रूपं अत्ततो समनुपस्सति रूपवन्तं वा
15 अत्तान् अत्तानि वा रूपं रूपस्मिं वा अत्तान् । वेदनं पे० सञ्जा पे०
सङ्खारे पे० विञ्जाणं अत्ततो समनुपस्सति विञ्जाणवन्तं वा
अत्तान् अत्तानि वा विञ्जाणं विञ्जाणस्मिं वा अत्तान् । या एवरूपा दिट्ठि
दिट्ठिगत पे० विपरियासग्गाहो – इदं वुच्चति “अत्तवाटुपादान” ।
इमानि चत्तारि उपादानानि ।

(ङ) चत्तारो तण्हप्पादा

B 390 20

१३७ तस्य कतमे चत्तागे तण्हप्पादा ?

चीवरहेतुं वा भिक्षुनो तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, पिण्ड-
पातहेतुं वा भिक्षुनो तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, मेनासनहेतुं वा
भिक्षुनो तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, इतिभवाभवहेतुं वा भिक्षुनो
तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति – इमे चत्तारो तण्हप्पादा ।

(७) चत्तारि अगतिगमनानि

25

१३८ तस्य कतमानि चत्तारि अगतिगमनानि ?

छन्दागतिं गच्छति, दोसागतिं गच्छति, मोहागतिं गच्छति, भयागतिं गच्छति । या एवरूपा अगति^१ अगतिगमनं^१ छन्दगमनं वग्गगमनं वारिगमनं — इमानि चत्तारि अगतिगमनानि ।

(८) चत्तारो विपरियासा

१३९. तत्थ कतमे चत्तारो विपरियासा^२ ?

अनिच्चे “निच्चं” ति सञ्ज्ञाविपरियासो चित्तविपरियासो 5
दिट्ठिविपरियासो, दुक्खे “सुखं” ति सञ्ज्ञाविपरियासो चित्तविपरियासो
दिट्ठिविपरियासो, अनत्तनि “अत्ता” ति सञ्ज्ञाविपरियासो चित्तविपरि-
यासो दिट्ठिविपरियासो, असुभे “सुभं” ति सञ्ज्ञाविपरियासो चित्त-
विपरियासो दिट्ठिविपरियासो — इमे चत्तारो विपरियासा ।

(९) चत्तारो अनरियवोहारा

१४०. तत्थ कतमे चत्तारो अनरियवोहारा ? 10

अदिट्ठे दिट्ठवादिता, अस्सुते सुतवादिता, अमुते मुतवादिता,
अविज्जाते विज्जातवादिता — इमे चत्तारो अनरियवोहारा ।

(१०) अपरे पि चत्तारो अनरियवोहारा

१४१. तत्थ कतमे अपरे पि चत्तारो अनरियवोहारा ?

दिट्ठे अदिट्ठवादिता, सुते अस्सुतवादिता, मुते, अमुतवादिता,
विज्जाते अविज्जातवादिता — इमे चत्तारो अनरियवोहारा । 15

(११) चत्तारि दुच्चरितानि

१४२. तत्थ कतमानि चत्तारि दुच्चरितानि ?

पाणातिपातो, अदित्तादानं, कामेसुमिच्छाचारो, मुसावादो —
इमानि चत्तारि दुच्चरितानि ।

(१२) अपरानि पि चत्तारि दुच्चरितानि

१४३. तत्थ कतमानि अपरानि पि चत्तारि दुच्चरितानि ?

मुसावादो, पिसुणा वाचा, फरुसा वाचा, सम्फप्पलापो — इमानि 20
चत्तारि दुच्चरितानि ।

१-१. अगतिगमना — भी०, एवमुपरि पि । २. विपरियेसा — सी०, स्या०, दो०,
एवमुपरि पि ।

(१३) चत्तारि भयानि

१४४. तत्थ कतमानि चत्तारि भयानि ?

जातिभयं, जराभयं, व्याधिभयं, मरणभयं — इमानि चत्तारि भयानि ।

(१४) अपरानि पि चत्तारि भयानि

१४५. तत्थ कतमानि अपरानि पि चत्तारि भयानि ?

५ राजभयं, चोरभयं, अग्निभयं, उदकभयं — इमानि चत्तारि भयानि ।

B 391

१४६. तत्थ कतमानि अपरानि पि चत्तारि भयानि ?

ऊमिभयं, कुम्भीलभयं^१, आवट्टभयं, सुसुकाभयं — इमानि चत्तारि भयानि ।

10

१४७. तत्थ कतमानि अपरानि पि चत्तारि भयानि ?

अत्तानुवादभयं, परानुवादभयं, दण्डभयं, दुग्गतिभयं — इमानि चत्तारि भयानि ।

(१५) चतस्सो दिट्ठियो

१४८. तत्थ कतमा चतस्सो दिट्ठियो ?

R. 277 15 “सयङ्कतं सुखदुक्खं” ति सच्चतो येततो दिट्ठि उप्पज्जति, “परङ्कतं सुखदुक्खं” ति सच्चतो येततो दिट्ठि उप्पज्जति, “सयङ्कतं च परङ्कतं च सुखदुक्खं” ति सच्चतो येततो दिट्ठि उप्पज्जति, “असयङ्कारं अपरङ्कारं अधिच्चसमुप्पन्नं सुखदुक्खं” ति सच्चतो येततो दिट्ठि उप्पज्जति — इमा चतस्सो दिट्ठियो ।

— ० —

१६. पञ्चफमातिकानिद्देशो

(१) पञ्चोरम्भागियानि संयोजनानि

१४९. तत्थ कतमानि पञ्चोरम्भागियानि संयोजनानि ?

20 सक्कायदिट्ठि, विचिकिच्छा, सीलव्यवहारमासो, कामच्छन्दो, व्यापादो — इमानि पञ्चोरम्भागियानि संयोजनानि ।

१. कुम्भीलभय — सी०, त्या०, रो० । २. परवत्त — त्या०, रो० । ३-३. असयङ्कतं अपरवत्त — त्या० ।

(२) पञ्चद्वम्भागियानि संयोजनानि

१५०. तत्थ कतमानि पञ्चद्वम्भागियानि संयोजनानि ?

रूपरागो, अरूपरागो, मानो, उद्वच्चं, अविज्जा - इमानि
पञ्चद्वम्भागियानि संयोजनानि ।

(३) पञ्च मच्छरियानि

१५१. तत्थ कतमानि पञ्च मच्छरियानि ?

आवासमच्छरियं, कुलमच्छरियं, लाभमच्छरियं, वण्णमच्छरियं, 5
धम्ममच्छरियं - इमानि पञ्च मच्छरियानि ।

(४) पञ्च सङ्गा

१५२. तत्थ कतमे पञ्च सङ्गा ?

रागसङ्गो, दोससङ्गो, मोहसङ्गो, मानसङ्गो, दिट्ठिसङ्गो - इमे
पञ्च सङ्गा ।

(५) पञ्च सल्ला

१५३. तत्थ कतमे पञ्च सल्ला ?

रागसल्लं, दोससल्लं, मोहसल्लं, मानसल्लं, दिट्ठिसल्लं - इमे
पञ्च सल्ला ।

(६) पञ्च चेतोखिला

१५४. तत्थ कतमे पञ्च चेतोखिला ?

सत्थरि कल्लति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति,
धम्मे कल्लति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति, सङ्घे कल्लति 15
विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति, सिक्खाय कल्लति विचि-
किच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति, सब्बहाचारीसु कुपितो होति
अनत्तमनो आहतचित्तो खिलजातो - इमे पञ्च चेतोखिला ।

(७) पञ्च चेतसो विनिबन्धा

१५५. तत्थ कतमे पञ्च चेतसो विनिबन्धा ?

कामे अवीतरागो होति अविगतच्छन्दो^१ अविगतपेमो अविगत- 20
पिपासो अविगतपरिळाहो अविगततण्हो; काये अवीतरागो होति ...

३७८

रूपे अवीतरागो होति ... यावदर्थं उदरावदेहकं भुञ्जित्वा सेय्यसुखं पस्ससुखं^१ मिदसुखं अनुयुक्तो विहरति; अञ्जतरं देवनिकार्यं पणिघाय ब्रह्मचरियं चरति - “इमिनाहं सीलेन वा वतेन वा तपेन वा ब्रह्मचरियेन वा देवो वा भविस्सामि देवञ्जतरो वा” ति - इमे पञ्च चेतसो-
५ विनिवन्धा ।

(८) पञ्च नीवरणानि

१५६. तत्थ कतमानि पञ्च नीवरणानि ?

कामच्छन्दनीवरणं, व्यापादनीवरणं, थीनमिदनीवरणं^२, उद्वच्च-
कुक्कुच्चनीवरणं, विचिकिच्छानीवरणं - इमानि पञ्च नीवरणानि ।

(९) पञ्च कम्मनि आनन्तरिकानि

१५७. तत्थ कतमानि पञ्च कम्मनि आनन्तरिकानि^३ ?

१० माता जीविता वीरोपिता^४ होति, पिता जीविता वीरोपितो होति, अरहन्तो^५ जीविता वीरोपितो होति, दुट्ठेन चित्तेन तथागतस्स लोहितं उप्पादितं होति, सङ्घो भिघ्नो होति - इमानि पञ्च कम्मनि आनन्तरिकानि ।

(१०) पञ्च दिट्ठियो

१५८. तत्थ कतमा पञ्च दिट्ठियो ?

१३ “सञ्ची अत्ता होति अरोगो परं मरणा” ति इत्येके अभि-
वदन्ति, “असञ्ची अत्ता होति अरोगो परं मरणा” ति इत्येके अभि-
वदन्ति, “नेवसञ्चीनासञ्ची अत्ता होति अरोगो परं मरणा” ति इत्येके
अभिवदन्ति, सतो वा पन मत्तस्स उच्छेदं विनासं विभवं पञ्जापेन्ति^६,
दिट्ठवम्मनिव्वानं वा पनेके अभिवदन्ति - इमा पञ्च दिट्ठियो ।

(११) पञ्च वेरा

२० १५९. तत्थ कतमे पञ्च वेरा ?

पाणातिपातो, अदिन्नादानं, कामेभुमिच्छाचारो, मुसावादो, सुरा-
मेरयमज्जपमादट्ठाना^७ - इमे पञ्च वेरा ।

१. कम्मसुखं - सी०, गो० । २. थीनमिदनीवरणं - म०, एवमुपरि पि । ३. आनन्त-
रियानि - सी० । ४. वीरोपेता - रो०, एवमुपरि पि । ५. अरहा - स्या०, रो० । ६. पञ्जापेन्ति
- म० । ७. सुरामेयमज्जपमादट्ठानं - सी०, स्या० ।

(१२) पञ्च व्यसना

१६०. तत्थ कतमे पञ्च व्यसना^१ ?

जातिव्यसनं, भोगव्यसनं, रोगव्यसनं, सीलव्यसनं, दिट्ठिव्यसनं —
इमे पञ्च व्यसना ।

(१३) पञ्च अक्खन्तिया आदीनवा

१६१. तत्थ कतमे पञ्च अक्खन्तिया आदीनवा ?

बहुनो जनस्स अप्पियो होति अमनापो, वेरवहुलो च^२ होति, 5
वज्जवहुलो च^३, सम्मूब्धो कालं करोति, कायस्स भेदा परं मरणा
अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति — इमे पञ्च अक्खन्तिया
आदीनवा ।

(१४) पञ्च भयानि

१६२. तत्थ कतमानि पञ्च भयानि ?

आजीवकभयं^४, असिलोकभयं, परिससारज्जभयं, मरणभयं, 10
दुग्गतिभयं — इमानि पञ्च भयानि ।

(१५) पञ्च दिट्ठधम्मनिब्बानवादा

१६३. तत्थ कतमे पञ्च दिट्ठधम्मनिब्बानवादा ?

(क) इधेकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा एवंवादी होति एवंदिट्ठी^५
— “यतो खो, भो, अयं अत्ता पञ्चहि कामगुणेहि समप्पितो समङ्गीभूतो”
परिचारेति, एत्तावता खो, भो, अयं अत्ता परमदिट्ठधम्मनिब्बानप्पत्तो 15
होती” ति । इत्थेके सतो सत्तस्स परमदिट्ठधम्मनिब्बानं पञ्जापेन्ति ।

(ख) तमज्जो एवमाह — “अत्थि खो, भो, एसो अत्ता
यं त्वं वदेसि नेसो नत्थी ति वदामि । नो च खो, भो, अयं अत्ता एत्तावता
परमदिट्ठधम्मनिब्बानप्पत्तो होति । तं किस्स हेतु ? कामा हि, भो,
अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा । तेसं विपरिणामज्जथाभावा 20
उप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा ।

“यतो खो, भो, अयं अत्ता विविच्चेव कामेहि ... पे०... पठमं
ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति, एत्तावता खो, भो, अयं अत्ता परमदिट्ठधम्म-

१. व्यसना — सी०, स्या०, रो० । २. स्या० पोट्थके नत्थि । ३. आजीविकभयं —
सी०, रो० । ४. एवंदिट्ठी — सी०, स्या० । ५. समङ्गीभूतो — सी०, स्या०, रो० ।

निब्बानप्पत्तो होती” ति । इत्येके सतो सत्तस्स परमदिट्ठवम्मनिब्बानं पञ्जापेन्ति ।

(ग) तमञ्जो एवमाह — “अत्थि खो, भो, एसो अत्ता यं त्वं वदेसि । नेसो नत्थी ति वदामि । नो च खो, भो, अयं अत्ता
5 एत्तावता परमदिट्ठवम्मनिब्बानप्पत्तो होति । तं किस्स हेतु ? यदेव तत्थ वित्तक्कितं विचारितं एतेन एतं ओळारिकं अक्खायति ।

“यतो खो, भो, अयं अत्ता वित्तक्कविचारानं वूपसमा ... पे०...
दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति, एत्तावता खो, भो, अयं अत्ता परमदिट्ठ-
वम्मनिब्बानप्पत्तो होती” ति । इत्येके सतो सत्तस्स परमदिट्ठवम्म-
10 निब्बानं पञ्जापेन्ति ।

(घ) तमञ्जो एवमाह — “अत्थि खो, भो, एसो अत्ता यं त्वं वदेसि । नेसो नत्थी ति वदामि । नो च खो, भो, अयं अत्ता
एत्तावता परमदिट्ठवम्मनिब्बानप्पत्तो होति । तं किस्स हेतु ? यदेव
तत्थ पीतिगतं चेतसो उप्पिलावितं^१, एतेन एतं ओळारिकं अक्खायति ।

15 “यतो खो, भो, अयं अत्ता पीतिया च विरागा ... पे०... तैत्तियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति, एत्तावता खो, भो, अयं अत्ता परमदिट्ठ-
वम्मनिब्बानप्पत्तो होती” ति । इत्येके सतो सत्तस्स परमदिट्ठवम्म-
निब्बानं पञ्जापेन्ति ।

(ङ) तमञ्जो एवमाह — “अत्थि खो, भो, एसो अत्ता यं त्वं
20 वदेसि । नेसो नत्थी ति वदामि । नो च खो, भो, अयं अत्ता एत्तावता परमदिट्ठवम्मनिब्बानप्पत्तो होति । तं किस्स हेतु ? यदेव तत्थ सुखपीति^२ चेतसो आभोगो, एतेन एतं ओळारिकं अक्खायति ।

“यतो खो, भो, अयं अत्ता सुखस्स च पहाना ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति, एत्तावता खो, भो, अयं अत्ता परमदिट्ठवम्म-
25 निब्बानप्पत्तो होती” ति । इत्येके सतो सत्तस्स परमदिट्ठवम्मनिब्बानं पञ्जापेन्ति ।

इमे पञ्च दिट्ठवम्मनिब्बानवादा ।

— ० —

१. उप्पिलावितं — स्या०; उप्पिल्लावितं — रो० । २. सुखं — स्या०, रो० ।

६७. छक्कमातिकानिद्देशो

(१) छ विवादमूलानि

१६४. तत्थ कतमानि छ विवादमूलानि ?

कोधो, मक्खो, इस्सा, साठेय्यं^१, पापिच्छता, सन्दिट्ठिपरामासिता
— इमानि छ विवादमूलानि ।

(२) छ छन्दरागा

१६५. तत्थ कतमे छ छन्दरागा^२ ?

छन्दरागा^१ गेहसिता धम्मा^३ । मनापियेसु^४ रूपेसु गेहसितो रागो 5
सारागो चित्तस्स सारागो, मनापियेसु सद्देषु ... पे०... मनापियेसु गन्धेषु
... पे०... मनापियेसु रसेसु ... पे०... मनापियेसु फोटुब्बेसु ... पे०...
मनापियेसु धम्मेसु गेहसितो रागो सारागो चित्तस्स सारागो — इमे छ
छन्दरागा ।

(३) छ विरोधवत्थूनि

१६६. तत्थ कतमानि छ विरोधवत्थूनि ?

10

अमनापियेसु रूपेसु चित्तस्स आघातो पटिघातो चण्डिक्कं
असुरोपो अनत्तमनता चित्तस्स, अमनापियेसु सद्देषु ... पे०... अमनापियेसु
गन्धेषु ... पे०... अमनापियेसु रसेसु ... पे०... अमनापियेसु फोटुब्बेसु
... पे०... अमनापियेसु धम्मेसु चित्तस्स आघातो पटिघातो चण्डिक्कं
असुरोपो अनत्तमनता चित्तस्स — इमानि छ विरोधवत्थूनि । 15

(४) छ तण्हाकाया

१६७. तत्थ कतमे छ तण्हाकाया ?

रूपतण्हा, सद्दतण्हा, गन्धतण्हा, रसतण्हा, फोटुब्बतण्हा, धम्म-
तण्हा — इमे छ तण्हाकाया ।

(५) छ अगारवा

१६८. तत्थ कतमे छ अगारवा ?

सत्थरि अगारवो विहरति अप्पत्तिस्सो^५, धम्मे अगारवो विहरति 20

१. साठेय्यं — स्या०, एवमुपरि पि । २. छन्दरागगेहसिता धम्मा — स्या०, रो० ।

३-३. स्या०, रो० पोट्ठकेसु नत्थि । ४. मनापियेसु — स्या०, रो०, एवमुपरि पि ।

५. अप्पत्तिस्सो — स्या०, रो०, एवमुपरि पि ।

अप्पतिस्सो, सङ्खे अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, सिक्खाय अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, अप्पमादे अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, पटि-
सन्थारे अगारवो विहरति अप्पतिस्सो - इमे छ अगारवा ।

(६) छ परिहानिया धम्मा

१६६. तत्थ कतमे छ परिहानिया धम्मा ?

५ कम्मारामता, भस्सारामता, निद्वारामता, सङ्गणिकारामता,
संसग्गारामता, पपञ्चारामता - इमे छ परिहानिया धम्मा ।

(७) अपरे पि छ परिहानिया धम्मा

१७०. तत्थ कतमे अपरे पि छ परिहानिया धम्मा ?

कम्मारामता, भस्सारामता, निद्वारामता, सङ्गणिकारामता,
दोवचस्सता, पापमित्तता - इमे छ परिहानिया धम्मा ।

(८) छ सोमनस्सुपविचारा

१७१. तत्थ कतमे छ सोमनस्सुपविचारा ?

१० चक्खुना रूपं दिस्वा सोमनस्सट्ठानियं रूपं उपविचरति, सोतेन
सदं सुत्वा ... पे०... धानेन गन्धं घायित्वा ... पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा
... पे०... कायेन फोटुब्बं फुसित्वा ... पे०... मनसा धम्मं विञ्जाय
सोमनस्सट्ठानियं धम्मं उपविचरति - इमे छ सोमनस्सुपविचारा ।

(९) छ दोमनस्सुपविचारा

१७२. तत्थ कतमे छ दोमनस्सुपविचारा ?

१५ चक्खुना रूपं दिस्वा दोमनस्सट्ठानियं रूपं उपविचरति, सोतेन
सदं सुत्वा ... पे०... धानेन गन्धं घायित्वा ... पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा
... पे०... कायेन फोटुब्बं फुसित्वा ... पे०... मनसा धम्मं विञ्जाय
दोमनस्सट्ठानियं धम्मं उपविचरति - इमे छ दोमनस्सुपविचारा ।

(१०) छ उपेक्खुपविचारा

२० १७३. तत्थ कतमे छ उपेक्खुपविचारा ?

चक्खुना रूपं दिस्वा उपेक्खाट्ठानियं रूपं उपविचरति, सोतेन
सदं सुत्वा ... पे०... धानेन गन्धं घायित्वा ... पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा
... पे०... कायेन फोटुब्बं फुसित्वा ... पे०... मनसा धम्मं विञ्जाय उपेक्खा-
ट्ठानियं धम्मं उपविचरति - इमे छ उपेक्खुपविचारा ।

(११) छ गेहसितानि सोमनस्सानि

१७४. तत्थ कतमानि छ गेहसितानि सोमनस्सानि ?

मनापियेसु रूपेसु गेहसितं चेतसिकं सातं चेतसिकं सुखं चेतो-
सम्फस्सजं सातं सुखं वेदयितं चेतोसम्फस्सजा साता सुखा वेदना, मनापि-
येसु सद्देसु ... पे०... मनापियेसु गन्धेसु ... पे०... मनापियेसु रसेसु ... पे०...
मनापियेसु फोट्टुब्बेसु ... पे०... मनापियेसु धम्मेषु गेहसितं चेतसिकं सातं 5
चेतसिकं सुखं चेतोसम्फस्सजं सातं सुखं वेदयितं चेतोसम्फस्सजा साता
सुखा वेदना — इमानि छ गेहसितानि सोमनस्सानि ।

(१२) छ गेहसितानि दोमनस्सानि

१७५. तत्थ कतमानि छ गेहसितानि दोमनस्सानि ?

अमनापियेसु रूपेसु गेहसितं चेतसिकं असातं चेतसिकं दुक्खं
चेतोसम्फस्सजं असातं दुक्खं वेदयितं चेतोसम्फस्सजा असाता दुक्खा 10
वेदना, अमनापियेसु सद्देसु ... पे०... अमनापियेसु गन्धेसु ... पे०... अमना-
पियेसु रसेसु ... पे०... अमनापियेसु फोट्टुब्बेसु ... पे०... अमनापियेसु
धम्मेषु गेहसितं चेतसिकं असातं चेतसिकं दुक्खं चेतोसम्फस्सजं असातं
दुक्खं वेदयितं चेतोसम्फस्सजा असाता दुक्खा वेदना — इमानि छ
गेहसितानि दोमनस्सानि ।

15

(१३) छ गेहसिता उपेक्खा

१७६. तत्थ कतमा^१ छ गेहसिता उपेक्खा ?

उपेक्खाट्टानियेसु^२ रूपेसु गेहसितं चेतसिकं नेव सातं नासातं
चेतोसम्फस्सजं अदुक्खमसुखं वेदयितं चेतोसम्फस्सजा अदुक्खमसुखा
वेदना, उपेक्खाट्टानियेसु सद्देसु ... पे०... उपेक्खाट्टानियेसु गन्धेसु ... पे०...
उपेक्खाट्टानियेसु रसेसु ... पे०... उपेक्खाट्टानियेसु फोट्टुब्बेसु ... पे०... 20
उपेक्खाट्टानियेसु धम्मेषु गेहसितं चेतसिकं नेव सातं नासातं चेतो-
सम्फस्सजं अदुक्खमसुखं वेदयितं चेतोसम्फस्सजा अदुक्खमसुखा वेदना —
इमा छ गेहसिता उपेक्खा ।

(१४) छ दिट्ठियो

१७७. तत्थ कतमा छ दिट्ठियो ?

१. कतमे — रो० । २. उपेक्खाट्टानियेसु — गी०; उपेक्खाट्टानियेसु — म्या०; उपेक्खा-
ट्टानियेसु — रो०, एवमुपरि हि ।

“अत्थि मे अत्ता” ति वा अस्स सच्चतो थेततो दिट्ठि उप्पज्जति,
 “नत्थि मे अत्ता” ति वा अस्स सच्चतो थेततो दिट्ठि उप्पज्जति, “अत्तना
 वा^१ अत्तानं सञ्जानामी” ति वा अस्स सच्चतो थेततो दिट्ठि उप्पज्जति,
 “अत्तना वा अनत्तानं सञ्जानामी” ति वा अस्स सच्चतो थेततो दिट्ठि
 5 उप्पज्जति, “अनत्तना वा अत्तानं सञ्जानामी” ति वा अस्स सच्चतो
 397 थेततो दिट्ठि उप्पज्जति; अथ^२ वा पनस्स एवंदिट्ठो होत्ति^३ - “सो मे
 अयं अत्ता वदो वेदेय्यो तत्र^४ तत्र दोधरत्तं कल्याणपापकानं कम्मनं^५
 विपाकं पच्चनुभोति । न सो जातो नाहोसि, न सो जातो न भविस्सति,
 निच्चो घुवो सस्सतो अविपरिणामघम्मो” ति वा पनस्स^६ सच्चतो थेततो
 10 दिट्ठि उप्पज्जति । इमा छ दिट्ठियो ।

— ० —

५. सत्तफमात्तिकानिद्देसो

(१) सत्तानुसया

१. ३४३

१७८. तत्थ कतमे सत्तानुसया ?

कामरागानुसयो, पटिधानुसयो, मानानुसयो, दिट्ठानुसयो,
 विचिकिच्छानुसयो, भवरागानुसयो, अविज्जानुसयो - इमे सत्त अनुसया ।

(२) सत्त संयोजनानि

१७९. तत्थ कतमानि सत्त संयोजनानि ?

15 कामरागसंयोजनं, पटिघसंयोजनं, मानसंयोजनं, दिट्ठिसंयोजनं,
 विचिकिच्छासंयोजनं, भवरागसंयोजनं, अविज्जासंयोजनं - इमानि सत्त
 संयोजनानि ।

(३) सत्त परियुट्ठानानि

१८०. तत्थ कतमानि^१ सत्त परियुट्ठानानि^२ ?

20 कामरागपरियुट्ठानं, पटिघपरियुट्ठानं, मानपरियुट्ठानं, दिट्ठिपरि-
 युट्ठानं, विचिकिच्छापरियुट्ठानं, भवरागपरियुट्ठानं, अविज्जापरियुट्ठानं -
 इमानि^३ सत्त परियुट्ठानानि ।

१. स्या० पोत्थके नत्थि । २-२. स्या० पोत्थके नत्थि । ३. रो० पोत्थके नत्थि ।
 ४. घम्मन - स्या०, रो० । ५. अस्स - स्या० । ६. कतमे - रो० । ७. परियुट्ठाना - रो० ।
 ८. इमे - रो० ।

(४) सत्त असद्वम्मा

१८१. तत्थ कतमे सत्त असद्वम्मा ?

अस्सद्धो होति, अहिरिको होति, अनोत्तप्पी होति, अप्पस्सुतो होति, कुसीतो होति, मुट्ठस्सती होति, दुप्पञ्चो होति — इमे सत्त असद्वम्मा ।

(५) सत्त दुच्चरितानि

१८२. तत्थ कतमानि सत्त दुच्चरितानि ?

5

पाणातिपातो, अदिन्नादानं, कामेसुमिच्छाचारो, मुसावादो, पिसुणा वाचा, फरसा वाचा, सम्फप्पलापो — इमानि सत्त दुच्चरितानि ।

(६) सत्त माना

१८३. तत्थ कतमे सत्त माना ?

मानो, अतिमानो, मानातिमानो, ओमानो, अधिमानो, अस्मि-
मानो, मिच्छामानो — इमे सत्त माना ।

10

(७) सत्त दिट्ठियो

१८४. (क) तत्थ कतमा सत्त दिट्ठियो ?

इधेकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा एवंवादी होति एवंदिट्ठी —
“यतो खो, भो, अयं अत्ता रूपी चातुम्महाभूतिको^१ मातापेत्तिकसम्भवो^२
कायस्स भेदा उच्छिज्जति विनस्सति न होति परं मरणा, एत्तावता खो
भो, अयं अत्ता सम्मा समुच्छिन्नो^३ होती” ति । इत्थेके सतो सत्तस्स उच्छेदं
विनासं विभवं पञ्जापेन्ति ।

15

(ख) तमञ्जो एवमाह — “अत्थि खो, भो, एसो अत्ता यं त्वं
वदेसि । ‘नेसो नत्थो’ ति वदामि । नो च खो, भो, अयं अत्ता एत्तावता
सम्मा समुच्छिन्नो होति । अत्थि खो भो अञ्जो अत्ता दिव्वो रूपी
कामावचरो कवळीकारभवखो^३ । तं त्वं न जानासि न पस्ससि ।
तमहं जानामि पस्सामि । सो खो, भो, अत्ता यतो कायस्स भेदा उच्छि-
ज्जति विनस्सति न होति परं मरणा, एत्तावता खो, भो, अयं अत्ता

20

१. चातुम्महाभूतिको — य० । २. मातापेत्तिकसम्भवो — सी०; मातापेत्तिजनम्भवो —
स्या० । ३. कवळीकारभवखो — सी०; कवळीकाराहारभवखो — स्या०, रो० ।

सम्मा समुच्छिन्नो होती” ति । इत्येके सतो सत्तस्स उच्छेदं विनासं विभवं पञ्जापेन्ति ।

(ग) तमञ्जो एवमाह – “अत्थि खो, भो, एसो अत्ता यं त्वं वदेसि । ‘नेसो नत्थी’ ति वदामि । नो च खो, भो, अयं अत्ता’ एत्तावता
5 सम्मा समुच्छिन्नो होति । अत्थि खो, भो, अञ्जो अत्ता दिव्वो रूपी मनोमयो^३ सव्वङ्गपच्चङ्गी अहीनिन्द्रियो । तं त्वं न जानासि न पस्ससि । तमहं जानामि पस्सामि । सो खो, भो, अत्ता यतो कायस्स भेदा उच्छिज्जति विनस्सति न होति परं मरणा, एत्तावता खो, भो, अयं अत्ता सम्मा समुच्छिन्नो होती” ति । इत्येके सतो सत्तस्स उच्छेदं विनासं
10 विभवं पञ्जापेन्ति ।

(घ) तमञ्जो एवमाह – “अत्थि खो, भो, एसो अत्ता यं त्वं वदेसि । ‘नेसो नत्थी’ ति वदामि । नो च खो, भो, अयं अत्ता एत्तावता सम्मा समुच्छिन्नो होति । अत्थि खो, भो, अञ्जो अत्ता सव्वसो रूपसञ्जानं समतिक्कमा पटिघसञ्जानं अत्थङ्गमा नानत्त-
15 सञ्जानं अमनसिकारा अनन्तो आकासो ति आकासानञ्चायतनूपगो । तं त्वं न जानासि न पस्ससि । तमहं जानामि पस्सामि । सो खो, भो, अत्ता यतो कायस्स भेदा उच्छिज्जति विनस्सति न होति परं मरणा, एत्तावता खो, भो, अयं अत्ता सम्मा समुच्छिन्नो होती” ति । इत्येके सतो सत्तस्स उच्छेदं विनासं विभवं पञ्जापेन्ति ।

D. 399 20

(ङ) तमञ्जो एवमाह – “अत्थि खो, भो, एसो अत्ता यं त्वं वदेसि । ‘नेसो नत्थी’ ति वदामि । नो च खो, भो, अयं अत्ता एत्तावता सम्मा समुच्छिन्नो होति । अत्थि खो, भो, अञ्जो अत्ता सव्वसो आकासानञ्चायतनं समतिक्कम्म अनन्तं विञ्जाणं ति विञ्जाणञ्चा-
यतनूपगो । तं त्वं न जानासि न पस्ससि । तमहं जानामि पस्सामि ।
25 सो खो, भो, अत्ता यतो कायस्स भेदा उच्छिज्जति विनस्सति न होति परं मरणा, एत्तावता खो, भो, अयं अत्ता सम्मा समुच्छिन्नो होती” ति । इत्येके सतो सत्तस्स उच्छेदं विनासं विभवं पञ्जापेन्ति ।

(च) तमञ्जो एवमाह – “अत्थि खो, भो, एसो अत्ता यं

त्वं वदेसि । 'नेसो नत्थी' ति वदामि । नो च खो, भो, अयं अत्ता एत्ता-
वता सम्मा समुच्छिन्नो होति । अत्थि खो, भो, अञ्जो अत्ता सब्बसो
विञ्जाणञ्चायतनं समतिक्कम्म नत्थि किञ्ची ति आकिञ्चञ्जाय-
तनूपगो । तं त्वं न जानासि न पस्ससि । तमहं जानामि पस्सामि ।
सो खो, भो, अत्ता यतो कायस्स भेदा उच्छिज्जति विनस्सति न होति परं
मरणा, एत्तावता खो, भो, अयं अत्ता सम्मा समुच्छिन्नो होती" ति ।
इत्थेके सतो सत्तस्स उच्छेदं विनासं विभवं पञ्जापेन्ति ।

R.

5

(छ) तमञ्जो एवमाह — "अत्थि खो पन एसो अत्ता यं त्वं
वदेसि । 'नेसो नत्थी' ति वदामि । नो च खो, भो, अयं अत्ता एत्तावता
सम्मा समुच्छिन्नो होति । अत्थि खो, भो, अञ्जो अत्ता सब्बसो
आकिञ्चञ्जायतनं समतिक्कम्म नेवसञ्जानासञ्जायतनूपगो । तं
त्वं न जानासि न पस्ससि । तमहं जानामि पस्सामि । सो खो, भो,
अत्ता यतो कायस्स भेदा उच्छिज्जति विनस्सति न होति परं मरणा,
एत्तावता खो, भो, अयं अत्ता सम्मा समुच्छिन्नो होती" ति । इत्थेके सतो
सत्तस्स उच्छेदं विनासं विभवं पञ्जापेन्ति ।

15

इमा^१ सत्त दिट्ठियो ।

— ० —

३. ६. अट्टकमातिकानिद्देशो

(१) अट्ट किलेसवत्थूनि

१८५. तत्थ कतमानि अट्ट किलेसवत्थूनि ?

लोभो, दोसो, मोहो, मानो, दिट्ठि, विचिकिच्छा, थीतं, उद्धच्चं —
इमानि अट्ट किलेसवत्थूनि ।

(२) अट्ट कुसीतवत्थूनि

१८६. तत्थ कतमानि अट्ट कुसीतवत्थूनि ?

20

(क) इय भिक्खुना कम्मं कातब्बं^१ होति । तस्स एवं होति —
"कम्मं खो मे कातब्बं भविस्सति । कम्मं सो पन मे करोन्तस्स कायो
किलमिस्सति । हन्दाहं निपज्जामी" ति । सो निपज्जति; न विरियं^२

१. इमानि — स्या०, रो० । २. पत्तव्य — स्या०, रो० । ३. धीरिय — म०,
एवमुपरि पि ।

आरभति अप्पत्तस्स पत्तिया, अनधिगतस्स अधिगमाय, असच्छिक्कतस्स सच्छिक्किरियाय । इदं पठमं कुसीतवत्थु^१ ।

(ए) पुन च परं भिक्खुना कम्मं क्तं होति । तस्स एवं होति – “अहं खो कम्मं अकासिं । कम्मं खो पन मे करोन्तस्स कायो किलन्तो ।
5 हन्दाहं निपज्जामी” ति । सो निपज्जति; न विरियं आरभति अप्पत्तस्स पत्तिया, अनधिगतस्स अधिगमाय, असच्छिक्कतस्स सच्छिक्किरियाय । इदं दुतियं कुसीतवत्थु ।

R. 386 (ग) पुन च परं भिक्खुना मग्गो गन्तव्वो होति । तस्स एवं होति – “मग्गो खो मे^२ गन्तव्वो भविस्सति । मग्गं खो पन मे गच्छन्तस्स कायो किलमिस्सति । हन्दाहं निपज्जामी” ति । सो निपज्जति; न
10 विरियं आरभति अप्पत्तस्स पत्तिया, अनधिगतस्स अधिगमाय, असच्छिक्कतस्स सच्छिक्किरियाय । इदं ततियं कुसीतवत्थु ।

(घ) पुन च परं भिक्खुना मग्गो गतो होति । तस्स एवं होति – “अहं खो मग्गं अगमासिं । मग्गं खो पन मे गच्छन्तस्स कायो
15 किलन्तो । हन्दाहं निपज्जामी” ति । सो निपज्जति; न विरियं आरभति अप्पत्तस्स पत्तिया, अनधिगतस्स अधिगमाय, असच्छिक्कतस्स सच्छिक्किरियाय । इदं चतुत्थं कुसीतवत्थु ।

(ङ) पुन च परं भिक्खु गामं वा निगमं वा पिण्डाय चरन्तो न लभति लूखस्स^३ वा पणीतस्स वा भोजनस्स यावदत्थं पारिपूर्तिं । तस्स
20 एवं होति – “अहं खो गामं वा निगमं वा पिण्डाय चरन्तो नालत्थं लूखस्स वा पणीतस्स वा भोजनस्स यावदत्थं पारिपूर्तिं । तस्स मे कायो किलन्तो अकम्मज्जो । हन्दाहं निपज्जामी” ति । सो निपज्जति; न विरियं आरभति अप्पत्तस्स पत्तिया, अनधिगतस्स अधिगमाय, असच्छिक्कतस्स सच्छिक्किरियाय । इदं पञ्चमं कुसीतवत्थु ।

25 (च) पुन च परं भिक्खु गामं वा निगमं वा पिण्डाय चरन्तो लभति लूखस्स वा पणीतस्स वा भोजनस्स यावदत्थं पारिपूर्तिं । तस्स एवं होति – “अहं खो गामं वा निगमं वा पिण्डाय चरन्तो अलत्थं लूखस्स वा पणीतस्स वा भोजनस्स यावदत्थं पारिपूर्तिं । तस्स मे कायो किलन्तो अकम्मज्जो मासाचितं मज्जे । हन्दाहं निपज्जामी” ति । सो

१. कुसीतवत्थु – स्या० । २. पन मे – सी०; सो मे – रो० । ३. लूखस्स – सी० ।

निपज्जति; न विरियं आरभति अप्पत्तस्स पत्तिया, अनधिगतस्स अधि-
गमाय, असच्छिक्तस्स सच्छिकिरियाय । इदं छट्ठं कुसीतवत्थु ।

(छ) पुन च परं भिक्खुनो उप्पन्नो होति अप्पमत्तको आवाधो ।
तस्स एवं होति — “उप्पन्नो खो मे अयं अप्पमत्तको आवाधो । अत्थि
कप्पो निपज्जितुं । हन्दाहं निपज्जामी” ति । सो निपज्जति; न 5
विरियं आरभति अप्पत्तस्स पत्तिया, अनधिगतस्स अधिगमाय, असच्छि-
क्तस्स सच्छिकिरियाय । इदं सत्तमं कुसीतवत्थु ।

(ज) पुन च परं भिक्खु गिलानवुट्ठितो^१ होति अचिरवुट्ठितो
गेलञ्जा । तस्स एवं होति — “अहं खो गिलानवुट्ठितो अचिरवुट्ठितो
गेलञ्जा । तस्स मे कायो दुव्वलो अकम्मञ्जो । हन्दाहं निप- 10
ज्जामी” ति । सो निपज्जति, न विरियं आरभति अप्पत्तस्स पत्तिया,
अनधिगतस्स अधिगमाय, असच्छिक्तस्स सच्छिकिरियाय । इदं अट्ठमं
कुसीतवत्थु ।

इमानि अट्ठ कुसीतवत्थूनि ।

(३) अट्ठसु लोकघम्मेसु चित्तस्स पटिघातो

१८७. तत्थ कतमेसु अट्ठसु लोकघम्मेसु चित्तस्स पटिघातो ? 15 R

लाभे सारागो, अलाभे पटिविरोधो, यसे सारागो, अयसे पटि-
विरोधो, पसंसाय सारागो, निन्दाय पटिविरोधो, सुखे सारागो, दुक्खे
पटिविरोधो — इमेसु अट्ठसु लोकघम्मेसु चित्तस्स पटिघातो ।

(४) अट्ठुअनरियवोहारा

१८८. तत्थ कतमे अट्ठु अनरियवोहारा ?

अदिट्ठे दिट्ठवादिता, अस्सुते^२ सुतवादिता, अमुते मुतवादिता, 20
अविञ्जाते विञ्जातवादिता, दिट्ठे अदिट्ठवादिता, सुते अस्सुतवादिता,
मुते अमुतवादिता, विञ्जाते अविञ्जातवादिता — इमे अट्ठु अनरिय-
वोहारा ।

(५) अट्ठ मिच्छता

१८९. तत्थ कतमे अट्ठ मिच्छता ?

मिच्छादिट्ठि, मिच्छासङ्कप्पो, मिच्छावाचा, मिच्छाकम्मन्तो, 25

१. गिलाना वुट्ठितो — सी०, स्या०, रो० । २. अमुते — सी०, स्या०, रो० ।

मिच्छाआजीवो, मिच्छावायामो, मिच्छासति, मिच्छासमाधि - इमे
श्रद्ध मिच्छता ।

(६) श्रद्ध पुरिसदोसा

B. 402

१६०. तत्थ कतमे श्रद्ध पुरिसदोसा ?

(क) इध भिक्खू भिक्खुं आपत्तिया चोदेन्ति । सो भिक्खु
5 भिक्खूहि आपत्तिया चोदियमानो^१ “न सरामि न सरामी” ति
अस्सत्तिया^२ व^३ निव्वेढेति^३ । अयं पठमो पुरिसदोसो ।

(ख) पुन च परं भिक्खू भिक्खुं आपत्तिया चोदेन्ति । सो भिक्खु
भिक्खूहि आपत्तिया चोदियमानो चोदकंयेव पटिप्फरति - “किं नु खो
तुय्हं वालस्स अव्यत्तस्स^४ भणितेन ! त्वं^५ पि नाम मं भणितव्वं मञ्जसी”
10 ति ! अयं दुतियो पुरिसदोसो ।

(ग) पुन च परं भिक्खू भिक्खुं आपत्तिया चोदेन्ति । सो भिक्खु
भिक्खूहि आपत्तिया चोदियमानो चोदकंयेव^६ पच्चारोपेति - “त्वं पि
खोसि इत्थन्तामं आपत्ति आपन्नो । त्वं ताव पठमं पटिकरोही” ति ।
अयं ततियो पुरिसदोसो ।

15 (घ) पुन च परं भिक्खू भिक्खुं आपत्तिया चोदेन्ति । सो
भिक्खु भिक्खूहि आपत्तिया चोदियमानो अञ्जेनाञ्जं^७ पटिचरति,
बहिद्धा कयं अपनामेति, कोपं च दोसं च अप्पच्चयं च पातुकरोति । अयं
चतुत्थो पुरिसदोसो ।

R. 398 20 (ङ) पुन च परं भिक्खू भिक्खुं आपत्तिया चोदेन्ति । सो
भिक्खु भिक्खूहि आपत्तिया चोदियमानो सद्धमज्झे वाहाविकखेपकं
भणति । अयं पञ्चमो पुरिसदोसो ।

(च) पुन च परं भिक्खू भिक्खुं आपत्तिया चोदेन्ति । सो
भिक्खु भिक्खूहि आपत्तिया चोदियमानो अनादियित्वा^८ सद्धं,
अनादियित्वा चोदकं, आपत्तिको व येन कामं पक्कमति । अयं छट्ठो
25 पुरिसदोसो ।

(छ) पुन च परं भिक्खू भिक्खुं आपत्तिया चोदेन्ति । सो

१. चोदीयमानो - म० । २-२. आपत्तिया - स्या०, रो० । ३. निव्वेढेति - सी० ।
४. अव्यत्तस्स - सी०, रो० । ५. त्वं - सी० । ६. चोदकंयेव - स्या० । ७. अञ्जेनाञ्जं -
सी०, स्या०, रो० । ८. अनादियित्वा - स्या०, एवमुपरि पि ।

भिक्षु भिक्षूहि आपत्तिया चोदियमानो “नेवाहं आपन्नोम्हि”, न पनाहं अनापन्नोम्ही” ति तुण्हीभूतो सङ्घं विहेसेति । अयं सत्तमो पुरिसदोसो ।

(ज) पुन च परं भिक्षू भिक्षुं आपत्तिया चोदेन्ति । सो भिक्षु भिक्षूहि आपत्तिया चोदियमानो एवमाह — “किं नु खो तुम्हे आयस्मन्तो अतिवाब्धं मयि^२ व्यावटा । इदानीहं सिक्खं पच्चक्खाय 5
हीनायावत्तिस्सामी” ति । सो सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्तिस्वा एवमाह — “इदानीं खो तुम्हे आयस्मन्तो अत्तमत्ता होथा” ति । अयं अट्टमो पुरिसदोसो ।

इमे अट्ट पुरिसदोसा ।

(७) अट्ट असञ्जीवादा

१६१. तत्थ कतमे अट्ट असञ्जीवादा^३ ?

10

“रूपी अत्ता होति अरोगो परं मरणा” ति — असञ्जी ति नं पञ्जापेन्ति; अरूपी अत्ता ... पे०... रूपी च अरूपी च ... पे०... नेवरूपी-
नारूपी ... पे०... “अन्तवा अत्ता होति अरोगो परं मरणा” ति — असञ्जी
ति नं पञ्जापेन्ति; “अनन्तवा अत्ता होति अरोगो परं मरणा” ति —
असञ्जी ति नं पञ्जापेन्ति; “अन्तवा च अनन्तवा च अत्ता होति 15
अरोगो परं मरणा” ति — असञ्जी ति नं पञ्जापेन्ति; “नेवन्तवा
नानन्तवा अत्ता होति अरोगो परं मरणा” ति — असञ्जी ति नं पञ्जा-
पेन्ति । इमे अट्ट असञ्जीवादा ।

(८) अट्ट नेवसञ्जीनासञ्जीवादा

१६२. तत्थ कतमे अट्ट नेवसञ्जीनासञ्जीवादा ?

“रूपी अत्ता होति अरोगो परं मरणा” ति — नेवसञ्जीना- 20
सञ्जी ति नं पञ्जापेन्ति; “अरूपी अत्ता होति अरोगो परं मरणा”
ति — नेवसञ्जीनासञ्जी ति नं पञ्जापेन्ति; “रूपी च अरूपी च अत्ता
होति अरोगो परं मरणा” ति — नेवसञ्जीनासञ्जी ति नं पञ्जापेन्ति;
“नेवरूपीनारूपी अत्ता होति अरोगो परं मरणा” ति — नेवसञ्जी-
नासञ्जी ति नं पञ्जापेन्ति; “अन्तवा अत्ता होति अरोगो परं 25
मरणा” ति — नेवसञ्जीनासञ्जी ति नं पञ्जापेन्ति; “अनन्तवा^४

१. आपन्नोम्ही — सी० । २. मयि — सी० । ३. असञ्जीवादा — स्या० ।

४. अन्तवा — म० ।

अत्ता होति अरोगो परं मरणा” ति – नेवसञ्जीनासञ्जी ति नं पञ्जापेन्ति; “अन्तवा च अनन्तवा च अत्ता होति अरोगो परं मरणा” ति – नेवसञ्जीनासञ्जी ति नं पञ्जापेन्ति; “नेवन्तवा नानन्तवा अत्ता होति अरोगो परं मरणा” ति – नेवसञ्जीनासञ्जी
5 ति नं पञ्जापेन्ति । इमे अट्ट नेवसञ्जीनासञ्जीवादा ।

— ० —

§ १०. नवकमातिकानिद्देशो

(१) नव आघातवत्थूनि

१६३. तत्थ कतमानि नव आघातवत्थूनि ?

“अनत्थं मे अचरी” ति आघातो जायति; “अनत्थं म चरती”

ति आघातो जायति; “अनत्थं मे चरिस्सती” ति आघातो जायति;

“पियस्स मे मनापस्स अनत्थं अचरि” ... पे०... अनत्थं चरति ... पे०...

10 अनत्थं चरिस्सती ति आघातो जायति; अप्पियस्स मे अमनापस्स अत्थं अचरि ... पे०... अत्थं चरति ... पे०... अत्थं चरिस्सती ति आघातो जायति । इमानि नव आघातवत्थूनि ।

(२) नव पुरिसमलानि

१६४. तत्थ कतमानि नव पुरिसमलानि ?

कोधो, मक्खो, इस्सा, मच्छरियं, माया, साठेय्यं^१, मुसावादो,

15 पापिच्छता^२, मिच्छादिट्ठि – इमानि नव पुरिसमलानि ।

(३) नवविधा माना

१६५. तत्थ कतमे नवविधा माना ?

“सेय्यस्स सेय्योहमस्मी” ति मानो, “सेय्यस्स सदिसोहमस्मी”

ति मानो, “सेय्यस्स हीनोहमस्मी” ति मानो, “सदिसस्स सेय्योहमस्मी”

ति मानो, “सदिसस्स सदिसोहमस्मी” ति मानो, “सदिसस्स हीनोहमस्मी”

20 ति मानो, “हीनस्स सेय्योहमस्मी” ति मानो, “हीनस्स सदिसोहमस्मी”

ति मानो, “हीनस्स हीनोहमस्मी” ति मानो – इमे नवविधा माना ।

(४) नव तण्हामूलका धम्मा

१६६. तत्थ कतमे नव तण्हामूलका धम्मा ?

१. साठेय्य – स्था० । २. पापिच्छा – स्था०, रो० ।

तण्हं पटिच्च परियेसना, परियेसनं पटिच्च लाभो, लाभं पटिच्च विनिच्छयो, विनिच्छयं पटिच्च छन्दरागो, छन्दरागं पटिच्च अज्झोसानं, अज्झोसानं पटिच्च परिग्गहो, परिग्गहं पटिच्च मच्छरियं, मच्छरियं पटिच्च आरक्खो, आरक्खाधिकरणं दण्डादान-सत्थादान-कलह-विग्गह-विवाद-तुवंतुवं-पेसुञ्ज-मुसावादा^१ अनेके पापका अकुसला धम्मा ५ सम्भवन्ति - इमे नव तण्हामूलका धम्मा ।

(५) नव इज्जितानि

१६७. तत्थ कत्तमानि नव इज्जितानि ?

“अस्मी” ति इज्जितमेतं, “अहमस्मी” ति इज्जितमेतं, “अय-
महमस्मी” ति इज्जितमेतं “भविस्सं” ति इज्जितमेतं, “रूपी भविस्सं”
ति इज्जितमेतं, “अरूपी भविस्सं” ति इज्जितमेतं, “सञ्जी भविस्सं” 10
ति इज्जितमेतं, “असञ्जी भविस्सं” ति इज्जितमेतं, “नेवसञ्जी-
नासञ्जी भविस्सं” ति इज्जितमेतं - इमानि नव इज्जितानि ।

(६-६.) नव मज्जितादीनि

१६८. तत्थ कत्तमानि नव मज्जितानि ... नव फन्दितानि ...
नव पपञ्चितानि ... नव सङ्खतानि ?

“अस्मी” ति सङ्खतमेतं, “अहमस्मी” ति सङ्खतमेतं, “अय- 15
महमस्मी” ति सङ्खतमेतं, “भविस्सं” ति सङ्खतमेतं, “रूपी भविस्सं” ति
सङ्खतमेतं, “अरूपी भविस्सं” ति सङ्खतमेतं, “सञ्जी भविस्सं” ति
सङ्खतमेतं, “असञ्जी भविस्सं” ति सङ्खतमेतं, “नेवसञ्जीनासञ्जी
भविस्सं” ति सङ्खतमेतं - इमानि नव सङ्खतानि ।

— ० —

११. दसकमातिकानिद्देशो

(१) दस किलेसवत्थूनि

१६९. तत्थ कत्तमानि दस किलेसवत्थूनि ?

20

लोभो, दोसो, मोहो, मानो, दिट्ठि, विचिकिच्छा, यीनं^२, उद्वच्चं,
अहिरिकं, अनोत्तप्यं - इमानि दस किलेसवत्थूनि ।

(२) दस आघातवत्यूनि

२००. तत्थ कतमानि दस आघातवत्यूनि ?

“अनत्थं मे अचरो” ति आघातो जायति, “अनत्थं मे चरती” ति आघातो जायति, “अनत्थं मे चरिस्सती” ति आघातो जायति, “पियस्स मे मनापस्स अनत्थं अचरि” ... पे०... अनत्थं चरति ... पे०... अनत्थं चरिस्सती ति आघातो जायति, अप्पियस्स मे अमनापस्स अत्थं अचरि ... पे०... अत्थं चरति ... पे०... अत्थं चरिस्सती ति आघातो जायति, अट्टाने वा पन आघातो जायति — इमानि दस आघातवत्यूनि ।

(३) दस अकुसलकम्मपथा

२०१. तत्थ कतमे दस अकुसलकम्मपथा ?

पाणातिपातो, अदिन्नादानं, कामेसुमिच्छाचारो, मुसावादो, पिसुणा वाचा, फरसा वाचा, सम्फप्पलापो, अभिज्झा, व्यापादो, मिच्छादिट्ठि — इमे दस अकुसलकम्मपथा ।

(४) दस संयोजनानि

२०२. तत्थ कतमानि दस संयोजनानि ?

कामरागसंयोजनं, पटिघसंयोजनं, मानसंयोजनं, दिट्ठिसंयोजनं, विचिकिच्छासंयोजनं, सीलव्वतपरामाससंयोजनं, भवरागसंयोजनं, इस्सासंयोजनं, मच्छरियसंयोजनं, अविज्जासंयोजनं — इमानि दस संयोजनानि ।

(५) दस मिच्छत्ता

२०३. तत्थ कतमे^१ दस मिच्छत्ता ?

मिच्छादिट्ठि, मिच्छासङ्कुप्पो, मिच्छावाचा, मिच्छाकम्मन्तो, मिच्छाआजीवो, मिच्छावायामो, मिच्छासत्ति, मिच्छासमाधि, मिच्छा-
जाणं, मिच्छाविमुत्ति — इमे दस मिच्छत्ता ।

(६) दसवत्युका मिच्छादिट्ठि

२०४. तत्थ कतमा दसवत्युका मिच्छादिट्ठि ?

नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं, नत्थि हुतं, नत्थि सुकतदुक्कटानं^२ कम्मानं फलं विपाको, नत्थि अयं लोको, नत्थि परो लोको, नत्थि माता,

१. कतमा — रो० । २. सुकटदुक्कटानं — सी०, त्या०, रो० ।

नत्थि पिता, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मणा
सम्मग्गता सम्मा पटिपन्ना ये इमं च लोकं परं च लोकं सयं अभिञ्जा
सच्छिक्त्वा पवेदेन्ती ति — अयं दसवत्थुका मिच्छादिट्ठि ।

(७) दसवत्थुका अन्तग्गाहिका दिट्ठि

२०५. तत्थ कतमा दसवत्थुका अन्तग्गाहिका दिट्ठि ?

सस्सतो लोको ति वा, असस्सतो लोको ति वा, अन्तवा लोको 5
ति वा, अनन्तवा लोको ति वा, तं जीवं तं सरीरं ति वा, अञ्जं जीवं
अञ्जं सरीरं ति वा, होति तथागतो परं मरणा ति वा, न होति तथागतो
परं मरणा ति वा, होति च न च होति तथागतो परं मरणा ति वा, नेव
होति न न होति तथागतो परं मरणा ति वा — अयं दसवत्थुका अन्तग्गाहिका
दिट्ठि । 10

— ० —

§ १२. तण्हाविचरितानि

(१) अज्झत्तिकस्स उपादाय

२०६. तत्थ कतमानि अट्टारस तण्हाविचरितानि अज्झत्तिकस्स
उपादाय ?

अस्मी ति होति, इत्थस्मी ति होति, एवस्मी ति होति, अञ्ज-
थास्मी^१ ति होति, भविस्सं ति होति, इत्थं भविस्सं ति होति, एवं भविस्सं
ति होति, अञ्जथा भविस्सं ति होति, असस्मी^२ ति होति, सातस्मी ति 15
होति, सियं ति होति, इत्थं सियं ति होति, एवं सियं ति होति, अञ्जथा
सियं ति होति, अपाहं सियं ति होति, अपाहं इत्थं सियं ति होति, अपाहं
एवं सियं ति होति, अपाहं अञ्जथा सियं ति होति ।

२०७. (१) कथं च अस्मो ति होति ?

कच्चि^३ धम्मं अनवकारि^४ करित्वा रूपं ... पे०... वेदनं ... 20
सञ्जं ... सङ्खारे ... विञ्जाणं अस्मी ति छन्दं पटिलभति, अस्मी ति
मानं पटिलभति, अस्मी ति दिट्ठि पटिलभति । तस्मि सति इमानि
पपञ्चितानि होन्ति — इत्थस्मी ति वा एवस्मी ति वा अञ्जथास्मी
ति वा ।

१. अञ्जथास्मी — सी० । २. सस्मी ति होति असस्मी — सी० । ३. किञ्चि —
सी० । ४. अनवकारी — सी० ।

३. 407

(२) कथं च इत्यस्मी ति होति ?

खत्तियोस्मी ति वा, ब्राह्मणोस्मी ति वा, वेस्सोस्मी ति वा,
सुदोस्मी ति वा, गहट्ठोस्मी ति वा, पव्वजितोस्मी ति वा, देवोस्मी ति
वा, मनुस्सोस्मी ति वा, रूपीस्मी ति वा, अरूपीस्मी ति वा, सञ्जीस्मी
5 ति वा, असञ्जीस्मी ति वा, नेवसञ्जीनासञ्जीस्मी ति वा — एवं
इत्यस्मी ति होति ।

(३) कथं च एवस्मी ति होति ?

परपुग्गलं उपनिधाय यथा सो खत्तियो तथाहं खत्तियोस्मी ति
वा, यथा सो ब्राह्मणो तथाहं ब्राह्मणोस्मी ति वा, यथा सो वेस्सो तथाहं
10 वेस्सोस्मी ति वा यथा सो सुदो तथाहं सुदोस्मी ति वा, यथा सो गहट्ठो
तथाहं गहट्ठोस्मी ति वा, यथा सो पव्वजितो तथाहं पव्वजितोस्मी ति
वा, यथा सो देवो तथाहं देवोस्मी ति वा, यथा सो मनुस्सो तथाहं मनु-
स्सोस्मी ति वा, यथा सो रूपी तथाहं रूपीस्मी ति वा, यथा सो अरूपी
तथाहं अरूपीस्मी ति वा, यथा सो सञ्जी तथाहं सञ्जीस्मी ति वा,
15 यथा सो असञ्जी तथाहं असञ्जीस्मी ति वा, यथा सो नेवसञ्जी-
नासञ्जी तथाहं नेवसञ्जीनासञ्जीस्मी ति वा — एवं एवस्मी ति होति ।

(४) कथं च अञ्जथास्मी ति होति ?

परपुग्गलं उपनिधाय यथा सो खत्तियो नाहं तथा खत्तियोस्मी
ति वा यथा सो ब्राह्मणो नाहं तथा ब्राह्मणोस्मी ति वा, यथा सो वेस्सो
20 नाहं तथा वेस्सोस्मी ति वा, यथा सो सुदो नाहं तथा सुदोस्मी ति वा,
यथा सो गहट्ठो नाहं तथा गहट्ठोस्मी ति वा, यथा सो पव्वजितो नाहं
तथा पव्वजितोस्मी ति वा, यथा सो देवो नाहं तथा देवोस्मी ति वा,
यथा सो मनुस्सो नाहं तथा मनुस्सोस्मी ति वा, यथा सो रूपी नाहं तथा
रूपीस्मी ति वा, यथा सो अरूपी नाहं तथा अरूपीस्मी ति वा, यथा सो
25 सञ्जी नाहं तथा सञ्जीस्मी ति वा, यथा सो असञ्जी नाहं तथा
असञ्जीस्मी ति वा, यथा सो नेवसञ्जीनासञ्जी नाहं तथा नेवसञ्जी-
नासञ्जीस्मी ति वा — एवं अञ्जथास्मी ति होति ।

(५) कथं च भविस्सं ति होति ?

कञ्चि घम्मं अनवकारिं करित्वा रूपं ... पे०... वेदनं ... सञ्जं ...

१. सो० पौत्यके नस्ति ।

R. 394

B. 403

सङ्खारे ... विज्झाणं भविस्सं ति छन्दं पटिलभति, भविस्सं ति मानं पटिलभति, भविस्सं ति दिट्ठिं पटिलभति । तस्मिं सति इमानि पपञ्चितानि होन्ति — इत्थं भविस्सं ति वा, एवं भविस्सं ति वा, अज्झथा भविस्सं ति वा ।

(६) कथं च इत्थं भविस्सं ति होति ?

5

खत्तियो भविस्सं ति वा, ब्राह्मणो भविस्सं ति वा, वेस्सो भविस्सं ति वा, सुद्धो भविस्सं ति वा, गह्वरो भविस्सं ति वा, पव्वजितो भविस्सं ति वा, देवो भविस्सं ति वा, मनुस्सो भविस्सं ति वा, रूपी भविस्सं ति वा, अरूपी भविस्सं ति वा, सज्जी भविस्सं ति वा, असज्जी भविस्सं ति वा, नेवसज्जीनासज्जी भविस्सं ति वा — एवं इत्थं भविस्सं ति होति । 10

(७) कथं च एवं भविस्सं ति होति ?

परपुग्गलं उपनिधाय यथा सो खत्तियो तथाहं खत्तियो भविस्सं ति वा, यथा सो ब्राह्मणो तथाहं ब्राह्मणो भविस्सं ति वा ... पे०... यथा सो नेवसज्जीनासज्जी तथाहं नेवसज्जीनासज्जी भविस्सं ति वा — एवं^१ 15 एवं^१ भविस्सं ति होति ।

(८) कथं च अज्झथा भविस्सं ति होति ?

परपुग्गलं उपनिधाय यथा सो खत्तियो नाहं तथा खत्तियो भविस्सं ति वा, यथा सो ब्राह्मणो नाहं तथा ब्राह्मणो भविस्सं ति वा ... पे०... यथा सो नेवसज्जीनासज्जी नाहं तथा नेवसज्जीनासज्जी 20 भविस्सं ति वा — एवं अज्झथा भविस्सं ति होति ।

(९) कथं च असस्मी^२ ति होति ?

कच्चि^३ धम्मं अनवकारिं करित्वा रूपं ... पे०... वेदनं ... सज्जं ... सङ्खारे ... विज्झाणं निच्चोस्मि धुवोस्मि सस्सतोस्मि अविपरिणाम-धम्मोस्मी ति — एवं असस्मी ति होति । 25

(१०) कथं च सातस्मी^४ ति होति ?

कच्चि धम्मं अनवकारिं करित्वा रूपं ... पे०... वेदनं ... सज्जं ... सङ्खारे ... विज्झाणं उच्छिज्जिस्सामि विनस्सिस्सामि न भविस्सामी ति — एवं सातस्मी ति होति ।

१. एवं — सी०, म० । २. सस्मी — मी० । ३. किञ्चि — सी० । ४. सातस्मी — सी० ।

B. 407

(२) कथं च इत्यस्मी ति होति ?

खत्तियोस्मी ति वा, ब्राह्मणोस्मी ति वा, वेस्तोस्मी ति वा,
सुदोस्मी ति वा, गहद्वोस्मी ति वा, पव्वजितोस्मी ति वा, देवोस्मी ति
वा, मनुस्सोस्मी ति वा, रूपीस्मी ति वा, अरूपीस्मी ति वा, सञ्जीस्मी
5 ति वा, असञ्जीस्मी ति वा, नेवसञ्जीनासञ्जीस्मी ति वा - एवं
इत्यस्मी ति होति ।

(३) कथं च एवस्मी ति होति ?

परपुग्गलं उपनिधाय यथा सो खत्तियो तथाहं खत्तियोस्मी ति
वा, यथा सो ब्राह्मणो तथाहं ब्राह्मणोस्मी ति वा, यथा सो वेस्तो तथाहं
10 वेस्तोस्मी ति वा यथा सो सुदो तथाहं सुदोस्मी ति वा, यथा सो गहद्वो
तथाहं गहद्वोस्मी ति वा, यथा सो पव्वजितो तथाहं पव्वजितोस्मी ति
वा, यथा सो देवो तथाहं देवोस्मी ति वा, यथा सो मनुस्सो तथाहं मनु-
स्सोस्मी ति वा, यथा सो रूपी तथाहं रूपीस्मी ति वा, यथा सो अरूपी
तथाहं अरूपीस्मी ति वा, यथा सो सञ्जी तथाहं सञ्जीस्मी ति वा,
15 यथा सो असञ्जी तथाहं असञ्जीस्मी ति वा, यथा सो नेवसञ्जी-
नासञ्जी तथाहं नेवसञ्जीनासञ्जीस्मी ति वा - एवं एवस्मी ति होति ।

(४) कथं च अञ्जथास्मी ति होति ?

परपुग्गलं उपनिधाय यथा सो खत्तियो नाहं तथा खत्तियोस्मी
ति वा यथा सो ब्राह्मणो नाहं तथा ब्राह्मणोस्मी ति वा, यथा सो वेस्तो
20 नाहं तथा वेस्तोस्मी ति वा, यथा सो सुदो नाहं तथा सुदोस्मी ति वा,
यथा सो गहद्वो नाहं तथा गहद्वोस्मी ति वा, यथा सो पव्वजितो नाहं
तथा पव्वजितोस्मी ति वा, यथा सो देवो नाहं तथा देवोस्मी ति वा,
यथा सो मनुस्सो नाहं तथा मनुस्सोस्मी ति वा, यथा सो रूपी नाहं तथा
रूपीस्मी ति वा, यथा सो अरूपी नाहं तथा अरूपीस्मी ति वा, यथा सो
25 सञ्जी नाहं तथा सञ्जीस्मी ति वा, यथा सो असञ्जी नाहं तथा
असञ्जीस्मी ति वा, यथा सो नेवसञ्जीनासञ्जी नाहं तथा नेवसञ्जी-
नासञ्जीस्मी ति वा - एवं अञ्जथास्मी ति होति ।

R. 394

B. 403

(५) कथं च भविस्सं ति होति ?

कञ्चि वम्मं अनवकारिं करित्वा रुपं ... पे०... वेदनं ... सञ्जं ...

१. सो० पोत्यके नतिप ।

सङ्खारे ... विज्झाणं भविस्सं ति छन्दं पटिलभति, भविस्सं ति मानं पटिलभति, भविस्सं ति दिट्ठिं पटिलभति । तस्मिं सति इमानि पपञ्चि-
तानि होन्ति — इत्थं भविस्सं ति वा, एवं भविस्सं ति वा, अज्झथा
भविस्सं ति वा ।

(६) कथं च इत्थं भविस्सं ति होति ?

5

खत्तियो भविस्सं ति वा, ब्राह्मणो भविस्सं ति वा, वेस्सो भविस्सं
ति वा, सुद्धो भविस्सं ति वा, गह्ढो भविस्सं ति वा, पब्बजितो भविस्सं
ति वा, देवो भविस्सं ति वा, मनुस्सो भविस्सं ति वा, रूपी भविस्सं ति
वा, अरूपी भविस्सं ति वा, सज्जी भविस्सं ति वा, असज्जी भविस्सं
ति वा, नेवसज्जीनासज्जी भविस्सं ति वा — एवं इत्थं भविस्सं ति 10
होति ।

(७) कथं च एवं भविस्सं ति होति ?

परपुग्गलं उपनिधाय यथा सो खत्तियो तथाहं खत्तियो भविस्सं
ति वा, यथा सो ब्राह्मणो तथाहं ब्राह्मणो भविस्सं ति वा ... पे०... यथा सो
नेवसज्जीनासज्जी तथाहं नेवसज्जीनासज्जी भविस्सं ति वा — एवं^१ 15
एवं^१ भविस्सं ति होति ।

(८) कथं च अज्झथा भविस्सं ति होति ?

परपुग्गलं उपनिधाय यथा सो खत्तियो नाहं तथा खत्तियो
भविस्सं ति वा, यथा सो ब्राह्मणो नाहं तथा ब्राह्मणो भविस्सं ति वा
... पे०... यथा सो नेवसज्जीनासज्जी नाहं तथा नेवसज्जीनासज्जी 20
भविस्सं ति वा — एवं अज्झथा भविस्सं ति होति ।

(९) कथं च असस्मी^२ ति होति ?

कञ्चि^३ धम्मं अनवकारिं करित्वा रूपं ... पे०... वेदनं ... सज्जं
... सङ्खारे ... विज्झाणं निच्चोस्मि धुवोस्मि सस्सतोस्मि अविपरिणाम-
धम्मोस्मी ति — एवं असस्मी ति होति । 25

(१०) कथं च सातस्मी^४ ति होति ?

कञ्चि धम्मं अनवकारिं करित्वा रूपं ... पे०... वेदनं ... सज्जं
... सङ्खारे ... विज्झाणं उच्छिज्जिस्सामि विनस्सिस्सामि न भविस्सामी
ति — एवं सातस्मी ति होति ।

१. एवं — सी०, म० । २. तस्मी — सी० । ३. किञ्चि — सी० । ४. असस्मी —
सी० ।

(११) कथं च सियं ति होति ?

B. 409

कञ्चि धम्मं अनवकारिं करित्वा रूपं ... पे०... वेदनं ... सञ्जं ... सङ्खारे ... विञ्जाणं सियं ति छन्दं पटिलभति, सियं ति मानं पटिलभति, सियं ति दिट्ठि पटिलभति । तस्मिं सति इमानि पपञ्चितानि
5 होन्ति – इत्थं सियं ति वा, एवं सियं ति वा, अञ्जथा सियं ति वा ।

(१२) कथं च इत्थं सियं ति होति ?

खत्तियो सियं ति वा, ब्राह्मणो सियं ति वा, वेत्सो सियं ति वा, सुद्धो सियं ति वा, गहट्ठो सियं ति वा, पव्वजितो सियं ति वा, देवो सियं ति वा, मनुस्सो सियं ति वा, रूपी सियं ति वा, अरूपी सियं ति वा, सञ्जी
10 सियं ति वा, असञ्जी सियं ति वा, नेवसञ्जीनासञ्जी सियं ति वा – एवं इत्थं सियं ति होति ।

(१३) कथं च एवं सियं ति होति ?

परपुग्गलं उपनिधाय यथा सो खत्तियो तथाहं खत्तियो सियं ति वा, यथा सो ब्राह्मणो तथाहं ब्राह्मणो सियं ति वा ... पे०... यथा सो
15 नेवसञ्जीनासञ्जी तथाहं नेवसञ्जीनासञ्जी सियं ति वा – एवं' एवं' सियं ति होति ।

(१४) कथं च अञ्जथा सियं ति होति ?

परपुग्गलं उपनिधाय यथा सो खत्तियो नाहं तथा खत्तियो सियं ति वा, यथा सो ब्राह्मणो नाहं तथा ब्राह्मणो सियं ति वा ... पे०... यथा
20 सो नेवसञ्जीनासञ्जी नाहं तथा नेवसञ्जीनासञ्जी सियं ति वा – एवं अञ्जथा सियं ति होति ।

(१५) कथं च अपाहं सियं ति होति ?

कञ्चि धम्मं अनवकारिं करित्वा रूपं ... वेदनं ... सञ्जं ... सङ्खारे ... विञ्जाणं अपाहं सियं ति छन्दं पटिलभति, अपाहं सियं ति मानं पटिलभति, अपाहं सियं ति दिट्ठि पटिलभति । तस्मिं सति इमानि पपञ्चितानि
25 होन्ति – अपाहं इत्थं सियं ति वा, अपाहं एवं सियं ति वा, अपाहं अञ्जथा सियं ति वा ।

(१६) कथं च अपाहं इत्थं सियं ति होति ?

अपाहं खत्तियो सियं ति वा, अपाहं ब्राह्मणो सियं ति वा, अपाहं

वेस्सो सियं ति वा, अपाहं सुद्धो सियं ति वा, अपाहं गहट्ठो सियं ति वा,
 अपाहं पव्वजितो सियं ति वा, अपाहं देवो सियं ति वा, अपाहं
 मनुस्सो सियं^१ ति^१ वा, अपाहं रूपी सियं ति वा, अपाहं अरूपी सियं
 ति वा, अपाहं सञ्जी सियं ति वा, अपाहं असञ्जी सियं ति वा,
 अपाहं नेवसञ्जीनासञ्जी सियं ति वा — एवं अपाहं इत्थं सियं 5
 ति होति ।

(१७) कथं च अपाहं एवं सियं ति होति ?

परपुग्गलं उपनिधाय यथा सो खत्तियो अपाहं तथा खत्तियो
 सियं ति वा, यथा सो ब्राह्मणो अपाहं तथा ब्राह्मणो सियं ति वा ... पे०...
 यथा सो नेवसञ्जीनासञ्जी अपाहं तथा नेवसञ्जीनासञ्जी सियं ति 10
 वा — एवं अपाहं एवं सियं ति होति ।

(१८) कथं च अपाहं अञ्जथा सियं ति होति ?

परपुग्गलं उपनिधाय यथा सो खत्तियो अपाहं न तथा खत्तियो
 सियं ति वा, यथा सो ब्राह्मणो अपाहं न तथा ब्राह्मणो सियं ति वा
 ... पे०... यथा सो नेवसञ्जीनासञ्जी अपाहं न तथा नेवसञ्जीनासञ्जी 15
 सियं ति वा — एवं अपाहं अञ्जथा सियं ति होति ।

इमानि अट्ठारस तण्हाविचरितानि अज्झत्तिकस्स उपादाय ।

(२) बाहिरस्स उपादाय

२०८. तत्थ कतमानि अट्ठारस तण्हाविचरितानि बाहिरस्स
 उपादाय ?

इमिना अस्मी ति होति, इमिना इत्थस्मी ति होति, इमिना 20
 एवस्मी ति होति, इमिना अञ्जथास्मी ति होति, इमिना भविस्सं ति
 होति, इमिना इत्थं भविस्सं ति होति, इमिना एवं भविस्सं ति होति,
 इमिना अञ्जथा भविस्सं ति होति, इमिना असस्मी^२ ति होति, इमिना
 सातस्मी ति होति, इमिना सियं ति होति, इमिना इत्थं सियं ति होति,
 इमिना एवं सियं ति होति, इमिना अञ्जथा सियं ति होति, इमिना अपाहं 25
 सियं ति होति, इमिना अपाहं इत्थं सियं ति होति, इमिना अपाहं एवं सियं
 ति होति, इमिना अपाहं अञ्जथा सियं ति होति ।

२०६. (१) कथं च इमिना अस्मी ति होति ?

R. 397

कञ्चि धम्मं अवकारि^१ करित्वा रूपं ... वेदनं ... सञ्जं ...
सङ्गारे ... विञ्जाणं इमिना अस्मी ति छन्दं पटिलभति, इमिना अस्मी
ति मानं पटिलभति, इमिना अस्मी ति दिट्ठि पटिलभति । तस्मि
५ सति इमानि पपञ्चितानि होन्ति - इमिना इत्थस्मी ति वा, इमिना
एवस्मी ति वा, इमिना अञ्जथास्मी ति वा ।

B. 411

(२) कथं च इमिना इत्थस्मी ति होति ?

इमिना खत्तियोस्मी ति वा, इमिना ब्राह्मणोस्मी ति वा, इमिना
वेस्सोस्मी ति वा, इमिना सुद्धोस्मी ति वा, इमिना गह्ढोस्मी ति वा,
१० इमिना पव्वजितोस्मी ति वा, इमिना देवोस्मी ति वा, इमिना मनुस्सोस्मी
ति वा, इमिना रूपीस्मी ति वा, इमिना अरूपीस्मी ति वा, इमिना
सञ्जीस्मी ति वा, इमिना असञ्जीस्मी ति वा, इमिना नेवसञ्जी-
नासञ्जीस्मी ति वा - एवं इमिना इत्थस्मी ति होति ।

(३) कथं च इमिना एवस्मी ति होति ?

१५ परपुग्गलं उपनिधाय यथा सो खत्तियो इमिना तथाहं खत्तियोस्मी
ति वा, यथा सो ब्राह्मणो इमिना तथाहं ब्राह्मणोस्मी ति वा ... पे०... यथा
सो नेवसञ्जीनासञ्जी इमिना तथाहं नेवसञ्जीनासञ्जीस्मी ति वा -
एवं इमिना एवस्मी ति होति ।

(४) कथं च इमिना अञ्जथास्मी ति होति ?

२० परपुग्गलं उपनिधाय यथा सो खत्तियो इमिना नाहं तथा
खत्तियोस्मी ति वा, यथा सो ब्राह्मणो इमिना नाहं तथा ब्राह्मणोस्मी ति
वा ... पे०... यथा सो नेवसञ्जीनामञ्जी इमिना नाहं तथा नेवसञ्जी-
नासञ्जीस्मी ति वा - एवं इमिना अञ्जथास्मी ति होति ।

(५) कथं च इमिना भविस्सं ति होति ?

२५ कञ्चि धम्मं अवकारि करित्वा रूपं ... वेदनं ... सञ्जं ...
सङ्गारे ... विञ्जाणं इमिना भविस्स ति छन्दं पटिलभति, इमिना
भविस्सं ति मानं पटिलभति, इमिना भविस्सं ति दिट्ठि पटिलभति ।
तस्मि सति इमानि पपञ्चितानि होन्ति - इमिना इत्थं भविस्सं ति
वा, इमिना एव भविस्सं ति वा, इमिना अञ्जथा भविस्सं ति वा ।

१. अवकारो - सी०; अवकारि - रो०, एवमपरि ति ।

(६) कथं च इमिना इत्थं भविस्सं ति होति ?

इमिना खत्तियो भविस्सं ति वा ... पे०... इमिना अरूपी भविस्सं ति वा, इमिना सज्जी भविस्सं ति वा, इमिना असज्जी भविस्सं ति वा, इमिना नेवसज्जीनासज्जी भविस्सं ति वा — एवं इमिना इत्थं भविस्सं ति होति ।

5

(७) कथं च इमिना एवं भविस्सं ति होति ?

परपुग्गलं उपनिधाय यथा सो खत्तियो इमिना तथाहं खत्तियो भविस्सं ति वा, यथा सो ब्राह्मणो इमिना तथाहं ब्राह्मणो भविस्सं ति वा ... पे०... यथा सो नेवसज्जीनासज्जी इमिना तथाहं नेवसज्जी-नासज्जी भविस्सं ति वा — एवं इमिना एवं भविस्सं ति होति ।

10

(८) कथं च इमिना अज्जथा भविस्सं ति होति ?

परपुग्गलं उपनिधाय यथा सो खत्तियो इमिना नाहं तथा खत्तियो भविस्सं ति वा, यथा सो ब्राह्मणो इमिना नाहं तथा ब्राह्मणो भविस्सं ति वा ... पे०... यथा सो नेवसज्जीनासज्जी इमिना नाहं तथा नेवसज्जी-नासज्जी भविस्सं ति वा — एवं इमिना अज्जथा भविस्सं ति होति ।

15

(९) कथं च इमिना असस्मी ति होति ?

कञ्चि धम्मं अवकारिं करित्वा रूपं ... पे०... वेदनं ... सज्जं .. सङ्खारे ... विज्जाणं इमिना निच्चोस्मि धुवोस्मि सस्सतोस्मि अविपरिणामधम्मोस्मी ति — एवं इमिना असस्मी ति होति ।

(१०) कथं च इमिना^१ सातस्मी ति होति ?

20

कञ्चि धम्मं अवकारिं करित्वा रूपं ... पे०... वेदनं ... सज्जं ... सङ्खारे ... विज्जाणं इमिना उज्झिज्जिस्सामि विनस्सि-स्सामि न भविस्सामी ति — एवं इमिना सातस्मी ति होति ।

(११) कथं च इमिना सियं ति होति ?

कञ्चि धम्मं अवकारिं करित्वा रूपं ... पे०... वेदनं ... सज्जं ... सङ्खारे ... विज्जाणं इमिना सियं ति छन्दं पटिलभति, इमिना सियं ति मानं पटिलभति, इमिना सियं ति दिट्ठि पटिलभति । तस्मि सति इमानि पपञ्चितानि होन्ति — इमिना इत्थं सियं ति वा, इमिना एवं सियं ति वा, इमिना अज्जथा सियं ति वा ।

25

(१२) कथं च इमिना इत्थं सियं ति होति ?

इमिना खत्तियो सियं ति वा, इमिना ब्राह्मणो सियं ति वा, इमिना वेस्सो सियं ति वा, इमिना सुट्ठो सियं ति वा, इमिना गहट्ठो सियं ति वा, इमिना पव्वजितो सियं ति वा, इमिना देवो सियं ति वा, इमिना मनुस्सो सियं ति वा, इमिना रूपी सियं ति वा, इमिना अरूपी सियं ति वा, इमिना सञ्जी सियं ति वा, इमिना असञ्जी सियं ति वा, इमिना नेवसञ्जीनासञ्जी सियं पि वा – एवं इमिना इत्थं सियं ति होति ।

IL. 399

B. 413

(१३) कथं च इमिना एवं सियं ति होति ?

परपुगलं उपनिधाय यथा सो खत्तियो इमिना तथाहं खत्तियो सियं ति वा, यथा सो ब्राह्मणो इमिना तथाहं ब्राह्मणो सियं ति वा ... पे०... यथा सो नेवसञ्जीनासञ्जी इमिना तथाहं नेवसञ्जीनासञ्जी सियं ति वा – एवं इमिना एवं सियं ति होति ।

(१४) कथं च इमिना अञ्जया सियं ति होति ?

परपुगलं उपनिधाय यथा सो खत्तियो इमिना नाहं तथा खत्तियो सियं ति वा, यथा सो ब्राह्मणो इमिना नाहं तथा ब्राह्मणो सियं ति वा ... पे०... यथा सो नेवसञ्जीनासञ्जी इमिना नाहं तथा नेवसञ्जीनासञ्जी सियं ति वा – एवं इमिना अञ्जया सियं ति होति ।

(१५) कथं च इमिना अपाहं सियं ति होति ?

कच्चि घम्मं अवकारिं करित्वा रूपं ... पे०... वेदनं ... सञ्जं ... सत्त्वारे ... विञ्जाणं इमिना अपाहं सियं ति छन्दं पटिलमति, इमिना अपाहं सियं ति मानं पटिलमति, इमिना अपाहं सियं ति दिट्ठि पटिलमति । तस्मि सति इमानि पपञ्चितानि होन्ति – इमिना अपाहं इत्थं सियं ति वा, इमिना अपाहं एवं सियं ति वा, इमिना अपाहं अञ्जया सियं ति वा ।

23

(१६) कथं च इमिना अपाहं इत्थं सियं ति होति ?

इमिना अपाहं खत्तियो सियं ति वा, इमिना अपाहं ब्राह्मणो सियं ति वा, इमिना अपाहं वेस्सो सियं ति वा, इमिना अपाहं सुट्ठो सियं ति वा, इमिना अपाहं गहट्ठो सियं ति वा, इमिना अपाहं पव्वजितो सियं ति वा, इमिना अपाहं देवो सियं ति वा, इमिना अपाहं मनुस्सो सियं ति वा, इमिना अपाहं रूपी सियं ति वा, इमिना अपाहं अरूपी सियं ति वा, इमिना अपाहं

20

सञ्जी सियं ति वा, इमिना अपाहं असञ्जी सियं ति वा, इमिना अपाहं
नेवसञ्जीनासञ्जी सियं ति वा — एवं इमिना अपाहं इत्थं सियं ति होति ।

(१७) कथं च इमिना अपाहं एवं सियं ति होति ?

परपुग्गलं उपनिधाय यथा सो खत्तियो इमिना अपाहं तथा
खत्तियो सियं ति वा, यथा सो ब्राह्मणो इमिना अपाहं तथा ब्राह्मणो सियं 5
ति वा ... पे०... यथा सो नेवसञ्जीनासञ्जी इमिना अपाहं तथा
नेवसञ्जीनासञ्जी सियं ति वा — एवं इमिना अपाहं एवं सियं ति होति ।

(१८) कथं च इमिना अपाहं अञ्जथा सियं ति होति ?

परपुग्गलं उपनिधाय यथा सो खत्तियो इमिना अपाहं न तथा
खत्तियो सियं ति वा, यथा सो ब्राह्मणो इमिना अपाहं न तथा ब्राह्मणो 10
सियं ति वा ... पे०... यथा सो नेवसञ्जीनासञ्जी इमिना अपाहं न
तथा नेवसञ्जीनासञ्जी सियं ति वा — एवं इमिना अपाहं अञ्जथा
सियं ति होति ।

इमानि अट्टारस तण्हाविचरितानि बाहिरस्स उपादाय ।

इति^१ इमानि अट्टारस तण्हाविचरितानि अज्झत्तिकस्स उपादाय, 15
इमानि अट्टारस तण्हाविचरितानि बाहिरस्स उपादाय, तदेकज्झं
अभिसञ्जूहित्वा अभिसङ्घिपित्वा छत्तिस तण्हाविचरितानि होन्ति ।
इति एवरूपानि अतोतानि छत्तिस तण्हाविचरितानि, अनागतानि छत्तिस
तण्हाविचरितानि, पच्चुप्पन्नानि छत्तिस तण्हाविचरितानि, तदेकज्झं
अभिसञ्जूहित्वा अभिसङ्घिपित्वा अट्टतण्हाविचरितसत्तं^२ होति । 20

२१०. तत्थ कत्तमानि ढासट्ठि दिट्ठिगतानि ब्रह्मजाले वेय्याकरणे
वुत्तानि भगवता ?

चत्तारो सस्सतवादा, चत्तारो एकच्चसस्सतिका, चत्तारो अन्ता-
नन्तिका, चत्तारो अमराविक्खेपिका, द्वे अधिच्चसमुप्पन्निका, सोळस
सञ्जीवादा^३, अट्ट असञ्जीवादा, अट्ट नेवसञ्जीनासञ्जीवादा, सत्त 25
उच्छेदवादा, पञ्च दिट्ठवम्मनिब्बानवादा — इमानि ढासट्ठि दिट्ठिगतानि
ब्रह्मजाले वेय्याकरणे वुत्तानि भगवता ति ।

सुद्धकवत्थुविमङ्गो निट्ठितो ।

—:०:—

१. स्या० पोत्थके नस्मि । २. अट्टमतं तण्हाविचरितं — स्या०, सो० । ३. सञ्जीवादा
— स्या०, एवमुपरि वि ।

१८. धम्महृदयविभङ्गो

§ १. सव्वसङ्गाहिकं

१. कति सन्धा, कति आयतनानि, कति धातुयो, कति सच्चानि, कति इन्द्रियानि, कति हेतू, कति आहारा, कति फस्सा, कति वेदना, कति सज्जा, कति चेतना, कति चित्तानि ?

२. पञ्चक्खन्धा, द्वादसायतनानि, अट्ठारस धातुयो, चत्तारि सच्चानि, वावीसतिन्द्रियानि, नव हेतू, चत्तारो आहारा, सत्त फस्सा, सत्त वेदना, सत्त सज्जा, सत्त चेतना, सत्त चित्तानि ।

३. तत्थ कतमे पञ्चक्खन्धा ?

रूपक्खन्धो, वेदनाक्खन्धो, मज्जाक्खन्धो, सहारक्खन्धो, विज्जाणक्खन्धो — इमे वुच्चन्ति “पञ्चक्खन्धा” ।

४. तत्थ कतमानि द्वादसायतनानि ?

चक्खायतनं, रूपायतनं, सोतायतनं, सद्दायतनं, धानायतनं, गन्धायतनं, जिह्वायतनं, रसायतनं, कायायतनं, फोट्टुव्वायतनं, मनायतनं, धम्मायतनं — इमानि^१ वुच्चन्ति “द्वादसायतनानि” ।

५. तत्थ कतमा अट्ठारस धातुयो ?

चक्खुधातु, रूपधातु, चक्खुविज्जाणधातु, सोतधातु, सद्दधातु, सोतविज्जाणधातु, धानधातु, गन्धधातु, धानविज्जाणधातु, जिह्वाधातु, रसधातु, जिह्वाविज्जाणधातु, कायधातु, फोट्टुव्वधातु, कायविज्जाणधातु, मनोधातु, धम्मधातु, मनोविज्जाणधातु — इमा वुच्चन्ति “अट्ठारस धातुयो” ।

६. तत्थ कतमानि चत्तारि सच्चानि ?

दुक्खमच्च, समुदयसच्च, निरोधसच्च, मग्गसच्च — इमानि वुच्चन्ति “चत्तारि सच्चानि” ।

७. तत्थ कतमानि वावीसतिन्द्रियानि ?

चक्खुन्द्रिय, सोतिन्द्रिय, धानिन्द्रिय, जिह्वान्द्रिय, कायिन्द्रिय,

मनिन्द्रियं, इत्थिन्द्रियं, पुरिसिन्द्रियं, जीवितिन्द्रियं, सुखिन्द्रियं, दुक्खिन्द्रियं, सोमनस्सिन्द्रियं, दोमनस्सिन्द्रियं, उपेक्खिन्द्रियं, सद्धिन्द्रियं, विरियिन्द्रियं, सतिन्द्रियं, समाधिन्द्रियं, पञ्चिन्द्रियं, अनञ्जातञ्ज-
स्सामीतिन्द्रियं^१, अञ्चिन्द्रियं, अञ्जाताविन्द्रियं – इमानि वुच्चन्ति
“वावीसतिन्द्रियानि” ।

5

८. तत्थ कतमे नव हेतू ?

तयो कुसलहेतू, तयो अकुसलहेतू, तयो अव्याकतहेतू ।

तत्थ कतमे तयो कुसलहेतू ?

अलोभो कुसलहेतु, अदोसो कुसलहेतु, अमोहो कुसलहेतु – इमे
तयो कुसलहेतू ।

10

तत्थ कतमे तयो अकुसलहेतू ?

लोभो अकुसलहेतु, दोसो अकुसलहेतु, मोहो अकुसलहेतु – इमे
तयो अकुसलहेतू ।

तत्थ कतमे तयो अव्याकतहेतू ?

कुसलानं वा धम्मानं विपाकतो किरियाव्याकतेसु वा धम्मेसु 15
अलोभो, अदोसो, अमोहो – इमे तयो अव्याकतहेतू ।

इमे वुच्चन्ति “नव हेतू” ।

९. तत्थ कतमे चत्तारो आहारा ?

कवळीकाराहारो^२, फस्साहारो, मनोसञ्चेतनाहारो, विञ्जाणा-
हारो – इमे वुच्चन्ति “चत्तारो आहारा” ।

१०. तत्थ कतमे सत्त फस्सा ?

चक्खुसम्पस्सो, सोतसम्पस्सो, घानसम्पस्सो, जिह्वासम्पस्सो,
कायसम्पस्सो, मनोघातुसम्पस्सो, मनोविञ्जाणधातुसम्पस्सो – इमे
वुच्चन्ति “सत्त फस्सा”^३ ।

११. तत्थ कतमा सत्त वेदना ?

चक्खुसम्पस्सजा वेदना, सोतसम्पस्सजा वेदना, घानसम्पस्सजा
वेदना, जिह्वासम्पस्सजा वेदना, कायसम्पस्सजा वेदना, मनोघातु-
सम्पस्सजा वेदना, मनोविञ्जाणधातुसम्पस्सजा वेदना – इमा वुच्चन्ति
“सत्त वेदना” ।

१. अनञ्जातञ्जस्सामीतिन्द्रियं – स्वा० । २. कवळीकारो आहारो – सी०, स्वा०,
रो० । ३. सम्पस्सो – सी० ।

१२. तत्थ कतमा सत्त सञ्जा ?

चक्षुसम्फस्सजा सञ्जा, सोतसम्फस्सजा सञ्जा, धान-
सम्फस्सजा सञ्जा, जिह्वासम्फस्सजा सञ्जा, कायसम्फस्सजा सञ्जा,
मनोधातुसम्फस्सजा सञ्जा, मनोविञ्जाणधातुसम्फस्सजा सञ्जा -
5 इमा वुच्चन्ति "सत्त सञ्जा" ।

D. 417

१३. तत्थ कतमा सत्त चेतना ?

चक्षुसम्फस्सजा चेतना, सोतसम्फस्सजा चेतना, धानसम्फस्सजा
चेतना, जिह्वासम्फस्सजा चेतना, कायसम्फस्सजा चेतना, मनोधातु-
सम्फस्सजा चेतना, मनोविञ्जाणधातुसम्फस्सजा चेतना - इमा वुच्चन्ति
10 "सत्त चेतना" ।

१४. तत्थ कतमानि सत्त चित्तानि ?

R. 404

चक्षुविञ्जाणं, सोतविञ्जाणं, धानविञ्जाणं, जिह्वा-
विञ्जाणं, कायविञ्जाणं, मनोधातु, मनोविञ्जाणधातु - इमानि
वुच्चन्ति "सत्त चित्तानि" ।

— ० —

१२. उप्पत्तानुप्पत्ती

१. कामधातुया

15 १५. कामधातुया कति खन्धा, कति आयतनानि, कति धातुयो,
कति सच्चानि, कति इन्द्रियानि, कति हेतू, कति आहारा, कति फस्सा,
कति वेदना, कति सञ्जा, कति चेतना, कति चित्तानि ?

कामधातुया पञ्चक्खन्धा, द्वादसायतनानि, अट्ठारस धातुयो,
तीणि सच्चानि, बावीसतिन्द्रियानि, नव हेतू, चत्तारो आहारा,
20 सत्त फस्सा, सत्त वेदना, सत्त सञ्जा, सत्त चेतना, सत्त चित्तानि ।

१६. तत्थ कतमे कामधातुया पञ्चक्खन्धा ?

रूपक्खन्धो, वेदनाक्खन्धो, सञ्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो,
विञ्जाणक्खन्धो - इमे वुच्चन्ति "कामधातुया पञ्चक्खन्धा" ।

१७. तत्थ कतमानि कामधातुया द्वादसायतनानि ?

25

चक्षुसायतनं, रूपायतनं, सोतायतनं, सद्दायतनं, धानायतनं, गन्धा-

यतनं, जिह्वायतनं, रसायतनं, कायायतनं, फोट्टुब्बायतनं, मनायतनं, धम्मयायतनं – इमानि वुच्चन्ति “कामधातुया द्वादसायतनानि” ।

१८. तत्थ कतमा कामधातुया अट्टारस धातुयो ?

चक्खुधातु, रूपधातु, चक्खुविज्जाणधातु, सोतधातु, सदधातु, सोतविज्जाणधातु, घानधातु, गन्धधातु, घानविज्जाणधातु, जिह्वा- 5
धातु, रसधातु, जिह्वाविज्जाणधातु, कायधातु, फोट्टुब्बधातु, काय-
विज्जाणधातु, मनोधातु, धम्मधातु, मनोविज्जाणधातु – इमा वुच्चन्ति
“कामधातुया अट्टारस धातुयो” ।

१९. तत्थ कतमानि कामधातुया तीणि सच्चानि ?

दुक्खसच्चं, समुदयसच्चं, मग्गसच्चं – इमानि वुच्चन्ति “काम- 10
धातुया तीणि सच्चानि” ।

२०. तत्थ कतमानि कामधातुया वावीसतिन्द्रियानि ?

चक्खुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं ... पे०... अज्जाताविन्द्रियं – इमानि
वुच्चन्ति “कामधातुया वावीसतिन्द्रियानि” ।

२१. तत्थ कतमे कामधातुया नव हेतू ?

तयो कुसलहेतू, तयो अकुसलहेतू, तयो अव्याकतहेतू ... पे०...
इमे वुच्चन्ति “कामधातुया नव हेतू” ।

२२. तत्थ कतमे कामधातुया चत्तारो आहारो ?

कवळीकाराहारो, फस्साहारो, मनोसञ्चेतनाहारो, विज्जाणा-
हारो – इमे वुच्चन्ति “कामधातुया चत्तारो आहारो” ।

२३. तत्थ कतमे कामधातुया सत्त फस्सा ?

चक्खुसम्फस्सो सोतसम्फस्सो, घानसम्फस्सो, जिह्वासम्फस्सो,
कायसम्फस्सो, मनोधातुसम्फस्सो, मनोविज्जाणधातुसम्फस्सो – इमे
वुच्चन्ति “कामधातुया सत्त फस्सा” ।

२४. तत्थ कतमा कामधातुया सत्त वेदना ?

चक्खुसम्फस्सजा वेदना, सोतसम्फस्सजा वेदना, घानसम्फस्सजा
वेदना, जिह्वासम्फस्सजा वेदना, कायसम्फस्सजा वेदना, मनोधातु-
सम्फस्सजा वेदना, मनोविज्जाणधातुसम्फस्सजा वेदना – इमा वुच्चन्ति
“कामधातुया सत्त वेदना” ।

१२ तत्थ कतमा सत्त सञ्जा ?

चक्खुसम्फस्सजा सञ्जा, सोतसम्फस्सजा सञ्जा, धान-
सम्फस्सजा सञ्जा, जिह्वासम्फस्सजा सञ्जा, कायसम्फस्सजा सञ्जा,
मनोधातुसम्फस्सजा सञ्जा, मनोविज्जाणधातुसम्फस्सजा सञ्जा -
5 इमा वुच्चन्ति "सत्त सञ्जा" ।

B 417

१३ तत्थ कतमा सत्त चेतना ?

चक्खुसम्फस्सजा चेतना, सोतसम्फस्सजा चेतना, धानसम्फस्सजा
चेतना, जिह्वासम्फस्सजा चेतना, कायसम्फस्सजा चेतना, मनोधातु-
सम्फस्सजा चेतना, मनोविज्जाणधातुसम्फस्सजा चेतना - इमा वुच्चन्ति
10 "सत्त चेतना" ।

१४ तत्थ कतमानि सत्त चित्तानि ?

R 404

चक्खुविज्जाण, सोतविज्जाण, धानविज्जाण, जिह्वा-
विज्जाण, कायविज्जाण, मनोधातु, मनोविज्जाणधातु - इमानि
वुच्चन्ति "सत्त चित्तानि" ।

— ० —

१२ उप्पत्तानुप्पत्ती

१. कामधातुया

15 १५ कामधातुया कति खन्वा, कति आयतनानि, कति धातुयो,
कति मच्चानि, कति इन्द्रियानि, कति हेतू, कति आहारा, कति फस्सा,
कति वेदना, कति मज्जा, कति चेतना, कति चित्तानि ?

कामधातुया पञ्चखन्वा, द्वादसायतनानि, अट्ठारस धातुयो,
तीणि सच्चानि, द्वावीसतिन्द्रियानि, नव हेतू, चत्तारो आहारा,
20 सत्त फस्सा, सत्त वेदना, सत्त सञ्जा, सत्त चेतना, सत्त चित्तानि ।

१६ तत्थ कतमे कामधातुया पञ्चखन्वा ?

रूपखन्वो, वेदनाखन्वो, सञ्जाखन्वो, सद्धारखन्वो,
विज्जाणखन्वो - इमे वुच्चन्ति "कामधातुया पञ्चखन्वा" ।

१७ तत्थ कतमानि कामधातुया द्वादसायतनानि ?

25

चक्खसायतन, रूपायतन, सोतायतन, सद्दायतन, धानायतन, गन्धा-

यतनं, जिह्वायतनं, रसायतनं, कायायतनं, फोट्टुब्बायतनं, मनायतनं, धम्मयायतनं — इमानि वुच्चन्ति “कामधातुया द्वादसायतनानि” ।

१८. तत्थ कतमा कामधातुया अट्टारस धातुयो ?

चक्खुधातु, रूपधातु, चक्खुविज्जाणधातु, सोतधातु, सद्दधातु, सोतविज्जाणधातु, घानधातु, गन्धधातु, घानविज्जाणधातु, जिह्वा- 5
धातु, रसधातु, जिह्वाविज्जाणधातु, कायधातु, फोट्टुब्बधातु, काय-
विज्जाणधातु, मनोधातु, धम्मधातु, मनोविज्जाणधातु — इमा वुच्चन्ति
“कामधातुया अट्टारस धातुयो” ।

१९. तत्थ कतमानि कामधातुया तीणि सच्चानि ?

दुक्खसच्चं, समुदयसच्चं, मग्गसच्चं — इमानि वुच्चन्ति “काम- 10
धातुया तीणि सच्चानि” ।

२०. तत्थ कतमानि कामधातुया वावीसतिन्द्रियानि ?

चक्खुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं ... पे०... अज्जाताविन्द्रियं — इमानि
वुच्चन्ति “कामधातुया वावीसतिन्द्रियानि” ।

२१. तत्थ कतमे कामधातुया नव हेतू ?

तयो कुसलहेतू, तयो अकुसलहेतू, तयो अव्याकतहेतू ... पे०...
इमे वुच्चन्ति “कामधातुया नव हेतू” । 15

२२. तत्थ कतमे कामधातुया चत्तारो आहारा ?

कवळीकाराहारो, फस्साहारो, मनोसञ्चेतनाहारो, विज्जाणा-
हारो — इमे वुच्चन्ति “कामधातुया चत्तारो आहारा” । 20

२३. तत्थ कतमे कामधातुया सत्त फस्सा ?

चक्खुसम्फस्सो सोतसम्फस्सो, घानसम्फस्सो, जिह्वासम्फस्सो,
कायसम्फस्सो, मनोधातुसम्फस्सो, मनोविज्जाणधातुसम्फस्सो — इमे
वुच्चन्ति “कामधातुया सत्त फस्सा” ।

२४. तत्थ कतमा कामधातुया सत्त वेदना ?

चक्खुसम्फस्सजा वेदना, सोतसम्फस्सजा वेदना, घानसम्फस्सजा
वेदना, जिह्वासम्फस्सजा वेदना, कायसम्फस्सजा वेदना, मनोधातु-
सम्फस्सजा वेदना, मनोविज्जाणधातुसम्फस्सजा वेदना — इमा वुच्चन्ति
“कामधातुया सत्त वेदना” । 25

१२. तत्थ कत्तमा सत्त सञ्ज्ञा ?

चक्खुसम्फस्सजा सञ्ज्ञा, सोतसम्फस्सजा सञ्ज्ञा, धान-
सम्फस्सजा सञ्ज्ञा, जिह्वासम्फस्सजा सञ्ज्ञा, कायसम्फस्सजा सञ्ज्ञा,
मनोधातुसम्फस्सजा सञ्ज्ञा, मनोविञ्ज्ञाणधातुसम्फस्सजा सञ्ज्ञा -
5 इमा वुच्चन्ति "सत्त सञ्ज्ञा" ।

B. 417

१३. तत्थ कत्तमा सत्त चेतना ?

चक्खुसम्फस्सजा चेतना, सोतसम्फस्सजा चेतना, धानसम्फस्सजा
चेतना, जिह्वासम्फस्सजा चेतना, कायसम्फस्सजा चेतना, मनोधातु-
सम्फस्सजा चेतना, मनोविञ्ज्ञाणधातुसम्फस्सजा चेतना - इमा वुच्चन्ति
10 "सत्त चेतना" ।

१४. तत्थ कत्तमानि सत्त चित्तानि ?

R. 404

चक्खुविञ्जाणं, सोतविञ्जाणं, धानविञ्जाणं, जिह्वा-
विञ्जाणं, कायविञ्जाणं, मनोधातु, मनोविञ्जाणधातु - इमानि
वुच्चन्ति "सत्त चित्तानि" ।

— ० —

§ २. उप्पत्तानुप्पत्ती

१. कामधातुया

15

१५. कामधातुया कत्ति खन्वा, कत्ति आयतनानि, कत्ति धातुयो,
कत्ति सञ्चानि, कत्ति इन्द्रियानि, कत्ति हेतू, कत्ति आहारा, कत्ति फस्सा,
कत्ति वेदना, कत्ति सञ्ज्ञा, कत्ति चेतना, कत्ति चित्तानि ?

कामधातुया पञ्चखन्वा, द्वादसायतनानि, अट्टारस धातुयो,
तीणि सञ्चानि, चावोसत्तिन्द्रियानि, नव हेतू, चत्तारो आहारा,
20 सत्त फस्सा, सत्त वेदना, सत्त सञ्ज्ञा, सत्त चेतना, सत्त चित्तानि ।

१६. तत्थ कत्तमे कामधातुया पञ्चखन्वा ?

रूपखन्वो, वेदनाखन्वो, सञ्ज्ञाखन्वो, सङ्खारखन्वो,
विञ्जाणखन्वो - इमे वुच्चन्ति "कामधातुया पञ्चखन्वा" ।

१७. तत्थ कत्तमानि कामधातुया द्वादसायतनानि ?

25

चक्खायतनं, रूपायतनं, सोतायतनं, सद्दायतनं, धानायतनं, गन्धा-

यतनं, जिह्वायतनं, रसायतनं, कायायतनं, फोटुव्वायतनं, मनायतनं, धम्मायतनं — इमानि वुच्चन्ति “कामधातुया द्वादसायतनानि” ।

१८. तत्थ कतमा कामधातुया अट्टारस धातुयो ?

चक्खुधातु, रूपधातु, चक्खुविज्जाणधातु, सोतधातु, सद्दधातु, सोतविज्जाणधातु, घानधातु, गन्धधातु, घानविज्जाणधातु, जिह्वा- 5
धातु, रसधातु, जिह्वाविज्जाणधातु, कायधातु, फोटुव्वधातु, काय-
विज्जाणधातु, मनोधातु, धम्मधातु, मनोविज्जाणधातु — इमा वुच्चन्ति
“कामधातुया अट्टारस धातुयो” ।

१९. तत्थ कतमानि कामधातुया तीणि सच्चानि ?

दुक्खसच्चं, समुदयसच्चं, मग्गसच्चं — इमानि वुच्चन्ति “काम- 10
धातुया तीणि सच्चानि” ।

२०. तत्थ कतमानि कामधातुया बावीसतिन्द्रियानि ?

चक्खुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं ... पे०... अज्जाताविन्द्रियं — इमानि
वुच्चन्ति “कामधातुया बावीसतिन्द्रियानि” ।

२१. तत्थ कतमे कामधातुया नव हेतू ?

तयो कुसलहेतू, तयो अकुसलहेतू, तयो अव्याकतहेतू ... पे०...
इमे वुच्चन्ति “कामधातुया नव हेतू” । 15

२२. तत्थ कतमे कामधातुया चत्तारो आहारो ?

कवळीकाराहारो, फस्साहारो, मनोसञ्चेतनाहारो, विज्जाणा-
हारो — इमे वुच्चन्ति “कामधातुया चत्तारो आहारो” । 20

२३. तत्थ कतमे कामधातुया सत्त फस्सा ?

चक्खुसम्फस्सो, सोतसम्फस्सो, घानसम्फस्सो, जिह्वासम्फस्सो,
कायसम्फस्सो, मनोधातुसम्फस्सो, मनोविज्जाणधातुसम्फस्सो — इमे
वुच्चन्ति “कामधातुया सत्त फस्सा” ।

२४. तत्थ कतमा कामधातुया सत्त वेदना ?

चक्खुसम्फस्सजा वेदना, सोतसम्फस्सजा वेदना, घानसम्फस्सजा
वेदना, जिह्वासम्फस्सजा वेदना, कायसम्फस्सजा वेदना, मनोधातु-
सम्फस्सजा वेदना, मनोविज्जाणधातुसम्फस्सजा वेदना — इमा वुच्चन्ति
“कामधातुया सत्त वेदना” । 25

२५. तत्थ कतमा कामधातुया सत्त सञ्जा ?

चक्खुसम्फस्सजा सञ्जा, सोतसम्फस्सजा सञ्जा, धान-
सम्फस्सजा सञ्जा, जिह्वासम्फस्सजा सञ्जा, कायसम्फस्सजा सञ्जा,
मनोधातुसम्फस्सजा सञ्जा, मनोविञ्जाणधातुसम्फस्सजा सञ्जा -
5 इमा वुच्चन्ति “कामधातुया सत्त सञ्जा” ।

B. 419

२६. तत्थ कतमा कामधातुया सत्त चेतना ?

चक्खुसम्फस्सजा चेतना, सोतसम्फस्सजा चेतना, धानसम्फस्सजा
चेतना, जिह्वासम्फस्सजा चेतना, कायसम्फस्सजा चेतना, मनोधातु-
सम्फस्सजा चेतना, मनोविञ्जाणधातुसम्फस्सजा चेतना - इमा
10 वुच्चन्ति “कामधातुया सत्त चेतना” ।

२७. तत्थ कतमानि कामधातुया सत्त चित्तानि ?

चक्खुविञ्जाणं, सोतविञ्जाणं, धानविञ्जाणं, जिह्वा-
विञ्जाणं, कायविञ्जाणं, मनोधातु, मनोविञ्जाणधातु - इमानि
वुच्चन्ति “कामधातुया सत्त चित्तानि” ।

२. रूपधातुया

15 २८. रूपधातुया कति खन्वा, कति आयतना, कति धातुयो,
कति सच्चानि, कति इन्द्रियानि ... पे०... कति चित्तानि ?

रूपधातुया पञ्चक्खन्वा, छ आयतनानि, नव धातुयो,
तीणि सच्चानि, चुद्धसिन्द्रियानि, अट्ट हेतू, तयो आहारा, चत्तारो फस्सा,
चतस्सो वेदना, चतस्सो सञ्जा, चतस्सो चेतना, चत्तारि चित्तानि ।

20 २९. तत्थ कतमे रूपधातुया पञ्चक्खन्वा ?

रूपक्खन्वो, वेदनाक्खन्वो, सञ्जाक्खन्वो, सङ्खारक्खन्वो,
विञ्जाणक्खन्वो - इमे वुच्चन्ति “रूपधातुया पञ्चक्खन्वा” ।

३०. तत्थ कतमानि रूपधातुया छ आयतनानि ?

चक्खायतनं, रूपायतनं, सोतायतनं, सद्दायतनं, मनायतनं, धम्मा-
25 यतनं - इमानि वुच्चन्ति “रूपधातुया छ आयतनानि” ।

३१. तत्थ कतमा रूपधातुया नव धातुयो ?

चक्खुधातु, रूपधातु, चक्खुविञ्जाणधातु, सोतधातु, सद्दधातु,
सोतविञ्जाणधातु, मनोधातु, धम्मधातु, मनोविञ्जाणधातु - इमा
“रूपधातुया नव धातुयो” ।

३२. तत्थ कतमानि रूपधातुया तीणि सच्चानि ?

दुक्खसच्चं, समुदयसच्चं, मग्गसच्चं — इमानि वुच्चन्ति “रूप-
धातुया तीणि सच्चानि” ।

३३. तत्थ कतमानि रूपधातुया चुद्दसिन्द्रियानि ?

चक्खुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं, मनिन्द्रियं, जीवित्तिन्द्रियं, सोमनस्सि- 5
न्द्रियं, उपेक्खिन्द्रियं, सद्धिन्द्रियं, विरियिन्द्रियं, सतिन्द्रियं, समाधिन्द्रियं,
पञ्चिन्द्रियं, अनञ्जातञ्जस्सामीतिन्द्रियं, अञ्चिन्द्रियं, अञ्जाता-
विन्द्रियं — इमानि वुच्चन्ति “रूपधातुया चुद्दसिन्द्रियानि” ।

३४. तत्थ कतमे रूपधातुया अट्ठ हेतू ?

तयो कुसलहेतू, द्वे अकुसलहेतू, तयो अव्याकतहेतू ।

10

तत्थ कतमे तयो कुसलहेतू ?

अलोभो कुसलहेतु, अदोसो कुसलहेतु, अमोहो कुसलहेतु — इमे
तयो कुसलहेतू ।

तत्थ कतमे द्वे अकुसलहेतू ?

लोभो अकुसलहेतु, मोहो अकुसलहेतु — इमे द्वे अकुसलहेतू ।

तत्थ कतमे तयो अव्याकतहेतू ?

कुसलानं वा^१ धम्मानं विपाकतो किरियाव्याकतेसु वा धम्मेसु
अलोभो, अदोसो, अमोहो — इमे तयो अव्याकतहेतू ।

इमे वुच्चन्ति रूपधातुया अट्ठ हेतू ।

३५. तत्थ कतमे रूपधातुया तयो आहारा ?

फस्साहारो, मनोसञ्चेतनाहारो, विञ्जाणाहारो — इमे
वुच्चन्ति “रूपधातुया तयो आहारा” ।

३६. तत्थ कतमे रूपधातुया चत्तारो फस्सा ?

चक्खुसम्फस्सो, सोतसम्फस्सो, मनोधातुसम्फस्सो, मनोविञ्जाण-
धातुसम्फस्सो — इमे वुच्चन्ति “रूपधातुया चत्तारो फस्सा” ।

३७. तत्थ कतमा रूपधातुया चतस्सो वेदना ... पे०... चतस्सो
सञ्जा ... पे०... चतस्सो चेतना ... पे०... चत्तारि चित्तानि ?

चक्खुविञ्जाणं, सोतविञ्जाणं, मनोधातु, मनोविञ्जाणधातु —
इमानि वुच्चन्ति “रूपधातुया चत्तारि चित्तानि” ।

३. अरूपधातुया

३८. अरूपधातुया कति खन्धा ... पे०... कति चित्तानि ?

अरूपधातुया चत्तारो खन्धा, द्वे आयतनानि, द्वे धातुयो, तीणि सच्चानि, एकादसिन्द्रियानि, अट्ट हेतू, तयो आहारा, एको फस्सो, एका वेदना, एका सञ्जा, एका चेतना, एकं चित्तं ।

B 421

R 407 5

३९. तत्थ कतमे अरूपधातुया चत्तारो खन्धा ?

वेदनाखन्धो, सञ्जाखन्धो, सङ्खारखन्धो, विञ्जाणखन्धो — इमे वुच्चन्ति “अरूपधातुया चत्तारो खन्धा” ।

४०. तत्थ कतमानि अरूपधातुया द्वे आयतनानि ?

मनायतनं, धम्मायतनं — इमानि वुच्चन्ति “अरूपधातुया द्वे आयतनानि” ।

४१. तत्थ कतमा अरूपधातुया द्वे धातुयो ?

मनोविञ्जाणधातु, धम्मधातु — इमा वुच्चन्ति “अरूपधातुया द्वे धातुयो” ।

४२. तत्थ कतमानि अरूपधातुया तीणि सच्चानि ?

दुक्खसच्चं, समुदयसच्चं, मगासच्चं — इमानि वुच्चन्ति “अरूपधातुया तीणि सच्चानि” ।

४३. तत्थ कतमानि अरूपधातुया एकादसिन्द्रियानि ?

मनिन्द्रियं, जीवितिन्द्रियं, सोमनस्सिन्द्रियं, उपेक्खिन्द्रियं, सद्धिन्द्रियं, विरियिन्द्रियं, सतिन्द्रियं, समाधिन्द्रियं, पञ्चिन्द्रियं, अञ्जिन्द्रियं, अञ्जाताविन्द्रियं — इमानि वुच्चन्ति “अरूपधातुया एकादसिन्द्रियानि” ।

४४. तत्थ कतमे अरूपधातुया अट्ट हेतू ?

तयो कुसलहेतू, द्वे अकुसलहेतू, तयो अव्याकतहेतू ... पे०... इमे वुच्चन्ति “अरूपधातुया अट्ट हेतू” ।

25

४५. तत्थ कतमे अरूपधातुया तयो आहारा ?

फस्साहारो, मनोमज्जेतनाहारो, विञ्जाणाहारो — इमे वुच्चन्ति “अरूपधातुया तयो आहारा” ।

४६. तत्थ कतमो^१ अरूपधातुया एको फस्सो ?

मनोविञ्जाणधातुसम्पस्सो – अयं वुच्चति “अरूपधातुया एको फस्सो” ।

४७. तत्थ कतमा अरूपधातुया एका वेदना ... पे०... एका

सञ्जा ... पे०... एका चेतना ... पे०... एकं चित्तं ? 5

मनोविञ्जाणधातु – इदं वुच्चति “अरूपधातुया एकं चित्तं” ।

४. अपरियापन्ने

४८. अपरियापन्ने कति खन्धा ... पे०... कति चित्तानि ?

अपरियापन्ने चत्तारो खन्धा, द्वे आयतनानि, द्वे धातुयो, द्वे सच्चानि, द्वादसिन्द्रियानि, छ हेतू, तयो आहारा, एको फस्सो, एका वेदना, एका सञ्जा, एका चेतना, एकं चित्तं । 10

४९. तत्थ कतमे अपरियापन्ने चत्तारो खन्धा ?

वेदनाखन्धो, सञ्जाखन्धो, सङ्खारखन्धो, विञ्जाणखन्धो – इमे वुच्चन्ति “अपरियापन्ने चत्तारो खन्धा” ।

५०. तत्थ कतमानि अपरियापन्ने द्वे आयतनानि ?

मनायतनं, धम्मायतनं – इमानि वुच्चन्ति “अपरियापन्ने द्वे आयतनानि” ।

५१. तत्थ कतमा^२ अपरियापन्ने द्वे धातुयो ?

मनोविञ्जाणधातु, धम्मधातु – इमा वुच्चन्ति “अपरियापन्ने द्वे धातुयो” ।

५२. तत्थ कतमानि अपरियापन्ने द्वे सच्चानि ?

मग्गसच्चं, निरोधसच्चं – इमानि वुच्चन्ति “अपरियापन्ने द्वे सच्चानि” ।

५३. तत्थ कतमानि अपरियापन्ने द्वादसिन्द्रियानि ?

मतिन्द्रियं, जीवितिन्द्रियं, सोमनस्सिन्द्रियं, उपेक्खिन्द्रियं, सट्ठिन्द्रियं, विरियिन्द्रियं, सतिन्द्रियं, समाधिन्द्रियं, पञ्चिन्द्रियं, अनञ्जातञ्जस्सामीतिन्द्रियं, अञ्चिन्द्रियं, अञ्जाताविन्द्रियं – इमानि वुच्चन्ति “अपरियापन्ने द्वादसिन्द्रियानि” ।

५४. तत्थ कतमे अपरियापन्ने छ हेतू ?

तयो कुसलहेतू, तयो अव्याकतहेतू ।

नत्थ कतमे तयो कुमलहेतू ?

अलोभो कुसलहेतु, अदोसो कुसलहेतु, अमोहो कुसलहेतु — इमे

5 तयो कुसलहेतू ।

B. 423

तत्थ कतमे तयो अव्याकतहेतू ?

कुसलानं धम्मानं विपाकतो अलोभो, अदोसो, अमोहो — इमे
तयो अव्याकतहेतू ।

इमे वुच्चन्ति “अपरियापन्ने छ हेतू” ।

10

५५. तत्थ कतमे अपरियापन्ने तयो आहारा ?

फस्साहारो, मनोसञ्चेतनाहारो, विज्जाणाहारो — इमे
वुच्चन्ति “अपरियापन्ने तयो आहारा” ।

५६. तत्थ कतमो अपरियापन्ने एको फस्सो ?

मनोविज्जाणघातुसम्पस्सो — अयं वुच्चति “अपरियापन्ने
15 एको फस्सो” ।

५७. तत्थ कतमा अपरियापन्ने एका वेदना ... पे०... एका

सञ्जा ... पे०... एका चेतना .. पे० एकं चित्तं ?

R. 409

मनोविज्जाणघातु — इदं वुच्चति “अपरियापन्ने एकं चित्तं”

— ० —

§ ३. परियापन्नापरियापन्नं

१. कामघातुया

५८. पञ्चद्वं खन्धानं कति कामघातुपरियापन्ना, कति न
20 कामघातुपरियापन्ना ... पे०... सत्तद्वं चित्तानं कति कामघातुपरियापन्ना
कति न कामघातुपरियापन्ना ?

रूपखन्धो कामघातुपरियापन्नो; चत्तारो खन्धा सिया काम
घातुपरियापन्ना, सिया न कामघातुपरियापन्ना ।

दसायतना कामघातुपरियापन्ना; द्वे आयतना सिया काम
25 घातुपरियापन्ना, सिया न कामघातुपरियापन्ना ।

१ नो — सं० ।

सोळस धातुयो कामधातुपरियापन्ना; द्वे धातुयो सिया कामधातुपरियापन्ना, सिया न कामधातुपरियापन्ना ।

समुदयसच्चं कामधातुपरियापन्नं; द्वे सच्चं न कामधातुपरियापन्ना; दुक्खसच्चं सिया कामधातुपरियापन्नं, सिया न कामधातुपरियापन्नं ।

5

दसिन्द्रिया कामधातुपरियापन्ना; तीणिन्द्रिया न कामधातुपरियापन्ना; नविन्द्रिया सिया कामधातुपरियापन्ना, सिया न कामधातुपरियापन्ना ।

तयो अकुसलहेतू कामधातुपरियापन्ना; छ हेतू सिया कामधातुपरियापन्ना, सिया न कामधातुपरियापन्ना ।

10

कवल्लीकारो आहारो कामधातुपरियापन्नो; तयो आहारा सिया कामधातुपरियापन्ना, सिया न कामधातुपरियापन्ना ।

छ फस्सा कामधातुपरियापन्ना; मनोविञ्जाणधातुसम्फत्सो सिया कामधातुपरियापन्नो, सिया न कामधातुपरियापन्नो ।

छ वेदना ... पे०... छ सञ्जा ... छ चेतना ... छ चित्ता 15
कामधातुपरियापन्ना; मनोविञ्जाणधातु सिया कामधातुपरियापन्ना, सिया न कामधातुपरियापन्ना ।

२. रूपधातुया

५६. पञ्चन्नं खन्धानं कति रूपधातुपरियापन्ना, कति न रूपधातुपरियापन्ना ... पे०... सत्तन्नं चित्तानं कति रूपधातुपरियापन्ना, कति न रूपधातुपरियापन्ना ?

रूपखन्धो न रूपधातुपरियापन्नो; चत्तारो खन्धा सिया रूपधातुपरियापन्ना, सिया न रूपधातुपरियापन्ना ।

दसायतना न रूपधातुपरियापन्ना; द्वे आयतना सिया रूपधातुपरियापन्ना, सिया न रूपधातुपरियापन्ना ।

सोळस धातुयो न रूपधातुपरियापन्ना; द्वे धातुयो सिया रूपधातुपरियापन्ना, सिया न रूपधातुपरियापन्ना ।

तीणि सच्चानि^१ न रूपधातुपरियापन्ना; दुक्खसच्चं सिया रूपधातुपरियापन्नं, सिया न रूपधातुपरियापन्नं ।

१. सच्चं - स्या०, एवमुपरि सि ।

५४. तत्थ कतमे अपरियापन्ने छ हेतू ?

तयो कुसलहेतू, तयो अव्याकतहेतू ।

तत्थ कतमे तयो कुसलहेतू ?

अलोभो कुसलहेतु, अदोसो कुसलहेतु, अमोहो कुसलहेतु — इमे
5 तयो कुसलहेतू ।

B. 423

तत्थ कतमे तयो अव्याकतहेतू ?

कुसलानं धम्मानं विपाकतो अलोभो, अदोसो, अमोहो — इमे
तयो अव्याकतहेतू ।

इमे वुच्चन्ति “अपरियापन्ने छ हेतू” ।

10 ५५. तत्थ कतमे अपरियापन्ने तयो आहारा ?

फस्साहारो, मनोसञ्चेतनाहारो, विञ्जाणाहारो — इमे
वुच्चन्ति “अपरियापन्ने तयो आहारा” ।

५६. तत्थ कतमो अपरियापन्ने एको फस्सो ?

मनोविञ्जाणधातुसम्पस्सो — अयं वुच्चति “अपरियापन्ने
15 एको फस्सो” ।

५७. तत्थ कतमा अपरियापन्ने एका वेदना ... पे०... एका

सञ्जा ... पे०... एका चेतना .. पे० एकं चित्तं ?

R. 409

मनोविञ्जाणधातु — इदं वुच्चति “अपरियापन्ने एकं चित्तं” ।

§ ३. परियापन्नापरियापन्नं

१. कामधातुया

५८. पञ्चन्नं खन्धानं कति कामधातुपरियापन्ना, कति न
20 कामधातुपरियापन्ना ... पे०... सत्तन्नं चित्तानं कति कामधातुपरियापन्ना,
कति न कामधातुपरियापन्ना ?

रूपक्खन्धो कामधातुपरियापन्नो; चत्तारो खन्धा सिया काम-
धातुपरियापन्ना, सिया न कामधातुपरियापन्ना ।

दसायतना कामधातुपरियापन्ना; द्वे आयतना सिया काम-
25 धातुपरियापन्ना, सिया न कामधातुपरियापन्ना ।

१. नो — सं० ।

सोळस धातुयो कामधातुपरियापन्ना; द्वे धातुयो सिया कामधातुपरियापन्ना, सिया न कामधातुपरियापन्ना ।

समुदयसच्चं कामधातुपरियापन्नं; द्वे सच्चा न कामधातुपरियापन्ना; दुक्खसच्चं सिया कामधातुपरियापन्नं, सिया न कामधातुपरियापन्नं ।

5

दसिन्द्रिया कामधातुपरियापन्ना; तीणिन्द्रिया न कामधातुपरियापन्ना; नविन्द्रिया सिया कामधातुपरियापन्ना, सिया न कामधातुपरियापन्ना ।

तयो अकुसलहेतू कामधातुपरियापन्ना; छ हेतू सिया कामधातुपरियापन्ना, सिया न कामधातुपरियापन्ना ।

10

कबळीकारो आहारो कामधातुपरियापन्नो; तयो आहारा सिया कामधातुपरियापन्ना, सिया न कामधातुपरियापन्ना ।

छ फत्सा कामधातुपरियापन्ना; मनोविञ्जाणधातुसम्फस्सो सिया कामधातुपरियापन्नो, सिया न कामधातुपरियापन्नो ।

छ वेदना ... पे०... छ सञ्जा ... छ चेतना ... छ चित्ता 15
कामधातुपरियापन्ना; मनोविञ्जाणधातु सिया कामधातुपरियापन्ना, सिया न कामधातुपरियापन्ना ।

२. रूपधातुधा

५६. पञ्चन्नं खन्धानं कति रूपधातुपरियापन्ना, कति न रूपधातुपरियापन्ना ... पे०... सत्तन्नं चित्तानं कति रूपधातुपरियापन्ना, कति न रूपधातुपरियापन्ना ?

20

रूपक्खन्धो न रूपधातुपरियापन्नो; चत्तारो खन्धा सिया रूपधातुपरियापन्ना, सिया न रूपधातुपरियापन्ना ।

दसायतना न रूपधातुपरियापन्ना; द्वे आयतना सिया रूपधातुपरियापन्ना, सिया न रूपधातुपरियापन्ना ।

सोळस धातुयो न रूपधातुपरियापन्ना; द्वे धातुयो सिया 25
रूपधातुपरियापन्ना, सिया न रूपधातुपरियापन्ना ।

तीणि सच्चानि^१ न रूपधातुपरियापन्ना; दुक्खसच्चं सिया रूपधातुपरियापन्नं, सिया न रूपधातुपरियापन्नं ।

१. सच्चा - स्या०, एयमुपरि वि ।

५४. तत्थ कतमे अपरियापन्ने छ हेतू ?

तयो कुसलहेतू, तयो अव्याकतहेतू ।

नत्थ कतमे तयो कुसलहेतू ?

अलोभो कुसलहेतु, अदोसो कुसलहेतु, अमोहो कुसलहेतु - इमे
5 तयो कुसलहेतू ।

B. 423

तत्थ कतमे तयो अव्याकतहेतू ?

कुसलानं धम्मानं विपाकतो अलोभो, अदोसो, अमोहो - इमे
तयो अव्याकतहेतू ।

इमे वुच्चन्ति “अपरियापन्ने छ हेतू” ।

10

५५. तत्थ कतमे अपरियापन्ने तयो आहारा ?

फस्साहारो, मनोसञ्चेतनाहारो, विञ्जाणाहारो - इमे
वुच्चन्ति “अपरियापन्ने तयो आहारा” ।

५६. तत्थ कतमो अपरियापन्ने एको फस्सो ?

मनोविञ्जाणधातुसम्पस्सो - अयं वुच्चति “अपरियापन्ने
15 एको फस्सो” ।

५७. तत्थ कतमा अपरियापन्ने एका वेदना ... पे०... एका

सञ्जा ... पे०... एका चेतना ... पे० ... एकं चित्तं ?

R. 409

मनोविञ्जाणधातु - इदं वुच्चति “अपरियापन्ने एकं चित्तं” ।

§ ३. परियापन्नापरियापन्नं

१. कामधातुया

५८. पञ्चन्नं खन्धानं कति कामधातुपरियापन्ना, कति न
20 कामधातुपरियापन्ना ... पे०... सत्तन्नं चित्तानं कति कामधातुपरियापन्ना,
कति न कामधातुपरियापन्ना ?

रूपखन्धो कामधातुपरियापन्नो; चत्तारो सन्धा सिया काम-
धातुपरियापन्ना, सिया न^१ कामधातुपरियापन्ना ।

दसायतना कामधातुपरियापन्ना; द्वे आयतना सिया काम-
25 धातुपरियापन्ना, सिया न कामधातुपरियापन्ना ।

१. नो - रो० ।

सोळस धातुयो कामधातुपरियापन्ना; द्वे धातुयो सिया कामधातुपरियापन्ना, सिया न कामधातुपरियापन्ना ।

समुदयसच्चं कामधातुपरियापन्नं; द्वे सच्चा न कामधातुपरियापन्ना; दुक्खसच्चं सिया कामधातुपरियापन्नं, सिया न कामधातुपरियापन्नं ।

5

दसिन्द्रिया कामधातुपरियापन्ना; तीणिन्द्रिया न कामधातुपरियापन्ना; तविन्द्रिया सिया कामधातुपरियापन्ना, सिया न कामधातुपरियापन्ना ।

तयो अकुसलहेतू कामधातुपरियापन्ना; छ हेतू सिया कामधातुपरियापन्ना, सिया न कामधातुपरियापन्ना ।

10

कबलीकारो आहारो कामधातुपरियापन्नो; तयो आहारा सिया कामधातुपरियापन्ना, सिया न कामधातुपरियापन्ना ।

छ फस्सा कामधातुपरियापन्ना; मनोविञ्जाणधातुसम्फस्सो सिया कामधातुपरियापन्नो, सिया न कामधातुपरियापन्नो ।

छ वेदना ... पे०... छ सञ्जा ... छ चेतना ... छ चित्ता 15
कामधातुपरियापन्ना; मनोविञ्जाणधातु सिया कामधातुपरियापन्ना, सिया न कामधातुपरियापन्ना ।

२. रूपधातुया

५६. पञ्चन्नं खन्धानं कति रूपधातुपरियापन्ना, कति न रूपधातुपरियापन्ना ... पे०... सत्तन्नं चित्तानं कति रूपधातुपरियापन्ना, कति न रूपधातुपरियापन्ना ?

20

रूपक्खन्धो न रूपधातुपरियापन्नो; चत्तारो खन्धा सिया रूपधातुपरियापन्ना, सिया न रूपधातुपरियापन्ना ।

दसायतना न रूपधातुपरियापन्ना; द्वे आयतना सिया रूपधातुपरियापन्ना, सिया न रूपधातुपरियापन्ना ।

सोळस धातुयो न रूपधातुपरियापन्ना; द्वे धातुयो सिया 25
रूपधातुपरियापन्ना, सिया न रूपधातुपरियापन्ना ।

तीणि सच्चानि^१ न रूपधातुपरियापन्ना; दुक्खसच्चं सिया रूपधातुपरियापन्नं, सिया न रूपधातुपरियापन्नं ।

१. सच्चा - स्या०, एवमुपरि पि ।

तेरसिन्द्रिया न रूपधातुपरियापन्ना; नविन्द्रिया [सिया रूप-
धातुपरियापन्ना, सिया न रूपधातुपरियापन्ना ।

तयो अकुसलहेतू न रूपधातुपरियापन्ना; छ हेतू सिया
रूपधातुपरियापन्ना, सिया न रूपधातुपरियापन्ना ।

5 कवळीकारो आहारो न रूपधातुपरियापन्नो; तयो आहारा
सिया रूपधातुपरियापन्ना, सिया न रूपधातुपरियापन्ना ।

छ फस्सा न रूपधातुपरियापन्ना; मनोविञ्ज्णाणधातुसम्फस्सो
सिया रूपधातुपरियापन्नो, सिया न रूपधातुपरियापन्नो ।

B 425

छ वेदना ... पे०... छ सञ्जा ... छ चेतना ... छ चित्ता
10 न रूपधातुपरियापन्ना; मनोविञ्ज्णाणधातु सिया रूपधातुपरियापन्ना,
सिया न रूपधातुपरियापन्ना ।

३. अरूपधातुया

६०. पञ्चन्नं खन्धानं कति अरूपधातुपरियापन्ना, कति न
अरूपधातुपरियापन्ना' ... पे०... सत्तन्नं चित्तानं कति अरूपधातुपरिया-
पन्ना, कति न अरूपधातुपरियापन्ना ?

15 रूपक्खन्धो न अरूपधातुपरियापन्नो; चत्तारो खन्धा सिया
अरूपधातुपरियापन्ना, सिया न अरूपधातुपरियापन्ना ।

दसायतना न अरूपधातुपरियापन्ना; द्वे आयतना सिया
अरूपधातुपरियापन्ना, सिया न अरूपधातुपरियापन्ना ।

सोळस धातुयो न अरूपधातुपरियापन्ना; द्वे धातुयो सिया
20 अरूपधातुपरियापन्ना, सिया न अरूपधातुपरियापन्ना ।

तीणि सच्चानि^१ न अरूपधातुपरियापन्नानि^३ ।

दुक्खसच्चं सिया अरूपधातुपरियापन्नं, सिया न अरूप-
धातुपरियापन्नं ।

R. 411

चुद्धसिन्द्रिया न अरूपधातुपरियापन्ना; अट्ठिन्द्रिया सिया
25 अरूपधातुपरियापन्ना, सिया न अरूपधातुपरियापन्ना ।

१. रूपधातुपरियापन्ना - म० । २. सच्चा - स्या०, रो० । ३. अरूपधातुपरियापन्ना -
स्या०, रो० ।

तयो अकुसलहेतू न अरूपधातुपरियापन्ना; छ हेतू सिया
अरूपधातुपरियापन्ना, सिया न अरूपधातुपरियापन्ना ।

कवलीकारो आहारो न अरूपधातुपरियापन्नो; तयो आहारा
सिया अरूपधातुपरियापन्ना, सिया न अरूपधातुपरियापन्ना ।

छ फस्सा न अरूपधातुपरियापन्ना; मनोविञ्जाणधातु- 5
सम्पस्सो सिया अरूपधातुपरियापन्नो, सिया न अरूपधातुपरियापन्नो ।

छ वेदना ... पे०... छ सञ्जा ... छ चेतना ... छ चित्ता
न अरूपधातुपरियापन्ना; मनोविञ्जाणधातु सिया अरूपधातुपरियापन्ना,
सिया न अरूपधातुपरियापन्ना ।

४. परियापन्नापरियापन्नं

६१. पञ्चन्नं खन्धानं कति परियापन्ना, कति अपरियापन्ना 10
... पे०... सत्तन्नं चित्तानं कति परियापन्ना, कति अपरियापन्ना ?

रूपखन्धो परियापन्नो; चत्तारो खन्धा सिया परियापन्ना,
सिया अपरियापन्ना ।

दसायतना परियापन्ना; द्वे आयतना सिया परियापन्ना,
सिया अपरियापन्ना । 15

सोळस धातुयो परियापन्ना; द्वे धातुयो सिया परिया-
पन्ना, सिया अपरियापन्ना ।

द्वे सच्चा परियापन्ना; द्वे सच्चा अपरियापन्ना ।

दसिन्द्रिया परियापन्ना, तीणिन्द्रिया अपरियापन्ना; नविन्द्रिया
सिया परियापन्ना, सिया अपरियापन्ना । 20

तयो अकुसलहेतू परियापन्ना; छ हेतू सिया परियापन्ना,
सिया अपरियापन्ना ।

कवलीकारो आहारो परियापन्नो; तयो आहारा सिया
परियापन्ना, सिया अपरियापन्ना ।

छ फस्सा परियापन्ना; मनोविञ्जाणधातुसम्पस्सो सिया 25
परियापन्नो, सिया अपरियापन्नो ।

छ वेदना ... पे०... छ सञ्जा ... छ चेतना ... छ चित्ता
परियापन्ना; मनोविञ्जाणधातु सिया परियापन्ना, सिया अपरियापन्ना ।

§ ४. पातुभावाभावा

१. कामधातुया

६२. कामधातुया उपपत्तिक्वणं^१ कति खन्धा पातुभवन्ति ... पे० .. कति चित्तानि पातुभवन्ति ?

- R. 412 कामधातुया उपपत्तिक्वणं सव्वेसं पञ्चक्खन्धा पातुभवन्ति;
 B. 427 5 कस्सचि एकादसायतनानि पातुभवन्ति; कस्सचि दसायतनानि
 पातुभवन्ति; कस्सचि अपरानि दसायतनानि पातुभवन्ति; कस्सचि
 नवायतनानि पातुभवन्ति; कस्सचि सत्तायतनानि पातुभवन्ति; कस्सचि
 एकादस धातुयो पातुभवन्ति; कस्सचि दस धातुयो पातुभवन्ति; कस्सचि
 अपरा दस धातुयो पातुभवन्ति; कस्सचि नव धातुयो पातुभवन्ति;
 कस्सचि सत्त धातुयो पातुभवन्ति; सव्वेसं एकं सच्चं पातुभवति; कस्सचि
 10 चुद्धसिन्द्रियानि पातुभवन्ति; कस्सचि तेरसिन्द्रियानि पातुभवन्ति;
 कस्सचि अपरानि तेरसिन्द्रियानि पातुभवन्ति; कस्सचि द्वादसिन्द्रियानि
 पातुभवन्ति; कस्सचि दसिन्द्रियानि पातुभवन्ति; कस्सचि नवसिन्द्रियानि
 पातुभवन्ति; कस्सचि अपरानि नवसिन्द्रियानि पातुभवन्ति; कस्सचि
 अट्ठसिन्द्रियानि पातुभवन्ति; कस्सचि अपरानि अट्ठसिन्द्रियानि पातुभवन्ति;
 15 कस्सचि सत्तिन्द्रियानि पातुभवन्ति; कस्सचि पञ्चसिन्द्रियानि पातु-
 भवन्ति; कस्सचि चत्तारिन्द्रियानि पातुभवन्ति; कस्सचि तयो हेतू
 पातुभवन्ति; कस्सचि द्वे हेतू पातुभवन्ति; कस्सचि^२ अहेतुका पातु-
 भवन्ति; सव्वेसं चत्तारो आहारा पातुभवन्ति; सव्वेसं एको फस्तो
 पातुभवति; सव्वेमं एका वेदना ... एका सञ्ज्ञा ... एका चेतना ...
 20 एकं चित्तं पातुभवति ।

६३. कामधातुया उपपत्तिक्वणं सव्वेसं कतमे पञ्चक्खन्धा पातुभवन्ति ?

रूपक्खन्धो ... पे०... विञ्ज्ञाणक्खन्धो - कामधातुया उपपत्ति-
 क्वणं सव्वेसं इमे पञ्चक्खन्धा पातुभवन्ति ।

25 ६४. कामधातुया उपपत्तिक्वणं कस्स^३ एकादसायतनानि पातुभवन्ति ?

१. उपपत्तिक्वणं - सी०, रो० । २. वेचि - स्या, रो० । ३. कस्सचि - मी० ।

कामावचरानं देवानं, पठमकप्पिकानं मनुस्सानं, ओपपातिकानं
पेतानं, ओपपातिकानं असुरानं, ओपपातिकानं तिरच्छानगतानं, नेरयि-
कानं परिपुण्णायतनानं उपपत्तिक्खणे एकादसायतनानि पातुभवन्ति —
चक्खायतनं, रूपायतनं, सोत्तायतनं, घानायतनं, गन्धायतनं, जिह्वायतनं,
रसायतनं, कायायतनं, फोट्टुब्बायतनं, मनायतनं, धम्मायतनं । काम- 5
धातुया उपपत्तिक्खणे एतेसं इमानि एकादसायतनानि पातुभवन्ति ।

६५. कामधातुया उपपत्तिक्खणे कस्स दसायतनानि पातु-
भवन्ति ?

ओपपातिकानं पेतानं, ओपपातिकानं असुरानं, ओपपातिकानं
तिरच्छानगतानं नेरयिकानं, जच्चन्धानं उपपत्तिक्खणे दसायतनानि 10
पातुभवन्ति — रूपायतनं, सोत्तायतनं, घानायतनं, गन्धायतनं, जिह्वा-
यतनं, रसायतनं, कायायतनं, फोट्टुब्बायतनं, मनायतनं, धम्मायतनं ।
कामधातुया उपपत्तिक्खणे एतेसं इमानि दसायतनानि पातुभवन्ति ।

६६. कामधातुया उपपत्तिक्खणे कस्स अपरानि दसायतनानि
पातुभवन्ति ? 15

ओपपातिकानं पेतानं, ओपपातिकानं असुरानं, ओपपातिकानं
तिरच्छानगतानं नेरयिकानं, जच्चवधिरानं उपपत्तिक्खणे दसायतनानि
पातुभवन्ति — चक्खायतनं, रूपायतनं, घानायतनं, गन्धायतनं, जिह्वा-
यतनं, रसायतनं, कायायतनं, फोट्टुब्बायतनं, मनायतनं, धम्मायतनं ।
कामधातुया उपपत्तिक्खणे एतेसं इमानि दसायतनानि पातुभवन्ति । 20

६७. कामधातुया उपपत्तिक्खणे कस्स नवायतनानि पातु-
भवन्ति ?

ओपपातिकानं पेतानं, ओपपातिकानं असुरानं, ओपपातिकानं
तिरच्छानगतानं नेरयिकानं, जच्चन्धवधिरानं उपपत्तिक्खणे नवायतनानि
पातुभवन्ति — रूपायतनं, घानायतनं, गन्धायतनं, जिह्वायतनं, रसायतनं, 25
कायायतनं, फोट्टुब्बायतनं, मनायतनं, धम्मायतनं । कामधातुया उपपत्ति-
क्खणे एतेसं इमानि नवायतनानि पातुभवन्ति ।

६८. कामधातुया उपपत्तिक्खणे कस्स सत्तायतनानि पातु-
भवन्ति ?

गच्छसेय्यकानं सत्तानं उपपत्तिक्खणे सत्तायतनानि पातुभवन्ति — 30

रूपायतनं, गन्धायतनं, रसायतनं, कायायतनं, फोट्टुव्वायतनं, मनायतनं, धम्मायतनं । कामधातुया उपपत्तिक्खणे एतेसं इमानि सत्तायतनानि पातुभवन्ति ।

६६. कामधातुया उपपत्तिक्खणे कस्स एकादस धातुयो पातु-
५ भवन्ति ?

कामावचरानं देवानं, पठमकप्पिकानं मनुस्सानं, ओपपातिकानं पेतानं, ओपपातिकानं असुरानं, ओपपातिकानं तिरच्छानगतानं नेरयिकानं परिपुण्णायतनानं उपपत्तिक्खणे एकादस धातुयो पातुभवन्ति - चक्खुधातु, रूपधातु, सीतधातु, धानधातु, गन्धधातु, जिह्वाधातु, रसधातु, कायधातु,
10 फोट्टुव्वधातु, मनोविञ्जाणधातु, धम्मधातु । कामधातुया उपपत्तिक्खणे एतेसं इमा^१ एकादस धातुयो पातुभवन्ति ।

B. 429

७०. कामधातुया उपपत्तिक्खणे कस्स दस धातुयो पातु-
भवन्ति ?

R. 414

ओपपातिकानं पेतानं, ओपपातिकानं असुरानं, ओपपातिकानं
15 तिरच्छानगतानं नेरयिकानं, जच्चन्वानं उपपत्तिक्खणे दस धातुयो पातु-
भवन्ति - रूपधातु, सीतधातु, धानधातु, गन्धधातु, जिह्वाधातु, रसधातु, कायधातु, फोट्टुव्वधातु, मनोविञ्जाणधातु, धम्मधातु । कामधातुया उपपत्तिक्खणे एतेसं इमा दस धातुयो पातुभवन्ति ।

७१. कामधातुया उपपत्तिक्खणे कस्स अपरा दस धातुयो
20 पातुभवन्ति ?

ओपपातिकानं पेतानं, ओपपातिकानं असुरानं, ओपपातिकानं तिरच्छानगतानं नेरयिकानं, जच्चवधिरानं उपपत्तिक्खणे दस धातुयो पातुभवन्ति - चक्खुधातु, रूपधातु, धानधातु, गन्धधातु, जिह्वाधातु, रसधातु, कायधातु, फोट्टुव्वधातु, मनोविञ्जाणधातु, धम्मधातु । काम-
25 धातुया उपपत्तिक्खणे एतेसं इमा दस धातुयो पातुभवन्ति ।

७२. कामधातुया उपपत्तिक्खणे कस्स नव धातुयो पातु-
भवन्ति ?

ओपपातिकानं पेतानं, ओपपातिकानं असुरानं, ओपपातिकानं तिरच्छानगतानं नेरयिकानं, जच्चन्धवधिरानं उपपत्तिक्खणे नव धातुयो

पातुभवन्ति — रूपधातु, घानधातु, गन्धधातु, जिह्वाधातु, रसधातु, कायधातु, फोद्व्वधातु, मनोविञ्जाणधातु, धम्मधातु । कामधातुया उपपत्तिक्रवणे एतेसं इमा नव धातुयो पातुभवन्ति ।

७३. कामधातुया -उपपत्तिक्रवणे कस्स सत्त धातुयो पातु-
भवन्ति ?

5

गब्भसेय्यकानं सत्तानं उपपत्तिक्रवणे सत्त धातुयो पातुभवन्ति — रूपधातु, गन्धधातु, रसधातु, कायधातु, फोद्व्वधातु, मनोविञ्जाणधातु, धम्मधातु । कामधातुया उपपत्तिक्रवणे एतेसं इमा सत्त धातुयो पातुभवन्ति ।

७४. कामधातुया उपपत्तिक्रवणे सब्वेसं कत्तमं एकं सच्चं 10
पातुभवति ?

दुक्खसच्चं — कामधातुया उपपत्तिक्रवणे सब्वेसं इदं एकं सच्चं
पातुभवति ।

७५. कामधातुया उपपत्तिक्रवणे कस्स चुद्वसिन्द्रियानि पातु-
भवन्ति ?

15

कामावचरानं देवानं, सहेतुकानं ज्ञाणसम्पयुत्तानं उपपत्तिक्रवणे
चुद्वसिन्द्रियानि पातुभवन्ति — चक्खुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं, घानिन्द्रियं,
जिह्विन्द्रियं, कायिन्द्रियं, मनिन्द्रियं, इत्थिन्द्रियं वा पुरिसिन्द्रियं वा,
जीवित्तिन्द्रियं, सोमनस्सिन्द्रियं वा उपेक्खिन्द्रियं वा, सद्धिन्द्रियं,
विरियिन्द्रियं, सत्तिन्द्रियं, समाधिन्द्रियं, पञ्चिन्द्रियं । कामधातुया 20
उपपत्तिक्रवणे एतेसं इमानि चुद्वसिन्द्रियानि पातुभवन्ति ।

७६. कामधातुया उपपत्तिक्रवणे कस्स तेरसिन्द्रियानि पातु-
भवन्ति ?

कामावचरानं देवानं सहेतुकानं ज्ञाणविप्पयुत्तानं उपपत्तिक्रवणे
तेरसिन्द्रियानि पातुभवन्ति — चक्खुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं, घानिन्द्रियं, 25
जिह्विन्द्रियं, कायिन्द्रियं, मनिन्द्रियं, इत्थिन्द्रियं वा पुरिसिन्द्रियं वा,
जीवित्तिन्द्रियं, सोमनस्सिन्द्रियं वा उपेक्खिन्द्रियं वा, सद्धिन्द्रियं, विरियि-
न्द्रियं, सत्तिन्द्रियं, समाधिन्द्रियं । कामधातुया उपपत्तिक्रवणे एतेसं इमानि
तेरसिन्द्रियानि पातुभवन्ति ।

७७. कामधातुया उपपत्तिक्वणे कस्स अपरानि तेरसिन्द्रियानि पातुभवन्ति ?

पठमकप्पिकानं मनुस्सानं सहेतुकानं जाणसम्पयुत्तानं उपपत्तिक्वणे तेरसिन्द्रियानि पातुभवन्ति — चक्खुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं, घानिन्द्रियं, जिह्विन्द्रियं, कायिन्द्रियं, मनिन्द्रियं, जीवित्तिन्द्रियं, सोमनस्सिन्द्रियं वा उपेक्खिन्द्रियं वा, सद्धिन्द्रियं, विरियिन्द्रियं, सतिन्द्रियं, समाधिन्द्रियं, पञ्चिन्द्रियं । कामधातुया उपपत्तिक्वणे एतेसं इमानि तेरसिन्द्रियानि पातुभवन्ति ।

७८. कामधातुया उपपत्तिक्वणे कस्स द्वादसिन्द्रियानि पातुभवन्ति ?

पठमकप्पिकानं मनुस्सानं सहेतुकानं जाणविप्पयुत्तानं उपपत्तिक्वणे द्वादसिन्द्रियानि पातुभवन्ति — चक्खुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं, घानिन्द्रियं, जिह्विन्द्रियं, कायिन्द्रियं, मनिन्द्रियं, जीवित्तिन्द्रियं, सोमनस्सिन्द्रियं वा उपेक्खिन्द्रियं वा, सद्धिन्द्रियं, विरियिन्द्रियं, सतिन्द्रियं, समाधिन्द्रियं । कामधातुया उपपत्तिक्वणे एतेसं इमानि द्वादसिन्द्रियानि पातुभवन्ति ।

७९. कामधातुया उपपत्तिक्वणे कस्स दसिन्द्रियानि पातुभवन्ति ?

गव्वमसेय्यकानं सत्तानं सहेतुकानं जाणसम्पयुत्तानं उपपत्तिक्वणे दसिन्द्रियानि पातुभवन्ति — कायिन्द्रियं, मनिन्द्रियं, इत्थिन्द्रियं वा पुरिसिन्द्रियं वा, जीवित्तिन्द्रियं, सोमनस्सिन्द्रियं वा उपेक्खिन्द्रियं वा, सद्धिन्द्रियं, विरियिन्द्रियं, सतिन्द्रियं, समाधिन्द्रियं, पञ्चिन्द्रियं । कामधातुया उपपत्तिक्वणे एतेसं इमानि दसिन्द्रियानि पातुभवन्ति ।

८०. कामधातुया उपपत्तिक्वणे कस्स नविन्द्रियानि पातुभवन्ति ?

गव्वमसेय्यकानं सत्तानं सहेतुकानं जाणविप्पयुत्तानं उपपत्तिक्वणे नविन्द्रियानि पातुभवन्ति — कायिन्द्रियं, मनिन्द्रियं, इत्थिन्द्रियं वा पुरिसिन्द्रियं वा, जीवित्तिन्द्रियं, सोमनस्सिन्द्रियं वा उपेक्खिन्द्रियं वा, सद्धिन्द्रियं, विरियिन्द्रियं, सतिन्द्रियं, समाधिन्द्रियं । कामधातुया उपपत्तिक्वणे एतेसं इमानि नविन्द्रियानि पातुभवन्ति ।

८१. कामधातुया उपपत्तिक्वणे कस्स अपरानि नविन्द्रियानि पातुभवन्ति ?

ओपपातिकानं पेतानं, ओपपातिकानं असुरानं, ओपपातिकानं
तिरच्छानगतानं नेरयिकानं परिपुण्णायतनानं उपपत्तिक्खणे नविन्द्रियानि
पातुभवन्ति — चक्खुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं, घानिन्द्रियं, जिह्विन्द्रियं, कायि-
न्द्रियं, मनिन्द्रियं, इत्थिन्द्रियं वा पुरिसिन्द्रियं वा, जीवित्तिन्द्रियं,
उपेक्खिन्द्रियं । कामधातुया उपपत्तिक्खणे एतेसं इमानि नविन्द्रियानि 5
पातुभवन्ति ।

८२. कामधातुया उपपत्तिक्खणे कस्स अट्ठिन्द्रियानि पातु-
भवन्ति ?

ओपपातिकानं पेतानं, ओपपातिकानं असुरानं, ओपपातिकानं
तिरच्छानगतानं नेरयिकानं, जच्चन्धानं उपपत्तिक्खणे अट्ठिन्द्रियानि 10
पातुभवन्ति — सोतिन्द्रियं, घानिन्द्रियं, जिह्विन्द्रियं, कायिन्द्रियं, मनिन्द्रियं,
इत्थिन्द्रियं वा पुरिसिन्द्रियं वा, जीवित्तिन्द्रियं, उपेक्खिन्द्रियं । कामधातुया
उपपत्तिक्खणे एतेसं इमानि अट्ठिन्द्रियानि पातुभवन्ति ।

८३. कामधातुया उपपत्तिक्खणे कस्स अपरानि अट्ठिन्द्रियानि
पातुभवन्ति ?

ओपपातिकानं पेतानं, ओपपातिकानं असुरानं, ओपपातिकानं
तिरच्छानगतानं नेरयिकानं, जच्चवधिरानं उपपत्तिक्खणे अट्ठिन्द्रियानि
पातुभवन्ति — चक्खुन्द्रियं, घानिन्द्रियं, जिह्विन्द्रियं, कायिन्द्रियं मनिन्द्रियं,
इत्थिन्द्रियं वा पुरिसिन्द्रियं वा, जीवित्तिन्द्रियं, उपेक्खिन्द्रियं । काम-
धातुया उपपत्तिक्खणे एतेसं इमानि अट्ठिन्द्रियानि पातुभवन्ति । 20

८४. कामधातुया उपपत्तिक्खणे कस्स सत्तिन्द्रियानि पातु-
भवन्ति ?

ओपपातिकानं पेतानं, ओपपातिकानं असुरानं, ओपपातिकानं
तिरच्छानगतानं नेरयिकानं, जच्चन्धवधिरानं उपपत्तिक्खणे सत्तिन्द्रियानि
पातुभवन्ति — घानिन्द्रियं, जिह्विन्द्रियं, कायिन्द्रियं, मनिन्द्रियं, इत्थि- 25
न्द्रियं वा पुरिसिन्द्रियं वा, जीवित्तिन्द्रियं, उपेक्खिन्द्रियं । कामधातुया
उपपत्तिक्खणे एतेसं इमानि सत्तिन्द्रियानि पातुभवन्ति ।

८५. कामधातुया उपपत्तिक्खणे कस्स पञ्चिन्द्रियानि
पातुभवन्ति ?

गवभसेय्यकानं सत्तानं अहेतुकानं, ठपेत्वा नपुंसकानं, उप- 30

l. 432

पत्तिवृत्तौ पञ्चिन्द्रियानि पातुभवन्ति - कायिन्द्रियं, मनिन्द्रियं, इत्यिन्द्रियं वा पुरिसिन्द्रियं वा, जीवित्तिन्द्रियं, उपेक्षित्तिन्द्रियं । कामधातुया उपपत्तिवृत्तौ एतेषां इमानि पञ्चिन्द्रियानि पातुभवन्ति ।

८६. कामधातुया उपपत्तिवृत्तौ कस्य चत्वारिन्द्रियानि पातुभवन्ति ?

गन्धसेव्यकानां सत्तानां^१ अहेतुकानां, नपुंसकानां उपपत्तिवृत्तौ चत्वारिन्द्रियानि पातुभवन्ति - कायिन्द्रियं, मनिन्द्रियं, जीवित्तिन्द्रियं, उपेक्षित्तिन्द्रियं । कामधातुया उपपत्तिवृत्तौ एतेषां इमानि चत्वारिन्द्रियानि पातुभवन्ति ।

८७. कामधातुया उपपत्तिवृत्तौ कस्य तयो हेतू पातुभवन्ति ?

कामावचरानां देवानां, पृथक्कल्पिकानां मनुस्सानां, गन्धसेव्यकानां सत्तानां सहेतुकानां आणसम्पयुक्तानां उपपत्तिवृत्तौ तयो हेतू पातुभवन्ति - अलोभो विपाकहेतु, अदोषो विपाकहेतु, अमोहो विपाकहेतु । कामधातुया उपपत्तिवृत्तौ एतेषां इमे तयो हेतू पातुभवन्ति ।

८८. कायधातुया उपपत्तिवृत्तौ कस्य द्वे हेतू पातुभवन्ति ?

कामावचरानां देवानां, पृथक्कल्पिकानां मनुस्सानां, गन्धसेव्यकानां सत्तानां सहेतुकानां आणविषययुक्तानां उपपत्तिवृत्तौ द्वे हेतू पातुभवन्ति - अलोभो विपाकहेतु, अदोषो विपाकहेतु । कामधातुया उपपत्तिवृत्तौ एतेषां इमे द्वे हेतू पातुभवन्ति ।

८९. धवसेसानां सत्तानां अहेतुका पातुभवन्ति ।

९०. कामधातुया उपपत्तिवृत्तौ सर्व्वेसां कतमे चत्वारो आहारा पातुभवन्ति ?

कवलीकारो आहारो, फस्ताहारो, मनोसञ्चेतनाहारो, विज्ञानाहारो - कामधातुया उपपत्तिवृत्तौ सर्व्वेसां इमे चत्वारो आहारा पातुभवन्ति ।

९०. कामधातुया उपपत्तिवृत्तौ सर्व्वेसां कतमो एको फस्तो पातुभवति ?

मनोविज्ञानधातुसम्पत्सो - कामधातुया उपपत्तिवृत्तौ सर्व्वेसां अयं एको फस्तो पातुभवति ।

६१. कामधातुया उपपत्तिक्खणे सव्वेसं कतमा एका वेदना ... एका सज्जा ... एका चेतना ... एकं चित्तं पातुभवति ?

मनोविज्जाणधातु — कामधातुया उपपत्तिक्खणे सव्वेसं इदं एकं चित्तं पातुभवति ।

२. रूपधातुया

६२. रूपधातुया उपपत्तिक्खणे^१ कति खन्धा पातुभवन्ति 5 ... पे०... कति चित्तानि पातुभवन्ति ?

रूपधातुया उपपत्तिक्खणे, ठपेत्वा असज्जासत्तानं देवानं, पञ्चक्खन्धा पातुभवन्ति, पञ्चायतनानि पातुभवन्ति, पञ्च धातुयो पातुभवन्ति, एकं सच्चं पातुभवति, दसिन्द्रियानि पातुभवन्ति, तयो हैतू पातुभवन्ति, तयो आहारा पातुभवन्ति, एको फस्सो पातुभवति, एका 10 वेदना ... एका सज्जा ... एका चेतना ... एकं चित्तं पातुभवति ।

६३. रूपधातुया उपपत्तिक्खणे कतमे पञ्चक्खन्धा पातुभवन्ति ?

रूपक्खन्धो, वेदनाक्खन्धो, सज्जाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो, विज्जाणक्खन्धो — रूपधातुया उपपत्तिक्खणे इमे पञ्चक्खन्धा 15 पातुभवन्ति ।

६४. रूपधातुया उपपत्तिक्खणे कतमानि पञ्चायतनानि पातुभवन्ति ?

चक्खायतनं, रूपायतनं, सोतायतनं, मनायतनं, धम्मायतनं — रूपधातुया उपपत्तिक्खणे इमानि पञ्चायतनानि पातुभवन्ति । 20

६५. रूपधातुया उपपत्तिक्खणे कतमा पञ्च धातुयो पातुभवन्ति ?

चक्खुधातु, रूपधातु, सोतधातु, मनोविज्जाणधातु, धम्मधातु — रूपधातुया उपपत्तिक्खणे इमा पञ्च धातुयो पातुभवन्ति ।

६६. रूपधातुया उपपत्तिक्खणे कतमं एकं सच्चं पातुभवति ? 25

दुक्खसच्चं — रूपधातुया उपपत्तिक्खणे इदं एकं सच्चं पातुभवति ।

६७. रूपधातुया उपपत्तिक्खणे कतमानि दसिन्द्रियानि पातुभवन्ति ?

R. 419

चक्षुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं, मनिन्द्रियं, जीवितिन्द्रियं, सोमनस्सिन्द्रियं वा उपेक्खिन्द्रियं वा, सद्धिन्द्रियं, विरिधिन्द्रियं^१, सतिन्द्रियं, समाधिन्द्रियं, पञ्जिन्द्रियं - रूपधातुया उपपत्तिक्खणे इमानि दमिन्द्रियाणि पातुभवन्ति ।

5

B. 434

६८. रूपधातुया उपपत्तिक्खणे कतमे तयो हेतू पातुभवन्ति ?
अलोभो विपाकहेतु, अदोसो विपाकहेतु, अमोहो विपाकहेतु
- रूपधातुया उपपत्तिक्खणे इमे तयो हेतू पातुभवन्ति ।

10

६९. रूपधातुया उपपत्तिक्खणे कतमे तयो आहारा पातुभवन्ति ?

फस्साहारो^२, मनोसञ्चेतनाहारो, विज्जाणाहारो - रूपधातुया उपपत्तिक्खणे इमे तयो आहारा पातुभवन्ति ।

१०० रूपधातुया उपपत्तिक्खणे कतमो एको फस्सो पातुभवति ?

मनोविज्जाणधातुसम्फस्सो^३ - रूपधातुया उपपत्तिक्खणे अयं एको फस्सो पातुभवति ।

15

१०१. रूपधातुया उपपत्तिक्खणे कतमा एका वेदना ... एका सञ्जा ... एका चेतना ... एकं चित्तं पातुभवति ?

मनोविज्जाणधातु - रूपधातुया उपपत्तिक्खणे इदं एकं चित्तं पातुभवति ।

३. असञ्जसत्तान

१०२. असञ्जसत्तानं देवानं उपपत्तिक्खणे कति खन्धा
२० पातुभवन्ति ... पे०... कति चित्तानि पातुभवन्ति ?

असञ्जसत्तानं देवानं उपपत्तिक्खणे एको सन्धो पातुभवति - रूपखन्धो; द्वे आयतनानि पातुभवन्ति - रूपायतनं, धम्मायतनं; द्वे धातयो पातुभवन्ति - रूपधातु, धम्मधातु; एका सच्च पातुभवति - दुक्खसच्चं; एकिन्द्रियं पातुभवति - रूपजीवितिन्द्रियं ।

25

असञ्जसत्ता देवा अहेतुका अनाहारा अफस्सका अवेदनका असञ्जका अचेतनका अचित्तका पातुभवन्ति ।

१ वीरियिन्द्रिय - ५०, एवमुपरि च । २ फस्साहारा - २०० । ३. मनोविज्जाण-
धातुसम्फस्सो पातुभवति - २०० ।

४. अरूपधातुया

१०३. अरूपधातुया उपपत्तिक्खणे कति खन्धा पातुभवन्ति ... पे०... कति चित्तानि पातुभवन्ति ?

अरूपधातुया उपपत्तिक्खणे चत्तारो खन्धा पातुभवन्ति, द्वे आयतनानि पातुभवन्ति, द्वे धातुयो पातुभवन्ति, एकं सच्चं पातुभवति, अट्ठिन्द्रियानि पातुभवन्ति, तयो हेतू पातुभवन्ति, तयो आहारा पातुभवन्ति, 5 एको फस्सो पातुभवति, एका वेदना ... एका सञ्ज्ञा ... एका चेतना ... एकं चित्तं पातुभवति ।

१०४. अरूपधातुया उपपत्तिक्खणे कतमे चत्तारो खन्धा पातुभवन्ति ?

वेदनाक्खन्धो, सञ्ज्ञाक्खन्धो, सङ्खारक्खन्धो, विञ्जाणक्खन्धो 10 — अरूपधातुया उपपत्तिक्खणे इमे चत्तारो खन्धा पातुभवन्ति ।

१०५. अरूपधातुया उपपत्तिक्खणे कतमानि द्वे आयतनानि पातुभवन्ति ?

मनायतनं, धम्मायतनं — अरूपधातुया उपपत्तिक्खणे इमानि द्वे आयतनानि पातुभवन्ति । 15

१०६. अरूपधातुया उपपत्तिक्खणे कतमा द्वे धातुयो पातुभवन्ति ?

मनोविञ्जाणधातु, धम्मधातु — अरूपधातुया उपपत्तिक्खणे इमा द्वे धातुयो पातुभवन्ति ।

१०७. अरूपधातुया उपपत्तिक्खणे कतमं एकं सच्चं पातुभवति ? 20

दुक्खसच्चं — अरूपधातुया उपपत्तिक्खणे इदं एकं सच्चं पातुभवति ।

१०८. अरूपधातुया उपपत्तिक्खणे कतमानि अट्ठिन्द्रियानि पातुभवन्ति ?

मनिन्द्रियं, जीवितिन्द्रियं, उपेक्खिन्द्रियं, सट्ठिन्द्रियं, विरियिन्द्रियं, 25 सत्तिन्द्रियं, समाधिन्द्रियं, पञ्चिन्द्रियं — अरूपधातुया उपपत्तिक्खणे इमानि अट्ठिन्द्रियानि पातुभवन्ति ।

१०९. अरूपधातुया उपपत्तिक्खणे कतमे तयो हेतू पातुभवन्ति ?

अलोभो विपाकहेतु, अदोषो विपाकहेतु, अमोहो विपाकहेतु -
अरूपधातुया उपपत्तिक्वणे इमे तयो हेतू पातुभवन्ति ।

११०. अरूपधातुया उपपत्तिक्वणे कतमे तयो आहारा पातु-
भवन्ति ?

५ फस्साहारो, मनोसञ्चेतनाहारो, विज्जाणाहारो - अरूप-
धातुया उपपत्तिक्वणे इमे तयो आहारा पातुभवन्ति ।

१११. अरूपधातुया उपपत्तिक्वणे कतमो एको फस्सो
पातुभवति ?

मनोविज्जाणधातुसम्पस्सो - अरूपधातुया उपपत्तिक्वणे अयं
१० एको फस्सो पातुभवति ।

११२. अरूपधातुया उपपत्तिक्वणे कतमा एका वेदना ... पे०...
एका सञ्जा ... एका चेतना ... एकं चित्तं पातुभवति ?

मनोविज्जाणधातु - अरूपधातुया उपपत्तिक्वणे इदं एकं चित्तं
पातुभवति ।

१५. भूमयो

B. 436, 15
R. 421

११३. कामावचरा धम्मा, न कामावचरा धम्मा, रूपावचरा
धम्मा, न रूपावचरा धम्मा, अरूपावचरा धम्मा, न अरूपावचरा धम्मा,
परियापन्ना धम्मा, अपरियापन्ना धम्मा ।

११४. कतमे धम्मा कामावचरा ?

हेटुतो अवीचिनिरयं परियन्तं करित्वा, उपरितो परनिम्मित-
२० वसवत्ती देवे अन्तोककित्वा, यं एतस्मि अन्तरे एत्थावचरा एत्थ परियापन्ना
खन्वधातुआयतना; रूपं^१, वेदना, सञ्जा, सङ्खारा, विज्जाणं - इमे
धम्मा कामावचरा ।

११५. कतमे धम्मा न कामावचरा ?

रूपावचरा, अरूपावचरा, अपरियापन्ना - इमे^२ धम्मा न
२५ कामावचरा ।

११६. कतमे धम्मा रूपावचरा ?

हेटुतो ब्रह्मलोकं परियन्तं करित्वा, उपरितो अकनिट्ठे देवे

अन्तोकर्त्त्वा, यं एतस्मि अन्तरे एत्यावचरा एत्थ परियापन्ना समापन्नस्स वा उपपन्नस्स वा दिट्ठधम्मसुखविहारिस्स वा चित्तचेतसिका धम्मा — इमे धम्मा रूपावचरा ।

११७. कतमे धम्मा न रूपावचरा ?

कामावचरा, अरूपावचरा, अपरियापन्ना — इमे धम्मा न 5
रूपावचरा ।

११८. कतमे धम्मा अरूपावचरा ?

हेट्ठतो आकासानञ्जायतनूपगे देवे परियन्तं करित्वा, उपरितो नेवसञ्जानासञ्जायतनूपगे देवे अन्तोकर्त्त्वा, यं एतस्मि अन्तरे एत्या-
वचरा एत्थ परियापन्ना समापन्नस्स वा उपपन्नस्स वा दिट्ठधम्मसुख- 10
विहारिस्स वा चित्तचेतसिका धम्मा — इमे धम्मा अरूपावचरा ।

११९. कतमे धम्मा न अरूपावचरा ?

कामावचरा, रूपावचरा, अपरियापन्ना — इमे धम्मा न
अरूपावचरा ।

१२०. कतमे धम्मा परियापन्ना ?

15

सासवा कुसलाकुसलव्याक्ता धम्मा कामावचरा, रूपावचरा,
अरूपावचरा, रूपवखन्धो, वेदनावखन्धो, सञ्जावखन्धो, सङ्खारवखन्धो,
विञ्जाणवखन्धो — इमे धम्मा परियापन्ना ।

१२१. कतमे धम्मा अपरियापन्ना ?

मग्गा च, मग्गफलानि च, असङ्खता च धातु — इमे धम्मा 20
अपरियापन्ना ।

—○—

§ ६. उत्पादककम्म — आयुष्पमाणानि

१. उत्पादककम्मनि

१२२. देवा ति । तयो देवा — सम्मुत्तिदेवा^१, उपपत्तिदेवा^२,
विसुद्धिदेवा ।

सम्मुत्तिदेवा नाम — राजानो, देवियो, कुमारो ।

१. सम्मुत्तिदेवा — स्या०, रो० । २. उपपत्तिदेवा — शी०, रो० ।

उपपत्तिदेवा नाम - चातुम्महाराजिके^१ देवे उपादाय तदुपरि
देवा ।

विसुद्धिदेवा नाम - अरहन्तो वुच्चन्ति ।

१२३. दानं दत्त्वा, सीलं समादियित्वा^२, उपोसथकम्मं कत्वा
५ कत्थ उपपज्जन्ति ?

दानं दत्त्वा, सीलं समादियित्वा, उपोसथकम्मं कत्वा अप्पेकच्चे
खत्तियमहासालानं^३ सहव्यतं उपपज्जन्ति, अप्पेकच्चे ब्राह्मणमहासालानं
सहव्यतं उपपज्जन्ति, अप्पेकच्चे गृहपतिमहासालानं सहव्यतं उपपज्जन्ति,
१० अप्पेकच्चे चातुम्महाराजिकानं देवानं सहव्यतं उपपज्जन्ति, अप्पेकच्चे
तार्वतिसानं देवानं सहव्यतं उपपज्जन्ति, अप्पेकच्चे यामानं देवानं सहव्यतं
उपपज्जन्ति, अप्पेकच्चे तुसितानं देवानं सहव्यतं उपपज्जन्ति, अप्पेकच्चे
निम्मानरत्तीनं देवानं सहव्यतं उपपज्जन्ति, अप्पेकच्चे परनिम्मित-
वसवत्तीनं देवानं सहव्यतं उपपज्जन्ति ।

२. आयुप्पमाणानि

१२४. मनुस्सानं कित्तकं आयुप्पमाणं ?
१५ वस्ससत्तं, अप्पं वा भिय्यो^४ ।

१२५. चातुम्महाराजिकानं देवानं कित्तकं आयुप्पमाणं ?
यानि मानुसकानि^५ पञ्चास वस्सानि, चातुम्महाराजिकानं देवानं
एसो एको रत्तिन्दिवो । ताय रत्तिया तिस रत्तियो मासो । तेन मासेन
द्वादसमासियो संवच्छरो । तेन संवच्छरेन दिव्वानि पञ्च वस्ससत्तानि
२० चातुम्महाराजिकानं देवानं आयुप्पमाणं ।

१२६. मनुस्सानं गणनाय कित्तकं होति ?
नवुत्ति वस्ससत्तसहस्सानि ।

B. 438

१२७. तार्वतिसानं देवानं कित्तकं आयुप्पमाणं ?
यं मानुसकं वस्ससत्तं, तार्वतिसानं देवानं एसो एको रत्तिन्दिवो ।
२५ ताय रत्तिया तिस रत्तियो मासो । तेन मासेन द्वादसमासियो संवच्छरो ।
तेन संवच्छरेन दिव्वं वस्ससहस्सं तार्वतिसानं देवानं आयुप्पमाणं ।

१. चातुम्महाराजिके - म० । २. समादियित्वा - स्या० । ३. महासालान - सी०,
एवमुपरिपि । ४. भिय्यो वा - स्या०, रो० । ५. मानुसकानि - सी०, रो० ।

१२८. मनुस्सानं गणनाय कित्तकं होति ?

तिस्सो च वस्सकोटियो सट्ठि^१ च वस्ससतसहस्सानि ।

१२९. यामानं देवानं कित्तकं आयुष्पमाणं ?

यानि मानुसकानि द्वे वस्ससतानि, यामानं देवानं एसो एको रत्तिन्दिवो । ताय रत्तिया तिसरत्तियो मासो । तेन मासेन द्वादस- 5 मासियो संवच्छरो । तेन संवच्छरेन दिब्बानि द्वे वस्ससहस्सानि यामानं देवानं आयुष्पमाणं ।

१३०. मनुस्सानं गणनाय कित्तकं होति ?

चुद्दसं^२ च वस्सकोटियो चत्तारीसं^३ च वस्ससतसहस्सानि ।

१३१. तुसितानं देवानं कित्तकं आयुष्पमाणं ?

10

यानि मानुसकानि चत्तारि वस्ससतानि, तुसितानं देवानं एसो एको रत्तिन्दिवो । ताय रत्तिया तिसरत्तियो मासो । तेन मासेन द्वादसमासियो संवच्छरो । तेन संवच्छरेन दिब्बानि चत्तारि वस्ससहस्सानि तुसितानं देवानं आयुष्पमाणं ।

१३२. मनुस्सानं गणनाय कित्तकं होति ?

15

सत्तपञ्चास वस्सकोटियो सट्ठि च वस्ससतसहस्सानि ।

१३३. निम्मानरत्तीनं देवानं कित्तकं आयुष्पमाणं ?

यानि मानुसकानि अट्ठ वस्ससतानि, निम्मानरत्तीनं देवानं एसो एको रत्तिन्दिवो । ताय रत्तिया तिसरत्तियो मासो । तेन मासेन द्वादसमासियो संवच्छरो । तेन संवच्छरेन दिब्बानि अट्ठ वस्ससहस्सानि 20 निम्मानरत्तीनं देवानं आयुष्पमाणं ।

१३४. मनुस्सानं गणनाय कित्तकं होति ?

द्वे वस्सकोटिसतानि तिसं^४ च वस्सकोटियो चत्तारीसं च वस्स- सतराहस्सानि ।

१३५. परनिम्मितवसवत्तीनं देवानं कित्तकं आयुष्पमाणं ?

25

यानि मानुसकानि सोळस वस्ससतानि, परनिम्मितवसवत्तीनं देवानं एसो एको रत्तिन्दिवो । ताय रत्तिया तिसरत्तियो मासो । तेन मासेन द्वादसमासियो संवच्छरो । तेन संवच्छरेन दिब्बानि सोळस वस्ससहस्सानि परनिम्मितवसवत्तीनं देवानं आयुष्पमाणं ।

१. सट्ठि - स्या०, रो० । २. चुद्दस - स्या०, रो० । ३. चत्तारीसं - स्या० ।

४. तिसो - सी०, रो० ।

१३६. मनुस्मानं गणनाय कित्तकं होति ?

नव च वस्सकोटिसत्तानि एकवीसं च वस्सकोटियो सट्ठि च वस्स-
सत्तसहस्सानी ति ।

एते कामावचरा, सव्वकामसमिद्धिनो ।

सव्वेसं एकसह्वातो, आयु भवति कित्तको ॥

द्वादस कोटिसत्तं तेसं, अट्ठवीसं च कोटियो ।

पञ्जास सत्तसहस्सानि, वस्सगेन पकासिता ति ॥

१३७. पठमं ज्ञानं परित्तं भावेत्वा कथं उपपज्जन्ति ?

पठमं ज्ञानं परित्तं भावेत्वा ब्रह्मपारिसज्जानं देवानं सहव्यतं^१

उपपज्जन्ति ।

तेसं कित्तकं आयुप्पमाणं ?

कप्पस्स ततियो भागो ।

१३८. पठमं ज्ञानं मज्झिमं भावेत्वा कथं उपपज्जन्ति ?

पठमं ज्ञानं मज्झिमं भावेत्वा ब्रह्मपुरोहितानं देवानं सहव्यतं

उपपज्जन्ति ।

तेसं कित्तकं आयुप्पमाणं ?

उपड्ढकप्पो ।

१३९. पठमं ज्ञानं पणीतं भावेत्वा कथं उपपज्जन्ति ?

पठमं ज्ञानं पणीतं भावेत्वा महाब्रह्मानं देवानं सहव्यतं उप-

पज्जन्ति ।

तेसं कित्तकं आयुप्पमाणं ?

कप्पो ।

१४०. दुतियं ज्ञानं परित्तं भावेत्वा कथं उपपज्जन्ति ?

दुतियं ज्ञानं परित्तं भावेत्वा परित्ताभानं देवानं सहव्यतं

उपपज्जन्ति ।

तेसं कित्तकं आयुप्पमाणं ?

द्वे कप्पा ।

१४१. दुतियं ज्ञानं मज्झिमं भावेत्वा कथं उपपज्जन्ति ?

१-१. एत्थि ते - स्या० । २. सहव्यत - सी०, रो० । ३. एको कप्पो - स्या० ।

दुतियं ज्ञानं मज्झिमं भावेत्वा अप्पमाणाभानं देवानं सहव्यतं
उपपज्जन्ति ।

तेसं कित्तकं आयुष्पमाणं ?

चत्तारो कप्पा ।

१४२. दुतियं ज्ञानं पणीतं भावेत्वा कत्थं उपपज्जन्ति ? 5

दुतियं ज्ञानं पणीतं भावेत्वा आभस्सरानं देवानं सहव्यतं
उपपज्जन्ति ।

तेसं कित्तकं आयुष्पमाणं ?

अट्ठ कप्पा ।

१४३. ततियं ज्ञानं परित्तं भावेत्वा कत्थं उपपज्जन्ति ? 10

ततियं ज्ञानं परित्तं भावेत्वा परित्तसुभानं देवानं सहव्यतं
उपपज्जन्ति ।

तेसं कित्तकं आयुष्पमाणं ?

सोळस कप्पा ।

१४४. ततियं ज्ञानं मज्झिमं भावेत्वा कत्थं उपपज्जन्ति ? 15

ततियं ज्ञानं मज्झिमं भावेत्वा अप्पमाणसुभानं देवानं सहव्यतं
उपपज्जन्ति ।

तेसं कित्तकं आयुष्पमाणं ?

वार्त्तिस^१ कप्पा ।

१४५. ततियं ज्ञानं पणीतं भावेत्वा कत्थं उपपज्जन्ति ? 20

ततियं ज्ञानं पणीतं भावेत्वा सुभकिण्हानं देवानं सहव्यतं उप-
पज्जन्ति ।

तेसं कित्तकं आयुष्पमाणं ?

चतुसट्ठि^२ कप्पा ।

१४६. चतुत्थं ज्ञानं भावेत्वा आरम्मणनानत्तता मनसिकार- 25
नानत्तता छन्दनानत्तता पणिधिनानत्तता अधिमोक्खनानत्तता अभिनीहार-
नानत्तता पज्जानानत्तता अप्पेकच्चे असज्जसत्तानं देवानं सहव्यतं उप-
पज्जन्ति, अप्पेकच्चे वेहप्फलानं देवानं सहव्यतं उपपज्जन्ति, अप्पेकच्चे
अविहानं देवानं सहव्यतं उपपज्जन्ति, अप्पेकच्चे अतप्पानं देवानं सहव्यतं

उपपज्जन्ति, अप्पेवच्चे सुदस्मान देवान सहव्यत उपपज्जन्ति, अप्पेवच्चे
 सुदस्सीन देवान सहव्यत उपपज्जन्ति, अप्पेवच्चे अक्खिण्ण देवान
 सहव्यत उपपज्जन्ति, अप्पेवच्चे आकासानञ्चायतनूपगान देवान सहव्यत
 उपपज्जन्ति, अप्पेवच्चे विज्जाणञ्चायतनूपगान देवान सहव्यत उप-
 ५ पज्जन्ति, अप्पेवच्चे आकिञ्चञ्जायतनूपगान देवान सहव्यत उप-
 पज्जन्ति, अप्पेवच्चे नेवसञ्जानासञ्जायतनूपगान देवान सहव्यत
 उपपज्जन्ति ।

१४७ असञ्जमत्तान च वेह्फनान च देवान वित्तक
 आयुप्पमाण ?

१० पञ्चकप्पसत्तानि ।

१४८ अक्खिण देवान वित्तक आयुप्पमाण ?
 कप्पसहस्म ।

१४९ अतप्पान देवान वित्तक आयुप्पमाण ?
 द्वे कप्पसहस्सानि ।

१५० सुदस्मान देवान वित्तक आयुप्पमाण ?
 चत्तारि कप्पसहस्सानि ।

१५१ सुदस्सीन देवान वित्तक आयुप्पमाण ?
 अट्ठ कप्पसहस्सानि ।

१५२ अक्खिण्ण^१ देवान वित्तक आयुप्पमाण ?
 २० सोळस कप्पसहस्सानि ।

१५३ आकासानञ्चायतनूपगान देवान वित्तक आयुप्पमाण ?
 बीसति कप्पसहस्सानि ।

४४१ १५४ विज्जाणञ्चायतनूपगान देवान वित्तक आयुप्पमाण ?
 चत्तारीस कप्पसहस्सानि ।

४२६ २५ १५५ आकिञ्चञ्जायतनूपगान देवान वित्तक आयुप्पमाण ?
 सट्ठि कप्पसहस्सानि ।

१५६ नेवसञ्जानासञ्जायतनूपगान देवान वित्तक आयु-
 प्पमाण ?

चतुरासीति कप्पसहस्सानी ति ।

उक्खित्ता पुञ्जतेजेन, कामरूपगति^१ गता ।

भवग्गतं^२ पि सम्पत्ता, पुनारच्छन्ति^३ दुग्गतिं ॥

ताव दीघायुका सत्ता, चवन्ति आयुसङ्ख्या ।

नत्थि कोचि भवो निच्चो, इति वुत्तं महेसिना ॥ 5

तस्मा हि धीरा निपका, निपुणा अत्थचिन्तका ।

जरामरणमोक्खाय, भावेन्ति मग्गमुत्तमं ॥

भावयित्वा सुच्चि मग्गं, निव्वानोगधगामिनं ।

सव्वासवे परिञ्जाय, परिनिव्वन्ति अनासवा ति ॥

— ० —

§ ७. अभिज्ञेय्यादी

१५७. पञ्चन्नं खन्धानं कति अभिज्ञेय्या, कति परिज्ञेय्या, 10
कति पहातव्वा, कति भावेतव्वा, कति सच्छिकातव्वा, कति न पहातव्वा,
न भावेतव्वा, न सच्छिकातव्वा ...पे०... सत्तन्नं चित्तानं कति अभिज्ञेय्या,
कति परिज्ञेय्या, कति पहातव्वा, कति भावेतव्वा, कति सच्छिकातव्वा,
कति न पहातव्वा न भावेतव्वा न सच्छिकातव्वा ?

रूपखन्धो अभिज्ञेय्यो परिज्ञेय्यो न पहातव्वो न 15
भावेतव्वो न सच्छिकातव्वो । चत्तारो खन्धा अभिज्ञेय्या परिज्ञेय्या,
सिया पहातव्वा, सिया भावेतव्वा, सिया सच्छिकातव्वा, सिया न
पहातव्वा न भावेतव्वा न सच्छिकातव्वा ।

दसायतना अभिज्ञेय्या परिज्ञेय्या न पहातव्वा न
भावेतव्वा न सच्छिकातव्वा । द्वे आयतना अभिज्ञेय्या परिज्ञेय्या, 20
सिया पहातव्वा, सिया भावेतव्वा, सिया सच्छिकातव्वा, सिया न
पहातव्वा न भावेतव्वा न सच्छिकातव्वा ।

सोळस धातुयो अभिज्ञेय्या परिज्ञेय्या न पहातव्वा न
भावेतव्वा न सच्छिकातव्वा । द्वे धातुयो अभिज्ञेय्या परिज्ञेय्या,
सिया पहातव्वा, सिया भावेतव्वा, सिया सच्छिकातव्वा, सिया न पहा- 25
तव्वा न भावेतव्वा न सच्छिकातव्वा ।

१. कामरूपगती — रो० । २. भवग्गं वा — स्या० । ३. पुन गच्छन्ति — स्या०, रो० ।

४. सिया न — रो० ।

R. 427

समुदयसत्त्वं अभिञ्जेयं परिञ्जेयं पहातव्यं न भावेतव्यं
न सच्छिदातव्यं । मग्नसत्त्वं अभिञ्जेयं परिञ्जेयं न पहातव्यं
भावेतव्यं न सच्छिदातव्यं । निरोधसत्त्वं अभिञ्जेयं परिञ्जेयं
न पहातव्यं न भावेतव्यं सच्छिदातव्यं । दुर्गतसत्त्वं अभिञ्जेयं
5 परिञ्जेयं, सिया पहातव्यं, न भावेतव्यं, न सच्छिदातव्यं, सिया
न पहातव्यं ।

नचिन्द्रिया अभिञ्जेया परिञ्जेया न पहातव्या न
भावेतव्या न सच्छिदातव्या । दोमनस्सिन्द्रियं अभिञ्जेयं परिञ्जेयं
पहातव्यं न भावेतव्यं न सच्छिदातव्यं । अनञ्जातञ्जस्सामी-
10 तिन्द्रियं^१ अभिञ्जेयं परिञ्जेयं न पहातव्यं भावेतव्यं^२ न सच्छि-
दातव्यं । अञ्जिन्द्रियं अभिञ्जेयं परिञ्जेयं न पहातव्यं, सिया
भावेतव्यं, सिया सच्छिदातव्यं । अञ्जाताचिन्द्रियं अभिञ्जेयं परि-
ञ्जेयं न पहातव्यं न भावेतव्यं सच्छिदातव्यं । तीणिन्द्रिया अभि-
ञ्जेया परिञ्जेया न पहातव्या, सिया भावेतव्या, सिया सच्छि-
15 दातव्या, सिया न भावेतव्या, सच्छिदातव्या^३ । छ इन्द्रिया अभिञ्जेया
परिञ्जेया, सिया पहातव्या, सिया भावेतव्या, सिया सच्छिदातव्या,
सिया न पहातव्या न भावेतव्या न सच्छिदातव्या ।

तयो अकुसलहेतू अभिञ्जेया परिञ्जेया पहातव्या न
भावेतव्या न सच्छिदातव्या । तयो कुसलहेतू अभिञ्जेया परिञ्जेया
20 न पहातव्या, सिया भावेतव्या, न सच्छिदातव्या, सिया न भावेतव्या ।
तयो अव्याकतहेतू अभिञ्जेया परिञ्जेया न पहातव्या न भावेतव्या,
सिया सच्छिदातव्या, सिया न सच्छिदातव्या ।

B. 443

कवलीकारो^४ आहारो अभिञ्जेयो परिञ्जेयो न पहातव्यो
न भावेतव्यो न सच्छिदातव्यो । तयो आहारो अभिञ्जेया परिञ्जेया,
25 सिया पहातव्या, सिया भावेतव्या, सिया सच्छिदातव्या, सिया न
पहातव्या न भावेतव्या न सच्छिदातव्या ।

छ फस्सा अभिञ्जेया परिञ्जेया न पहातव्या न
भावेतव्या न सच्छिदातव्या । मनोविञ्जाणधातुसम्पस्सो अभिञ्जेयो

१. स्या० पोत्यके नत्ति । २. अनञ्जातञ्जस्सामीतिन्द्रियं - स्या० । ३. न भावेतव्यं -
रो० । ४. न सच्छिदातव्या - सी०, स्या०, रो० । ५. कवलीकारो - सी०, स्या०, रो० ।

परिञ्जेय्यो, सिया पहातव्वो. सिया भावेतव्वो, सिया सच्छिकातव्वो,
सिया न पहातव्वो न भावेतव्वो न सच्छिकातव्वो ।

छ वेदना ... पे०... छ सञ्जा ... छ चेतना ... छ चित्ता
अभिञ्जेय्या परिञ्जेय्या न पहातव्वा न भावेतव्वा न सच्छिकातव्वा ।
मनोविञ्जाणधातु अभिञ्जेय्या परिञ्जेय्या, सिया पहातव्वा, सिया 5
भावेतव्वा, सिया सच्छिकातव्वा, सिया न पहातव्वा न भावेतव्वा न
सच्छिकातव्वा ।

— ० —

१८. सारम्मणानारम्मणा

१५८. पञ्चन्नं खन्धानं कति सारम्मणा, कति अनारम्मणा
... पे०... सत्तन्नं चित्तानं कति सारम्मणा, कति अनारम्मणा ?

रूपखन्धो अनारम्मणो । चत्तारो खन्वा सारम्मणा । 10

दसायतना अनारम्मणा । मनायतनं सारम्मणं । धर्मायतनं
सिया सारम्मणं, सिया अनारम्मणं ।

दस धातुयो अनारम्मणा । सत्त धातुयो सारम्मणा ।
धम्मधातु सिया सारम्मणा, सिया अनारम्मणा ।

द्वे सच्चो सारम्मणा । निरोधसच्चं अनारम्मणं । दुक्ख- 15
सच्चं सिया सारम्मणं, सिया अनारम्मणं ।

सत्तिन्द्रिया अनारम्मणा । चुहसिन्द्रिया सारम्मणा ।
जीवित्तिन्द्रियं सिया सारम्मणं, सिया अनारम्मणं । नव हेतू सारम्मणा ।
कवळीकारो आहारो अनारम्मणो । तयो आहारा सारम्मणा । सत्त
फस्सा ... सत्त वेदना ... सत्त सञ्जा ... सत्त चेतना ... सत्त चित्ता 20
सारम्मणा ।

पञ्चन्नं खन्धानं कति सारम्मणारम्मणा, कति अनारम्मणा-
रम्मणा ... पे०... सत्तन्नं चित्तानं कति सारम्मणारम्मणा, कति
अनारम्मणारम्मणा ?

रूपखन्धो अनारम्मणो । चत्तारो खन्वा सिया सारम्मणा- 25
रम्मणा, सिया अनारम्मणारम्मणा ।

दसायतना अनारम्मणा । मनायतनं सिया* सारम्मणा-

रम्मणं, सिया अनारम्मणारम्मणं । धम्मगायतनं सिया सारम्मणारम्मणं,
सिया अनारम्मणारम्मणं, सिया अनारम्मणं ।

दस धातुयो अनारम्मणा । छ, धातुयो अनारम्मणारम्मणा ।
मनोविज्जाणधातु सिया सारम्मणारम्मणा, सिया अनारम्मणारम्मणा ।
५ धम्मधातु सिया सारम्मणारम्मणा, सिया अनारम्मणारम्मणा, सिया
अनारम्मणा ।

निरोधसच्चं अनारम्मणं । मग्गसच्चं अनारम्मणारम्मणं ।
समुदयसच्चं सिया सारम्मणारम्मणं, सिया अनारम्मणारम्मणं । दुक्ख-
R 429 सच्चं सिया सारम्मणारम्मणं, सिया अनारम्मणारम्मणं, सिया
10 अनारम्मणं ।

सत्तिन्द्रिया अनारम्मणा । पञ्चिन्द्रिया अनारम्मणारम्मणा ।
तुविन्द्रिया सिया सारम्मणारम्मणा, सिया अनारम्मणारम्मणा ।
जीवित्तिन्द्रियं सिया सारम्मणारम्मणं, सिया अनारम्मणारम्मणं, सिया
अनारम्मणं ।

15 नव हेतू सिया सारम्मणारम्मणा, सिया अनारम्मणा-
रम्मणा । कवलीकारो आहारो अनारम्मणो । तयो आहारा सिया
सारम्मणारम्मणा, सिया अनारम्मणारम्मणा । छ, फस्सा अनारम्मणा-
रम्मणा । मनोविज्जाणधातुसम्फस्सो सिया सारम्मणारम्मणो सिया
अनारम्मणारम्मणो । छ वेदना ... छ सज्जा ... छ चेतना ...
20 छ चित्ता अनारम्मणारम्मणा । मनोविज्जाणधातु सिया सारम्मणा-
रम्मणा, सिया अनारम्मणारम्मणा ।

—o—

१६. दिट्ठसुतमुतादी

१५.६. पञ्चन्नं खन्धानं कति दिट्ठा, कति सुता, कति मुता,
कति विज्जाता, कति न दिट्ठा न सुता न मुता न विज्जाता ... पे०...
B. 445 सत्तन्नं चित्तानं कति दिट्ठा, कति सुता, कति मुता, कति विज्जाता, कति
25 न दिट्ठा न सुता न मुता न विज्जाता ?

रूपखन्धो सिया दिट्ठो, सिया सुतो, सिया मुतो, सिया

विज्जातो, सिया न दिट्ठो न सुतो न मुतो, विज्जातो^१ । चत्तारो
खन्धा न दिट्ठा न सुता न मुता, विज्जाता ।

रूपायतनं दिट्ठं, न सुतं न मुतं, विज्जातं । सहायतनं
न दिट्ठं, सुतं, न मुतं, विज्जातं । गन्धायतनं ... रसायतनं ... फोट्ठब्बा-
यतनं न दिट्ठं न सुतं, मुतं, विज्जातं । सत्तायतना न दिट्ठा न सुता न 5
मुता, विज्जाता ।

रूपधातु दिट्ठा, न सुता न मुता, विज्जाता । सद्दधातु
न दिट्ठा, सुता, न मुता, विज्जाता । गन्धधातु ... रसधातु ... फोट्ठब्बधातु
न दिट्ठा न सुता, मुता, विज्जाता । तेरस धातुयो न दिट्ठा न सुता न
मुता, विज्जाता । 10

तीणि सच्चानि^२ न दिट्ठा न सुता न मुता, विज्जाता ।
दुक्खसच्चं सिया दिट्ठं, सिया सुतं, सिया मुतं, सिया विज्जातं, सिया न
दिट्ठं न सुतं न मुतं, विज्जातं ।

वाचीसतिन्द्रिया न दिट्ठा न सुता न मुता, विज्जाता ।
नव हेतू न दिट्ठा न सुता न मुता, विज्जाता । चत्तारो आहारा न दिट्ठा 15
न सुता न मुता, विज्जाता । सत्त फस्सा न दिट्ठा न सुता न मुता,
विज्जाता । सत्त वेदना ... सत्त सज्जा ... सत्त चेतना ... सत्त चित्ता
न दिट्ठा न सुता न मुता, विज्जाता ।

—०—

१०. सात्तिकानुवकमेन

१. तिकानि

१६०. पञ्चसं खन्धानं कति कुसला, कति अकुसला, कति
अव्याकता ... पे०... सत्तसं चित्तानं कति कुसला, कति अकुसला, कति
अव्याकता ? 2

रूपखन्धो अव्याकतो । चत्तारो खन्धा सिया कुसला,
सिया अकुसला, सिया अव्याकता । दसायतना अव्याकता । द्वायतना
सिया कुसला, सिया अकुसला, सिया अव्याकता । सोळस धातुयो

१. न विज्जातो - सी०, रो० । २. सच्चा - स्या० ।

अव्याकता । द्वे धातुयो सिया कुसला, सिया अकुसला, सिया अव्याकता ।
समुदयसच्चं अकुसलं । मग्गसच्चं कुसलं । निरोधसच्चं अव्याकतं ।
दुक्खसच्चं सिया कुसलं, सिया अकुसलं, सिया अव्याकतं ।

दसिन्द्रिया अव्याकता । दोमनस्सिन्द्रियं अकुसलं ।
5 अनज्जातज्जास्सामीतिन्द्रियं कुसलं । चत्तारिन्द्रिया सिया कुसला,
सिया अव्याकता । छ इन्द्रिया सिया कुसला, सिया अकुसला, सिया
अव्याकता ।

तयो कुसलहेतू कुसला । तयो अकुसलहेतू अकुसला ।
तयो अव्याकतहेतू अव्याकता । कञ्जलीकारो आहारो अव्याकतो । तयो
10 आहारा सिया कुसला, सिया अकुसला, सिया अव्याकता । छ फत्सा
अव्याकता । मनोविज्जाणधातुसम्पत्तो सिया कुसलो, सिया अकुसलो,
सिया अव्याकतो । छ वेदना ... छ सज्जा ... छ चेतना ... छ चित्ता
अव्याकता । मनोविज्जाणधातु सिया कुसला, सिया अकुसला, सिया
अव्याकता ।

15 १६१. पञ्चन्नं खन्धानं कति सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता, कति
दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्ता, कति अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता
... पे०... सत्तन्नं चित्तानं कति सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता, कति दुक्खाय
वेदनाय सम्पयुत्ता, कति अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता ?

द्वे खन्धा न वत्तव्वा सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता ति
20 पि, दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्ता ति पि, अदुक्खमसुखाय वेदनाय
सम्पयुत्ता ति पि । तयो खन्धा सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता, सिया
दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्ता, सिया अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता ।

R. 431

दसायतना न वत्तव्वा सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता ति
पि, दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्ता ति पि, अदुक्खमसुखाय वेदनाय
25 सम्पयुत्ता ति पि । मनायतनं- सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं, सिया
दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तं, सिया अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं ।
धम्मायतनं सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं, सिया दुक्खाय वेदनाय
सम्पयुत्तं, सिया अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं, सिया न वत्तव्वं
सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं ति पि, दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तं ति पि,
30 अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्तं ति पि ।

B. 447

कवलीकारो आहारो न वत्तव्वो सुखाय वेदनाय
सम्पयुत्तो ति पि, दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तो ति पि, अदुक्खमसुखाय
वेदनाय सम्पयुत्तो ति पि । तयो आहारा सिया सुखाय वेदनाय
सम्पयुत्ता, सिया दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्ता, सिया अदुक्खमसुखाय
5 वेदनाय सम्पयुत्ता ।

पञ्च फस्सा अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता ।
कायविज्जाणधातुसम्फस्सो सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो, सिया
दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तो । मनोविज्जाणधातुसम्फस्सो सिया सुखाय
वेदनाय सम्पयुत्तो, सिया दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्तो, सिया अदुक्खम-
10 सुखाय वेदनाय सम्पयुत्तो ।

सत्त वेदना न वत्तव्वा सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता ति
पि, दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्ता ति पि, अदुक्खमसुखाय वेदनाय
सम्पयुत्ता ति पि । पञ्च सज्जा पञ्च चेतना पञ्च चित्ता
अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता, कायविज्जाणधातु^१ सिया सुखाय
15 वेदनाय सम्पयुत्ता^२, सिया दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्ता । मनोविज्जाण-
धातु सिया सुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता, सिया दुक्खाय वेदनाय सम्पयुत्ता,
सिया अदुक्खमसुखाय वेदनाय सम्पयुत्ता ।

१६२ पञ्चन्न खन्वान कति विपाका, कति विपाकधम्मधम्मा,
कति नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मा पे० . सत्तन्न चित्तान कति विपाका,
20 कति विपाकधम्मधम्मा, कति नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मा ?

रूपकखन्वो नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मो । चत्तारो खन्वा
सिया विपाका, सिया विपाकधम्मधम्मा, सिया नेवविपाक-
नविपाकधम्मधम्मा ।

दसायतना नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मा । द्वायतना सिया
25 विपाका, सिया विपाकधम्मधम्मा, सिया नेवविपाकनविपाकधम्म-
धम्मा ।

दस धातुयो नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मा । पञ्च धातुयो
विपाका । मनोधातु सिया विपाका, सिया नेवविपाकनविपाक-

१ कायविज्जाण - स्या०, रो० । २ सम्पयुत्त - स्या० ।

धम्मधम्मा । द्वे धातुयो सिया विपाका; सिया विपाकधम्मधम्मा, सिया नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मा ।

द्वे सच्चा विपाकधम्मधम्मा । निरोधसच्चं नेवविपाक-
नविपाकधम्मधम्मं । दुक्खसच्चं सिया विपाकं, सिया विपाकधम्मधम्मं,
सिया नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मं ।

सत्तिन्द्रिया नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मा । तीणिन्द्रिया
विपाका । द्विन्द्रिया^१ विपाकधम्मधम्मा । अञ्जिन्द्रियं सिया
विपाकं, सिया विपाकधम्मधम्मं ।^२ नविन्द्रिया सिया विपाका, सिया
विपाकधम्मधम्मा, सिया नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मा ।

छ हेतू विपाकधम्मधम्मा । तयो अव्याकतहेतू सिया 10
विपाका, सिया नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मा ।

कबलीकारो आहारो नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मो । तयो
आहारा सिया विपाका, सिया विपाकधम्मधम्मा, सिया नेवविपाक-
नविपाकधम्मधम्मा । पञ्च फस्सा विपाका । मनोधातुसम्फस्सो सिया
विपाको, सिया नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मो । मनोविञ्जाणधातु- 15
सम्फस्सो सिया विपाको, सिया विपाकधम्मधम्मो, सिया नेवविपाक-
नविपाकधम्मधम्मो । पञ्च वेदना ... पञ्च सञ्जा ... पञ्च चेतना ...
पञ्च चित्ता विपाका । मनोधातु सिया विपाका, सिया नेवविपाक-
नविपाकधम्मधम्मा । मनोविञ्जाणधातु सिया विपाका, सिया विपाक-
धम्मधम्मा, सिया नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मा ।

१६३. पञ्चन्नं खन्धानं कति उपादिन्नुपादानिया^३, कति
अनुपादिन्नुपादानिया, कति अनुपादिन्नअनुपादानिया ... पे०... सत्तन्नं
चित्तानं कति उपादिन्नुपादानिया, कति अनुपादिन्नुपादानिया, कति
अनुपादिन्नअनुपादानिया ?

इपक्खन्वो सिया उपादिन्नुपादानियो, सिया अनुपादिन्नु- 25
पादानियो । चत्तारो खन्धा सिया उपादिन्नुपादानिया, सिया
अनुपादिन्नुपादानिया, सिया अनुपादिन्नअनुपादानिया ।

पञ्चायतना उपादिन्नुपादानिया । सहायतनं अनुपा-

१. दुषिन्द्रिया - मी०; द्वे इन्द्रिया - रो० । २. उपादिन्नुपादानिया - रो०,
एवमुपरि पि ।

दिन्नुपादानियं । चत्तारो आयतना सिया उपादिन्नुपादानिया, सिया
अनुपादिन्नुपादानिया । द्वायतना सिया उपादिन्नुपादानिया, सिया
अनुपादिन्नुपादानिया, सिया अनुपादिन्नअनुपादानिया ।

दस धातुयो उपादिन्नुपादानिया । सहधातु अनुपादिन्नु-
5 पादानिया । पञ्च धातुयो सिया उपादिन्नुपादानिया, सिया अनुपादिन्नु-
पादानिया । द्वे धातुयो सिया उपादिन्नुपादानिया, सिया अनुपादिन्नु-
पादानिया, सिया अनुपादिन्नअनुपादानिया ।

समुदयसच्चं अनुपादिन्नुपादानियं । द्वे सच्चा अनुपादिन्न-
अनुपादानिया । दुक्खसच्चं सिया उपादिन्नुपादानियं, सिया अनुपादिन्नु-
10 पादानियं ।

नविन्द्रिया उपादिन्नुपादानिया । दोमनस्सिन्द्रियं अनु-
पादिन्नुपादानियं । तीणिन्द्रिया अनुपादिन्नअनुपादानिया । नविन्द्रिया
सिया उपादिन्नुपादानिया, सिया अनुपादिन्नुपादानिया, सिया अनुपादिन्न-
अनुपादानिया । तयो अकुसलहेतू अनुपादिन्नुपादानिया । तयो कुसलहेतू
15 सिया अनुपादिन्नुपादानिया, सिया अनुपादिन्नअनुपादानिया । तयो
अव्याकतहेतू सिया उपादिन्नुपादानिया, सिया अनुपादिन्नुपादानिया,
सिया अनुपादिन्नअनुपादानिया ।

कवळीकारो आहारो सिया उपादिन्नुपादानियो, सिया
अनुपादिन्नुपादानियो । तयो आहारा सिया उपादिन्नुपादानिया, सिया
20 अनुपादिन्नुपादानिया, सिया अनुपादिन्नअनुपादानिया ।

पञ्च फस्सा उपादिन्नुपादानिया । मनोधातुसम्फस्सो
सिया उपादिन्नुपादानियो, सिया अनुपादिन्नुपादानियो । मनोविञ्जाण-
धातुसम्फस्सो सिया उपादिन्नुपादानियो, सिया अनुपादिन्नुपादानियो,
सिया अनुपादिन्नअनुपादानियो । पञ्च वेदना ... पञ्च सञ्जा ... पञ्च
25 चेतना ... पञ्च चित्ता उपादिन्नुपादानिया । मनोधातु सिया उपादिन्नु-
पादानिया, सिया अनुपादिन्नुपादानिया । मनोविञ्जाणधातु सिया
उपादिन्नुपादानिया, सिया अनुपादिन्नुपादानिया, सिया अनुपादिन्न-
अनुपादानिया ।

कति सवितक्कसविचारा, कति अवितक्कविचारमत्ता, कति अवितक्क-
अविचारा ?

रूपखन्धो अवितक्कअविचारो । तयो खन्धा सिया
सवितक्कसविचारा, सिया अवितक्कविचारमत्ता, सिया अवितक्क-
अविचारा । सङ्खारखन्धो सिया सवितक्कसविचारो, सिया अवितक्क- 5
विचारमत्तो, सिया अवितक्कअविचारो. सिया न वत्तब्बो सवितक्क-
सविचारो ति पि, अवितक्कविचारमत्तो ति पि, अवितक्कअविचारो
ति पि ।

दसायतना अवितक्कअविचारा । मनायतनं सिया सवितक्क-
सविचारं, सिया अवितक्कविचारमत्तं, सिया अवितक्कअविचारं । 10
धम्मायतनं सिया सवितक्कसविचारं, सिया अवितक्कविचारमत्तं, सिया
अवितक्कअविचारं, सिया न वत्तब्बं सवितक्कसविचारं ति पि,
अवितक्कविचारमत्तं ति पि, अवितक्कअविचारं ति पि ।

पन्नरस धातुयो अवितक्कअविचारा । मनोधातु सवितक्क-
सविचारा । मनोवज्जाणधातु सिया सवितक्कसविचारा, सिया 15
अवितक्कविचारमत्ता, सिया अवितक्कअविचारा । धम्मधातु सिया
सवितक्कसविचारा, सिया अवितक्कविचारमत्ता, सिया अवितक्क-
अविचारा, सिया न वत्तब्बा सवितक्कसविचारा ति पि, अवितक्क-
विचारमत्ता ति पि, अवितक्कअविचारा ति पि ।

समुदयसच्चं सवितक्कसविचारं । निरोधसच्चं अवितक्क- 20
अविचारं । मग्गसच्चं सिया सवितक्कसविचारं, सिया अवितक्क-
विचारमत्तं, सिया अवितक्कअविचारं । दुक्खसच्चं सिया सवितक्क-
सविचारं, सिया अवितक्कविचारमत्तं, सिया अवितक्कअविचारं, सिया
न वत्तब्बं सवितक्कसविचारं ति पि, अवितक्कविचारमत्तं ति पि,
अवितक्कअविचारं ति पि ।

25

नविन्द्रिया अवितक्कअविचारा । दोमनस्सिन्द्रियं सवितक्क-
सविचारं । उपेक्खिन्द्रियं सिया सवितक्कसविचारं, सिया अवितक्क-
अविचारं । एकादसिन्द्रिया सिया सवितक्कसविचारा, सिया अवितक्क-
विचारमत्ता, सिया अवितक्कअविचारा ।

452

तयो अकुसलहेतू सवितक्कसविचारा । छ हेतू सिया
 सवितक्कसविचारा, सिया अवितक्कविचारमत्ता, सिया अवितक्क-
 अविचारा । कवलीकारो आहारो अवितक्कअविचारो । तयो आहारा
 सिया सवितक्कसविचारा, सिया अवितक्कविचारमत्ता, सिया अवितक्क-
 5 अविचारा । पञ्च फस्सा अवितक्कअविचारा । मनोधातुसम्फस्सो
 सवितक्कसविचारो । मनोविञ्जाणधातुसम्फस्सो सिया सवितक्क-
 सविचारो, सिया अवितक्कविचारमत्तो, सिया अवितक्कअविचारो । पञ्च
 वेदना ... पञ्च सञ्जा ... पञ्च चेतना ... पञ्च चित्ता अवितक्क-
 अविचारा मनोधातु सवितक्कसविचारा, मनोविञ्जाणधातु सिया
 10 सवितक्कसविचारा, सिया अवितक्कविचारमत्ता, सिया अवितक्क-
 अविचारा ।

२. दुक्कानि

१६५. पञ्चन्नं खन्धानं कति रूपा, कति अरूपा ... पे०...
 सत्तन्नं चित्तानं कति रूपा, कति अरूपा ?

R. 436

रूपखन्धो रूपं । चत्तारो खन्धा अरूपा । दसायतना
 15 रूपा । मनायतनं अरूपं । धम्मायतनं सिया रूपं, सिया अरूपं ।
 दस धातुयो रूपा । सत्त धातुयो अरूपा । धम्मधातु सिया रूपा, सिया
 अरूपा । तीणि सच्चानि अरूपा । दुवखसच्चं सिया रूपं, सिया अरूपं ।
 सत्तिन्द्रिया रूपा । चुद्धसिन्द्रिया अरूपा । जीवित्तिन्द्रियं सिया रूपं, सिया
 अरूपं । नव हेतू अरूपा । कवलीकारो आहारो रूपं । तयो आहारा
 20 अरूपा । सत्त फस्सा अरूपा । सत्त वेदना ... सत्त सञ्जा ... सत्त चेतना
 सत्त चित्ता अरूपा ।

१६६. पञ्चन्नं सन्धानं कति लोकिया, कति लोकुत्तरा ?
 द्वादसन्नं आयतनानं कति लोकिया, कति लोकुत्तरा ? अट्टारम्भं धातूनं
 कति लोकिया, कति लोकुत्तरा ? चतुन्नं सच्चानं कति लोकिया, कति
 25 लोकुत्तरा ... पे०... सत्तन्नं चित्तानं कति लोकिया, कति लोकुत्तरा ?

B. 453

रूपखन्धो लोकियो । चत्तारो खन्धा सिया लोकिया,
 सिया लोकुत्तरा । दसायतना लोकिया । द्वे आयतना सिया लोकिया,
 सिया लोकुत्तरा । सोढस धातुयो लोकिया । द्वे धातुयो सिया लोकिया,
 सिया लोकुत्तरा । द्वे सच्चा लोकिया । द्वे सच्चा लोकुत्तरा ।

दसिन्द्रिया लोकिया । तीणिन्द्रिया लोकुत्तरा । नविन्द्रिया
 सिया लोकिया, सिया लोकुत्तरा । तयो अकुसलहेतू लोकिया ।
 छहेतू सिया लोकिया, सिया लोकुत्तरा । कवळीकारो आहारो लोकियो ।
 तयो आहारा सिया लोकिया, सिया लोकुत्तरा । छ फस्सा लोकिया ।
 मनोविञ्जाणधातुसम्फस्सो सिया लोकियो, सिया लोकुत्तरो । छ 5
 वेदना लोकिया । मनोविञ्जाणधातुसम्फस्सजा वेदना सिया लोकिया,
 सिया लोकुत्तरा । छ सञ्जा लोकिया । मनोविञ्जाणधातुसम्फस्सजा
 सञ्जा सिया लोकिया, सिया लोकुत्तरा । छ चेतना लोकिया । मनो-
 विञ्जाणधातुसम्फस्सजा चेतना सिया लोकिया, सिया लोकुत्तरा ।
 छ चित्ता लोकिया । मनोविञ्जाणधातु सिया लोकिया, सिया 10
 लोकुत्तरा ति ।

अभिञ्जा द्वे सारम्मणा^१, दिट्ठा कुसलवेदना ।

विपाका च उपादिग्धा, वितक्क^२ रूपलोकिया^३ ति ॥

धम्महृदयविभङ्गो निट्ठितो^४ ।

—:०:—

विभङ्गप्पकरणं^५ निट्ठितं^५ ।

१. सारम्मणा — स्या०, रो० । २-२. वितक्कल्लोकिया सी०, स्या०; वितक्क-
 रूपेण लोकिया — रो० । ३. समस्तो — स्या०, रो० । ४. विभङ्गप्पकरणं — म० ।
 ५. समस्तं — सी० ।

विसेसपदान

अनुपकर्मणिका

४		अञ्जयास्मी ति, कथ	४७२
निद्रा, देवा	५०२, ५०८	अञ्जामञ्जघतुकक	१००
अलवाम्मपथा, दस	४७०	अञ्जाताविन्द्रिय, कतम	१५६
अलघातुयो, तिस्सो	४३४	अञ्जिन्द्रिय, कतम	१५६
अलमूलपच्चया सह्मारो, कतमो	२३५, २३६	अट्टकमातिका	४१३
अनम्लानि, तीणि	२५६, २५७	अट्टङ्गिको मग्गो, अरियो	२८५-२८७, २६०
अलवितक्का, तयो	४३३	अट्ट अतरियवोहारा	४६५
अलसञ्जा, तिस्सो	४३३, ४३४	- असञ्जीवादा	४६७, ४७६
अलहेतु, तमो	४८१, ५१०	- किलेसवत्थूनि	४६३
अला, धम्मा	२०७, २११, २१७, २०८, ३५४	- कुमीतवत्थूनि	४६५
- वेदना	६	- नेवसञ्जीनासञ्जीवादा	४६७, ४६८, ४७६
अन्ति, कतमा	४२६	- पुरिमदोसा	४६७
अनिया, पञ्जा	३८२	- मिच्छता	४६६
अवा, छ	४५८	- विमोक्ता	४०६
ओ, तयो	४४०	- कतमे अरूपघातुया	४८६
आणि, तीणि	४४०	अट्टसु लोकधम्मेसु, चित्तस्स पटिघातो	४६५
अ, दोसो	४४०	अट्टारस, तण्हाविचरितानि अज्झत्तिकस्स	
- माहो	४४०	उपादाय	४७५
- रागो	४४०	- तण्हाविचरितानि, कतमानि	४७१
आ, वदना	६	- तण्हाविचरितानि वाहिरस्स	
अत्तबहिद्वारम्मणा, पञ्जा	३८६	उपादाय	४७५, ४७६
अत्तसयोजन, कतम	४३१	- धातुयो	१०८, ११२, ४८०
अत्तारम्मणा, पञ्जा	३८६	अणुमत्ता वज्जा, कतमा	२६७
अत्ता, वेदना	६	अतप्पान, देवान	५०७
- सञ्जा	६	अतिमानो, कतमो	४२३
अतिवा, आकासघातु	१०५	अतीतानागतपच्चुप्पन्ना, वेदना	५
- आपोघातु	१०३	अतीतानागतपच्चुप्पन्ना, रूप	३
- तेजोघातु	१०३	अतीतारम्मणा, पञ्जा	३८८
- पयवीघातु	१०२	अतीता, वदना	५
- वायोघातु	१०६, १०५	- सह्मारो	११
अत्ति रूप	४	- सञ्जा	८
- विञ्जाण	१५	अनीत, रूप	३
अथा नविस्स ति, कथ	४७३	- विञ्जाण	१४
- सिप ति, कथ	४७४	अत्तवादुपादान, कतम	४५०
		अत्तानुदिट्ठि कतमा	४४१

अप्परजक्या, सत्ता	४०४	अविज्जा, कतमा	१७३, १८१, १८३, १८४-१८६,
अप्पियेहि सम्पयोगो दुक्खो, कतमो	१२८		१६१, १६३-१६६, १६८, २०१,
अप्पीतिका, पञ्जा	३८३		२०२, २०५, २०८-२११, ४२७
अव्याक्तहेतु, तयो	४८१	अविज्जापातु	१०४, १०६, १०७
अव्याक्ता धम्मा, कतमे	२१८, २२०-२२६, २३२	अविज्जानुसयो	४०३
-२३५, ३५५, ३६२		अविज्जापञ्चया सद्धारो	१७३, १८२, १८४,
- वेदना	६		१६८, २०१, २०२,
अव्यापादधातु, कतमा	१०८		२०५, २०८, २२६
अनव्या, सत्ता	४०५	- अविज्जासम्पयुतो	१६३
अभिज्ज्ञा, कतमा	२४०, २४२, २४४,		-१६७
	२४८, ३०३	- अविज्जाहेतुको	१८७-१८८,
			१६१
अमद्वो, कतमो	४२६	अविज्जासवो, कतमो	४३५, ४४६
अमरवितक्को, कतमो	४२५	अवितक्कअविचारो, समाधि	४०६
अमराविक्लेपिका, चत्तारो	४७६	अवितक्कविचारमत्ता पञ्जा	३८७
अमोहो, कतमो	२१३	अवितक्कविचारमतो, समाधि	४०६
अयोगनिया, पञ्जा	३८२	अवितक्का, पञ्जा	३८३
अयोनिसो मनसिकारो, कतमो	४४७	अविहान, देवान	५०७
अरज्ज	३७२	अविहिंसापातु, कतमा	१०८
अरति, कतमा	४१८, ४४१	असद्धिलेसिका, पञ्जा	३८३
अरियसञ्चानि, चत्तारि	१२६, १४३	असङ्खता, पातु	८८, ११२
अरियसच्च, दुक्खनिरोयगामिनी पटिपदा	१२६	असञ्जसत्तान, देवान	५००, ५०७, ५०८
- दुक्खनिरोधो	१२६	असञ्जीवादा, अट्ट	४६७, ४७६
- दुक्खसमुदयो	१२६	असदम्मा, सत्त	४६१
- दुक्ख	१२६	असन्तुट्ठिता, कतमा	४४३
अरिया, कतमे	४४६	असन्नागवृत्ति, कतम	४१७
अरियान अदस्सनकम्पता, कतमा	४४६	असम्पज्जता, कतमा	४४३
अरियो, अट्टङ्गिको मग्गो	१३३, २८५-२८७, २६०	असम्पज्ज, कतम	४३१, ४४७
अरूपजीवितिन्द्रिय, कतम	१५७	असस्मी ति, कथ	४७३
अरूपतण्हा, कतमा	४३७	असासत्य, कतम	४३०
अरूपधातुया	४८६	असेक्ता, पञ्जा	३८७
- उप्पत्तिकखणे	५०१, ५०२	असोरच्च, कतम	४३०
- एक चित्तं	४८७	अस्मिमानो, कतमो	४२४
अस्यावचरा धम्मा, कतमे	५०३	अस्मी ति, कथ	४७१
- पञ्जा	३८३	अस्तद्विय, कतम	४४५
अरूपपत्तिया भग भावेति	२५३	असदादिट्ठि, कतमा	४४१
अलोभो, कतमो	२१३, २१४	असयोजनिया, पञ्जा	३८२
अवदञ्जुता, कतमा	४४५	असवरो, कतमो	४६६
अविचार, पञ्जा	३८३	अहिरिक, कतम	४२६, ४४५

आ	इन्द्रिपादं, चित्तरमाधिपधानसङ्खार- समन्तागतं
आकाशधातु	१०२, १०५, १०६
- अज्झत्तिका	१०५
- बाहिरा	१०५, १०६
आकासानञ्जायतनूपगानं, देवानं	५०८
आकासो, कतमो	३१४
आकिञ्चञ्जायतनूपगानं, देवानं	५०८
आघातवत्युनि, दस	४६८, ४७०
आचयगामिनी, पञ्जा	३८७
आचयाय चैव अपचयाय च, पञ्जा	३६१
- नो अपचयाय, पञ्जा	३६१
आचारगोचरसम्पत्तो	२६६
आचारो	२६६, २६७
आतापी	२३६, २४८
आनेञ्जाभिसङ्खारो, कतमो	१७३
आपोधातु	१०२, १०३
- अज्झत्तिका	१०३
- बाहिरा	१०३
आमस्सरानं, देवानं	५०७
आयकोसल्लं, कतमं	३८६
आयतनानि, छ	४८०, ४८४
आरम्भणानि, चत्तारि	३६४, ३६५
आलोकफरणता	३६६
आवासमच्चरियं	४२७
आसवविप्पयुत्ता अनासवा, पञ्जा	३-२
- सासवा, पञ्जा	३-२
आसवा, चत्तारो	४४८
- तयो	४३५
आहारा, चत्तारो	४८०, ४८१, ५१३
आहारो, कबलीकारो	४, ११२, ५१०, ५१८, ५२१
इ	
इत्थस्मी ति, कथं	४७२
इत्थिन्द्रियं, कतमं	१५७
इत्थं भविस्सं ति, कथं	४७३
- सियं ति, कथं	४७४
इद्धि	२६६, २६८-२७२
इद्धिपादा, चत्तारो	२६४, २६८, २७२, २७३
	- छन्दसमाधिपधानसङ्खार०
	- विरियसमाधिपधान० २६४,
	- योमंसासमाधि० २६४, २६७
	इन्द्रिपानि, वायीसति
	इन्द्रियेणु मगुत्तद्वारता, कतमा
	- गुत्तद्वारता, कतमा
	इमिना अञ्जाया भविस्सं ति, कथं
	इमिना अञ्जाया सियं ति, कथं
	- अञ्जायास्मी ति, कथं
	- अपाहं अञ्जाया सियं ति, कथं
	- इत्थं सियं ति, कथं
	- एवं सियं ति, कथं
	- सियं ति, कथं
	- असस्मी ति, कथं
	- अस्मी ति, कथं
	- इत्थस्मी ति, कथं
	- इत्थं भविस्सं ति, कथं
	- सियं ति, कथं
	- एवस्मी ति, कथं
	- एवं भविस्सं ति, कथं
	- सियं ति, कथं
	- भविस्सं ति, कथं
	- सातस्मी ति, कथं
	- सियं ति, कथं
	इस्ता, कतमा
	उ
	उच्छेददिट्ठि, कतमा
	उच्छेदवादा, सत्त
	उद्धच्चं, कतमं ३
	उपनाहो, कतमो
	उपपत्तिदेवा
	उपपत्तिभवो, कतमो
	उपादानपच्चया पि तण्हा, कतमा
	- भवो, कतमो
	उपादानविप्पयुत्ता अनुपादानिया, प
	- उपादानिया, प

अपरजक्ता, सत्ता	४०४	अविज्जा, कतमा	१७३, १८१, १८३, १८४-१८६, १८१, १८३-१८६, १८८, २०१, २०२, २०५, २०८-२११, ४२७
अप्येहि सम्पयोगो दुक्खो, कतमो	१२८		
अप्यीतिपा, पञ्जा	३८३		
अव्यावतहेतु, तयो	४८१	अविज्जाधातु	१०४, १०६, १०७ ४०३
अव्याकता धम्मा, कतमे	२१८, २२०-२२६, २३२ -२३५, ३५५, ३६२	अविज्जानुसयो	
- वेदता	६	अविज्जापञ्चया सहारो	१७३, १८२, १८४, १८८, २०१, २०२, २०५, २०८, २२६
अव्यापादधातु, कतमा	१०८	- अविज्जासम्पयुतो	१८३ -१८७
अभज्जा, सत्ता	४०५		
अभिज्ज्ञा, कतमा	२४०, २४२, २४४, २४८, ३०३	- अविज्जाहेतु को	१८७-१८८, १८१
अमद्वो, कतमो	४२६	अविज्जानवो, कतमो	४३५, ४४६
अमरवितक्को, कतमो	४२५	अवितक्कअविचारो, समाधि	४०६
अमरावितक्खेपिका, चत्तारो	४७६	अवितक्कविचारमत्ता पञ्जा	३८७
अमोहो, कतमो	२१३	अवितक्कविचारमत्तो, समाधि	४०६
अयोगनिधा, पञ्जा	३८२	अवितक्का, पञ्जा	३८३
अयोतिसी मनसिकारो, कतमो	४४७	अविहान, देवान	५०७
अरञ्जं	३७२	अविहिंसाधातु, कतमा	१०८
अरति, कतमा	४१८, ४४१	असङ्खिलेसिका, पञ्जा	३८३
अरियसञ्चानि, चत्तारि	१२६, १४३	असङ्खता, धातु	८८, ११२
अरियसच्च, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा	१२६	अमञ्जसत्तान, देवान	५००, ५०७, ५०८
- दुक्खनिरोधो	१२६	असञ्जोवादा, अट्ट	४६७, ४७६
- दुक्खसमुदयो	१२६	असद्धम्मा, सत्ता	४६१
- दुक्ख	१२६	असन्तुट्ठिता, कतमा	४४३
अरिया, कतमे	४४६	असभागवृत्ति, कतम	४१७
अरियान अदस्तनकम्पता, कतमा	४४६	असम्पजञ्जता, कतमा	४४३
अरियो, अट्टङ्गिको मग्गो	१३३, २८५-२८७, २८०	असम्पजञ्जा, कतम	४३१, ४४७
अरूपजीवितिन्द्रिय, कतम	१५७	असस्मी ति, कथ	४७३
अरूपतण्हा, कतमा	४३७	असासत्य, कतम	४३०
अरूपधातुया	४८६	असेक्ता, पञ्जा	३८७
- उपपत्तिकम्पणे	५०१, ५०२	असोरच्च, कतम	४३०
- एक चित्तं	४८७	अस्मिमानो, कतमो	४२४
अरूपावचरा धम्मा, कतमे	५०३	अस्मो ति, कथ	४७१
- पञ्जा	३८३	अस्सद्विय, कतम	४४५
अरूपपत्तिया मग्ग भावेति	३५३	अस्साददिट्ठि, कतमा	४४१
असोमो, कतमो	२१३, २१४	असयोजनिया, पञ्जा	३८२
अवदञ्जुता, कतमा	४४५	असवरो, कतमो	४४६
अविचारा, पञ्जा	३८३	अहिरिक, कतम	४२६, ४४५

आ	
आकाशधातु	१०२, १०५, १०६
— अज्ज्ञतिका	१०५
— बाहिरा	१०५, १०६
आकासानञ्चायतनूपगानं, देवान	५०८
आकाशो, कतमो	३१४
आकिञ्चज्जायतनूपगानं, देवानं	५०८
आघातवत्युनि, दस	४६८, ४७०
आचयगामिनी, पञ्जा	३८७
आचयाय चैव अपचयाय च, पञ्जा	३८१
— नो अपचयाय, पञ्जा	३८१
आचारगोचरसम्पत्तो	२६६
आचारो	२६६, २६७
आतापी	२३६, २४८
आनेञ्जाभिसङ्खारो, कतमो	१७३
आपोधानु	१०२, १०३
— अज्ज्ञतिका	१०३
— बाहिरा	१०३
आप्तस्सरानं, देवानं	५०७
आयकोसल्लं, कतमं	३८६
आयतनानि, छ	४८०, ४८४
आरम्भणानि, चत्तारि	३६४, ३६५
आलोकफरणता	३६६
आयासमच्छरियं	४२७
आसवविप्पमुत्ता अनासवा, पञ्जा	३-२
— सासवा, पञ्जा	३-२
आसवा, चत्तारो	४४८
— तयो	४३५
आहारा, चत्तारो	४८०, ४८१, ५१३
आहारो, कवलीकारो	४, ११२, ५१०, ५१८, ५२१
इ	
इत्थस्मी ति, कथं	४७२
इत्थिन्द्रियं, कतमं	१५७
इत्थं भविस्सं ति, कथं	४७३
— सियं ति, कथं	४७४
इति	२६६, २६८-२७२
इद्विपादा, चत्तारो	२६४, २६८, २७२, २७३

इद्विपादं, चित्तसमाधिपधानसङ्खार-	२६४, २६६,
समन्तागतं	२६८, २७०
— छन्दसमाधिपधानसङ्खार०	२६४, २६८
— विरियसमाधिपधान०	२६४, २६५, २६६
— वीर्यसमाधि०	२६४, २६७, २६८, २७०
इन्द्रियानि, बावीसति	४८०
इन्द्रियेषु अगुत्तद्वारता, कतमा	२६८, ४३०
— गुत्तद्वारता, कतमा	२६८
इमिना अज्ज्ञया भविस्सं ति, कथं	४७७
इमिना अज्ज्ञया सियं ति, कथं	४७८
— अज्ज्ञयास्मी ति, कथं	४७६
— अपाहं अज्ज्ञया सियं ति, कथं	४७६
— इत्थं सियं ति, कथं	४७८
— एवं सियं ति, कथं	४७६
— सियं ति, कथं	४७८
— असस्मी ति, कथं	४७६
— अस्मी ति, कथं	४७७
— इत्थस्मी ति, कथं	४७६
— इत्थं भविस्स ति, कथं	४७७
— सियं ति, कथं	४७८
— एवस्मी ति, कथं	४७६
— एवं भविस्सं ति, कथं	४७७
— सियं ति, कथं	४७८
— भविस्सं ति, कथं	४७६
— सातस्मी ति, कथं	४७७
— सियं ति, कथं	४७७
इत्था, कतमा	४२६

उ

उच्छेदविद्धि, कतमा	४२८
उच्छेदवादा, सत्त	४७६
उद्धञ्चं, कतमं	३०६, ३०७, ४४२
उपनाहो, कतमो	४२६
उपपत्तिदेवा	५०४
उपपत्तिभवो, कतमो	१७५
उपादानपचयया पि तण्हा, कतमा	२००
— भवो, कतमो	१७५, १८३, २००
उपादानविप्पमुत्ता अनुपादानिया, पञ्जा	३८३
— उपादानिया, पञ्जा	३८३

उपादानानि, चत्वारि	४४६, ४४७	ओमानो, कतमो	४२४
उपादानिया, पञ्चा	३८३	ओरम्भागियानि सयोजनानि, पञ्च	४५२
उपादिता, पञ्चा	३८३	ओच्छारिका, वेदना	६
उपादिदुपादानिया, पञ्चा	३८६	- सङ्घारा	१२
उपायकोसल्ल, कतम	३८६	- सञ्जा	६
उपायासो, कतमो	१२७, १७६	ओच्छारिक, रूप	४
उपायभित्तता कतमा	४४७	- विञ्जाण	१५
उपायभो, कतमो	४४७		
उपासकसिक्खा	२६८	क	
उपासिकासिक्खा	२६८	कति दिट्ठा, पञ्चम सञ्चान	५१२
उपक्खा, कतमा ३११, ३१२, ३३१, ३३५, ३३७		- न दिट्ठा न सुता	५१२
उपवसाधातु	१०६	- सुता	५१२
उपेवसासम्बोज्झादो	२७६-२८२, ३०७	- ताविया, चतुस्र सञ्चान	५२०
उपेवसासहता, पञ्चा	३८८, ३८७	- द्वादसस्र आयतनान	५२०
उपकिमन्द्रिय, कतम	१५८	- पञ्चम सञ्चान	५२०
उपक्खुविचारा, छ	४५८	- सत्तम चित्तान	५२०
उपादकम्मनि	५०३	- लोकुत्तरा, अट्टारस्र धातुन	५२०
		- चतुस्र सञ्चान	५२०
ए		- द्वादसस्र आयतनान	५२०
एकमातिका	४०६	- पञ्चम सञ्चान	५२०
एकसस्रतिका, चत्वारो	४७६	- सत्तम चित्तान	५२०
एका चेतना, कतमा	४८७, ४८८	- विपाका, पञ्चम सञ्चान, सत्तम चित्तान	५१६
एकादसिन्द्रियानि, अल्पधातुया	४८६	- विञ्जाता	५१२
एका वेदना, कतमा	४८७, ४७७	- सुता	५१२
- सञ्जा, कतमा	४८७, ४८८	कथ उपपज्जन्ति, दान दत्वा	५०४
एको फस्सो, कतमो	४८७, ४८८	कवलीकारो, आहारो	४, ११२
एक चित्त, कतम	४८७, ४८८	कम्मभवो, कतमो	१७५
एवस्मो ति, कथ	४७२	कम्मसकत्तनाण, कतम	३८६
एव भविस्स ति, कथ	४७३	कम्मनि आनन्तरिकानि, पञ्च	४५४
- सिध ति, कथ	४७४	करुणा, कतमा	३२६, ३३३, ३३६
एसना, त्रिस्सो	६३८	कसावा, तयो	४४०, ४४१
ओ		कामलण्डा, कतमा	४३७
ओधनिया, पञ्चा	३८२	कामधातु, कतमा	१०७
ओधविषयुत्ता अनोधनिया, पञ्चा	३८२	कामधातुया	४८८, ४८२-४८८
- ओधनिया, पञ्चा	३८२	- अट्टारस्र धातुयो, कतमा	४८३
ओधा, चत्वारो	४४६	- उपपत्तिवसणे	४६७
ओधमात्रिकान, अमुरान	४६३	- चत्वारो आहारो, कतमे	४८३
- विरच्छातातान	४६३	- तौषि सञ्चानि, कतमानि	४८३
- पेतान	४६३	- द्वादसायतनानि, कतमानि	४८२

कामधातुया नव हेतु, कतमे	४८३
- पञ्चकवधा, कतमे	४८३
- बाधोसतिन्द्रियानि, कतमानि	४८३
- सत्त चित्तानि, कतमानि	४८४
- धेतना, कतमा	४८४
- फत्ता, कतमे	४८३
- वेदना, कतमा	४८३
- सञ्जा, कतमा	४८४
कामरागानुसयो	४०३
कामवितक्को, कतमो	४३३, ४३४
कामसञ्जा, कतमा	४३३
कामा, कतमे	३०८
कामावचरा धम्मा, कतमे	५०२
- पञ्जा	३८४
कामावचरानं, देवानं	४६३, ४६८
कामावचरं कुसलं, चित्तं	३४४, ३४५
कामासवो, कतमो	४३५, ४४८
कामुपादानं, कतमं	४४६
कामेसना, कतमा	४३०
कामेसुमिच्छाचारा वेरमणीसिक्खापदं, कतमं	३४३
कायदुच्चरितं, कतमं	४३४, ४३५
कायधातु, कतमा	११०
कायविज्जाणधातु	१०६, ११०, ११६
कायविज्जाणं	१५
कायविसमं	४४०
कायसङ्खारो, कतमो	१७३
कायसम्पत्सञ्जा, सञ्जा	६
कायानुपस्सी	२४६, २५०
कायायतनं	८३, ८४
कायिन्द्रियं, कतमं	१५६
कायो, कतमो	३११
किञ्चना, तयो	४४०
किञ्चनं, दोषो	४४०
- मोहो	४४०
- रागो	४४०
कित्तकं आयुष्माणं, भक्कनिट्ठानं देवानं	५०८
- भत्तप्पानं देवानं	५०८
- भविहानं देवानं	५०८
- भकासानञ्चायतनूपगानं०	५०८

कित्तकं आयुष्माणं, आकिञ्चञ्जायतनूपगानं०	५०८
- चातुम्महाराजिकानं देवानं	५०४
- तत्तत्तिसानं देवानं	५०४
- तुसितानं देवानं	५०५
- निम्मानरतीनं, देवानं	५०५
- नेवसञ्जानासञ्जा-	
यतनूपगानं०	५०८
- परनिम्मितवसवत्तीनं देवानं	५०५
- मनुस्सानं	५०४, ५०६
- यामानं, देवानं	४०५
- विज्जाणञ्चायतनूपगानं०	५०८
- सुदस्सानं देवानं	५०८
- सुदस्सीनं देवानं	५०८
किलेसवत्थूनि, भट्ठ	४६३
- दस	४०४, ४६६
किलेसविष्णुत्ता असङ्किलेसिका, पञ्जा	३८३
- सङ्किलेसिका, पञ्जा	३८३
कुक्कुच्चं, कतमं	३०६, ३०७
कुम्ममासेवना, कतमा	४४८
कुम्ममो, कतमो	४४८
कुलमच्छरियं	४३७
कुसलमूलपञ्चया सङ्खारो, कतमो	२१३-२१७, २३२
कुसलमुला धम्मा, कतमे	२१३-२१७
कुसलमूलानि, तीणि	२५८
कुसलहेतु, तयो	४८१
कुसलाकुसला, वेदना	६
कुसला धम्मा, कतमे	१८१, २१२, २१४-२१६, २२६-२३२, २३४, २५२, ३५३
कुसीतवत्थु, भट्ठमं	४६५
- चतुर्थं	४६४
- छट्ठं	४६५
- तत्तियं	४६४
- दुत्तियं	४६४
- पञ्चमं	४६४
- षष्ठमं	४६५
- सप्तमं	४६५
कुसीतवत्थूनि, भट्ठ	४६५
कुहना, कतमा	४१६

केनचि न विज्जेय्या, पञ्जा	३८१	चतुक्कमातिका	४१२
- विज्जेय्या, पञ्जा	३८१	चतुत्वं, ज्ञानं	१३५, ३१७, ३१६-३२३, ५०७
कोधो, कतमो	४२६	चतुरङ्गिकं, ज्ञानं	३१७, ३१६
कोसज्जं, कतमं	४४२, ४४५	चतुसु फलेसु, पञ्जा	३६४
		- मग्गेसु, पञ्जा	३६७
ग		चत्तारि, अगतिगमनानि	४५०
गन्धनिया, पञ्जा	३८२	- अरियसञ्चानि	१२६, १४३
गन्धविण्यपूत्ता अगन्धनिया, पञ्जा	३८२	- आरम्मणानि	३६४, ३६५
- गन्धनिया, पञ्जा	३८२	- उपादानानि	४४६, ४५०
गन्धा, चत्तारो	४४६	- चित्तानि	४८४
गन्धधातु, कतमा	१०६	- चित्तानि, रूपधातुया	४८५
गन्धायतनं	८३, ८७	- ज्ञानानि	३१६, ३१८, ३२०-३२२, ४०६
गेहसिता उपेक्षा, छ	४५६	- दुन्धरित्तानि	४५१
गेहसितानि दोमनस्सानि, छ	४५६	- भयानि	४५२
- सोमनस्सानि, छ	४५६	- सञ्चानि	१३५, १४०, १४२
गोचरो, कतमो	२६७	चत्तारो, अनरियवोहारा	४५१
गोत्तमदो, कतमो	४१५	- अन्तानन्तिका	४७६
		- अमराविकखेपिका	४७६
घ		- आसवा	४४८
धानधातु, कतमा	१०६	- आहारा	४८०, ४८१, ५१३
धानविज्जाणधातु	१०६, १०६, ११०	- इडिपादा	२६४, २६८, २७२, २७३
धानविज्जाणं	१५	- एकञ्चसस्सतिका	४७६
धानसम्पस्सजा, सञ्जा	६	- ओधा, कतमे	४४६
धानायतनं	८३, ८४	- खन्धा, अपरियापन्ने	४८७
धानिन्द्रियं, कतमं	१५६	- अरूपधातुया	४८६
च		- गन्धा	४४६
चक्खायतनं	८३	- ज्ञायो	४०५
चक्खुधातु, कतमा	१०६	- सङ्कुणादाना	४५०
चक्खुन्द्रियं, कतमं	१५६	- फत्सा, रूपधातुया	४८५
चक्खुविज्जाणधातु	१०६, १०६	- महाभूता	१७४
चक्खुविज्जाणं	१५	- योगा	४४६
चतस्सो, अप्पमञ्जायो	३३२, ३३६, ३३८, ३३६	- विपरियासा	४५१
- चेतना, रूपधातुया	४८६	- सतिपट्टाना	२३८, २४६, २५०, २५२
- दिट्ठियो	२५२	- सम्मपधाना	२५५, २५८, २६२
- पटिपदा	३६४	- सस्सतवादा	४७६
- पटितग्निदा	३४०-३४४, ३६२, ३६३	चरितं, कतमं सत्तानं	४०३
- वेदना, रूपधातुया	४८५	चातुम्महायजिका, देवा	५०४
- सञ्जा, रूपधातुया	४८५	चापल्य, कतमं	४१७
- सिक्खा	२६८	चित्तसमाधि	२६६

चित्तसमाधिपधानसङ्ख्यारसमन्नागतं, इन्द्रिपादं	२६४,	छ, उपेक्षुपविचारा	४५८
२६६, २६८, २७०		- कामावचरा	५०४
चित्तस्त पटिघातो, अट्टसु लोकधम्मेषु	४६५	- गेहसिता उपेक्षा	४५६
चित्तानि, चत्तारि	४८४	- गेहसितानि दोमनस्तानि	४५६
- सत्त	४८०, ४८२, ५१३	- सोमनस्तानि	४५६
चित्तानुपस्सी	२४२, २४३, २४४, २५०, २५१	- छन्दरागा	४५७
चित्तिद्विपादो	२७२	- तण्हाकाया	४५७
चित्तं, कतमं	२५६, २५७, २६१, २६७, २७०,	- दिट्ठियो	४५६, ४६०
२७१, ३०४, ३०६, ३०८,		- दोमनस्तुपविचारा	४५८
३२७, ३३१, ३४३		- धातुयो	१०२, १०४, १०६, १०८
चित्तामया, पञ्चा	३८५	- परिहानिया धम्मा	४५८
चेतना, कायसम्फत्सजा	११, १२	- विरोधवत्थूनि	४५७
- धानसम्फत्सजा	११, १२	- विवादमूलानि	४५७
- चक्खुसम्फत्सजा	११, १२	- सोमनस्तुपविचारा	४५८
- जिह्वासम्फत्सजा	११, १२	- हेतु, अपरियापन्ने	४८८
- मनोसम्फत्सजा	११, १२		
- सत्त	४००, ४८२, ५१३	ज	
- सोतसम्फत्सजा	११, १२	जच्चन्धवधिरानं	४६३
चेतसो च लीनत्तं, कतमं	४१८, ४४८	जच्चन्धानं	४६३
- विक्खेपो, कतमो	४४७	जच्चवधिरानं	४६३
- विनिवन्धा, कतमे	४५३	जनपदवित्तवको, कतमो	४२५
चेतोखिला, पञ्च	४५३	जरा, कतमा	१२६, १७५, १८३, २००, २३७
चेतोफरणता	३६६	जराभय, कतमं	४३७
		जरामरणनिरोधगामिनिया पटिपदाय जाणं	३६५
छ		जरामरणनिरोधे, जाणं	३६५
छक्कमातिका	४१३	जरामरणसमुदये, जाणं	३६५
छद्वायतनपञ्चया पि नामरूपं	२०४, २०७	जाता, वेदना	६
- फत्सो, कतमो	१८२, १८५, १८७,	जाति, कतमा	१२६
१६६, २०४, २०६, २४६		जातिपञ्चया जरामरणं, कतमं	१७५, १८३, २००,
- छद्वायतनसम्पयुतो	१६३,	२३७	
१६६,		जातिभयं, कतमं	४३७
- छद्वायतनहेतुको	१६०, १६८	जातिमदो, कतमो	४१४
छन्दसमाधिपधानसङ्ख्यारसमन्नागतं इन्द्रिपाद	२६४,	जापित्तया, पञ्चा	३८४
२६८		जिह्वाधातु, कतमा	११०
छन्दिद्विपादो	२७२	जिह्वायतन	८३, ८४
छन्दो, कतमो	२५५, २५६, २५६, २६१, २६४	जिह्वाविज्जाणधातु	१०६, ११०
द्यसु अभिज्जामु पञ्चा, कतमा	३६६, ३६७	जिह्वाविज्जाणं	१५
द्य, अगारवा	४५७, ४५८	जिह्वासम्फत्सजा, सञ्जा	६
- धायतनानि	४८४	जिह्विन्द्रियं, कतमं	१५६
		जीवित्तिन्द्रियं, कतमं	१५७

अ

ज्ञानानि, चत्वारि

३१६, ३१८, ३२०
- ३२२, ४०६

ज्ञान

साथी, चत्वारो

३११, ३१२, ३१६
४०५

अ

आणवत्सु अट्टविधेन

३७५

- एकविधेन

३६६, ३६७, ३८१

- चतुर्विधेन

३७४, ३८६

- द्विविधेन

३७५, ३८७

- त्रिविधेन

३६६, ३८६

- दसविधेन

३७५, ३७७

- द्वाविधेन

३६७, ३८४

- नवविधेन

३७५, ३८८

- पञ्चविधेन

३७५, ३८७

- सप्तविधेन

३७५, ३८७

आणवत्सुनि, सप्तसत्तति

३८७

आण, अन्वये

३८१

- दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय

३८०

- दुक्खनिरोधे

३८०

- दुक्खसमुदये

३८०

- दुक्खे

३८०

- परिये

३८१

- फलसमङ्गिस्स

३८०

- मगसमङ्गिस्स

३८०

- सञ्चानुलोमिक

३८६, ३८०

आतिवित्तको, कत्तमो

४२५

ठ

टिनिमागिली, पञ्जा

३६२

त

तण्हाकाया, छ

४५७

तण्हा, तिस्सो

४३६-४३८

तण्हापञ्चया अधिमोक्खो, कत्तमो

२००

- उपादान तण्हासम्पयुत्त, कत्तम

१६४

- तण्हाहेतुक, कत्तम

१८८, १६२

- वेदना, कत्तमा

१७४, २००

तण्हामूलका धम्मा, नव

४६६

तण्हाविचरितसत्त, अट्ट

४१४

तण्हाविचरितानि

४१४

- अज्झत्तिकस्स उपादाय,

अट्टारस

४७५

- अट्टारस

४१४

- बाहिरस्स उपादाय, अट्टारस

४७६

- छत्तिस्स

४१४

- छत्तिस्स

४५०

तण्हाप्यादाना, चत्वारो

तत्तिस्स, ज्ञान

१३५, ३१७, ३१६, ३२१, ३२२

- पणोत्त

५०७

- परित्त

५०७

- मज्झिम

५०७

तथागतो

३७५-३७७

तन्दी, कत्तमा

४१८

तमानि, तीणि

४३६

तयो, अकुसलवित्तका

४३३

- अनुसलहेतु

४८१, ५१०

- अग्गी

४४०

- अव्याकतहेतु

४८१, ४८५, ४८८

- आसवा

४३५

- आहारा, अपरियापन्ने

४८८

- अरूपधातुया

४८६

- रूपधातुया

४८५

- कसावा

४४०, ४४१

- किञ्चता

४४०

- कुसलहेतु

४८१, ४८५, ४८८

- देवा

५०३

- समाधी

४०६

- हेतु

५०१

तावत्तिमान, देवान

५०४

तिक्कमातिका

४११

तिक्खिन्द्रिया सत्ता, कत्तमे

४०४

तित्थायत्तनानि, तीणि

४३६, ४४०

तिन्तिण, कत्तम

४१७

तिक्कज्जिक, ज्ञान

३१८, ३२०

तिस्सो, अकुसलधातुयो

४३४

- अकुसलसञ्जा

४३३, ४३६

- एसता

४३०

देवा, तयो	५०३	दोवचस्सता, कतमा	४२६, ४४२, ४४४
देवान, प्रकनिट्ठान	५०२, ५०८	दोसकसादो	४४०
- अत्तप्पान	५०७	दोसग्गि	४८०
- अप्पमाणमुभान	५०७	दोसो, कतमो	४३२
- अप्पमाणाभान	५०७		
- अविहान	५०७		
- असञ्जमत्तान	५००, ५०७		
- आवासानञ्जायतनूपगान	५०८		
- आनिञ्चञ्जायतनूपगान	५०८		
- आभस्सरा	५०७		
- कामावचरान	४६८		
- कित्तव आयुप्पमाण	५०८		
- त्रुत्तुम्महाराजिकान	५०४		
- तार्वत्तिसान	५०४		
- तुत्तितान	५०४, ५०५		
- निम्मानरत्तीन	५०४, ५०५		
- नेवसञ्जानासञ्जायतनूपगान	५०८		
- परनिम्मितवसवत्तीन	५०४, ५०५		
- परित्तमुभान	५०७		
- परित्ताभान	५०६		
- ब्रह्मपारिसज्जान	५०६		
- ब्रह्मपुरोहिणान	५०६		
- महाब्रह्मान	५०६		
- गामान	५०४, ५०५		
- जेहप्फदान	५०७, ५०८		
- सुदम्मान	५०८		
- सुदस्सीन	५०८		
- सुभविण्हान	५०७		
दे, अकुसलहेतु	४८६		
- अधिच्चममुप्पमित्रा	४७६		
- भायननानि, अपरियापन्ने	४८७		
- अरूपधानुया	४८६		
- धाणुयो, अपरियापन्ने	४८७		
- अरूपधानुया	४८६		
- सच्चानि, अपरियापन्ने	४८७		
दोमनस्सधातु	१०६		
दोमनस्सिद्धिय, कतम	१५८		
दोमनरस, कतम	१२७, १७७, २४०, २४२, २४४, २४६, २१३		
		ध	
		धम्मधातु	१११, ११२
		- सिया अचेतसिका	१२१
		- अतीता	११५
		- अनागता	११५
		- अनारम्भणा	१२१
		- अप्पच्चया	११६
		- अरूपा	११७
		- अवितक्कअविचारा	११३
		- अवितक्कविचारमत्ता	११३
		- असङ्खता	११५
		- आसवा	११७
		- उपादा	१२२
		- उपादान	१२२
		- किलेसा	१२३
		- चेव किलेससम्पयुत्ता च	१२४
		- गन्धो	११८
		- चित्तविप्पयुत्ता	१२१
		- चित्तविससट्ठा	१२१
		- चित्तसम्पयुत्ता	१२१
		- चित्तसहभू	१२१
		- चित्तससट्ठसमुद्धानसहभू	१२२
		- चित्तससट्ठसमुद्धाना	१२२
		- चित्तससट्ठा	१२१
		- चित्तानुपरिवत्ती	१२१
		- चेतसिका	१२१
		- न हेतु अहेतुका	११६
		- सहेतुका	११६
		- नीवरण	११६
		- नो आसवा	११७
		- उपादा	१२२
		- उपादान	१२२
		- किलेसा	१२३

धम्मधातु, सिया नो गन्थो	११८	धम्मा, सिक्खा	३४७, ३४८
— चित्तसहभू	१२१	धम्मायतनं	८३, ८७
— चित्तसंसद्वसमुद्धानसहभू	१२२	— सिया अचेतसिकं	६७
— चित्तसंसद्वसमुद्धाना	१२२	— अनारम्मणं	६७
— चित्तानुपरिवत्ती	१२१	— अप्पच्चयं	६२
— नीवरणं	११६	— अरूपं	६२
— परामातो	१२०	— अवितक्कविचारमत्तं	८६
— संयोजन	११८	— असङ्खतं	६२
— पच्चुप्पन्ना	११५	— आसवो	६३
— परागासविम्पयुत्ता	१२०	— उपादा	६८
— परामाससम्पयुत्ता	१२०	— उपादानं	६८
— परामासो	१२०	— किलेसो	६६
— रूपा	११७	— गन्थो	६४
— सप्पच्चया	११६	— चित्तविम्पयुत्तं	६७
— सवितक्कसविचारा	११३	— चित्तविसंसद्वं	६७
— सारम्मणा	१२१	— चित्तसम्पयुत्तं	६७
— संयोजनं	११८	— चित्तसहभू	६७
— हेतु	११५	— चित्तसंसद्वसमुद्धानसहभू	६७
धम्मपटिसम्मिदा	३५०—३५४, ३६२	— चित्तसंसद्वसमुद्धानानुपरिवत्ति	६७
— दुक्खनिरोधगामिनिया पटि-		— चित्तसंसद्वसमुद्धानं	६७
पदाय आणं	३५०	— चित्तरांसद्वं	६७
— दुक्खसमुदये आणं	३५०	— चित्तानुपरिवत्ति	६७
— धम्मे आणं	३६३	— चेतमिकं	६७
धम्ममच्छरियं	४२७	— न हेतु	६१
धम्मविचयसम्योज्झङ्गो	२७६, २७७, २८२, ३००	— अहेतुकं	६२
धम्मनुपत्ती	२४५, २४७—२५१	— सहेतुकं	६२
धम्मा भकुसला, कतमे	२०७—२११, २१७, २५५, २५६, ३५४	— नीवरणं	६५
— अपरियापन्ना, कतमे	५०३	— नो आमवो	६३
— अव्यापता, कतमे	२१८, २२१—२२६, २३२—२३५, ३५५—३६२	— उपादा	६८
— अरूपावचरा, कतमे	५०३	— उपादानं	६८
— पुत्तलमूत्ता, कतमे	२१७	— किलेसो	६६
— गुणना, कतमे	१८१, २१२, २१४—२१६, २२६—२३४, ३५२, ३५३	— गन्थो	६४
— न अरूपावचरा	५०३	— चित्तसहभू	६७
— न कामावचरा	५०२	— चित्तसाद्वसमुद्धानसहभू	६७
— न रूपावचरा	५०३	— चित्तसंसद्वसमुद्धानानुपरिवत्ति	६७
— परिआपन्ना	५०३	— चित्तसंसद्वसमुद्धानं	६७
		— चित्तानुपरिवत्ति	६७
		— नीवरणं	६५
		— परामासो	६६

धम्मपत्तन सिया नो संयोजनं

- परामासविषयुत्तं

- परामासमम्पयुत्तं

- परामासो

- ऋषं

- सद्धितं

- सम्पच्चयं

- सवितक्कसविचारं

- सारम्मणं

- संयोजनं

- हेतु

धम्मे ज्ञाणं, कतमं

धम्मो, विरोसभागियो

- हातभागियो

धातुयो, धट्टारस

- छ

- नव

न

न अरूपावचरा, धम्मा

- पञ्जा

- उपेक्षासहगता, पञ्जा

- कामावचरा, धम्मा

- पञ्जा

- पीतिसहगता, पञ्जा

- रूपावचरा, धम्मा

- सुखसहगता, पञ्जा

नव, धनुपुञ्चविहारममापत्तियो

- भाषातत्त्वूनि

- इञ्जितानि

- तण्हामुलना धम्मा

- धातुयो

- पपञ्चितानि

- पुरिसमत्तानि

- फण्डितानि

- मञ्जितानि

- सद्धितानि

- हेतु

नवधमाविका

६३

६६

६६

६६

६२

६२

६२

६६

६७

६३

६१

३६०

४०६

४०६

१०८, ११२, ४८०

१०२, १०६, १०८

४८४

५०३

३८४

३८४

५०२

३८४

३८३

५०३

३८३

५०३

३८३

३६८, ४०६

४६८

४६६

४६६

४८४

४६६

४६८

४६६

४६६

४८०, ४८१

४१४

नवविधा, माना

नानत्तसञ्ज्ञा, कतमा

नामपञ्चया छद्दायतनं

- पि विञ्ज्णं

- फस्तो

- नामसम्पयुत्तो

नामरूपपञ्चया छद्दायतनं नामसम्पयुत्तं

- सञ्जायतनं

- नामरूपहेतुकं

नामं, कतमं

निष्पेक्षिकता, कतमा

निञ्चिदाय नो पटिवेधाय पञ्जा, कतमा

निञ्चधगामिनी, पञ्जा

निम्मानरतीनं, देवानं

नियता, पञ्जा

निय्यानिका, पञ्जा

निरुत्तिपटिसम्मिदा

- धम्मनिरुत्तामिलापे

जीवरणविषयुत्ता अनीवरणिया, पञ्जा

- नीवरणिया, पञ्जा

नीवरणा, पञ्च

नीवरणिया, पञ्जा

नेकवधमधातु, कतमा

नेमिस्सिकता, कतमा

नेरयिकान परिपुण्णायतनानं

नेव आचयाय नो अपचयाय, पञ्जा

नेवविपाकयम्मधम्मा, पञ्जा

नेवसञ्ज्ञानासञ्ज्ञायतनूपगानं, देवानं

नेवसञ्जीनामञ्जीवादा, अट्ट

नेवाचयगामिनापचयगामिनी, पञ्जा

प

पञ्चयचतुक्कं

पञ्चवेक्खणातिमितं

पञ्चुप्पन्नारम्मणा, पञ्जा

पञ्चुप्पन्ना, वेदना

- सद्धारा

४६८

३१४, ४४२

१०२, १८४, १८५, १८८,

१६६, २०४, २१६, २३६

१६६, २०२, २०३, २०६

२०२

१६४

१६६, १६७

१७४, १८२, १८७, २०७

१६०, १६२

१७४, १८४, १८६, १६०, १६१,

१६५-१६७, २०३, २०४, २०६

४१६

३६२

३६२, ३६३

५०४, ५०५

३८४

३८४

३५०, ३५४, ३६३

- धम्मनिरुत्तामिलापे

ज्ञाणं ३५०, ३६३

३८२

३८२

३०८

३८२

१०८

४१६

४६३

३६२

३८६

५०८

४६८, ४७६

३८७

१७७, १८१

३६६

३८८, ३८९

६

१२

पञ्चुपन्ता, सञ्ज्ञा	८
पञ्चुप्पन्न, रूप	४
— विञ्जाण	१५
पञ्चकलन्धा	३, १७, ७०, ४८०, ४८४
पञ्चङ्गिको, मग्गो	२८८-२९०
— सम्मासमाधि	३६६
पञ्चङ्गिक, ज्ञान	३१७, ३१९
पञ्च, आदीनवा, अक्खत्तिया	४५५
— आनत्तरिकानि, कम्मनि	४५४
— उद्धम्भागियानि, सयोजनानि	४३१ ४५३
— ओरम्भागियानि, सयोजनानि	४३१, ४५२
— चेतसो विनिवन्धा	४५४
— दिट्ठमम्भनिव्वानवादा	४५५, ४५६, ४७९
— दिट्ठियो	४५४
— नीवरणानि	३०८, ४५४
— व्यसना	४५५
— भयानि	४५५
— मच्छरियानि	४२७, ४५३
— विञ्जाणा	३७७
— वेरा	४५४
— सङ्गा	४५३
— सल्ला	४५३
— सिक्खापदानि	३४२, ३४४, ३४८
पञ्चकमातिका	४१२
पञ्चजाणिको, सम्मासमाधि	३६६
पञ्चम, ज्ञान	३१८, ३२०-३२२
पञ्चिन्द्रियानि	४०४
पञ्जा, अगन्थनिया	३८२
— अज्झत्तवहिद्वारम्मणा	३८६
— अज्झत्तारम्मणा	३८६
— अतीतारम्मणा	३८८
— अत्यजापिका	३८४
— अधिचित्ते	३०६
— अधिपञ्जाय	३०६
— अधिसीले	३८५
— अनागतारम्मणा	३८८
— अनासवा	३८१
— अनियता	३८४
— पनिय्यानिषा	३८४

पञ्जा, अनीवरणीया	३८२
— अनुत्तरा	३८४
— अनुपादानिया	३८३
— अनुपादिअनुपादानिया	३८७
— अनुपादिन्ना	३८३
— अनुपादिअनुपादानिया	३८६
— अनोधनिया	३८२
— अपचयगामिनी	३०७
— अपरामट्टा	३८३
— अपरियापत्ता	३८४, ३९०
— अप्पमाणा	३८७
— अप्पमाणारम्मणा	३८८
— अप्पीतिका	३८३
— अयोगनिया	३८२
— अरूपावचरा	३८४
— अविचारा	३८३
— अवितक्कविचारा	३८७
— अवितक्कविचारमत्ता	३८७
— अवितक्का	३८३
— असङ्खिलेसिका	३८३
— असेक्खा	३८७
— असयोजनिया	३८२
— आचयगामिनी	३८७
— आसवविप्पयुत्ता अनासवा	३८२
— सासवा	३८२
— उपादानविप्पयुत्ता अनुपादानिया	३८३
— उपादानिया	३८३
— उपादानिया	३८३
— उपादिन्ना	३८३
— उपादिअनुपादानिया	३८६
— उपेक्खासहगता	८४, ३८७
— ओषनिया	३८२
— ओषविप्पयुत्ता अनोधनिया	३८२
— ओषविप्पयुत्ता ओषनिया	३८२
— कागावचरा	३८४
— किलेसविप्पयुत्ता असङ्खिलेसिका	३८३
— किलेसविप्पयुत्ता सङ्खिलेसिका	३८३
— केनचि न विञ्जेय्या	३८१
— केनचि विञ्जेय्या	३८१

पञ्चा, गन्धनिया	३८०	पञ्चा, लोभिया	३८१
- गन्धविषययुक्ता अगन्धनिया	३८२	- लोभुत्तरा	३८१
- गन्धनिया	३८२	- विपाकधम्मघम्मा	३८६
- चिन्तामया	३८५	- विपाका	३८६
- जापित्त्या	३८४	- मउत्तरा	३८४
- ठित्तिभागिनी	३८२	- सद्धित्तिसिका	३८४
- दानमया	३८५	- गम्पीतिक्का	३८३
- न अरूपावचरा	३८४	- सविचारा	३८३
- उपेक्षासहगता	३८४	- सवित्तवका	३८७
- वामावचरा	३८४	- सवित्तवका	३८३
- पीतिसहगता	३८३	- सासवा	३८१
- रूपावचरा	३८४	- सीलमया	३८५
- सुखसहगता	३८३	- सुखसहगता	३८३, ३८७
- निव्वेधभागिनी	३८२	- सुतमया	३८५
- नियता	३८४	- सेक्का	३८७
- निव्वयानिका	३८४	- सयोजनविषययुक्ता असयोजनिया	३८२
- नीवरणविषययुक्ता अनीवरनिया	३८२	- सयोजनिया	३८२
- नीवरणविषययुक्ता नीवरणिया	३८२	- हानभागिनी	३८२
- नीवरणिया	३८२	पञ्चान्द्रिय, क्तम	१५६
- नेवविपावनविपाकधम्मघम्मा	३८६	पटिपपच्चया अधिमोक्खो	२१०
- नेवसेवखनासेक्खा	३८७	पटिपसञ्जा, क्तमा	३१४
- नेवाचयगामिनापचयगामिनी	३८७	पटिपानुसयो	४०३
- पच्चुपन्नारम्मणा	३८८, ३८६	पटिपदा, चतस्सो	३६४
- परामट्टा	३८३	पटिमानपटिसम्भिता	३५०-३५४, ३६२
- परामासविषययुक्ता अपरामट्टा	३८३	- आणेषु जाण	३५०, ३६३
- परामासविषययुक्ता	३८३	पटिसम्भिता, चतस्सो	३५०-३५४, ३६२, ३६३
- परित्ता	३८७	- तित्तो	३५५-३६१
- परित्तारम्मणा	३८७	पठम ज्ञान, क्तम	३१६-३२४
- परियापन्ना	३८४	पणीत्त, ततिय ज्ञान	५०७
- पीतिसहगता	३८३, ३८७	- दुतिय ज्ञान	५०७
- वहिद्वारम्मणा	३८६	- पठम ज्ञान	५०६
- मग्गहेतुका	३८८	- रूप	५
- मग्गाधिपत्तिनी	३८८	पथवीधातु, अज्झात्तिका	१०२
- महग्गता	३८७	- वाहिरा	१०२
- महग्गतारम्मणा	३८७	पदोत्तो, क्तमो	३०३
- योगनिया	३८२	पधानसद्धारो, क्तमो	२६५-२७१
- योगविषययुक्ता अयोगनिया	३८२	पधान, क्तम	२५६, २५७
- योगनिया	३८२	पमादो, क्तमो	४१५, ४४३, ४४५
- रूपावचरा	३८४	परनिम्मितवसवत्तीन, देवान	५०४, ५०५

परानुदयतापटिसंयुक्तो वितक्को, कतमो	४२५	पुरिसदोसो, पञ्चमो	४६६
परामट्टा, पञ्जा	३८३	— पठमो	४६६
परामासविष्णुयुत्ता अपरामट्टा, पञ्जा	३८३	— दुतियो	४६६
— परामट्टा, पञ्जा	३८३	— सत्तमो	४६७
परित्तसुभानं, देवानं	५०७	पुरिसमलानि, नव	४६८
परित्ता अप्पमाणारम्मणा, पञ्जा	३६४, ३६५	पुरिसिन्द्रियं, कतमं	१५७
— परित्तारम्मणा, पञ्जा	३६४, ३६५		
परित्ताभानं, देवानं	५०६		
परित्तारम्मणा, पञ्जा	३८७		
परित्तं, तत्तियं ज्ञानं	५०७		
— दुतियं ज्ञानं	५०६		
— पठमं ज्ञानं	५०६		
परिदेवो, कतमो	१२७, १७६		
परियापत्ता, धम्मा	५०३		
— पञ्जा	३८४		
परियापत्तापरियापन्नं	४६१		
परियुट्ठानानि, सत्त	४०६		
परिये आणं, कतमं	३६१		
परिहानिया धम्मा, छ	४५८		
पसादपच्चया अधिमोक्खो २१३, २१८, २२४, २३०			
पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो २७६-२७६, २८२, ३००			
पळासो, कतमो	४२६		
पाणातिपाता वेरमणोसिक्खापदं, कतमं ३४२-३४६,			
पातिमोक्खं	२६६		
पापमित्तता, कतमा	४२६, ४४२, ४४५		
पापिच्छता, कतमा	४१६, ४१७		
पियेहि विष्णुयोगो दुक्खो, कतमो	१२८		
पीति, कतमा	३०६		
पीतिफरणता	३६६		
पीतिसम्बोज्झङ्गो २७६-२७६, २८२			
पीतिसहगता, पञ्जा	३८३, ३८७		
पुगलो, दिट्ठिसम्पत्तो	३६८		
पुञ्जाभिसङ्खारो, कतमो	१७३		
पुब्बन्तानुदिट्ठि, कतमा	४२८		
पुरिसदोसा, षट्ठ	४६७		
पुरिसदोसो, षट्ठमो	४६७		
— चतुरयो	४६६		
— छट्ठो	४६६		
— तत्तियो	४६६		
वि०-६८			
		फ	
		फस्सपच्चया पि छट्ठाधतनं	२०४
		— नामं	२०२
		— वेदना १७४, १८२, १६६,	
		२०७-२३६	
		— फस्ससम्पयुत्ता	१६३
		— फस्सहेतुका	१६१
		फस्सा, सत्त	४८०, ४८१
		फोट्ठुब्बधातु, कतमा	११०
		फोट्ठुब्बायतनं	८३, ८७
		व	
		बहिद्धारम्मणा, पञ्जा	३८६
		बहिद्धा, रूपं	४
		— विञ्जाणं	१५
		— वेदना	६
		— सङ्खारा	१२
		— सञ्जा	६
		— संयोजनं	४३१
		वावीसत्तिन्द्रियानि	१५६, १६०, ४८०,
			४८१, ५१३
		वाहिरा, आकासधातु	१०५, १०६
		— आपोधातु	१०३
		— तेजोधातु	१०४
		— पथवीधातु	१०२
		— वायोधातु	१०५
		वोज्झङ्गा, सत्त	२७६, २८०-२८२, ३००
		वोधिपक्खिका, धम्मा	३००
		व्यसना, पञ्च	४५५
		व्यापादधातु, कतमा	१०७
		व्यापादवितक्को, कतमो	४३३, ४३४
		व्यापादसञ्जा, कतमा	४३३

व्यापादो, कतमो	३०३
ब्रह्मचक्र	३७६, ३७७
ब्रह्मचरियेसना, कतमा	४३८
ब्रह्मजाले, वेय्याकरणे	४१४, ४७६
ब्रह्मपारिसज्जान, देवान	५०६
ब्रह्मपुरोहितान, देवान	५०६

भ

भक्तसम्मदो, कतमो	४१८
भय्या, सत्ता	४०५
भयानि, चत्तारि	४५२
— तीणि	४३६
— पञ्च	४५५
भवतण्हा, कतमा	४२७, ४३६, ४३७
भवदिट्ठि, कतमा	४२८
भवपञ्चया जाति, कतमा	१७५, १८३, २००, २३७
भवरागानुसयो	४०३
भवासवो, कतमो	४३५, ४४६
भविस्स ति, कथ	४७२
भवेसना, कतमा	४३८
भावनामया, पञ्जा	३८५
भिक्षुनिमिक्षा	२६८
भिक्षुसिक्खा	२६८
भूमयो	५०२
भोजने अमत्तञ्जुता, कतमा	२६६, ४३१
— मत्तञ्जुता, कतमा	२६६

म

मत्तो, कतमा	४२६
मग्गहेतुका, पञ्जा	३८८
मग्गापिपनिनी, पञ्जा	३८८
मग्गारम्मणा, पञ्जा	३८८
मग्गा, अरियो अट्ठङ्गिको	१३३
— पञ्चङ्गिका	२८८-२९०
मच्छरियानि, पञ्च	४२७, ३५३
मच्छरिय, कतम	४२७
मज्झिम, ततिय ज्ञान	५०७
— दुतिय ज्ञान	५०६, ५०७
— पठम ज्ञान	५०६

मदो, कतमो	४१५
मनायतन, अट्ठविधेन	८५
— अरूप	६२
— एकविधेन	८५
— चतुर्विधेन	८५
— चित्त	६७
— छविधेन	६५
— त्रिविधेन	८५
— दसविधेन	८५
— द्दुविधेन	८५
— नवविधेन	८५
— पञ्चविधेन	८५
— सत्तविधेन	८५
— सारम्मण	६७
— सिया अवितक्कअविचार	८६
— अवितक्क विचारमत्ता	८६
— न हेतु अहेतुक	६२
— सहेतुक	६२
— परामासविप्पयुत्ता	६६
— परामासम्ययुत्ता	६६
— सवितक्कसविचारं	८६
मनिन्द्रिय, कतम	१५६
मनुस्सान गणनाय, कित्तव देवान आयुष्यमाण	५०५
मनोदुच्चरित, कतम	४३५
मनोधातु, कतमा	११०
— सविचारा	१२५
— सवितक्कसविचारा	११३
— सवितक्का	१२५
— सिया नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मा	११३
— सिया विपाका	११३
मनोविज्जाणधातु	१०६, ११२
— सिया अवितक्कअविचारा	११३
— अवितक्क विचारमत्ता	११
— न हेतु अहेतुका	११६
— सहेतुका	११६
— परामासविप्पयुत्ता	१२०
— परामाससम्ययुत्ता	१२०
— सवितक्कसविचारा	११३

मनोविज्ञानं	१५	ययामृतं ज्ञानं, आसवानं समं	४०८
मनोविसमं	४४०	— नानाधिमुक्तिकतं	४०२
मरणमयं, कतमं	४३६	— परसत्तानं इन्द्रियपरोपरियत्तं	४०३
मरणं, कतमं	१२६, १७५, १८३, २००, २३७	— पुञ्चेनिवासानुस्तति	४०७
मलानि, तीणि	४४०	— विपाकं	४०१
मलं, दोसो	४४०	— सत्तानं चुत्तपपातं	४०७
— मोहो	४४०	— सच्चत्यगामिनि पटिपदं	४०२
— रागो	४४०	यामानं, देवानं	५०४, ५०५
महग्गता, पञ्जा	३८७	योगनिया, पञ्जा	३८२
महग्गतारम्मणा, पञ्जा	३८७	योगविप्पयुत्ता अयोगनिया, पञ्जा	३८२
महाव्रह्मानं, देवानं	५०६	— योगनिया, पञ्जा	३८२
महामूता, चत्तारो	१०४	योगा, चत्तारो	४४६
महारजक्खा, सत्ता	४०४	यं पिच्छं न समति तं पि दुक्खं, कतमं	१२८
महिच्छता, कतमा	४१६, ४४३		
मानातिमानो, कतमो	४२३		
मानानुसयो	४०३	रसघातु, कतमा	११०
माना, नवविधा	४६८	रसायतनं	८३, ८७
— सत्त	४६१	रागकसावो	४४०
मानो, कतमो	४२३	रागग्गि	४४०
भाया, कतमा	४२७	स्वस्वमूलं	३०२
मिच्छता, अट्ट	४६६	रूपस्वस्वमूलो	३, १७
— दस	४७०	— अट्टविधेन	१६
मिच्छादिद्वि, कतमा	४४१	— अनारम्मणो	७१, ७२, ७७
— दसवत्युक्ता	४७१	— अनियतो	७१, ८२
मिच्छामानो, कतमो	४२४	— अनिय्यानिको	८१
मिद्धं, कतमं	४०३	— अप्पोतिको	८१
मुट्ठस्सच्चं, कतमं	४३१, ४४७	— अव्याकतो	७०
मुदिता, कतमा	३३०, ३३४, ३३५, ३३७	— अरणो	८२
मुदिन्द्रिया,	४०४	— अविचारो	८१
मुसावादा वेरमणीसिक्खापदं, कतमं	३४३	— अवितक्कअविचारो	७०
मेत्ता, कतमा	३२८, ३३२, ३३६, ३३८	— अवितक्को	८१
मोहवसावो, कतमो	४४०	— असङ्गिसिद्धसङ्गिलेसिको	७०
मोहग्गि	४४०	— असङ्गिलिट्ठो	७६
मोहो, कतमो	४३३	— अहेतुको	७२
		— आसवविप्पयुत्तसासवो	७४
		— आसवविप्पयुत्तो	७३
		— उपादानविप्पयुत्तउपादानियो	७६
		— उपादानविप्पयुत्तो	७८
		— उपादानियो	७८
ययामृतं ज्ञानं	३६८, ४०५, ४०७		
— अनेकधातुनानाधातुलोकं	४०२		

रूपवसन्धो, एवविधेन	१८
— एकदसविधेन	२०
— वामावचरो	८१
— किलेसविष्युत्तो	७६
— गन्यनियो	७५
— गन्यविष्युत्तगन्यनियो	७६
— गन्यविष्युत्तो	७५
— चतुर्विधेन	१६
— चित्तविष्युत्तो	७७
— चित्तविससट्टो	७८
— द्विविधेन	१६
— त्रिविधेन	१८
— दसविधेन	२०
— दस्सनेन पहातव्यहेतुवो	८१
— दस्सनेन पहातव्यो	८०
— द्विविधेन	१८
— न अरुपावचरो	८१
— न रूपावचरो	८१
— न हेतु अहेतुवो	७३
— नीवरणविष्युत्तनीवरणियो	७७
— नीवरणविष्युत्तो	७६
— नीवरणियो	७६
— नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्यहेतुवो	७१
— नेव दस्सनेन न भावनाय पहातव्यो	७१
— नेवविपाकनविपाकधम्मधम्मो	७०
— नेवसेक्कनासेक्खो	७१
— नेवाचयणामिनापचयणामी	७१
— पञ्चविधेन	१६
— परामट्टो	७७
— परामासविष्युत्तो	७७
— परित्तो	७१
— परियापन्नो	८१
— पीतिसहगतो	८१
— भावनाय पहातव्यहेतुवो	८१
— भावनाय पहातव्यो	८१
— मज्झिमां	७१
— रूप	७३

रूपवसन्धो, सोवियो	७३
— मउत्तरो	८२
— सङ्कलेसियो	७६
— सत्तविधेन	१६
— सामवो	७३
— सिपा अनिदस्सनसप्पटिघो	७२
— अनिदस्सनसप्पटिघो	७२
— अनिदस्सनो	७३
— अनुपादिन्नो	७८
— अनुपादिनुपादानियो	७०
— सप्पटिघो	७३
— उपादा	७८
— उपादिन्नो	७८
— उपादिनुपादानियो	७०
— नो उपादा	७८
— सनिदस्सनसप्पटिघो	७२
— सनिदस्सनो	७३
— सप्पटिघो	७३
— सयोजनविष्युत्तसयोजनियो	७४
— सयोजनविष्युत्तो	७४
— सयोजनियो	७४
— हेतुविष्युत्तो	७२
रूपजीवितिन्द्रिय, मतम	१५७
रूपतण्हा, कतमा	४३७
रूपधातुया	४८६
— अट्ट हेतू	४८६
— उपपत्तिवत्तणे	४६६, ५००
— चत्तारि चित्तानि	४८५
— बुद्धसिन्द्रियानि	४८५
— छ मायतनानि	४८४
— तीणि सच्चानि	४८५
— नव धातुयो	४८४
— पञ्चवत्तन्धा	४८४
रूपसञ्ज्ञा, कतमा	३१४
रूपायतन	८३, ८६
— सनिदस्सनसप्पटिघ	६१
— सनिदस्सन	६२
रूपावचरा धम्मा, कतमे	५०२
— पञ्ज्ञा	८४३

रूपुपादानवस्तुधो	१२६	रूपं, महामूतं	१८
रूपं, अज्ज्ञात्तिकं	१८	- विज्ज्ञात्ति	१८
- अज्ज्ञात्तं	४	- सनिदस्सनं	१८
- अतीतानागतपञ्चुप्पन्नं	३	- सन्तिके	१८
- अतीतं	३	- सम्पट्ठिघं	१८
- अनागतं	३	- सुखुमं	४, १८
- अनिदस्सनअप्पट्ठिघं धम्ममायतन-		- सोतविज्ज्ञेय्यं	१६
परिआपन्नं	८८, ११२	- हीनं	४
- अनिदस्सनं	१८		
- अनुपादिअनुपादानियं	१८	ल	
- अनुपादिघं	१८	लपना, कतमा	४१६
- अप्पट्ठिघं	१८	लाभमच्छरियं	४२७
- इन्द्रियं	१८	लाभसक्कारसिलोकपटिसंयुतो, वितक्को	४२६
- उपादा	१८	लाभेन लाभं निजिगीरानता, कतमा	४१६
- उपादिअनुपादानियं	१८	लोकिया, पञ्जा	३८१
- उपादिघं	१८	लोकुत्तरा, पञ्जा	३८१
- ओळारिकं	४, १८	लोकुत्तरं, ज्ञानं	३५३
- कतमं	१७४, १८६, १९०-१९२, १९५-१९७, २०३, २०४, २०६	लोके गन्धवितक्को	१३१
- कायविज्ज्ञेय्यं	१६	- पियरूपं सातरूपं, गन्धविचारो	१३१
- धानविज्ज्ञेय्यं	१६	- चक्खुविज्ज्ञाणं	१३०
- चक्खुविज्ज्ञेय्यं	१६	- चक्खुसम्पस्सजा वेदना	१३०
- चित्तसमुद्धानं	१८	- चक्खुसम्पस्सो	१३०
- चित्तसहभु	१८	- चक्खुं	१२६
- चित्तानुपरिवत्ति	१८	- धम्मवितक्को	१३१
- जिह्वाविज्ज्ञेय्यं	१६	- फोढुज्जविचारो	१३१
- दूरे	५, १८	- रसविचारो	१३१
- न इन्द्रियं	१८	- रूपतण्हा	१३०
- न चित्तसमुद्धानं	१८	- रूपविचारो	१३१
- न चित्तसहभु	१८	- रूपवितक्को	१३१
- न चित्तानुपरिवत्ति	१८	- रूपसञ्चेतना	१३०
- न महामूतं	१८	- रूपसञ्जा	१३०
- न विज्ज्ञात्ति	१८	- रूपा	१२६
- नो उपादा	१८	- सद्विचारो	१३१
- पञ्चुप्पन्नं	४	- फोढुज्जवितक्को	१३१
- पणीतं	५	- रसवितक्को	१३१
- बहिद्वा	४	- सद्वितक्को	१३१
- बाहिरं	१८	लोको, कतमो	२४०, २४२, २४४, २४८
- मनोपातुविज्ज्ञेय्यं	१६, २०	- पञ्च उपादानवस्तुधो	२४०, २४२, २४४, २४८
		सोमो, कतमो	४३२

व	विज्ञानपञ्चया नामं	१७७, १८०, १८२-१८४, १८६, २०२, २०६-२३६
वकीदुर्धरितं, कृतमं	४३४	- विज्ञानहेतुकं १७८, १८३, १८६
वकीविसमं	४४०	- विज्ञानसाम्यसं १७८, १८३, १८४
वण्णमच्छरियं	४२७	- वि मद्धारो, कृतमो १८६, २०१, २०३, २०४
वनपरय	३७२	१२६
वापामो, कृतमो	२५५, २५६, २५८, २६१	१४
वायोधातु, प्रज्जतिवा	१०४, १०५	विज्ञानपादानपञ्चमो
- वाहिरा	१०५	विज्ञानं, प्रज्जतं
विचारो, कृतमो	३०६, ३१०	- प्रतीतं
विचिक्खिञ्जा, कृतमा	२०७, ४३६	- प्रनागतं
विचिक्खिञ्जानुसयो	४०३	- प्रोत्थारिकं
विचिक्खिञ्जापञ्चया भवो, कृतमो	२११	- पूरे
विजग्मित्त, कृतमा	४१८	- पञ्चुप्पयं
विज्ञानपञ्चम्यो	३, १४, १७, ५८	- वहिद्धा
- प्रज्जतिवो	७८	- सत्त्विके
- प्रदुविधेन	५८	- हीनं
- एकाविधेन	५८	वितरको, कृतमो
- चतुर्विधेन	५८	विधा, तिस्सो
- अनुवीसतिविधेन	६८	- सदिगोहमस्मी ति
- नित्तं	७७	- सेय्योहमस्मी ति
- द्वाविधेन	५८	- हीनोहमस्मी ति
- त्रिविधेन	५८	विपरियासा, कृतारो
- दसविधेन	५६	विपावधम्मपम्मा, पञ्जा
- दुविधेन	५८	विपावा, पञ्जा
- नवविधेन	५८	विमवतण्हा, कृतमा
- पञ्चविधेन	५८	विमवदिट्ठि, कृतमा
- बहुविधेन	६६	विमोक्खा, मट्ठ
- सत्तविधेन	५८, ६८	विमोक्खो, मट्ठमो
विज्ञानपञ्चायसन्नुपगानं, देवानं	५०८	- चतुर्थो
विज्ञानपातु, कृतमा	१०२, १०६	- छट्ठो
विज्ञानपञ्चया, नामरूपं १७४, १८२, १८४-१८६, २०२, २०३, २०४		- तत्तियो
- विज्ञानहेतुकं १७८, १८०, १८१		- दुत्तियो
- विज्ञानसाम्यसं १७८, १८५-१८७		- पञ्चमो
		- षष्ठो
		- सप्तमो
		विरियमभाधिपयानसद्धारसमप्रागतं, इद्धिपादं २६४-२६६

विरियसम्बोज्झङ्गो	२७६, २७७, २८२	वेदना, अनागता	६
विरियिद्विपादो	२७२	- अनासवा	७
विरियिन्द्रियं, कतमं	१५८	- अभ्याकता	६
विरियं, कतमं	२५६-२६१, २६५, २६६-२७१	- ओळारिका	६
विरोधवत्थूनि, छ	४५७	- कुसलाकुसला	६
विवादमूलानि, छ	४५७	- जाता	६
विसमानि, तीणि	४४०	- दूरे	७
विसमं, दोसो	४४०	- पञ्चुप्पन्ना	६
- मोहो	४४०	- बहिद्धा	६
- रागो	४४०	- सत्त	४८०, ४८१, ५१३
विसुद्धिदेवा	५०४	- सन्तिके	७
विसेसभागियो, घम्मो	४०६	- सासवा	७
विहिंसाघातु	१०७, १०८	- सुखा	६
विहिंसावितक्को, कतमो	४३३, ४३४	- च अदुक्खमसुखा च	६
विहिंसासञ्जा, कतमा	४३३	- हीना	७
विहेसा, कतमा	४४२	वेदनापञ्चया, अधिमोक्खो २१२, २२१, २२७, २३६	
वेदनाक्खन्धो	३, ५, १६, १११	- तप्हा, कतमा	१८२, २००
- अट्टविधेन	२१	- वेदनासम्पयुता, कतमा	१६३
- एकविधेन	२०	- वेदनाहेतुका	१८८, १६२
- चतुर्विधेन	२०	- पटिघं, कतम	२१०
- चतुर्वीसतिविधेन	३१	- पसादो, कतमो	२१३, २१८, २२४
- छब्बिधेन	२०	- पि फत्सो, कतमो	१६६
- त्रिविधेन	२०	- भवो, कतमो	२१६, २२०, २२२, २२३, २२६
- तिसविधेन	३१	- विचिकिञ्छा, कतमो	२११
- दसविधेन	२१	वेरा, पञ्च	४५४
- दुविधेन	२०	वेहप्फलान देवानं	५०७-५०८
- नवविधेन	२१		
- पञ्चविधेन	२०		
- षट्ठविधेन	३२		
- सत्ताविधेन	२१		
वेदनानुपस्सी	२४६, २५१	सज्जतरा, पञ्जा	३८४
वेदनुपादानवत्तन्धो	१२६	सक्कायदिट्ठि, कतमा	४३६
वेदना, अकुसला	६	सङ्किलेसिका, पञ्जा	४८३
- भजाता	६	सङ्खत्तानि, नव	४६६
- भज्जता	६	सङ्खारक्खन्धो	३, ११, १७, ४५, ८८, १११
- भतीना	५	- अट्टविधेन	४६
- भतीतानागतपञ्चुप्पन्ना	५	- एकविधेन	४५
- अदुक्खमसुखा	६	- चतुर्विधेन	४५
		- चतुर्वीसतिविधेन	५६
		- छब्बिधेन	४५

सङ्ख्यारकसङ्ख्यो, त्रिविधेन	४५	सङ्ख्यावसङ्ख्यो, दसविधेन	३४
- दसविधेन	४६	- द्विविधेन	३३
- द्विविधेन	४५	- नवविधेन	३४
- नवविधेन	४६	- पञ्चविधेन	३३
- पञ्चविधेन	४५	- बहुविधेन	४४
- बहुविधेन	५७	- सप्तविधेन	३३, ४३
- सप्तविधेन	४६, ५७	सङ्ख्या, अज्ञाता	६
सङ्ख्यारपञ्चया पि अविज्ञा १६८, २०३, २०५		- अतीता	८
- विज्ञाण १७४, १८२, १८४, २०१,		- अनागता	८
२०३, २०५, २१३, २१८,		- अनासवा	१०
२२२, २२६, २२७		- भोळारिका	६
- सङ्ख्यारसम्पद्युत १६३		- चक्षुसम्पत्सजा	६
- १६५, १६७		- पञ्चुपक्षा	८
- सङ्ख्यारहेतुक १८७, १८८,		- बहिद्धा	६
१६१		- सत्त	४८०, ४८२, ५१३
सङ्ख्या, अतीता	११	- सन्तिके	१०
- अनागता	११, १२	- सासवा	१०
- भोळारिका	१२	- हीना	१०
- दूरे	१३	सङ्ख्यीवादा, सोळस	४७६
- पञ्चुपक्षा	१२	सङ्ख्युपादानवसङ्ख्यो	१२६
- बहिद्धा	१२	सति, वतमा २४८, ३०१, ३०३, ३०४, ३१३	
- सन्तिके	१४	सतिन्द्रिय	१५६
- हीना	१३	सतिपट्टान, वतम	२५०, २५२
सङ्ख्यारुपादानवसङ्ख्यो	१२६	सतिपट्टाना, चत्तारो	२३८, २४६, २५०, २५२
सङ्ख्यारेसु आण	३६५, ३६६	सतिसम्बोज्झङ्गो	२७६-२८२, ३००
सङ्ख्यारो, वतमो	२१८, २२०-२२४,	सत्त, अनुसया	४६०
२२६, २२७, २२६		- असदम्मा	४६१
सङ्ख्येतेन पञ्चुपादानवसङ्ख्यो दुक्खा, वतमो	१२६	- उच्छेदेवादा	४७६
सङ्ख्या, पञ्च	४५३	- चित्तानि	४८०, ४८२, ५१३
सङ्ख्यान, तीणि	२१३	- चेतना	४८०, ४८२, ५१३
- चत्तारि	१३५, १४०, ४८०	- दिट्ठियो	४६१, ४६२
सङ्ख्यावसङ्ख्यो	३, ८, १७, ३३, १११	- दुच्चरित्तानि	४६१
- अट्ठविधेन	३३	- परियुट्टानानि	४६०
- एकविधेन	३३	- पम्सा	४८०, ४८१
- चतुर्वीसतिविधेन	४३	- बोझङ्गा	२७६, २८०, २८२, ३००
- चतुर्विधेन	३३	- माना	४६१
- छविधेन	३३	- वेदना	४८०, ४८१
- त्रिविधेन	३३	- सङ्ख्या	४८०, ४८२, ५१३
- विसतिविधेन	४४	सत्तवमासिका	४१३

सत्तसत्तति, आणवत्युनि	३६७	सम्मावाचा	१३३, १३६, २८५, २८७, २६१
सत्तानं अधिमुत्ति	४०४	सम्मावायामो	१३३, १३४, १३६, १३७, १४१, २८६-२६१
- अनुसयो	४०३		
- आसयो	४०३	सम्मासाङ्गुप्पो	१३३, १३६, २८५-२८७, २६०, २६१
सदिसोहमस्मी ति, मानो	४२०		
- विधा	४३८	सम्मासति	१३४, १३७, १४१, २८५-२८७, २६०, २६१
सदिसस्स सदिसोहमस्मी ति, मानो	४२२		
- सेय्योहमस्मी ति, मानो	४२१	सम्मासमाधि	१३४, १३७, १४१, २८५-२६१
- हीनोहमस्मी ति, मानो	४२२	सम्मुत्तिदेवा	५०३
सद्घातु, कतमा	१०६	सल्ला, पञ्च	४५३
- अनुपादिना	१२२	सवितक्कसविचारा, पञ्जा	३८७
- अनुपादिशुपादानिया	११३	सवितक्कसविचारो, समाधि	४०६
सद्दामत्तनं	८३, ८६	सवितक्का, पञ्जा	३८३
- अनुपादिशुपादानियं	८६	सविचारा, पञ्जा	३८३
- अनुपादिद्वं	६८	सत्तातदिद्वि, कतमा	४२८
सद्धम्मं असोतुकम्यता	४४७	सत्सतवादा, चत्तारो	४७६
सद्धिन्द्रियं, कतमं	१५८	सत्तायत्तनपञ्चया फत्तो, कतमो	१७४, १८२
सन्तिके, विञ्जाणं	१७	साठेय्यं, कतमं	४२७
- वेदना	७	सातस्मी ति, कथं	४७३
- सङ्खारा	१४	सारम्भो, कतमो	४१६
- सञ्जा	१०	सारम्भणानारम्भणा, पञ्जा	५११
सप्पीतिका, पञ्जा	३८३	सासचा, पञ्जा	३८१
समाधि, कतमो	२६४-२६७, २६६-२७१	- वेदना	७
- अवितक्कअविचारो	४०६	सिक्खा, चत्तस्रो	२६८
- अवितक्कविचारमत्तो	४०६	- धम्मा	३४७, ३४८
- सवितक्कसविचारो	४०६	सिक्खापदानि, पञ्च	३४२, ३४४, ३४८
समाधिन्द्रियं, कतमं	१५६	शिङ्गा, कतमं	४१७
समाधिसम्बोज्झङ्गो	२७६, २७६, २८२, ३००	शियं ति, कथं	४७४
समाधी, तथो	४०६	सीलव्वतपरामासो, कतमो	४३६
सम्पज्झा, कतमं	२३६, २४०, २४८, ३०१	सीलव्वतुपादानं, कतमं	४५०
सम्पज्जानी	२४०	सीलमया, पञ्जा	३८५
सम्पपधाना, चत्तारो	२५५, २५८, २६२	सीलविपत्ति, कतमा	४३१
सम्पपधानं, कतमं	२५६-२६२	सुखधातु	१०६
सम्माआजीवो	१३३, १३६, २८५, २८६, २८८, २६१	सुखपटिपदा, खिप्पाभिञ्जा पञ्जा	३६४
		- दग्धाभिञ्जा पञ्जा	३६४
सम्माकम्मन्तो	१३३, १३६, १४०, २८५, २८७, २८६-२६१	सुखफरणता	३६६
		सुखमहगता, पञ्जा	३८३, ३८७
सम्मादिद्वि	१३३, १३६, १४०, २८५, २८६, २८७, २८६-२६१	सुखा च अदुक्खमसुखा, वेदना	६
		- वेदना	६

सुखिन्द्रिय, वतम	१५८	सोतायतन	८३, ८४
सुखुम, रूप	४	सोतिन्द्रिय, वतम	१५६
सुख, वतम	३०६, ३१२	सोमनस्सयातु	१०६
सुखमया, पञ्चा	३८५	सोमनस्सिन्द्रिय, वतम	१५८
सुदस्मान, देवान	५०८	सोमनस्सुपविचारा, छ	४५८
सुदस्सीन, देवान	५०८	सोमनस्स, वतम	३१३
सुभकिण्हान, देवान	५०७	सोठस, सञ्जरीवादा	४७६
सुरामेरयमज्जपमादट्टाना येरमणी-		सयोजनविण्ययुत्ता असयोजनिया, पञ्चा	३८२
सिक्खपाद, वतम ३४३, ३४४, ३४७		— सयोजनिया, पञ्चा	३८२
सेवका, पञ्चा	३८७	सयोजनानि, तोणि	४३५, ४३६
सेनासन, ग्रहो	३०१	— दस	४७०
— अहुयंगो	३०१	— पञ्चुदम्भागियानि	४३१
— सेनासन, गुहा	३०२	— पञ्चोरम्भागियानि	४३१
— पासादी	३०१	सयोजनिया, पञ्चा	३८२
— पीठ	३०१	सवरौ	२६६
— मिम्बोहन	३०१	सयुतो	२६६
— भित्ति	३०१	स्वाकारा, सत्ता	४०५
— मञ्चो	३०१		
— मालो	३०१	ह	
— रुक्खमल	३०२	हानभागिनी, पञ्चा	३६३
— लेणो	३०१	हानभागियो, धम्मो	४०६
— विहारो	३०१	हीनस्म सदिसोहमस्मी ति मानो	४२२
— वेळुगुम्भ	३०२	— सेय्योहमस्मी ति मानो	४२२
सेय्यस्स सदिसोहमस्मी ति मानो	४२१	— हीनोहमस्मी ति मानो	४२३
— सेय्याहमस्मी ति मानो	४२१	हीना, वेदना	७
— हीनोहमस्मी ति मानो	४२१	— सङ्घारा	१३
सेय्योहमस्मी ति मानो	४२०	— सञ्जा	१०
— विद्या	४३८	हीनोहमस्मी ति मानो	४२०
सोवो	१२७, १७५	— विद्या	४३८
सोतयातु, वतमा	१०६	हीन, रूप	४
सोतविञ्जानधायु	१०६, १०६	— विञ्जान	१६
सोतविञ्जान	१५	हेतुचतुसक	१७८
सोतसम्पत्सजा, सञ्जा	६	हेतु, तयो	५०१
		— नव	४८०, ४८१

गाथायो

अभिञ्जा द्वे सारम्भणा	५२५	ताव दीघायुका सत्ता	५०१
उविलत्ता पुञ्जतेजेन	५०६	द्वादस कोटिसत्तं तेसं	५०६
छ एते कामावचरा	५०६		
तस्मा हि धीरा निपका	५०६	भावयित्वा सुचि मगं	५०६

उपमायो

सेय्यथापि नाम एकं पुग्गलं दुमातं दुरुपेतं दिस्वा करुणायेय्य	३२६
सेय्यथापि नाम एकं पुग्गलं नेव मनापं न अमनापं दिस्वा उपेक्खको अस्स	३३१
सेय्यथापि नाम एकं पुग्गलं पिगं मनापं दिस्वा भुदितो अस्स	३३०
सेय्यथापि नाम एकं पुग्गलं पिगं मनापं दिस्वा भेत्तायेय्य	३२७

सुद्धिपणं

विट्ठे	पत्तिपं	असुद्धपाठी	सुद्धपाठी	विट्ठे	पत्तिपं	असुद्धपाठी	सुद्धपाठी
६	२६	दट्ठवा	दट्ठवा	३०४	१०	चित्तस्स	चित्तस्स -
५१	१७	एकविधन	एकविधेन	३०७	४	विकखेया भन्तत्त	विकखेपो भन्तत्तं
७५	६	० सम्पयुत्तो	० सम्पयुत्तो	३०७	६	वुच्चात	वुच्चति
१००	८	किलेस०	किलेस०	३०८	१२	ति ?	ति ।
१४४	१३	अनुपादिनुपादा	अनुपादिनुपादा-	३२६	२	एवमव	एवमेव
१४५	२८	न न वत्तब्बं	न वत्तब्बं	३४८	२	अरूपपात्तया	अरूपपत्तिपा
२००	१८	अभिनिव्वति	अभिनिव्वति	३५०	१६	निव्वता	निव्वत्ता
२०८	१	रूपारम्भरण	रूपारम्भणं	"	"	अभिनिव्वता	अभिनिव्वत्ता
२१८	१७	उपचित्त	उपचित्तता	३५६	२१	० पटिसम्भिदा	० पटिसम्भिदा
२२३	१६	उपांचतत्ता	उपचित्तता	३५६	२६	पत्तारब्भं	पत्तारब्भ
२२८	३०	नेव	नेव	३६०	१२	पटिभानसम्भिदा	पटिभानपटि-
२४२	१६	दोमनस्स	दोमनस्सं				सम्भिदा
२६२	२७	मग्गा-	मग्गाधि-	४०३	१	सत्त	सत्तं
२७५	१	हेतुका	हेतुका	४२३ (सिरो)		हीनोहेमस्मी	हीनोहेमस्मी
२७६	१	सत्तवोज्झङ्गा	सत्त वोज्झङ्गा	४४५	६	सङ्ख	सङ्खं
२८२	१२	वेदनासम्पयुत्तो	वेदनाय सम्पयुत्तो	४४६	२०	असमेतु-	असमेतु-
२८३	४	सहेतुका	सहेतुका	४४८	८	भजना	भजना
२९३ (गिरो)		पञ्हापुञ्च कं	पञ्हापुञ्चकं	४५०	२	परं च लोक	परं च लोक
३०४	४	पदोसो	पदोसो	४५२	१७	दिट्ठि	दिट्ठि

पिट्ठे	पन्तिप	अमुदपाठो	मुदपाठो	पिट्ठे	पन्तिप	अमुदपाठो	मुदपाठो
४६८	७	म	मे	५११	१४	धम्मधातु	धम्मधातु
५०० (सिरो)		असज्जगतान	असज्जमतान	५१५	१४	ति ति	ति वि
५०४	२४	ऐसो	एयो	५१६	१५	मनावज्ज्जाण०	मनोविज्ज्जाण०

— :०: —

प्रकाशक भिक्षु जगदीश वाश्यप, मन्थ्री, पालि प्रकाशन मण्डल,
बिहार, नालन्दा (पटना)

मुद्रक : श्री कृष्णचन्द्र येरो, विद्यामन्दिर प्रेस (प्राइवेट) लिमिटेड,
डो० १५/२४, मानमन्दिर, वाराणसी-१.

श्रा	इद्विपादं, चित्तसमाधिपधानसङ्खार-	२६४, २६६,
आकासधातु	समन्नागतं	२६८, २७०
— अज्झत्तिका	— छन्दसमाधिपधानसङ्खार०	२६४, २६८
— बाहिरा	— विरियसमाधिपधान०	२६४, २६५, २६६
आकासानञ्जायतनूपगानं, देवानं	— वीमंसासमाधि०	२६४, २६७, २६८, २७०
आकासो, कतमो	इन्द्रियानि, वायीसति	४८०
आकिञ्चञ्जायतनूपगानं, देवानं	इन्द्रियेभ्यो अगुतद्वारता, कतमा	२६८, ४३०
आधातवत्थुनि, दस	— गुत्तद्वारता, कतमा	२६८
आचयगामिनी, पञ्जा	इमिना अञ्जया भविस्सं ति, कथं	४७७
आचयाय चैव अपचयाय च, पञ्जा	इमिना अञ्जया सियं ति, कथं	४७८
— नो अपचयाय, पञ्जा	— अञ्जयास्मी ति, कथं	४७९
आचारगोचरसम्पन्नो	— अपाहं अञ्जया सियं ति, कथं	४७९
आचारो	— इत्थं सिय ति, कथं	४७८
आतापी	— एवं सियं ति, कथं	४७९
आनेञ्जाभिसङ्खारो, कतमो	— सियं ति, कथं	४७८
आपोधातु	— असस्मी ति, कथं	४७९
— अज्झत्तिका	— अस्मी ति, कथं	४७७
— बाहिरा	— इत्थस्मी ति, कथं	४७९
आभस्सरानं, देवानं	— इत्थं भविस्सं ति, कथं	४७७
आयकोसल्लं, कतमं	— सियं ति, कथं	४७८
आयतनानि, छ	— एवस्मी ति, कथं	४७९
आरम्मणानि, चत्तारि	— एवं भविस्स ति, कथं	४७७
आलोकफरणता	— सियं ति, कथं	४७८
आवासमच्छरियं	— भविस्सं ति, कथं	४७९
आसवविप्पयुत्ता अनासवा, पञ्जा	— सातस्मी ति, कथं	४७७
— सासवा, पञ्जा	— सियं ति, कथं	४७७
आसवा, चत्तारो	इस्सा, कतमा	४२६
— तयो	उ	
आहारा, चत्तारो	उच्छेददिट्ठि, कतमा	४२८
आहारो, कवलीकारो	उच्छेदवादा, सत्त	४७९
इ	उद्धज्जं, कतमं	३०६, ३०७, ४४२
इत्थस्मी ति, कथं	उपनाहो, कतमो	४२६
इत्थिन्द्रियं, कतमं	उपपत्तिदेवा	५०४
इत्थं भविस्सं ति, कथं	उपपत्तिभवो, कतमो	१७५
— सियं ति, कथं	उपादानपच्चया पि तण्हा, कतमा	२००
इद्वि	— भवो, कतमो	१७५, १८३, २००
इद्विपादा, चत्तारो	उपादानविप्पयुत्ता अनुपादानिया, पञ्जा	३८३
	— उपादानिया, पञ्जा	३८३